T. LUCRETII CARI DE RERUM NATURA

LIBRI SEX,

CUM INTERPRETATIONE ET NOTIS

THOMÆ CREECH,

COLLEGII

Omnium Animarum Socii.

Editio Nova emendatior.

BASILEÆ,

Apud EMANUELEM THURNEYSEN,
MDCCLXX.

CHRISTOPHORO CODRINGTON,

Collegii omnium Animarum

SOCIO,

THOMAS CREECH,

Ejusdem Collegii Socius,

S. P. D.

QUALI otio jam utor, occupato, requiris, an inerti, & remisso; Inquirenti qui respondeat Libellum accipe, non multis quidem vigiliis, & acri studiorum intentione, aliqua tamen diligentia elaboratum: Neque enim ad TE Elegantissimi ingenii Virum mitti aliquod debet, quod impolitum nimis foret & rude; Lepore, Vi, & Acumine omni destitutum. Quanquam quid diligenter factum videatur TIBI, Qui in Critica, & Philosophia, quantùm per ætatem tuam Homini licet, in Poëtica supra Annos vales, nisi utaris ea moderatione Animi, qua tuas Dotes æstimare, & illa benignitate, qua meas Nugas esse aliquid putare soles?

MULTI quidem (*a*) attribuunt *Lucretio* omnes virtutes quæ optimum Poëtam, & consummatissimum Philosophum ornare

(*a*) Lambinus, Gifanius, Faber, Alii.

re possunt; suæ opinioni plus satis indulgentes, ejusque famæ forsan nimis benigni: Sed istam benevolentiam, qua non indiget, Vir erecti justique animi aspernatur, contentus iis meritis, quæ Vetus Criticorum Gens, Integerrimi judices, agnoverunt, & suo confirmârunt judicio. Nam in illo (*b*) *Artem* Tullius, (*c*) *Sublime carmen* Ovidius, Quintilianus (*d*) *Elegantiam in sua materia*, Statius (*e*) *Arduum furorem* admiratur; Neque Quis tam acerbus Poëtæ Censor, adeoque sui negligens, ut hæc neget, Doctorum invidiam sua reprimit Conscientia, Indoctorum maledicentiam tantorum judicum Reverentia: Et sanè jure expectanda est *Elegantia* in Carmine ab ipso Patre venustatum (*f*) *Cicerone* perpolito, *Sublimitas*, *Arduusque furor* in (*g*) gravissimo suæ ætatis (non rudis verò & indoctæ) Poëta: Et quod ad *Artem* spectat, seu Argumentorum inventionem, seu Materiæ dispositionem, sive ad unum finem, impium certè, sed quem sibi elegerat, attentionem consideremus, nulla erit unquam perfectior Disciplinæ formula.

UNI *Quintiliano* inter Veteres (Poëtæ fortassis alii judicabunt, ego verò ipsius *Quintiliani* Hominis in rebus Philosophicis minimè exercitati vitio) videtur (*h*) Difficilis; At Plurimis è Recentioribus Difficilior: Nec injuria. Illa enim fuit indiligens Exscriptorum inscitia, ut nullus ferè Versus (de Paginis quid dicam?) sincerus aut emendatè scriptus: Neque Manus neque Mens suo officio fungebatur, Monstrosæ ubique Voces, absurdæ Sententiæ; & Barbari isti Librorum conservatores nobis tradiderunt Codices ea fide, qua Mare turbidum Navigia: Nam eructat illud fractas lacerasque Tabulas, è quibus forsan aliæ Naves compingi possunt, sed minoris formæ & venustatis, nisi à peritissimo Artifice conjungantur.

IDEO primi *Lucretii* Editores non tam Codicum Scripturam exhibebant, quàm conjecturas suas, vanas plerumque, aliquando

(*b*) Epist. ad Fratrem, Lib. II. Ep. 11. *Lucretii Poëmata non sunt ita multis luminibus Ingenii, multæ tamen artis*: Alii legunt, *Sunt lita multis*, &c. (*c*) Am. Lib. I. El. 15. (*d*) Inst. Orat. Lib. X. Cap. 1. (*e*) Geneth. Lucani, Lib. II. Sylvarum. (*f*) Eusebius Olym. 171. (*g*) Cornelius Nepos vit. Attici. (*h*) Inst. Orat. Lib. X. Cap. 1. Ubi tamen Barthius, sed frustrà, legit *Diffusilis*.

aliquando improbas; Id quod decuit, id quod ætati conveniebat, fecerunt, conabantur loqui, ſed in iſta Literarum infantia quid præter dimidiata verba, & incertam pronunciationem expectemus? Nondum ſatis nota erat Poëtæ dictio, ignota prorſus *Epicuri* Philoſophia. Iſte enim Poëtarum mos eſt, ut qui delectum verborum affectent, Veteres exquirant voces, & cum Antiquis ament loqui; Neque quidem diffitendum antiquis vocibus, & Veterum loquendi formulis (horridæ licet videantur & incultæ) vim & generoſam quandam pulchritudinem ineſſe. Novæ placent, namque delicatæ, ſed languidæ & inertes, iſta ætas quæ perpolit, emollit; neque aliam ob cauſam fluidas in *Ovidio* delicias, in *Virgilio* nervoſam Majeſtatem admiramur, quàm quòd Alter cum viris tantùm ſuæ ætatis loquebatur: Alter non ſuos quidem neglexit, ſed iis immiſcuit Majores. Non verò tenuis labor eſt, Voces, quibus *Ennius*, *Attius*, *Nævius*, &c. uſi ſunt, reconditas penituſque jacentes, invenire, explicare inventas; Evolvendi ſunt veteres Grammatici, Poëtarum interpretes, multo denique uſu, & pari attentione opus.

QUÒD ſi plana fuiſſet & aperta Dictio, Materies tamen difficilis & impedita, nec cuilibet obvia eſt *Epicuri* ratio; Experti nôrunt Illius Philoſophiam poſtulare ſubactum & patiens ingenium, quod nullas reformidet difficultates, & ſit totius Naturæ capax: Neque verò tacendum, quòd Ille, qui nullam fœlicitatem ſine Otio eſſe, & ſola ſua Ratione & Sapientia beatitudinem acquiri poſſe decreverat, laborioſam inſtituit diſciplinam, & quæ ſui ſtudioſos nunquam patitur otioſos eſſe: Quippe à Senſibus, in quibus Hominum deſidia ut plurimùm ſubſiſtit, abducit; rapit per Inane inſenſile, & in omni explicatione, tot & tam minutis utitur inſtrumentis, ut illa colligere operoſum ſit, contemplari grave: Ut Colorum, Saporum, Odorumve variationem (hi ſunt vulgares Naturæ luſus) intelligas, perſpicienda eſt motuum figurarumque infinita varietas, connexus, viæ, intervalla, Nihil in hac diſciplina ſimplex, & quod uno quaſi intuitu comprehendi poſſit; Alii interim Philoſophi iis, quas ſenſibiles vocant, qualitatibus inſtructi omnia Naturæ opera compendio tranſigunt, unoque Spiritu, tanquam Veſicam inflarent, inſtituunt Philoſophum. Hoc quod dico, Idem Ille demon-

 ſtravit,

ſtravit, qui multa à *Democrito* ſumens tot voluminibus inchoavit potiùs quàm abſolvit Phyſicam, fundamenta jecit iſtius ſcientiæ, quam perficere totam Poſteritatis induſtriam exhauriret: Multa Ipſe aperuit; multa reliquit aliis explicanda, &, quod maximè dolemus, Illius olim fœliciter tranſacti labores ſunt iterum à Nobis retractandi: Nam è (*i*) trecentis voluminibus, ſi tres Epiſtolas exciperes, quid ſupereſt præter ſententiolas quaſdam ab *Academicis*, *Stoicis*, & *Pyrrhonicis*, injuſtis Hominibus illique Philoſopho inimiciſſimis conſervatas? Quas tamen non ut Illius decora, ſed ſuæ Virtutis indicia exhibent, ideoque laceræ apparent & fractæ, tanquam Trophea ſuis ictibus confoſſa. E Græcis diſcipulis multi ſcripſerunt multa, non eruditè nimis, & conſideratè parum; E Latinis pauci, (*k*) *Amafanii*, (*l*) *Catiique* ſcripta perierunt, contemptu ſuæ ætatis, ſequentium neglectu; Totuſque *Epicurus*, quantus quantus olim fuit, in uno *Lucretio* (qui tres iſtas Epiſtolas à *Diogene Laertio* (*m*) deſcriptas, olim integras, hodiè verò mirum in modum depravatas Latinè vertiſſe mihi viſus eſt) continetur: Tempus, ut Flumen, res quas recipit, diſſolvit, & raró integræ deferuntur.

PARCAMUS igitur primis *Lucretii* Editoribus, neque Incuriæ imputemus vitia, quæ Inopiæ forſan veriùs attribuantur; Omittamus ſaltem, poſtquam *Lambini* ſagacitas, & *Gaſſendi* incomparabilis viri eruditio effecit, ut poſſimus illorum induſtria facilius carere. Alter enim in Codicibus conferendis diligens, in conjectando acutus, & fœliciter audax, imbutus *Epicuri* doctrina, *Turnebi*, *Aurati*, Aliorum familiaritate uſus, multis curis multoque ſtudio adeò emendatum edidit *Lucretium*, ut nullus ferè Poëtarum integrior: Alter ita expreſſit *Epicurum*, ut non magis Imago faciem; niſi quòd, ut in Pictura plerumque fit, Hic ſit non parum elegantior; & qui Horum ſtudia aptè conjunxerit, *Ille* mihi videtur *Lucretii* optimus Interpres.

ID

(*i*) Diogenes Laertius, Lib. X. (*k*) Cicero Quæſt. Acad. Lib. I. (*l*) Cicero Epiſt. ad Caſſium. (*m*) Lib. X.

Id tandem conatus est (*n*) *Fayus*, siquis alius huic operi quàm maximè inidoneus; atque ita perfecit, ut se *Lambini* & *Gassendi* scripta nunquam legisse abundè demonstraverit. *Variorum Codicum auxilium*, & *Carmen omnino à mendis vendicatum* (*o*) jactat, cùm sexcentis exemplis confirmare possum Istum uni Pareo, Homini furfuraceo, fidere: Barbara interpretatione incestavit Latinissimum Poëtam, easque notas adjecit, quæ Philosophum faciunt sæpe absurdum, seipsum semper ridiculum. Sed iste Bipes est ex illo hominum genere, qui post depravatam Religionem, & corruptos bonos Mores, in Literas humaniores involant, & maximè agunt, ut nec Pii, nec Boni, nec Literati possimus esse: Siquid asperius dixerim, id non meis moribus, sed illorum insolentiæ, qui bonos authores violant ascribas; nôsti lenitatem, at stulta est clementia duris verbis parcere, cùm isti sint meriti duriora: Ego quidem opus à *Fayo* institutum, meliùs quàm Ipse potuit (indulge mihi istam arrogantiam, nihil enim humilius dici potest) absolvi: *Lambini*, *Gifanii*, *Vossii*, *Salmasii*, *Gronovii*, *Fabri*, Aliorum Observationes, Conjecturas, Interpretationes, Emendationes collegi, digessi; non tamen adeò probavi omnia, quæ magni illi viri dixerunt, ut nunquam meo animo obsecutus fuerim: Quòd verò *Gassendus* utramque ferè paginam facit, id quidem contendo rectè institutum, & negent isti, qui mihi, aliisque *Lucretii* lectoribus invident tam doctum, tam elegantem Interpretem.

Fugi tamen, quantùm potui, Grammaticorum contentiones, de Literis, Vocumque apicibus, si modò integra & expedita videbatur Sententia, non nimis solicitus: Non probabilis curiositas, vexare voces, cùm varies licet & torqueas, idem tamen fatebuntur. Verebar etiam, ne illa Morum dulcedo, quæ Tibi, aliisque optimis viris non fatua videbatur, acesceret; Quippe Grammaticorum gens est clamosa, immitis, acerba, irritabilis; neque eorum familiaritate cautus aliquis nimis uteretur. Perpetuum inter eos Odium, Contumeliæ, Convitia; Ut imperiti rudesque Tragici, cùm humile aliquid & miserabile dicant, vocem intendunt, & minantur

 nantur

(*n*) Editor Lucretii in usum Delphin. (*o*) Præf.

nantur magna: Neque hoc quidem convenit in viles tantùm & è trivio Grammaticos, sed *Scaligeros*, *Salmasios*, *Vossios*, *Huetios*, quos in omni Literarum genere maximos veneramur, sed experimur illiberales Grammaticos: Cùm ad Puerilia descendant, tanquam Pueri rixantur. Memini autem me Philosophum interpretari, quod si perfecerim, novi TE Laudatorem non parcum, si exciderim proposito, indulgentissimum Amicum experiar; Benignè monebis & corriges: An idem alii facturi sunt, forsan non tanti est ut studiosiùs inquiram.

OBSIGNAVERAM has Literas, neque longiori sermone TE morari, & peccare in publica commoda decreveram, cùm veteres notæque Calumniæ irruperint, postulantes ut resignarem, sibique satisfacerem; Rejeci. Quid enim crambem tam fatuam reponam? Sed cùm instarent acriùs, novosque jactarent authores, admisi tandem, & jam in scenam prodeunt.

PRIMA humilis est, & (p) Grammatica, dicitque *Lucretium* Poëtam non esse; Nempe Nos hodiè meliùs intelligimus quinam sunt isto titulo digni, quàm (q) uterque Cicero, (r) Cornelius Nepos, (ſ) Ovidius, aliique verborum callentissimi scriptores: Illi Vatem dicunt, & quidni Ego illis credulus, donec meliores authores, quos sequar, habeam? *Per ambages Deorumque ministeria non præcipitatur liber spiritus*: Nec fuit necesse; Physicum enim non Heroicum contendo: Sit *Empedocli*, *Arato*, *Hesiodo*, *Virgilio* proximus, locum haud opto digniorem: Diis famulis non utitur, sed nec vilia, fœda, & pudenda officia illis demandat, quod isti Deorum Dearumque Domini non raró faciunt: Quid autem dicam *Epicuri* Deos ridiculos fore, si cùm æterno sint Otio donati turbarent omnia, & tumultuarentur? Sed *Incomptus* est & *L*[illegible]*cus*, non habet numeros, aut perspicuam *Virgilii* brevitatem: Quasi non iniquum & indignum esset in Opere imperfecto, & quod ultimam Authoris manum desideravit, eas Veneres requirere, quæ in Poëmate maximè elaborato sunt spectabiles.

HUIC

(p) Hieronymus Magius, Miscel. Lib. I. Cap. 17. (q) Epist. ad Fratrem, Lib. II. Ep. 11. (r) Vit. Attici. (ſ) Tristium, Lib. II.

Huic Calumniæ ita profligatæ ſuccedit alia elatior aſpectu, & voce truculentior; clamitans Veſanum eſſe, Immodeſtum, Impium, Voluptatis magiſtrum, omni denique ſpurcitie, quæ decet Porcum ex *Epicuri* grege inquinatum: Ego verò nunquam animum meum inducere potui ut credam, *Pomponii Attici*, caſtiſſimi Viri familiarem, Utriuſque *Ciceronis* delicias, & eximium ſuæ ætatis ornamentum tot vitiis (de Impietate aptior erit dicendi locus) fœdatum: Teſtes igitur quæro, ſed nullibi inveniam, Scripta evolvo, at in illis omnia longè diſſimilia; Multa adverſus Metum fortiter, Intemperantiam ſeverè, Libidinem caſtè diſputantur, quæ hortari ad Virtutes, ab Avaritia, Ambitione, Luxuria poſſint deterrere, plurima: Et qui ad illius præcepta Vitam Moreſquè componit, Illum Privati habebunt integerrimum Amicum, Civem Reſpublica.

Sed cùm *Epicuri* ſectatores non tam ſua quàm Magiſtri infamia laborant, haud integra erit Poëtæ noſtri dignitas, niſi Illius etiam Honos vindicetur: Nam malè moratus Scholæ Philoſophicæ Princeps, ut Fons lutulentus canalem ſuum, obducit quaſi limo, & conſpurcat Diſcipulos. Quid autem *Epicurum* laudarem apud Te, Qui Moribus Vitæque inſtituto es ab illo, quem Vulgus ſibi fingit, quàm maximè alienus? In Deum, Patriamque Pius, Amicis Fidus, Modeſtus, Temperans, Literarum ſtudioſiſſimus, in Notos Benignus, Ignotis omnibus Benevolus, & omnibus viciſſim Charus, deſpicias oderiſque neceſſe eſt Impium, Infidum, Immodeſtum, Intemperantem, rudem Diſciplinarum Contemtorem, Univerſis Invidentem, & Univerſis pariter Inviſum. Attamen Hoc Tibi jucundum fore exiſtimo, Qui juſtus æquuſque rerum Arbiter ſuum Unicuique tribui, neque quenquam Innocentem calumniis opprimi & obtundi velis.

Quod negàverit Deum effeciſſe Omnia, & Humana curare, Impium agnoſco, & non ego is ſum qui excuſarem; Licet huic errori humanam imbecillitatem prætexere potuerim, cùm omnes Phyſici ante *Anaxagoram*, *Ariſtoteles*, nec *Stoicos* excipiam, quibus Fatum erat pro Providentia, ſint eodem Crimine impliciti: Æternam materiam, Dei Sororem ut vocant, objicerem *Platonicis*, & Mali Principium pariter

riter æternum; Demonſtrarem quòd Ipſe *Epicurus* non minùs honorificè de Deo ſenſerit, quàm Iſti qui videri volunt (*Socineos* intelligas) piiſſimi: Denique quòd (*t*) Deum coluit nulla ſpe, nullo pretio inductus, ſed propter ejus Majeſtatem eximiam ſupremamque naturam: Sed iſtis omiſſis contemplare obſecro *Epicurum* tanquam in *Trivio* poſitum, *Stoici* cum ſuo Fato obſidebant hanc viam, à qua refugit Voluntas libera & Fatis avulſa; illam implebant Boni adverſas res deplorantes, Malique jactantes ſecundas, neque illàc erat facilè tranſeundum, in Tertiam igitur fervido nimis & inconſiderato impetu proſiluit; Miſerere tantæ infœlicitatis, niſi malis obliviſci.

Patria Deo proxima, Ejuſque ſaluti ſuum otium poſthabuit *Epicurus*, ſiquid (*u*) intervenerit, acceſſurus ad Rempublicam: Non impotenter appetebat imperium, neque fugit adminiſtrationem cùm invitaverit Occaſio, leni mitique Seceſſus placuit, & cùm Se abſtinuerit à Rebus civilibus, præparavit Principem: (*x*) Amicitias non oratione ſolùm, ſed multò magis vita, & factis & moribus comprobavit; (*y*) Familiares fame laborantes ſuſtinuit, partitus cum ipſis ad numerum fabas: (*z*) Et iſta commendatio Puerorum, memoria & charitas Amicitiæ, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu (*a*) conſervatio indicat innatam eſſe Homini probitatem gratuitam, non invitatam Voluptatibus, nec præmiorum mercibus evocatam. Ita cum Amicis mori ſuſtinuit, Moriens eos ſuperſtites ſumma benevolentia amplexus eſt, & ſi maximum fidei indicium requiras, (*b*) non dubitabit pro Amico mori.

Qui Libidinem *Epicuro* objicit, demonſtret illius furta & (*c*) delicias; Qui Gulam, fercula; adeat Hortos, lautiſſimæ menſæ accumbat, & tandem plenus & ſatur inſtituat accuſationem. Sobrius vixit & frugi Senex, (*d*) lætus exigui

(*t*) Seneca de Ben. Lib. IV. Cap. 19. (*u*) Vid. ratas Sententias apud Laertium. (*x*) Cicero, Lib. I. de Fin. (*y*) Plutarchus in vita Demetrii. (*z*) Cicero, Lib. II. de Fin. (*a*) Vid. Teſtamentum Epicuri apud Laertium. (*b*) Vid. ratas ſententias apud Laertium. (*c*) Diogenes Laertius, Lib. X. & Nazianzeni Jamb. 18. (*d*) Juvenalis Sat. 13. & 14.

gui horti plantaribus, (*e*) maza fructibusque famem malignè extinxit, (*f*) Aqua & pane simplici contentus, quibus caseum addidit, quando genio indulgere, & sumptuosiùs convivari libuit. Quæ his contraria à *Plutarcho* & *Cicerone* referuntur, plurima sunt à *Stoicis* impudentissimè (*g*) efficta, & invidiosè recitata ab istis authoribus, qui oppugnabant opiniones in quas (*h*) populariùs dicere potuerunt: Neque *Epicurum* mihi videntur satis intellexisse, namque Ille, ut erat facetus, varia *Voluptatis* significatione illusit *Stoicos*, fastosos & irritabiles Viros, ut habeant isti unde rixentur, & fiant magis ridiculi: Familiaribus autem vera rigidaque Virtus erat explicata (*i*) verbis, vita moribusque declarata; & nulla unquam Schola vidit majores viros, & magis omni laudis genere insignes.

De contemtu Disciplinarum quid responderem, cùm utiles vix neglexerit, & Ego non sum adeò delicatus, ut nullam admitterem Philosophiam nisi operosè & phaleris ornatam? At seriò isti accusant, qui Invidum dicunt, ingratum, (*k*) *Democriti*, & *Nausiphanis*, (*l*) è quibus profecit, Cavillatorem: Grave hoc crimen, sed & commune, & si vera foret (*m*) accusatio, iniquissimè id Vitium hodiè objiceretur *Epicuro*, qui amplas dedit pœnas omnium ætatum invidia & ingratitudine oppressus. Quis enim impotentiùs affligitur? Et ipsa Stoicorum Vulgique rusticitas temperans videatur & humana, si conferatur cum illorum convitiis, qui qualem qualem in Physicis profectum uni *Epicuro* acceptum referre debent. En magnum & memorabile Exemplum! (*n*) *Sequitur Epicurus cum suo grege, Vir parùm eruditus, sed ingenio non vulgari, ita tamen sensibus addicto, ut exinde supremam veritatis normam & indicem semper desumendam esse putaverit. Gaudeat Ille suis sensibus omniscientibus, suo Sole sesquipedali, sua Terra non pendula,*

(*e*) Porphyrius lib. I. de Abst. Seneca Epist. 21. Plutarchus adv. Colotem. (*f*) Laertius, Lib. X. (*g*) Laertius, Lib. X. (*h*) Vid. Ciceronem, Lib. III. Tuscul. Orat. in Pisonem. Lib. III. de Orat. & Plutarchum adv. Colotem, & A. Gellium, Lib. II. Cap. 8, & 9. (*i*) Inde Epicuræi apud Clem. Alex. Strom. 5. p. 575. dicunt κ̣, παρ' αὐτοῖς ἀπέχοντα εἶναι, quem locum Gassendus, Tom. 5. p. 95. non rectè explicat. (*k*) Cicero, Lib. I. de Fin. Lib. I. de Nat. Deorum. (*l*) Sextus Empiricus, Lib. I. adver. Mathematicos. (*m*) Negat Laertius, Lib. X. Illustrius in Epicuro, & è Plutarchi Lib. II. adv. Colotem. & Lucretio refutari potest. (*n*) Archæologia Philos. p. 185.

pendula, sed radicata deorsum in infinitum, recurrente Sole qualibet nocte per Terrarum latera ad Carceres Orientales; Hæc si Philosophum decent, qualia sunt illa quæ decent vulgus & Idiotas? Suam illis scientiam, suas voluptates, utrasque sensibiles non invideo: Digni qui cum Corporibus vivant, pereantque Animi.

De hujus Viri Philosophia nihil habeo commemoratione dignum, Democriti & Leucippi dogmata corrupit potiùs quàm emendavit, Antiquo-barbara & vetustissima ignoravit, novis inveniendis impar: Philosophatur laxè, & per rationes fluctuantes, quæ non constringunt animum, neque ad assensum impellunt, nisi sua sponte in partes indolemque Epicuri propendeat. Quoad Mundi ortum, quod proximè accedit ad argumentum nostrum, ea in re se pessimè expedivit Epicurus, nam præterquam quòd Atomorum illi motus quos introduxit, tam Descensus quàm Declinationis, fictitii, cum his figmentis rem suam necdum conficere potuit. Cùm enim in formanda Tellure præteriisset membranam illam Leucippi (cujus meminimus) orbemque primigenium, levem & æquabilem, & ad hodiernam Terræ formam protinus aptare voluerit suam Cosmogoniam, planè excidit proposito, atque frustra fuit; cùm neque Maris, neque montium, neque cavitatum Terræ, aut cæterarum, quas in ipsius forma conspicimus, inæqualitatum causas reddere poterat aut verisimiles, aut tolerabiles. Agnoscis contumelias, vehementes & acerbas, à Viro probo, intelligente, cætera candido, profusas; ab illo denique qui non tantùm quicquid in Physicis præclarè dixit, sed (o) Scommata ista quibus tam frigidè, & illiberaliter illudit sacræ Mosis historiæ, ab *Epicuro* accepisse videatur: Nempe cùm decreverit vastare hortum, salubres simul noxiasque herbas evulsit, & transtulit in sua. Hæc, scio ægrè feres, accipe igitur tabulas, & utriusque Philosophi dogmata conferamus.

De *Chao* non tam similia dicunt quàm eadem: Uterque agnoscit indigestam particularum congeriem multiformium, Magnitudinis, Ponderisque inæqualis, gravitate sua deorsum tendentium; *Sed nullam causam Descensus posuit Epicurus:* Quasi Ipse aliquam protulerit; *Motum Declinationis sine causa, quod est in*

(o) Compara Disputationem Velleii Epicuræi apud Ciceronem, Lib. I. de Nat. Deorum, cum Cap. 8. Lib. II. Archæologiæ Philosophicæ.

in Physicis turpissimum induxit; Nec minùs turpe figere in Chao, indigesta particularum congerie temerè discurrentium, Centrum aliquod, quò sponte sua bruta & iners Materia feratur. *Membranam Leucippi præteriit*, Grande hoc quidem facinus & inexcusabile: Nempe simplices Atomos in Pingues & Macras non divisit, non docuit Aqueas Pinguesque particulas Terrestribus & Macris utcunque leviores celeriùs subsidere; Denique non demonstravit Corpus Solidum & grave pingui liquori insidens Aquæ multò leviori innatare posse: Hæc sunt quæ in Philosophiam commisit *Epicurus*, cùm *Leucippi* membranam præteriit. Sed *neque Maris, neque Montium, neque cavitatum Terræ, aut cæterarum, quas in ipsius forma conspicimus, inæqualitatum causas reddere potuit, aut verisimiles aut tolerabiles.* Nihil unquam magis iniquè dictum, cùm ista omnia *Epicuri* Hypothesis unicè explicet: Conveniunt Atomi læves, rotundæ, lubricæ, angulares, asperæ, hamatæ, graves aliæ, aliæ leviores: Graves subsidunt, Leviores & lubricæ extruduntur: Ex iis Mare; quoniam verò aliæ aliis erant magis implicitæ, ideo omnes non æqualiter subsidebant, atque inde Cavitates, Cavernæ, & immanis iste Alveus in quem Maris Aquæ sponte defluebant. *Antiquo-barbara & vetustissima ignoravit*: At de iis *Epicurus* olim copiosè disseruit: De recentis Mundi Temperie, Cœlique clementia, de Primorum Hominum longævitate, de ortu Animalium ex oleaginea materia, & (quod maximum est *Theoriæ* ornamentum) de situ recto Telluris ad Solem; Hæc breviter, quæ tamen satis demonstrant non solum *Epicurum* Magistros suos indignè cavillari; aliquando fusiùs deducam, cùm *Tecum* de Rerum natura disserere licuerit.

ID verò fatale videtur Poëtæ nostro, ut, qui scripserit in incerto Reipublicæ statu, ejus scripta in turbido explicentur, Ille *Memmium*

Quem Tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus:

Ego omni Virtutum genere parem desidero: TE enim Musis dicatum rapuerunt Castra, sacrilegè dicerem, nisi Eos postularet communis Salus, qui liberalibus disciplinis instructi Artem opponant Dolis, Fraudesque Virtute & Constantia eluda-

dant. Macte igitur Virtute tua, ſed Illi ne nimium confidas, ut nihil recuſabis ob formidinem, ita nihil appetas ob jactationem, ſimulque anxius agas, & intentus; Non enim Solus pugnas, ——— Sed Armis Te pollicitum alia, ſi non meliora, trado, ea tamen conditione, ut victorias Principis victrici Stylo perſequaris. Vale.

PRID. KAL. *Sept.*
AN. 1694.

AD
LECTOREM.

De *Tito Lucretio Caro* quæ ſcire debes, Lector, hæc ſunt: Romæ natus eſt, An. V. C. IↃCLIX. nobili gente *Lucretia*, ea Romani imperii ætate, quæ ingeniorum feraciſſima vidit (*a*) *Ciceronem*, *Senemque Craſſum*, *Catonem*; *Sulpitium*, *moxque Brutum*, *Calidium*, *Calvum*, *Cælium*, & *proximum Ciceroni Cæſarem*, *eorumque velut alumnos Corvinum*, *ac Pollionem Aſinium*, *æmulumque Thucydidis Saluſtium*, *auctoreſque carminum Varronem*, & *Lucretium*, *neque ullo in ſuſcepti operis ſui carmine minorem Catullum*. Hoc tempore Græcorum Diſciplinas tractare cœperunt Romani, *Epicuri* rationem *Lucretius* ſequitur, illiuſque Philoſophi doctrinam (*b*) Sex libris, elegantibus quidem & ornatis expoſuit. Vix abſoluto opere moritur, eo ipſo die quo natus eſt *Virgilius*, & Aliquis *Pythagoreus* credat *Lucretii* Animam in *Maronis* corpus tranſiiſſe, ibique longo uſu & multo ſtudio exercitatam, Poëtam perfectiſſimum evaſiſſe: An ſibi ipſi manus attulerit, incertum, interiit Anno Ætatis ſuæ XLIII, & miſerrimam, quam olim ludibrio habuerat, nimis citò expertus eſt immortalitatem.

(*c*) Omnium Poëtarum Latinorum qui hodiè extant, & qui ad noſtram ætatem pervenerunt, elegantiſſimus & puriſſimus, idemque graviſſimus, atque ornatiſſimus *Lucretius* eſt; eum cùm Librarii ſcriptores, nondum inventa arte Typographica, mendis innumerabilibus, maculiſque fœdiſſimis contaminâſſent, atque obruiſſent; ad illa à Librariis illata vulnera acceſſerunt multò graviora, ab Hominibus doctis quidem illis, ſed plus nimio ſuo ingenio indulgentibus (ut ſumus noſtri fere plus æquo amantes) impoſita atque inflicta; quibus hic, alioqui politiſſimus atque elegantiſſimus Scriptor, ita laceratus, confoſſus, depravatus, corruptus eſt, ut vix quiſquam eum legere, vix attingere, vix adſpicere auderet. Iſta de primis, *Veronenſi*, *Pariſienſi*, &c. *Lucretii* editionibus *Lambinus*: (*d*) Ipſe verò multis Codicibus uſus, *Lucretium* omni ex parte maculoſum, deformem, atque ulceroſum magna ex parte à maculis & ulceribus

(*a*) Velleius Paterculus, Lib. II. (*b*) Vid. Sextum Lucretii librum, & Lib. II. Triſt. Ovidii. (*c*) Vid. Lambini Epiſt. ad Lectorem. (*d*) Lambini Epiſt. ad Lectorem.

bus vindicavit; & commentariis brevibus, non tamen inutilibus illustravit.

HUNC sequitur Gifanius non æquis passibus; Grammaticum potiùs dixeris, quàm Philosophum; & in illo non diligentiam sed judicium desideres, (*e*) multos evolvit libros; promisit multa, sed nihil effecit Promissor iste tanto hiatu dignum: Et si edidisset (*f*) Annotationes, proculdubiò haberemus quæ magis displicerent: Illum excipit *Pareus*, qui noluit Chartæ periturae parcere. *Nardius* (*g*) sexagenarius Interpres de ponte dejiciendus. In *Tanaquillo Fabro* excellens eruditio, judicium, acumen admirabile. A (*h*) *Gronovio* multa expectare potuimus, ab (*i*) *Isaaci Vossii* observationibus omnia. De *Fayi* editione satis dixi, & de hac nostra, Lector, ipse judicabis.

QUOD *Interpretationem* attinet, alieno magis quàm meo animo obsequutus sum; Hæc enim ratio, quamvis suam utilitatem habeat, difficilis, & non adeò probabilis videtur: De ista dici possunt illa *Ciceronis* in primo libro de Oratore:

In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maximè, quâ Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quàm maximè gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quàm maximè possem lectis pronuntiarem. Sed post animadverti, hoc esse in hoc vitii, quòd ea verba, quæ maximè cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupâsset, aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem, aut Gracchus, si ejus orationem mihi fortè proposuissem, ita si iisdem verbis uterer, nihil prodesse, si aliis, etiam obesse, cùm minùs idoneis uti consuescerem.

(*e*) Vid. Epist. Gifanii ad Lectorem. (*f*) Gifanii Epist. ad Lect. (*g*) Vid. Epist. Nardii ad Baldium libro Sexto Lucretii præfixam. (*h*) Vid. Salmasii Epist. (*i*) Vid. Vossium ad Catullum, pag. 249.

T. LUCRE-

TITI LUCRETII CARI

DE RERUM NATURA

LIBRI SEX.

LIBRI PRIMI

ARGUMENTUM.

IN ipso operis Principio Venerem invocat, II. Deinde à v. 45. ad v. 159. libros suos de Rerum Natura *dedicat* Memmio: *Epicurum, cujus rationes sequitur, laudat; ab illius doctrina Impietatis invidiam amolitur, & hujus & sequentium librorum argumenta breviter proponit. III. Tum rem ipsam aggreditur, docetque à v. 160. ad v. 265.* ex Nihilo nihil fieri, & in Nihilum nihil reverti posse. *IV. à v. 265. ad v. 329. Minuta esse quædam Corpora, quæ, licet sub sensum non cadunt, mente tamen possunt concipi, & è quibus Res omnes componuntur. V. His corpusculis à v. 330. ad v. 430. subjungit Vacuum seu Inane spatium: & VI. à v. 430. ad v. 483. Probat Nihil esse præter Corpus & Inane, Reliqua autem quæ videntur esse ut Pondus, Calor, Paupertas, Bellum &c. esse tantum Conjuncta vel Eventa, Proprietates seu Accidentia Corporis & Inanis. VII. Docet à v. 483. ad v. 528. Prima corpuscula esse perfectè solida, ideoque à v. 528. ad v. 635. Insecabilia esse, Minima (neque enim Corpus in infinitum dividi potest) & æterna. VIII. Deinde, à v. 635. ad v. 712. Refutat* Heraclitum, *qui Ignem, Aliosque qui Aërem, Aquam, aut Terram Rerum omnium principium esse statuerunt. IX. Tum à v. 712. ad v. 829. contra* Empedoclem *demonstrat Res non componi è quatuor Elementis; X. Demum à v. 829. ad v. 919.* Anaxagoram *refellit. XI. Postremo à v. 919. ad v. 1050. Docet Universum esse ex omni parte Infinitum, Corpuscula esse numero infinita, & Inane nullis terminis comprehendi posse: XII. Et à v. 1050. ad 1110. Deridet illos qui existimant esse aliquod Centrum in Universo, quo Gravia omnia deorsum tendant, dum Levia sponte sua sursum ferantur.*

T. LUCRETII CARI DE RERUM NATURA

LIBER PRIMUS.

ÆNEADUM genetrix, hominum divumque voluptas,
Alma Venus, cœli ſubter labentia ſigna
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferenteis
Concelebras; per Te quoniam genus omne animantum
Concipitur, viſitque exortum lumina ſolis: 5

INTERPRETATIO.

Benigna Venus, Mater Romanorum qui ab Ænea ducunt genus, deliciæ Hominum & Deorum; Quæ Mare navigerum & frugiferas terras Volubilibus Cœli ſtellis ſubſtratas reples & exornas; tua enim virtute omne genus Animalium generatur, & natum videt Diei lucem;

NOTÆ.

Carmen de *Rerum Natura* ſcripturus *Lucretius*, Venerem invocat, lepidam ſane venuſtamque Deam, *Æneæ*, à quo originem ducebant Romani, matrem; amicam inſuper *Marti* (ſic fabulæ) & aliquando nimis immodeſtè facilem: at cujus illecebris tota rerum Natura regitur, & cujus virtute, quicquid Animale eſt, generatur; & quæ ſola venuſtatem & leporem largiri poſſit. Hanc igitur tanquam aptiſſimam ſibi de *Rerum Natura* ſcripturo patronam eligit, ab ea petit leporem ſuis verſibus, pacemque Romanis (turbata enim Repub. nec ipſe, nec *Memmius*, cui hoc Carmen ſcribit, ſtudiis Philoſophicis vacare potuit) quam illa à ſuo *Marte* facile impetraret. Et hac invocatione *Phyſici* Poëtæ, & Epicuræi etiam Philoſophi (quicquid alii ſentiant) partes probè & decorè agit; Irridet enim dum invocat, & ut raro magis bellam, ſic nunquam magis probroſam *Veneris* & *Martis* imaginem inveniemus. Nimis autem argute pii videntur iſti, qui Poëtam *Providentiæ* iniquiſſimum vi quadam, ſeu potius luſu Numinis coactum eſſe volunt opem & auxilium à famoſiſſima Dea implorare. Nec minus otioſi, qui Venerem Hortos curâſſe obſervant, ideoque aptiſſimam fuiſſe *Epicuræis*, Hortorum incolis, Patronam; aut myſteria neſcio quæ ſub *Venere*, *Marte*, *Cœlo*, &c. latere ſentiunt: Iſtæ nugæ ſublimi & faſtoſo *Lucretii* ingenio improbe conveniunt; myſteria Veterum non minus quàm Religionem contempſerunt Epicuræi: *Cic. de Nat. Deor. Lib.* I. *Sect.* 59. Sed iſtam ſapientiam *Nardio*, ejuſque ſimilibus relinquamus. Abeant etiam Grammatici cum ſua Venere *Genetrice*, niſi exiſtimare velint Lucretium tam Divinum eſſe, ut Venerem olim à *Julio Cæſare* iſto titulo conſecrandam fore conjectaret. Poëta erat *Lucretius*, ideoque non neglexit leges ſuæ Artis, *Epicuræus*, ideoque patriæ ſuperſtitioni ſubdolè obſequitur; qui plura quærit, inveniat, & inventis gaudeat.

2. *Alma.*] *Sancta*, *pulchra*, Feſto. Aliis *Læta*, *fœcunda*, *grata*: Ego *benigna* mallem; vox enim iſta exprimit alias omnes virtutes Veneris, quas non minus quàm fœcunditatem intuetur Lucretius.

2. *Subter labentia.*] Unam eſſe vocem contendit *Barthius*: acutè: quaſi ſtellas, æque ac Mare & Terras variis Animalibus Venus concelebrâſſet. Vid. l. IV. v. 413.

4. *Concelebras.*] *Commoves*, Nonio, *Colis* & *frequentas* Lambino. Sic *Ovid.* 4. Metam. v. 45. clarius verò, *reples & exornas varia Animantium fœtura.* *Celebris* autem apud Antiquiores idem quod *frequens*, via bona, *celebriſque* Cat. de re ruſtica l. I. Locus quæritur *celebris* an deſertus? Scriptor ad Herennium l. II. Vid. l. II. v. 345. & l. V. v. 1380.

5. *Lumina.*] *Lumine* MSS. fruſtra.

Te,

Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Adventumque tuum; tibi suaveis dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam simul ac species patefacta 'st verna diei, 10
Et reserata viget genitalis aura FavonI;
Aëriæ primum volucres te, Diva, tuumque
Significant initum percussæ corda tua vi:
Inde feræ pecudes persultant pabula læta,
Et rapidos tranant amneis; ita capta lepore, 15
Illecebrisque tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis:
Denique per maria, ac monteis, fluviosq; rapaceis,
Frundiferasque domos avium, camposq; virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem, 20
Efficis, ut cupide generatim sæcla propagent.
Quæ quoniam rerum Naturam sola gubernas,
Nec sine Te quicquam dias in luminis oras

Te, O Dea, advenientem, & primo vere visentem terras venti & tempestates fugiunt, Tibi varia, & in rebus producendis Artifex terra suaves producit flores; latum mare fit tranquillum, & Tibi quasi subridet; pacatumque Cœlum splendescit radiis nitidioribus, & latius ubique sparsis. Nam simul ac pulcherrimum Ver sese aperit, & lenis Favonii flatus, qui maximè facit ad generationem rerum, laxatus spirat, Aëriæ primum aves tuo numine percitæ, intimisque medullis æstuantes, Te, ô Dea, advenisse significant; tum ferocientes etiam quadrupedes pinguia pascua ludibundi pererrant, & rapidos amnes trajiciunt; tanta aviditate Genus omne animalium tuis deliciis, eaque voluptate quam subministras captum, Tibi obedire gestit, & Te sequi quocunque ducis. Summatim. Tu blandum amorem excitans in pectoribus omnium Animalium, quæ in Mari, Montibus, Fluviis rapacibus, Sylvis vel Campis virentibus vivunt, facis ut singula secundum diversas suas species genus suum propagarent, & instaurarent. Quoniam igitur Tu sola es quæ rerum Naturam regis, nec sine Te res ulla nascitur,

NOTÆ.

7. *Adventumque.*] *Adventuque* Na. & B. *ad ventumque* Turnebus. Curiosè nimis: hic enim, *Te adventumque tuum*, ut *Te tuumque initum*, v. 12. & 13.

7. *Dædala.*] Dædalam à varietate rerum dictam esse apud Lucretium Terram facile est intelligere, cum Græcè δαιδάλλειν significet variare. *Festus.*

8. *Summittit.*] *Effert, producit, procreat*, summittere enim est de *sub mittere*, sic apud Vir.

——*Corpora saltu subjiciunt in equos*——
i. e. tollunt in equos. Ita tenella arbor,
—— *Sub ingenti matris se subjicit umbra.*
i.e. sese attollit. It. apud Lucr. l. VI. v. 700.
Saxaque subjectare———
i. e. in altum extrudere: Vid. etiam l. I. v. 194. l. II. v. 673. l. VI. v. 818. Sic l. I. v. 1032. *Summissa Gens Animantum.* Quo in loco pro ingenio moreque suo turpiter errat Interpres *Fayus.*

9. *Placatum.*] Alii *pacatum* minus benè.

10. *Patefacta.*] *Calefacta* B.

11. *Genitalis.*] Aliis *genitabilis*, G. Gif. MSS. Sed non tanti est; hoc semel monuisse operæ pretium fuerit, hujus formæ nomina utriusque significationis esse, activæ dico, & passivæ, ita *placabilis* qui placat, & placatur; *penetrabilis* qui penetrat & penetratur.

13. *Initum.*] *Nutum* B. alii *initium*: eligat Lector quod magis placet, penes eundem etiam sit, utrum *percussæ*, an *perculsæ* legi debeat.

16. Hunc versum, quem non agnoscit B. neque plurimi alii MSS. & impressi Codices, è vetere Codice inseruit *Marullus*; & quidni pro genuino reciperemus? est enim *Lucretio* dignissimus, & si deleatur iste, turbata subitò essent omnia, & obscura.

17. *Quo quamque.*] *Quocunque*, B. & alii.

20. *Incutiens.*] Observandum in re blanda suavi & jucunda usurpari τὸ incutere: ita & Horatius in Epist.

——— *Fornix tibi & uncta popina*
Incutiunt urbis desiderium ———
Vid. etiam lib. I. v. 923.

21. *Sæcla.*] Vox Lucretiana, Græci Poëtæ φῦλα vocant. Horat. genus, *Piscium genus.* Od. 2. lib. I. id autem significat quod vulgus vocat *Species* Animalium.

23. *Dias.*] Aërias, diurnas, Dium enim dicitur, inquit *Festus*, quod sub Cœlo est, ex quo, *sub dio* fieri dicimus quod sub Cœlo fit, & non sub tecto: *Dius* etiam idem ac *divinus.* Sic lib. II. v. 178. *Vitæ dux dia voluptas.*

Exoritur,

Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam;
Te ſociam ſtudeo ſcribundis verſibus eſſe, 25
Quos ego de Rerum Natura pangere conor
Memmiadæ noſtro: quem tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluiſti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, Diva, leporem:
Effice ut interea fera mœnera militiaï 30
Per maria ac terras omneis ſopita quieſcant.
Nam Tu ſola potes tranquilla pace juvare
Mortaleis, quoniam belli fera mœnera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Rejicit, æterno devinctus volnere amoris; 35
Atque ita ſuſpiciens tereti cervice repôſta
Paſcit amore avidos inhians in te, Dea, viſus:
Eque tuo pendet reſupini ſpiritus ore.
Hunc tu, Diva, tuo recubantem corpore ſancto
Circumfuſa ſuper, ſuaveis ex ore loquelas 40
Funde, petens placidam Romanis Incluta, pacem.
Nam neque Nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Poſſumus æquo animo: neque MemmI clara propago
Talibus in rebus communi de'ſſe ſaluti.

aut floret, grataque ſit & amore digna; obſecro ut Tu mihi opem feras cogitanti ſcribere Carmina De ***RERUM NATURA*** *amiciſſimo meo Memmio dedicanda; Illi inquam Memmio, quem Tu, Dea, omnibus tuis donis ornatum cunctis hominibus ſuperiorem eſſe voluiſti. Et quoniam tanto viro ſcribam, ideo ardentius peto maximam æternamque meis verſibus venuſtatem largiri digneris: Effice etiam obſecro ut bella omnia per Maria & Terras ſopita quieſcerent: Tu enim ſola potes placida pace Homines beare; Mars enim Armipotens bella regit, pro libitu accendit & extinguit; Ille autem ſæpe blando furore ſeſe rejicit in tuum ſinum devictus æterno vulnere amoris, atque ſupinus jacens reflexâ tereti cervice, & ſuſpiciens, paſcit amore avidos oculos in Te, Dea, inhians; ipſaque Anima totuſque reſupini ſenſus quaſi affigitur tuo Ori, & ab illo pendet. Hunc Tu, O formoſiſſima Dea, corpore tuo ſancto recubantem inclinato capite deſuper amplectere, blandiſſima profer verba, & pete placidam pacem Romanis. Neque enim ipſe æquo pacatoque animo deſtinatum opus exequi poſſum, dum Patria bellis agitatur, neque illuſtris Memmii filius tali rerum ſtatu Reipublicæ ſalutem negligere, & vacare Muſis.*

NOTÆ.

27. *Memmiadæ.*] Memmius Gemellus, quo cum Athenas olim profectus erat Lucretius, & quo familiariter utebatur, de illo autem plurima videas Lector in diſſertatione *Giſanii* de gente Memmia.

28. *Ornatum.*] *Ora latum* in vet. Gronovii Cod. conjecit Salmaſius *altatum* pro *exaltato* & *excelſo*, ut *vivatum* idem dixit Lucretius lib. III. v. 410. 557. 680. at vox *altata*, licet Apollinari Sidonio aliiſque ſequioris ætatis nota fuit, vix tamen forſan erat Lucretiani ævi.

30. *Effice.*] *Et face* F. *Mœnera Militiaï*] belli ſeu militiæ munera, ſic *mœnire* pro *munire*, *mœtuus* pro *mutuus*, *cœra* pro *cura*, &c.

35. *Rejicit.*] *reficit*, B. & Gif. quaſi *recreat*, minus eleganter.

35. *Devinctus.*]Metaphora paulo durior: tamen dicebant *præpeditus dolore*, & *Κολληθεὶς ἀνίαις*, Callimachus. Et Furius Bibaculus, *Ille gravi ſubito devinctus vulnere habenas miſit* —— [illegible] *devictus.*

36. *Suſpiciens.*] Alii *ſuſpirans*. Sed placet ſuſpiciens. Vox enim iſta bellæ huic imagini optimè convenit: nullam verò tabulam, uti ſentit *Faber*, reſpexit Lucretius, quid enim tabula opus, ubi vividum eſt, quod res optimè pingeret, ingenium? Amo etiam verecundiam, & utinam in *Fabro* inveniri poſſit, non paulo modeſtior eſt Poëta, quàm Interpres; nulla enim *vera res* hic agitur, nulla *μεγάλα μυστήρια*. Illa interpretatio quam appoſui non minus fida eſt, quàm modeſta: MSS. *ſuſcipiens*.

41. *Incluta.*] *Nobilis*, *clara*, Feſtus. Raro apud Latinos Scriptores dii vocantur *Incluti*, aliquando tamen, ſic Ennius lib. III. Annalium apud Nonium, *Olim de Cœlo lævum dedit inclutus ſignum.*

Quod superest, vacuas aureis mihi Memmiada, & te 45
Semotum à curis adhibe veram ad rationem,
Nec mea dona tibi studio dispôsta fideli,
Intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa Cœli ratione, Deûmque,
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam; 50
Unde omneis Natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rursum Natura perempta resolvat:
Quæ nos Materiem, & Genitalia Corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & Semina rerum
Appellare suemus, & hæc eadem usurpare 55
Corpora Prima, quod ex illis sunt omnia primis.
Omnis enim per se Divûm natura necesse 'st
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis, 60
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Humana ante oculos fœdè cum vita jaceret
In

Quod reliquum est, vel quod ad Te, O Memmi, attinet, vacuas aures, animumque à curis remotum mihi accommoda tradenti veram certamque Philosophiam, nec contempta relinquas mea dona quæ Tibi fideli studio præparavi, priusquam mente tua perceperis, & accuratè intellexeris: Carminibus enim meis disputabo de tota natura Cœli & Deorum, principia rerum demonstrabo, ex quibus Natura res cunctas producit, auget, nutritque & in quæ Natura resolvit easdem res cum interierint. Quæ quidem dum Philosophemur, & naturam rerum explicemus, solemus nominare Materiem, Corpora Rebus genitalia, Rerum semina, *aliquando etiam eadem vocare* prima Corpora, *quoniam ex illis primis (simplicia enim sunt, neq; ex aliis composita) res cunctæ componuntur. Quod enim ad Deos spectat, necesse est ut omnes Dii, eo quòd Dii sint, æternam agant vitam maximo in otio, ut nullam nostri curam habeant, ut sint expertes doloris, à periculis etiam tuti; propriis suis dotibus ad fœlicitatem satis instructi; ut hominum cultu non indigeant, nec delectentur pietate eorum, aut impiis irascantur. Cum humana vita miserabilem indignumq; in modum jaceret*

NOTÆ.

45. *Memmiada.*] *Memmius*, Glf. frustra. His verò 12 v. *Memmio* suo, quem attentum sibi & aliis curis vacuum optat, futuræ disputationis argumentum aperit, docetque se disputaturum de Cœli & Deorum natura, & de primis rerum principiis è quibus res omnes fiunt, & in quæ iterum resolvuntur; quod enim ad *Deos* attinet, illi beato otio fruuntur ab omni cura & negotio semoti. Posteriores autem hos sex versus versui 44 subjungit B. non verò agnoscunt quidam vet. Cod. & sanè abesse possunt, infra autem loco magis apto legentur. Tamen & hic non abs re locum habeant per *occupationem*, ut vocant Magistri, quasi dicat Lucretius, ex primis corporibus omnia fiunt, nam *Dii* quidem, contra quàm sensit Philosophorum vulgus, *Naturam rerum* nec fecere, nec curant.

49. *Ratione.*] Alii *Regione Deûmque.*] Supplet Nardius, domicilio. Utrumque imperitè, non enim de Cœli ac Deorum regione, sed naturâ Poëta disputat.

52. *Eadem perempta.*] Eas ipsas res peremptas: mutavit autem orationem, ut alibi, cum enim *genus humanum* scripsisset, mox addit *eos*. Hoc etiam Lucretio familiare. Alii, *eadem perempta* nempe *Natura*, supple *seipsam*, resolvat: imperitè.

63. *Humana*, &c.] Qui Ingenium cum *Cicerone* in Lucretio desiderant, hanc imaginem contemplentur, & si pulchriorem monstrare possint id mihi facient quod est gratissimum. Ut miserè enim sordideque jacent humiles isti *Religione* oppressi Homines, & quam horrendo ore *Dominus ille metus* desuper minatur! Credes visum præsentem Dæmonem flagella intentare. His positis, *Epicuri* (Atheniensis & Neoclis filii) laudes aggreditur, qui primus his omnibus terroribus se intrepidum opposuit, & acri vi mentis extra hujus Mundi limites in *Omne* infinitum delatus, totius Naturæ potestatem penitus perspexit, docuitque omnes res fieri sine cura & opera *Deorum*, ideoque omnem religionem funditus sustulit, ut docet *Cicero* lib. I. de Nat. Deor. *Quid est enim cur ab hominibus colendos dicas, cum Dii non modò Homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant?* Otio autem suo abutuntur, ut Gassendus, Faber, aliique, qui Epicuri librum

περὶ

In terris oppressa gravi sub Relligione,
Quæ caput à cœli regionibus ostendebat, 65
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primum GRAÏUS homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit Cœlum, sed eo magis acrem 70
Virtutem irritât animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, & extra
Processit longe flammantia mœnia Mundi;
Atque Omne immensum peragravit mente animoque: 75
Unde refert nobis victor quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoïque
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.
Quare Relligio pedibus subjecta vicissim
Obteritur, nos exæquat victoria Cœlo. 80

in terris, oppressa sub gravi Religione, quæ è Cœlis Caput suum proferens, & desuper instans mortalibus horrenda specie terrebat Homines; primus omnium Epicurus *mortales oculos contra illam tendere ausus est, primusque illius Tyrannidi resistere: Quem* Epicurum *nec de Diis fabulæ, nec fulmina, nec Cœlum resonans minaci murmure repressit; sed hæc terriculamenta animosam illius mentem magis incendebant, & fecerunt, ut primus Ille cuperet perrumpere portas, validaque Naturæ munimenta: Acris ideo illius Animi virtus perrupit, & provecta est longè ultra flammantes Cœli ambitus, Idemque ille Epicurus* Omne, τὸ πᾶν, *infinitum mente sua perlustravit, & ibi natura rerum penitus perspecta, votique sui compos, nos docet quid fieri possit, quid non possit; & unde fit quòd, quodcunque est, finitam habeat potestatem, limitemque potentiæ in ipsa ejus rei natura positum; & hinc est quòd jam Religio (ut nos olim illi) nostris pedibus subjecta conculcatur, & Victoria illius* Epicuri *ingenio parta nos adæquat Cœlo.*

NOTÆ.

περὶ ὁσιότητ☉, ejus Sectæ pietatem erga Deos, & Religionem pro *Superstitione* tantum, metuque Deorum inani à Lucretio hoc loco positam esse crepant; quasi Poëta non omnem de *Providentia* opinionem sustulit, aut ille esset superstitiosus qui Deum aliquid agere, aut humana curare existimaret.

67. *Tollere.*] *Tendere* Nonius, & hanc lectionem sequitur Lambinus, *tendere oculos* autem dixit pro *contendere*, est autem longè plus oculos contendere quàm tollere, illud enim significat contenta acie aliquid intueri, sic infra eodem libro, *Nulla potest oculorum acies contenta tueri*, l. IV. v. 801. *nisi se contendit acutè*: at *tollere* omnes & impressi & MSS. Cod. probant.

71. *Irritât.*] Pro *irritavit*, sic *educât* apud Terentium, *fumât* apud Virgilium, *manât* apud Ennium: *disturbât* apud Lucretium l. VI. v.586. Similiter *enarrâmus* & *festinâmus* apud Plautum. Istiusmodi verò voces quæ syncopen patiuntur, ultimam habent circumflexam, ut notat Priscianus, ideoque longam.

72. *Cupiret.*] Pro *cuperet.* Notant Nonius & Priscianus, quarta enim & tertia olim à se invicem non ita sejunctæ erant & secretæ, quin utrique essent multa communia: sic *parire* pro *parere* apud Ennium.

75. *Omne.*] τὸ πᾶν. *Omnia* maluit dicere Cicero, lib. de Univ. verùm ipse etiam hanc vocem aliquando usurpavit, lib. II. de Divinat. Epicurus τῶν ὅλων Φύσιν & apud Plutarchum τῶν ὄντων Φύσιν dixit. Idemque valent apud Lucretium, *Natura rerum. Summa rerum. Summa omnis. Summa tota. Summæ totius summa,* &c. Hoc *Omne apud* Epicuræos est Infinitum & sempiternum, Incrementi simul & Decrementi incapax, dum *Mundus*, finitus sit, aliquando natus, & interitui obnoxius.

78. *Atque.*] *Utque* Gif. & C. *Hæreat* (*Hærens* D.P.C.N. *quanam*) *quantum*, B.

80. *Obteritur.*] Al. exteritur. Victoria Epicuri viz.] qui ut verbis Manilii lib. I. v. 67. utar,

——Cepit profundam
Naturam rerum Causis, viditq; quod usquam est.
Nubila cur tanto quaterentur pulsa fragore, &c.
—Solvitque Animis miracula rerum,
Eripuitque Jovi Fulmen, viresque Tonanti.

Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi ſceleris: Quod contra, ſæpius olim
Relligio peperit ſceleroſa atque impia facta,
Aulide quo pacto Triviaï virginis aram 85
Iphianaſſaï turpârunt ſanguine fœde
Ductores Danaûm, delecti, prima virorum.
Cui ſimul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profuſa 'ſt,
Et mœſtum ſimul ante aras adſtare parentem 90
Senſit, & hunc propter ferrum celare miniſtros;
Aſpectuque ſuo lacrymas effundere civeis:
Muta metu terram genibus ſummiſſa petebat:
Nec miſeræ prodeſſe in tali tempore quibat,
Quod Patrio princeps donârat nomine Regem. 95
Nam ſublata virûm manibus tremebundaq; ad aras
Deducta 'ſt, non ut, ſolenni more ſacrorum
Perfecto, poſſet claro comitari Hymenæo:
Sed caſta inceſte nubendi tempore in ipſo
Hoſtia concideret mactatu mœſta parentis, 100

Sed me reprimo, vereor enim, ne forte credas me Tibi proponere impiam Philoſophiam, viamque monſtrare ad ſcelera ducentem; at è contra obſerves, quòd Religio ſæpè olim peſſima peperit facinora, quale illud erat, cum Aulide duces Danaûm, principes viri, impiè contaminârunt Dianæ aram Iphigeniæ cruore: Quæ Iphigenia, ſimul ac infula cingens virgineas comas ad utramque genam pependit, & ſimul ac ſenſit mæſtum patrem ad aras ſtare, & juxta illum cultros Popas expedire, civeſque ſpectatores duro ſuo fato illacbrymare, muta metu in terram decidit ſupplex: at verò ad ſalutem infælici illi Virgini tum minime profuit quòd prima Regem Patris nomine donaverat, nam à terra virorum manibus levatur, & ad aras tota tremens rapitur, non ut ſacris ſolennibus ritè peractis ſplendida nuptiarum pompa domum deduceretur; ſed ut caſta virgo eo ipſo tempore quo in matrimonio collocari debuit jam matura viro, infælix patris ſui manu inceſtè, vel impiè, tanquam victima occideretur,

NOTÆ.

81. *Illud.*] His 22. v. Huic tam impiæ doctrinæ, quæ *Providentiam* negat, averſum fore *Memmium* ſuſpicatur, ideoque illius Animum confirmat monendo, Religionem iſtam. quæ Providentiam confitetur ſæpe olim maxima ſcelera ſuaſiſſe; quod probat exemplo *Iphigeniæ* Aulide (Bæotiæ ad Euripum portu) à patre ſuo Agamemnone ad aras Dianæ Triviæ ex juſſu Oraculi mactatæ,

Exitus ut claſſi fælix fauſtuſque daretur.

83. *Endogredi.*] Ingredi. Quis autem neſcit endo, ἔνδον, *in*, *intus*, eſſe præpoſitionem antiquis notam?

83. *Quod contra.*] Cicero in Oratione pro Quinto. *Reliquum eſt ut eum nemo judicio defenderit, quod contra, copioſiſſimè eum defenſum oſtendi. Quod contra ſæpius*, & c. Gif. abſurdè. *Olim*] *illa* B.

87. *Prima virorum.*] Dion. πρῶτα τῆς βυλῆς ὤν. τὰ πρῶτα Αθηναίων ἔση, Lucianus, & alii. Ovid. Amor. l. I. Eleg. 9.

Summa Ducum Atrides.———

88. *Infula.*] Velamentum è lana intra Hoſtiarum cornua. *Varro.* Faſcia in modum Diadematis, à qua ex utraque parte vittæ dependent: *Servius ad* 10. *Æneid.*

91. *Celare.*] *Celebrare* Gif. alii *celerare*, i.e. expedire: quæ lectio probanda eſt, haud timeret enim Iphigenia quod miniſtros ferrum *celare* ſenſiſſet.

93. *Muta metu.*] *Avancius* legendum putat *Volta metu*, &c. ut ſit hæc hujus loci ſententia, Iphigenia Volta (i. e. vultus, voce enim iſta utitur Lucretius l. IV.) ſummiſſa i. e. vultu ſubmiſſo propter metum. Sed quid indigeamus ingenio, cum altera lectio proba ſit, & à Codicibus confirmata?

95. *Princeps.*] Prima. Sic lib. V. v. 9. Erat enim πρωτότοκος inter Agamemnonis liberos. Sic ipſa apud Euripidem.

Πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ.
Iphigenia in Aulide v. 1220.

96. *Sublata*, &c.] E ritu nuptiarum forſan, etſi non affirmem, quem tradit his verbis Feſtus Pompeius, *Rapi ſimulatur Virgo è gremio Matris, aut ſi ea non eſt, ex proxima neceſſitudine, cum ad virum trahitur*, viz. *ea res feliciter Romulo ceſſit.*

100. *Mactatu.*] Sic Euripides Iphigen. in Aulide v. 1176.

Απώλεσέν σ' ὦ τέκνον ὁ φυτεύσας πατὴρ
Αὐτὸς κτανών, οὐκ ἄλλος, οὐδ' ἄλλη χερί.

Exitus

Exitus ut classi felix, faustusque daretur.
Tantum Relligio potuit suadere malorum.
Tutemet à nobis jam quovis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis descifcere quæres?
Quippe etenim quam multa tibi jam fingere possum 105
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore.
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obsistere Vatum: 110
Nunc ratio nulla 'st restandi, nulla facultas,
Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ sit natura animaï,
Nata sit, an, contra, nascentibus insinuetur,
Et simul intereat nobiscum morte dirempta, 115
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas,
An pecudes alias divinitus insinuet se,
ENNIUS ut noster cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,

ut Græcorum classi Trojam petenti faciles prosperique venti immitterentur. Tantum facinus Religio suadere potuit. Vereor etiam, O Memmi, ne Tu, qui per omnem ætatem tuam fidem adhibuisti poëtarum fabulis, nostras opiniones averseris. Haud sapienter quidem, ipse enim multas possum fingere fabulas quæ timorem incuterent, omnesque vitæ tuæ rationes perverterent; nec injuria, (ut verum fatear.) Si enim Hominibus persuasum fuisset certum fore in morte miseriarum finem, tum aliquo modo Religionibus obstare possint, & poëtarum sacerdotumq; minas contemnere; nunc autem nulla ratione obstare possunt, imo necesse est ut cedant, quoniam timent æternas pœnas post mortem futuras: Nescitur enim, quænam sit natura Animæ, an sit nata cum corpore, vel prius existens nascenti corpori infundatur; an moriente Homine unà etiam Anima pereat morte separata à Corpore: an adeat tenebrosas & immensas Inferorum cavernas, an divina aliqua potentia in brutas animantes migret, ut noster Ennius cecinit, qui primus ex amœno Helicone decerpsit Coronam nunquam marcescentem,

NOTÆ.

103. *Tutemet.*] Iterum dubitat Lucretius ne Memmius cedens Poëtarum fabulis de *Cerbero*, *Acherunte*, & *pœnis* post mortem quibus jam diu assueverat, opiniones suas aversetur. Harum ideo vim elevat, suggerendo istas fabulas mera forsan esse otiosorum Poëtarum figmenta, ipse enim potuit fabulas fingere quæ essent æque ac illæ terribiles.

104. *Descifcere.*] *Desistere*, G. & alii.

105. *Quippe etenim.*] *Nempe scilicet*, scommatice: *jam fingere*] *me fingere* ex vet. lib. Gifanius, hinc alii conjiciunt legendum *ex me fingere*, alii confingere. *Possum*] alii, inter quos Faber, *possunt*, i. e. Vates.

108. *Nam.*] *Jam.* His 20. v. seipsum quasi corrigit, & aliquam esse in iis fabulis vim fatetur; dum enim de *Anima* diversi Philosophi diversa pronuntiant; alii nasci & interire cum Corpore, alii verò prius subsistentem in Corpora nascentia infundi, & à Corpore per mortem separatam Inferos subire, vel in pecudum Corpora migrare (quæ fuit *Ennii Pythagorici* sententia, quam fusè exponit, obiter etiam convellit & deridet, tanquam sibi ipsi contrariam) profecto temere agerent qui *Providentiam* contemnerent, dum istos contemptores æternæ maneant post mortem pœnæ. Hæc est hujus loci sententia quem præruptum alii, & obscurum queruntur.

112. *Timendum.*] Istud *timendum pœnas* è veteri & bono Latio est, nec aliter temere loquitur Lucretius, v. 139. *multa agendum:* V. 382. *privandum est Corpora motu*, &c. Ipse etiam Virgilius——— *Pacem à Rege petendum.*

115. *Dirempta.*] *Separata* viz. à corpore & *dissipata*, nisi potius legatur *perempta*.

117. *Pecudes alias insinuet.*] Ut *adigere arbitrum*, *adigere jusjurandum*, *propugnare nugis*, & Lucretius lib. II. v. 124. *Hæc animum te advertere par est.*

118. *Primus.*] Primus enim Latinorum *Ennius* Epicum & Heroicum Poëma ad exemplum Homeri scripsit.

Per genteis Italas hominum quæ clara clueret, 120
Etsi præterea tamen esse Acherusia templa
Ennius æternis exponit versibus, edens:
Quo neq; permanent animæ, neq; corpora nostra;
Sed quædam simulacra modis pallentia miris:
Unde sibi exortam semper-florentis Homeri 125
Commemorat speciem, lacrumas & fundere salsas
Cœpisse, & rerum naturam expandere dictis.

Quapropter bene, cum, Superis de rebus habenda
Nobis est ratio, Solis Lunæque meatus
Qua fiant ratione; & qua vi quæque genantur 130
In terris: tum, cum primis, ratione sagaci
Unde Anima atq; Animi constet natura, videndum;
Et quæ res nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificet, morbo affectis, somnoque sepultis,
Cernere uti videamur eos, audireque coram, 135
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Nec me animi fallit, GRAIORUM obscura reperta
Difficile inlustrare LATINIS versibus esse,
(Multa novis verbis præsertim cum sit agendum,)
Propter

quæ inter omnes Italos maxima est famæ, & nobilis habetur: Etsi Idem Ennius aliis in locis docet Carminibus nunquam morituris quædam esse apud Inferos vasta & spatiosa loca, ad quæ neque Animæ, neque Corpora nostra perveniunt, sed tenues quædam imagines mirum in modum pallidæ, è quibus locis surgentem Homeri in æternum celebrandi imaginem sibi apparuisse narrat, lachrymas effudisse, rerumque naturam verbis exposuisse. Accuratè igitur non tantum disputandum de Deorum Cœlique ratione, non tantum explicandi sunt Lunæ Solisque cursus, & docendum qua vi gignantur ea quæ in Terris nata sunt; verùm etiam intentiori mente & industria inquirendum, è quibus principiis Anima Animusque componatur; & quænam sit illa res quæ in nos aliquando vigilantes, aliquando morbo laborantes vel dormientes incursans, ita terret afficitque mentes nostras, ut putemus nos eos videre & audire præsentes, quorum post obitum (jamjam mortuorum) terra tegit ossa. Nec me latet haud facile opus esse Græcorum obscura inventa Latino Carmine reddere perspicua, & captu facilia; (præsertim cum multis novis vocibus utendum est)

NOTÆ.

120. *Per genteis Italas Hominum.*] Gentes Italorum Hominum: quidam libri *omnium;* itaque esset *Clara corona omnium*, i. e. inter omnes: sic Διλὸς βασιλίων apud Callimachum, *pulchra dearum* apud Ennium.

120. *Clueret.*] *Clueo, cluo*, sum, videor, celebror, hac voce passim utitur Lucretius, dicebant etiam veteres *Cluveo*, ut Ennius,

Nam Latii populi res atque poëmata nostra Cluvebunt ———

121. *Etsi præterea.*] *Et prætereat* V. quæ verba si admittas alium prorsus efficies sensum: non opus est isto acumine.

123. *Permanent.*] *Permaneant*, MS.

125. *Homeri.*] Hoc Ennii somnium Cicero in Lucullo memorat, —— *Visus Homerus adesse Poëta.* Et in somnio Scipionis. *Fit enim fere ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissimè vigilans solebat cogitare, & loqui.*

126. *Et fundere.*] Alii *effundere. Salsas.*] Alii *falsas.* Imperitè. Quis enim nescit, *lac album, Humida vina, &c.* Poëtis esse familiaria?

127. *Expandere.*] Al. *expromere*, al. *exponere*, non tanti est.

128. *Quapropter.*] Ut omnes igitur Memmii timores discutiat, his v. 9. docet se disputaturum non tantum de Cœli Deûmque ratione, & de generatione rerum, quæ omnia olim promiserat; sed explicaturum etiam *quænam* sit *Animæ* natura, & *quænam* sint illæ res, quæ aliquando vigilantes aliquando dormientes ita afficiunt, ut præsentes videre nos & audire olim mortuos putemus, & inde conjectemus animas existere à corpore separatas. *Quam ob rem:* Gassendus.

130. *Genantur.*] *Gignuntur*, qua voce passim utitur Lucretius, alii *gerantur*, malè.

136. *Morte obita.*] *Cicero* pro Sextio. *Nec verò illorum quisquam quos à majoribus nostris morte obita positos in illo loco, atque in rostris collocatos.* Virgilius,

Morte obita quales fama est volitare figuras.

Obita, sumpta, suscepta, & completa, ut *obire munus* dicitur. Servius.

137. *Nec me.*] Proposito futuri operis argumento, his 20. v. difficultatem expendit Poëta, monetque ea, de quibus *Græci, Epicurus,*

Propter egestatem linguæ, & rerum novitatem; 140
Sed tua me Virtus tamen, & sperata voluptas
Suavis Amicitiæ, quemvis perferre laborem
Suadet, & inducit nocteis vigilare serenas,
Quærentem dictis quibus, & quo carmine demum
Clara tuæ possim præpandere lumina menti, 145
Res quibus occultas penitus convisere possis.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non radii Solis, neque lucida tela Diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque:
Principium hinc cujus nobis exordia sumet, 150
NULLAM REM E NIHILO GIGNI DIVINITUS UNQUAM.
Quippe ita formido Mortaleis continet omneis,
Quod multa in Terris fieri, Cœloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino Numine rentur. 155
Quas ob res, ubi viderimus, nil posse creari

quia non est copia Latini sermonis, & res ipsæ sunt Romanis auribus antehac inauditæ: at eximiæ tuæ dotes, eaque voluptas, quam ex jucunda tua Amicitia me percepturum spero, suadent me laborem ferre utcunque improbum, & totas etiam noctes insomnes agere, quærentem quibus vocibus, & quo versu tuæ menti tam lucidam facem præferre possim, ut illa adjutus res maxima caligine involutas intueri valeas & perspicere. Hos igitur terrores tenebrasque quæ mentem obsident, non radii Solis aut Diei splendor dissipabit, sed contemplatio vel cognitio Naturæ, & vera Philosophia, cujus hoc primum ponatur & immobile principium, Nihil unquam vel à Diis ipsis fit ex Nihilo. *Ideo enim metus Deorum omnium mentes occupat, quòd multa videant in Terris & in Cælo fieri, quorum Causas effectrices nullo modo possunt deprehendere, & à Diis fieri existimant: Quamobrem simul ac certi sumus Nihil oriri posse*

NOTÆ.

curus, viz. ejusque Sectatores disputaverant, Latino Carmine scribere opus esse arduum & difficile, cùm propter egestatem Linguæ Latinæ, tum propter novitatem rerum; quemvis verò laborem ferre se paratum esse profitetur, *Memmii* sui gratia, Amicissimi ornatissimique Viri, quem instituendum susceperat.

137. *Animi.*] Supple *ratio*, at B. Gif. aliique legunt *Animus*.

141. *Sperata voluptas.*] *Spectata voluntas*, B. alii *spectata voluptas*. Ex Decreto *Epicuri*, & ad illius exemplum, ita enim ille ad *Pythoclem* suum, ἡμεῖς δὲ ἡδέως τί συ τὴν δίνησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεχόθημεν, &c.

142. *Perferre.*] *Efferre*, B. Gif. alii. *Sufferre*. F.

143. *Serenas.*] Claras, pacatas. Quidni *severas*? Vox enim ista laborem *Poëtæ* fortiùs, & feliciùs exprimit. V. l. IV. v. 462. *Æstivas* Muretius. Quibus alii somno indulgebant.

147. *Hunc igitur.*] Jam tandem opus aggreditur. v. 13. Et ut omnem de *Providentia* opinionem subverteret probare conatur res primo factas fuisse sine Deorum auxilio, ideoque non ab iis regi aut administrari: ut autem feliciùs procedat, primum hoc statuit principium; *Nihil de nihilo fit.* Quod fusiùs olim demonstraturus est; observaverat enim opinionem de *Providentia* exinde natam esse, quòd homines multa in Terris Cœloque fieri viderint, quorum causas cùm invenire non potuerint, ea à Diis è *Nihilo* fieri crediderunt. Si igitur Nihil de Nihilo fieri demonstratum fuerit, actum esset de *Providentia*: at verò facilè agnoscet Lector, *Lucretium* tanto conamine id solum probâsse quod nemo negat; *Nihil* viz. intra Naturæ ambitum de *Nihilo* produci. Nec est quod ulla contra *Dei* potentiam timeamus argumenta, cum acutissimum *Lucretii* ingenium tam infirmis utitur, si enim

——*Pergama dextra*
Defendi possint, certe hac defensa fuissent.

148. *Tela diei.*] Radii Solis, qui telorum instar jacti & diffusi per universum orbem inferunt lucem, notat autem per *Tela diei* exteriorem rerum cognitionem, sicut per *Naturæ speciem* significat internam rerum cognitionem per causas. *Fayus. Pueriliter, ut & omnia.*

152. *Ita.*] *ut*, B.

De

De nihilo, tum, quod sequimur, jam rectius inde
Perspiciemus, & unde queat res quæque creari,
Et quo quæque modo fiant opera sine Divum.
Nam si de Nihilo fierent, ex omnibu' rebus 160
Omne genus nasci posset; nil Semine egeret:
E mare primum homines, è terra posset oriri
Squammigerum genus, & volucres; erumpere cœlo
Armenta, atq; aliæ pecudes: genus omne ferarum
Incerto partu culta, ac deserta teneret: 165
Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia Corpora quoique,
Quî posset mater rebus consistere certa?
At nunc Seminibus quia certis quidque creatur, 170
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest cujusque & Corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
Præterea, cur Vere rosam, frumenta Calore, 175
Viteis Autumno fundi sudante videmus:

è Nihilo, facilè attingemus illud quod quærimus, & deprehendemus quo modo quæque vi, & ex quibus principiis res quæque producitur sine Deorum ope: si enim è Nihilo res producerentur, tum sequitur, quòd quælibet res possit oriri ex qualibet, & nulla res indigeret proprio semine. Exempli gratia, Homines ex Undis, Pisces Avesque è terra oriri possint; Boves, Oves, Pecora, pecudesque è Cœlo exilirent, & omne ferarum genus nullis locis adstrictum, æquè in cultis agris, ac in desertis regionibus nasceretur: Nec iidem fructus ab iisdem arboribus producerentur, sed diversi & varii, imo quælibet arbor ferret quodlibet fructuum genus: cum enim singulis rebus non sint certa propriaque semina, quomodo potest esse certa rebus producendis effectrix causa? Quia verò res cunctæ oriuntur è certis propriisque seminibus, ex ea tantum re, & in eo tantum loco nascitur res quælibet, in qua, & in quo, sunt Materies & Corpora prima (principia) illius rei; & hanc ob causam res quælibet non potest oriri ex re qualibet, quia singulis in rebus inest peculiaris aliqua propriaque vis ad hoc & non ad aliud producendum apta. Præterea, cur Rosas Vere, æstate fruges, uvas autem Autumno, qui sudores elicit, maturescere videmus,

NOTÆ.

158. *Et*] *ut*, Gif.

160. *Nam si, &c.*] Primum hoc argumentum quo probare conatur Nihil de nihilo fieri breviter *Epicurus* in Epist. ad *Herodotum*, οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν γὰρ ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἂν, σπερμάτων γ' οὐδὲν προσδεόμενον. Fusius Poëta. Si Res de Nihilo producerentur, tum quodlibet ex quolibet oriretur, semine non opus esset; sed è Terra Homines, è Cœlo Pisces Pecudesque exilirent, &c. Cum autem quodlibet non oritur è quolibet, certisque seminibus opus sit, recte concludit *Nihil de Nihilo* produci.

168. *Corpora quoique.*] *Semina quoique*, Gass.

170. *Quidque creatur.*] *Quæque creantur.* B. C. Na. &c.

171. *Enascitur.*] *Nascitur*, MS. quæ vox forsan illis grata erit, qui in Veterum Versibus hiatus quærunt, & amant.

174. *Certis.*] Libentius hoc loco legerim *Cunctis* quàm *Certis*, quò versus superiores inducunt, & ille præter cæteros,

Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.

Id quamobrem Lector? *Quod cunctis*, &c. Innuit enim facultatem distinctam & specificam in una quavis re esse; unde è caulibus juglans, ex Homine Leo, &c. non enascatur. *Faber.*

175. *Præterea, cur, &c.*] Modo ex ipsa rerum origine, jam verò probat ex statis temporum effectibus, *Nihil è Nihilo fieri*, v. 10. Cur enim *Vere* tantum Rosæ, *Æstate* fruges, *Autumno* Uvæ, & non *Hyeme*, aliisque etiam Anni partibus producerentur, si ad illorum originem *materia* nihil conferat, cum non major sit in una tempestate quàm in alia dispositio, ut ex *Nihilo* quicquam procreetur?

176. *Viteis.*] *Uvas* Cod. Florentinus. *Sudante.*] *Suadente* G. Lambinus, & alii ex MSS. i. e. impellente vel sollicitante, hæc etiam vox *Fabro* placet. Salmasius legit *Sua dante*. Ver *sua dat* cùm det Rosas, Calor frumenta, Autumnus Uvas. Sed quidni *Sudante* retinerem? *Humido* viz. & *udo*, vel *sudores eliciente*, non enim dura est nec incommoda translatio.

Si non, certa suo quia tempore Semina rerum
Cum confluxerunt, patefit, quodcunq; creatur,
Dum tempestates adsunt, & vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras? 180
Quod si de Nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
Nec porro Augendis rebus Spatio foret usus 185
Seminis ad coïtum, è Nihilo si crescere possent.
Nam fierent juvenes subito ex infantibu' parvis:
E terraque exorta repente arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum 'st, omnia quando
Paullatim crescunt (ut pār est) Semine certo: 190
Crescendoque genus servant; ut noscere possis
Quæque sua de Materia grandescere, alique.
Huc accedit uti sine certis imbribus anni
Lætificos nequeat fœtus summittere tellus:
Nec porro secreta cibo natura animantum 195
Propagare genus possit, vitamque tueri:

nisi quòd, cum propria rerum semina idonea tempestate coierint, appareat quodcunque gignitur, dum adsint opportuna Anni tempora, & vegeta parens terra tuto proferat in lucem res novas & infirmas? At verò si de Nihilo fierent res, inexpectato nascerentur, quolibet etiam (modo hoc modo illo) tempore, Annique partibus vel maxime inidoneis; tum enim nulla essent semina quæ impedire possint quo minus conveniant ad rem producendam tempestate minus convenienti. Nec porro opus esset spatio aliquo temporis in quo convenienti materia coëunte res natæ grandiores fierent, si è Nihilo augeri possint, namq; v.g. Juvenes momento temporis fierent è parvis infantibus, grandesque arbores è Terra subito erumperent; at verò nil tale fieri palam est, quoniam res cunctæ paulatim augentur ex certa propriaq; materia, ut ipsa postulat natura rerum: Et dum augentur suas species conservant, & inde aliquis certus esse possit res omnes de certis propriisque principiis nutriri, & grandiores fieri. Adde quòd nisi imbres tempestivi cadant, Terra non potest producere lætificos suos fructos, nec Animalia alimento privata genus suum propagare possunt, nec vivere;

NOTÆ.

180. *Oras,*] *Auras* mavult Faber, sic infra *Aëris in teneras Auras;* sic Græci μαλακὰς αὔρας, ubi vero *Luminis auras* inveniet? ideoque non solicitanda lectio.

184. *Concilio genitali.*] *Concilium genitale* congressus Corporum primorum ad gignendum valens. *Concilium* à cogendo, unde apud Fullonem vestimentum dum *cogitur conciliari* dicitur: *Varro* lib. V. *Concilium nominis* apud Tertullian. de pallio, est compositio nominis è duabus vocibus, & vetus Scholiastes in primam Sat. Juvenalis v. 116. inquit, Ciconia quæ contra templum Concordiæ ex *concilio* (ita enim leg. non consilio) rostri sonitum facit.

185. *Nec porro,&c.*] tertium proponit argumentum v. 8. ex Naturali rerum incremento ductum, si enim è *Nihilo* res fierent, quidni etiam è *Nihilo* augerentur? Ideoque tempore non opus esset ut ad summum ætatis florem, justamque magnitudinem pervenirent, uno saltem momento punctoque temporis tenellus *Infans* robustus *Juvenis* evaderet, &c. ideo enim tardè & paulatim *Res* crescunt, quia ex *certa* Materia *certisq;* Principiis augentur, quæ momento temporis nec congregari, nec disponi nec conjungi possunt. Porro autem cum ex *certo* semine res augeantur, è *certo* etiam semine nascantur necesse est.

185. *Spatio usus.*] i. e. *Spatio opus,* sic l. I. v. 220.

Nulla vi foret usus enim———

Virgilius, 8. Æneid.

———*nunc viribus usus.*

186. *E nihilo si.*] *Si è nilo*, M. V.

191. *Crescendoque.*] *Crescentesque* V. viz. Res: nec insolens Lectio, etsi *Omnia* præcedat.

193. *Huc accedit.*] Quartum proponit v. 7. argumentum ex alimenti necessitate deductum, idque etiam non minus firmum & validum, quàm cætera; Cum enim nisi cadant Imbres nihil è Terra surgat, cum Animalia alimento privata nec propagare Genus suum possunt, nec vivere, quis tam ineptus est qui credat Animalia vel fruges è *Nihilo* produci, cum videat Materiam & producendis & alendis rebus omnibus esse necessariam? imo potius concludendum est, semina esse quædam è quibus res, ut voces è literis, componantur.

& hinc rectiùs colliga multa esse principia communia multis rebus, ut vocibus literas videmus, quàm aliquid sine certo semine oriri & augeri posse. Denique cur Natura non potest producere Homines tam immensæ proceritatis ut altum mare tanquam vadosam paludem pedibus transire; & tantarum virium, ut manibus suis ingentes montes eradicare, tantæque longævitatis, ut multa temporis spatia, quibus hominum vitæ nunc terminantur, vivendo superare valeant, nisi quòd certa principia rebus quibuscunque producendis assignata sint, è quibus sit quicquid nasci potest? concedendum igitur est Nihil de Nihilo fieri cum certis principiis opus sit, è quibus res quæque nata producatur. Denique quoniam constat Agros qui ab Agricolis coluntur fertiliores esse iis qui non coluntur, & fruges etiam meliores Agricolis colentibus reddere, concludere licet, in terris quædam latere rerum principia, quæ nos versantes aratro fertiles glebas, solumque subigentes, excitamus ad exerendam suam vim rebus producendis aptam; at verò, si nulla forent latentia in Terris semina, tum sine ulla Agricolæ opera, aut cultu fruges multo meliores nasci sua sponte videremus:

Ut potius multis communia Corpora rebus
Multa putas esse, ut verbis Elementa videmus,
Quam sine Principiis ullam rem existere posse.
Denique cur Homines tantos natura parare 200
Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
Transire, & magnos manibus divellere monteis,
Multaque vivendo vitalia vincere sæcla:
Si non Materies quia rebus reddita certa 'st
Gignundis, è qua constat quid possit oriri? 205
Nil igitur fieri de Nilo posse fatendum 'st:
Semine quando opus est rebus, quo quæq; creatæ
Aëris in teneras possint proferrier auras.
Postremo quoniam Incultis præstare videmus
Culta loca, & manibus meliores reddere foetus: 210
Esse videlicet in terris Primordia rerum,
Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod si nulla forent, nostro sine quæque labore
Sponte sua multo fieri meliora videres. 215

Notæ.

200. *Denique cur*, &c.] Rursus v.9. arguit è Rerum naturalium definita magnitudine & duratione. Si enim è Nihilo Homines v. 5. producerentur, unde constanter tam pusilli & imbelles? unde brevis vita, cæteraque Humani generis & incommoda, & vitia? jam verò, è certis seminibus certaque materia nasci Homines admittas, & hæc omnia necessaria plane erunt, & explicatu facilia.

201. *Pontum per vada.*] Salmasius legit *Pontu*, i. e. πόντῳ, ut idem Lucretius Pelage, i. e. πελάγη, dixit lib. V. v.36. & l. VI. v.619. at rectius *Faber*, noli hunc locum ita interpretari quasi dixisset *per Ponti vada*. Quod enim Salmasius hunc versum depravatum judicavit, non ideo faciliùs crediderim.

203. *Vincere.*] *Vivere.*] Fayus, vox nihili.

209. *Postremo*, &c.] Observaverat Poeta Fruges, Arbores, Floresque, &c. humana industria meliores & lætiores fieri, indeque v. his 7. arguit hæc omnia è latentibus quibusdam seminibus oriri. Quid enim prodesset labor si è Nihilo producerentur? vanus profecto esset, irritusque, & nihil ille ageret, qui *Nihil* coleret: Imo nihil impedit quin fruges è Nihilo productas sponte sua quotannis meliores & lætiores nasci videremus.

210. *Reddere.*] *Reddier:* Gif. & Pa. ex conjectura. *Reddi:* Lambinus. Docetque *Legendum ita esse, libris omnibus reclamantibus*, *Reddere* autem quod est in omnibus libris ferri non posse. Dum verò innocenti immeritæque voci irascatur, veterem, quam omnes libri assignant, sedem possideat *Reddere*. Aliqui libri *dicier:* Pareus.

211. *Esse videlicet.*] Sic sæpe Ennius, Plaut. & Tert. & Salust. *Scilicet futurum*, *videlicet in Terra reperiri*, &c. neque enim quod aliquando putavit *Lambinus* repeti debet ἀπὸ κοινοῦ *fatendum est*. Vid. l.II.v.468.

213. *Terraïque solum.*] *Terram:* Festus Pompeius *solum* Terram. Ennius lib. III.

Tarquinio dedit Imperium, simul & sola Regni.

Et Alibi,

Sed sola Terrarum postquam permensa parumper.

Huc

Huc accedit, uti quicque in sua Corpora rursum
Dissolvat Natura, neq; ad Nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale è cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quæ partibus ejus 220
Discidium parere, & nexus exsolvere posset.
At nunc, æterno quia constant Semine quæque,
Donec vis obiit, quæ res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissolvatque,
Nullius exitium patitur Natura videri. 225
Præterea, quæcunque vetustate amovet ætas,
Si penitus perimit consumens Materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitæ
Redducit Venus? aut redductum dædala tellus
Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens? 230

Adde etiam, quòd Natura res pereuntes in sua principia tantum dissolvat, non verò in Nihilum reducat; si enim tota materia alicujus rei interitui esset obnoxia, tum qualibet res nostris oculis subducta momento temporis evanesceret, nulla enim violentia opus esset quæ partes alicujus rei à se invicem separaret, earumq; unionem dissolveret; jam verò quoniam immortalibus principiis res constant, Natura nihil interire patitur donec aliqua vis incurrat, quæ vel ictu diffringeret res, vel insinuans per vacua inter particulas spatia eas à se invicem separaret. Insuper: Si earum rerum, quæ senio confectæ pereunt, tempus totam materiam penitus aboleret, quanam ex materia Venus diversas Animalium species procreat? ex quanam etiam varia, & in rebus producendis Artifex Terra procreatas nutrit & auget, subministrans alimenta diversis istis speciebus apta?

NOTÆ.

216. *Huc accedit*, &c.] Hactenus demonstravit Lucretius *Nihil è Nihilo fieri*: His autem v. 2. alterum proponit, quod ex priori sequitur, effatum; *Nihil in Nihilum reduci*. *Quicque*] *Quæque*, Gif. Pa. alii.

218. *Nam si*, &c.] Effatum modo propositum primò probat v. 8. ex communi resolutione rerum; Si enim Res in *Nihilum* interirent, aut *mortales essent è cunctis partibus*; nulla esset vis necessaria, ut unaquæque dissolvatur: sed ut sine ulla vi aut conamine aliarum rerum subitò nata apparet, sic sine ulla vi, aut conamine aliarum rerum unaquæque res, non dissolutione partium, interiret; sed nostris oculis subducta repente evanesceret; ideo enim vi opus est ut res unaquæque dissolvatur, quia constat ex seminibus quæ dissolutioni supersunt. Hujus argumenti ne minimam partem intellexit *Fayus*.

220. *Enim.*] *Ei*, Gif. viz. *Naturæ*. Hanc lectionem tuetur *Pareus*: *Lambinus*, Faber, aliique rejiciunt: & tantos Authores tutò sequi potuit *Fayus*, si tacere voluisset: Hæc autem iste: Aliis *usus ei* sup. *Naturæ*: mihi minus arridet, alias enim non *rei cujusque* sed *Naturæ* partibus discidium pareretur. Ingenium Hominis! quasi *ejus* non æque respiceret *rem quamque* si *ei*, ac si *enim* admittatur.

221. *Et.*] *at*, Gif. quid autem sibi velit aliis relinquo.

222. *At nunc.*] *Quod nunc*, Gif. Pa. C. alii, Omnesque MSS. i. e. *nunc autem Constant.*] *Constat* Gif.

223. *Obiit.*] *obeat*, P. Na. D. sed *obiit* veteres MSS. Cod.

226. *Præterea*, &c.] Secundum Argumentum quo probatur *Nihil in Nihilum reverti* breviter proponit *Epicurus* in Epist. ad Herodotum. *εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.* Fusiùs vero Poeta, & fortiùs. Olim probaverat *Nihil è Nihilo* fieri, & inde jam demonstrat *Nihil in Nihilum* reduci. Animalia enim quotidiè pereunt, & nascuntur, fontes Aquas, è quibus Mare fluminaque constant, perpetuò subministrant, &c. Unde verò hæc omnia, nisi quædam essent *immortalia* semina, quæ dissolutioni Corporum superessent è quibus renovarentur? Quis enim tam insanus quin concederet materiam aliquando interitui obnoxiam, in tam infinita Annorum serie quæ ab initio rerum fluxit, debere penitus consumi, ita ut nihil omnino superesset è quo res quotidiè pereuntes reparari possint?

228. *Generatim.*] *Generatum*, Gif. & quidam MSS. ut fatetur Lambinus.

229. *Redducit.*] *Educit*, D. Na. vitiosè.

Unde

Quanam ex re perennes & nativi Fontes Mare Flumina longis cursibus errantia supplent, & renovant? ex qua denique Aër Stellas & Cælum nutrit? Infinitum enim illud tempus, quod jam præterit, penitus consumpsisset omnia quæ constabant principiis interitui obnoxiis: At verò si per totum præteriti temporis spatium ea existebant semina, è quibus res cunctæ reparantur, æterna sint & immortalia necesse est, ideoque nulla unquam res in Nihilum reducitur. Denique una eademque vis omnes res delere & destruere valeret, nisi quædam essent principia interitui non obnoxia, è quibus modo fortius modo debilius unitis res ipsæ constarent, levissimus enim tactus causa esset satis potens ad res interimendas; si enim principia non ea essent quæ destrui nequeant, quælibet, vel minima vis eorum compagem dissolveret: nunc autem quia nexus principiorum inæqualis est, ipsaque principia sunt immortalia, nullæ res dissolvuntur, donec vis incurrat quæ propriam cujusque rei texturam (partium unionem) superare valeat: Nulla igitur res in Nihilum, sed omnes in sua principia dissolutæ redeunt.

Unde mare ingenui fontes, externaque longè
Flumina suppeditant? unde æther sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali Corpore quæ sunt,
Infinita ætas consumse, anteacta diesque.
Quod si in eo spatio, atq; anteacta ætate fuere, 235
E quibus hæc Rerum consistit Summa refecta:
Immortali sunt naturâ prædita certè.
Haud igitur possunt ad Nilum quæque reverti.
Deniq; res omneis eadem vis causaq; volgò
Conficeret, nisi Materies æterna teneret 240
Inter se nexas minus aut magis endopedite.
Tactus enim lethi satis esset causa profecto:
Quippe, ubi nulla forent æterno Corpore, eorum
Contextum vis deberet dissolvere quæque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum 245
Dissimiles constant, æternaq; materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura cujusque reperta.
Haud igitur redit ad Nihilum res ulla, sed omnes
Discidio redeunt in corpora materiai. 250

NOTÆ.

231. *Ingenui.*] Quos Natura non Ars, &c. ita *ingenuus Color*, pro nativo, qui nulla arte nullo Pigmento evocatur. Faber. Juv. Sat. 3. v. 20.

—*Ingenuum violarent marmora tophum.*—

Ingenui,] *Perennes*, Gassend. al. *Ingeniti.*

232. *Suppeditant.*] Lambinus & Parcus *suppetunt*, vel *parata sunt*: rectius autem *supplent*, vel *subministrant.*

233. *Debet,*] *debeat*, Gif. Par.

234. *Consumse,*] *Consumpsisse.* Sic *sumpse* pro *sumpsisse* apud *Nævium* in *Tryphallo.* vid. A. Gellium lib. II. cap. xix. eodem modo *Cesse* & *Cresse*, pro *cessisse* & *crevisse*, *divisse* pro *divisisse* apud Horatium. *Promisse* pro *promisisse* apud Catullum: Atque ita porro.

237. *Prædita.*] *Reddita*, MSS.

239. *Denique*, &c.] Deinceps probat v. 12. Res in *Nihilum* non reverti, quòd non una vis ad dissolvendum omnia sufficiat; frustra enim aliquis obtendat unam eandemque vim omnia Corpora dissolvere non posse, quia dispari nexu corporum principia conjunguntur. Quid enim ista nexuum disparitas efficeret, cum principia ipsa, si modo in *Nihilum* revertantur, vel levissimum tactum ferre non valeant? Admittas verò principia quædam æterna esse, & ex dissimilitudine contextus eorum inter se ratio reddenda est, quare non una eademque vis ad omnia dissolvendum sufficiat.

239. *Volgo.*] *Vulgo*, *passim.* Sic *Cæsar* de bello Civ. l. I. p. 7. *Vulgo ex tectis significabant.*

241. *Nexas endopeditè.*] *Nexu endopedito* Nardius. *Nexus endopedita:* Gassendus, Gif. Par. cum vet. Codd. Alii *Nexus endopeditos:* quod placet Lector eligat.

242. *Satis esset causa.*] Tale Latinitatis exemplum vix alibi reperies, ideoque quidam existimant legendum,

Tactus enim lethi omnibus esset causa profecto.

243. *Eorum.*] Cum in libris vulgatis multisq; MSS. legitur *quorum*, è duobus MSS. quibus adderem B. *eorum* reposuit Lambinus. *Quorum* Na. C. Gifan. Par. alii tuentur. Penes Lectorem sit. Codices Florentini *dissolvere quenquam*, viz. *contextum.*

247. *Res.*] *In:* Gassendus.

Postremo

Postremo pereunt imbres, ubi eos pater Æther
In gremium matris Terraï præcipitavit.
At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsæ, fœtuque gravantur:
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum: 255
Hinc lætas urbeis pueris florere videmus,
Frundiferasque novis avibus canere undiq; sylvas.
Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Uberibus manat distentis; hinc nova proles 260
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero menteis percussa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quæcunque videntur:
Quando alid ex alio reficit Natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adjutam aliena. 265
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De

Denique aliquis objiciat, pluvia perit (in nihilum reducitur) simul ac pater Æther dimisit illam in sinum matris Terræ, Resp. Ex pluvia ita demissa lætæ segetes oriuntur, Rami Arborum viridibus Foliis ornantur, augentur ipsæ Arbores, & Fructibus onerantur, è quibus Homines, cæteraque Animalia nutriuntur. Inde Urbes infantibus abundant, frondosa nemora Avium novarum cantu ex omni parte resonant: Inde etiam pecudes pinguescunt, & tanquam pinguedine lassatæ per pinguia pascua procumbunt, & candidus lactis liquor è turgentibus uberibus distillat; & inde novi (à partu recentes) fœtus debiles adhuc & infirmi mollia gramina ludibundi persultant, puro lacte excitati & maximè gaudentes. Concludimus igitur nullam unquam rem in Nihilum reduci, cum Natura aliam rem ex alia reparat, nec aliquid unquam novum producit, quin utitur materia alterius rei olim dissolutæ. Age verò cum demonstraverim, nullam rem

NOTÆ.

251. *Postremo*, &c.] Quoniam autem Res pleræque sint, quæ dum dissolvuntur, ita ex oculis manibusque evanescunt, ut prorsus perire videri possint; monet his 15. v. imbres ipsos, qui in terram decidentes maxime evanescunt, non perire, sed materiam suppeditare, unde Fruges arboresque augentur, & Fructibus onerantur; istis autem Frugibus Fructibusque Homines, Feræ, Aves vescuntur; ideoque minimè credendum est ullam imbrium particulam penitus interire, dum tot tantæque res ex iis reparantur: Concludit denique *Nihil in Nihilum reverti*, cum Natura aliud ex alio reficit, nec aliquid unquam novum producit, quin utitur materia alterius rei olim dissolutæ.

254. *Ipsæ.*] Sine cultu Humano, sed non sine vi primigenia: *Virgil.* sæpe in Georg. *Lucretius* non minus sæpe. *Faber.* curiosè nimis, nec forsan verè.

256. *Pueris.*] *Puerîm*, B.

258. *Fessæ.*] *Feræ* quidam MSS. alii *fætæ*: non placet.

261. *Artubus.*] *Artibus*, vet. Cod. & *Scaurus*. Gif.

262. *Mentes percussa.*] Sic ver. 12.
Percussæ Corda tua vi.

264. *Alid.*] *Aliud*. *Alis* pro *Alius* veteres usurpârunt. Gifanius dubitat an *Alid* pro *Aliud* dicitur; hanc verò contumeliam non patitur Lambinus, indignatur, furit, Catullum & Ausonium in partes vocat, at frustra: jurat denique se *Alid* in duobus MSS. legisse. Et hac lectione fruatur.

265. *Adjutam.*] *Adjuta*. B. Na. Gif. Par. Nec minores sunt de hac, quàm de illa altera lectione lites, quas tutiùs aliquis negligat, quàm componat.

266. *Nunc age.*] Jam verò ne frustra disputaret, dum *Memmius* suus omnibus quæ proposuerat argumentis diffidat, quoniam Principia illa æterna, seminaque rerum per se divisa atque separata in sensum non cadant, sed præ sui exilitate omnem visum, etiam acutissimum longissimè fugiant; varia congerit exempla rerum corporearum, quas nemo neget existere, licet videri non possint. Primo *Venti* v. 33. cujus vim quicunque perspexerit, ut tollit Mare, ut impellit naves, &c. illum Corporeum esse, licet particulæ ejus oculis cerni non possunt, fatebitur; idque libentius, si cognoscat Ventum eodem plane modo ferri, & æquali impetu impellere, ac rapida & imbribus aucta Flumina, quæ *Corporea* esse sensus ipsi apertissime demonstrant.

266. *Age res.*] Alii legunt, Nunc age sis', quo

de Nihilo fieri, nullamque etiam rem in Nihilum reduci, ne tamen argumentis meis assentiri recusares, quia rerum principia oculis videri nequeant; observes porro, quod tu ipse negare non possis, quædam esse Corpora in rerum natura, quæ tamen aciem oculorum fugiant. Primùm, Ventus maxima cum vi ferit Mare, magnas jactat naves, nubesque disjicit; interdum vehementi impetu planitiem perflans eam sternit magnis arboribus dejectis; summosque Montes vexat flatibus qui sylvas frangunt; tam valido impetu furit ventus, sævitque fremitu horrendo ortus: Ventus igitur constat è Corporibus licet oculis ea cerni non possunt, quæ Mare, quæ Terras, & quæ denique Cæli nubes verrunt, & immani impetu vexantia vastant omnia & abripiunt. Hi insuper Venti eodem planè modo ruunt, ac vastant omnia, ac torrens magna vi imbrium è montibus altis decurrentium auctus: Ille enim modo avulsos ramos, modo totas arbores abripit, nec possunt validi pontes repentinum illius impetum sustinere: tam immani vi multo imbre

De Nihilo, neq; item genitas ad Nil revocari;
Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum Primordia cerni;
Accipe præterea, quæ Corpora Tute necesse 'st 270
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.

Principio, VENTI vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, & nubila differt;
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis sternit, monteisq; supremos 275
Silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, sævitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur VENTI nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant. 280
Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,
Ac cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquai,
Fragmina conjiciens sylvarum, arbustaq; tota; 285
Nec validi possunt pontes venientis aquai
Vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri

NOTÆ.

quoniam docui nil posse creari: *Age sis*, i. e. *age si vis. Quoniam.*] *Quando*, Gif.

267. *Item genitas.*] Alii *Res genitas*. Alii *Genita ad Nihilum*: perinde.

270. *Præterea.*] *Propterea*, Faber.

272. *Incita.*] *Incitata*. Ista voce sæpe *Lucretius* utitur, & *Virgilius*. Alii *insita*, malè.

272. *Pontum.*] MSS. quidam *cortus*, inde *portus*. Plurimi MSS. ut & B. eamque vocem Pareus, Gif. aliique acriter defendunt: At verò quis dubitet *Pontum* scribere qui versum 279 legerit? *Salmasius* legit *Porcas*. *Porca* enim τὸ μεταξὺ τῶν χυμάτων dicitur ab auctore veterum Glossarum, translatione facta ab Agris: Inter duos enim sulcos elata Terra, dicitur *Porca*. *Varro de Re Rust.* lib. I. & ταῦτῃ Μενίππῳ.

275. *Sternit.*] *Sevit*: Marullus.

277. *Pontus.*] *Coörtus*, *vel Cörtus*: ut optimè *Faber*, qui istam vocem è versu 272 ejectam suo restituit loco. *Pontus* enim vox nihili est, & solo *Fayo* digna, qui ad versum 276 hæc monet. Ita.] *Particula Comparationis: Comparat quippe venti validi fremitum murmuri maris furentis*. Acumen Hominis!

278. *Cæca.*] Quæ oculis cerni non possunt: sic eodem lib. v. 779.

Naturam clandestinam, cæcamque adhibere.

——Nimbosus Orion
In vada cæca tulit——

Virgilius 1. Æneid.

280. *Verrunt.*] *Vertunt*, G. *Verrunt* autem amat *Virgilius* Lucretianæ Elegantiæ perpetuus Imitator.

—Maria, ac Terras, Cælumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per Auras.

1. Æneid. v. 63.

282. *Ac cum.*] Ita quidam Libri fatente Lambino. Plurimi verò legunt, *Quam quom*.

287. *Turbidus.*] Alii *Turgidus*: improbè.

Moli-

Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat sonitu magno stragem; volvitque sub undis
Grandia saxa, ruit quà quidquid fluctibus obstat. 290
Sic igitur debent VENTI quoque flamina ferri:
Quæ, veluti validum flumen, cum procubuere
Quamlibet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoq; rotantia turbine portant. 295
Quare etiam atq; etiam sunt VENTI Corpora cæca:
Quandoquidem factis ac moribus, æmula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto Corpore qui sunt.
Tum porro varios rerum sentimus ODORES,
Nec tamen ad nareis venienteis cernimus unquam: 300
Nec calidos ÆSTUS tuimur, nec FRIGORA quimus
Usurpare oculis, nec VOCES cernere suemus;
Quæ tamen omnia Corporea constare necesse 'st
Natura: quoniam sensus impellere possunt.
TANGERE ENIM ET TANGI, NISI CORPUS, NULLA POTEST RES. 305
Denique fluctifrago suspensæ in littore Vestes

violentus in moles obstantes fertur, magno cum fragore pontes rumpit, sub undis volvit ingentia saxa, & quicquid obstat fluctibus evertit, & disjicit. Eodem, inquam, modo Venti feruntur, Qui magni Torrentis instar, in quamcunque partem tendunt, protrudunt omnia, & violentis flatibus disjiciunt; interdum etiam contorto vortice corripiunt, rapidoque turbine rotantes in sublime tollunt. Fatendum igitur est Ventum constare è corporibus, licet Oculis cerni non possint, cum eadem efficiunt, & eodem planè impetu feruntur, ac validi torrentes, quos Corporibus constare sensus ipsi demonstrant. Præterea Naribus varios Corporum odores percipimus, Oculis verò istos nunquam intuemur: Neque Calorem, neque frigus, neque vocem videmus, quæ tamen omnia Corpora esse concedamus necesse est, quoniam impellunt moventque sensus, ideoque tangunt: Nihil autem præter Corpus potest vel tangere vel tangi. Denique vestes suspensæ juxta littus,

NOTÆ.

288. *Incurrens.*] *Incurrit*, Na. imperitè, & frustra se aliquorum Codicum authoritate tuebitur.

290. *Ruit quà quicquid.*] *Quidquam*, Gif. sed *Ruunt quæ*, saxa viz. semper legendum putavit *Faber*. Nec improbanda esset ista conjectura si Codices confirmarent, & non foret paulo frigidior: non solicitanda est igitur illa altera lectio, quam vetus Latium probaret: *Ruitque* forsan admitti potest, & probè respondebit *Ruuntque* v. 293. ab istiusmodi etiam hiatibus non abhorrent veteres Poëtæ.

295. *Rapidoque rotantia.*] Alii *Rapidique rotantia: Rapidique rotanti*, Gif. è vet. Codic. perinde est. Mallem verò *Rotantia*, ut v. 280.

——*Subito vexantia turbine raptant.*

297. *Moribus.*] Ita plurimi vet. Codd. quidam autem MSS. & impressi, *Motibus*. Virgil.

Ventos & varium Cæli prædicere morem
Cura sit———

299. *Tum porro*, &c.] *Quin*, Gif. Iterum docet v. 7. posse esse in rerum Natura *Principia* quædam Corporea, quamvis sub oculos non cadunt; Cùm Calorem, odores, sonos, frigusque esse omnes fatentur, quæ tamen nemo unquam oculis usurpavit. Ista verò omnia Corporea esse quis dubitet dum impellunt sensus, ideoque *tangunt*? Quodcunque autem vel *tangit*, vel *tangitur*, id est Corpus. *Corpus* Græcè definitur, τὸ δρώμενον, ἢ πάσχον σῶμα ἐστι, quam definitionem significare volens Lucretius, ita scripsit

Tangere enim & Tangi, nisi Corpus,
nulla potest res.

A. Gellius l. V. c. 15.

306. *Denique*, &c.] Alio v. 6. utitur exemplo; *Aqua* est *Corpus*, at illam in particulas nimis minutas aspici aliquando dividi experimur; Panni enim, aut lintea juxta littus expansa humescunt, à Solis calore autem iterum siccantur, at istas *Aquæ* particulas Pannis insidentes, vel ab iis recedentes nemo unquam vidit.

306. *Fluctifrago.*] *Fluctivago*, Nonius in voce *Seresco*.

In quod fluctus franguntur, humescunt, eædem autem Vestes ad Solem explicatæ siccantur; nostri verò oculi non percipiunt Aquam istis Vestibus insidentem, nec à Calore ab istis Vestibus fugatum; ideoque dicendum est, aquam istam in particulas divisam tam minutas, ut sub acie Oculorum non cadant. Præterea Annulus dum in digito per multos annos gestatur, diminuitur; Gutta Aquæ decidens lapidem cavat; Uncus Vomer Aratri è ferro factus paulatim deteritur dum scindit agros: Et quis non videt pavimenta saxea ambulantium pedibus detrita? Æreæ insuper Imagines ad portas urbium collocatæ dextras habent attenuatas tactu frequentium salutatorum, vel prætereuntium. Hæc autem omnia diminui, partesque quasdam amittere, cum sint detrita,

Uvescunt, eædem dispansæ in Sole serescunt;
At neque quo pacto persederit humor aquai
Visu 'st, nec rursum quo pacto fugerit æstu;
In parvas igitur parteis dispergitur Humor, 310
Quas oculi nulla possunt ratione videre.
Quin etiam multis Solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo:
StillicidI casus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occultè decrescit Vomer in arvis: 315
Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Sæpe salutantum tactu, præterque meantum:
Hæc igitur minui, cum sint detrita, videmus; 320

NOTÆ.

307. *Dispansæ.*] Aliqui libri *Candenti.* Alii *dispessæ*, ex A. Gellio lib. XV. c. 15. Qui observat *passum* à *pando*, & cum præpositione *expassum*, non *expansum* à veteribus dici; Plautumque in *Milite glorioso*, Act. 2. Sc. 4. v. 6. & 7, scribere

Credo ego istoc exemplo tibi esse eundem
actutum extra portam,
Dispessis *manibus patibulum cum habebis.*

Eadem *Servius* ad v. 484. lib. I. Æneid. At *Dispensæ* agnoscit Nonius in voce *Seresco.* Lambinus autem hos duos versus ita legendos censet,

Denique fluctifrago dispessa in littore vestes
Uvescunt, eædem candenti in Sole serescunt.

307. *Uvescunt.*] Humescunt: unde *Uvidus: Serescunt.*] Siccantur; quòd serenitas sicca sit: Sic Virgilius doctè in *Georg.* l. I.

——— *Unde* Serenas
Ventus agat nubes.

Id est, Siccas. Idem alio in loco:

——— *Atque Arida differt*
Nubila ——— Nonius.

Serescunt: ξηραίνονται, in veteri *Vulcanii* Onomastico.

312. *Quinetiam multis Solis*, &c.] *Multum.* Marullus. *Multis olim*, Faber. Varia v. 11. congerit exempla; Annulus viz. in digito, Vomer in Agris attenuatur; Gutta lapidem cavat: Pavimenta atteruntur; Æreasque etiam statuas crebro tactu detritas conspicimus. Ab his omnibus ita detritis Corporea quædam particula recedunt, qui verò istas viderit, Oculos habebit longè acutiores quàm

Aquila, aut serpens Epidaurius ———

313. *Habendo.*] Dum gestatur. Passivæ significationis; Virgil.

——— *Alitur vitium vivitque* tegendo.

Id est, *dum* tegitur. Lucret. l. IV. v. 1064.

——— *Inveterascit alendo.*

Id est, dum alitur.

316. *Strata viarum.*] Ut *Prima virorum*, lib. I. v. 87. *Clausa domorum*, v. 355. *Clausa viarum*, lib. IV. v. 613. &c. Et apud Virgilium lib. I. Æneid.

Miratur portas, strepitumque, & strata viarum.

318. *Signa manus dextras*, &c.] Intelligit Deorum tutelarium signa, quorum manum dextram qui exirent ex urbe, & qui ingrederentur osculari solebant, idque boni ominis causa: neque tamen ullus quod sciam veteris Scriptoris locus ad id demonstrandum affertur, sed ita res describitur, ut minimè dubia videri debeat. Cur autem dextram potius oscularentur quàm lævam, habes *Varronem* qui doceat in excerptis ex *Servio* in 1. Æneid. *Extras* verò in margine apponit *Gifanius*, forsan pro *exertas* aut prominentes: Sic apud Lucretium lib. IV. v. 278. *Extraria* lux pro *externa*, vel *extrinseca:* versum sequentem non agnoscit *B.*

320. *Sint.*] Ex omnibus libris scripsit *Lambinus. Sunt* ex conjectura *Gifanius*, ut & *Præcludit* pro *Præclusit*, v. 322.

Sed quæ Corpora decedant in tempore quoque,
Invida præclusit speciem Natura videndi.
Postremo, quæcunque Dies, Naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri; 325
Nec porro quæcunque ævo, macieque senescunt:
Nec mare quæ impendent vesco sale Saxa peresa,
Quid quoque admittant in tempore, cernere possis.
Corporibus cæcis igitur Natura gerit res.
Nec tamen undiq; Corporea stipatâ tenentur 330
Omnia natura, namque est in rebus INANE.
Quod tibi cognôsse in multis erit utile rebus:
Nec sinet errantem dubitare, & quærere semper
De Summa rerum, & nostris diffidere dictis;
Quapropter locus est intactus, INANE, vacansque. 335

quis neget? Invida autem Natura non indulsit nobis facultatem videndi eas particulas quæ ab his rebus ita diminutis quolibet tempore detrahuntur. Denique eas particulas quas Natura apponit rebus, & quibus paulatim auget, nullus Oculus, quamvis acriter se contendat, intueri potest; uti nec Corpuscula quæ qualibet hora decedunt à rebus senio aut macie decrescentibus, aut à Saxis quæ edaci Sale corrosa impendunt Mari; Fatendum igitur est Naturam habere, utique etiam Corporibus, quæ sub oculos non cadunt. Nec tamen putandum est Omne, *τὸ πᾶν, ex Materia tantum constare & compactum esse; præter Materiam enim est* Inane. *Inane autem esse si rectè intellexeris, multum utilitatis exinde percipies; Totum enim* Omne *habebis perspectum, nihil amplius dubitabis, aut nostræ diffides Philosophiæ. Ut definiam igitur*, Inane *est* Spatium tactus expers, & Vacuum.

NOTÆ.

323. *Postremo, quæcunque*, &c.] Denique monet v.7. Rebus paulatim crescentibus apponi quasdam particulas Corporeas, ab iis iterum decrescentibus detrahi; eas verò particulas Oculum, ne quidem acutissimum intueri: & demum concludit posse esse quædam Principia Corporum quæ Aciem oculorum fugiant. Hæc omnia breviter *Epicurus* in Epist. ad Herodotum: πᾶν τι μέγεθος μὴ εἶναι περὶ ἀτόμους. (Democritus maximas posse esse Atomos existimabat,) &, οὐδέποτε γοῦν ἄτομος ὤφθη αἰσθήσει.

327. *Nec Mare quæ impendent.*] Pro *impendent Mari*. Et hanc lectionem agnoscit *Festus* in voce *Vescus*. Sic Terentius in Phormione,

Tanta Te *impendent Mala.*

Lucilius,

Nunc ad Te redeo ut res quæ Me *impendat agatur.*

Licet aliud dicat *Festus* in voce *Me*. Similiter *Instare illum* Veteres dicebant, ut Plautus in Pœnulo,

Tantum eum instat *exitii*.

327. *Vesco sale.*] *Ve*, Particula, sicut quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem: Sic *Vescum*, quod ex *Ve* particula, & *esca* copulatum est, utriusque diversæ significationis vim capit: Aliter enim *Vescum salem* dicit Lucretius ex edendi intentione, aliter Lucilius *Vescum* appellat cum edendi fastidio. *A. Gellius* lib. XVI. cap. 5. Lucilii verba laudat Nonius Marcellus. *Vescum.* Minutum, obscurum. Lucilius lib. XXVI. *Quam fastidiosum ac vescum cum fastidio vivere.* Ubi addit ex Virgil. Georgic. 3. *Nec vescas salicum frondes.* Item ex Afranio in Sororibus. *At puer est Vescis imbecillus viribus.* Festus. *Vescus.* fastidiosus, Ve *enim pro pusillo utebantur.* Plin. lib. VII. c. 20. *Corpore Vesco, sed eximiis viribus Tritanum.* Ovid. Fast. lib. III. v. 445.

——— *Vegrandia* farra colonæ
Quæ malè creverunt, *vescaque* parva vocant,
Vis ea si verbi est, cur non ego *Vejovis* ædem,
Ædem *non Magni* suspicer esse Jovis?

328. *Quoque possis*, &c.] *Quæque posset.* Gifanius.

330. *Nec tamen undique*, &c.] Supra probaverat Corporea quædam esse Principia, jam aliam rem aggreditur, & v.6. docet in *Omni* aliud planè esse præter Corpus, viz. *Inane*: Istud autem *Inane* definit *Locum intactum*, *& vacantem*: Spatium viz. quod neque tangit, neque tangitur, quod neque agere, neque pati potest. Sic lib. III.

Plagarum quia sunt expertia, *sicut* Inane *est*,
Quod manet intactum, *neque ab ictu fungitur hilum.*

332. *Cognôsse.*] *Communne.* B. & v. 334. *In* pro *De*. B.

Si autem non esset tale spatium, nullæ res moveri possint; præsto enim semper adesset Corpus quod impediret motum, Corpus enim omne ex natura sua obstat motui, & impedit: Nihil igitur progredi posset, cum nulla unquam res primò cederet, daretque locum. At nihil evidentius, quàm quòd in Mari, in Terris, Aëre etiam, altoque Cœlo multæ res variis diversisque motibus agitantur; Quæ tamen res., nisi Inane *esset, non modò non moverentur, sed ne omnino quidem unquam fuissent generatæ; quoniam Materies ex omni parte stipata semper quievisset, incapax motus, qui ad rerum generationem unicè facit. Præterea quamvis Res videntur habere particulas solidas ex omni parte sibi invicem conjunctas, tamen eas raro esse Corpore, & Inane aliquod inter particulas sparsum continere ex sequentibus observationibus facilè colligas. In speluncas descendas, ibique observabis Aquam*

Quod si non esset, nulla ratione moveri
Res possent; namque officium, quod Corporis extat,
Officere, atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: Haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res. 340
At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos; quæ, si non esset Inane,
Non tam sollicito motu privata carerent;
Quàm genita omnino nulla ratione fuissent: 345
Undique Materies quoniam stipata quiesset.
Præterea quamvis Solidæ res esse putentur,
Hinc tamen esse licet Raro cum corpore cernas;
In saxis, ac speluncis permanat Aquarum

NOTÆ.

336. *Quod si non esset, &c.*] Primum quo probatur *Inane* argumentum v. 14. continetur: quo etiam *Epicurus* Epist. ad Herodotum utitur. Εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα. Ut verò vim hujus argumenti meliùs percipias, Lector, cogita universum mundum, si nihil *Inane* intersperssum habeat, confertissimam esse molem, adeo ut Corpusculum, ne minimum quidem, valeat de novo suscipere: Quippe si nihil non plenum est, nullus locus restat complendus; quare aut Corpus non admittetur, aut in illo loco collocabitur, in quo aliud jam situm est; sicque idem locus duo Corpora sese undique penetrantia capiet, quod sanè per vires Naturæ fieri posse non dixeris: Deprehendes autem hac ratione aliquodne Corpus ex iis quæ intra hanc molem disposita sunt moveri è suo loco possit, ut invadat locum alterius: Sanè cum plenum locum offendat, necesse erit ex illo pellat quod Corpus illum occupat; Illud prorsus quonam contendat, si Omnia quidem plena sunt? An ipsum rursus expellet aliud? Sed par redibit difficultas, continuabiturque in ævum. Ideoque nisi *Inane* sit rebus intermistum, ita essent Omnia stipata, ut non modò nulla res Mundi moveri loco jam valeat; sed neque explicari possit quomodo gigni quidquam potuerit, cùm ad generationes rerum motus localis requiratur: Idem ferè argumentum ex *Democrito* & *Lucippo*, quos *Epicurus* sequitur, collectum proponit *Aristot.* 4. Phys. 6. *Gassendus.*

337. *Corporis.*] *Corporum*, Pa. aliique, contra Codicum fidem: In sequenti versu *Abesset* pro *Adesset.* Idem.

341. *Sublimaque Cœli.*] Ut *Acuta belli* ab Horatio, *occulta & remota templi* à Cæsare: *Sublimus* autem, ut *Imbecillus*, *Inermus*, *Hilarus*, &c.

344. *Privata carerent.*] Turnebus aliquando legit, *Pronata carerent.*: Aliquando *Privata jacerent.* Frustra; ut & Gassendus, qui v. 346. pro *Quiesset* legit *fuisset.*

347. *Præterea, quamvis, &c.*] Iterum v. 12. probat *Inane* esse, quoniam Res, quæ maximè solidæ videntur, Corpora quædam permeant, & permanant: Sic Aqua saxum: Alimentum omnia Animalium membra; Succus Truncos ramosque arborum. Soni Parietes & Mœnia, & Frigus Carnem & Nervos usque ad ipsa Ossa penetrat. Quæ tamen non omnino fierent, nisi essent Vacua quædam spatiola inter solidarum istarum rerum particulas, quæ Corpora quæque pertransirent.

Liquidus humor, & uberibus flent omnia guttis: 350
Diffupat in corpus sese Cibus omne animantum:
Crescunt Arbusta, & fœtus in tempore fundunt,
Quòd Cibus in totas usque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omneis:
Inter septa meant Voces, & clausa domorum 355
Transvolitant: rigidum permanat Frigus ad ossa.
Quod, nisi INANIA sint, quà possent Corpora quæq;
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique cur alias aliis præstare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura? 360
Nam, si tantundem 'st in Lanæ glomere, quantum
Corporis in Plumbo 'st, tantundem pendere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere INANIS.
Ergo quod Magnum 'st æque, Leviusq; videtur, 365
Nimirum plus esse sibi declarat INANIS:
At contra Gravius plus in se CORPORIS esse
Dedicat, & multò VACUI minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quærimus, admistum rebus quod Inane vocamus. 370
Illud in his rebus, ne te deducere vero
Possit,

manare per saxa, plurimasque guttas tanquam lacbrymas defluere: Alimentum, in omnes partes Corporum Animalium diffunditur: Arbores crescunt, fructusque debito tempore emittunt, quoniam Alimentum per truncos singulosque ramos in omnes illarum partes ab imis usque radicibus distribuitur. Soni muros, mœnia, clausasque domos permanant; Frigus acre usque ad Ossa intrat; Hæc verò neutiquam fierent, nisi essent Inania *quæ Corpora permeare possint. Præterea cur aliæ res essent aliis ponderosiores, cum tamen æqualis sint molis? Si enim tantum Corporis esset in Lanæ glomere quantum est in plumbo, tunc profectò tantum esset ponderis, quoniam premere deorsum, vel grave esse est proprietas Corpori naturalis; Inane autem è contra nullum habet pondus. Ergo quod æqualis est molis, minoris verò ponderis apertè ostendit se plus* Inanis *continere: Quod verò majoris est ponderis plus Corporis continere, & multò minus* Inanis *inter particulas suas interspersi. Constat igitur id Inane de quo disputamus esse inter Corpora interspersum. Ne autem Aliqui Te à veritate dimoveant ista responsione, quæ hujus argumenti vim eludere conantur, necesse est ut*

NOTÆ.

350. *Flent.*] *Fluunt*, B.

353. *Quod Cibus in totas*, &c.] *Arbores*, viz. licet supra posuerit *Arbusta*: Alii tamen legunt *Tota usque vel ab*, &c. Alii *Totos* viz. fœtus.

358. *Fieri.*] Alii, *Quà irent.* *Videres.*] Alii, *Valeret.*

359. *Denique cur Alias*, &c.] Tertium quo probatur *Inane* argumentum v. 12. deducitur è diverso rerum, quæ ejusdem magnitudinis & figuræ sunt, pondere: Neque enim explicari potest, cur è duobus Corporibus ejusdem figuræ & magnitudinis alterum plus ponderis haberet, alterum minus; nisi quòd in illo plus insit *Corporis*, cui Pondus naturale est: In hoc verò plus *Inanis*, quod nullum omnino habet pondus.

361. *Glomere.*] *Fondere* Alii, solliciti de Quantitate, ineptè: æquè enim licuit Lucretio producere, ac aliis corripere.

362. *Corporis.*] *Corporum*, ut & v. 363, & 367. B. Et pro ista voce pugnat *Gifanius* ridicula planè ratione: licet enim de principiis Corporum aut Atomis loquatur *Lucretius*, nihil tamen obstat quò minus *Corporis* legatur: ut infra v. 423.

Corpus enim per se communis deliquat esse Sensus: —— Lambinus.

368. *Dedicat.*] Declarat, aut ostendit; Alii *Indicat.* Alii *Deliquat*, ut v. 423. & lib. III. v. 209. Alii *Delicat.* Sic Plaut. in Milite,

Ita vera ut tu ipse me dixisse delicas.

Nonius *Delica.* Explana, indica, &c. Sed *Dedicat* amat Faber: *De* enim affirmat, ut *Demiror*, *Demagis*, valdè magis apud *Lucilium* in Nonio: Festus tamen, *Demagis* pro *minus* Antiqui dicebant; forsan leg. *Nimis.*

369. *Id.*] Nardius & Alii non agnoscunt, at retinendum arbitror.

371. *Illud in his rebus*, &c.] Quoniam verò aliqui, inter quos Arist. l. IV. Phys. vim hujus arg

Illis effugium præcludam. Dicunt enim Aquas cedere Piscibus procedere conantibus, & liquidas aperire vias; quia Pisces procedentes linquunt post se spatium in quod Aquæ cedentes fluere possint; & eadem planè ratione alias quoque res moveri posse, & locum mutare, etsi Omnia plena, *&* nullum Inane *esset. Quod verò dicunt vanum, nilque est; In quem enim locum moverent Pisces, nisi istum locum Aquæ reliquerint, & in quem etiam cederent istæ Aquæ cum Pisces procedere non potuerint? Corpora igitur omnia sunt motu privanda, aut concedendum est* Inane *esse inter Corpora interspersum, sine eo enim res nullæ inciperent movere. Denique si duo Corpora lata, & plana, concurrant, subitoque à se invicem dissiliant, necesse est ut Aër occuparet totum illud spatium quod fit Inane inter Corpora ita divulsa; Ille autem Aër, etsi omnes illius undique partes celerrimè moveantur, uno tamen eodemque momento totum spatium occupare non potest; Primam enim necesse est ut*

Possit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor;
Cedere Squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias; quia post loca Pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undæ: 375
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum; quamvis sint omnia plena:
Scilicet id falsa totum ratione receptum 'st.
Nam quò Squamigeri poterunt procedere tandem,
Ni spatium dederint latices? concedere porro 380
Quò poterunt undæ, cum pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum 'st corpora quæque;
Aut esse admistum dicendum 'st rebus INANE;
Unde initium primum capiat res quæque movendi.
Postremo duo de concursu Corpora lata, 385
Si cita dissiliant, nempe aër omne necesse 'st,
Inter corpora quod fuvat, possidat INANE.
Is porro, quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Complere spatium: Nam primum quemque necesse 'st 390

NOTÆ.

argumenti eludere conantur Dicendo, *Inanis* non opus esse ut Corpora moveantur; cum in *Pleno* Corpora possunt sibi invicem officiosè cedere, quoniam Corpus quodcunque movetur relinquit spatium ab alio Corpore, quod è suo loco detrudit, occupandum: Ut Aqua cedit Piscibus procedere conantibus, locumque quem illi reliquerunt subit; Urget Lucretius Pisces in Aqua sibi viam aperire, locumque post se relinquere non posse, nisi Aqua cedat locum; cedere autem locum Aquam non posse, nisi pateat vacuum spatium à Piscibus relictum: Igitur aut admittendum est Inane Corporibus admistum, aut nihil omnino moveri possit.

381. *Quò.*] *Qui*, Gifan. versus 279 immemor.

285. *Postremo duo de concursu, &c.*] Quinto his v. 7. pugnat argumento, eoque satis valido. Si enim duo Corpora plana & lata concurrant, subitoque à se invicem dissiliant, *Inane* fieret; Omnis enim materia ab istis Corporibus ita concurrentibus elideretur. Ideoque spatium quod inter illa dissilientia patet Omnis Corporis esset Vacuum: Quid enim impleret? Aër, an materia subtilis? At quantumvis celerem, quantumvis subtilem fingas materiam, *Inane* tamen semper relinques, cùm Aër ille aut materia subtilis uno eodemque momento totum quod patet spatium occupare & implere non possit. *De concursu.*] Post concursum; Sic Plautus, *Non bonus est somnus de prandio*, Alii, inter quos *Gifanius*, legunt *Concurso*, ut & *Culto*, lib. IV. v. 1274. Plurima enim erant apud Veteres nomina ambiguæ formæ. Sed hunc castigat *Lambinus*, an jure alii videant. *De concursu.*] De conjunctione, de commissura, Alii.

387. *Fuvat.*] Quasi *fuerit*. Alii *Fiat*: *Possidat.*] Ita Veteres pro *Possideat*.

388. *Celerantibus.*] Aliqui *Densantibus*: Nullo plane sensu.

390. *Complere.*] *Compleri*, Gif. perinde est.

Occupet

Occupet ille locum; deinde omnia possideantur.
Quòd si forte aliquis, cùm Corpora dissiluere,
Tum putat id fieri, quia se condenseat aër,
Errat; nam VACUUM tum fit, quod non fuit ante;
Et repletur item, VACUUM quod constitit ante: 395
Nec tali ratione potest denserier aër,
Nec, si jam posset, sine INANI posset, opinor,
Se ipse in se trahere, & parteis conducere in unum:
Quapropter, quamvis causando multa moreris,
Esse in rebus INANE tamen fateare necesse 'st. 400
Multaque præterea tibi possum commemorando
Argumenta, fidem dictis, conradere nostris;
Verum animo satis hæc vestigia parva sagaci
Sunt, per quæ possis cognoscere cætera Tute:
Namque Canes ut montivagæ persæpe ferai 405
Naribus inveniunt intectas frunde quietes;
Cum semel institerunt vestigia certa viai:
Sic alid ex alio per te Tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, cæcasque latebras
Insinuare omneis, & Verum protrahere inde: 410

occupet partes spatii sibi proximas, & deinde reliquas remotiores. Si verò forsan putet aliquis hoc argumentum solvi posse dicendo, condensari Aërem cum ista duo Corpora separentur; Ille profectò errat: tunc enim fit Inane *quod ante non fuit, &* Inane *quod ante fuit, repletur. Nec potest esse talis, qualem fingunt, Aëris condensatio; vel si possit esse, non tamen sine Inani; dum impossibile est ut Res aliqua partes suas in minus spatium contraheret, nisi Inane esset. Etsi igitur disputare, multasque cavillationes nectendo molestus aliquis esse possit, tandem tamen Inane esse fateri cogetur. Multa alia argumenta afferre potui, quibus meam sententiam confirmarem, sed hæc parva indicia perspicaci menti sufficiunt, & eorum ope Tu Ipse reliqua omnia sine Monitore perspicies. Ut enim Canes venatici, postquam semel ferarum per Montes vagantium vestigia certa legerint, earum cubilia in sylvis abdita, frondibusque tecta naribus inveniunt: Sic Tu, O Memmi, in Rebus Philosophicis aliud ex alio proprio tuo Marte colligere, omnes obscuros recessus penetrare, & latentem ibi veritatem protrahere poteris.*

NOTÆ.

392. *Quòd si forte aliquis,* &c.] Responsionem præoccupat, impugnatque *Lucretius* v. 8. Hic versus aliquos excidisse, mutilumque esse hunc locum semper judicavi: Præclara enim Responsio, *Vacuum non est, quoniam Aër condensatur:* Quis autem intelligat? Ideoque hunc locum ita censeo supplendum: Cum duo ista Corpora concurrant, inter eorum superficies Aër interceptus, condensatur, saltem in superficierum cavitatibus (nulla enim Corpora perfectè plana) latet: Cum verò dissiliant ista Corpora, Aër iste interceptus rarefit; spatiumque inter duo ista Corpora dissilientia patens occupat & implet. Urget autem *Lucretius,* Cùm ista duo Corpora separentur *Inane* fieri necesse (quis enim neget cum in aliquibus saltem partibus se invicem tangebant) & Id *Inane* iterum ab Aëre repleri; ideoque prius argumentum firmum satis esse & certum; Urget insuper, Aërem non omnino condensari, vel si condensetur; ex ista condensatione tamen sequi *Inane* esse: quoniam absurdum est unam eandemque materiæ molem aliquando majus aliquando minus spatium occupare, nisi Inane esset.

393. *Condenseat.*] Sic Virgil. Æneid. 10.
Extremi addensent Acies—Et Æneid. 7.
Agmina densentur Campis.
Ad quem locum *Denseo, Denses,* dici agnoscit Servius.

401. *Multaque præterea,* &c.] Multa proposuit, non verò omnia argumenta; reliqua autem ex iis, quæ memoraverat, ab ipso *Memmio* colligenda relinquit: idem enim Philosophis ac Canibus Venaticis accidit; cum certa veritatis vestigia semel legerint, abditos illius recessus facilè invenient.

402. *Conradere.*] *Conciliare, Comparare,* lib. VI. v. 303.
Atque alia ex ipso conradens *Aëre portat.*
Et v. 443.
——Conradens *ex Aëre semina Nubis.*
Ideoque non audiendi sunt isti qui *Contradere* reponunt.

406. *Intectas frunde.*] Livius *Intecta stramento tecta:* Non opus est igitur istorum ingenio qui amant, *Intextas.*

407. *Certa.*] *Prima,* B.

 Quod

Quod si pigraris, paullumve absceſſeris ab re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
Usque adeo largos haustus de fontibu' magnis
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra Senectus 415
Serpat, & in Nobis Vitaï claustra resolvat,
Quàm tibi de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis:
Omnis, ut est, igitur, per se, Natura, duabus 420
Consistit rebus; nam Corpora sunt, & Inane,
Hæc in quo sita sunt, & quà diversa moventur:
Corpus enim per se communis deliquat esse
Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes 425
Confirmare animi quicquam ratione queamus.
Tum porro Locus, ac Spatium, quod Inane vocamus,
Si nullum foret, haud usquam sita Corpora possent
Esse, neque omnino quàquam diversa meare;
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante: 430
Præterea nihil est, quod possis dicere ab omni
Cor-

Si verò in assensu his argumentis præbendo tardior sis, & adhuc de re modo proposita dubites; Liquidò spondere possum, O Memmi, *me Tibi planè satisfacturum esse: Tantum enim argumentorum vim, è divite vena ingenii Epicuri haustorum, Lingua mea suavis meo è pectore effundet; ut verear ne tarda senectus per artus meos serpat, omniaque meæ vitæ munimenta diffringat, priusquam vel Ego versibus complecti possum, vel Tu audire omnia ista argumenta, quæ ad quamlibet rem probandam (præcipuè* Inane *esse) proferre valeam: Jam verò opus institutum prosequar.* Omne *igitur, si res per se existentes spectemus, duo tantum complectitur;* Corpus *&* Inane, *in quo* Corpus *situm est, & per quod diversimodè movetur:* Corpus *autem esse ipsi sensus satis demonstrant, quibus nisi firmiter credamus, nullum erit Criterion quo in deducendis de rebus sensui inevidentibus ratiociniis dirigeremur: Tum porro, si non esset talis Locus aut spatium, quale* Inane *vocamus, nullus esset Locus in quo sita forent Corpora, nec omnino moverentur, ut modò luculentè demonstravi. Præterea Nibil est quod dicere possis neque*

NOTÆ.

411. *Quòd si pigraris.*] Aliam ab Omnibus Interpretum v. 9. commentis sententiam sequutus sum, quam veram tamen esse fatebitur is Lector, qui sequentes versus diligenter perpendit, novitque *Lucretium* de Epicuro & de seipso nihil moderatum sentire.

413. *Usque adeo largos*, &c.] Lambinus è MSS. legit.

Usque adeo largos, haustos de fontibus, Amnes.

De fontibus.] ex Epicuri libris, cujus non tantum Opiniones, sed etiam Verba ubique premit, & sectatur.

420. *Omnis, ut est, igitur*, &c.] Jam *Corpus* & *Inane* demonstraverat. His verò v. 11. olim posita argumenta breviter recenset, & unum addit à sensu deductum: Asseritque nihil per se existere præter *Corpus* & *Inane*: Sic *Epicurus* in Epist. ad Herodotum, τὸ πᾶν ἐστι τῇ μὲν σῶμα, τῇ δὲ κενόν. In Epist. ad Pythoclem, τὸ πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις. Et *Cicero* in 2. de Nat. Deor. Omnia, quæ secundum Naturam Corpus & Inane docet *Epicurus*. *Omnis, ut est per se, Natura.*] i. e. Omnis Natura, vel *Omne* per se existens, & ut Epicurus in Epist. ad Herod. Καθ' αὐτὰς φύσεις.

421. *Consistit.*] Alii *Constitit in*, imperitè. *Nam.*] *Quæ* G.

423. *Corpus enim*, &c.] Ipsa *Epicuri* verba: Τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι· εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα. Epist. ad Herodot.

426. *Animi.*] *Animos*, Nardius & alii: Quo sensu ipsi viderint.

430. *Supera.*] Supra.

431. *Præterea Nihil est*, &c.] His v. 10. docet Nihil esse per se existens præter *Inane*, & *Corpus*. Quicquid enim est, quantitate aliqua, magna aut parva donatur. Id verò si Tactile sit, motumque impediat,

Corpus

CORPORE sejunctum, secretumque esse ab INANI:
Quod quasi tertia sit rerum natura reperta.
Nam quodcunq; erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo deniq; dum sit; 435
Cui si Tactus erit quamvis levis, exiguusque,
Corporum augebit numerum, summamque sequetur;
Sin Intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hoc id erit Vacuum, quod Inane vocamus. 440
Præterea per se quodcunque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum;
Aut erit ut possint in eo res esse, gerique:
At facere & fungi sine CORPORE nulla potest res:
Nec præbere locum porro, nisi Inane, Vacansq; 445
Ergo præter INANE, & CORPORA, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;

Corpus esse neque Inane, quod sit tertium rerum genus, Omnisque pars: Quodcunque enim est, vel majori vel minori mole definitum est, quod si ullo modo tactile sit, id profecto inter Corpora annumerari debet: Sin verò nullo modo tactile sit, neque ex ulla parte res per se transeuntes impediat; Id profecto idem est quod Inane *dicimus. Præterea quodcunque existit, aut ipsum potest agere, vel ab aliis agentibus potest pati; aut ibi erit in quo Res possunt esse, fieri, & moveri: At nihil præter* Corpus *potest agere vel pati; & solum* Inane *potest dare locum in quo res sint, fiant, vel moveantur: Ergo nullum potest esse tertium Rerum Genus, ab* Inani *&* Corpore *disjunctum;*

NOTÆ.

Corpus censebitur: Epicurus apud Empiricum, καθ' ἀθροισμὸν σχήματος, καὶ μεγέθους, καὶ ἀντιτυπίας, καὶ βάρους, τὸ σῶμα νοεῖται. Si verò Intactile, motumque non impediat, vocabitur *Inane*: Nihil igitur est præter Corpus & Inane.

431. *Possis dicere.*] Alii *Dici possit ab*: Alii *possit dicier*: eligat Lector.

433. *Quod quasi tertia sit rerum Natura reperta.*] Pro *Rerum*, Alii legunt *Numero*. Nec lis inter harum vocum Patronos facilè componatur, Cùm qui *Rerum*, æque ac qui *Numero* amat v. 447. Autoritate seipsum tueri possit; Totum verò hunc versum rejicit *Faber*, & existimat illum ex conclusione seu Orationis clausula petitum, & huc translatum fuisse: Deinde dicet Latinitatem esse vitiosam: *Nihil est* quod possis *dicere sejunctum*, &c. quod sit quasi *tertia Natura reperta.* Ita ille; Quid autem si legamus *Quod dici possit?* Quid si *quod possit dicier?* Quid etiam si legamus *Quæ quasi Tertia?* Dum Cod. MS. B. Aliique agnoscunt *Quo?* Profecto ista omnia incorruptum vetusque Latium sapiunt; nec *Illius* Authoritas tanta est, ut omnium Codicum fidei præferatur.

434. *Esse aliquid.*] *Esse aliud* Alii: in cujus insanæ Lectionis interpretatione nollem *Lambinum* tot verba perdidisse.

437. *Corporum.*] Imperiti Librarii, offensi quòd litera *M.* non eliditur, varia commenti sunt: Alii scribunt *Corporeum augebit.* Alii *Corporis augebit.* Alii *Corporum adaugebit*: frustra hæc omnia. Litera enim *M* apud *Ennium* & *Lucretium* sæpissimè non eliditur, uti nec apud Horatium Sat. 2. Lib. II.

——*Num vesceris ista*
Quam laudas pluma? coctto num adest honor idem?

441. *Præterea,* &c.] Iterum v. 9. docet nihil esse per se existens præter *Corpus* & *Inane*. Quodcunque enim est, vel in aliud agere, vel ab alio Pati potest: Id autem erit *Corpus*. Quodcunque enim, Agit vel Patitur, Tangitur aut Tangit: Vel est id in quo Res sitæ sunt, in quo etiam fiunt, & moventur: Id autem *Inane* est: Nullum igitur est Tertium rerum Genus quod sensu (qui *Corpus* esse docet) vel Ratione (quæ *Inane* esse demonstrat) deprehendere valeamus. Epicurus, τὸ δρώμενον, ἢ πάσχον, σῶμά ἐστι· τὸ δὲ κενὸν οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχει.

443. *Gerique.*] Genique P. & alii, improbè. *Gerique.*] Fieri & moveri, dum enim *Gerere* idem apud Lucretium ac *Facere* aut *Administrare*, ut in v. 329.

Corporibus cæcis Natura Gerit *res,*

immeritò *Lambinus* Gif. succenset quòd *Geri* interpretetur *Moveri*: Sine motu enim nihil Natura vel agit vel administrat.

Nec,

quod vel sub sensus nostros unquam cadat, vel quod cogitatione assequi possimus. Omnia enim alia quæ existere videntur, inveniemus esse aut Conjuncta *Corporis & Inanis, aut illorum* Eventa. Conjunctum *autem id est quod non potest separari à Re sine ipsius Rei interitu. Tale est Gravitas in Lapide, Calor in Igne, Humiditas in Aqua, Tactilitas in Corpore omni, & Intactilitas in Inani: Contra verò, Servitus, Libertas, Opes, Paupertas, Bellum, Concordia, reliquaque omnia quæ vel ad Rem adveniunt, vel à Re abeunt sine interitu illius Rei,* Eventa *Rerum, ut æquum est, solemus nominare. Tempus etiam non est Ens per se existens, sed ex ipsis rebus Mens nostra colligit quid præteritum, quid præsens, quid futurum sit;* (Res enim ipsæ aliquæ sunt præteritæ, præsentes aliæ, & aliæ futuræ) *Nec quis unquam* Tempus *conceperit per se, & non consideratis simul rebus aliquibus vel moventibus vel quiescentibus. Denique cum dicunt Helenam raptam* esse,

Nec, quæ sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
Nam quæcunque cluent, aut his CONJUNCTA duabus 450
Rebus ea invenies; aut horum EVENTA videbis.
Conjunctum 'st id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est sejungi, seque gregari:
Pondus uti saxis, Calor ignibu', Liquor aquaï,
Tactus Corporibus cunctis, Intactus Inani. 455
Servitium contra, Libertas, Divitiæque,
Paupertas, Bellum, Concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque,
Hæc soliti sumus, ut par est, EVENTA vocare.
Tempus item per se non est, sed Rebus ab ipsis 460
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo,
Tum quæ Res instet; quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam TEMPUS sentire fatendu 'st
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.
Denique Tyndaridem raptam, belloque subactas 465

NOTÆ.

450. *Nam quæcunque cluent*, &c.] Cùm verò plurima dicimus *Esse* præter Corpus & Inane, ut *Bellum est*, Pax *est*, Calor *est*, &c. Ne ex communi hoc usu loquendi errores nascerentur, monet ver. 10. hæc Omnia *Conjuncta* tantùm esse, vel *Eventa* Corporis & Inanis: *Conjunctum* (σύμπτωμα sive proprium Accidens) est quod non potest abesse sine interitu subjecti: Quale est Calor in Igne, Humiditas in Aqua, &c. *Eventum* verò (συμβεβηκὸς sive Accidens commune) quod potest abesse vel adesse sine subjecti interitu; Quale est Bellum, Paupertas, Concordia, &c.

460. *Tempus item*, &c.] Qui Paupertatem, Bella, Pacem, &c. inter Eventa poni haud graviter ferebant, magnificentiùs de *Tempore* sentiebant. Pythagoras, Heraclitus, Alii (vid. Empiricum adv. Phys. lib. XXI.) Corpus esse, Stoïci verò Incorporeum Aliquid esse docuerunt: His omnibus Epicuri sententiam v. 5. opponit Lucretius, quam Accipe Lector *Gassendi* verbis luculentiùs explicatam: Tempus est Eventum cogitatione duntaxat seu mente attributum rebus, prout concipiuntur in eo, in quo sunt, statu perseverare, aut desinere, & longiorem aut breviorem existentiam tueri; ac ipsam habere, habuisse, aut habituræ esse.

462. *Porro.*] *Pars* edidit *Fayus*, eodem judicio quo v. 476. *Clara* interpretatus est *notissima*.

465. *Denique Tyndaridem cum dicunt esse*, &c.] Haud scio an facilè explicare possim quod sentiam, sed Ego, ut potero, dicam. Sermonis Latini inopia cogit ut utamur verbo *sum, es, est*, in rebus temporis præteriti, ubi quid factum dicere volumus. Itaque si quis dixerit, *Victum est Ilium*, extemplo argutator aliquis responderit, *Victum est*, ergo *Est*. Hunc locum sic necessariò intelligendum arbitror. Hæc *Faber*, quo nemo melius: v. igitur 7. captiosum Sophisma solvit, ex communi usu loquendi, quo dicimus res præteritas gestas *esse*, ductum: & huc spectare existimo omnia illa, quæ de accommodandis tempori familiaribus sermonis formis, Epicurus scribit in Epist. ad Herodotum: ὅτι διαλέκτως, ὡς βελτίως, μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτῷ χρηστέον. Qui verò dixerit has esse nugas dialecticas, verissimum dixerit; Nec nugaretur Lucretius, nisi *Stoïci* (inter quos & Epicuræos immortale odium) futilissimi Hominum hisce argutiis ineptire coëgissent.

Trojugenas genteis cum dicunt esse, videndu 'st,
Ne forte hæc per se, cogant nos, esse fateri:
Quando ea sæcla hominum, quorum hæc eventa fuere
Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas.
Namque aliud Rebus, aliud regionibus ipsis 470
EVENTUM dici poterit, quodcunque erit actum.
Denique Materies si rerum nulla fuisset,
Nec Locus, ac Spatium, res in quo quæq; geruntur;
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens 475
Clara accendisset sævi certamina belli:
Nec clam durateus Trojanis Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Grajugenarum;
Perspicere ut possis Res Gestas funditus omneis,
Non ita, uti CORPUS, per se constare, nec esse: 480
Nec ratione cluere eadem, qua constat INANE:
Sed magis ut meritò possis EVENTA vocare
Corporis, atq; Loci, res in quo quæque gerantur.
Corpora sunt porro partim Primordia rerum,

Trojanas gentes Bello victas esse, cavendum est ne hic etiam communis loquendi usus inducat nos concedere, Hæc esse per se; *quando omnes illos Homines, quorum hæc fuere Eventa, præterita ætas, quæ nunquam revocari potest, abstulit*** Omnes enim res gestæ, sunt Eventa, vel Hominum ipsorum qui gerunt, vel Locorum in quibus geruntur. Denique si nulla fuissent Corpora, nec Locus & Spatium in quo res fierent, nunquam Ignis amore pulcherrimæ Helenæ excitatus, & crescens in pectore Paridis Phrygii splendida sævi belli certamina accendisset: Nec ligneus Equus clam, & noctu è suo alvo Græcos istos Milites effudisset, qui Pergama Trojanorum Urbem igne vastârunt. Hinc igitur facilè colligas Res gestas neque per se existere, nec eodem modò se habere quo* Corpus *&* Inane: *Sed potius esse Eventa Corporum, & Loci in quo istæ res gestæ sunt. Corpora autem sunt vel* Simplicia rerum principia,

NOTÆ.

466. *Cum.*] *Ut*: Na. & vet. quidam Codd. *Qui*: Lambinus.

467. *Ne forte.*] *Ne contra*: quidam Cod. *Esse fateri.*] Alii *Forte fateri*. Alii *Cuncta fateri*.

Ne contra hæc per se cogant Nos esse fateri: omnibus anteponit Lambinus.

468. *Ea.*] *Et*, Gif. & Alii.

469. Post hunc versum hiatum in Interpretatione reliqui, nec temerè: quis enim non videt omnes istos excidisse versus, qui solutionem Sophismatis continebant? Lacerum verò Poëtam esse testor versus quosdam à veteribus laudatos, *Nonius* in voce. *Torpor*.

——*Tantus conduxerat omnia Torpor.*

Lucret. quas tamen voces in *Lucretio* hodiè ne quæras.

470. *Rebus.*] *Terris*, Na. & quidam Alii.

472. *Denique materies*, &c.] Sophisma iterum aggreditur, & v. 12. demonstrat, *res olim Gestas* non per se constare, sed Inanis & Corporis *Eventa* esse: Quoniam si nullum Corpus & Inane olim extitisset, istæ res nunquam fuissent gestæ.

473. *Geruntur.*] *Genuntur*, Lambinus contra omnes Codices, & absurdè; ut patet ex v. 479.

477. *Durateus.*] Δουράτεος Hom. Odyss. 10. ex trabibus compactus. δουρεῖος. Eurípid. Troad.

ὅθεν πρὸς ἀνδρῶν ὕστερον κληθήσεται
δουρεῖος ἵππος· κρυπτὸν ἀμπίσχων δόρυ.

477. *Trojaï.*] *Trojanis*. Omnes Cod. præter B.

483. *Corporis.*] *Corporum*, Gif. Et Alii, *Gerantur*, *Genantur* Alii, Alii *Regantur*; utrumque vitiosè.

484. *Corpora sunt porro*, &c.] Demonstratis jam duobus Naturæ Principiis, Corpore, viz. & Inani; & explicata etiam Inanis Natura, de Corpore fusiùs disputat: Corpora autem dividit in *Simplicia* & *Composita*. Sic Epicurus ad Herodotum, τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται. Docet insuper v. 20. Corpora ista simplicia, seu Compositorum principia, solidissima esse, perfectè plena, nullum *Inane* continere, ideoque nulla vi dividi aut diffringi posse: Fatetur interim opus esse validissimis argumentis, quibus persuaderi possit Corpora aliqua esse perfectè solida & plena, cum Aurum, Æs, Saxa, reliquaque omnia quæ solidissima putamus, porosa esse, & aliis Corporibus pervia sentimus.

vel ex iis simplicibus principiis Composita & concreta: *Simplicia verò ista principia nulla vis valet diffringere, perfecta enim istorum soliditas nulli vi cedet. Quamvis, ut verum fatear, haud facilè credimus aliquod esse in rerum natura perfectè solidum. Fulmen enim per parietes murosque clausarum domuum, ut & Sonus & Vox transit. Ferrum in Igne candescit: Ferventia Saxa penetrabili calore dissolvuntur. Rigidum Aurum liquefit flamma fractum; Æris glacies igne domita dissolvitur. Calor item & frigus penetrabile argentum permeat; sentimus enim utrumque, cum vas argenteum manu tenentes aquam vel frigidam vel calidam supernè infundimus. Tot argumentis constare videtur Nihil esse in rerum Natura perfectè solidum. Quoniam verò verissima ratio, rerumque Natura contrarium suadent, commodum te præbeas & benevolum, dum quædam esse Corpora perfectè solida & indissolubilia, quæ Rerum semina & Primordia esse, & è quibus totam Mundi fabricam fieri docemus, brevi Carmine explicem simul, & probem: Primò igitur quoniam jam constat duas res existere diversæ planè & dissimilis Naturæ, Corpus, viz. & Inane; necesse est ut & Corpus & Inane per se, vel à se invicem separata mutuò & distincta existant. Quacunque enim patet spatium, ibi non est Corpus.*

Partim Concilio quæ constant principiorum. 485
Sed quæ sunt rerum Primordia, nulla potest vis
Stringere; nam Solido vincunt ea corpore demum:
Et si difficile esse videtur credere quicquam
In rebus Solido reperiri corpore posse;
Transit enim Fulmen cœli per septa domorum, 490
Clamor ut, ac Voces: Ferrum candescit in igne:
Dissiliuntque fero ferventia Saxa vapore:
Conlabefactatus rigor Auri solvitur æstu:
Tum glacies Æris flamma devicta liquescit:
Permanat calor Argentum, penetraleq; frigus, 495
Quando utrumque, manu retinentes pocula ritè,
Sensimus infuso lympharum rore supernè:
Usque adeo in rebus Solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus, 500
Esse ea, quæ Solido atque æterno corpore constent,
Semina quæ rerum, Primordiaque esse docemus:
Unde omnis Rerum nunc constet Summa creata.
Principio quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe constare reperta 'st, 505
Corporis atque Loci, res in quo quæque geruntur;
Esse utramque sibi per se, puramque necesse 'st:

NOTÆ.

487. *Vincunt ea corpore demum.*] Quidam Codices,
Evincunt ea Corpore damnum.

488. *Credere.*] *Forsitan*, Na. Et quidam Codd. *Fors ita* exhibent; monetque Lambinus, si ista lectio admittatur *Ita* debere attribui *Solido*.

489. *In rebus.*] *In rerum natura*: Fayus, *In rebus ipsis concretis*: & idem dixisset *Lucretius*, si fuisset *Fayus*.

491. *Clamor ut, ac voces.*] Quidam Codd. *Clamor item ac voces*, Nar. verò, *Clamor ut & vocis*.

492. *Ferventia.*] Alii *Ferventi*. Nihil muto, at si per otium ridere liceat, *Nardius* ridendi materiam præberet: Ille enim suspicatur Poëtam respicere Annibalem Alpes aceto rumpentem.

494. *Glacies æris.*] *Glacies acri*: Na. At ut rectè *Lambinus*, inter Aurum, Argentum, reliquaque Metalla *Glaciei* quis locus? *Glacies æris*, durum & compactum Æs.

496. *Utrumque.*] Quidam Codd. *Utrinque*, improbè. Hic multa de calida frigidaque Aqua in vinum olim infundi solita garriunt Interpretes, quæ solis imperitis placebunt.

499. *Naturaque rerum.*] Sup. ut jam est Composita, *Fayus*: Imperitè: In sequenti versu quidam Codd. *Cognita de paucis*; nullo sensu.

504. *Principio quoniam, &c.*] Jam probaverat duo esse Rerum principia dissimilis prorsus Naturæ, *Corpus* viz. & *Inane*; ista verò dissimilia per se vel à se invicem separata mutuò, & distincta existere quis neget? Quacunque enim *Inane* est, ibi qui dicit *Corpus* esse absurdè dixerit, & vice versa. Unde infert v. 8. Prima Corpora perfectè solida & plena esse, ibi enim existunt ubi nullum est Inane.

507. *Sibi per se.*] Arbitror istud *sibi* jungendum esse cum *se*, uti dicebant *meus mihi*, *tuus tibi*, *suus sibi*, &c. pro eo qui maximè proprius, & ἰδιαίτατος esset: Exempla è Plauto, & Terentio peti possunt. *Faber.*

Nam

Nam quâcunque vacat Spatium, quod Inane vocamus;
CORPUS eâ non est: quâ porro cunque tenet se
Corpus, eâ vacuum nequaquam constat Inane. 510
Sunt igitur Solida, ac sine Inani Corpora prima.
Præterea quoniam genitis in rebus Inane 'st,
Materiem circum Solidam constare necesse 'st:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore Inane suo celare atque intus habere; 515
Si non, quod cohibet, Solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi Materiaï
Concilium, quod Inane queat rerum cohibere.
Materies igitur Solido quæ corpore constat,
Esse æterna potest, cum cætera dissolvantur. 520
Tum porro si nil esset, quod Inane vacaret,
Omne foret Solidum; nisi contra corpora cæca
Essent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent:
Omne, quod est, Spatium vacuum constaret Inane.
Alternis igitur nimirum Corpus Inani 525
Distinctu 'st, quoniam nec Plenum naviter extat;
Nec porro Vacuum: sunt ergo corpora cæca,
Quæ Spatium Pleno possint distinguere Inane.
Hæc neque dissolvi plagis extrinsecùs icta
Possunt:

Et quibuscunque Corpus existit, ibi nullum est Inane: Corpora igitur prima sunt perfectè solida, & nullum continent Inane. Deinde quoniam in rebus concretis Inane continetur, necesse est materiam perfectè solidam istud Inane circumambire. Nec unquam quis probare poterit rem aliquam concretam inter particulas suas Inane continere, quin concedat esse aliquod solidum quod contineat: Illud autem quod continet Inane nihil aliud esse potest præter concilium primorum Corporum: Materies insuper illa quæ est perfectè solida, indissolubilis & æterna esse potest, dum cætera sint interitui obnoxia. Præterea si nullibi existeret purum Inane, *Universum foret Plenum; & è contra, nisi quædam essent Corpora, quæ spatia ista, quæ occupant, penitus implerent, Totum illud quodcunque est extensum purum Inane foret. Alternatim igitur Corpus Inani distinctum est, Cum universum non sit omnino* Plenum, *nec omnino* vacuum. *Quædam igitur sunt Corpora quæ spatium* Inane *possunt* Pleno *distinguere. Hæc autem Corpora nullis ictibus extrinsecus impactis diffringi*

NOTÆ.

512. *Præterea quoniam*, &c.] v. 7. supponit in rebus concretis, quas *Genitas* vocat, varia spatiola inania intermista; & tum adjicit Corpora prima, seu simplicia, esse perfectè solida: Congeries enim istorum simplicium Corporum Inania illa continet, & quid Inane potest continere præter solidum, nisi quis fingat *Inane* posse Inania complecti? Et demum v. 2. monet ista *Solida* nulla vi diffringi posse, ideoque indissolubilia esse, & æterna.

518. *Inane rerum.*] Id Inane quod in rebus genitis est, ut v. 512. *Gifanius* illud Inane in quo res geruntur vel moventur: absurdè: Quidam Codd. pro *Rerum* habent *Tectum*.

521. *Tum porro*, &c.] Alio v. 8. argumento soliditatem Principiorum confirmat; Ut enim, nisi Inane foret, Omne (quod olim absurdum esse demonstraverat) esset Plenum: Sic nisi Plenum aliquod foret, ideoque perfectè solidum, Totum quacunque patet universum esset spatium Inane, quod non minùs incongruum & absurdum. Huc spectant *Epicuri* verba apud *Plutarchum* de Placitis Philos. lib. I. cap. 3. ὅτι δὲ ἐστι Ἄτομος, σαφές· καὶ γάρ ἐστι στοιχεῖα ἀεὶ ὄντα, καὶ ἀπὸ τοῦ κενοῦ διοριζόμενα. Ut emendat *Gassendus*.

522. *Cæca.*] *Certa*, rectiùs: ut & v. 527.

528. *Pleno.*] rectè, ut liquet è v. 526. quoniam verò in MS. Cod. nescio quo *pæne* legitur, aliquis legendum conjicit, *Quæ spatium pæne possint distinguere Inanis*: i. e. efficiendo ne sit Inane.

529. *Hæc neque dissolvi*, &c.] Postquam soliditatem Corporum primorum demonstraverat, eorum æternitatem adstruit v. 12. Solida enim sunt perfectè plena, nullum *Inane* continent, ideoque dissolutioni minimè obnoxia; Omne enim Corpus quod divisibile exsolubileque est, tale est, propter Inane interceptum, partes dissocians,

Possunt: nec porro penitùs penetrata retexi; 530
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus antè.
Nam neque conlidi sine Inani posse videtur
Quicquam, nec frangi, nec findi in bina secando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus, 535
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quàm quæque magis cohibet res intus Inane,
Tam magis his rebus penitùs tentata labascit.
Ergo, si Solida, ac sine Inani Corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint hæc Æterna necesse 'st. 540
Præterea, nisi Materies Æterna fuisset,
Antehac ad Nihilum penitus res quæque redissent;
De Nihiloque renata forent quæcunque videmus.
At quoniam supera docui NIL posse creari
De Nihilo, neq; quod genitu 'st ad Nil revocari: 545
Esse immortali Primordia corpore debent,
Dissolvi quo quæque supremo tempore possint;
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur Solida Primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia servata per ævum 550
Ex infinito jam tempore res reparare.

possunt, nec ab ullis rebus inter partes insinuantibus dissolvi; nec ulla alia ratione labefactari, ut jam supra declaravimus. Illud enim quod Inane *non continet conlidi, frangi, aut in partes findi, dividique non potest; neque Humorem, neque frigus, neque penetrabilem ignem, quibus omnia dissolvuntur, admittere: Et quantò plus* Inanis *res aliqua intus continet, tantò facilius ab his rebus tentata labefactatur, & dissolvitur. Ideoque si Corpora prima solida sint nullumque Inane, ut probavi, contineant, indissolubilia & æterna sint necesse est. Præterea nisi Corpora prima æterna fuissent, Res quæque ad Nihilum olim recidissent; Illæque omnes, quas videmus, res è Nihilo fuissent natæ: Cum verò supra demonstraverim,* Nihil è Nihilo fieri, *&* Nihil etiam ad Nihilum reverti, *Corpora prima debent æterna esse, in quæ Omnia quæ interierunt dissolvantur, ut Materia suppetat rebus reficiendis apta: Corpora igitur prima, ut simplicia sunt, sic etiam perfectè* Solida, *& si non essent solida, nullo modo per infinitum, quod effluxit, tempus integra mansissent, aut res pereuntes instaurassent.*

NOTÆ.

dissocians, & ingressum præbens virtuti externæ, ad eas sejungendas: Id verò quod inexsolubile, indivisibileque est, tale est, quia omnino plenum solidumque, quòd nullum Inane habeat, ex quo partium separationem timere possit. *Epicurus* ad Herodot, definit Atomum Πλήρη τινὰ φύσιν, καὶ οὐκ ἔχουσαν ὅπη, ἢ ὅπως διαλυθήσεται.

537. Quam.] *Quo*, Omnes Codd. *Lambinus* tamen multis aliis exemplis monitus, *Quam* edidit.

538. *His Rebus.*] *Ictibus hæc* legit Faber, & addit, se quidem scire esse qui per ista verba (*his rebus*) Ignem, humorem, &c. intelligant (Lambinum notat) sed hoc loco agitur de plagis in universum. Ingeniosè fateor, at quis non videt *his rebus* aptissimè respondere istis verbis v. 536.

—— *Quibus Omnia conficiuntur?*

541. *Præterea nisi, &c.*] Alio v. 11. pugnat argumento è communi illo Epicuræorum effato *De Nihilo Nihil*, & *in Nihilum Nihil*, deducto. Si enim prima rerum semina interirent seu dissolverentur, in Nihilum reciderent: Nulla enim sunt priora *Primis* principia in quæ resolvi possint. Ideoque res quotidiè natæ è nihilo orirentur. Æterna igitur esse semina, vel res è *Nihilo* oriri, quo nihil absurdius dici posse Philosophi crediderunt, concedatur necesse est. Epicurus ad Herodotum, ταῦτα δὲ τὰ σώματά ἐστιν ἄτομα, καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι. Versu autem 549. & duobus sequentibus hanc Principiorum immortalitatem solidæ istorum simplicitati deberi breviter ostendit.

543. *Nihiloque renata.*] *Quæsita*, B. Na. vitiosè. Quidam *Nihilo quoque nata.* Alii *Nihiloque creata.* Gassendus *reducta.*

Denique, si nullam finem Natura paràsset
Frangendis rebus, jam Corpora materiaï
Usque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis à certo tempore posset 555
Conceptum, summum ætatis pervadere florem:
Nam quidvis citiùs dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici. Quapropter longa diei
Infinitæ ætas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc, disturbans, dissolvensque, 560
Id nunquam reliquo reparari tempore posset:
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet: quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint ævi contingere florem. 565
Huc accedit, uti Solidissima materiaï
Corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiant, Aër, Aqua, Terra, Vapores,
Quo pacto fiant, & qua vi cunque genantur,
Admistum quoniam simul est in rebus Inane. 570
At contra, si Mollia sint Primordia rerum,

Denique si nullum terminum rebus dissolvendis Natura statuisset, Materiæ particulæ per tempus, quod præteriit, perpetuò fractæ, ad eam usque exilitatem redactæ forent, ut Nihil ex illis compactum maturesceret, summumque ætatis florem stato tempore attingeret. Citiùs enim Res quælibet dissolvitur quàm reficitur: Ideoque quod per Infinitum tempus præteritum diffractum & disjectum fuit, in futuro tempore nunquam reficeretur. Jam verò certum esse terminum frangendis rebus à natura positum colligimus, quoniam videmus res refici, easque etiam finito singulis generibus stato tempore ætatis suæ florem attingere. Observes insuper, quòd licet Corpora prima sint perfectè solida, possunt Res molles, v. g. Aër, Aqua, Terra, Ignis, ex iis componi, quoniam est Inane Rebus admistum. E contrà verò si Corpora prima essent Mollia,

NOTÆ.

552. *Denique si nullam,* &c.] Iterum v. 14. monet rerum omnium incremento statutum esse certum & definitum tempus; Ideoque semina è quibus istæ res augentur certæ esse molis, indissolubilia etiam, nec frangi posse: Aliter enim per infinitum illud, quod abiit tempus, fracta & dissipata in tam exiles minutias redacta fuissent; ut nullis unquam, ideoque non paucis Annis reficerentur, & in molem coalescerent. Et hæc omnia agnoscet qui Res citiùs dissolvi, quàm refici posse cogitat.

556. *Florem.*] *Finem*, G. Lamb. Aliique, istamque etiam vocem *Fayus*, qui aliorum errores semper approbat, tuetur: At *Finem* vel prorsus enervat argumentum, vel saltem infirmius reddit, & obscurius. *Flos ætatis* ἀκμὴ, justus perfectusque vigor.

558. *Longa Diei Infinitæ ætas.*] *Faber* legit *Longa dies*, *& Infinita ætas*, & hanc emendationem hujus libri v. 234.

Infinita ætas consumse, anteacta Diesque. egregiè confirmat.

561. *Id nunquam reliquo.*] Libri vet. *Nunquam relliquo.*

566. *Huc accedit uti,* &c.] Atomorum soliditatem v. 12. confirmat. Quia enim manifestum est esse in rerum natura Corpora *dura ac mollia*, declarat, si Principia quidem assumantur *Solida*, posse ex illis fieri non modò res duras, ut perspicuum est, verùm etiam molles; quoniam quod concrescit ex ipsis mollescere poterit ex intermistione *Inanis*. Sin autem *Mollia* supponantur, tum poterunt quidem res effici *molles*; at nulla ratio suberit cur possint dici *duræ* effici; soliditate, viz. quæ est fundamentum duritiei, nulla extante. *Gassendus.*

569. *Qua vi cunque genantur.*] *Quæque gerantur*, Nat. *Gerantur*, Gif. & Pa. amant. *Genantur* tuetur Lambinus. Totum verò hunc versum tanquam importunum, & malæ fidei possessorem ex hoc loco amovendum esse censeo: At siquis retineat cum *Lambini* explicatione abeat contentus. Hæc enim ille. Quocunque modo fiant, & quacunque vi gignantur illa, nempe Aër, Aqua, Terra, Vapores; proinde quasi dicat, non est enim hujus loci docere, quomodo ex Primordiis *Solidissimis* fiant, Aër, Aqua, & extera *Mollia.*

unde duri silicis ferrumque oriretur nemo dixerit; Natura enim non haberet principia firma satis & rigida. Sunt igitur Corpora prima purè & perfectè solida, quæ quò arctiùs densiùsque conjunguntur eò rigidiores & duriores res fiunt. Denique quoniam terminus crescendi, atque vivendi, pro diversis suis generibus cunctis rebus certus constituatur, & Naturæ legibus statutum sit quid quæque res possunt, quid non possunt. Cum etiam nihil mutetur, cum certus sit rerum ordo, & ita Omnia eundem tenorem servant, ut varia Avium genera peculiares quosdam Colores & sibi proprios constanter habeant; necesse est componi è Corporibus primis Immutabilibus. Si enim Prima Corpora aliqua ratione mutari possint, incertum jam foret quid oriri possit, quid non possit; qua etiam ratione quodcunque est finitam habeat potestatem, limitemque potentiæ in ipsa ipsius rei Natura positum. Nec Animalia pro diversis suis generibus Naturam, Motus, Victum, moresque parentum, tam constanter repræsentarent. Præterea cum extremus cujusque

Unde queant validi silices, ferrumque creari;
Non poterit ratio reddi. Nam funditus omnis
Principio fundamenti Natura carebit.
Sunt igitur Solida pollentia simplicitate, 575
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Arctari possunt, validasque ostendere vireis.
Denique jam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constat, vitamque tuendi,
Et quid quæque queant per fœdera Naturaï, 580
Quid porro nequeant sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quicquam, quin omnia constant
Usque adeo, variæ volucres ut in ordine cunctæ
Ostendant maculas generaleis corpori inesse:
Immutabile materiæ quoque corpus habere 585
Debent nimirum. Nam si Primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque jam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atq; altè terminus hæreat; 590
Nec toties possent generatim sæcla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porro, quoniam extremum cujusque cacumen

NOTÆ.

573. *Omnis.*]Omni G. P. rectè.

578. *Denique jam quoniam,*&c.]His v. 15. Aliam subjicit rationem *Lucretius* ductam ex multiplici Naturæ constantia, ut in provehendis semper Animantibus ad certas usque virium, incrementi, ac vitæ metas, in imprimendis semper iisdem singulorum generum discriminibus & notis; quæ præstitura sanè non esset, nisi Principiis uteretur certis, & constantibus, atque adeò dissolutioni, mutationique non obnoxiis. Unde enim Seminibus, quotidiè mutatis ista tam pertinax constantia, profectò non eadem Hominibus, aliisque Animalibus constaret forma: Quædam immensis viribus & longævitate fruerentur, dum Alia ejusdem generis pusilla nimis essent, & brevissimæ ætatis: frequenter albos Corvos, & aliquando nigros Cygnos videremus.

579. *Tuendi.*] Quidam libri *Tenendi.*

582. *Quin.*] Alii *Quando*: non probo.

584. *Generales.*] Quidam legi volunt *Genitales*. *Corpori inesse.*] *Corpore esse*, Gifanius. Sed *Iste* Hiatus nimis deperit.

592. *Victum.*] Sic Codices, at *Vultum* non incommodè substituatur.

593. *Tum porro,* &c.] Alio v. 16. utitur argumento, subtili equidem, & quod pauci perceperint: *Semina* secundum Epicurum sunt aliqua quantitate prædita, quod verò quantum est *Extremum* habet: Id autem Extremum *Minimum* est quod potest conspici; neque unquam existit ab aliis partibus sejunctum & separatum, atque ex istis *Minimis* tota cujusque *Seminis* moles constituitur: Cùm verò partes constituentes à se invicem separatæ existere nequeant, à se invicem divelli non possunt: Quodcunque enim Corpus ab alio disjungi potest sine illius ope & auxilio suum *Esse* tueri valet. Ideoque quodlibet *Semen* simplex necesse est, & indissolubile: quoniam constat partibus conceptu minimis, & quas nulla vis potest disjungere, quoniam nulla est vis quæ in Nihilum valeat redigere, *In Nihil* enim *Nihil*.

593. Alii legunt
—*Quoniam est extremum quodque cacumen*
Corporis illius quod nostri, &c.

Corporis

Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt, id nimirum sine partibus exstat, 595
Et Minima constat natura; nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit;
Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, & ima:
Inde aliæ, atque aliæ similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam Corporis explent. 600
Quæ quoniam per se nequeunt constare necesse 'st
Hærere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur Solida Primordia simplicitate;
Quæ minimis stipata cohærent partibus arctè.
Non ex ullorum conventu conciliata, 605
Sed magis æterna pollentia Simplicitate:
Unde neque avelli quicquam, neque diminui jam
Concedit Natura reservans semina rebus.
  Præterea, nisi erit Minimum, Parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus Infinitis; 610
Quippe ubi dimidiæ partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res persiniet ulla:
Ergò rerum inter summam, minimamq; qui escit?

Corporis apex est aliquod quod nostri oculi videre non valeant, id profectò nullas habet partes, & Minimum est, nec unquam extitit, nec olim unquam existet ab omnibus aliis separatum; quoniam est pars prima ultimaque rei alterius; & partes aliæ huic planè pares seriatim conjunctæ Corpus constituunt. Quæ partes quoniam per se & separatim nequeant existere, ita sibi invicem hærere debeant, ut nulla vi distrahi & divelli possint. Corpora igitur prima solida simplicitate gaudent, cum constant è partibus Minimis arctissimè unitis, non compacta ex principiis variis in Cœtum coëuntibus, sed potius indissolubili puraque simplicitate pollentia, unde nihil avelli aut deteri permittit Natura, reservans rebus producendis & reparandis Semina. Præterea, nisi foret Minimum, parvissima quæque Corpora partes Infinitas continerent, dimidia enim pars semper haberet dimidium partem, & sic in infinitum: Quænam igitur esset inæqualitas inter Rem maximam & minimam?

NOTÆ.

598. Alii legunt

Alterius quoniam est ipsum: primæ quoque & imæ.

600. *Agmine.*] *Augmine*, Alii.

602. *Ut nequeant ulla.*] rectè conjecit Lambinus, nec eos audio qui scribunt, *Unde queant nulla.*

607. *Jam.*] *Quid*, Gif. Alii.

609. *Præterea nisi erit Minimum*, &c.] Modò statuerat Semina ex partibus conceptu minimis componi, Talia verò minima esse v. 13. notissimo illo, quo omnes fere Philosophi utuntur, Argumento confirmat; In his versibus explicandis non tam Interpretis quàm Patroni partes agit *Gassendus*, & Lucretii sententiam corrigit & emendat, potius quàm explicat. Siqua enim sit in hoc argumento vis, siquid ipsa verba valeant, *Minima* hæc, è quibus sua Principia componit, Lucretius planè *Mathematica* esse voluit.

Quæ nullis jam prædita partibus extent.

Ver. 619. Semina enim Epicuri magnitudine, & figura, ideoque partibus prædita esse quis dubitat, nisi qui in Illius Philosophia Hospes sit, neque Epicurum περὶ γωνίας Ἀτόμου scripsisse noverit? Hoc igitur voluit *Lucretius*. Semina prima sunt indissolubilia & æterna, non quia partibus carent, sed quia perfecta soliditate pollentia nulla vi diffringi, aut divelli possint: Si verò quis roget, Quales sunt istæ partes è quibus Semina prima tanquam composita concipiuntur? Resp. Eas nullas habere partes, & esse Mathematicas: Nisi enim talia minima darentur, nulla esset inter Rem maximam & minimam inæqualitas, quoniam utraque res infinitas partes pariter contineret; ideoque utraque esset Infinita: *Epicurus* Epist. ad Herodotum, οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὔτε γὰρ σαφῶς, ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἐςὶ νοῆσαι πῶς ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος.

613. *Escit.*] Seu Escet, ut Festus, *Obescet* pro *Oberit*: Seu *Esit* ut veteres pro *Erit*; & hanc lectionem probat sequens versus: Alii *Esset*.

Nulla omnino foret: licet enim Universum sit infinitum, res tamen parvissima infinitas partes pariter continebit. At cum vera ratio repugnet, nec permittat Animum tam absurda amplecti, necesse est ut hoc argumento impulsus fatearis, Esse ea Corpora quæ nullas habent partes, & quæ Minima *planè sunt. Si verò talia concedas, Illa etiam solida esse atque æterna fateberis. Præterea nisi Natura rerum effectrix Causa res omnes pereuntes in Minima semper dissolveret, nihil ex iis reparare posset; Ea enim Corpora quæ habent partes, & non sunt Minimæ, non possunt habere eas affectiones, quas rerum semina habere debent, varios, viz. Connexus, gravitatem, ictus, concursus, & motus, sine quibus nullæ res produci possunt. Insuper, supponamus nullum frangendis Corporibus finem à natura statutum esse, concedendum tamen est quædam existere Corpuscula ab æterno indissoluta & infracta: At si omnia Corpora fragili essent natura, aut dividi frangique possent, nemo crederet ista integra manere potuisse, cum per infinitum tempus innumerabilibus ictibus percussa forent.*

Non erit ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit Infinita, tamen Parvissima quæ sunt, 615
Ex Infinitis constabunt partibus æquè.
Quoi quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse 'st,
Esse ea quæ nullis jam prædita partibus extent,
Et Minima constent natura. Quæ quoniam sunt, 620
Illa quoque esse tibi Solida, atq; Æterna fatendum.
Denique ni Minimas in parteis cuncta resolvi
Cogere consuêsset rerum Natura creatrix,
Jam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea quia, quæ multis sunt partibus aucta, 625
Non possunt ea, quæ debet Genitalis habere
Materies, varios Connexus, Pondera, Plagas,
Concursus, Motus, per quæ res quæque geruntur.
Porro, si nulla 'st frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædā 630
Nunc etiam superare necesse 'st Corpora rebus,
Quæ nondum clueant ullo tentata periclo:
At quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepat æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævum. 635

NOTÆ.

613. *Credere posse Animum, victus.*] Rectè, dum Alii legant
Credere posse Animi, victus, &c.

622. *Denique ni minimas,* &c.] Explicata de Minimo *Mathematico* sententia, ad *Minimum* suum *Physicum* redit Poëta, quod propter soliditatem, non verò propter exilitatem indissolubile fingit, & æternum: quod v. 7. iterum confirmat: Nisi enim ad extremam resolutionem Natura perveniret, nisi omnes, etiam minutissimas moleculas explicaret; inepta foret rerum materies innumeris illis quibus debet subjici mutationibus, atque formis; moleculæ enim ex variis partibus connexæ, & Inane inter se, ex sententia Epicuri, continentes, non æquabili pondere, non uniformi motu donarentur; Aliorum ictibus malignè obsequerentur, ideoque minimè connecti possint.

622. *Denique ni.*] Ita sententia ipsa postulante edidit *Lambinus. Denique si*, Nardius, Gifanius, Par. quos omnes meritò negligimus, reclamat enim v. 625.

625. *Quæ multis.*] Rectè Lambinus contra omnes libros, Codd. *Quæ nullis:* vitiosè. Gif. Par. *Quæ ullis:* Quos qui sequitur, Lucretium, & sensum communem deseret.

628. *Geruntur.*] *Genuntur.* Lambin. Gass. eamque lectionem contra Gif. & Parei strepitus v. 626. probè defendit, & tuetur.

629. *Porro si nulla est.*] Ultimum quo utitur argumentum v. 7. jam probatis nititur: Olim demonstraverat, vel Semina quædam ab æterno indissoluta & infracta esse, aut nullas res omnino nasci, vel è Nihilo oriri potuisse: Res nasci ipsi sensus demonstrant, & Nihil è Nihilo oriri fatentur omnes; si verò nullum esset *Solidum* quod frangi & dissolvi nequeat, ubi inveniremus Corpora illa ab æterno indissoluta, & infracta? Cùm enim fragiles moleculæ infinitis occursibus ictibusque obnoxiæ sint, fieri non potest, ut tam diuturno tempore non sint exsolutæ.

629. *Porro si nulla est,* &c.] Hi 7. versus non inveniuntur in B. v. 630, pro *Tempore* Fayus legit *Corpore*; & pro *Quædam* Alii *Quæque*; utrumque imperitè.

Quapropter, qui Materiem rerum esse putârunt
Ignem, atque ex igni Summam consistere solo,
Magnopere à vera lapsi ratione videntur.
HERACLITUS init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis, 640
Quàmde graveis inter Graïos, qui vera requirunt.
Omnia enim Stolidi magis admirantur, amantque
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt:
Veraque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore. 645
Nam cur tam variæ res possent esse, requiro,
Ex

Quapropter illi Philosophi qui docuerunt Ignem *esse Rerum principium, & Universum ex solo* Igne *consistere, videntur plurimùm errare. Hujus verò opinionis præcipuus fautor est* Heraclitus, *Philosophus ille, quem vani ineptique Græci, non verò graves & docti, & qui veritatem investigant, propter obscurum dictionem admirantur: Inepti enim maximè suspiciunt amantque illa quæ sub obscuris vocibus teguntur, & pro veris ista habent quæ concinnè composita, & grato & tinniente sono veluti fucata aures delectant. Unde enim ista rerum varietas,*

NOTÆ.

636. *Quapropter, qui,*&c.] Positis, & stabilitis Epicuri Principiis, Aliorum sententias convellit; & omnia argumenta in duo distribuens Capita, impugnat primùm eos, qui *Elementum unicum*, ac deinde eos qui *plura* assumunt: Inter priores deligit *Heraclitum*, v. 70. qui Ignem constituerit; reputat nempe quicquid contra illum argumentatus fuerit, contra cæteros valiturum; quandoquidem nihil opponi adversus Ignem valeat, quod non pari jure & de Aëre, & de quolibet alio concludatur. Et certè ad rem attendenti illa Opinionum varietas merus esse ludus videtur; quatenus cùm earum Authores diversa supponant, circulatione tamen utuntur, quâ in idem cadant recidantque omnes. Sortiatur enim quis Elementum quodcunque tandem lubuerit, Is nihil aut minus consequatur, aut amplius, quàm quivis alius à quo aliud occupatum fuerit; Siquidem uno habito, illud condensans ac rarefaciens statim habebit cætera: adeo ut nihil planè intersit, sive hoc sive illud primum usurpetur. *Gassendus.*

639. *Heraclitus.*] Blythonis, vel Heraciontis filius Ephesi natus circa LXIX. Olympiad. floruit: ἔδοξεν αὐτῷ πάντα ἐκ πυρὸς συνεστάναι, καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεσθαι. Laertius.

640. *Ob obscuram linguam*, &c.] *De industria, & consultò occultè dixit Heraclitus.* Cicero de Finibus lib. II. & in III. de Nat. Deor. *Intelligi noluit:* Inde Σκοτεινὸς *Tenebricosus* dictus: Author Homericarum Allegoriarum: ὁ γοῦν Σκοτεινὸς Ἡράκλειτος ἀσαφῆ, καὶ διὰ συμβόλων εἰκάζεσθαι δυνάμενα θεολογεῖ τὰ φυσικά, &c. Menagius ad Laertium Vit. Heracliti. Naturam viz. imitabatur: Φύσις γὰρ καθ' Ἡράκλειτον κρύπτεσθαι φιλεῖ. *Themistius* Orat. XII.

640. *Inanes.*] Obscurus enim hic Scriptor, & qui intelligi noluit, multos habuit interpretes, Sectatores etiam plurimos Ἡρακλειτείους dictos. *Laertius* Vit. Heracliti.

641. *Quamde.*] *Quam. Quamde* pro *Quam* usos esse Antiquos, cum multi veteres sunt Testimonio, tum est Livius.

Quamde tuas omnes legiones ac populares.

Tum Lucretius.

Clarus ob obscuram linguam magis inter Inaneis,
Quamde graves inter Graïos. Festus.

Nardius verò legit; *Quamde* Graiis inter, &c. imperitè.

643. *Inversis quæ sub verbis.*] *Inversa verba* inflexa & tropo immutata; *Inversi mores* apud Horatium, Mores à recta Virtutis norma deflectentes. *Immersis*, Gassendus.

645. *Fucata.*] Audax translatio, sed tam egregiæ Audaciæ quis non indulgeat?

646. *Nam cur tam variæ*, &c.] Primum v. 10. contra Heraclitum proponit argumentum: Concipi non potest quomodo tanta varietas rerum, imò quomodo unica res varietate quadam partium prædita, ex uno quodam simplici ac uniformi principio constet; Esto *Ignis*, at nisi quidpiam aliud admisceas, nihil unquam habebis præter *Ignem*: quoniam quomodocunque tandem partes illius transmutatæ, commistæque inter se fuerint, perinde semper futurum sit propter eandem omnium Naturam. Et ne evadat Condensationis Rarefactionisque beneficio,

Ex vero si sunt Igni, puroque creatæ?
Nil prodesset enim calidum denserier Ignem,
Nec rarefieri, si partes Ignis eandem
Naturam, quam totus habet super Ignis, haberent. 650
Acrior Ardor enim conductis partibus esset:
Languidior porro disjectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est, quod posse rearis
Talibus in caussis, nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex Ignibus esse. 655
Atque Hi si faciant, admistum rebus Inane;
Denseri poterunt Ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa sibi cernunt contraria, mussant,
Et fugitant in rebus Inane relinquere purum, &,
Ardua dum metuunt, amittunt vera viai: 660
Nec rursum cernunt exempto rebus Inani,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
Æstifer Ignis uti lumen jacit, atque vaporem:
Ut videas non è stipatis partibus esse. 665

si ex solo simplicique igne Omnia creata sint? Non enim hanc varietatem efficeret condensatio aut rarefactio Ignis, si modò partes ignis ejusdem sint naturæ cum Toto cujus partes sunt: Condensato enim Igne (i.e. constipatis Ignis partibus) intensior fit Calor; rarefacto autem (i. e. disjunctis & separatis ignis partibus) remissior: Nihil aliud oriri posse quis concipiat, ideoque multò minùs tantam Rerum varietatem ex condensatis & rarefactis Ignibus produci. Hi insuper Philosophi, si Inane *Rebus admistum concederent, tum Ignem condensari & rarefieri posse haud ineptè supponerent: quia verò hanc opinionem multis difficultatibus laborare sentiunt, affirmare non audent, Inane esse asserere non sustinent, & dum difficilem metuunt, veram Philosophiæ viam non ingrediuntur. Nec insuper intelligunt Inani è Rebus sublato res cunctas constipari, omniaque Corpora in Corpus unum coalescere, quod nihil ex se cum impetu emittere valeret, ut ardens Ignis Lucem emittit & Calorem, unde apparet illum non è partibus penitus, & sine intermixto Vacuo, stipatis constare.*

NOTÆ.

neficio, (ἀραιοῦσθαι καὶ πυκνοῦσθαι ἐκ τοῦ πυρὸς πάντα, Laertius Vit. Heracliti) monet: intelligi quidem posse ex condensatione partium calidarum *Ignis* evadere quidpiam Calidius, ex rarefactione quidpiam minus calidum; at evadere frigidum, imò & frigidissimum, qualia in Rerum natura multa experimur, quî intelligi possit?

647. *Ex vero.*] *Ex uno;* Lambinus.

650. *Totus habet super Ignis.*] Ita Codices, *Super*, i.e. *Superior*. Lambinus: Et hæc interpretatio forsan admitti potest ex v. 782. At *Totus*, ne quid tale putet *Faber*, efficit: Hæc ille. Existimo hoc loco *Super* esse adverbialis formæ, ita ut *Totus super Ignis, sit reliquus ignis*, seu Alii Ignes. Exemplum cuperes, En tibi, nec longè abeo. Virgil. Æneid. 3.

O mihi sola mei super Astyanactis Imago: Imago quæ reliqua es. Servius verò ad Virg. *Super* valdè, vehementer: Alii legunt *Suus*, & ista vox non incommodè respicit *Partes* in v. 649.

652. *Disque supatis.*] *Et dissipatis:* Aliquando Lambinus legit *Disque paratis*, Cæsar de Bello Gallico, *Disparandos*, & ad suos diducendos curaret.

656. *Atque hi si faciant.*] Instat, v. 10. Physicos Heracliti fautores ad condensationem & rarefactionem Ignis confugere non posse, prout *Inane* non admittunt, sine quo nihil rarum fiat aut densum, ut suprà demonstraverat v. 396. Aliqui legunt *Id quoque si faciant.*

658. *Mussant.*] Rectè *Lambinus*, & ibi verbum aliquod debere esse ad vinculum orationis, *Et* probat. *Et fugitant.* Negligamus autem illos qui amant *Multi: Contraria esse: Contraria inesse.* Vel *Amusæ*, ἄμουσοι. *Mussant.*] Nævius: *Odi* Summussos; *proinde apertè dice quid sit.* Terentius *Mussare* pro *Tacere* posuit; *Sile, cela, occulta, tege, tace*, Mussa. Festus in voce *Summussi.*

663. *Raptim.*] Alii *Raptis: Ab se raptis*, id est, Ab se constipatis. Alii *Natum*. Alii, *Raptum.* Sed *Raptim* sequenti versui maximè convenit.

Quod

Quod si fortè ulla credunt ratione potesse
Igneis in cœtu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex ulla facere id si parte reparcent,
Occidet ad Nihilum nimirum funditus Ardor
Omnis, & ex Nihilo fient quæcunq; creantur. 670
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors est illius, quod fuit antè;
Proinde aliquid superare necesse 'st incolume olli,
Ne tibi res redeant ad Nilum funditus omnes,
De Nihiloque renata virescat copia rerum. 675
Nunc igitur, quoniá certissima corpora quædam.
Sunt, quæ conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoq; ordine, mutant
Naturam res, & convertunt corpora sese;
Scire licet non esse hæc Ignea corpora rerum. 680
Nil referret enim quædam decedere, abire,
Atque alia attribui, mutarique ordine quædam,
Si tamen Ardoris naturam cuncta tenerent.
Ignis enim foret omnimodis, quodcunq; crearent.

At verò si credant Ignes cum coëant, ullo modo extingui posse, igneamque naturam deponere, si inquam id omnino fieri affirmant, In Nihilum penitus recideret Iste Omnis Ignis, & res, quæ producuntur, è Nihilo orirentur: Illud enim, cujus Natura mutatur, desinit esse id quod ante fuit: In omni autem rerum dissolutione debet aliquid superesse integrum & illæsum, vel Res in Nihilum reciderent, & è Nihilo productæ vigerent, Jam verò cum sint quædam Corpuscula, quæ eandem semper servant naturam, & quorum discessu, aut conventu, aut mutato ordine, Rerum concretarum Naturæ mutantur, certi esse possumus hæc corpuscula non esse Ignea: Nihil enim referret quædam decedere, alia advenire, quorundam etiam ordinem mutari, si modò cuncta naturam haberent Igneam; quodcunq; enim ex Igne nasceretur omnino esset Ignis:

NOTÆ.

666. *Quod si fortè ulla*, &c.] Porro quia posset quoddam patere effugium, Si quis diceret Ignem extingui, & converti in aliud Corpus, eapropter urget v. 10. fieri id non posse, nisi admittatur abire Ignem in Nihilum: Quia res simplex & inconcreta, quale debet esse illud Elementum, si prima quidem, & unica rerum materies fuerit, mutari non potest, quin omnino pereat. Nam res quidem composita sic mutari potest, ut desinens esse quod erat, relinquat partem superstitem, quæ, veteri statu amisso, novum subeat; verùm quod incompositum est, naturam suam deperdere, quin planè intereat, non potest.

666. *Potesse.*] *Posse.* Lucilius in lib. V.

Nam si quod satis est Homini id satis esse potesset,
Hoc sat erat; nunc cùm hoc non est, qui credimu' porro
Divitias ullas Animum mi explere potesse?

667. *Stingui.*] Alii *Stringi*: imperitè. *Mutareque.*] Alii *Massareque*, i. e. *Solidare* & *Constringere*: at *Mutare* probabit qui v. 671. legit.

668. *Reparcent.*] Alii *Reportent*. Alii *Receptent*. *Reparcent* Codd. *Reparco* autem eandem habet vim propter illud suum *Re*, quam multa alia verba, ut *Relino*, *refigo*: nam *Religo* non est iterum lino, sed id quod erat litum detergo: At Latinè *Parco id dicere* significat *Nolo dicere*: *Itaque Reparco facere* significat *Libenter facio*, aut quid tale.

673. *Proinde aliquid superare*, &c.] v. 18. concludit, si extincto Igne generari quidpiam debeat, necessarium esse ut supersit aliquid quod deperdita Ignis forma rei istius generatæ formam induat: Perspicuum est autem hoc esse communem materiam, quam Lucretius supponit esse incorrupta Corpuscula, quæ adjectione, detractione, transpositione sui varia, nunc formam Ignis, nunc alicujus alius rei exhibere valeat. Quòd autem illa Ignea ex natura sua non sint, meritò arguit ex eo, quòd additio, detractio, transpositio nihil operaretur; cum ex ipsa Ignis Natura remanente Incolumi nihil fieri præter Ignem posset: Deinde sententiam Epicuri exponit: Quædam viz. Corpuscula nulla forma, quam sensus percipere valeant, prædita, rerum esse principia, & ex iis diversimodè coëuntibus tam Ignes quàm reliqua omnia oriri.

681. *Abire, atque alia.*] Alii legunt *Adire, atque Alio*.

683. *Si tamen.*] Ita Lambinus ex quibusdam Codd. Alii Codd. *Si tantum*: Unde Alii *Si tandem* libenter legunt.

684. *Omnimodis.*] Quidam amant *Omnimodus*. Aliique *Unimodus* non rejiciendum censent.

Ita verò secundum meam sententiam se res habet, sunt quædam Corpora quorum Concursus, Motus, Ordo, Situs, & Figuræ Ignes constituunt, & quæ mutato suo ordine mutant naturam Ignis; hæc autem Corpora habent neque naturam Ignis, neque alicujus ullius rei, quæ ex se queat emittere Corpuscula, & istorum adjectu Sensuum nostrorum Organa movere: (i.e. quæ Sensibus percipi possint.) Denique affirmare res omnes esse Ignem, nihilque esse in tota Rerum summa præter Ignem, quod hic idem Heraclitus *affirmat, ineptissimum videtur: Sensuum enim ope contra Sensus utitur, & illorum fidem evertit quibus Solis tutò credimus; & à quibus hunc, quem vocat, Ignem existere fit certus. Credit enim Sensus verè percipere Ignem, Alia verò non putat, quæ tamen Sensibus non sunt minùs obvia quàm ipse Ignis; Quod mihi vanum videtur & ineptum. Cui enim fidemus, & à quo certius quàm ab ipsis Sensibus vera & falsa cognoscemus? Deinde, cur aliquis omnia quæ apparent negaret esse, & solum Ignem existere assereret, potiùs quàm Ignem non esse, omnia verò alia esse affirmare sustineret? Par enim dementia utrumque asserere. Quapropter qui Ignem esse rerum Principium,*

Verùm, ut opinor, ita 'st: Sunt quædam Corpora, quorum 685
Concursus, Motus, Ordo, Positura, Figuræ,
Efficiunt Ignes, mutatoque ordine mutant
Naturam; neque sunt Igni simulata, neque ullæ
Præterea reij, quæ corpora mittere possit
Sensibus, & nostros adjectu tangere tactus. 690
Dicere porro Ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi Ignem,
Quod facit HIC IDEM, perdelirum esse videtur.
Nam contra Sensus ab Sensibus ipse repugnat:
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent: 695
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat Ignem.
Credit enim Sensus Ignem cognoscere verè,
Cætera non credit, nihilo quæ clara minùs sunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum esse videtur.
Quo referemus enim? Quid nobis certius ipsis 700
Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus?
Præterea, quare quisquam magis Omnia tollat,
Et velit Ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse Ignis, Summam tamen esse relinquat?
Æqua videtur enim dementia dicere utrumq;. 705
Quapropter qui Materiem rerum esse putàrunt Ignem,

NOTÆ.

691. *Dicere porro Ignem, &c.*] His v. 11. Criterium sensus advocat, ut non constare omnia ex ignea natura confirmet, fatetur *Heraclitus* Ignem sibi ope sensuum notum esse; monet *Lucretius*, sensus non minùs percipere plura alia diversæ omninò ab Igne Naturæ, quàm ipsum Ignem; Eandem autem semper, aut nullam unquam fidem sensui adhibendum esse; Et deinde Epicuri sententiam de Criterio breviter exponit.

692. *Rem veram.*] *Naturam.* Quippe istud concoqui non potest, *Nulla res vera in numero Rerum constat.* Faber; Deliciæ Stomachi! *Res veras* nos jejuni non contemnimus. Res aliquas præter Ignem *apparere* nunquam negavit Heraclitus: At *Esse* nunquam concessit: Hanc opinionem convellit *Lucretius*, ideoque probare debuit Res esse *veras*, & quas sensus *verè* cognoscant, v. 697.

694. *Nam contra sensus ab sensibus.*] Sic hunc locum explicandum puto; Pugnare, seu stare ab aliquo, est pugnare pro aliquo, partes alicujus tueri, &c. Heraclitus autem qui sensus esse certos dicebat, planissimè contra sensus agebat, cùm diceret omnia esse Ignem: Nam id si verum foret, sensus nostri Ignem sentirent, quem tamen in Pomo, Marmore, Ligno, &c. non sentiunt. *Faber.*

701. *Quo.*] *Qui*, Gifanius.

702. *Præterea, quare quisquam, &c.*] v. 4. supponit, Si Aquam, si alia tam multa inspexerimus, tetigerimusve, aliam planè nobis naturam apparituram, quàm Ignem; unde docet non esse majorem rationem, cur asseramus omnia esse Ignem, quàm negato Igne quidvis aliud. *Gassendus.*

706. *Quapropter qui Materiem, &c.* Denique v. 7. tam de Igne, quàm de quovis alio singulari

Ignem, atque ex Igni Summam consistere posse:
Et qui principium gignundis Aëra rebus
Constituëre: aut Humorem qui cunque putârunt
Fingere res ipsum per se: Terramve creare 710
Omnia, & in rerum naturas vertier omneis:
Magnoperè à vero longèque erràsse videntur.
Adde etiam qui conduplicant primordia rerum,
Aëra jungentes Igni, Terramque Liquori:
Et qui Quatuor ex rebus posse omnia rentur, 715
Ex Igni, Terra, atque Anima procrescere, & Imbri:
Quorum Acragantinus cumprimis EMPEDOCLES est:
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris:
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor

& Universum ex Igne constare crediderunt, qui ex Aëre omnia fieri tradiderunt, aut putàrunt Aquam esse unicum Rerum principium, aut Terram constituere omnia, & in omnes rerum Naturas verti posse, plurimum mihi videntur à vero aberràsse: Ut & illi etiam qui duo Elementa statuunt rerum principia, Aërem viz. & Ignem, aut Terram & Aquam, & qui è quatuor Elementis Igne, Terra, Aëre, & Aqua omnia produci tradiderunt: Inter quos eminet Empedocles Acragantinus, Philosophus ille quem nutrivit Insula tribus Promontoriis nobilis, & quam Ionium mare magnis & sinuosis flexibus circumfluens

NOTÆ.

singulari Elemento, de quo eadem dici proportione valeant, concludit: Omnes viz. delirant qui vel Ignem, ut *Heraclitus*, vel Aëra, ut *Anaximenes Milesius*, vel Aquam, ut *Thales Milesius*, vel Terram, ut *Pherecydes*, rerum omnium Principium statuerunt.

712. *Longèque erràsse*,] *Longè deerràsse* quidam Codd. & an hoc sit verius adhuc dubitat *Gifanius*.

713. *Adde etiam, qui conduplicant*, *&c.*] Inter Posteriores *Empedoclem* deligit, v. 116. adversus quem quatuor Elementa asserentem quicquid objicit, etiam adversus cæteros, duo, vel tria asserentes intelligi objectum potest. Nimirum si ne quatuor quidem sunt reputanda sufficere, longè minùs pauciora sufficient: Non sufficere autem quatuor, imò & longè plura Corporum genera, ad tantam rerum varietatem, quanta in mundo cernitur, ex infra dicendis clariùs percipietur. Interea verò concipere potes, uti ex una litera non nisi unam faciem habes, ut *A*; ex duabus, nisi duas, *Am*, *Ma*; ex tribus nisi sex, ut *Amo*, *Aom*, *Mao*, *Moa*, *Oam*, *Oma*; ex quatuor, nisi viginti quatuor, ut *Amor*, *Amro*, *Mora*, *&c.* ita ex uno Corpore simplici, quantumvis versetur, non posse unquam fieri nisi unum, ex duobus commistis nisi duo, hoc est, unum compositum, quod prout erit rarius aut densius, aut habebit amplius ex uno, quàm ex altero, ad unius magis, quàm ad alterius naturam accedat: Ex tribus pari ratione, nisi sex: Ex quatuor, nisi viginti quatuor. Et commuta situs, commuta gradus, versa, ac reversa quantum voles omnia; semper tamen erunt eadem genera; ac omnino denique ad varietatem rerum innumerabilem necessaria esse Elementa seu Principia varietate Innumerabilia. *Gassend.*

714. *Aëra jungentes Igni*,] Oenopides Chius; *Terramque liquori*, Xenophanes. Armenides autem Ignem Terræ junxit; Hippo Rheginus, atque Archelaüs Ignem junxerunt Aquæ, & Onomacritus Ignem, Aquam, & Terram simul posuit rerum Primordia. *Fayus.*

717. *Empedocles*,] Metonis filius, ut aliis placet Archinomi, ut aliis Exeneti, sed Omnes fatentur Acragantinum esse: floruit Olymp. 84. eleganti Carmine de Rerum Natura scripsit, docuitque omnia è quatuor Elementis *Igne*, *Aqua*, *Aëre* & *Terra* componi, & in ea iterum resolvi. Ἐμπεδοκλῆς Μέτωνος Ἀκραγαντῖνος τέσσαρα μὲν λέγει στοιχεῖα, Πῦρ, Ἀέρα, Ὕδωρ, Γῆν· δύο δὲ ἀρχικὰς δυνάμεις, Φιλίαν τε καὶ νεῖκος, ὧν ἡ μέν ἐστιν ἑνωτικὴ, τὸ δὲ διαιρετικόν. Plutarchus de Placit. Philos. lib. I. c. 3.

718. *Insula quem Triquetris*,] Sicilia. Triquetra à tribus Promontoriis, quod omnes sciunt, dicta: Horatius Sat. 6. l. II.

——*Militibus Promissa* Triquetra
Prædia Cæsar, an est Itala tellure daturus?

Tellure Triquetra, *Sicilia.*

718. *Insula*, *&c.* His v. 18. Siciliam, Empedoclis patriam describit, illumque egregia laude ornat.

Ionium glaucis aſpergit virus ab undis: 720
Anguſtoque fretu rapidum mare dividit undis
Italiæ terraï oras à finibus ejus:
Hìc eſt vaſta Charybdis, & hìc Ætnæa minantur
Murmura flammarum rurſum ſe colligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat igneis: 725
Ad cœlumque ferat flammaï fulgura rurſum:
Quæ cùm magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, viſendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi:
Nil tamen hoc habuiſſe Viro præclarius in ſe, 730
Nec ſanctum magis, & mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur, & exponunt præclara reperta;
Ut vix humana videatur ſtirpe creatus.
Hic tamen, & ſupera, quos diximus, inferiores 735
Partibus egregiè multis, multoque minores,
Quanquam multa benè, ac divinitùs invenientes
Ex adyto tanquam cordis reſponſa dedêre

à cæruleis aquis ſalem ſpargit, & à cujus finibus violentum æquor anguſto freto dividit Italiam. Hic eſt ſæva Charybdis, & hic mons Ætna terribili murmure minatur ſe Iras flammarum collecturum, ut immani impetu ejectos faucibus ignes eructaret; Igniumque fulgura in ſublime, uſque ad Cœlum, iterum eveheret. Quæ Inſula licet multas propter cauſas hominibus admirabilis, & digna quæ viſatur, ſit, bonarum omnium rerum plena, & Incolarum multitudine munita, nihil tamen auguſtius, admirabilius, aut præclarius hoc Philoſopho continuiſſe unquam videtur. Carmina etiam illius divina adeo luculenter exponunt, & explicant egregia ejus dogmata & inventa, ut illum vix humana ſtirpe natum jure exiſtimemus: Hic tamen, aliique quos ſupra memoravimus, Philoſophi illo longè inferiores, & multò minores, quamvis plurima feliciter & divinitus commenti quaſi ex adyto pectorum

NOTÆ.

720. *Ionium.*] Magnam enim Siciliæ partem Mare Ionium alluit: Quidam legunt,
Ionio, & Lybicis aſpergit littus ab undis.
Alii *Littus ab undis.* Optimi Codd. *Virus.* Virus autem non Humores, ut Lambinus & Faber ſentiunt, ſed *Salem* denotat; Sic lib. V. 475. *tetrum Virus,*
Linquit enim ſupera tetri primordia Viri
Aſpera———

721. *Fretu.*] Ita hunc verſum legunt veteres Magiſtri, inter quos Priſcianus, quin & eadem flexione uſus eſt Cicero Orat. 5. in Verrem, *Sicilia peranguſto* fretu *diviſa.* Vid. etiam *Arnobium contra Gentes* l. I. p. 36.

722. *Italiæ Terraï.*] Ita Lambinus, *Italia* enim *Terra, Campania Terra, Gallia Terra,* apud Veteres occurrunt; *Terrarum* Codd. Quidem è MSS. legit *Æoliæ*, ea enim, quam Jocaſtes Æoli filius ad fretum Siculum habitabat, pars olim dicta eſt *Æolia:*

725. *Eruptos.*] Sic Virgilius.
——*Erupti nubibus Ignes.*
——*Proruptus Corpore Sudor.*

726. *Rurſum.*] Alii *Surſum.*

729. *Rebus opima bonis,* &c.] Multis Codd. hic verſus deſideratur: *Fayus;* Ille viz. Summæ induſtriæ & perſpicacitatis Vir multos evolvit libros, quos neque Lambinus, neque Gifanius, neque alii viderunt.

731. *Carumque.*] Pluris faciendum τιμιώτερον: *Clarumque* Alii legunt, & probat *Faber*, quaſi Lucretius dixiſſet, Nihil habuit *præclarius*, & *magis clarum.*

732. *Carmina quinetiam,*] Ὁμηρικὸς Ἐμπεδοκλῆς, καὶ δεινὸς περὶ φράσιν γέγονε, μεταφορικός τε ὢν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ἐπιτεύγμασι χρώμενος. Ariſtot. ἐν τῷ περὶ ποιητικῶν. Laertius.

735. *Hic tamen & ſupera,* &c.] v. 8. Egregium fuiſſe Philoſophum *Empedoclem* fatetur, *Heraclito*, & Aliis quos ſupra refutaverat, maximis licet viris, & quibus tutiùs quàm ulli Deorum oraculo credamus, majorem: Hunc tamen principia rerum non rectè ſtatuiſſe plurimis argumentis demonſtrare aggreditur.

736. *Partibus egregiè multis.*] Valdè impenſè, &c. Rhetor ad Herennium lib. III. *Nec egregiè magnam eſſe utilitatem audacter pronuntiaverunt:* Paulò poſt; *At ſi quid videmus & audimus egregiè turpe aut honeſtum.* Itaque *Egregiè turpe* idem ferme fuerit quod paulò poſt *unicam turpitudinem* vocavit. Faber.

Sanctius, & multò certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur; 740
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter Magni magno cecidere ibi casu:
Primum, quod motus, exempto rebus Inani,
Constituunt, & res molleis, rarasque relinquunt,
Aëra, Solem, Ignem, Terras, Animalia, Fruges: 745
Nec tamen admiscent in eorum corpus Inane.
Deinde quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori;
Nec prorsum in rebus Minimum consistere quicquam:
Cum videamus id extremum cujusq; cacumen 750
Esse quod ad sensus nostros Minimum esse videtur:
Conjicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, Minimum consistere rebus.
Huc accedit item, quòd jam primordia rerum
Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus 755
Esse, & mortali cum corpore funditus; atqui
Debeat ad Nihilum jam rerum Summa reverti,
De Nihiloque renata virescere copia rerum:
Quorum utrumq; quid à vero jam distet, habebas.

responsa dederint Sanctiora, & certiora, quàm Pythia, quæ ex lauro & tripode Phœbi fatur, in rerum principiis graviter lapsi sunt; magnique viri magno casu ceciderunt: Primò quòd Motum posse esse dicunt licet nullum sit Inane; Deinde quòd res Molles rarasque, quales sunt Aër, Ignis, Terra, Animalia, Fruges, agnoscunt, non tamen istarum rerum Corpora aliquod Inane *continere concedunt. Deinde quod Corporibus frangendis nullum terminum, neque finem divisioni statuunt: Nec in rebus esse aliquod Minimum concedunt. Cum videamus illud esse extremum rei cujusque apicem quod nostris sensibus* Minimum *apparet; & inde facilè possemus colligere id extremum rerum, quod nos videre non valemus, esse in Rebus* Minimum. *His addas, quod principia Rerum mollia constituunt, Mollia verò generationi & interitui penitus obnoxia esse cognoscimus: Talia verò si sint Principia, jamjam in nihilum recidisset tota rerum summa, & è Nihilo renata vigeret: Quantum autem utrumque horum à veritate absit supra explicatum est.*

NOTÆ.

743. *Primùm, quod motus, &c.*] Aggreditur refutationem primò v. 4. Quòd tam Empedocles, quàm cæteri plurium Elementorum assertores *Inane* perinde, ac superiores rejiciant, & Motum tamen, Raritatem, & Mollitudinem, quæ sine *Inani* esse nequeunt, admittunt. *Quod,*] Gifanius, *Quo.*

746. *Admiscent in eorum Corpus,*] *Admistum rebus*: & *Admistum in rebus*: Sæpè Lucretius: Quidni igitur legamus *Corpore?*

747. *Deinde quod omnino finem, &c.*] Secundò v. 7. quòd velint omne Corpus esse infinitè dividuum, secùs quàm Lucretius antè ostenderit, & nunc eodem, quo usus est argumento v. 593. probat. Alia Plutarchus de Placit. Philos. lib. I. cap. 13. Εμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θραύσματα ἐλάχιστα οἱονεὶ στοιχεῖα, πρὶν στοιχείων, ὁμοιομερῆ, ὅπερ ἐστὶ στρογγύλα: Ηράκλειτος Ψηγμάτιά τινα ἐλάχιστα, καὶ ἀμερῆ εἰσάγει. Cap. 17. Εμπεδοκλῆς δὲ ἐκ μικροτέρων ὄγκων τὰ στοιχεῖα συγκρίνει, ἅπερ ἐστιν ἐλάχιστα, καὶ οἱονεὶ στοιχεῖα. Et lib. IV. Empedoclem cum Epicuro jungit: Εμπεδοκλῆς δὲ, καὶ Επίκουρος, καὶ πάντες ὅσοι μετὰ συναθροισμὸν τῶν λεπτομερῶν σωμάτων κοσμοποιοῦσι, &c.

748. *Pausam,*] Finem; A. Gellius lib. 9. cap. 13. *Pausa pugnæ facta est*; Ennius:

Hæc ubi dicta dedit Pausam *facit ore loquendi.*

752. *Quod,*] *Quæ*, Gifanius. Et in sequenti versu inter *Minimum* & *Consistere* Lambinus legit *In.* Qui probant *Quæ* ita explicant: Conjicere ut possis ex hoc extremo, quod extremum habent ea quæ cernere non potes, esse aliquid *Minimum* in rebus.

754. *Huc accedit item,*] Tertiò v. 6. quòd mollia, ac proinde mutabilia, & in Nihilum abitura Elementa faciunt: Prima enim Corpora, si mutarentur, in Nihilum recidunt; *At è Nihilo Nihil, & in Nihilum Nibil* supra demonstratum est. *Quod jam, Quoniam,* Gif.

758. *Virescere,*] *Vigescere*: Gif. Na. Alii. Quibus non repugno.

Deinde

Deinde Illa quæ statuunt principia sunt multis modis contraria, & sibi invicem prorsus lethalia. Quapropter vel peribunt cum conveniant, aut ita dissipabuntur, ut fulmina, imbres, ventique contraria orta tempestate dissipantur. Denique si è quatuor Elementis res cunctæ fiant, & in ea iterum resolvantur, quam ob rationem illa quatuor dicantur rerum Principia potiùs quàm è contra, mutatoque prorsus ordine Res ipsæ illorum quatuor Primordia? Alternis enim ex se invicem gignuntur, formam, totamque naturam inter se vicissim mutant. At verò si Ignem, Terram, Aërem, & Aquam, ita misceri putas, ut naturam suam integram conjuncta servent; Nulla profectò res ex iis componi posset, neque res animata, neque inanimata, v. gr. Arbor: Quælibet enim pars compositi è rebus tam diversis compacti propriam suam Naturam ostendet, Aër cum terra, Ignis cum Aqua mistus apparebit. At Rerum concretarum principia debent esse nulla sensibili qualitate prædita, ne forsan aliquid appareat, quod faciat ut res composita non sit unius speciei, uniusque nominis, sed rudis & indigesta partium componentium moles.

Deinde inimica modis multis sunt, atque venena 760
Ipsa sibi inter se; Quare aut congressa peribunt,
Aut ita diffugient, ut tempestate coorta,
Fulmina diffugere, atq; Imbreis Ventosq; videmus.
Denique Quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissolvuntur, 765
Quî magis illa queunt rerum Primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter se naturam tempore ab omni:
Sin ita fortè putas, Ignis, Terræque coire 770
Corpus, & Aërias auras, Roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum:
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non Animans, non Exanimo quid corpore, ut Arbos:
Quippe suam quidque in cœtu variantis acervi 775
Naturam ostendet, mistusque videbitur Aër
Cum Terra simul, atque Ardor cum Rore manere:
At Primordia gignundis in rebus oportet
Naturam Clandestinam, cœcamque adhibere,
Emineat nequid, quod contra pugnet & obstet, 780
Quò minùs esse queat propriè, quodcunq; creatur.

NOTÆ.

760. *Deinde inimica modis,*] Quartò v. 4. quòd Elementa contraria, ac proinde se mutuò peremptura, aut nunquam certè inter se coalitura inducant. Horum enim Elementorum fautores, veluti Patres familiâs singulis suas qualitates attribuunt; Calorem & Siccitatem alteri, alteri verò Humiditatem & Frigus, Humiditatem & Calorem Tertio; Quarto denique Siccitatem & Frigus: Ita hæc Elementa in mutuam perniciem armant, ab iis tamen nihil præter Pacem, Concordiam, & Fœdera expectant.

760. *Atque Venena.*] Varro l. I. de Re Rustica,

Quædam pecudes culturæ inimicæ sunt ac veneno.

762. *Coorta,*] *Coacta*, MSS. rectiùs: *Coacta* verò non τῷ *Tempestate*, sed τῷ *Fulmina* conjungas.

764. *Denique quatuor ex rebus, &c.*] Quintò v. 15. quòd aut dicere debent Elementa amissis naturis mutari in res, quæ deinde rursus in ipsa mutentur, quo casu, non ipsa potiùs rerum, quàm Res ipsorum principia sunt: Aut naturis servatis acervos solùm quosdam ex iis fieri, quo casu nulla unius speciei, uniusque nominis res orietur; sed tantùm Ignis, Aëris, Aquæ, & Terræ, rudis quædam & indigesta moles; ut ex Auri, Argenti, Stanni, Ærisque ramentis nihil unquam præter Auri, Argenti, Stanni, Ærisque acervum efficies. Concludit denique Rerum principia sensibili aliqua qualitate prædita ad rerum generationem prorsus inepta fore.

766. *Illa,*] Elementa viz. licet *Res* præcedat.

774. *Quid,*] *Cum*, Codd.

777. *Atque Ardor,*] Ita Lambinus non dubiis conjecturis ductus, sententia enim ipsa postulat. Ardor pro Igne v. 669.

779. *Clandestinam cæcamque,*] Non *obscuram & latentem*, ut Alii, sed *Sensibus non apparentem.*

781. *Quo minus, &c.*] Ita ut illud Concretum non sit Aqua, Ignis, &c. Sed proprietatem suam specificam habeat. *Faber*: Gifanius *Proprium.*

Quin

Quin etiam repetunt à cœlo, atque ignibus ejus
Et primùm faciunt Ignem se vertere in Auras
Aëris: hinc Imbrem gigni, Terramque creari
Ex Imbri, retroque à Terra cuncta reverti, 785
Humorem primum, post Aëra, deinde Calorem:
Nec cessare hæc inter se mutare, meare
De Cœlo ad Terram, de Terra ad Sidera Mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam superare necesse'st; 790
Ne res ad Nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors est illius, quod fuit antè,
Quapropter, quoniam quæ paullo diximus antè,
In commutatum veniunt, constare necesse'st 795
Ex aliis ea, quæ nequeant convertier unquam:
Ne tibi res redeant ad Nihilum funditus omnes.
Quin potiùs tali natura prædita quædam
Corpora constituas, Ignem si forte creârint,
Posse eadem demptis paucis, paucisque tributis, 800

Adde quòd Hi Philosophi Elementorum transmutationem à Cœlo ejusque Ignibus deducunt, & primò dicunt Ignem mutari in Aëra; ex Aëre verò Aquam, & ex Aqua Terram gigni, & vice versa illa omnia è Terra iterum generari: Primò Aquam, Inde Aëra, demum Ignem; Et hanc transmutationem continuam, & perpetuam esse è Cœlo ad Terras, & à Terris iterum ad Cœlos. At verò Rerum Principia nullo modo mutari debent: Debet enim esse aliquid in Rebus immutabile, ne res cunctæ in Nihilum penitus reciderent: Quodcunque enim mutatur id interit, & desinit esse id quod ante fuit. Quoniam igitur Elementa, de quibus modò disputavimus, aliquando commutantur, necesse est ea constare ex iis quæ nunquam mutari possunt; ne res omnes ad Nihilum penitùs redirent: Prudentiùs igitur agnoscas quædam esse Corpora talìs naturæ, ut si forte Ignem *constituant, eadem tamen paucis ablatis aut paucis additis,*

NOTÆ.

782. *Quinetiam repetunt à Cœlo,* &c.] Sextò v. 21. quòd admittentes mutuam Elementorum transmutationem, admittere debent communem, atque adeò priorem materiem, quæ varias eorum formas successivè induat: Empedocles enim ejusque Sectatores docuerunt Elementa mutuas prædas agere, modò Ignem partem aliquam Aëris abripere, modò Aerem quasdam Ignis particulas detrahere, & idem facere alia Elementa. Πυκνόμενον τὸ πῦρ ἐξυγραίνεσθαι, καὶ Αέρα γίνεσθαι· συνιστάμενον Αέρα γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι, καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ κάτω εἶναι. Πάλιν δὲ αὐτὴν τὴν γῆν χεῖσθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τούτου τὰ λοιπὰ ὁμοίως· αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ἄνω ὁδὸν dicebant: Laert. de *Heraclito*, & eadem de Empedocle affirmari possunt. Urget autem *Lucretius*, mutentur Principia, & in Nihilum recident, Ideoque cùm Elementa mutari omnes fatentur, Ista non sunt rerum Primordia: è *Nihilo* enim *Nihil*. Quædam igitur est materia Immutabilis è qua diversimodè mota & disposita, modò Aer, modò Aqua, modò Ignis, modò Terra conficitur.

783. *Ignem se vertere.*] Hesychius tamen Αγέννητα στοιχεῖα παρὰ Εμπεδοκλεῖ. Quòd si non fallitur Grammaticus, frustra disputat *Lucretius*: Falli autem non patitur *Plutarchus*, qui toties affirmat Empedoclem agnoscere στοιχεῖα τῶν στοιχείων, Principia Elementorum, & de his primis Principiis intelligendus est Hesychius. Inter *Empedoclem* igitur & *Epicurum* probè convenit, nisi quòd *Empedoclis* sententia sit operiosior, simplicior *Epicuri*: Empedocles enim ex primis suis principiis Elementa componit, & ex iis Elementis constituit res omnes; Epicurus autem è primis Principiis res cunctas immediatè conficit.

787. *Mutare, Meare,*] Quidam libri, *Mutando meare.*

788. *Ad Sidera Mundi,*] *Ad Sidera Cœli*, quidam Codices: Mutatur viz. hic versus ab iis qui *Mundum* pro *Cœlo* sæpissimè poni ignorârunt.

795. *In commutatum veniunt,*] i.e. mutantur: Hujusmodi verbalia in *us* amabant Veteres: *Conciliatus* Lucretius, *Factus* Cato: *Occasus* pro *Occasione* Ennius: & Virgilius,
——*O nunquam frustrata Vocatus*
Hasta meos. Faber.

Ordine mutato, & motu, facere Aëris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
At manifesta palam res indicat, inquis, in auras
Aëris è Terra res omnes crescere, alique;
Et nisi tempestas indulget tempore fausto, 805
Imbribus, & tabe nimborum arbusta vacillant,
Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem:
Crescere non possuntFruges, Arbusta, Animantes.
Scilicet: & nisi nos Cibus aridus, & tenerHumor
Adjuvet, amisso jam corpore, vita quoq; omnis 810
Omnibus è nervis atque ossibus exsolvatur:
Adjutamur enim dubio procul, atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res.
Nimirum quia multa modis communia multis
Multarum rerum in rebus Primordia mista 815
Sunt, ideo variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert Primordia sæpe
Cum quibus, & quali positura contineantur:
Et quos inter se dent motus, accipiantque.
Namque eadem Cælum, Mare, Terras, Flumina, Solem 820
Constituunt; eademFruges, Arbusta, Animanteis:
Verùm aliis, alioque modo commista moventur.
Quin etiam passim nostris in Versibus ipsis

mutato ordine, aut motu, Aërem posse constituere; & eodem modo cæteras res omnes in alias posse verti. At dices, Manifestum estRes omnes in Aëris auras è Terra surgere, & nutriri, & nisi opportuno tempore pluvias benignè largitur tempestas, & defluenti imbre arbores irrigatæ vacillent; nisi Sol etiam Ignibus suis fovet, & calorem præbet; neque fruges, neque arbores, neque Animalia crescunt. Concedimus. Et nisi nos Alimentum siccum & liquidum reficeret, defluente & tabescente Corpore vita omnis cunctis nostris nervis, & ossibus exolveretur: Proculdubio enim nos reficimur à certis rebus, & aliæ res à certis rebus nutriuntur, quoniam in multis rebus communia multarum rerum semina diversimodè miscentur. atque ideo diversæ res à diversis rebus nutriuntur. Sæpe etiam magni refert cum quibus, & quo ordine eadem semina conjunguntur, & quos motus dent, & recipiant vicissim. Eadem enim semina constituunt Cælum, Mare, Terras, Flumina, Solem, Fruges, Arbores, Animalia: At diversis Principiis diversisque modis conjuncta moventur. Quin etiam in hisce nostris Carminibus vides

NOTÆ.

802. *Sic alias aliis rebus mutarier omnes:*] Faber legit, nec absurdè.

Sic alias aliis rebus res vertier *omnes*.

803. *At manifesta palam, &c.*]Tandem v. 20. Objectionem proponit & solvit: Plantæ, cæteraque Animalia Nutritionem & Incrementum suum quatuor Elementis debent: Omnia enim è Terra crescunt, quod nemo neget; sed tamen nisi benignus Aëris tepor, Calor Solis, & opportuni imbres accedant, Nihil quidquam Terra ex sese progignet: Ergo fatendum est Aquam, Ignem, &c. esse Principia. Respondet v. 809. Ea non magis Principia esse quàm Vinum, Triticum, & alia quibus vitam sustentamus. Quæ enim nutriunt non sunt illicò Principia, sed Illa potius ex quibus ipsa sic contexuntur ut rebus alimento sint.

806. *Tabe,*]ItaPriscian. *Tabes* autem *Fluor*, aut *Liquefactio*: inde *Tabere* & *Tabescere*, diffluere vel minui: In Andromache Ennii,

Quid fit? Seditio tabetne, an numeros augificat suos? Faber.

Si hæc non placeant, *Fayum* lege, & egregium Interpretem admirabere: quidam legunt *Focillat*, quæ vox Lucretii sententiæ non absurdè convenit.

808. *Non,*] *Uti* Fayus, qui vim & argumenta Poëtæ optimè intellexit. *Nè* pro *Non* è Codd. *Gifanius.*

810. *Amisso jam Corpore,*]Quemadmodum dicebant *Facere Corpus*, uti apud Phædrum optimum & purissimum Scriptorem; ita & illum *Corpus* amittere dicebant cui succus Corporis defluit, φθίνεται, τήκεται: *Vires & Corpus amisi*, Cicero. Pro *Corpore* B. exhibet *Tempore*.

823. *Quinetiam passim, &c.*] Ea, qua sæpe utitur, similitudine v. 7. sententiam suam egregiè illustrat. Eædem literæ vario tantum ordine dispositæ innumera componunt verba, & forma & sono plurimùm diversa: Quid igitur dubitemus eadem semina, quæ longè plura quàm literæ sunt, quæ diversas etiam habent figuras, Ignem, Terram, Aquam; omnem denique rerum varietatem posse constituere?

Multa

Multa Elementa vides multis communia verbis :
Cum tamen inter ſe Verſus, ac verba neceſſe
'ſt 825
Confiteare & re, & ſonitu diſtare ſonanti :
Tantum Elementa queunt permutato ordine ſolo :
At rerum quæ ſunt Primordia, plura adhibere
Poſſunt, unde queant variæ res quæque creari.
Nunc & ANAXAGORÆ ſcrutemur Homœomeriam, 830
Quam Græci memorant, nec noſtra dicere lingua
Concedit nobis patrii ſermonis egeſtas :
Sed tamen ipſam rem facile 'ſt exponere verbis,
Principium rerum quam dicit Homœomeriam :
Oſſa videlicet è pauxillis atque minutis 835
Oſſibu' : ſic & de pauxillis atque minutis
Viſceribus Viſcus gigni : Sanguenque creari,

multas literas multis verbis communes : Cum tamen non potes non concedere verſus ipſos, & vocabula & re & ſono plurimum differre. Tantum Literæ poſſunt mutato ſolum & variato ordine ; At rerum Semina, cum ſint longè plura quàm verborum elementa, pluribus principiis, pluribuſque etiam modis conjungi poſſunt, ideoque ex iis rerum ſpectabilis varietas oriri. Nunc expendamus Anaxagoræ *ſententiam*, Homœomerian *Græcè dictam, quam Latini ſermonis inopia una propriaque voce notari non patitur. Sed quid* Ipſe *voluit, cum* Homœomeriam *eſſe rerum Principium docuerit, explicare non eſt difficile. Oſſa, viz. ex minutis parviſque Oſſibus, ſic Viſcus ex minutis parviſque Viſceribus, Sanguinemque*

NOTÆ.

826. *Sonitu Sonanti.*] Ita *Acris Acrimonia, Pulchra Pulchritudo, Cavæ Cavernæ,* &c.

828. *Plura adhibere poſſunt.*] Aliquando legi, *Poſſumus :* Sed jam nihil muto, admonitus v. 778.

At Primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandeſtinam, cæcamque adhibere.

830. *Nunc & Anaxagoræ,* &c.] Refutata Heracliti, Empedoclis, & aliorum Philoſophorum de Rerum Principiis ſententia, *Anaxagoram* v. 92. impugnat : *Anaxagoras* autem Clazomenius Hegeſibuli vel Eubuli filius, viginti Annos antè Xerxis trajectionem natus, Teſte *Laertio* : Ille docuit Materiam infinitam eſſe, è qua omnia gignerentur, eamque particulas ſimiles inter ſe, minutas, primò confuſas, poſtea in ordinem adductas à Mente Divina : Cicero Acad. Quæſt. lib. IV. Librum ſuum de Rerum Natura ſic orſus eſt, ὁμȣ̃ πάντα χρήματα ἦν, νȣ̃ς δ' αὐτὰ διῆρε, καὶ διεκόσμησε. Plutarchus lib. I. cap. 3. Ex partibus verò inter ſe ſimilibus res omnes componi aſſeruit, ex Oſſiculis Oſſa, Sanguinem ex Sanguinis Guttulis, &c. ἔλεγε ἀρχὰς τὰς ὁμοιομερείας, καθάπερ γὰρ ἐκ τῶν ψηγμάτων λέγομεν τὸν χρυσὸν συνεςάναι, ȣ̆τως ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν μικρῶν σωμάτων τὸ πᾶν συγκεκρίσθαι : Laertius : Fuſiùs Plutarchus, C. 3. de Placit. Philoſoph. lib. I. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἀρχὰς τῶν ὄντων τὰς εἶναι ὁμοιομερείας ἀπεφήνατο, ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι πῶς ἐκ τȣ̃ μὴ ὄντος δύναταί τι γίνεσθαι, ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν· τροφὴν γοῦν προσφερόμεθα ἁπλῆν, καὶ μονοειδῆ, οἷον τὴν Δημήτρειον ἄρτον, τὸ ὕδωρ πίνοντες, καὶ ἐκ ταύτης τῆς τροφῆς τρέφεται θρὶξ, φλὲψ, ἀρτηρία, νεῦρα, ὀςᾶ, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τȣ́των ȣ̓̃ν γινομένων, ὁμολογετέον ἐςὶν, ὅτι ἐν τῇ τροφῇ τῇ προσφερομένῃ πάντα ἐςὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὔξεται· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ τροφῇ ἐςὶ μόρια αἵματος γεννητικὰ, καὶ νεύρων, καὶ ἄλλων τῶν ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια: ȣ̓ γὰρ δεῖ πάντα ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ἀνάγειν, ὅτι ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ ταῦτα κατασκευάζει ἀλλ' ἐν τȣ́τοις ἐςὶ λόγῳ θεωρητὰ μόρια. ἀπὸ τȣ̃ οὖν ὅμοια τὰ μέρη εἶναι ἐν τῇ τροφῇ τοῖς γενομένοις, ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσε, καὶ ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήνατο· καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας, ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον, τὸν Nȣ̃ν τὸν τὰ πάντα διαταξάμενον.

835. *Pauxillis atque minutis.*] Pauciſſimis, & parviſſimis, Optimus Interpres *Fayus.* Os viz. maximum ex pauciſſimis, & parviſſimis Oſſibus conficitur ! lib. III. v. 330.

Scire licet perquam pauxillis eſſe creatam
Seminibus, quoniam fugiens nil ponderis aufert.

837. *Sanguen.*] Ita plerumque Veteres.

San-

ex multis Sanguinis guttis confluentibus componi: Aurum quoque docet ex parvis auri particulis, Terram è parvis Terris, Ignem ex Ignibus, Aquam ex Aquis, & similiter reliqua omnia fieri, & constitui. Hic insuper idem Anaxagoras *docet nullum esse* Inane, *neque esse aliquod* Minimum; *ideoque mihi videtur æquè errare ac Illi omnes quos supra refutavimus. Adde quòd nimis infirma fingit rerum principia si ejusdem planè sunt Naturæ ac Res ipsæ, si æquè interitui obnoxia, nulloque modo ab exitio secura: Quid enim eorum cum valido morsu premit Mors sub ipsis lethi dentibus mortem evitare possit? An Ignis, Aër, Aqua? Quid horum? an Sanguis, an Ossa? Nihil ut puto. Omnis enim res æquè obnoxia esset interitui ac ea quæ nostris oculis apparent vi aliqua fracta aut dissipata interire: At Res neque in Nihilum recidere, neque è Nihilo oriri posse allata olim argumenta fidem faciunt. Præterea quum Alimentum nutrit, & auget nostra Corpora,*

Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis:
Ex Aurique putat micis consistere posse
Aurum: & de Terris Terram concrescere parvis: 840
Ignibus ex Ignem: Humorem ex Humoribus esse:
Cætera consimili fingit ratione, putatque.
Nec tamen esse ulla parte IDEM in rebus Inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandis:
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur 845
Errare, atque ILLI, supera quos diximus ante.
Adde quod imbecilla nimis Primordia fingit,
Si Primordia sunt, simili quæ prædita constant
Natura, atque ipsæ res sunt; æquèque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refrænat: 850
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat lethi sub dentibus ipsis?
Ignis? an Humor? an Aura? quid horum? Sanguen? an Ossa?
Nil, ut opinor, ubi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quàm quæ manifesta videmus 855
Ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad Nihilum res posse, neque autem
Crescere de Nihilo, testor res ante probatas.
Præterea quoniam Cibus auget corpus alitque:
Scire

NOTÆ.

841. *Ignibus ex Ignem*, &c.] Quidam scribunt
Sic ignem inter se parvis coëuntibu' nasci
Ignibus, exiguis Humorem Humoribus esse.
Hic de *Lambino*, *Gifanio* & *Pareo* quorum nec Scripta, nec Nomina profecto unquam vidit, multa commentus est, & nugatur *Fayus*.

843. *Nec tamen esse ulla*, &c.] Quòd Epicuro non placuit Anaxagoræ Opinio, ideo Lucretius ipsam studiosè insectatur, & Initium facit v. 4. à duobus Argumentis adversus superiores, *Heraclitum*, *Empedoclem*, & alios allatis: Uno, quòd Inane in Natura detur: Altero, quòd nullum Continuum infinitè dividuum sit.

847. *Adde quod imbecilla*, &c. Tertiò v. 12. arguit, quòd cùm Anaxagoras vellet constare similia ex similibus, & Principia esse ejusdem planè cum Compositis naturæ, sequeretur, ut Composita, sic etiam Principia interire posse: Et nulla certè ratio est, cur, si major quædam Carnis portio corruptioni obnoxia sit, non sit quoque obnoxia minor, cùm etiam, tametsi consistas in aliqua minima, non appareat, quamobrem illa, dùm Caro sit, pati aliquid, destruique non possit: At si Principia corrumpantur, in *Nihilum* recident, quod absurdum & impossibile esse olim demonstratum est.

852. *Sub dentibus*,] Alii *sub Cœtibus:* Quidam libri *Subeuntibus*: Muretus legit *Sub Motibus*: At *Dentibus* aptiùs convenit *Oppressu valido* in versu præcedenti.

853. *Sanguen? an Ossa?*] Sanguis, anne Os? Gifanius, *Sanguis an? anne Os?* Nardius. Codd. *Sanguinis ad nos; Sanguinis onos: Sanguis ὁμοίως.* Aliqui legunt *Sanguis, an Ossum?* Ossum enim Veteres agnoscunt. His adderem *Sanguis an? Os an?*

856. *Victa*, B. *Cuncta*.

859. *Præterea quoniam Cibus*, &c.] Quartò v. 9. præclarè disputat, Ex variis alimentis

quæ

Scire licet, nobis Venas, & Sanguen, & Ossa, 860
Et Nervos alienigenis ex partibus esse:
Sive Cibos omneis commisto corpore dicent
Esse, & habere in se Nervorum corpora parva,
Ossaque, & omnino Venas, parteisque Cruoris;
Fiet, utiCibus omnis & aridus, & Liquor ipse, 865
Ex alienigenis rebus constare putetur,
Ossibus, &Nervis, Venisque, & Sanguine misto.
Præterea quæcunque è Terra corpora crescunt;
Si sunt in Terris, Terras constare necesse 'st
Ex alienigenis, quæ Terris exoriuntur. 870
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In Lignis si flamma latet, fumusque, cinisque:
Ex alienigenis consistant Ligna necesse 'st.
Linquitur hic tenuis latitandi copia quædam:

certi esse possumus Venas, Sanguinem, Ossa & Nervos è partibus dissimilibus componi: Si autem contendant Alimentum è commisto Corpore constare, & continere minutos Nervos, Venas, Ossa, & Sanguinis guttas; inde sequetur Alimentum, quo utimur, sive siccum sive liquidum, ex partibus dissimilibus, ex Ossibus, Nervis, Venis, & cruore mixto constare. Præterea si omnia Corpora quæ è Terris oriuntur sint in terris, tum necesse est Terras constare ex istis Dissimilibus *rebus quæ ex istis terris oriuntur: Alias res contemplare, si enim Flamma, Fumus, & Cinis sint in Lignis, tum Ligna ex* Dissimilibus *componi necesse est. Hujus verò argumenti vis aliquali responso eludi potest,*

NOTÆ.

quæ dissimilibus prorsus constant partibus Corpora nostra nutriuntur, unde partes nostri Corporis dissimilibus constare sequitur, singulæ enim partes, Ossa, Nervi, Venæ, &c. diversis & dissimilibus Alimentis nutriuntur. Si autem dicant ista Alimenta continere particulas Nervorum, Ossium, &c. fateantur necesse est non esse in istis Corporibus eam, quam finxit *Anaxagoras*, Homœomeriam. Diversas & dissimiles partes *Alienigenas* nuncupat Lucretius, quas retenta voce Græca vulgò *Heterogeneas*, uti similes *Homogeneas* vocamus.

861. Hunc versum multi Codd. non agnoscunt, quod Librariorum negligentiæ imputandum est, illum enim sibi vendicat *Lucretius*.

867. *Venisque,*] Alii legunt *Sanieque*: at quis non videt ex v.860. *Venisque* retinendum?

868. *Præterea quæcunque è Terra,* &c.] His v. 6. contra Anaxagoram sextum proponitur argumentum: Si Omnia quæ è Terra oriuntur in Terra latuerint, necesse est ut Terra constet è rebus dissimilibus, quoniamCorpora dissimilia èTerris oriuntur: Urgetque insuper, Si Flamma, Fumus, & Cinis, quæ sunt res inter se dissimiles, in Lignis sint, tum Ligna è Rebus dissimilibus componi; ideoque nullam esse Homœomeriam.

873. Post hunc versum Inserit *Lambinus*.
Ex alienigenis quæ lignis exoriuntur:
Et castigat *Gifanium* qui delendum esse censuit: At dum deleatur iste versus, irascatur *Lambinus*.

874. *Linquitur hic tenuis,* &c.] Proponit Anaxagoræ sententiam, eamque v.22. protinus invadit: Hæc verò *Anaxagoræ* sententia in hunc modum ab Aristotele expressa est. *Res & apparere, & denominari invicem differentes aiunt, ab eo, quod in infinitorum mistura maximè abundat: Non enim esse totum purè aut album, aut nigrum, aut dulce, aut Carnem, aut Os; cujus autem amplius unumquodque habet, eam talis rei naturam videri.* Sensus est, Carnis nomine v. g. non esse intelligendam naturam simplicem, ac uniusmodi, sed congeriem plurium, imò innumerabilium, diversarum particularum, quæ hanc Corporis speciem, quam dicimus Carnem, tum faciunt, cùm major quædam est copia illarum particularum, quæ ad talem speciem exhibendam idoneæ sunt, quàm cæterarum quarumcunque quæ sub illis delitescentes ipsis concedant formam & nomen: facta autem exsolutione, translationeque earundem partium in aliam congeriem, tum particulæ carneæ cum cæteris delitescentes & nomen & formam similiter concedant aliis, quarum Copia major fuerit, & species visibilior: Adversus v. 886. objicit *Lucretius*, quòd si hæc vera esset sententia, tum in detritione Frugum, Herbarum, & similium, oporteret aliquando apparere speciem Sanguinis, Lactis, aliarumve id genus rerum, &c. *Gassendus.*

eoque utitur Anaxagoras; docet enim res omnes Rebus omnibus immistas esse, illud verò solum apparere, cujus sunt plurimæ partes in composito, exterius & in superficie collocatæ. Hoc autem responsum à veritate est longissimè remotum. Aliter enim oporteret fruges minutas, cum vi lapidis molaris frangantur, Sanguinem vel aliquid tale (nervos puta & medullam) quale in nostro corpore nutritur, emittere: similiter etiam oporteret herbas dulces humoris guttas, & ejusdem saporis cum lacte fundere: & in friatis terræ glebis minutas herbas, fruges, frondesque hic & illic hospitantes videremus, deinde in fractis lignis fumum, cinerem, ignesque minutulos latitantes: Quoniam verò nil tale apparere manifestissimum sit, certi sumus res non esse in rebus ita mixtas, at semina multis rebus communia diversimodè mixta in unoquoque Composito latere.

Id quod ANAXAGORAS sibi sumit, ut omnibus omneis 875
Res putet immistas rebus latitare: sed illud
Apparere unum, cujus sint pluria mista,
Et magis in promptu, primaque in fronte locata:
Quod tamen à vera longe ratione repulsum 'st.
Conveniebat enim Fruges quoq; sæpe minutas, 880
Robore cum saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliûm nostro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.
Consimili ratione Herbas quoque sæpe decebat,
Et laticis dulceis guttas, simili que sapore 885
Mittere, lanigeræ quali sunt ubera lactis:
Scilicet & Glebis terrarum sæpe friatis
Herbarum genera, & fruges, frondeisque videri,
Dispertita, atque in Terris latitare minutè:
Postremò, in Lignis cinerem fumumque videri, 890
Cum præfracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet non esse in rebus res ita mistas:
Verum semina multimodis immista latere
Multarum rerum in rebus communia debent. 895

NOTÆ.

877. *Pluria,*] Sic Veteres, ut *Compluria* apud Terentium. Valeant B. & Na. cum suo *Plurima*.

880. *Minutas,*] *Minaci*, B. Na. *Minacis*.

882. *Aut alium nostro quæ Corpore aluntur.*] Ita optimè restituit Lambinus: & solus *Nardius*, ejusque similes amant

Aliquid nostra quo Corpora aluntur;

Nec alii magis sapiunt qui legunt

Aut aliquid, nostro in quo Corpore aluntur.

883. *Cum Lapidem Lapidi terimus,*] Hunc versum ejiciendum esse monet *Faber*, quoniam nihil in eo est, quod in priori versu

Robore cum saxi franguntur mittere signum
Sanguinis —— non legitur.

Turnebus tuetur, & docet intelligendum esse de quodam molendi genere in quo *Lapis Lapidem terit*, ut est apud Plautum,

Num me illuc ducis ubi Lapis Lapidem terit?

Aliquando putavit Lambinus ferri non posse lectionem vulgatam *Manare cruorem* (quamobrem enim conveniebat ex Lapidibus collisis & contritis cruorem manare) legendumque esse *Manare Calorem*, i. e. Ignem seu Flammam, ut sit hic *Lucretii* sensus, Conveniebat, si Anaxagoræ sententia vera esset, ex Lapidibus inter se contritis *Calorem*, id est, Ignem manare. Hæc ille. Quasi ex Lapidibus contritis scintillæ non exiliant: Ejiciatur igitur hic versus tam importunus, & inutilis, ne forsan aliqui, quod jam *Fayus* fecit, ex eo concluderent *Lucretium* docuisse, Corpora nostra *Saxis* & *Lapidibus* nutriri. Interpres tali ferculo dignissimus.

885. *Et Laticis,*] *Latices*, ex Codd. Lambinus, conveniebat enim Latices, i. e. Aquas quas potant guttas dulces, & Lactei saporis mittere. Hæc ille; Alii *Laticis dulces guttas* legunt: nec repugno.

886. *Qualia sunt ubera,*] Alii *Quales sunt ubere.*

894. *Verum Semina multimodis, &c.*] Duos hosce versus aliunde huc translatos arbitror, (nam alibi plus semel leguntur) atque ideò tollendos. Alioqui non dicendum fuerat *Debent* sed *Debere*: Faber: Sæpè leguntur! utinam indicâsset: Et ista de *Debere* & *Debent* sententia atrox profectò & truculenta est, & quæ plurimos Lucretii versus jugularet.

At ſæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina ſumma terantur
Inter ſe, validis facere id cogentibus Auſtris,
Donec fulſerunt flammæ fulgore coörto:
Scilicet: & non eſt lignis tamen inſitus Ignis, 900
Verùm Semina ſunt Ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxere, creant incendia ſylvis.
Quòd ſi tanta foret ſylvis abſcondita flamma,
Non poſſent ullum tempus celarier Ignes:
Conficerent volgò ſylvas, Arbuſta cremarent. 905
Jamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre eadem Primordia ſæpe
Cum quibus, & quali poſitura contineantur,
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque;
Atque eadem paullo inter ſe mutata creare 910
Igneis è Lignis, quo pacto Verba quoque ipſa
Inter ſe paullo mutatis ſunt elementis,
Cum LIGNA, atque IGNES diſtincta voce notemus.
Denique jam quæcunq; in rebus cernis apertis,
Si fieri non poſſe putas, quin Materiaï 915
Corpora conſimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt Primordia rerum:
Fiet uti riſu tremulo concuſſa cachinnent,

At inquies in magnis montibus ſæpe accidit, vicinarum Arborum ramos valido vento agitante inter ſe teri donec accendantur. Concedimus: In Arboribus tamen Ignis non includitur, ſed multa Ignis ſemina, quæ iſta attritione in unum locum collecta accendunt ſylvas. Quod ſi tanta vis Ignis in Arboribus includeretur, ne per momentum quidem temporis celari poſſit, paſſim & continuò ſylvas conſumeret, & arbores cremaret. Nonne igitur jam verum agnoſcis quod paulo ante docuimus, Plurimi plerumque intereſſe cum quibus aliis principiis, & quali ordine ſemina miſcentur; & quos etiam motus dent & recipiant viciſſim: Eademque ſemina paululum inter ſe mutata generare Ignes è Lignis, *quo pacto voces quoque ipſæ* Ligna & Ignes, *licet diverſa planè vocabula & diverſas res ſignificantia, literis paululum tranſpoſitis & mutatis in ſe invicem converti poſſunt. Denique ſi iſtas res quas ſenſu percipimus credas generari non poſſe, niſi fingas prima rerum illarum ſemina ejuſdem & planè ſimilis naturæ eſſe, actum profectò eſſet de rerum principiis. Exinde enim ſequeretur ſemina quædam fore, quæ concuſſa riſu tremulo cachinnarent,*

NOTÆ.

896. *At ſæpe in magnis, &c.*] Proponit, ſolvitque v. 10. quod *Anaxagoras* urgebat ad probandum Omnia in Omnibus eſſe, atque adeo Omnia generari ex Omnibus. Exemplum viz. Ignis, qui latere debeat in arboribus colliſione vehementi igneſcentibus. Reſpondet *Lucretius*, Non Ignem quidem eſſe in arbore ipſa, ſed tamen ſemina Ignis ſeu moleculas Atomorum, quæ certa ac nova ratione diſpoſitæ ſpeciem Ignis exhibeant: nam alioquin ſi Ignis Actu & revera in ſylvis foret, is haud dubiè ſuas vires paſſim oſtentaret.

899. *Fulſerunt Flammæ fulgore coörto,*] Alii

Flammaï fulſerunt Igne coörto:

Alii è veteribus Codd. longe melius,

Fulſerunt Flammaï flore coörto.

906. *Jamne vides igitur, &c.*] Semina multa Ignis in Lignis latere ſupra affirmaverat, illa autem Ligna iſta non conſumere, quia aliis diverſæ figuræ ſeminibus impedita ſpeciem formamque Ignis induere non potuerunt; & inde v. 8. ſupra poſitam *Epicuri* ſententiam egregiè confirmat: Communia, viz. eſſe multarum rerum in multis rebus ſemina, eadem principia Cœlum, Terras, Mare, omnia denique conſtituere; ideo autem res diverſas eſſe quia alia ſemina aliis diverſæ figuræ diverſo ordine junguntur, & diverſimodè moventur, ut in vocibus LIGNA & IGNIS communes ſunt literæ, at voces ipſæ ſunt diverſæ.

908. *Contineantur,*] Alii *Conjungantur: Contingantur*, B. unde *Contignentur.*

914. *Denique jam quæcunque, &c.*] Ultimum argumentum contra Anaxagoram ſubjicit ex abſurdo v. 6. Sequeretur enim ὁμοιομερείας ridentes, flenteſque, & alias id genus conſtitui, ut omnia ex ſimilibus fieri probaretur.

917. *Rerum,*] Aliquid deeſſe aut inverti ſuſpicatur *Gaſſendus*, aut certè particulam *Et* interſerendam eſſe poſt *rerum.* Alia *Lambinus*: & Hi diſputent: ſive interponas *Et*, ſive rejicias, eadem eſt argumenti vis, & qui nullos in *Lucretio* hiatus patitur, Ille eſt nimis elegans, & moroſus.

& quæ ora & genas salsis lachrymis humectarent (quædam ridentia, quædam lachrymantia principia.) Nunc age quod superest cognosce, & perspicuè explicatum accipe. Nec me latet ea quæ dicturus sum esse explicatu difficilia, sed vehemens spes gloriæ acri irritamento mentem meam percussit, simulque indidit pectori blandum & potentem Musarum amorem, quo nunc instinctus Alacri vividoque animo Avia Pieridum peragro loca, nullius olim pedibus calcata. Placet adire fontes illibatos, & inde Aquas haurire; placet novos flores legere, & ex iis locis nobilem mihi Coronam decerpere, è quibus Musæ nullius unquam caput ornarunt; primum quod de rebus maximi momenti cano, animosque hominum arctis Religionum vinculis eximo, deinde quòd de rebus tam obscuris tam lucida scribo Carmina, Musæo lepore cuncta contingens: neque hoc temerè videtur fieri, verùm ut Medici, cum amara absynthia pueris conantur dare, poculi oras dulci flavoque melle circumlinunt, ut incauti pueri ludificentur labrorum tenus, at interim amarum absynthium epotent, atque ita decepti non damnum aliquod hac fraude patiantur, sed ut hausto medicamine recreati convalescant. Sic Ego, quoniam hæc nostra Philosophia videtur horrida & tristis iis omnibus quibus nondum fuerit perspecta, vulgusque Hominum eam maximè aversatur, dulci

Et lacrymis salsis humectent ora, genasque.
Nunc age, quod superest, cognosce, & clarius audi. 920
Nec me animi fallit quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrso Laudis spes magna Meum cor,
Et simul incussit suavem mî in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante 925
Trita solo: juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores:
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velàrint tempora Musæ:
Primùm quod magnis doceo de rebus, & arctis 930
RELLIGIONUM animos nodis exsolvere pergo:
Deinde quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore,
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed veluti Pueris absinthia tetra medentes 935
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut Puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur, 940
Sed potiùs tali facto recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc Ratio plerumq; videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti

NOTÆ.

920. *Nunc age quod superest*, &c.] Fatigatum longa de rerum principiis disputatione *Memmium* ad majora & sublimiora ducit, de suo Carmine v. 30. magnificè loquutus: Horridam esse Epicuri Philosophiam, nec ad vulgi gustum fatetur; Promittit verò se versibus suis suavibus & decoris ita illam perfusurum & ornaturum esse, ut speciosissima tandem & dulcissima videbitur: saltem id effecturum quod Medici faciunt, qui ingratam potionem pueris dantes Poculi oras melle contingunt; cujus sapore decepti pueri amara etiam Pharmaca absorbent. Improbus quidem hic labor, sed futuræ gloriæ spes incitat, & ut *Memmio* suo totam Naturam rerum explicet, aggreditur opus difficile, arduum, & à nullo hactenus Latino Carmine tentatum.

926. *Solo.*] Planta pedis. Cicero 5. Tusc. dixit *Solorum callum*: & *Varro* de Re Rustica: *Solum Hominis exitium est Herbæ*, & *Semitæ fundamentum.*

926. *Integros.*] è quibus nemo biberat: Sic Horatius ad Musam, *O quæ fontibus integris gaudes*, &c.

930. *Doceo de rebus.*] Cicero Orat. pro domo, *docere Pontificum Collegium de Rebus divinis.*

931. *Pergo.*] Aliqui Codd. *Porgo*: ist est, porro ago, illaque voce usus est *Ennius*.

941. *Tali facto.*] *Tali tactu*, Lambinus, ex voce *Contingunt*, in v. 937. Non placet.

943. *Retroque*,] rectiùs quàm *Ideoque*, quod Codd. nonnulli exhibent.

Carmine

Carmine Pierio Rationem exponere nostram, 945
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet compta figura.
Sed quoniam docui, Solidissima Materiaï 950
Corpora perpetuò volitare invicta per ævum,
Nunc age Summaï ecquænam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod Inane repertum 'st,
Seu locus, ac spatium, res in quo quæque genantur,
Pervideamus utrum finitum funditus OMNE 955
Constet, an Immensum pateat vel ad usque profundum?
OMNE quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum 'st: namque Extremum debebat habere.
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur, 960
Quò non longius hæc sensus natura sequatur.
Nunc extra Summam quoniam nihil esse fatendum 'st,
Non habet Extremum: caret ergo fine, modoque:

Carmine Tibi nostra dogmata explicare, illaque suavi quasi Musarum melle circumlinere volui, si tali forsan ratione mentem tuam in meis libris detinere possem, donec Universam Naturam rerum penitus perspectam habeas. Quoniam verò supra demonstravi Corpora esse quædam perfectè solida, & æterna, jam videamus an sint numero Finita, vel Infinita; item quoniam probavi Inane, seu Locum, & Spatium, in quo res quæque fiunt & moventur, esse. Inquiramus an Omne *ex istis Corporibus & Inani compositum, sit terminis aliquibus inclusum, vel immensum pateat, & sine fine?* Omne *igitur nulla ex parte finitum est, si enim esset finitum,* Extremum *haberet; Extremum verò non potest esse, nisi sit aliquid extra id quod terminat (id extremum) ex quo videri possit; & ultra quod nostra videndi facultas non progrediatur (& quod sistat aciem Oculi.) Quoniam verò concedendum est extra* Omne *Nihil esse,* Omne *nullum habet Extremum, ideoque caret fine, & infinitum sit necesse est.*

NOTÆ.

949. *Naturam rerum, qua constet compta figura.*] Hellenismus Plauto, Terentio, Lucilioque familiaris, sic *Nescio illum qui sit:* Plautus in Pœnulo:

Patrem atque Matrem viverent vellem tibi.

Alii pro *Compta* legunt *Cuncta*, Alii legunt *Qua constent cuncta.*

950. *Sed quoniam docui*, &c.] Corpora esse, eaque perfectè solida & indissolubilia, Inane etiam multis argumentis affirmaverat; Ex iis verò Universum constare, nec tertium esse rerum genus docuerat Lucretius. Jam v. 7. nobilem quæstionem proponit, *An Universum hoc infinitum sit, an terminis aliquibus inclusum?* Variisque argumentis evincere conatur *Omne* ex nulla parte terminatum esse, sed tam multitudine Corporum, quàm Inanis magnitudine prorsus Infinitum.

952. *Summaï ecquænam sit finis eorum, Necne sit, evolvamus.*] B. Na. *Summa audi. Summaï quænam* Fayus; *Nec si te volvamus.* B. *Hæc sic volvamus.* Nardius.

956. *Pateat vel ad usque.*] *Patefiat ad usque:* Nardius. Sed rectiùs legendum; *Pateat vastéque.*

957. Primum argumentum, quo Universi infinitionem v. 10. probat, explicat Cicero de Divinat. l. II. Sect. 154. Quod finitum est habet Extremum: Quis hoc non dederit? Quod autem habet Extremum id cernitur ex alio extrinsecùs: Hoc quoque est concedendum. At quod *Omne* est id non cernitur ex alio extrinsecùs: Ne hoc quidem negari potest: Igitur Omne quod est non habet extremum. Epicurus ad Herodotum. Ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι, τὸ γὰρ πεπερασμένον ἄκρον ἔχει, τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ οὐκ ἔχον ἄκρον πέρας οὐκ ἔχει, πέρας δὲ οὐκ ἔχον ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον.

958. *Namque extremum.*] *Nam quà*, Alii legunt quos negligo: *Debebat*] *Debebit*, Faber.

959. *Extremum porro*, &c.] Duos hos versus obscuros esse Omnes queruntur, nonnulli Corruptos: Faber delet, neque ego retinerem, si sine illis integrum esset, quod nobis exhibet Lucretius, Epicuri argumentum, Id facit ut retineam, &, nisi fallor, non erunt amplius obscuri. Quidam legunt *Quoad non*, id est, ultra quod.

960. *Ultra sit.*] Repone *Extra sit*, ex v. 962.

Nec refert quibus assistas regionibus ejus,
Usque adeo quem quisque locum possidit, in omneis 965
Tantundem parteis infinitum Omne relinquit.
Præterea, si jam finitum constituatur
Omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, jaciatque volatile telum,
Id validis utrùm contortum viribus ire 970
Quò fuerit missum mavis, longéque volare,
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse 'st,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, & Omne
Cogit ut exempta concedas fine patere. 975
Nam sive est aliquid, quod prohibeat, officiatque
Quò minu' quo missum 'st veniat, finique locet se,
Sive foras fertur, non est ea fini' profecto.
Hoc pacto sequar, atque oras ubicunque locâris
Extremas, quæram quid Telo denique fiat. 980
Fiet uti nusquam possit consistere finis:
Effugiumque fugæ prolatet copia semper.
Præterea spatium Summai totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret, jam copia Materiaï 985

Nec interest in quibus Omnis (*Universi*) *partibus consistas, quamcunque enim partem illius aliquis occupat*, Omne *relinquit quoquoversum ab ea parte æquè Infinitum. Præterea si Totum quodcunque extensum est aliquibus terminis finiri statuatur, siquis progrediatur ad extremos illos fines, telumque jaciat, utrum dices istud telum magno impetu impulsum in eam partem in quam destinabatur longè evolare, an ab aliquo obstaculo impeditum quiescere debere? Horum enim alterum dicas necesse est. Neutrum verò te elabi sinet, & utrumque coget fateri* Omne *sine terminis esse, & immensum patere. Sive enim est aliquid quod impediat què minùs eam partem, in quam destinatum fuit, attingat, ibique tanquam in termino se sistat, sive longè evolet, ibi profectò nullus erat finis. Hoc modo insequar, & ubicunque extremos istos fines posueris, quid telo fiet inquiram. Et exinde probabitur nullos esse extremos fines, sed immensum patere spatium per quod telum istud evolaret. Præterea si* Universum *certis finibus ex omni parte inclusum & terminatum esset, jam cuncta rerum Semina vi suæ*

NOTÆ.

964. *Assistas.*] Fayus *Absistas.*

967. *Præterea si jam*, &c.] Pro Infinitate *Universi* iterum v. 16. Telo suo egregiè pugnat *Lucretius*. Esto Omne Finitum, in extrema illius Universi ora collocetur aliquis, & telum vibret; Aut longius evolabit istud telum, aut ab aliquo sistetur: si evolet, ultra extremam oram patet spatium; si sistatur, Aliquid extra Extremum est: Ubicunque Extremæ Universi oræ statuuntur, hoc modo instabit *Lucretius*, & telo suo minabitur.

968. *Omne quod est spatium.*] Universum. Qui *Inane* interpretantur, ineptiunt; ut patet ex v. 972.

968. *Procurrat.*] Ita Codd. optimi. Alii *Percurrat.*

970. *Id validis.*] Rectè: Gassendus & Alii *Invalidis* pro Valde validis.

971. *Quo.*] *Quod*, Na. Hunc versum non agnoscit B.

978. *Non est eà finis profecto.*] Ita optimè Lambinus. Alii *A fine profectum,*] quod *Fayus*, ut solet, approbat; quasi Telum quod prohiberetur v. 976. dici possit non *A fine profectum.*

980. *Telo.*] B. *Cælo*, manifesto errore.

983. *Præterea spatium*, &c.] Urget opus Poëta, & v. 14. subjicit incommodum, quod eveniret si *Finitum*, & aliquibus terminis inclusum esset *Universum*. In isto enim finito *Imus* aliquis esset locus, ad quem Materies ab æterno subsidens innata sibi gravitate contendisset, effectumque jam pridem fuisset, ut depressa in eum locum universa materia nihil generari deinceps posset: ex seminibus enim quiescentibus nihil oritur; Cùm autem non sit *Imus* locus, jugiter moventur Principia, undique nascuntur res, & ex Infinito *Universo* nova Semina Singulis *Mundis* perpetuò inferuntur.

984. *Si inclusum certis consisteret.*] *Conclusum certis si insisteret.* Gassendus.

Undique

Undique ponderibus solidis conflûxet ad Imum;
Nec res ulla geni sub cœli tegmine posset:
Nec foret omnino Cœlum, neque lumina Solis:
Quippe ubi Materies omnis cumulata jaceret
Ex infinito jam tempore subsidendo. 990
At nunc nimirum requies data Principiorum
Corporibus nulla 'st: quia nil est funditus Imum,
Quò quasi confluere, & sedes ubi ponere possint;
Semper & assiduo motu res quæque genuntur
Partibus in cunctis, æternaque suppeditantur 995
Ex Infinito cita corpora Materiaï.
Postremò ante oculos rem res finire videtur,
Aër dissepit Colleis, atque Aëra Montes;
Terra Mare, & contra Mare Terras terminat omneis.
OMNE quidem verò nihil est quod finiat extra: 1000
Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint ævi labentia tractu:
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus, 1005
Finibus exemptis in cunctas undique parteis.
Ipsa modum porro sibi rerum Summa parare

gravitatis ad infimum locum descendissent; Neq; ulla res sub Cœli fornice fieri posset, imò nec ipsum foret Cœlum, neque Sol: Omnia enim omnium rerum Semina cumulata jacerent cum ab æterno subsidissent. Nunc verò perpetuò agitantur rerum principia quia nullus est infimus in Natura locus, quò descendere possint & quiescere; atque hac perpetua agitatione res in omnibus Universi partibus fiunt, & agilia & æterna rerum Semina ex Infinito subministrantur. Postremo nihil evidentius est quàm quòd Res Rem terminat, Aër Montes, & Montes Aëra, Terra Mare, & è contrà omnes Terras Mare terminat; At verò nulla res est extra Universum *quæ terminus illi esse possit. Ea igitur est natura Spatii Inanis vel Loci, ut neque celebres Fluvii, etsi ab æterno in æternum fluerent, unquam percurrere valerent, neque omnino efficere labendo ut sibi minus viæ supersit; tam immane immensumque est Spatium, & ex omni parte finibus destitutum. Denique Natura ipsa facit ut* Universum *terminum habere*

NOTÆ.

986. *Conflûxet.*] *Confluxisset.* Sic *Extinxem* pro *Extinxissem* apud Virgilium. *Consumse* pro *Consumpsisse* apud Lucretium, &c.

987. *Geni.*] *Geri* omnes Cod. vet. ut & *Geruntur* v. 924. eamque lectionem *Gif.* Par. Na. Omnes præter *Lambinum* tuentur: at contra omnes libros admittenda est ea vox quæ *Lucretium* sapit, & ad argumentum apprimè facit.

995. *Æternaque.*] *Infernaque*, B. & alii Codices, nullo sensu.

997. *Postremò ante* &c.] Alio his v. 10. utitur argumento: Quicquid enim terminatur ab aliquo quod extra se est, finitur, sic Aër terminat Montes, & Montes Aërem, Mare Terras, & Terræ Mare. At quis dixerit aliquid esse extra *Universum* quod illius terminus esse possit, cum id ipsum quod extra est sit *Universi* pars, Universum enim continet omne quod est? Concludit igitur *Universum* esse immensum, eamque immensitatem præclara periphrasi describit.

1002. *Flumina.*] Aliqui libri, ut & Na. *Fulmina*; hæc vox & Lambino & Gifanio displicuit; eam Faber amplectitur, an meritò, judicent alii.

1003. *Possint.*] *Possunt*, MS. & Gif.

1004. *Ire, meando.*] *In remeando* Aliqui, ut monet Gif.

1007. *Ipsa modum*, &c.] Iterum v. 13. *Universum* esse infinitum probat Lucretius quia *Corpus* & inane sese mutuò terminant, ex ista autem mutua terminatione necesse est ut immensitas oriatur, quoniam Neutrum, neque Corpus neque Inane potest esse *ultimum*, Cujus verò nulla pars potest esse *Ultima*, id profectò *infinitum*. Si autem alterutrum (Corpus viz.) non finiret Alterum, (Inane) Inane autem esset infinitum, quod olim probaverat, Corpora verò finita, ut *Stoïcis* placuit, dissolverentur omnia; rupta enim subitò compage finita Semina per Immensum Inane dissiparentur, imò nunquam coaluissent, cùm finita Semina in Inani Infinito semel dispersa perpetuò vagarentur. Hæc omnia *Epicurus* ipse ad *Herodot.* εἴτε γὰρ ἦν τὸ Κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ᾽ ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον Κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα, καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀντικοπάς.

non possit, quia Corpus Inani, Inane autem Corpori terminum posuit, ut hac alterna Corporis & Inanis terminatione Universum *reddat interminatum. Si verò alterutrum non terminet eorum alterum (Corpus viz. Inane,) sed alterutrum tantum eorum (viz. Inane) esset sine termino, tum nec Mare, nec Terra, nec Cælum ipsum, nec Homines, nec Sancta Deorum Corpora vel per minimum Horæ tempus consistere possent, omnium enim Rerum principia à se invicem dissilirent, & per immensum Inane dissiparentur. Seu potius nunquam rem ullam fecissent, quoniam semel disjecta in immenso illo spatio concrescere nunquam potuissent;*

Ne possit, Natura tenet: quia Corpus Inani,
Et quod Inane autem 'st, finiri Corpore cogit:
Ut sic alternis Infinita omnia reddat. 1010
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice natura & pateat tantum Immoderatum:
Nec Mare, nec Tellus, nec Cœli lucida templa,
Nec Mortale genus, nec Divûm corpora sancta
Exiguum possent horaï sistere tempus. 1015
Nam dispulsa suo de cœtu Materiaï
Copia ferretur magnum per Inane soluta.
Sive adeo potiùs nunquam concreta creâsset
Ullam rem, quoniam cogi disjecta nequisset.

NOTÆ.

1010. *Ut sic alternis.*] *Utque sit alterius,* B. frustra.

1011. *Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,*
Simplice natura & pateat tantum immoderatum.

De his duobus versibus varia Critici; in priori *Si* pro *Nisi* legit P. nec agnoscit Copulam & in posteriori versu. In posteriori pro *Tantum: Tamen* B. P. Gif. Par. Omnesque MSS. ut fatetur *Lambinus*, nec agnoscunt Copulam &. Posteriorem versum adulterinum esse existimant Gifanius & Pareus, ideoque rejiciunt: *Auratus* legit

Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice Natura pateat Totum immoderatum,

Per *Totum* intelligit τὸ πᾶν: quod aliàs appellatur *Omne, Immoderatum autem simplice Natura*, est Infinitum una Natura viz. *Inani*. Et hanc lectionem amplectitur Gassendus. Lambinus hæret, aliquando autem legit

Aut si, etiam alterutrum si terminet alterum eorum,
Simplice Natura pateat tamen Immoderatum,

Hac Sententia: Aut si, etiamsi alterutrum terminet alterum eorum, pateat tamen immoderatum, simplice Natura, i. e. Inane tantum sit infinitum unica Natura, hoc est, Corpora prima non sint infinita, sed Inane duntaxat sit infinitum; sed hanc sententiam absurdam esse *Ipse* vidit & confessus est; & tandem legit;

Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum, &
Simplice Natura pateat tantum immoderatum,

Existimat Faber vulgatam lectionem retinendam esse, & aliquot versus hic excidisse, ita ut cum de incommodis, ab *Inani immoderato* sine admistione Corporis Infiniti, & alternis misti, proficiscentibus, dixerit; altera pars omissa sit, aut non satis perspicuè à *Lucretio* explicata: eandem enim ἀπορίαν remeare necesse esse: deinde duas illas voces *alterum* & *alterutrum* probâsse quod dicit, Displicent Omnia: Integer est Poëta, nullique exciderunt versus; rejectis *Aurati*, Gassendi, aliorumque conjecturis, admittatur *Cod. MSS.* lectio, & sana protinus erunt omnia & integra. Legantur itaque

Aut etiam, alterutrum nisi terminat alterum eorum,
Simplice Natura pateat tamen immoderatum,

Inane viz. ut sequentes versus, & vox ipsa *Pateat* demonstrant. Hæc igitur horum versuum sententia, Nisi *alterutrum* Corpus, viz. *alterum eorum*, viz. Inane, terminet, Inane verò solum concedatur *Infinitum*, ut olim probavi, & Stoici, contra quos disputo, fatentur; Nec Mare nec Tellus, &c. *Epicurus* ipse, fateor, alteram hujus argumenti partem proponit in *Ep.* ad *Herodot.* εἴτε τὸ Κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἔστη. Sed eam neglexit *Lucretius*, quoniam *Inane* esse infinitum aliis argumentis jam probaverat.

1012. *Immoderatum.*] Immensum. Sic Cic. 2. *de Nat. Deor.* ex Euripide,

Vides sublime fusum immoderatum æthera.

1016. *Dispulsa.*] *Dissipata:* C. *De Cœtu.*] *Detectum:* B. Unde aliquis conficiat *dejectu*, sed *de cœtu* vel *coitu* placet.

Nam

Nam certè neque consilio primordia rerum 1020
Ordine se quæque, atque sagaci mente locârunt;
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata, per Omne
Ex infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus, & cœtus experiundo, 1025
Tandem deveniunt in taleis dispositauras,
Qualibus hæc rebus consistit Summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus conjecta 'st convenienteis,
Efficit, ut largis avidum Mare fluminis undis 1030
Integrent Amnes, & Solis Terra vapore
Fota novet fœtus, summissaque gens animantum
Floreat, & vivant labentes Ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi Materiaï
Ex Infinito suboriri copia posset, 1035
Unde amissa solent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo Natura animantum

Profecto enim rerum Semina nulla providentia aut sagacitate mentis se in suo Ordine collocârunt, neque inter ea convenit quibus motibus quæque uterentur; sed quia Infinita principia per immensum Inane variis planè modis & ictibus agitata sint, tentando omne genus motus, & concilii, tandem conveniant in tales posituras qualibus hæc universa Natura rerum constat. Quæ Naturâ semel aptè disposita & per multa etiam sæcula integra conservata, efficit, ut Amnes copiosis fluviorum undis Mare avidum repleant, ut Terra Solis radiis calefacta fruges renovet, ut Animalia nascantur, & vigeant; & volubiles Cœli Stellæ non extinguantur; Quorum omnium tamen nihil fieret, nisi ex Infinito suppeditaretur principiorum copia, è quibus res pereuntes semper refici possint: Ut enim Animalia privata alimento intereunt,

NOTÆ.

1020. *Nam certe*,&c.] *Stoïcos* irridens jocosè propositum argumentum prosequitur v. 14. Finita enim Semina in infinito spatio dispersa nunquam convenissent, nisi, quod *Stoïcis* placuit, Mundus esset grande Animal, & planè Deus; ejusque semina summa Arte & Consilio à Spiritu per omnia membra infuso disposita fuissent. Prudentia hæc, & Meditantia *Stoïcorum* Principia deridet, & ex placitis *Epicuri* docet, Res omnes fortuito infinitorum Corporum in infinito Inani volitantium concursu tandem procreatas fuisse, & quotidiè reparari ex istis Seminibus, quæ infinita Corporum primorum Copia jugiter suppeditat.

1021. *Ordine se quæque*, &c.] Quidam libri *Ordine se suo quæque*, Marul. *Ordine quoque suo*: Gifanius, *Ordine se suo*: Aliquando etiam Lambinus legit *Se Ordine suo quæque*: *Ordine seque suo*, B. Alii *Se Ordine quæque suo*: proximum versum non agnoscit B.

1023. *Sed.*] *Quæ*, G. *Multimodis.*] *Multa modis*, P. C. Gif.

1027. *Rebus.*] *Rerum*: Faber: Nec contemnenda ista emendatio. Sensus autem est, *Deveniant in tales dispositauras*, *qualibus Rerum summa creata est.* Illud enim *Qualibus* ad *dispositauras* refertur.

1028. *Magnos.*] Forsan intelligit magnum illum *Platonis* Annum, seu potius *Chaldæorum.* Faber. Isto verò acumine non opus est, cùm, ut observet *Gassendus* lib. 5. v. 643. quorumlibet Astrorum circuitus *Magnos* vocat. *Servata.*] *Formata*, C.

1031. *Integrent.*] Exhaustum reficiant, renovent, &c. Homo verò ridiculus existimavit τὸ *integrare* hoc loco significare *Integrum manere.* Huic mandes siquid rectè curatum velis: *Parcum* dico, ne nescias. *Faber.*

1032. *Summissa.*] Imminuta, debilitata, *Fayus.* Acumen!

1035. *Ex Infinito.*] Infinito semper subjungit *Inani*, Fayus, & Alii: cùm tamen nihil evidentius, quàm quòd *Infinitum* non *Inanis* magnitudinem, sed *Corporum* multitudinem, seu potiùs Universum denotet.

1036. *Tempore quoque.*] *Tempore quæque*, Gif. Alii: *Corpore Quæque*, Na. *Corpora quæque*, Alii.

1037. *Nam veluti*,&c.] Propositum modò argumentum his v. 4. Illustrat, docetque res cunctas resolutum iri, nisi materies ex infinita copia Atomorum jugiter suppeditaretur, quæ damnum quod Corpora patiuntur, resarciret, ut Animalia brevi perirent: nisi Alimento indies repararentur.

Diffluit amittens corpus, sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare
Materies recta regione aversa viaï. 1040
Nec Plagæ possent extrinsecùs undique Summam
Conservare omnem, quæcunque 'st conciliata.
Cudere enim crebrò possunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac suppleri Summa queatur.
Interdum resilire tamen coguntur, & unà 1045
Principiis rerum spatium, tempusque fugaï
Largiri, ut possint à cœtu libera ferri.
Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse'st.
Et tamen ut Plagæ quoque possint suppetere ipsæ,
Infinita opus est vis undique Materiaï. 1050
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In

diffluentibus sensim corporibus, sic quodcunque concretum est (Rerum summa) debet interire, simul ac Materies (infinita Atomorum multitudo) à debito suo cursu deflectens desiit subministrare semina, unde resarciatur id quod amissum est. Neque enim ictus extrinsecus inflicti (ut forsan aliquis objiciat) sufficiens Causa est ad conservandum Res istas quas nos videmus concretas. Etsi enim illi ictus frequenter feriant, aliquasque Atomos morentur, donec accedant aliæ ad perficiendam summam requisitæ, aliquando tamen repercussos resilire necesse est, & tum præbere Principiis Corporum & Locum & Tempus, quo solutæ possint diversimodè dispergi. Necesse est igitur ut multa Semina ex Infinito jugiter subministrentur ad conservandam Rerum Summam. Præterea debet esse Infinita Corpusculorum Copia, ut ipsi hi ictus (quos volunt) possint esse: At verò, O Memmi,

NOTÆ.

1040. *Recta regione.*] *Aliqua ratione.* B. Na. *Aliqua regione*, Gif. Pa. è vet. Libris.

1041. *Possent.*] *Possunt*, è vet. Lib. Gif. Pa. *Extrinsecus.*] *Intrinsecus.* Gif. & imperitè, ut patet ex v. 1054.

1041. *Nec Plagæ*, &c.] Nequis verò forsan objiciat Atomos occursantes officiosè se (etiam fatente *Lucretio*) mutuò percutere, & ex eo conflictu fieri, ut morantes & tardatæ coalescant, & compingantur in Corpora; Ideoque cùm, finitæ licet, sese mutuò percutiant, sanè tantum abesse ut rebus jam concretis aliquid detrahatur, ut etiam novis semper advenientibus Atomis magis ac magis augerentur: Monet Atomos finitas, se invicem perpetuò omnique puncto temporis ferire non posse, imò interdum debere resilire, ideoque tempus spatiumque concedere principiis Compositorum, (τοῖς συνεχῶς Κινυμένοις Epicurus ad Herodotum,) quæ semper motum affectant, quo rupta compage à se invicem avolarent. Imò nullos omnino futuros esse ictus, ut olim v. 1019 observaverat, nisi Atomi essent Infinitæ.

1043. *Partemque.*] *Partimque*, Gif. quam vocem & Faber approbat, jungitque ἐκ παραλλήλου cum τῷ *Interdum* versu abhinc secundo: At *Partem* meliùs respondet τῷ *Aliæ*, & τῷ *Summa*.

1044. *Queatur.*] Ut *Poteratur*, *Potestur*, *Nequitur*, &c.

1050. *Infinita opus est vis.*] Sic Lib. III.

—Materies opus est—————
Ergo Corpoream ad Naturam pauca videmus
Esse opus omnino———Lib. II.

Et eodem Libro,
Scire licet nil principiis opus esse Colores.

1051. *Illud in his rebus.*] Denique ne *Memmius* diversam sententiam amplexus, Centrum esse aliquod Universi crederet, in quod omnia tenderent innata sua gravitate, ideoque non opus infinita Atomorum multitudine, quæ concursantes, ictibus externis hanc Mundi compagem sartam tectam conservarent; totam illam de Centro opinionem convellit pariter & deridet: Supponit autem, ut illi ipsi *Stoïci*, qui amant *Centrum*, supponunt, olim fuisse confusam particularum Copiam, in immenso spatio undique dispersam; has verò omnes particulas in unum punctum, *Medium*, viz. Universi niti, inde Terram fieri rotundam, in medio universi suspensam, omnesque, etiam adversas hujus globi partes Animalibus habitatas esse, quæ non decidunt in partes Cœli sibi subjectas, quia gravitate sua in medium tendunt: Inde etiam circumvolvi æthera, & Solem Cœli fornicem perpetuò motu percurrentem diem oppositis terræ partibus alternatim facere: Nec unquam timendum imas summasque compagis partes à se invicem disjunctas fore, cum in unum idemque Medium nitantur. Hæc omnia v. 16. quæ tamen

In medium Summæ (quod dicunt) omnia niti,
Atque ideo Mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quòquam posse resolvi
Summa atque Ima, quod in Medium sint omnia nixa, 1055
(Ipsum si quicquam posse in se sistere credis:
Et quæ pondera sunt sub Terris omnia sursum
Nitier, in Terraque retrò requiescere pôsta:
Ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus:)
Et simili ratione Animalia subtu' vagari 1060
Contendunt, neque posse è Terris in loca Cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in Cœli templa volare:
Illi cum videant Solem, nos Sidera noctis
Cernere, & alternis nobiscum tempora Cœli 1065
Dividere, & nocteis parileis agitare, diesque.
Sed vanus Stolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexi

cave ne credas quod vulgò docent, Corpora omnia in Centrum *Universi vi quadam innata tendere; ideoq; ad Mundum conservandum non opus esse ictibus externis, neque superiores aut inferiores Mundi partes in aliquem alium locum dissipari posse, quoniam omnes ad* Centrum *tendunt (at verò quis credat aliquid seipsum sistere & sustinere? Quis credat, res graves quæ sunt in adversa Terræ facie sursum omnes tendere, & in Terræ superficie retro (contrario planè ac apud nos situ) positas quiescere? eodem prorsus modo quo cernimus simulacra nostra in Aquis, (pedibus nostris planè oppositis.) Docent insuper in adversa Terræ superficie Animalia eodem modo ac nos incedere, neque magis posse in inferiores Cœli regiones à Terris recidere, quàm Corpora nostra propria sua vi in sublimes Cœli fornices evolare; Et cum illic Solem videant, nos nocturna astra videre, & alternis vicibus illa partiri nobiscum Cœli tempora, & noctes diesque quales nos habere. At hæc omnia figmenta è putida ignorantia nascuntur. Ideoque errant vani harum opinionum fautores,*

NOTÆ.

men v. 1036. & tribus sequentibus obiter deridet: Absurdum enim Grave aliquod seipsum sistere & sustinere posse, aut in adversam Terræ partem (cum vulgo enim sapuerunt *Epicuræi*) sursum tendere.

1056. *Ipsum si*, &c.] Hos quatuor versus parenthesi includendos non tam explicare (quicquid alii sentiant) quàm convellere istam de *Centro* opinionem contendo.

1058. *In Terraque.*] *In Terramque*, Gif. Par. Alii: idem sensus.

1059. *Videmus.*] *Vocamus*, G.

1060. *Subtu'.*] In MSS. plerisque *Supra*, *Cuncta*, *Suapte*, istamque vocem multæ editiones approbant, sed optimè reposuit Lambinus *Subtus*: nisi forsan audiendus sit *Salmasius*, qui *Epist.* 59. hæc habet. Pro illis *Subtu' vagari*, quæ ex ingenio suo reposuit Lambinus, notat in veteribus Libris esse partim *Supra*, partim *Suapte*, partim *Suapta*; ex quibus vestigiis olim faciebam *Suppa*, id est *Supina*, antiqua voce. Nam illi qui pedes nobis adversos habent, ἀντίχθονες nobis sunt *Supini*, & nos illis. *Suppum* porro notat Festus Antiquos dixisse quod nos *Supinum* dicimus. Liber Vossii nostri planè præfert *Suppa*.

1062. *Recidere.*] Alii *Decidere*: quam vocem etiam Lambinus admittit: Immeritò. Non enim observavit *Lucretium* uti vocibus opinioni istæ quam exagitat, suisque præjudiciis accommodatis; ut enim *Centripetæ* Gravia à Circumferentia ad Centrum olim decidisse existimârunt; sic *Lucretius* eadem Gravia à Centro in inferiores Circumferentiæ partes recasura esse pronuntiavit.

1064. *Illi.*] Idem quod Illic. Sic Ter: *Illi* etiam pronomen admitti potest quamvis *Animalia* præcedat; mutare enim genus æquè licet placetque *Lucretio*, ac Aliis Veterum.

1066. *Parileis.*] *Paribus*, B. *Diesque.*] Diebus Gif. Pa. Alii fere omnes: sed istis omnibus sapientior Lambinus, qui legit *Diesque*.

1067. *Sed vanus*, &c.] Explicatam de Centro opinionem his v. 15. aggreditur. Primóque docet nullum posse esse Medium cum *Inane* sit *Infinitum*; Sic Plutarchus, Universum *infinitum* est, *Infinito* autem, cum neque *Principium* neque *Finem* habeat, *Medium* habere non convenit: Nam & ipsum

Medium

quoniam vera Naturæ principia non probè intellexerint: Non enim potest esse Medium (Centrum) in Infinito spatio; nec si Medium esse concedamus, grave aliquod Corpus quiesceret in isto Medio, quia Medium esset, potiùs quàm in aliqua alia spatii infiniti parte ab isto Medio longissimè remota. Omne enim spatium (i. e. Inane) æqualiter cedat necesse est rebus gravibus, in quamcunque partem motus eorum tendunt, sive per Medium, sive per non Medium; neque ulla est spatii pars, in quam cum Corpora venirent, amissa veluti gravitatis vi sistere se possint, & quiescere in Vacuo. Nec potest Inane ipsa sustinere, sed pro Natura sua viam locumque præbere debet, quò ulterius progredi, & movere possint. Nisus ergò in Medium non conservat Rerum summam, neque quiescunt Corpora Centri amore capta. Præterea hujus Opinionis fautores fingunt

Amplexi quod habent perversè prima viaï.
Nam Medium nihil esse potest, ubi Inane, locusq;
Infinita: neque omnino, si jam Medium sit, 1070
Possit ibi quicquam hac potiùs consistere causa,
Quàm quavis alia longè regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod Inane vocamus,
Per Medium, per non Medium concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quàcunque feruntur. 1075
Nec quisquam locus est, quo Corpora cum venere,
Ponderis amissa vi possint stare in Inani:
Nec quod Inane autem 'st, illis subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Haud igitur possunt tali ratione teneri 1080
Res in concilio, Medii cuppedine victæ:
Præterea quoque jam non omnia corpora fingunt

NOTÆ.

Medium est quidpiam *Extremum*, & ipsa *Infinitio* Extremorum *Privatio* est; & *Chrysippum* manifestæ Contradictionis arguit, quòd *Medium* in *infinito* locum statuit: *De Stoic. Repug.* Deinde concesso Medio, nulla suadet Ratio fore, ut Res graves in illa Media Inanis parte potiùs quàm in ulla alia consisterent, & quiescerent: Quoniam est Natura *Totius Inanis* cedere ponderibus, neque potest ulla illius Inanis pars sustinere res graves, quia *Inane* solidum minimè est, ac firmum. τῦ Κενῦ Φύσις τὴν ὑπέρεισιν ὐχ οἷά τε ὖσα ποιεῖσθαι. *Finxerit.*] Na. & Vulg. *Parturit.*

1068. *Amplexi quod habent.*] Notissimus Hellenismus, πρᾶξας ἔχει pro ἔπραξε, & alia id genus sæpè apud Atticos. *Amplexi quod bebent*, Vulg. non probo. *Perversè.*] *Perversæ.* P.

1070. *Infinita.*] *Infinitus*, Gif.

1072. *Regione.*] *Ratione*, Na. Acutè, ut solet.

1075. *Æquis.*] *Æque*, G. Gif. Pa. Lamb. Rectiùs. τὸ Κενὸν τὴν ἴξιν ὁμοίαν παρέχει τῇ κυφοτάτῃ ϗ τῇ βαρυλάτῃ αἰόμῳ εἰς τὸν αἰῶνα, Epicurus ad Herodotum. *Motus.*] Alii legunt *Motis.* Alii Motu: Gif. Mota: eligat Lector. *Ponderibus.*] sup. *Præ*, id est propter Pondus & Gravitatem. *Fayus.* Quid hæc sibi velint, alii conjectent, certè *Fayum* sapiunt.

1081. *Cuppedine.*] Sic veteres pro *Cupidine* vel amore. *Victæ.*] Quid si legatur *Vinctæ?*

1082. *Præterea quoque jam.*] Perturbatos fuisse sequentes versus queritur *Lambinus*, in aliquem saltem ordinem redegit; sed in meliorem *Gifanius*, quem sequar: secundum igitur v. 24. argumentum contra fautores Centri, ipsorum viz. sententiam recitat, Qui enim absurda memorat eadem refutat. Docent autem, Terræ tantum & Aquæ particulas ad Centrum, Ignis verò & Aeris à Centro niti, ex Ignibus etiam à Medio surgentibus Astra Stellasque fieri, & nutriri, (ut vigent Animalia, & Arbores virescunt, Tellure succos & debita alimenta præbente.) Circum verò omnia solidos aliquos circumvolvi Cœlos, qui leves has & à Medio surgentes particulas sistant, & contineant; nisi enim sisterentur istæ particulæ, per Immensum Inane subitò diffugerent, Cœlum rueret, Terra se pedibus nostris subduceret, & dissolveretur totius Machinæ compages. Quandocunque enim aliqua hujus Mundi pars secessum facit, Totius interitus sequetur.

1082. *Quoque jam.*] Omnes præter Lambinum *Quoniam*, nullo planè sensu: forsan *Quianam:* & vox ista fit otiosa, quales apud Poëtas sæpissimè occurrunt.

In Medium niti, ſed Terrarum, atque Liquorum,
Humorem ponti, magniſque è montibus Undas,
Et quaſi Terreno quæ corpore continean-
tur: 1085
At contrà tenues exponunt Aëris auras,
Et calidos ſimul à Medio differrier Igneis,
Atque ideo totum circumtremere Æthera ſignis,
Et Solis flammam per cœli cærula paſci,
Quod calor à Medio fugiens ibi colligat
igneis. 1090
(Quippe etiam veſci è Terra mortalia ſæcla:
Nec prorſum arboribus ſummos frundeſcere
ramos
Poſſe, niſi à terris paullatim cuique cibatum
Terra det) at ſuprà circum tegere omnia Cœlum
Ne volucrum ritu flammarum, mœnia Mun-
di 1095
Diffugiant ſubito magnum per Inane ſoluta,
Et ne cætera conſimili ratione ſequantur:
Neve ruant Cœli tonitralia templa ſupernè,
Terraque ſe pedibus raptim ſubducat, & omnes
Inter permiſtas terræ, cœlique ruinas 1100
Corpora ſolventes, abeant per Inane profundum,
Temporis ut puncto nihil exſtet relliquiarum,
Deſertum præter Spatium, & Primordia cæca.
Nam quacunque priùs de parti corpora cêſſe
Conſtitues, hæc rebus erit pars janua lethi: 1105
Hac ſe turba foras dabit omnis Materiaï.

non omnia Corpora in Medium niti, ſed terreſtria tantum & Aquoſa, Mare, Fluvioſque è Montibus decurrentes, & quæcunque è terra conſtant; at docent tenuem Aëra, calidos etiam ignes à Medio niti, & ſurſum ferri, ideoque Cœlum ex omni parte Stellis micare, Solemque in Cœlo nutriri, quòd Calor è Medio aſcendens ibi colligat, & conſtipet ignes, (ut Terra alit omnia, nec Animalibus cibus eſſet, nec ſummi Arborum rami foliis ornarentur, niſi Terra debitum cuique rei alimentum ſubminiſtraret) contendunt inſuper Cœlum aliquod ſupremum circumambire omnia & continere, ne ſuperiores Mundi partes nexibus mutuis ſolutæ per immenſum Inane ut volucres flammæ ſubitò diſſipentur; & ne Cœli fornices deſuper corruant, Terraque ſe ſubitò pedibus noſtris ſubducat, & nos omnes inter Cœli aliarumque rerum ruinas, in principia prima reſoluti & fracti, per immenſum Inane delabamur, ita ut puncto temporis nihil reliquum ſit præter vacuum ſpatium & principia rerum inſenſilia; quacunque enim de parte aliqua hujus Mundi Corpora incipiunt ſeceſſum facere, illac cuncta ruent, eaque pars erit janua lethi rerum ſummæ.

NOTÆ.

1083. *Terrarum atque Liquorum.*] *Liquoris*, MSS. unde *Gif.* poſt *Lambinum* conjicit legendum *Terraï atque Liquoris.*

1085. Hunc verſum non agnoſcit B.

1088. *Circumtremere.*] Propter ſcintillantem, palpitantem, & nictantem ſiderum micantium ignem. *Faber.*

1090. *Ibi Ignes.*] Aliqui libri, *Sibi Omnis.*

1091. Hunc verſum in *B.* fruſtra quæras.

1093. *Cuique cibatum.*] Quiſque cibetur, Lambinus, & ſequentem verſum rejicit; *Quodque cibetur*, Gif. ex Vet. Cod. monetque *verſum proximum* Terra det, &c. *inſertum fuiſſe ob non intellectum ὑπέρβατον longiſſimum: Nam iſtud* Ne volucrum, &c. *conjungi debet cum* Illud in his rebus, &c. *& alioqui quis unquam dixit* Terra dat cibatum à Terris? *aberat etiam à quodam vet. Cod. noſtro.* Sed alii Codices admittunt, & recipiendus eſt, ut aliquis ſaltem ſit hujus loci ſenſus, cui per ſe ſatis obſcuro iſtud ὑπέρβατον majores tenebras offundit.

1097. *Sequantur.*] Ferantur, P. & alii.

1098. *Tonitralia.*] Rectè *Lambinus*, dum B. Na. Aliique retinent *Penitralia.*

1100. *Terræ.*] Alii *Rerum*; Gif. *Inter mixtas Terrarum.*

1102. *Exſtet.*] *Reſtet*, B.

1104. *Nam quacunque prius de parti Corpora cêſſe.*] Ita Lambinus, qui de Lucretio optimè meritus eſt, B. *Quacunque Corpora deeſſe.*

Hæc

Hæc si, aliqua saltem (non multam postulo) usus diligentia, perspecta & probè intellecta habeas; (alia ex aliis clariora fiunt) ne timeas ullas olim caligines impedire posse quò minùs intima Naturæ intueri valeas, & perspicere:

Hæc si pernosces, parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clarescet,) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima Naturaï
Pervideas, ita Res accendent lumina Rebus. 1110

Ita Res accendent Lumina Rebus.

NOTÆ.

1107. *Hæc si pernosces*, &c.] Per totum hunc Librum gravibus querelis de obscuritate & difficultate Operis Memmium suum tantùm non terruit, jam v. 4. erigit Illius Animum, pollicitus futuram disputationem claram fore & perspicuam.

1107. *Perfunctus.*] Meliùs quàm *Perductus.*

1110. *Accendent.*] Malè Gifanius in utraque editione *Accendunt.* Ad ea enim tendit quæ in libris sequentibus, præsertim autem secundo scripturus est; ex quo ubi emerseris, tum omnia jam tibi prona & secunda erunt, post illa jam ut lubet ludas licet. *Faber.*

INterpretationem primi Libri, & in illum notas absolvi, labore meo fruatur Lector, & erroribus ignoscat; sed quid Ego candidos Judices exposcerem, cùm acrem, & iniquam forsan in ipsum *Lucretium* censuram in animo instituam? Inquiram enim quid rectè, quid perperam commentus est Poëta, & ut non omnia rejiciam, sic non omnia probabo. Qui laudem ingenii *Lucretio* denegavit, Artem concessit: Et quis invidebit Illi istum honorem quem summa malignitas agnovit? Opus igitur optimè dispositum asserimus, ubique nitet ordo, & ita se invicem adjuvant argumenta, ut nisi in *Epicuri* opinionibus quædam fuisset deformitas, quæ nulla venustate cohonestari, quædam infirmitas quæ nullis ingenii viribus sustentari possit; Pulcherrimam simul & firmissimam Philosophiam *Poëta* exhibuisset.

Fœlicitatis non minimam partem existimat *Epicurus* sine metu vivere, & hanc Fœlicitatem sola Naturæ cognitione acquiri posse;

—— Terrores Animi Tenebrasque necesse est
Non radii Solis, non lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ Species, Ratioque. Lucret.

Μὴ ἀλλό τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν, καὶ πίστιν βέβαιον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Epicurus ad Pythoclem. Omnium natura cognita levamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, è qua ipsa existunt horribiles sæpe formidines. Cicero lib. I. de Fin.

Omnem istam formidinem, quæ Homines molestia afficit, *Epicurus* existimat oriri ex opinione de Providentia, & de Pœnis, quæ alteram necessariò consequitur, post mortem futuris. Quis enim potest, cum existimet à Deo se curari, non & dies & noctes divinum Numen horrere? Vide *Ciceronem* in Lucullo. Ita Iste Insanientis Sapientiæ consultus Erro: Contra quem si quis disputet rem profectò ageret ridiculam. Communi enim sensu caret istius sententiæ fautor, & est Medico committendus: Cura benevoli Principis aut Parentis metu & tristitia liberat, nec benignos horremus: Unde igitur iste Horror cùm nos à beneficentissimo & potentissimo Numine curari existimemus?

Absurdam hanc Opinionem in primo Libro proponit Lucretius, & post præparatum artificioso exordio Lectorem, argumentum,

gumentum, quod infœliciter elegerat, exornat. Ver. 160. Nihil è Nihilo fieri, & Nihil in Nihilum reverti decem argumentis probare nititur; ingeniosè fateor invenit, copiosè explicat, at rem ipsam minimè attingit. Concedamus enim quodlibet è quolibet oriri non posse, certis temporibus res nasci, opus esse tempore quo crescant, & materia qua augeantur: Denique certos esse ætatis viriumque Terminos, & Agros industria & cultura Hominum fertiliores reddi. Supponamus insuper Nihil interire nisi vi aliqua dissolvatur, Animalia quotidiè nasci non posse nisi ex certis seminibus reficerentur; Supponamus unam eandemque vim res cunctas dissolvere non valere, nec Naturam aliquid producere, nisi morte aliena adjuvetur. Quid efficiet *Lucretius*? Semina ipsa non fuisse è Nihilo producta? Aut Nihil Numinis nutu & Providentia fieri? Neutrum concludet, ideoque decem argumenta perierunt, licet non tam Ingenii sui, quàm Causæ vitio. v. 266. Semina sua exilia & minuta contra illos, qui solis *Oculis* credunt, egregiè tuetur; & v. 330, *Inane* esse argumentis quatuor, quibus nemo unquam meliora protulit, evincit: quorum primo & quarto (secundum enim ac tertium non sunt ejusdem firmitatis) nunquam vidi quod reponi possit.

Ver. 420. Nihil esse præter Corpus & Inane duobus argumentis confirmat, reliquaque omnia, quæ Alii inter res numerant, detrudit in classem Accidentium, quæ sola opinione à Corpore & Inani distinguuntur, & subsistunt: Hic verò callidè supponit quod probare debuit, solum Corpus Agere & Pati, Tangere & Tangi posse: Hanc enim definitionem Humanæ Animæ omnesque Immateriales substantiæ aversantur.

Ver. 484. Seminibus suis perfectam soliditatem attribuit multis argumentis, nec repugno: At verò ideo illa dissolvi non posse nulla suadet ratio; Soliditas enim Seminum oritur ex partium, quæ concipi possunt, contactu. At in omnibus concretis Corporibus datur partium contactus æqualis saltem isti, qui est inter partes Seminum, contactui: Ideoque Corpora concreta essent æquè indissolubilia ac ipsa Semina. Reliqua argumenta quibus suis Seminibus æternitatem adstruit, vitiosa suppositione innituntur, assumit quod probare debuit: Et cùm demum ad *Minimum* quod vocant Mathematicum fugit, v. 609. magnis difficultatibus, fateor, adversarios premit, sed Ipse non minoribus tenetur.

Ver. 630. De Heraclito, Empedocle, Anaxagora, & Aliis, triumphos agit, & demum v. 950. Universo, quod ex Corpore & Inani constat, Infinitionem longa disputatione attribuit, ubi multa contra Stoïcos in Universo Infinito Medium statuentes copiosè, multa secundum Epicuri placita ornatè; sed illa falsis suppositionibus subnixa corruunt. Deinde Antipodas extorres agit, quos in veteres sedes olim restituit sanior Philosophia & Experientia. Utcunque tamen suis argumentis adblanditurHominum imaginationi, quæ in Infinitum deferri amat, nec unquam spatio fixit terminos, nec figere audebit.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI
ARGUMENTUM.

I. AD Studium Philosophiæ, quæ sola lenire curas, & animum metu liberare potest, Memmium suum à v. 1. ad v. 61. Lucretius hortatur: Inde II. de Seminum seu Atomorum affectionibus disputat, quarum prima est Motus; *Moveri Semina ex rerum generatione demonstratur: Motus verò hic est deorsùm, Omnia enim Semina sunt Gravia, Cùm autem concurrant Semina solida necesse est quoquo versùm à se invicem dissiliant: Ita quædam Semina aliis implicantur, quæ arctiùs conjunguntur, res duras & densas constituunt, quæ laxiùs, res molles & raras: Quædam autem Semina nunquam coalescunt; sed, uti ramenta pulveris in radiis Solis videmus, perpetuo motu per Inane feruntur, & alia Corpora subinde percutiunt & agitant ad v. 140. III. Celeritatem motûs Seminum deorsùm tendentium explicat ad v. 166. IV. Inde pro more suo quædam Scommata contra illos qui Providentiam agnoscunt intexit ad v. 182. V. Tum argumentum repetit, asseritque Omnia Corpora deorsùm tendere ad v. 215. VI. Deinde Semina deorsùm tendentia à recta linea paululùm declinare, nisi enim declinarent Semina, nihil unquam, saltem nullum Liberum Agens oriretur: ad v. 293. VII. Demum docet Eodem motu Semina jam ferri quo ab æterno ferebantur, nec quemquam huic opinioni diffidere debere, quia motus non videt, cum ipsa Semina percipi non possunt ad v. 332. Secunda Seminum affectio est* Figura: *Docet autem VIII. Semina non esse ejusdem Figuræ, quædam verò rotunda, quædam quadrata, quædam lævia, & alia aspera, hamata, &c. fuséque ostendit quæ Figuræ amara, quæ dulcia, quæ dura, quæ mollia Corpora componunt, ad v. 476. IX. Hanc Figurarum varietatem non esse Infinitam, Semina tamen ejusdem Figuræ infinita, viz. rotunda, infinita, quadrata, &c. ad v. 580. X. Demum ostendit res non componi è Seminibus ejusdem Figuræ, & variis argumentis probat Concreta omnia Semina variarum Figurarum continere ad v. 728. XI. Deinde docet Semina nullas habere qualitates, quas sensibiles vocamus, Colorem viz. Saporem, Frigus, Calorem, &c. Item sensu non donari, quamvis Res Coloratæ, Sapidæ, Calidæ, Frigidæ, & sensibiles ex iis componantur, ad v. 1021. XIII. Demum Infinita Semina per Infinitum Inane volitantia Infinitos Mundos constituere, eosque Mundos augeri aliquando à Seminibus ex Infinito delapsis, aliquando etiam avolantibus in Infinitum Seminibus diminui & dissolvi, ut Plantæ, & Animalia nascuntur, adolescunt, senescunt, & demum intereunt.*

T. LUCRE-

T. LUCRETII CARI DE RERUM NATURA

LIBER SECUNDUS.

SUAVE, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborem;
Non quia vexari quemquam 'ſt jucunda voluptas,
Sed, quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuave 'ſt.
Suave etiam belli certamina magna tueri 5
Per campos inſtructa, Tua ſine parte pericli;
Sed nil dulcius eſt, benè quàm munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa ſerena;
Deſpicere unde queas Alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palanteis quærere vitæ, 10
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opes, rerumque potiri:

INTERPRETATIO.

Jucundum eſt, cum in agitato Mari Ventus tollat fluctus, alterius grave periculum è Terra longè ſpectare; non quia alterius periculum volupe ſit, ſed quia jucundum eſt ſpectare iſta mala quibus Ipſe careas: Jucundum etiam ſpectare prælia in campis pugnata, dum Ipſe diſcriminis ſis expers: At nihil jucundius quàm alta, quieta, & benè munita ſapientum doctrina Philoſophiæ arce collocari, è qua alios deſpectare poſſis, videre paſſim errare, & viam vitæ quærere miſerè vagantes; Certare ingenio, nobilitate contendere, improboque labore noctes atque dies conari maximas divitias, aut ſummam poteſtatem acquirere.

NOTÆ.

1. *Suave, mari magno*, &c.] Propter hos verſus, quibus *Memmium* ſuum ad Philoſophiæ ſtudium, ſepoſitis aliis, hortatur, quidam *Lucretium* diritatis accuſant; Moroſi nimis & improbi: Id aſſerit Poëta quod Omnes ſentiunt: Qui dolore, morbo, &c. laborantem videt, protinus *O me fœlicem!*

1. *Magno.*] Tumido, Agitato; Sic Virg.
——*Magnaque ſurgunt*
Æquora.——

6. *Tua.*] Alii, inter quos *Gaſſendus* approbant *Tui.*

7. *Dulcius.*] *Suavius*, Gaſſendus, & forſan meliùs.

8. *Sapientum.*] Quæ Lucretius *Memmio* ſuo, olim Epicurus Menæceo propoſuit. Μήτε νέος τὶς ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν· ὁ δὲ λέγων, ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι, πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι.

12. *Præſtante.*] *Conſtante*: Gaſſendus.

13. *Rerumque potiri.*] Reipublicæ ſummatem eſſe: quo nihil infœlicius Homini Epicuræo, & ei qui ex norma naturæ vivit: Quorſum enim belluæ tumultuanti vaces? Tibi vive, Tibi vale, τὰ πολλὰ οὐδὲν πρὸς τὸ ἕν. Si rectè facies, malè Tibi à Corpore erit, nam ſexcenta negotia per caput inque latus ſalient; ſi malè, tum metues, uno verbo vile mancipium fueris: Si quid autem in uſus privatos derivabis, id

O miseras Hominum mentes! O cæca pectora! Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periculis, Degitur hoc ævi, quodcunque est? Nonne manifestum est Naturam nihil aliud sibi poscere, nisi ut, cum Corpus sit doloris expers, mens jucunditate fruatur ab omni metu & solicitudine semota. Jam verò pauca sufficiunt, ut Corpus sine dolore sit, imo multa voluptate fruatur, & quibus nihil sibi gratius Natura ipsa postulat. Licet enim non sint in ædibus aurea juvenum simulachra dextris manibus igniferas lampadas tenentia, lucemque nocturnis Epulis suppeditantia; Licet domus nec auro nec argento fulget, & laqueata & deaurata tecta non resonent citharis;

O miseras hominum menteis! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis 15
Degitur hoc ævi, quodcunque 'st! nonne videre
Nil aliud sibi Naturam latrare, nisi ut, cùm
Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
Jucundo sensu, cura semota, metuque!
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus 20
Esse opus omninò, quæ demant quemque dolorem,
Delicias quoque uti multas substernere possint,
Gratius interdum neque Natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt juvenum simulacra per ædeis
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris, 25
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulget, auroque renidet;
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:

NOTÆ.

id omne forte cum fœnore reddendum. Itaque fuge magna, ait ille, & λάθε βιώσας. Hæc *Faber* Privatus. Quibus adjungas illa Epicuri, Ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι τίνες ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσεσθαι, ὥστε εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα ἐξ ἀρχῆς παρὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

16. *Degitur.*] *Degimus*, Na. & olim *Nonius*.

16. *Videre.*] *Videtis*, B. *Videre*, MSS. Opt. Cui *Est* frustra à quibusdam adjungitur.

17. *Latrare.*] *Poscere.* Ennius *Latrare* pro *Poscere* posuit: Festus.

17. *Nisi ut cùm.*] *Nisi utque*, & sequenti versu *Mensque* legit Fayus contra omnes Codd. Alii approbant *Ut qui*, Alii *Ut cui*, & pro *Semota* legunt *Semotu'*: Forsan rectiùs. σώματος ὑγιεία, καὶ ψυχῆς ἀταραξία τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστι τέλος, τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν ὥστε μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν. Et rursus, ἡδονὴν λέγομεν ἀρχὴν καὶ τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν: Epicurus ad Menæceum.

19. *Jucundo sensu.*] Epicuræi non eam solam sequebantur voluptatem, qua suavitate aliqua naturam ipsam movet, sed maxima illa iis videbatur voluptas, quæ percipitur omni dolore detracto: *Tull.* 1. *de Fin.* Et cum aliquando dixit Epicurus πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει. *Epist.* ad *Menæceum*: Vox ista ἄισθησις latiùs sumenda, & opponitur morti quæ est στέρησις τῆς αἰσθήσεως. Epicurus enim de *Voluptate* à Cyrenaicis dissentit, οἱ μὲν γὰρ τὴν καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει, ὁ δὲ ἀμφοτέραν, ψυχῆς καὶ σώματος, Laert. vit. Epicuri. Et Epicurus ipse in libro περὶ αἱρέσεως. Η μὲν γὰρ ἀταραξία καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναὶ, ἡ δὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

21. *Quæ demant quemque.*] *Quæ demant cunque*, Alii: magis placet.

22. *Nullas.*] Lambinus, Gifanius, Pareus, Alii, & hanc lectionem ipse *Faber* amplectitur: *Multas*, Alii, quod retinendum judico, & v. 31.

Non magnis opibus Jucundè Corpora curant,

Admonitus contendo.

28. *Aurataque Templa.*] *Aurataque tecta*, olim legit Macrobius.

Attamen

Attamen inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ, 30
Non magnis opibus jucundè Corpora curant:
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas,
Nec calidæ citiùs decedunt corpore febres,
Textilibus si in picturis, ostroque rubenti 35
Jactaris, quam si plebeia in veste cubandu 'st:
Quapropter quoniam nil nostro in corpore Gazæ
Proficiunt, neque Nobilitas, neque Gloria regni:
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:
Si non forte tuas Legiones per loca campi 40
Fervere cum videas belli simulacra cienteis:
Fervere cum videas Classem, latèque vagari,
His tibi tum rebus timefactæ Relligiones
Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores:
Tum Vacuum pectus linquunt, curaque solutum. 45
Quod si ridicula hæc, ludibriaque esse videmus,
Re veraque Metus hominum, Curæque sequaces,

tamen juxta aquæ rivum in molli gramine jacentes sine magnis divitiis Corpora sua homines liberaliter curant; Præsertim cum tempestas faveat, Annique Tempora virides herbas floribus conspergunt: nec ardens Febris citius à Corpore recedet si in Tapetibus stratisque purpureis voluteris, quàm si in vilibus stragulis decumbas. Quapropter cum neque Nobilitas, neque Divitiæ, neque potestas Corporibus nostris dolores auferant, credendum etiam non animo prodesse: nisi forsan, cum videas legiones tuas per campos instructas fervere, & ciere belli simulachra, cum videas classes tuas late vagantes remis fluctus agitare, perterritæ hoc bellico apparatu Religiones è tuo animo decedant, & mortis timor Pectus relinquat solicitudine & cura vacuum. Si verè hæc nihil proficere sentiamus, si revera metus Hominum & curæ sequaces

NOTÆ.

29. *Attamen.*] *Tum tamen: Cum tamen: Quin tamen*, Alii. Quæ vox à Macrobio probatur.

31. *Non magnis opibus*, &c.] καὶ μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν. Epicurus ad Menæceum: Et inter κυρίας δόξας Illius legas. Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστός ἐστιν.

39. *Quod superest Animo*, &c.] Huic tres optimos *Varronis Epicuræi* versus subjiciamus

Non fit Thesauris, non Auro Pectu' solutum,
Non demunt Animis curas, nec Relligiones
Persarum montes, non divitis atria Crœsi.

40. *Si non.*] Ironicè.

41. *Fervere cum videas*, &c.] Alii præferunt

Fervere cum videas classem, lateque vagari,
Ornatamque Armis belli simulachra ciere.

43. *Timefactæ.*] Hac voce utitur Tullius lib. II. de Off. nec rejicimus, etsi *Pavidæ* sequatur. Alii legunt *Tumefacto*. Quid ni *Tumefactæ Religiones*, i. e. superbæ; ut *Dominus metus* apud Lucretium. Δεσπότις Εἱμαρμένη apud Epicurum? *Laertius vit. Epicuri. Faber* non potest ab Animo suo impetrare ut approbet *Religiones timefactæ pavidæ*, Cum *Pavidus* & *Timefactus* idem sonent, quamobrem lubens legit

His tibi tum rebus pavefactæ *Relligiones*
Effugiunt Animo, pavidi *mortisque timores*
Tum vacuum pectus linquunt, &c.

45. *Pectus.*] *Tempus*, Codd. Caput, si Lambinum, aut Gifanium audiamus, Vitam si Fabrum.

46. *Quod si ridicula*, &c.] Cùm Reges, Nobiles, ditissimi & potentissimi Hominum metu, cura, solicitudine turbentur, nec beatiorem, quàm Alii, vitam agant; Honorum, Divitiarum, &c. Cupiditatem ex ignorantia veræ fœlicitatis nasci v. 15. pronuntiat: nec mirum tam crassam esse Ignorantiam, cùm omnes veluti in tenebris ambulemus, vitamque agamus Epicureæ Philosophiæ luce nondum illustratam. In tenebris verò nos omnes vivere ex vano Hominum metu, & ridiculis timoribus demonstrat, ut Pueri enim in tenebris metuunt omnia, & ridicula sibi ipsis effingunt Pericula, sic omnes opinione de Providentia, & futuris post mortem pœnis (ægri, ut sentit Epicurus, somnio) terrentur. Ut has tenebras fuget, & *Memmium* suum omni metu & solicitudine liberet *Lucretius*, opus prosequitur, & rerum Naturam copiosè & ornatè explicat.

non metuant strepitus armorum, nec fera tela; si audacter inter Reges rerumque Dominos versentur; si neque fulgorem auri revereantur, neque vestis purpureæ nitorem fulgentem; Non amplius dubites harum rerum cupiditates ex sola ignorantia & stultitia oriri, præsertim cum tota Hominum vita sit tenebris & densa caligine involuta. Nam ut Pueri trepidant, & omnia metuunt in tenebris, sic nos in luce timemus ea, quæ interdum non sunt magis metuenda, quàm quæ Pueri in tenebris metuunt, & imaginantur futura. Hos igitur terrores tenebrasque quæ mentem obsident, non radii solis aut Diei splendor dissipabit, sed contemplatio vel cognitio Naturæ, & vera Philosophia. Age verò, quo motu prima rerum semina res gignant, & res genitas resolvant; qua vi cogantur id facere, & quanta celeritate per infinitum Inane moventur, explicabo: Tu verò, O Memmi, *dictis meis te attentum præbe. Profectò enim semina non cohærent inter se stipata, & quiescunt, Res enim singulas minui videmus,*

Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela:
Audacterque inter Reges, rerumque Potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro, 50
Nec clarum vestis splendorem purpureaï:
Quid dubitas, quin omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cùm in tenebris præsertim vita laboret?
Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In Tenebris metuunt: sic nos in Luce timemus 55
Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ Pueri in Tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non Radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque. 60
Nunc age, quo motu GENITALIA Materiaï
CORPORA res varias gignant, genitasq; resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quæve sit ollis
Reddita Mobilitas magnum per Inane meandi,
Expediam: Tu te dictis præbere memento. 65
Nam certè non inter se stipata cohæret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,

NOTÆ.

52. *Quin omne sit hoc.*] Alii: *Quin omnis sit hæc*: non probo, & multò minùs *Potestas* pro *Egestas*: quod quidam Codd. agnoscunt.

54. *Nam veluti Pueri*, &c.] Seneca Ep. 110. Talis est Animorum nostrorum confusio, qualis *Lucretio* visa est, *Nam veluti Pueri*, &c. Quid ergo? nonne omni Puero stultiores sumus qui in Luce timeamus? Sed falsum est, *Lucreti*, non timemus in Luce, omnia nobis tenebras fecimus, nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat; tota vita incursitamus, nec ob hoc resistimus, aut circumspectiùs pedem ponimus; vides autem quàm sit furiosa res in tenebris impetus, at mehercule id agimus ut longiùs revocandi simus, & cùm ignoremus quò feramur, velociter tamen illò, quò intendimus, ire perseveramus: Sed lucescere, si velimus, potest. Uno autem modo potest, si quis hanc humanorum divinorumque notitiam acceperit, si illa se non perfuderit, sed infecerit, si eadem, quamvis sciat, retractaverit, & ad se sæpe retulerit; si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala, quibus hoc sit nomen falsò adscriptum: Si quæsierit de Turpibus, de Honestis, de Providentia.

61. *Nunc age*, &c.] Argumentum secundi libri V. 5. continetur: Primò promittit se explicaturum seminum motus, quibus res generantur & dissolvuntur: Secundò causam istorum motuum, & tertiò motuum seminum celeritatem. Hæc cùm perfecerit, parata erunt omnia, quibus generationes & resolutiones rerum explicari possint.

63. *Quæve.*] *Quæveque*, è vet. lib. *Gifanius.*

64. *Reddita*] attributa, indita; eaque voce sæpe utitur Lucretius.

66. *Nam certe*, &c.] De diversis seminum motibus, & eorum causa disputaturus, viam sibi præmunit, motumque aliquem esse contra ignavos quosdam & inertes Philosophos ex incremento & decremento rerum v. 13. demonstrat: Ideo enim augentur res, quòd quædam materiæ particulæ advolent, & adhæreant; ideo minuuntur, quòd moleculæ quædam nexu solutæ avolent: Istas verò particulas accedere vel recedere sine motu qui dixerit, absurda dixit.

Et

Et quaſi longinquo fluere omnia cernimus ævo;
Ex oculiſque vetuſtatem ſubducere noſtris:
Cùm tamen incolumis videatur Summa manere, 70
Propterea quia, quæ decedunt Corpora cuique,
Unde abeunt, minuunt: quo venere, augmine donant:
Illa ſeneſcere, at hæc contra floreſcere cogunt.
Nec remorantur ibi: ſic rerum Summa novatur
Semper, & inter ſe mortales mutua vivunt. 75
Augeſcunt aliæ gentes, aliæ minuuntur:
Inque brevi ſpatio mutantur ſæcla animantum:
Et, quaſi Curſores, vitaï lampada tradunt.
Si ceſſare putas rerum Primordia poſſe,
Ceſſandoque novos rerum progignere Motus: 80
Avius à vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per Inane vagantur, cuncta neceſſe 'ſt
Aut Gravitate ſua ferri Primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam cita ſupernè
Obvia

& omnia longa ætate conſumpta veluti delabi, & vetuſtatem res omnes oculis noſtris ſubducere: univerſa tamen Natura rerum videtur integra manere. Hæc autem eſt ratio; quæcunque materiæ particulæ decedunt, diminuunt ea Corpora à quibus decedunt, augent verò ea Corpora quibus accedunt; & faciunt ut illa ſeneſcant, hæc autem vigeant, & floreant: Ab iis etiam Corporibus quibus accedebant iterum avolant. Sic rerum ſumma ſemper renovatur. Homines mutua inter ſe vivunt, alia Animalium genera augentur, Alia minuuntur, brevique tempore mutantur, Et quaſi Curſores in feſtis in honorem Vulcani Athenis celebratis tradunt vitæ lampada. Si verò credas ſemina poſſe quieſcere, & quieſcendo novos rerum motus excitare, profectò à veritate infinitum erras. Quoniam enim per inane volitent cuncta rerum ſemina, neceſſe eſt ſingula vel ponderi ſuo hunc motum debere, vel ictibus aliorum:

NOTÆ.

68. *Fluere.*] Occultè dilabi, & ſenſim minui: Hac voce elegantiſſimi Autores utuntur, at non *Manilius* in lib. IV.

——— *Tunc & opes, & regna fluunt.*

quod ſenſit Pareus. Conſule locum, & apud *Manilium Fluere* aliud ſignificare agnoſces.

71. *Cuique*] Alii *cunque*: non tanti.

72. *Augmine.*] *Agmine* alii: quos non ſequor.

78. *Et quaſi Curſores*, &c.] Ex Pauſania, Harpocratione, Ariſtophanis Scholiaſte, Varrone, Scriptore ad Herennium, &c. multa corradunt Interpretes: Breviter: Athenis in quibusdam feſtis currebant homines; accenſam lampada tenentes; qui curſum perfecerit alteri curſuro lampada tradebat; inde λαμπαδεύεσθαι, tradi ſucceſſivè, ut apud Philonem τὸ τῆς ἀρετῆς φέγγος λαμπαδευόμενον ἐπ' ἀλλήλοις διαδοχαῖς ἰσόχρονον γενήσεται Κόσμῳ. Et appoſitè Plato lib. VI. de Leg. γεννῶντες καὶ ἐκτρέφοντες παῖδας, καθάπερ λάμπαδα τὸν βίον παραδιδόντες ἄλλοις ἐξ ἄλλων. Hunc verſum loco ſuo movet *Faber*, & v. 75. ſubjungit,

——— *Inter ſe mortales mutua vivunt*
Et quaſi Curſores, &c.

79. *Si ceſſare putas*, &c.] Quicunque credunt novos rerum motus, Incrementum viz. & decrementum à quieſcentibus Atomis produci poſſe, eos inſanos, nec refutatione dignos exiſtimat: inſuper v. 9. docet ſemina, quæ per Inane vagari probaverat, motum vel ſuo Ponderi debere, vel aliorum Ictui. Quodcunque enim eſt ſolidum (& ſoliditas eſt principalis ſeminum affectio) id grave eſt: Gravia autem deorſùm tendunt, ita ſeminum motus deorſùm ſtabilitur. Cùm verò ſolida hæc ſemina deorſùm tendentia in Corpora vel quieſcentia, vel tardiùs procedentia impingunt, reſiliant neceſſe eſt; Corpus enim ſolidum in alterum corpus ſolidum impactum non omnem ſuum motum alteri impertit, ideoque iſtis gradibus motus, quos retinet, alio feretur: Sic motus ſurſùm confirmatur. Alter horum motuum eſt naturalis, violentus alter, uterque generationi & reſolutioni rerum neceſſarius. *Epicurus* docuit κινεῖσθαι τὰ ἄτομα κάτω, τότε μὲν κατὰ σάθμην, τὰ δὲ ἄνω κινούμενα κατὰ πληγὴν καὶ παλμὸν: Laertius.

84. *Aut ictu forte.*] *Aut ictu auferri*: Lambinus. Et in quibuſdam Codd.

——— *Nam concita ſæpe*

 Obvia

Semina enim celerrimè deorsùm tendentia, cum concurrant, aut Alia in alia impingant, diversa resiliant necesse est: nec aliter fieri potest, cùm sint Gravia, Durissima, & perfectè solida, nec quicquam à tergo impedit quò minus resilirent. Ut verò clarius perspicias omnia Materiæ semina motu agitari, in memoriam revoca, Nullum esse Imum locum in Universo, nec punctum aliquod ad quod Semina sistantur, & quiescant; quoniam Inane nullos habet terminos, & multis, iisque firmissimis argumentis olim demonstravi in omnes undique partes immensum patere. Cum verò certum sit Semina in Inani infinito nunquam quiescere, sed variis & assiduis motibus agitari,

Obvia cum flixere, fit, ut diversa repente 85
Dissiliant: neq; enim mirum, Durissima quæ sint,
Ponderibus solidis, neq; quicquam à tergis obstet.
Et quo jactari magis omnia Materiaï
Corpora pervideas, reminiscere Totius imum
Nil esse in Summa: neque habere ubi Corpora prima 90
Consistant: quoniam Spatium sine fine, modoqu'st:
Immensumque patere in cunctas undique parteis,
Pluribus ostendi, & certa ratione probatu 'st.
Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
Reddita Corporibus primis per Inane profundũ: 95
Sed magis assiduo, varioque exercita motu,

NOTÆ.

Obvia conflixere ita uti diversa repente quam lectionem tamquam probabilem amplectitur: at istam interpretis facilitatem damnat Poeta, & lectionem rejicit; nam gravia semina deorsùm tendunt, ideoque consideranda sunt tanquam *supernè obvia.*

85. *Flixere.*] Sic lib. VI.
——— *Pulsarcque* flictu
Ferrea texta suo ——— & Virg.
Dant sonitum flictu *galeæ* ———
Confluxere, B. & *Fluxere*, Nardius.

85. *Superne.*] Vide Fayum, & admirabere acumen Hominis, qui sententiam Epicuri tot sæculis ignotam tandem invenit: Ea viz. *sursùm* regio dicatur Atomis, ex quacunque advenerint, sive desuper, sive infra, sive ab Ortu, sive ab Occasu, sive à dextra, sive à sinistra, &c. Ea verò deorsùm Regio dicatur iisdem Atomis, in quamcunque ferantur, sive sursùm, sive deorsùm, sive ab Ortu, sive ab Occasu, sive à dextra, sive à sinistra, &c. Et hanc sententiam Cicero in 1. lib. de Finibus ritè assecutus est: Ita res omnes in tuto sunt, Epicurum explicat *Fayus*, & Ciceronis solertiam gravi suo testimonio confirmat. Quasi Epicurus non existimâsset omnia semina ferri deorsùm pondere ad Lineam, aut *paululum declinare* semina dixisset, si gravitate sua ab Ortu, ab Occasu, à dextra, à sinistra ferri potuissent; Aut hæc scripsisset *Cicero* lib. I. de Fin. *Requiro quonam pacto semina sese assequentur vicissim, atque comprehendent, aut quomodo ad insertum complexumque mutuum accedent, ut subinde res alias, veluti ipse prædicat, concursu suo progenerent?* Alia enim semina ab Ortu, alia ab Occasu, alia à sinistra, alia à dextra, ad insertum complexumque mutuum accederent: *Esse supra*, & *esse infra* attribui posse universo agnoscit Epicurus, licet non ut sit quicquam supremum, quicquam infimum: *καὶ μὲν κατὰ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω, ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνωτάτω, τὶ δὲ κατωτάτω*, &c. Epicurus ad Herodotum.

87. *Ponderibus.*] *Corporibus*: Gassendus. *A Tergis*] *Tergibus*; Alii. Et nescio quis legit, *Tergoribus stet.*

88. *Et quò jactari*, &c.] Ut meliùs hanc jactationem & agitationem seminum percipiat *Memmius*, ad primum suum librum reducit, & v. 6. monet se olim docuisse nullum esse in Infinito Spatio Centrum aut Medium, aut Imum locum, quò Semina tendant, & ubi, cùm semel attigerint, quiescant: Ideoque cùm pondere suo deorsùm ferantur; & in Alia impacta aliquando resiliant, quis neget illa plerumque perpetuo motu jactari?

94. *Quod quoniam constat*, &c.] Igitur cùm Semina assiduo motu exerceantur, cùm percutiant ac resiliant, docet v. 14. Semina ista resilientia ad inæquales distantias reflecti; varietatem ictuum varietas reflexionum sequitur: Ex iis autem quæ ad brevem distantiam reflectuntur, & arctiori spatio jactantur, Ferrum, Lapides, & reliqua dura & solida Corpora componuntur: Ex iis quæ ad longam distantiam resiliunt, & laxiùs vagantur, Aër, Ignis, & mollia ejusmodi & rara Corpora constituuntur.

Partim intervallis magnis confiicta resultant:
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab Ictu.
Et quæcunque magis condenso conciliatu,
Exiguis intervallis connexa resultant, 100
Indupedita suis perplexis ipsa figuris;
Hæc validas Saxi radices, & fera Ferri
Corpora constituunt, & cætera de genere horum
Paucula: Quæ porro magnum per Inane vagantur,
Et cita dissiliunt longe, longeque recursant 105
In magnis intervallis: hæc Aera rarum
Sufficiunt nobis, & splendida lumina Solis.
Multaq; præterea magnum per Inane vagantur,
Conciliis rerum quæ sunt rejecta, nec usquam
Consociare etiam motus potuere recepta: 110
Cujus, uti memoro, rei simulacrum, & imago
Ante oculos semper nobis versatur, & instat.
Contemplator enim, cum Solis lumina cunque
Insertim fundunt radios per opaca domorum:
Multa minuta modis multis per Inane videbis 115
Corpora misceri radiorum lumine in ipso:

fatendum etiam est Alia post ictum ad longam distantiam resilire, Alia ad brevem: Quæ autem ad brevem tantum distantiam resiliunt, & arctius densiusque conjunguntur hamatis & angularibus & inter se implicatis mutuò impedita, Illa solidas Saxorum radices, & durum ferrum, & alia ejusdem conditionis Corpora componunt. Quæ autem per magnum Inane vagantur, & celerrimè mota post ictum ad magnam distantiam resiliunt, & moventur, Illa rarum Aëra, Lucem, & similia constituunt. Præter hæc duo Seminum genera multa sunt alia ab omni cœtu libera, quæ nunquam in Compositum coaluerunt, ac aliquando admissa cum aliis cohærere, motusque suos sociare potuerunt: Cujus rei imago & simulachrum, (quod nunc explico) ante nostros oculos semper versatur: Contemplare enim cum Radii solis per rimam aut fenestram in opacam & tenebricosam domus partem intromittantur, & videbis multa minuta Corpuscula in lumine radiorum agitari,

NOTÆ.

97. *Conflicta.*] *Contusa*, Lambinus: *Consulta:* Gifanius: quam vocem vix intelligit, nisi *Consilire* à Salio, & inde *Consulta:* MSS. *Consulta:* quod probat *Faber*, notum est quid *Consulcio*, πυκνόω, πυκάζω, &c. ita pro certo legendum: Sed festinantem *Fabrum* Operæ urgebant, ideoque non videt istam lectionem v. 105. repugnare. *Conflicta* itaque amplector.

98. *Nexantur ab ictu.*] Quidam Cod. *Vexantur*; retineo Nexantur v. 100. admonitus: Hæc *Epicurus* apud Laertium. Αἱ μὲν εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διΐστανται, αἱ δὲ αὐτὸν τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχωσιν εἰς τὴν περιπλοκὴν κεκλεισμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν πλεκτικῶν: *Pars etiam*] Alii *Partim etiam.*

99. *Condenso.*] Contenso Priscianus, & quidam Codd.

100. *Connexa.*] Alii Convecta; *Conjecta*, Alii: Existimat *Gifanius* Veteres dixisse *Connecta.*

104. *Paucula.*] Nam multò pauciora numero sunt Solida, quàm Rara.

105. *Et cita.*] Vulg. Lib. *Cætera:* ineptè, Quidam *Citaque.*

108. *Multaque præterea, &c.*] Præter illa Semina, quæ brevibus spatiis resultantia in dura & solida Corpora connectuntur, & illa quæ magnis vagantia, & longè recursantia mollia & rara Corpora constituunt; Alia sunt ab omni nexu & concretione libera & irrequieta, quæ aliis incursant, & perpetuò vexant: Porrò ut ostenderet quasi similitudine quadam perennem illam agitationem, qua Atomi extra concretiones per Inane quasi exercentur v. 16. imitatus Democritum Leucippumque est, dum Aristotele referente comparârunt Atomos, cum vocatis illis ramentis corpusculisve per aërem, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν, quæ sunt in solis radiis per januas fenestrasve trajectis conspicua.

114. *Insertim.*] Quidam Codd. *Inserti radii:* quæ lectio videtur posse aliquo modo è *Servio* confirmari, qui ad 6. Ecl. Vir. scribit è Lucretio hæc Corpuscula *infusis* per fenestram *radiis* solis videri.

114. *Per opaca Domorum.*] Ita lege, nec illos audi, qui *Per aperta Domorum* amant.

Et velut æterno certamine prœlia, pugnasque
Edere turmatim certantia: nec dare pausam,
Conciliis, & discidiis exercita crebris:
Conjicere ut possis ex hoc, Primordia rerum, 120
Quale sit, in magno jactari semper Inani,
Duntaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare, & vestigia notitiaï.
Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est
Corpora quæ in Solis radiis turbare videntur: 125
Quod tales turbæ motus quoque Materiaï
Significant clandestinos, cæcosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Cummutare viam, retròque repulsa reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique parteis. 130
Scilicet hic à Principiis est omnibus error.
Prima moventur enim per se Primordia rerum,
Inde ea, quæ parvo sunt Corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vireis Principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulsa cientur: 135
Ipsaque, quæ porro paullo majora, lacessunt.
Sic à Principiis ascendit motus, & exit
Paullatim nostros ad sensus, ut moveantur
Illa quoque, in Solis quæ lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant Plagis apparet apertè. 140

& veluti æterno certamine certantia turmatim pugnas & prælia edere, nec unquam quiescere, modò sibi invicem appropinquantia, modò à se invicem longissimè rejecta: Et hinc conjectare possis quo modo Rerum Semina in immenso Inani jactantur; usq; adeò Parva Res potest dare imaginem magnarum rerum, atque aliqua indicia quibus res magnas deprehendere valeamus. Attentius verò hæc Corpora quæ in radiis Solis agitata vides oportet Te contemplari, quoniam istorum agitationes argumento sunt quosdam esse Seminum ipsorum motus, licet sensibus non appareant: Videbis enim multa ex istis corpusculis clandestinis ictibus percussa commutare pristinum iter, modò rejecta retrò, modò in hanc, modò in illam, & denique in omnes partes impelli: Hic scilicet vagus motus ipsis Seminibus debetur. Semina enim prima per se moventur, Inde Concreta quæ minima mole sunt, & quæ ad ipsa Principia quasi proximè accedunt, clandestinis Seminum ictibus impulsa agitantur. Illaque Concreta moles majores lacessunt. Sic à Seminibus ipsis motus ascendit, & paullatim exit ad nostros sensus (fit sensibilis) ut illa Corpuscula, quæ in radiis solis oculis usurpare possumus, moveantur, at quibus ictibus agitantur videre minimè valeamus.

NOTÆ.

120. *Conjicere.*] *Corripere*, B. nihil mutandum, nec illos moror, qui pro *Quale* in sequenti versu legunt *Quidve*.

124. *Hoc etiam magis*, &c.] Similitudinem, Qua motus Seminum illustraverat, v. 17. in argumentum vertit; Ista ramenta in solis radiis jactata variis diversisque motibus agitari videmus, modò ad lineam tendentia reflecti, modò ad dextram, modò ad sinistram, in omnes denique partes moveri: Dum verò Omnia Corpora eandem lineam semper servent, nisi ab externa vi, vel interna sua gravitate aliò flectantur, fatendum est quosdam subesse Seminum motus, licet oculis cerni non possint, qui hæc Ramenta & Corpuscula agitent & exerceant: Causa enim primaria omnis motus, & agitationis, quæcunque in rebus observatur, est in ipsis Seminibus.

125. *Turbare.*] *Tumultuari*, *Errare*, Terent. Phorm. *dum ne reducam*, turbent, *quàm velint:* Turbent (inquit Donatus) Errent, Tumultuentur. Lucret. infrà

Aut ex offensu cùm turbant Corpore in ipso
Semina———

130. *Denique.*] Alii præferunt *Undique*.

131. *Scilicet hic à.*] Quidam *Scilicet hic &:* quos neglige: Alii legunt *Hinc*.

136. *Ipsaque.*] Frustrà in aliquibus Codd. legitur *Ictaque*.

Nunc, quæ Mobilitas sit reddita Materiaï
Corporibus paucis licet hinc cognoscere, MEMMI.
Primum Aurora novo cum spargit lumine terras,
Et variæ volucres nemora avia pervolitantes,
Aëra per tenerum liquidis loca vocibus op-
plent: 145
Quam subitò soleat Sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu, manifestumq; esse videmus.
At Vapor is, quem Sol mittit, lumenque serenum,
Non per Inane meat vacuum, quò tardiùs ire 150
Cogitur, aërias quasi cum diverberet undas:
Nec singillatim corpuscula quæque Vaporis,
Sed complexa meant inter se, conque globata.
Quapropter simul inter se retrahuntur, & extra
Officiuntur, uti cogantur tardiùs ire. 155
At, quæ sunt solida Primordia simplicitate,

Nunc quanta sit Seminum in movendo pernicitas, hinc licet, O Memmi, facilè colligere. Principiò cum Aurora nova luce perfundit Terras, & variæ volucres pervolitantes avia nemora, loca implent cantibus per liquidum Aëra sonoris, nemo est qui non perspicit quàm subitò, & penè puncto temporis Sol tunc ortus omnia sua luce cooperit & conspergit: At Radius ille quem Sol emittit non transit per Inane, ideoque tardior fit illius motus, quoniam dividit Aërem, & removet. Nec sunt prima nuda Semina quæ istum radium Lucis constituunt, & per aërem transeunt, sed moleculæ quædam ex istis Seminibus compositæ, ideoque & ab internis diversis suorum principiorum motibus tardatur, & ab externis Corporibus ita impeditur Radius, ut tardius ire cogatur. At Semina ipsa Solida & simplicia

NOTÆ.

141. *Nunc quæ Mobilitas*, &c.] Ad declarandam Celeritatem Atomorum Solaris lucis trajectionem per tanta hæc spatia adeò celerem tanquam Argumentum à minori v. 26. inducit. Lucem è moleculis quibusdam ex Sole, ipso fonte Lucis, profluentibus constare sentiebant Epicuræi, has insuper moleculas constare è principiis diversis motibus agitatis, unde communis molecularum motus tardior fit & remissior, denique per Aërem non invenire viam, sed facere; & Aëriarum particularum occursu retardari: Semina verò simplicia esse Corpora, non privatis partium suarum motibus impedita, & per liberum Inane deferri: Et hinc concludunt Radios Solis cùm sunt tenuissimæ quædam Atomorum contexturæ, quæ in unum motum non omnes consentiunt, neque per spatium planè liberum tendant, concedere debere celeritate ipsis Atomis, cùm & solutæ, & spatio penitùs libero feruntur, καὶ μὲν ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περίληπτον ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ, &c. Epicurus ad Herodotum.

143. *Primum Aurora novo cum spargit.*] Macrobius olim, *Cum primum Aurora respergit.*

145. *Liquidis vocibus*,] Horatius

—— *Cui liquidam Pater*
Vocem cum Cithara dedit: & Virg.
Tum liquidas *Corvi presso ter gutture voces*
Aut quater ingeminant.

147. *Convestire.*] Virgilius.
Largior hic Campos æther & lumine vestit.

151. *Aërias quasi cum diverberat undas.*] Gassendus, & Codd. *quasi dum:* Alii *Quòd Sol:* Quam tanquam pessimam lectionem *Faber* rejicit, & ex voce illa *undas* mira extorquet; Calor ille Solis quantumvis celer sit, tamen cogitur meare per Aërem turbidum, & *quasi undosum*, propter ventos & accessum decessumque exhalationum, quæ in illum perpetuò recipiuntur.

154. *Simul inter se retrahuntur.*] Reclamantibus omnibus libris, *Lambinus* legit *Tardantur:* Faber libros sequitur, & addit, nunquam melius *Lucretius* locutus est; Qui in angusto aditu, cum magna hominum multitudo est, συνωθίδησαν, illi facilè vident nullum dubitandi locum fuisse. Hæc ille, sed rem ipsam non attigit: Semina quæ Corpora rara, qualia sunt radii Solis, constituunt, cita dissilire, & longè recursare asserit *Lucretius*, Horum verò dissilientium longéque recursantium communem motum tardiorem fore quis non percipit, ideoque Semina inter se *retrahi?*

num per purum Inane moventur, nec ulla res externa impedit, cum sint quid unum, & simplex; non è partibus diverso motu agitatis composita, in eum in quem primum tendunt locum uno simplici impetu feruntur, debent maxima pernicitate præcellere, & multò celeriùs moveri quàm Solis radii, & multo majus spatium transire eo tempore quo Lux Solis spatium inter Cælum & Terram perfundit: Profectò enim Principia non natura aliqua deliberatione habita tardius movent, nec consilium ineunt ut se suosque motus regant, & disponant. At stupidi quidam & ignari huic dogmati repugnant, creduntque ipsam nudam materiam sine ope & providentia Deorum non posse Hominum utilitati & necessitatibus tam commodè inservire, varias Anni tempestates facere, fructus producere, cæteraque peragere, ad quæ ipsa voluptas vitæ magistra & gubernatrix Homines ducit, & perficere impellit: nempe coire, Venerisque blanditiis illectos speciem suam propagare,

Cum per Inane meant Vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipsa suis è partibus unum,
Unum in quem cœpere locum connixa feruntur:
Debent nimirum præcellere Mobilitate, 160
Et multò citiùs ferri, quàm lumina Solis:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec perscrutari Primordia singula quæque, 165
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At quidam contra hæc, IGNARI, Materiaï
Naturam non posse Deûm sine numine rentur
Tantopere humanis rationibus, ac moderatis
Tempora mutare annorum, frugesque creare: 170
Nec jam cætera, mortaleis quæ suadet adire,
Ipsaque deducit dux vitæ DIA VOLUPTAS,
Ut res per Veneris blanditim sæcla propagent,

NOTÆ.

157. *Res remoratur.*] *Crescere moræ*, B. vitiosè, ut & *Se remoretur.*

158. *Atque Ipsa.*] *Quin Ipsa*, Faber legit, & in sequenti versu *Ferantur* pro *Feruntur*: De hac emendatione, inquit, judicent Docti: Et certè Docti judicabunt illa emendatione opus non esse.

159. *Connixa.*] Rectè: Et frustra *Connexu* legitur.

162. *Multiplexque.*] Legat qui velit *Multiplicisque.*

164. *Nam neque consilio*, &c.] Hunc versum quidam Codd. non agnoscunt, & in sequenti versu pro *Perscrutari* exhibent *Persectari*. Qui retinet, Fabri explicatione fruatur: Neque enim dixerit quispiam, Principia dum inter se deliberent quæ prima, quæ secunda ferantur, cessâsse, morari: qui rejicit, eo modo quo potest, explicet.

167. *At quidam contra*, &c.] Providentiæ impotentissimus impugnator *Lucretius* scommata quædam v. 16. effundit contra eos qui Materiam inertem dicunt, & non vi sua aut necessitate naturæ, sed mente Divina motam esse & dispositam: Rudem deinde materiam sine ulla arte aut consilio hunc Mundum posse constituere, eaque perficere opera, quæ vulgus Hominum Rationi & Providentiæ attribuit, Voluptatem esse ducem vitæ Hominum, illius nutu omnes regi & gubernari, nec Hominum causa Mundum hunc, aut quidvis aliud à Deo fieri audacter & impiè affirmat: Denique promittit se olim ostensurum Compagem Mundi tam ineptam, inconcinnam, & vitiosam esse, ut Divina sapientia sit prorsus indigna; Quid fecerit hic Promissor tanto hiatu dignum lib. V. videbimus, interim quanto Sapientior Ille qui *Cælos Dei gloriam enarrare* dixit! An cùm machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphæram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint Rationis, cùm autem impetum Cœli admirabili cum celeritate moveri, vertique videamus, constantissimè conficientem vicissitudines anniversarias cum summa salute & conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solùm Ratione fiunt, sed etiam excellenti quadam divinaque Ratione? Tullius de Nat. Deor. lib. II.

169. *Tantopere Humanis*, &c.] Tam compositis, quæque humanæ prudentiæ tam similes sunt. *Faber* ex *Lambino*: Cum Salmasio tamen è MSS. rectiùs forsan legatur pro *Ac moderatis*, *Admoderatè humanis rationibus*: i. e. ut Humanæ rationes postulant: Et hæc Interpretatio optimè respondet v. 174.

—— *Quorum omnia causa*
Constituisse Deos fingunt ——

Ne

Ne genus occidat Humanum: Quorum omnia causa
Constituisse Deos fingunt, sed in omnibu' rebus 175
Magnopere à vera lapsi ratione videntur.
Nam quamvis rerum ignorem Primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis Cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis Divinitùs esse creatam 180
Naturam mundi, quæ tanta 'st prædita culpa:
Quæ tibi posteriùs, MEMMI, faciemus aperta;
Nunc id quod superest de Motibus expediemus.
Nunc locus est (ut opinor) in his illud quoq; rebus
Confirmare Tibi, nullam rem posse sua vi 185
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Ne tibi dent in eo Flammarum corpora fraudem:
Sursus enim vorsus gignuntur, & augmina sumũt:
Et sursum nitidæ Fruges, Arbustaque crescunt,
Pondera quantum in se 'st, cum deorsum cuncta ferantur. 190
Nec cùm subsiliunt Ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna, trabeisque,
Sponte sua facere id, sine vi subigente, putandu 'st:
Quod genus, è nostro cum missus corpore Sanguis
Emicat exsultans altè, spargitque cruorem. 195
Nonne vides etiam, quanta vi Tigna Trabeisque
Respuat humor Aquæ? nam quam magi' mersimus altum

ne pereat Humanum Genus, propter quos fingunt Deos cuncta effecisse: At in hac opinione plurimum falluntur: Etsi enim non esset origo rerum mihi optimè perspecta, tamen ex ipsa Cæli consideratione, aliisque rebus infinitis probare possum, Mundum hunc tam vitiosum, tot defectibus laborantem à Diis non fuisse factum: Hæc verò omnia, O Memmi, *Tibi olim explicabo, nunc Opus propositum implebo, & doctrinam de motibus exponam: Jam opportuna est occasio, ut puto, ostendere nullum Corpus sua vi, & naturaliter sursùm ferri, ne forsan motu flammæ deceptus id credas fieri: Nam cum generetur, & cum incrementum sumat Flamma, sursùm tendit; lætæ etiam Segetes, & Arbores crescunt sursùm, licet omnia pondera (qualia sunt Segetes & Arbores) deorsùm vi sua & naturaliter tendant: Neque credendum est, cum Ignes ad tecta domorum ascendant, & veloci flamma trabes & tigna absumant, id propria sua vi, & naturaliter, nulla vi cogente, facere, sed eodem modo, quo Sanguis è vena secta emicat exultans altè, & Cruorem latè spargit: Nonne etiam cernere licet quanta vi Aqua tigna & trabes rejicit? quò magis enim altè mergimus,*

NOTÆ.

181. *Quæ tanta est.*] *Quamque hæc sint*, B.

183. *Nunc id quod superest*, &c.] Hunc versum rejicit *Lambinus*, an meritò Alii judicent, certè nec supervacaneus est, nec Lucretio indignus: Olim affirmaverat Semina omnia deorsùm tendere, & omnem motum sursùm esse violentum, idem urget, v. 83. & docet nullum Corpus, ne Ignem quidem ipsum, naturaliter sursùm ferri, sed vi aliorum Corporum extrudi, eodem modo quo succus in Arboribus, Sanguis è venis exiliens & Trabs Aquis immersa; Quis enim dubitat & succum istum, & Sanguinem, & Trabem istam in *Inani* deorsùm tendere, licet Alter per Truncum ascendat, Alter è venis emicet, & altera ex undis emergat? Observat denique Radios Solis ad Terram deorsùm tendere, Stellas etiam, Meteora ignita, & Fulmina in Terras cadere, & concludit Flammam non vi sua, sed Corporum extrudentium impulsu sursùm ferri: *καὶ τὰ πρῶτα μὲν ἁπλᾶ, καὶ τὰ ἐξ ἐκείνων συγκρίματα βάρος ἔχει*: Plutarchus 1. Plac. Phil. Cap. 12. Et Simplicius docet Epicuri fuisse sententiam *ἅπαν σῶμα βάρος ἔχειν, τῷδε τὰ βαρύτερα ὑφιζάνειν, τὰ ἧττον βαρέα ὑπ' ἐκείνων ἐκθλίβεσθαι ἐπὶ τὸ ἄνω*

187. *Ne.*] *Nec*, Alii, vitiosè: & imperitè *Timeo* pro *in eo* legit Nardius.

188. *Augmina.*] Alii *Agmina.*

188. *Sursus enim vorsus*, &c.] Est tacita *ἀνθυποφορά*· Sursùm enim inquies fertur Ignis, ad quam versu sequenti respondet, sed Fruges & Arbores in altum feruntur propter vim subigentem, quæ è Terris prorumpens, in altum crescere cogit, cùm tamen omnia pondera naturaliter (quantum in se est) ferantur deorsùm. Faber.

193. *Sine vi subigente.*] Ita Lambinus uno MS. adjutus. Alii Omnes *Subjecta.*

197. *Quam magni' mersimus.*] *Quam magis urgimus*, B. & alii Codd. *urgere* enim apud Veteres ut *Fervere*, Alii *Ursimus.*

Directa,

multaque vi laborantes in profundum deprimimus, eò majori impetu Aqua rejicit, ita ut plus media sui parte sæpe emergant & exiliant: Nemo tamen, puto, dubitat quin hæc omnia (quantum in se est) propria sua vi & naturaliter per vacuum Inane deorsum ferrentur. Similiter credendum est, Flammas per Aërem expressas posse ascendere, licet propria gravitas deorsum deducere contendat: Nonne etiam cernere licet Ignita noctu Meteora per Aërem volitantia ducere longos flammarum tractus in quascunque partes vagari permittit Natura? Nonne vides etiam Stellas & Sidera in Terram cadere? Sol de alto Cœli culmine Calorem flammasque suas in omnes undique Aëris regiones emittit, & agros radiis conserit; Ignis igitur Ipsius Solis versum Terras, & deorsum tendit: Cernis quoque Fulmina per imbres transversos ferri, Flammæ è nubibus prorumpentes nunc hinc, nunc illinc concurrunt; & Ignis passim in Terras decidit. Te etiam, O Memmi, *cognoscere magnopere volo,*

Directa, & magna vi multi pressimus ægrè;
Tam cupidè sursum revomit magis, atque remittit,
Plus ut parte foras emergant, exsiliantque. 200
Nec tamen hæc, quantu 'st in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per Inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent Flammæ quoque posse per auras
Aëris expressæ sursum succedere; quanquam
Pondera, quantum in se 'st, deorsum deducere pugnent: 205
Nocturnasque faces Cœli sublime volanteis
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit parteis Natura meatum?
Non cadere in terram Stellas, & Sidera cernis?
Sol etiam summo de vertice dissupat omneis 210
Ardorem in parteis, & lumine conserit arva:
In terras igitur quoque Solis vergitur ardor.
Transversosque volare per imbres Fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus Ignes
Concursant, cadit in terras vis Flammea volgò. 215
Illud in his quoque Te rebus cognoscere avemus:
Corpora

NOTÆ.

199. *Revomit.*] Meliùs quàm *Removet*.

206. *Sublime.*] Virgilius

Jamque Humiles, jamque elati sublime *feruntur.*

209. *Non cadere in Terram Stellas*, &c.] Fallitur, inquies, *Epicurus*, & cum illo unà *Lucretius*; neque enim Stellæ cadunt: Ita est: Sed muta nomen, pro Stellis pinguem, sulphuream, & oleaginosam exhalationem ponito, quod dicit verum erit tamen: *Faber*: Lambinus & Pareus è Virgilio explicant Lucretium,

——*Suadentque* cadentia *Sidera somnum*; locum inspice, eosque viros nihil agere deprehendes.

212. *Vergitur.*] Servius ad 12. Æneid.

Quo vergat *Pondere letbum*,

Benè *vergat*, nam morientes Inferos petunt. Et hæc meliùs Lucretium explicant quàm illa quæ Alii Interpretes ex Servio ad 6. Æneid. proferunt:

——*Frontique* invergit *vina Sacerdos.*

Vergere est conversa in sinistram partem manu ita fundere, ut Patina convertatur, quod in Infernis sacris fit: Alii legunt *Spargitur*.

214. *Abrupti.*] Virgilius.

——Erupti *nubibus ignes*

——Proruptus *Corpore Sudor*

& Æneid. 3. v. 199. meliùs ex Codd. vet. legatur

——Abrupti *nubibus Ignes*

quàm Abruptis.

216. *Illud in his rebus quoque.*] De Seminum motu naturali deorsùm, & violento sursùm fusè Poeta disputavit: unde autem motus ille violentus nisi ex ictu? At Gravia æquali velocitate ad lineam per Inane descendentia nunquam concurrerent, Alia nunquam assequerentur alia, proinde nulla foret omnino Generatio, nihilque existeret

Desertum præter spatium & Primordia cæca:

Hoc vitio laborabat *Democriti* sententia, qui unicum tantùm motum κατὰ πληγὴν (ita enim legendum, non κατὰ πλάγιον, ut ex Cicerone manifestum est, qui libro de Fato, *Quandam vim motus*, inquit, *habebant, Impulsionis, quam Plagum ille appellat, à Te, Epicure, Gravitatis & Ponderis:*) agnovit: Plutarch. de Plac. Phil. lib. I. C. 23. Epicurus igitur duas sp[ec]ies mo[tu]s

Corpora cùm deorsum rectum per Inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore ferme,
Incertisque locis spatio decedere paullùm:
Tantùm quod Momen mutatum dicere possis. 220
Quod nisi Declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttæ, caderent per Inane profundum:
Nec foret Offensus natus, nec Plaga creata
Principiis: ita nil unquam Natura creasset.
Quòd si forte aliquis credit Graviora potesse 225
Corpora,

Corpora cùm per Vacuum innata sua gravitate deorsum ad lineam tendant, aliquo saltem tempore, sed non uno definito, aliqua etiam parte spatii, sed non una definita, à linea vi sua propria declinare, ita tamen ut motus ad lineam dicatur vel minimum mutatus: Nisi enim declinarent, Omnia deorsum per infinitum Inane, uti Imbris guttæ, ferrentur: Nullus foret inter Semina ictus, nulla plaga, & sic Natura nullum unquam compositum procreasset: Si autem aliquis fortasse existimet Graviora

NOTÆ.

motus naturalis constituit, Aliam ad Perpendiculum, aliam ad Declinationem, Ἐπίκουρ© δύο εἰδη τῆς κινήσεως, τὸ κατὰ σάθμην, ϗ τὸ κατὰ παρέγκλισιν. Plutarchus de Plac. lib. I. C. 23. Motus hic Declinationis idcirco necessarius est visus, quoniam alioquin nullus inter Atomos ictus futurus fuisset, nullaque proinde extitisset unquam ullius rei generatio. *Cicero in* 1. *lib. de Fin:* Censet Epicurus eadem illa Individua & solida Corpora ferri suo deorsùm pondere ad lineam, hunc naturalem esse omnium Corporum motum: Deinde ibidem Homo acutus, cùm illud occurreret, si omnia deorsùm è regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, nunquam fore ut Atomus altera alteram possit attingere, itaque attulit rem commentitiam: Declinare dixit Atomùm perpaullum quo nihil possit fieri minus, ita effici complexiones, & copulationes, & adhæsiones Atomorum inter se, ex quo efficeretur Mundus omnesque partes Mundi quæ in eo sunt: Hanc sententiam v. 35. explicat *Lucretius*.

217. *Rectum per Inane.*] Id est motu perpendiculari, ita autem dicitur *Rectum per Inane*, ut *Recta regione viaï:* neque enim necesse est legere *Vastum per Inane* quod cuipiam videatur. *Faber:* Alii illam, quam apposui, Interpretationem sequuntur.

219. *Decedere.*] *Secedere*, Lambinus. Antiqui omnes Codd. *Se pellere.* Sic Cicero in lib. I. de Nat. Deorum: *Omnis autem ista rerum effigies quomodo ex individuis Corporibus oritur, quæ etiamsi essent, quæ nulla sunt*, Pellere se ipsa tamen, *& agitari inter se concursu fortasse possent, formare, figurare*, &c. *non possent.*

219. *Incertisque locis.*] *Incerto tempore*, non uno definito, sed modò hoc, modò illo tempore; *Incertis locis*, Aliis atque Aliis: Ita moventur Semina tanquam Animalia, quæ v. 256.

—— *Declinant motus, nec tempore* certo
Nec Regione loci certa, *sed ubi ipsa tulit Mens:*

ita *Lucretius* malignus Providentiæ hostis stupida sua & bruta semina tantùm non Animo, & voluntate donat.

220. *Tantùm quod Momen*, &c.] Ita vet. Lib. Turnebus legit *Momen mutatus*, i. e. mutationis (ut ipse Lucret. *In* Commutatum *veniunt:*) ut sit hæc sententia, vix dicere possis levem mutationem esse factam: Alii, *Tantum quoad Momen:* Alii, Quod *Minimum mutatum:* Cicero lib. de Fato; *Cur declinet Atomus* uno minimo, *non declinet duobus aut tribus?* & Lucret. infrà v. 243.

—— *Paullùm clinare necesse est*
Corpora, nec plus quàm minimum ——

Gassendus: *Minimum momentum.*

221. *Quod nisi declinare*, &c.] Breviter v. 4. hunc motum declinationis admittendum docet. Alioquin disjuncta semper & discreta ferrentur semina, tanquam Imbris guttæ, nullæ forent adhæsiones, & complexiones Atomorum, & proinde nulla Composita.

225. *Quòd si forte aliquis*, &c.] Motum hunc ad Declinationem, κίνησιν κατὰ παρέγκλισιν ita deperit *Lucretius*, ut illum nullo modo sibi extorqueri patiatur; idcirco v. 18. acriter insurgit in eos, qui existimant graviora semina per Inane descendentia posse assequi Leviora, & illa percutere; ita ut non opus sit ista, quam fingit Seminum declinatione: Asserit omnia Semina æquivelocia esse, & pari pernicitate per Inane ferri, ideoque illa quæ ponè subeunt nunquam posse assequi præcedentia; Medium quidem facere aliquid ad motus accelerationem

Corpora, quò citiùs rectum per Inane feruntur,
Incidere è supero Levioribus, atque ita Plagas
Gignere, quæ possint genitaleis reddere motus:
Avius à vera longè ratione recedit.
Nam per Aquas quæcunque cadunt, atque Aëra deorsum: 230
Hæc pro ponderibus casus celerare necesse 'st,
Propterea, quia corpus Aquæ, naturaque tenuis
Aëris haud possunt æquè rem quamque morari:
Sed citiùs cedunt Gravioribus exsuperata.
At contra nulli de nulla parte, neque ullo 235
Tempore Inane potest Vacuum subsistere reij,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per Inane quietum
Æquè ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt Levioribus incidere unquam 240
Ex supero Graviora, neque Ictus gignere per se,
Qui varient motus, per quos Natura genat res.
Quare etiam atque etiam paullùm clinare necesse 'st
Corpora,

·a utpote celerius ·nane descendentia Levioribus desuper ·re, & inde Plagas ·e fieri, unde motus genitales oriren· Ille profectò pluri· & egregiè fallitur: ·nque per Aquas aut descendunt pro di· ratione ponderum ·s aut tardius fe· , quia Aër & Aqua ·s Corporibus non ·ter resistunt, & eo· ·otus impediunt, sed ·s à Gravioribus ·ibus dividuntur, ·oventur; At è con· ·anc non potest ex ·rte ulli rei resistere, ·e impedire, & siste· ·ed iterum quo fera· ·atium pro natura ·nper dabit: Igitur ·ane non resistens in· ·a Pondera debent velocitate ferri, ·e Graviora non ·t Levioribus desuper incidere, neque per se ictus istos facere qui varient motus, per quos ·nctas Natura producit. Fatendum igitur est Semina declinare perpaulum,

NOTÆ.

·nem & retardationem, & Corpora ·m materiæ pondere inæqualia, cùm ·uam aut Aërem supernè deorsùm ca· non æquivelocia esse, quod falsum ·ncedit: Vult autem motum eò velo· ·n semper fieri, quò spatium liberius ·anius est, ut ubi spatium denique li· ·ıum inanissimumque est, motus sit ·ssimus, & qui plures in eo sunt, mo· ·sint æquè veloces.

. *Plagas.*] Ita Lamb. è v. 241. ubi *re ictus*, licet omnes Libri *Plagis* ex· ·t.

. *Deorsum.*] Alii *Rarum:* Quæ vox ·idet v. 232.

—— *Naturaque tenuis* *is* ——

. *Haud æque possunt.*] *Haud æque*, id ·n æqualiter; non similiter, nam Aqua subsistit Corporibus, quàm Aër; Hæc ·*nus*, sed longè alia est, eaque ipsa, appofui, Lucretii sententia.

. *Inane quietum.*] Quod nulli rei re· ·nam quò liberius est spatium, eò ve· secundum Epicuræos motus: καὶ μὴν ·χεῖς ἀναγκαῖον τὰς Ἀτόμους εἶναι ὅταν ·κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικόπτον· ·ὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς· οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηδὲν μήδε ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορά, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχυτῆτι διαφέρει· Epicurus ad Herodotum.

239. *Æque Ponderibus.*] *Atque Ponderibus*, è suis forsan, quos alibi jactat, MSS. Codd. edidit *Fayus*, tales Codd. tam eleganti viro non invideo.

241. *Per se.*] id est solo motu ad Lineam, sine ulla Declinatione.

242. *Genat.*] Gifanius & Pareus huic voci, quam deperit Lambinus, nimium quantùm infensi legunt *Gerat*, quasi *Genat* non meliùs respondeat v. 228.

Quæ possint genitaleis *reddere motus.*

243. *Quare etiam atque etiam.*] Refutata, quam modò exposuerat, opinione, concludit v. 8. Semina declinare perpaullum, & quo nihil potest minus esse, ita etiam ut non *obliquè* moveri dicantur: Sensus enim ipsi docent Gravia deorsùm tendentia non obliquo motu ferri: At iidem sensus non negant Gravia minimùm declinare, declinatio enim minor est quàm ut percipi possit; Ideoque cùm non refragentur sensus, & postulat rerum generatio, quæ sine isto motu

Corpora, nec plùs quàm minimùm, ne fingere motus
Obliquos videamur, & id res vera refutet. 245
Namque hoc in promptu, manifeſtumque eſſe videmus:
Pondera, quantum in ſe 'ſt, non poſſe Obliqua meare,
Ex ſupero cum præcipitant, quod cernere poſſis.
Sed nihil omnino recta regione viaï
Declinare, quis eſt, qui poſſit cernere, ſeſe? 250
Denique ſi ſemper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur ſemper novus ordine certo,
Nec Declinando faciunt Primordia motus
Principium quoddam, quod Fati fœdera rumpat,

at quo nihil poſſit fieri minus, ne fingere videamur Semina obliquo motu ferri, & iſtud figmentum Experientia refutet. Omnibus enim manifeſtum eſt Gravia Corpora cum deſcendant ſua gravitate non poſſe obliquè ferri; Et hoc ipſi Oculi demonſtrant; At à recta linea perpaulum non declinare quis Oculus tam acutus qui ſentiat? Denique ſi omnis motus ſemper connectatur, certoque ordine & ſerie novus motus è vetere ſemper oriatur, nec Semina decli-nando *faciant motus quoddam principium quod Fati catenas rumpat,*

NOTÆ.

motu nunquam prorſus foret, Admittenda eſt Seminum Declinatio.

243. *Clinare.*] Alii *Inclinare*; ſed quis *Clinare* rejiceret, qui *Clinamen* v. 292. admittit?

245. *Obliquos*, &c.] Modeſtè, at motus vel maximè obliquos æquiùs poſtulâſſet, ſi ſenſuum judicium timeat, abeant iſti moleſti ſenſus, & hoc uno ſe falli patiantur; Non iniquior eſt Poſtulatio: Nam & ipſa Declinatio (*Cicero primo libro de Finibus*) ad libidinem fingitur, ait enim Epicurus Atomos declinare ſine cauſa, quo nihil turpius eſt Phyſico, & illum motum naturalem omnium ponderum è regione inferiorem locum petentium ſine Cauſa eripuit Atomis: Nec tamen id, cujus Cauſa hæc finxerat, aſſequutus eſt. Nam ſive omnes Atomi declinabunt, nullæ unquam cohæreſcent, ſive aliæ declinabunt, aliæ ſuo nutu rectè ferentur, primum erit hoc quaſi provincias Atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur; deinde eadem illa Atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta Concurſio hunc Mundi ornatum efficere non poterit.

250. *Declinare ſeſe.*] Virgilius Æneid. 4.
—— *Dulci declinant lumina ſomno.*
& Cicero de Fato, *Quæ ergo nova cauſa eſt in natura quæ declinet Atomum?*

251. *Denique ſi motus*, &c.] Pro declinatione ſeminum iterum pugnat *Lucretius*, v. 43. Quoſdam motus eſſe voluntarios omnes ſentiunt, Libertatem in ſeipſo quilibet percipit, & ſimilem eſſe in aliis Animalibus non ineptè conjicit; illa enim videt motus ſuos non certo tempore, certoque ordine peragere, ſed pro libitu variare, & nutu ſuo vivere. Imo cùm Carceres ſubitò pateſiant, tantùm non videmus ipſam voluntatem equi prorumpentem & longè præcurrentem antequam moventur Artus: Primo plauſu erigitur, internus Animi motus præceps fertur, dum Spiritus, qui per nervos in ſingula membra dirigendi ſunt, tardiùs conveniant, Animique motui moroſiùs obſequantur. Deinde cùm externa vi impellimur, aliquid intus latet quod vi iſti obſiſtat & repugnet; Et aliud planè nos agere ſentimus, cùm noſtro nutu, quàm cùm aliorum impulſu moveamur. Unde verò hæc Libertas? Excute Semina ipſa, nihil tale in iis latet, ex motu directo & ad lineam Fati & Neceſſitatis Catena nectitur, ex Ictu (ſi poteſt eſſe Ictus ſine Declinatione) eadem ſequitur Neceſſitas. Relinquitur igitur Sola Declinatio cui ſe debeat Libertas. Motum hunc Declinationis *Plutarchus De An. ſolert.* docet ab Epicuro induci, *ὅπως εἰς τὴν ζωὴν ἡ τύχη παρεισέλθῃ, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μὴ ἀπολῆται. Hunc Epicurus rationem induxit ob eam rem, quòd veritus eſt, ne, ſi ſemper Atomus gravitate ferretur naturali & neceſſaria, nihil liberum nobis eſſet, cum ita moveretur Animus, ut Atomorum motu cogeretur:* Et alibi: Epicurus ab Atomis petit præſidium, eaſque de via deducit, & uno tempore ſuſcipit res duas inenodabiles: Unam, ut ſine cauſa fiat aliquid, ex quo exiſtet ut de nihilo quippiam fiat, quod nec Ipſi, nec cuiquam Phyſico placet: Alteram, ut cùm duo Individua per inanitatem ferantur, alterum è regione moveatur, alterum declinet: *Cicero de Fato.*

Ex

Ex infinito ne causam causa sequatur: 255
Libera per Terras unde hæc animantibus extat,
Unde est hæc (inquam) fatis avolsa Voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas?
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit Mens. 260
Nam dubio procul his rebus sua cuique Voluntas
Principium dat: & hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamé prorumpere Equorum
Vim cupidam tam desubitò, quàm Mens avet ipsa? 265
Omnis enim totum per Corpus materiaï
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium Mentis connexa sequatur:
Ut videas initum motus à Corde creari,
Ex Animiq; voluntate id procedere primùm: 270
Inde dari porro per totum Corpus, & artus:
Nec simile 'st, ut cùm impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu,
Nam tum materiam totius Corporis omnem
Perspicuu 'st nobis invitis ire, rapique, 275
Donicum eam refrænavit per membra Voluntas.
Jamne vides igitur, quamquam vis extera multos

& efficiat ut Causa ab æterno non sequatur Causam, unde oritur, unde inquam illa Animantium Voluntas libera, & Fati vinculis exempta; cujus nutu huc & illuc pro libitu movemur? motusque nostros variamus non certo semper (definito) tempore, nec certo semper (definito) loco, sed ubi, & quando ipsi Animo placuit: Dubitari enim non potest, quin hi motus initium à Voluntate sumunt, & postea per artus deferuntur: Nonne etiam vides cùm subitò patefiant Carceres, Equos ad cursum pronos non posse prorumpere tam citò quàm Animus ipse vult: Namque particulæ materiæ (Spiritus) quæ motui inserviunt, ex toto corpore collectæ debent convenire, ut conjunctæ (vel uno impetu emissæ) imperium Voluntatis faciant: Unde manifestum est motus initium à Corde fieri, & primùm procedere ex Voluntate Animi (qui in Corde situs est) & inde per totum Corpus, & omnia membra dispergi. Neque hic motus similis est illi quo movemur, cùm vi externa & alterius impulsu agimur, tum enim quilibet experitur totam Corporis sui impulsi molem se reluctante ferri, donec Voluntas motum istum inhibeat, & singula Membra sistet. Nonne ergo jam intelligis, quanquam vis externa multos agat,

NOTÆ.

255. *Ex Infinito ne Causam*, &c.] Fatum enim nihil aliud est quàm εἱρμὸς seu συμπλοκὴ αἰτιῶν τεταγμένη: Et qui introducunt Causarum seriem ordinatam ac sempiternam, ii mentem Hominis *Libertate* spoliatam Fati necessitate devinciunt. *Cic.* de Fato.

259. *Declinamus.*] Inclinamus, variamus, dirigimus, & absurdè *Fayus* Vitamus.

262. *Rigantur.*] Gassendus *Vagantur*: Alii Reguntur: De Anima Mundi *Manilius*,

—— *Cum Spiritus unus*
Per cunctas habitet partes, atque irrigot *Orbem*
Omnia pervolitans, Corpusque Animale figuret.

265. *Vis cupida Equorum.*] Ut apud Virgilium

—— *Odora Canum vis.*

265. *Desubitò.*] Ennius, Nævius, Cæcilius, Omnes veteres utuntur: Ennius,

Cum desubito *me orat Mulier lachrymansque ad genua accidit.*

266. *Omnis enim totum*, &c.] v. 6. Motus voluntarios Animalium obiter, nec ineptè explicat: Vult ipse Animus, deinde colligit Spiritus, qui sibi obsequantur, per nervos in membra dirigit, languidos fovet, novos & vigentes subministrat, ita movetur Animal, & continuatur illius motus.

268. *Connexa.*] Cum Aliis *Connixa* libentiùs legerem.

272. *Nec simile est*, &c.] Explicatum modò voluntarium motum v. 12. illustrat, comparatione facta inter eum & motum violentum; nam motu violento acti vim externam sentimus, cùm nutu nostro procedamus, nihil tale: Deinde vi externæ repugnat Voluntas nostra, aliquando etiam vincit: Unde patet esse aliquod Principium internum motus, liberum planè, nec ulla necessitate vinctum.

277. *Extera.*] Meliùs quàm *Extima* Lambini.

Pellit,

Pellit, & invitos cogit procedere sæpe,
Præcipiteisque rapit, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contrà pugnare, obstareque possit, 280
Cujus ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et projecta refrænatur, retroque residit.
Quare in Seminibus quoq; idem fateare necesse'st,
Esse aliam præter Plagas, & Pondera causam 285
Motibus, unde hæc est nobis innata potestas:
De Nihilo quoniam fieri Nil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne Plagis omnia fiant,
Externa quasi vi, sed ne Mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agendis; 290
Et devicta quasi cogatur ferre, patique:
Id facit exiguum CLINAMEN Principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo.
Nec stipata magis fuit unquam Materiaï
Copia, nec porro majoribus intervallis. 295
Nam

& invitos movere cogat, rapiatque præcipites, Aliquid tamen esse in corde nostro quod isti impulsui resistere queat, & reluctari, ad cujus nutum Spiritus (copia materiæ) aliquando per nervos in membra emittuntur, emissi aliquando inbibentur, & retrò fluere coguntur. Et si hoc agnoscas, necesse est ut fateare esse in ipsis Seminibus aliam motuum Causam præter Plagas & Pondus, ex qua Causa hæc libera facultas innata oritur: Nihil enim fit è Nihilo. *Pondus enim ipsum, quod Seminibus naturale est, efficit ut omnia non Ictibus, & quasi externa vi agantur: Sed ut Mens ipsa interna necessitate non determinetur in omnibus suis actionibus, & quasi devicta cogatur pati (nihil pro libitu agat) minimè isti* declinationi *Seminum, quæ neque in certo loco, neque in certo tempore fit, debetur. Tota seminum multitudo nunquam magis stipata fuit, nec porrò majoribus intervallis distabat,*

NOTÆ.

283. *Projecta.*] Quasi procul rejecta, *Fayus:* Ama Interpretem.

284. *Quare in Seminibus,*&c.]E Libertate Voluntatis motum Declinationis v. 10. demum adstruit: Ex Ictu nunquam nascetur ista Libertas, Ictus quippe est vis externa, quæ Libertati maximè adversatur, Pondus, licet sit Principium motus internum, dum tamen deorsùm eodem semper tenore tendat, non minùs adversatur Libertati, quàm ipse Ictus: Sola igitur restat Declinatio, quæ nec certo tempore, nec certo loco facta necessitatem istam, quam & Ictus & Pondus inducunt, evitat, & rumpit Fati fœdera.

286. *Nobis.*] E vett. Codd. *Lambinus*, dum Alii legunt *Ollis:* Cicero lib. I. de Nat. Deorum: *Epicurus*, cùm videret si Atomi in inferiorem locum ferrentur suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quòd illarum motus esset certus & necessarius, invenit *Declinationem*, ut hanc Necessitatem effugeret.

287. *De nihilo quoniam,*&c.]Id est, res non fiunt ex Nihilo, quia Pondus & Ictus Atomorum id impediunt, at Pondus & Ictus Atomorum non faciunt, ut nobis innata sit Libertas agendi: Hæc *Fayus:* Quibus nihil absurdius vel ipse *Fayus*.

289. *Ne Mens ipsa necessum Intestinum,* &c.]Codices omnes *Ne Res ipsa;* Istis omnibus Codicibus præferenda est Lambini conjectura, sententia ipsa postulat *Mens:* Hunc locum, de quo nihil Interpretes, difficilem existimo, & ita explicandum: De nihilo nihil fit, Ergò Libertas voluntatis ex aliquo oritur; quodnam verò istud sit jam inquirendum est; Motus Seminum est duplex, Alter naturalis deorsùm, qui à *Pondere* procedit, Alter violentus sursùm, qui ab *Ictu:* Jam ab *Ictu* Omnia non fieri manifestum est, quoniam aliquis motus à Pondere procedit; Iste autem motus qui à *Pondere* procedit, dum sit naturalis, & eodem semper tenore labatur, *Libertati* non magis favet, quàm ipse *Ictus;* Ne igitur Animus, qui ex Seminibus constat, necessitate aliqua interna, i. e. motu qui à *Pondere* procedit determinetur, sola potest Seminum *Declinatio* efficere, quæ in incerto loco, incerto etiam tempore facta illius *Libertatis* Causa esse potest.

289. *Necessum.*] *Necesse* est nomen, nam *Necessus*, *Necessis*, *Necessitas*, & *Necessum* lectum est: Donatus ad Sc. 5. Act. 5. Eunuchi Terent.

294. *Nec stipata magis,*&c.]Semina mutari non posse olim docuit *Lucretius*, jam v. 14. asserit Universam materiam nec minoribus

unquam,

Nam neq; adaugescit quicquam, neq; deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu Principiorum
Corpora sunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur;
Et quæ consuerunt gigni, gignentur eadem 300
Conditione: & erunt, & crescent, inque valebunt,
Quantum cuique datum 'st per fœdera Naturaï,
Nec rerum Summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quo possit genus ullum Materiaï
Effugere ex Omni, quicquam 'st, neque rursus in Omne 305
Unde coorta queat nova vis irrumpere, & Omnem
Naturam rerum mutare, & vertere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quare
Omnia cum rerum Primordia sint in motu,
SUMMA tamen summa videatur stare quiete, 310
Præterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longè nostris ab sensibus infra
PRIMORUM natura jacet: quapropter ubi illa
Cernere jam nequeas, motus quoque surpere debent:
Præsertim cùm, quæ possimus cernere, celent 315
Sæpe tamen motus spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant Pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti:

(nec rarior, nec densior) numerus enim Seminum nec augeri potest, nec diminui: Quapropter in eo motu, quo nunc sunt semina, olim etiam in omni præterito tempore fuerunt. Et eodem posthâc in æternum ferentur: Et quæ aliquando genita fuerunt, similiter in posterum gignentur, & existent, & augebuntur, & valebunt, prout leges Naturæ permittunt, & uniuscujusque rei Natura postulat. Nec ulla potest vis mutare Rerum summam, (Universum) nam nullus est locus in quem recedere possit aliqua Materiæ particula ex Omni (Universo) effugiens, neque ullus omninò locus è quo nova vis potest in Universum irrumpere, Naturam rerum, & motus Seminum mutare. Ne verò mireris quòd cum omnia Semina perpetuo motu agitentur, Universum tamen alta quiete torpescere videatur, nec motus aliquos, nisi forsan particulares quorundam Corporum sentiamus: Semina enim ipsa longè minora sunt quàm ut sub sensibus cadant; Cum igitur Semina ipsa videre non potes, certè motus ipsorum debent esse inconspicui: Nec de hac re dubitabis, si consideres illarum rerum, quæ oculis usurpare possumus, motus sæpe cerni non posse, si modò ipsæ res sint longè remotæ; nam sæpe Oves in monte læta gramina tondentes modò huc, modò illuc tendunt, quocunque herbæ recenti rore gemmantes invitant singulas;

NOTÆ.

unquam, nec unquam majoribus intervallis distinctam, quippe nullum semen perit, ita ut hiatus relinquatur; nullum novum semen introducitur, unde spissius fieret Universum: Deinde motus seminum esse immutabiles, eosdem olim fuisse, qui nunc sunt, & eosdem in æternum futuros: Ideoque quales res olim productæ erant, tales iterum produci posse: Quippe ubi eadem semina, idem semper Pondus, & ubi nulla vis externa introduci possit, ibi idem motus, qui ex illo Pondere profluit, sit necesse est.

299. *Et Posthàc.*] *Post hoc* Gifanius; & in sequenti versu, *Qua consuerunt.*

308. *Illud in his rebus,* &c.] Contra *Lucretium* forsan aliquis objiciat, ipsos sensus hanc de perpetuo Seminum motu opinionem vertere, nam si Universa materia agitaretur, unde Rerum summa τὸ πᾶν tam alta quiete torpescere videatur? Respondet Poeta v. 25. ineptè id objici, necesse enim est ut motus seminum sit imperceptibilis, cùm ipsa Semina aciem Oculorum fugiant: Deinde subjungit, rerum etiam sensibilium motus oculos nostros è longinquo spectantes non rarò latere, quod exemplum Ovium per agros reptantium, & militum per Campos discurrentium illustrat.

312. *Infra.*] *Ipsa*, Alii exhibent; sed Lambinus nihil mutare ausus est.

314. *Surpere.*] *Surripere*, *Subducere*, Horatius Od. 13. Lib. IV.

> *Quo motus, quid habes illius, illius,*
> *Quæ spirabat Amores,*
> *Quæ me* Surpuerat *mihi?*

Et

Et satiati Agni ludunt, blandéque coniscant: 320
Omnia quæ nobis longè confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Præterea magnæ Legiones cum loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes:
Et circumvolitant Equites, mediosque repente 325
Tramittunt valido quatientes impete campos:
Fulgur ibi ad Cœlum se tollit, totaque circum
Ære renidescit Tellus, subterque virûm vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque Montes
Icti rejectant voces ad Sidera mundi: 330
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, & in campis consistere Fulgur.
Nunc age jam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, & quàm longè distantia formis,
Percipe, multigenis quàm sint variata FIGURIS: 335
Non quòd multa parum simili sint prædita forma,
Sed quia non volgò paria omnibus omnia constant.

Agni etiam benè saturati ludunt, & lasciviunt; Quæ tamen omnia è longinquo visa nobis apparent indistincta, & speciem ferunt unius continui Candoris in viridi monte consistentis. Præterea cum numerosi exercitus patentium Camporum omnes partes cursu complent imaginem pugnæ exhibentes, cum Equites circumvolitant, mediosque campos vehementi impetu quatientes transcurrunt, cum Fulgur ad Cælum usque ascendit, toti undique campi armorum nitore perfunduntur, discurrentium hominum pedibus excitatur sonitus, & montes clamore icti ad stellas usque reflectunt voces; si tamen hæc omnia ex aliqua parte alti montis spectes, totum istud fulgur videretur continuum, sine motu stare in Campis, & ex omni parte quiescere: Nunc age jam deinceps accipe Qualia sint semina, quantum à se invicem formis distent, & quàm variis & diversis figuris donantur; Non quòd pauca sint prædita forma simili, (Infinita enim sunt figuræ uniusmodi) sed quòd Omnia non sint similis, & ejusdem prorsus figuræ:

NOTÆ.

320. *Coniscant.*] Lambinus *Coruscant*, vel *Corussunt* à κορύτlω Cornibus peto: *Theocritus* Idyll. 3.

Τὸν Λιβυκὸν Κνάκωνα φυλάσσεο μὴ τὺ κορύψῃ·

Schol. μὴ τὺ κορύψῃ· μὴ σε κερατίσῃ, τὸ γὰρ κερατίζειν κορύτlειν οἱ Ατlικοὶ λέγουσιν, ὡς συντρεχόντων ἀλλήλοις, τῶν κριῶν, καὶ τὰς κορυφὰς πληττόντων, καὶ ῥηγνυμένων. At *Coniscans* utitur Cicero in Pisonem, *Caput opponis cum eo Coniscans.* Quintiliani Inst. lib. VIII. Cap. III. quidni igitur *Coniscant* retineamus, cùm sit apposita vox, & significet *Arietare*, vel *cornibus petere*? Hic verò mira commentus est *Fayus*; docet enim Quintilianum lib. VI. Ciceronem voce *Coniscans* utentem, & hunc ipsum *Lucretii* versum laudare: Ita Isti semper errant, qui alienis, non suis oculis utuntur.

326. *Impete.*] Sic lib. V.

Aut hominem tanto membrorum esse impete natum.

& alibi.

329. *Clamoreque Montes Icti rejectant.*] Alii Codd. *Clamor quoque montes Icit, & ejectat.*

333. *Nunc age*, &c.] De soliditate Seminum, & de affectionibus, Pondere, viz. & Motu, quæ ex illa profluunt, copiosè disputavit: Jam de alia Seminum affectione, Figura, viz. quæ Magnitudinem consequitur, (Figura enim terminus & modus magnitudinis) dicturus, monet v. 5. Atomos esse diversimodè figuratas. Non profectò quòd ipsarum figuræ discerni visu magis valeant, quàm de magnitudine est dictum, sed quòd ea figuratio rationibus variis comprobari possit: *Epicurus* apud *Plutarchum* docet Atomos, ἴδια ἔχειν σχήματα λόγῳ θεωρητά· Epicurus Epist. ad Herodotum, τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων· οὐ γὰρ δυνατὸν γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν (forsan Ατόμων) σχημάτων περιειλημμένων.

336. *Non quod multa parum*, &c.] Intelligit multa esse simili figura, non autem infinita: Faber. Contrà Lucretius v. 522.

——— *Primordia rerum*
Inter se simili quæ sunt perfecta figura
Infinita cluere.

vid. v. 691. è quo quid hæc sibi velint disces.

Nec mirum, cùm enim tanta sit seminum multitudo, ut neque finis sit illorum, uti demonstravi, neque summa ulla, (ut sit prorsùs infinita) Omnia profectò non debent esse ejusdem formæ, nec prædita figura prorsùs simili: Præterea, contemplare Homines, Pisces mutos, Arbores, Feras, diversa Avium genera, quæ flumina, fontes, lacus frequentant, & quæ sylvas & nemora avia pervolitant, contemplare inquam singula horum genera, & unumquodque inter se figuris distare invenies: Neque profectò nisi esset figurarum varietas, Proles suam Matrem, nec Mater Prolem suam cognoscere valeret; At manifestum est quòd Hæc Animalia, non minùs quàm ipsi Homines se invicem cognoscunt: Nam sæpe Vitulus ante pulchra Deorum simulachra mactatus concidit juxta thuricremas Aras, calidum Cruoris flumen è pectore emittens; At mater privata Prole sylvas virides percurrens linquit humi vestigia pressa bisulcis pedibus,

Nec mirum: nam cùm sit eorum Copia tanta,
Ut neque finis (uti docui) neque Summa sit ulla:
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, similique affecta Figura. 340
Præterea genus Humanum, mutæque natantes
Squammigerûm Pecudes, & læta Arbusta, Feræque,
Et variæ Volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fonteisque, lacusque: 345
Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes:
Horum unum quodvis generatim sumere perge,
Invenies tamen inter se distare Figuris.
Nec ratione alia Proles cognoscere Matrem,
Nec Mater posset Prolem: quod posse videmus, 350
Nec minùs atque homines inter se nota cluere.
Nam sæpe antè Deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen,
At Mater virideis saltus orbata peragrans, 355
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,

NOTÆ.

338. *Nec mirum cum*, &c.] Primò v. 4. Docet Semina diversimodè esse figurata, quòd verisimile non sit Corpuscula illa, cùm sint infinita, esse figuræ uniusmodi. Res quaslibet contemplemur, quò major earum numerus, eò major plerumque figurarum varietas, & idem, quod de rebus aliis, est de Seminibus sentiendum.

341. *Esse pari filo.*] A. Gellius, Lib. XIV. Cap. 4. Chrysippus facit imaginem Justitiæ, fierique solitum esse dicit à Pictoribus, Rhetoribusque antiquioribus ad hunc ferme modum: forma atque *filo* virginali, &c. Et Plautus dixit satis scitum *filum* mulieris, pro forma & figura mulieris: & ipse Lucretius alibi.

342. *Præterea Genus Humanum*, &c.] Secundò v. 7. Variæ Principiorum figuræ arguuntur ex eo, quòd omnia naturalia ex iis contexta, Homines, Feræ, Aves, Pisces, &c. diversimodè figurentur.

344. *Lætantia.*] Quid sibi velit hæc vox *Lætantia* nescit Lambinus, nisi forsan ab effectu loca aquarum dicantur *Lætantia*, quia volucres lætificent: Conjicit autem Legendum *Fluitantia*, vel *Lactantia*, i. e. invitantia. Faber legit *Liquentia*, suamque conjecturam tuetur autoritate Virgilii, qui dixit *Campos liquentes*. Vossius ad Catullum p. 234. *Lætantia* defendit; & confirmat ex v. 884. Lib. V.

—Puer haud quaquam, quin sæpè etiam tunc Ubera Mammarum in somnis lætantia *quærit.*

348. *Distare figuris,*] Alii *Differre figuris.*

349. *Nec ratione alia*, &c.] Quartò v. 22. ostendit hanc diversimodam figurationem, non tantùm in rerum generibus, sed in Individuis ejusdem generis manifestam esse & conspicuam: Ex sola enim diversa figuratione agnitio Matris à Prole, Prolis à Matre in Brutis: Hoc argumentum illustrat præclara descriptione vaccæ mactatum vitulum requirentis: & demum quædam de agnitione Matrum ab Hœdis & Agnis subjungit.

351. *Nota cluere.*] Animalia viz. inter se, vel sibi invicem nota sunt.

353. *Turicremas.*] Virgilius,
Vidit turicremis *cum dona imponeret Aris.*

356. *Linquit.*] Nescio quis *Non quit*: *Quit* à *Quio*, quiesco: *Non quit*, id est non *facit quiescere* vestigia, ut apud Plautum *Quiesce istam rem*: *Quiesce istam tumultum*: Si esset vox *Quio*, quam nondum inveni, lectionem veram esse judicarem.

Omnia

Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum Fœtum: completque querelis
Frundiferum nemus adsistens; & crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa Juvenci: 360
Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avertere curam:
Nec Vitulorum aliæ species per pabula læta
Derivare queunt aliò, curaque levare: 365
Usque adeo quiddam proprium, notumq; requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus Hœdi
Cornigeras nôrunt Matres, Agnique petulci
Balantum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis. 370
Postremo quodvis Frumentum, non tamen omne
Quodque suo in genere inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quædam distantia formis,
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis 375
Littoris incurvi bibulam pavit Æquor arenam.

(sylvas pede bifido pererrat) oculis suis loca omnia perlustrans, si forsan amissam prolem usquam videre possit, querelis (querulo mugitu) nemus adjacens implet, sæpè ad stabulum revertitur Prolis amissæ desiderio perfixa: Neque salices teneræ, neque gramina rore vigentia, nec ulla flumina summis ripis labentia recreare Illius Animum, subitamque Illius curam possunt avertere; neque species aliorum vitulorum, qui per fertiles agros lasciviunt, aliò convertunt illius animum illamque solicitudine liberant; tam pertinaciter quiddam quod suum est, & sibi cognitum requirit. Præterea teneri cum tremente voce Hœdi corrigeras matres suas, Petulci etiam Agni matres suas Balantes pariter cognoscunt, ita ut quisque (prout Natura ipsa postulat) ad suæ tantum matris ubera decurrat. Denique Quodvis frumenti Genus contemplare. Omnia tamen illius grana non inter se tam prorsùs similia invenies, quin aliqua sit inter illa figurarum varietas: Sic & Conchas dissimiles videmus Terram pingere (variis figuris ornare) quà Æquor mollibus undis bibulam Arenam littoris incurvi ferit.

NOTÆ.

359. *Adsistens.*] Nescio quis *Adsittens*, ex voce σίττα. Hesychius Σίττα; ἐπιφώνημα αἰξίν. Scholiastes ad quartum Idyllium *Theocriti*, Σίττα; ἐπίφθεγμα βουκολικὸν, ὅπερ λέγουσιν οἱ βουκόλοι, ὁμοίως καὶ τὸ ψίττα. Idem ad quintum Idyllium: Σίττα, ψίττα; ποιμενικὰ, αἰπολικὰ, βουκολικὰ ἐπιφθέγματα. Ita hæc conjectura Vaccam Lucretii in Pastorem, Caprarium, vel Armentarium convertit; *Adsectans*, Alii; *Adsistens*, i. e. Proximum; Lambinus: *Adsistens*, Luctu & dolore orbitatis perfixa ibi stans, stupefacta, ἐπιστήσασα ἑαυτήν. Faber.

359. *Crebra.*] Virgilius
—— *Pede terram*
Crebra *ferit.*

359. *Revisit ad stabulum.*] Sic Terentius, *ad eum visam*, & Plautus, *nunc ad eum inviso.*

365. *Derivare queunt aliò.*] Alii *Animum*: ut v. 363.
Oblectare Animum: & Virg.
—— *Non mollia possunt*
Prata movere Animum ——
Alii
Derivare queunt, Animum curaque levare: Pro *Aliò* Reliqui pugnant, & laudant Ciceronem alicubi dicentem, *Aliò* responsionem suam derivavit.

368. *Agnique petulci.*] *Petulci* appellantur, qui protervo impetu & crebro petunt lædendi alterius gratia: *Festus*: Ex hoc loco Festi edit. corrige.

369. *Balantum Pecudes.*] Ita Vet. Codd. dum Alii scribunt *Balantes pecudes.*

371. *Postremo quodvis,*&c.] Eandem specialem, seu (ut loquuntur) individualem differentiam agnosci docet, v. 6. siquis attendat, non modò in herba sed etiam in granis frumenti, in Conchis, & similibus: & demùm v. 4. concludit semina ipsa, cùm à nullo Artifice ad unam formam facta sint, debere non minùs quàm res cæteras variis & diversis figuris ornari.

371. *Quodvis frumentum.*] è versu 347. repete *Sumere perge.*

376. *Pavit.*] Ita Lambinus è MS. *Pavire* autem Veteres pro *ferire. Cicero Lib. II. de Divinatione.* Sed quia cùm pascuntur necesse est

Quapropter, pariter etiam semina, cum sint à natura, non facta manu alicujus Artificis ad unam certam formam, debent ferri (esse) dissimilibus figuris prædita. Hinc facile explicare possumus, cur Ignis fulminis facilius & fortius res penetrat, quàm ille noster (communis) qui facibus terrestribus exortus fluit: Dicere enim licet Ignem Fulminis cælestem subtilem magis esse, quippe è seminibus minoribus formis præditis constantem; atque ideo porulos istos pertransire posse, quos noster Ignis tedis lignisque exortus permeare nequeat. Præterea Lux transit per Cornu, sed Aqua non transit: Quam ob causam? Scilicet quia lucis particulæ minores sunt, quàm illæ è quibus Aqua componatur. Videmus vinum per Colum citò fluere, at è contra Oleum tardè transit, quoniam, viz. illius semina majora sunt, quàm vini semina, aut saltem magis hamata, & perplexa: Et inde fit quòd singula semina non tam citò diduci à se invicem,

Quare etiam atque etiam simili ratione necesse'st,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt,
Unius ad certam formam Primordia rerum,
Dissimili inter se quædam volitare Figura. 380
Perfacile 'st jam animi ratione exsolvere nobis,
Quare Fulmineus multò penetralior ignis,
Quàm noster fluat è Tedis terrestribus ortus.
Dicere enim possis cœlestem FULMINIS ignem
Subtilem magis è parvis constare figuris: 385
Atque ideo transire foramina, quæ nequit ignis
Noster hic è Lignis ortus, Tedaque creatus.
Præterea Lumen per cornu transit: at Imber
Respuitur: Quare? Nisi Luminis illa minora
Corpora sunt, quàm de quibus est liquor Almus
Aquarum: 390
Et quamvis subitò per colum Vina videmus
Perfluere, at contrà tardum cunctatur Olivum;
Aut quia nimirum majoribus est Elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.
Atque ideo fit uti non tam deducta repente 395
Inter

NOTÆ.

est aliquid ex ore cadere, & Terram *pavire*, Terripavium primò, post Terripudium dictum est. Alii scribunt *Lavit* autore *Nonio*, qui in voce *Lavit* hunc versum laudat.

381. *Perfacile est jam animi ratione*, &c.] Hanc pro varietate figurarum contentionem non inanem & inutilem esse, sed variis naturæ Phænomenis explicandis necessariam demonstrat; & ex iis ipsis Naturæ Phænomenis varietatem figurarum egregiè & copiosè probat. Primò v. 9. docet cur Ignis Fulminis faciliùs & fortiùs res penetrat quàm Ignis è Teda vel è Lignis ortus; nempe Ignis fulminis è parvis & subtilibus seminibus constat, dum crassiora sunt & hebetiora semina istius ignis, qui è Teda aut Lignis oritur. Ita Alia semina Aliis minora.

382. *Penetralior.*] Quidam Codd. *Penetralius*: ut & v. 384. *Cælestis* pro *Cælestem*.

385. *Subtilem magis è parvis.*] *Et Parvis*, mavult *Faber*, & sapit.

388. *Præterea Lumen per Cornu*, &c.] *Per Cornum*, Alii è Veteribus: v. 3. docet eandem Diversitatem figurarum, Caussam esse cur Lux per Cornu transit dum Aqua in superficie sistitur.

389. *Minora.*] Bono animo sit *Fayus*, non secum pugnat Lucretius: Alia semina aliis minora esse libenter agnoscit, nec tamen sibi ipsi repugnat, licet semina *Minima* esse olim dixerit. Per minima enim nihil aliud volunt Epicuræi quàm simplicia, solida Corpora, ideòque individua.

391. *Quamvis subitò.*] *Quamtumvis subitò*, mallem cum *Lambino*, quàm *Licet subitò* cum *bono Fayo.* Alia semina non tantùm Aliis majora, sed Alia hamata & ramosa esse, dum Alia rotunda sint v. 7. demonstrat. Vinum enim ideo citò per Colum transit, dum Oleum tardiùs fluit, quoniam Olei semina hamata sunt, & inde perplexior Principiorum nexus, ita ut non facilè adeo exolvantur, & coli foramina penetrent.

395. *Deducta.*] Tenuia, subtilia; metaphora à lana, ut opinor; exempla passim. Alii *Diducta*, quod in MSS. legitur, quod esset *Divisa*, *Distracta*, *Separata*, &c. sed pessimè, ut opinor, nam in Concretis Atomi non mutant naturam. Ridiculus itaque *Gifanius* qui scribit, *Atomi hamatæ sunt initio, nec statim omnes diductæ*: Faber. Ipse

Inter se possint Primordia singula quæque
Singula per cujusque foramina permanare.
Huc accedit, uti Mellis Lactisque liquores
Jucundo sensu linguæ tractentur in ore;
At contrà tetra Absinthi natura, ferique 400
Centauri fœdo pertorquent ora sapore:
Ut facilè agnoscas è lævibus, atque rotundis
Esse ea, quæ sensus jucundè tangere possunt:
At contrà quæ amara, atque aspera cunque videntur,
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri; 405
Propterea que solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo Bona sensibus, & Mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta Figura:
Ne tu forte putes Serræ stridentis acerbum 410
Horrorem constare elementis lævibus æquè
Ac Musæa mele, per chordas Organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
Neu simili penetrare putes Primordia forma
In nareis hominum, cum tetra Cadavera torrent, 415

& distrahi possunt, & Coli porulos perfluere. Adde insuper, quòd Lac & Mel grati sint saporis, & dum in ore versentur jucundum sensum excitant: at è contra amarum Absynthium, & tetra Centaurea ingrato sapore suo distorquent ora; & hinc facilè colligas Illa quæ sensus grato sapore & jucundè afficiunt (dulcia) è lævibus & rotundis seminibus constare; at contrà quæcunque amara & ingrati saporis sentimus, ex hamatis particulis, & magis inter se perplexis constare; unde fit ut lædant scindantque organa, & ingressu suo lacerent Corpus: Denique quæ grata sunt & jucunda sensui, quæ ingrata & injucunda, quippe sibi invicem contraria, seminibus disparis figuræ constant. Ne forte existimes acerbum Serræ stridentis Horrorem constare seminibus æquè lævigatis, ac sonos musicos, quos veluti dormientes Organici mobilibus digitis chordas percurrentes excitant, & efformant. Ne etiam credas semina esse ejusdem figuræ quæ afficiunt nares Hominum cum fœda cremant cadavera,

NOTÆ.

Ipse Ridendus: Hamata semina perplexè connecti quis nescit? *Semina in Concretis naturam mutare*, nec Ipse credidit Gifanius, Hamatas verò Atomos subitò diduci non posse existimavit, & rectè: *Diducta* igitur libenter legerem, cùm semina hamata,& inter se perplicata, nisi diducantur, per Coli foramina permanare non possunt.

398. *Huc accedit uti mellis*, &c.] v. 10. idem urget argumento è diverso rerum sapore ducto; Lac enim & Mel dulcia sunt, quia constant è Corpusculis ea ratione configuratis, ut in organum gustatus effusa, porulosque ejus subeuntia appositè ipsis eisdem particulis accommodentur, sicque ipsum delineant, demulceant, leniter placidèque afficiant: Absynthium verò & Centaurium Amara & Acerba, quòd Corpuscula ex quibus constant ea ratione configurentur, ut in porulos Organi subeuntia haud debitam habeant cum ipsis commensurationem, unde & particulas ejusdem compungant, concidant, convellant, organumque adeo dilanient, discerpant, asperiter moveant. Et hinc licet conjectare, Dulcia è lævibus & rotundis Corpusculis componi, Amara ex asperis & hamatis.

401. *Ferique Centauri.*] Ut Absynthium *tetrum*, & lib. IV. *Tristia* Centaurea. Valeant Grammatici cum bellis istis de Immanitate *Chironis* conjecturis, & miser *Fayus* cum suo *Agrestis*.

406. *Rescindere.*] Rumpere, Aperire. Alii legunt *Restringere*, quod forsan idem valet.

408. *Omnia postremo bona*, &c.] Hactenus de dulci & amaro sapore, jam v. 18. docet res aliis etiam sensibus jucundas, aut injucundas fieri propter eandem causam, quoniam viz. Semina è quibus constant sint lævia & rotunda, vel aspera & hamata. Sic in gratis Sonis, Odoribus, & Coloribus, rotunda & lævia semina, in ingratis autem hamata & aspera agnosces.

412. *Musæa mele.*] Cantica elaborata, & ex arte composita. *Mele* ut *Pelage*: v. 504. *Cycnea Mele*, lib. I. v. 933. *Musæo lepore*, v. 946. *Musæo melle*, lib. V. v. 336. *Melicos sonores.*

Et cum Scena croco Cilici perfuſa recens eſt,
Araque Panchæos exhalat propter odores:
Neve bonos rerum ſimili conſtare Colores
Semine conſtituas, oculos qui paſcere poſſunt,
Et qui compungunt aciem, lacrymareque cogunt: 420
Aut fœda ſpecie tetri, turpeſque videntur.
Omnis enim ſenſus quæ mulcet cauſa, juvatque,
Haud ſine Principiali aliquo lævore creata 'ſt:
At contra, quæcunq; moleſta, atque aſpera conſtat,
Non aliquo ſine Materiæ ſqualore reperta 'ſt. 425
Sunt etiam quæ jam nec Lævia jure putantur
Eſſe, neque omnino flexis mucronibus Unca:
Sed magis Angululis paullum proſtantibus, & quæ
Titillare magis ſenſus, quam Lædere poſſunt:
Fæcula jam quo de genere'ſt, Inulæq; ſapores. 430
Denique jam calidos Igneis, gelidamque Pruinam,
Diſſimili dentata modo compungere ſenſus
Corporis, indicio nobis eſt Tactus uterque.

TACTUS

& cùm ſcena Croco Cilici recenter conſperſa eſt, & Ara juxta poſita ſuaves Arabici thuris odores exhalat. Neque credas gratos rerum colores qui oculos delectare poſſunt componi è Seminibus ejuſdem formæ cum illis qui pungunt oculos, & lachrymas exprimunt, aut fædam ſpeciem præ ſe ferunt, & turpes videntur. Quodcunque enim delectat, & gratum eſt ſenſibus, id conſtat è lævibus principiis. Quodcunque verò lædit & ingratum eſt, id è ſqualidis hamatiſque ſeminibus componitur. Sunt etiam quædam ſemina, quæ nec lævigata jure dicas, neque aduncis apicibus prorsùs hamata, ſed potiùs Angularia (quæ angulos habent prominentes) & quæ titillare potiùs quàm lædere ſenſus poſſunt; & ſemina iſtiuſmodi figuræ Fæculam, Inulam, & ſimilia componunt. Denique calidum Ignem, & gelidam Pruinam diſſimili figura ſenſus noſtros afficere colligimus ex utriuſque Tactu.

NOTÆ.

416. *Croco Cilici.*] *Croci* enim qui è Cilicia advehebantur floribus ſcena ſpargebatur: *Faber*, Horatius Epiſt. ad Auguſtum

Rectè necne Crocum *floreſque perambulet Attæ*
Fabula ſi dubitem, &c.

417. *Araque propter exhalat.*] Ita mallem quàm *propter odores exhalat.*

419. *Oculos paſcere.*] Sic lib. I. v. 36.

Paſcit *Amore avidos inhians in Te, Dea, viſus.*

Terentius,

Reſtabat nihil aliud niſi paſcere *oculos.*

425. *Squalore.*] *Squalor*, propriè aſperitas eſt, itaque veſtis auro & ſignis aſpera *Squalens Auro* dicitur Virgil. *Faber*. Haud operæ pretium monere in quibuſdam Codd. huic verſui ſubjungi

At quæ lenis & eſt jucundo prædita ſenſu
Hæc aliquo ſine ſeminio graviore creata eſt.

426. *Sunt etiam quæ jam*, &c.] Quoniam ſunt quædam Objecta, quæ ſenſus organa nec prorſus lacerant, ut Amara, nec ita delectant ut Dulcia, ſed titillant potiùs & grato Dolore excitant, ideo putandum eſt nec prorſus lævia & rotunda eorum ſemina eſſe, nec hamata & aſpera; ſed Angulis quibuſdam extantibus figurata, ita ut aliquatenùs pungere valeant, lacerare non poſſint, v. 5.

430. *Inulæque.*] Ita Lambinus è Codd. cum vulgati habent *vinique:* Horatius dixit *Amaras Inulas*,

Erucas virides Inulis *ego primus* Amaris
Monſtravi incoquere, &c.

431. *Denique jam calidos Ignes*, &c.] Ad Tactum tandem venit, & Illius objecta diverſimodè figurata eſſe docet v. 13. quia Calor & Frigus Organa diverſimodè afficiunt. Deinde Tactum (quem Epicuræi unicè admirabantur & amabant) & diverſas illius ſpecies non ſine effuſione quadam Animi, & exultatione explicat.

432. *Dentata.*] Figurata, ne putes Lucretium velle Ignis Atomos anguloſæ eſſe, non orbicularis figuræ, & *ſenſus uterque* (ita legit) dicitur, metonymicôs pro *Utriuſque:* Gaſſendus. Sed plus *Dentata* ſignificat: Semina enim Ignis *compungunt* ſenſum, ideoque neceſſe eſt angulos quoſdam habeant extantes. Frigus ad figuram Trigonicam ſeu Pyramidalem, quæ nimirum conſtat ex quatuor faciebus triangularibus, Epicurus refert. Etenim in Epiſt. ad Pythoclem, Glaciei cauſam declarans, fieri eam dicit κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν, καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρ-

TACTUS enim, Tactus (pro Divûm numina sancta!)
Corporis est sensus, vel cùm res Extera sese 435
Insinuat, vel cùm lædit, quæ in corpore nata'st,
Aut juvat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut ex Offensu cum turbant Corpore in ipso
Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis jam Corporis ipse 440
Tute tibi partem ferias, æquè experiare.
Quapropter longè formas distare necesse 'st,
Principiis, varios quæ possint edere sensus.

Denique, quæ nobis Durata ac Spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter sese esse necesse 'st, 445
Et quasi ramosis altè compacta teneri.
In quo jam genere in primis Adamantina saxa,
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi Silices, ac duri robora Ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur. 450

Tactus enim (proh Dii sancti! Tactus est sensus Corporis, vel cum res externa intrat in Corpus, vel cum res, quæ nata est in Corpore, egreditur, & in egressu vel lædit, vel delectat ut in Coitu; aut cum semina agitata sibi invicem occurrentia, in ipso Corpore tumultuantur, & inter se concita confundunt sensum. Quod genus Tactus ipse, si aliquam partem Corporis manupercutias, experiri potes. Concludo igitur figuras istorum seminum quæ diversos sensus excitant, varias debere esse, & dissimiles. Denique res, quæ spissæ & duræ nobis videntur, necesse est ex seminibus magis hamatis, & quasi ramosis altè (firmiter) compactas jungi. Inter quas res præcipuè numeres (in primo agmine stant) saxa Adamantina, ictus violentissimos solita contemnere, saxa etiam solida, & durum ferrum, atque Æra (Cardines ex Ære factos) quæ sub pondere januarum strident.

NOTÆ.

ὑπαρχόντων, ἢ κατὰ δὲ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, &c. *Dum exploduntur ex Aqua Orbicularia* (effectricia Caloris) *Corpuscula, coarctantur verò quæ in eadem Aqua reperiuntur Scalena, & Acutangula, aut dum ea Corpuscula adsciscuntur extrinsecus, &c.* Eadem *Plutarchus* in libro de primo Frigido.

434. *Pro Divum Numina sancta.*] Poeticè non Philosophicè, certè non κατ' Ἐπίκουρον loquitur (proh Dii immortales) quos frustra invoces si illos securum agere ævum credideris. Faber. Inconsideratè, ut & omnia de Tactu: Epicurus Ipse, ὅρκους δὲ καὶ ὁρκισμοὺς μυρίους τοῖς ἑαυτοῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὀμνύς τε συνεχῶς καὶ Μὰ Δία, καὶ Νὴ Δία, ἐξορκῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ πρὸς οὓς διελέγοιτο, πρὸς τῶν θεῶν· vid. Eusebium Præp. Evang. Lib. XIV. Cap. 27. Lucretius imitatur Epicurum, inde hæc exclamatio, & illa infra.

Nam proh Sancta Deum tranquilla Pectora pace, &c.

435. *Corporis.*] Vir summi judicii *Fayus* existimat Corpus hoc in loco idem significare ac in lib. I. v. 305.

Tangere enim & tangi, nisi Corpus *nulla potest res.*

439. *Confunduntque.*] De voce ista nihil Interpretes; semina inter se concita Confundunt sensum, quia tumultuantur; nisi quis mavult *Compungunt*, ut in v. 420.

443. *Edere.*] Alii legunt *Reddere*, nihil muto, at *Lædere*, quod amat Gifanius, nullo modo ferri potest.

444. *Denique quæ nobis, &c.*] Hactenùs diversitatem figurarum probavit ex diversis motibus quos in Organis sensuum objecta excitant: jam alia argumenta congerit, v. 34. è Firmitate & Fluiditate Rerum ducta. Quædam enim semina habent hamulos, uncinulosve, quibus possint sese invicem irretire, continere, & spatiolis inanibus, quantùm fieri potest, seclusis, impedire mutuam sese evolvendi dissociandique libertatem: Ista firma duraque Corpora constituunt, Æs, Ferrum, Saxa, & similia. Aliæ particulæ læves sunt & ad orbicularem figuram accedentes, & ex iis Fluida Corpora componas; nam particulæ lævore & orbiculari figura præditæ dissociabiles sunt, emobiles, impulsui facilè cedunt, & in proclive provolvi possunt.

446. *Ramosis.*] *Per ramos.*] Alii.

450. *Æraque quæ Claustris restantia.*] De Cardinis stridore intelligendum, Lambinus qui aliter sentiebat, alibi errat, aut certè ibi indiligenter fuit. *Restantia* quasi sustinentia: Faber.

Res autem fluidæ, & quæ liquido sunt corpore è seminibus lævigatis & rotundis componuntur, Corpuscula enim globosa nec inter se implicantur, & cohærent, & facilius per proclive volvuntur: Denique omnes res, quas dissipari subitò & dispergi cernimus, v.g. Flamma, Fumus, Nebula, si non constant è seminibus lævigatis, & rotundis, tamen non componuntur è Principiis hamatis & inter se perplexis, ut Corpus pungere, & lapides penetrare valeant: nec tamen illorum particulæ ita sibi invicem adhærent ut sentium particulæ; ita ut inde rectè conjicias illas omnes res subitò dissipabiles, non ex hamatis & inter se perplexis Principiis, sed ex acutis componi. Quòd verò quædam sunt & Fluida & Amara, ut Aqua marina, non est quòd alicui mirabile videatur. Quod Fluidum enim est à lævigatis & rotundis seminibus constat,

Illa autem debent ex Lævibus atque Rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore Liquida constant.
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæq;,
Et procursus item in proclive volubilis extat.
Omnia postremò quæ puncto tempore cernis 455
Diffugere, ut Fumum, Nebulas, Flammasque necesse 'st,
Si minùs omnibu' sunt è Lævibus atque Rotundis,
At non esse tamen Perplexis indupedita,
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa:
Nec tamé hærere inter se, quod quisq; videmus 460
Sentibus esse datum: Facilè ut cognoscere possis
Non è Perplexis, sed Acutis esse Elementis.
Sed quod Amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti Maris est, minimè id mirabile habendū.
Nam quod fluvidum est, è Lævibus atque Rotundis 465

NOTÆ.

452. *Fluido quæ*, &c.] Quidam Codd. *Liquido quæ Corpore Fluvida constant.*

453. *Glomeramina.*] Faber vix ignoscit Gifanio scribenti Lucretium vocare Atomos orbiculares *Glomeramina*; nunquam enim Lucretius Atomos vocavit *Glomeramina*, neque adeo potuit: Sed Fabri Clementiam non implorat Gifanius, & Poeta potuit vocare Atomos *Glomeramina*, vocavit enim. Nisi quis censeat Lucretium de figuris seminum disputantem aliud quàm semina significare velle.

455. *Omnia postremo*, &c.] Quædam sunt Corpora quæ inter Fluida numeremus, v.9. Fumus, Nebula, Flamma, &c. quæ vel levissimo impetu dissolvi possunt & dissipari, ideoque ex hamatis & inter se perplexis seminibus non constant. Eadem tamen Corpora sensus pungunt, Ut Nebula & Fumus Oculos, Res etiam duras penetrant, ut Flamma lapides & saxa: Ideoque è lævibus & prorsùs rotundis Principiis non componuntur. Hæc autem v.8. ex Acutis seminibus partim componi asserit: Ista est hujus loci, qui toties exercuit Interpretes, sententia.

457. *Si minus omnibus sunt.*] Ita legit Muretus, elegantiùs quàm vulgati Codd. qui *Si minus Omnia* exhibent.

460. *Nec tamen Hærere inter se.*] Hos tres versus agnoscunt Codd. rejicit Lambinus; Asseritque supervacaneos esse: quasi non debuit Lucretius affirmare Fluida ista pungentia & penetrantia Acuta semina non minùs quàm lævia & rotunda continere: Atomi enim vel læves vel rotundi non pungunt Corpus, neque penetrant: libenter igitur retinerem si esset quod pro *Sentibus* reponi possit.

463. *Sed quòd Amara vides eadem*, &c.] Alia sunt fluida, quæ simul & Amara aut Acerba, v.g. Aqua Marina; Hæc omnia componi asserit v.14. partim è lævibus & rotundis, unde istorum Fluiditas, partim è squalidis & asperis, unde Acerbitas & Amaritudo; denique demonstrat istiusmodi corpora ex particulis diversimodè figuratis compingi, quoniam separari possunt, Percoletur enim per Arenam Aqua Marina, asperas particulas deponit, & cum lævibus suis tantùm & rotundis seminibus dulcis fluit.

464. *Sudor uti Maris est.*] Faber legit *Sudor amarus ut est*, & asserit *Lucretium* his 7. v. de sudore tantùm disputare: Hæc conjectura illi mirificè placet, & fruatur; non invideo. *Sudor Maris* seu *Udor Maris* lege, non quia, ut Interpretes, Empedocles olim vocavit Mare *Sudorem terræ*, (ἱδρῶτα τῆς γῆς Aristoteles 2. Meteorolog.) Sed quia *Sudor*, seu ut Alii *Udor*, idem est ac *Humor*: Vid. Varronem de lingua Lat. Lib. IV. voce Udus. De *Sudore* autem & non de Aqua marina hic loci agere Poetam isti soli dicunt qui indiligenter legunt.

Eſt, at Lævibus, atque Rotundis miſta doloris
Corpora; nec tamen hæc retineri Hamata neceſſe'ſt:
Scilicet eſſe globoſa, tamen cùm Squalida conſtent,
Provolvi ſimul ut poſſint, & lædere ſenſus.
Et quò miſta putes magis aſpera lævibus eſſe 470
Principiis, unde 'ſt Neptuni corpus acerbum:
Eſt ratio ſecernundi, ſeorſumque videndi.
Humor dulcit ubi per terras crebriùs idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac manſueſcat.
Linquit enim ſuprà tetri Primordia viri 475
Aſpera, quò magis in terris hæreſcere poſſunt.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Et hoc apta fidem ducit: Primordia rerum
Finita variare FIGURARUM ratione.
Quod ſi non ita ſit, rurſum jam Semina quædam 480
Eſſe infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem una cujuſcujus brevitate
Corporis, inter ſe multum variare Figuræ
Non poſſunt: Fac enim minimis è partibus eſſe

at cum iſtis lævigatis & rotundis quædam Semina aſpera (quæ dolorem excitare poſſunt) miſcentur: non tamen neceſſe eſt hæc ſemina aſpera hamata eſſe, & inter ſe perplexa cohærere, ſufficit ſi ſint globoſa ſimul & aſpera; tum enim ſimul facilè provolvi poſſunt, (in proclive labi) & ſenſus lædere: Et ut magis credas AſperaSemina lævigatis immiſta eſſe, è quibus ita miſtis mare fit ſalſum, eſt aliqua ratio ſeparandi iſtas particulas, & ſeorſum videndi. Aqua enim marina dulceſcit cum per terras frequenter percolatur, ut in foſſam defluat, & ibi fiat mitior: ſupra enim relinquit ſemina tetri ſalis, quæ, quia aſpera ſunt, ideò faciliùs hærent, & remanent in terra quàm alia lævigata ejuſdem Aquæ ſemina. Cum verò de figurarum diverſitate ſalis diſputavi, aliam opinionem exponam, quæ ex priori pendet, & ab illa confirmabitur: viz. Varietatem figurarum Seminum eſſe finitam. *Si verò hoc non ita eſſet, Quædam ſemina infinitæ forent & immenſæ magnitudinis: Non enim poteſt eſſe magna varietas figurarum, cum omnia*

NOTÆ.

466. *Doloris Corpora.*] Squalida ſeu Aſpera, unde dolor, & inſuavis motus.

468. *Scilicet eſſe Globoſa.*] Scilicet, *ſcire licet*, ut ſæpe Lucretius; quodcunque enim eſt Fluidum ex orbicularibus & globoſis principiis conſtat.

477. *Quod quoniam docui*, &c.] Hoc eſt quod probandum ſuſcipit; Variant Figuræ Atomorum, & eſt illarum varia magnitudo, ut jam oſtenſum eſt, ſed tamen illa varietas infinita non eſt, etſi ſit indefinita, ſeu incomprehenſibilis. Id primò probat v.22. ex ipſa ſeminum, quam olim demonſtraverat, Parvitate: Ut enim Figurarum varietas foret Infinita, neceſſe eſt ut immenſa ſit ſeminum quorundam moles, cùm ſola immenſa magnitudo ſit infinitæ varietatis figurarum capax. Si Corporis figuram mutare velis, tranſpone partes, quot ſunt diverſæ poſitiones tot erunt diverſæ figuræ; Idem in ſemine aggredere, omnibus modis partes, quæ in illo concipi poſſunt, verſa & tranſpone, & finitam tantùm figurarum varietatem in tantillo Corpore agnoſces. Epicurus docuit, εἶναι τὰ σχήματα τῶν Ατόμων ἀπερίληπτα, οὐκ ἄπειρα· *Plutarchus* de Placit. Phil. Lib. I. Cap. 3. Ατόμοι ταῖς διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτον, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἅτε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. Epicurus ad Herod. Ita rectè legit *Gaſſendus*: Meibomius autem ſuis emendationibus omnia turbavit.

478. *Apta.*] Εξαφθεῖσα, Εχομένη, Annexa, Connexa, Pendens. *Fidem* autem Probationem, ut & Græcis πίστις in eadem notione. Faber. *Adepta*, Barthius. ut in v. 636. Claudiani de Bello Getico,

O meritum nomen fœlicibus apta *triumphis.*

479. *Finita variare ratione.*] Quidam Codd. *Variata*. Alii *Finitas rationes*.

482. *Cujuſcujus.*] *Cujuſvis* è Codd. *Giſanius*, & numeros eſſe Ennianos contendit.

Corpora sint parva, supponas enim semina constare è minimis aliquibus partibus, è tribus v.g. aut paullo pluribus, Cum partes has cunctas unius seminis diverso ordine disposuisti (alias modò imas, modò dextras, modò sinistras locâsti) tum omninò expertus fueris quam figuram unaquæque partium positura toti illius seminis Corpori det: Deinde, si forsan plures figuras velis inducere, tum addas necesse est alias partes, & similiter si plures figuras velis, alias partes iterum addas necesse est: Ergo ut varietas novarum figurarum major sit, ita & Corpus sit majus, ideoque non potes concipere infinitam varietatem figurarum in seminibus nisi etiam velis quædam semina infinitæ magnitudinis; quod olim demonstravi non posse esse. Deinde Barbaricæ vestes, splendens Melibœa

Corpora prima tribus; vel paullo pluribus auge; 485
Nempe ubi eas parteis unius Corporis omneis,
Summa atque ima locans, transmutans dextera lævis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formaï speciem totius Corporis ejus:
Quod superest, si forte voles variare figuras, 490
Addendum parteis alias erit: inde sequetur
Adsimili ratione alias, ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formaï novitatem corporis augmen
Subsequitur: quare non est ut credere possis, 495
Esse infinitis distantia semina formis,
Ne quædam cogas immani maximitate
Esse, suprà quod jam docui, non posse probari.
Jam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens
Purpura

NOTÆ.

485. *Tribus vel Pluribus auge.*] Non Tres aut plures partes addas, ut alii Interpretes; sed supponas, è tribus aut pluribus, i.e. definito partium numero constare. Quælibet figuratio positionem partium peculiarem exigit, porro autem partes magnitudinis finitæ tot modis transponi, & componi possunt, ut nullus tandem positionis modus superstes fiat: alioquin enim novæ & novæ in infinitum partes essent, ex quibus magnitudo tandem infinita conciperetur, cujusmodi sane in Atomo non est, quæ infra visum longè consistit. *Gassendus.*

497. *Maximitate.*] Sic *Proximitas* apud Ovidium, *Optumitas*, & *Opulentitas* apud Plautum.

499. *Jam Tibi Barbaricæ vestes*, &c.] v. 15. Aliam accipe rationem: Si aliæ & aliæ figuræ in Infinitum concederentur, nullæ essent extremæ qualitates rerum naturalium certæ & determinatæ; quando figuratione nova ita variarentur, ut & quacunque optima melior, & quacunque pessima deterior exoriri possit. Vestes pretiosissimi coloris, odores, soni, & sapores optimi ab Aliis superarentur, nec amplius in Honore essent; dum quæ jam ingratissima videntur, & quæ maximè aversamur, præ aliis deterioribus quotidiè exortis eligeremus.

499. *Barbaricæ vestes.*] Phrygiæ, Persicæ, Babylonicæ, *Melibœaque.*) A Peneo ad Sepiada, Gyrtona, *Melibœa*, Castanæa; pares ad famam, nisi quòd Philoctetes Alumnus Melibœam Illuminat. *Pomponius Mela* lib. II. Cap. 3. Ad quem locum *Vossius*; Non ob Philoctetem tantum urbs hæc illustrior erat aliis istis duabus, sed & ob Purpuræ tincturam, Lucretius lib. II.

———*Melibœaque fulgens*
Purpura Thessalico concharum tincta colore.

Sed & Virgilii locum, cum inquit

———*Quam plurima circum*
Purpura Mæandro duplici Melibœa *cucurrit.*

de hac ipsa urbe interpretantur: Alii tamen quod sciam Thessalicæ, vel Melibœensis purpuræ non meminerunt; Præterea, Festus Pompeius dicit insulam fuisse, *Melibœa purpura à nomine insulæ, in qua tingitur, vocatur.* Atqui hæc *Melibœa* in recessu Sinus, quem Ossæ & Pelii promontoria efficiunt, erat sita, nihilque minus erat quàm Insula. Locum itaque Lucretii & Virgilii de Phœnicia purpura accipiendum esse existimo: In ditione enim Apamiæ, quæ Pella dicta erat à Macedonibus, caputque fuit aliquandiu omnium Syriæ civitatum. Insulam Melibœam eleganter describit Oppianus, sitam in Oronte flumine, qui antequam mari mergitur, latè circa illam stagnat. *Thessalicas* verò illas conchas, dixit Lucretius, quia à Thessalis vel condita est, vel nominata est ista Phœnicia Melibœa. Thessali enim & Macedones

Purpura Thessalico concharum tincta colore,
&
Aurea Pavonum ridenti imbuta lepore, 500
Saecla novo rerum superata colore jacerent:
Et contemptus odor Myrrhae, Mellisque sapores,
Et Cycnea mele, Phoebaeaque daedala chordis
Carmina consimili ratione oppressa silerent. 505
Namque aliis aliud praestantius exoreretur.
Cedere item retrò possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retrò quoque tetrius esset
Naribus, Auribus, atque Oculis, Orisque sapori. 510
Quae quoniam non sunt in rebus reddita, certa &
Finis utrinque tenet Summam: Fateare necesse 'st
Materiam quoque finitis differre Figuris.
Denique, ab Ignibus, ad gelidas hiemisq; Pruinas
Finitu 'st, retroque pari ratione remensu 'st. 515
Finit enim Calor, ac Frigus, mediique Tepores
Inter utrumque jacent, explentes ordine Summam.
Ergo finita distant ratione creata,
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc Flammis, illinc rigidis insessa Pruinis. 520
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae
Ex

purpura Concharum Thessalicarum colore tincta, Aurata etiam Pavonum genera splendidis venustisque coloribus decorata, novo & fulgentiori rerum colore superata sordescerent, & despicerentur: Myrrhae etiam odor contemneretur, & sapor mellis, Cycnorum cantus, Phoebaea Carmina, quae vario fidium sono canuntur similiter victa & oppressa silerent; Aliud enim Aliis excellentius semper produci possit: Et ut dixi, res omnes in partes meliores progredi posse (meliora posse esse quàm quae nunc optima sunt) sic posse retrò cedere in deteriores partes (deteriora posse esse quàm quae nunc pessima sunt) Aliud enim aliis ingratius foret Olfactui, Auditui, Visui, & Gustui. Cum verò res istiusmodi nunquam sint, & ex utraque parte tam malis quàm bonis terminus statuatur (quaedam sunt pessima, quaedam optima:) necesse est ut concedas varietatem figurarum seminum finitam esse. Denique, ab Ignibus calidis, ad gelidas Hyemis pruinas finitum est, & similiter è contra à gelidis Hyemis pruinis ad calidos Ignes finitum est: Calor enim in Igne, & Frigus in pruina extrema sunt, & inter haec medii tepores jacent explentes ordine summam, (qui intendi usque ad Calorem in Igne, & remitti usque ad frigus in pruina possunt:) Hi igitur tepores finita tantum ratione à se invicem distant, ex utraque enim parte habent terminos, Hinc calidis Ignibus, illinc gelidis pruinis inclusi. Quoniam verò de hac re satis disputavi, aliam exponam opinionem, quae

NOTAE.

Macedones innumeris Syriae locis paria indidere cognomina. Hinc illa in Syria vocabula, Berrhoea, Edessa, Larissa, Heraclea, Aegae, Chalcis, Europos, Dium, Maronea, Pieria, Cyrestica, aliaque infinita.

503. *Myrrhae.*] Vet. Codd. Smyrnae; idem sonat, *μύῤῥα γὰρ ἡ σμύρνα παρ' Αἰολεῦσιν, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν μύρων διὰ Σμύρνης ἐσκευάζετο·* Athenaeus p. 688. vid. etiam *Theophrastum* de Odoribus.

514. *Denique ab Ignibus*, &c.] Confirmat v. 7. quia vulgò res determinantur contrariis qualitatibus, quae ita extremae sunt, ut plures quidem gradus medios, at nullum prorsùs extra se habeant.

514. *Ab Ignibus.*] Hunc locum de Zonis accipiendum (de iis enim *Lambinus* interpretatur) non puto, sed de vi intensissima Ignis, de frigore, de tepore, &c. *Faber.*

519. *Ancipiti mucrone.*] Duplici termino, nempe hinc Calore, illinc Frigore medii tepores includuntur: *Notantur*) Metaphora à terminis depactis. *Faber.*

520. *Insessa.*] Obsessa, circumfusa, Alii *Infesta*: Turnebus *Infessa Pruinis*, i.e. *Fessa in Pruinis*, seu desinentia in Pruinas, seu Pruinis finita; ita ingenio & acumine suo abutitur Vir ille magnus, ut imperiti Librarii errores explicet, & defendat.

521. *Quod quoniam docui.*] Probavit dissimiles figuras finitas esse; jam v. 7. subjungit aliam Epicuri sententiam, *Semina, viz. quae sunt similis figurae numero Infinita esse*; Infinita Orbicularia, Infinita Ovata, Infinita Pyrami-

Ex hoc apta fidem ducit: Primordia rerum,
Inter se Simili quæ sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia cum sit
Formarum finita, necesse 'st, quæ Similes sint, 525
Esse Infinitas: aut summam Materiaï
Finitam constare: id quod non esse probavi.
Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis
Versibus ostendam, corpuscula Materiaï
Ex infinito summam rerum usque tenere, 530
Undique protelo Plagarum continuato.
Nam quod rara vides magis esse animalia quædam,
Fœcundamque minùs Naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri. 535
Sicuti Quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos Elefantos, India quorum

ex hac pendet, & ab illa confirmabitur; viz. Semina quæ sunt unius & ejusdem figuræ Infinita esse: *Nam cum Varietas figurarum sit tantùm finita, semina quæ sunt ejusdem & similis figuræ debent esse numero Infinita, alioquin tota seminum multitudo esset numero finita, quod falsum olim demonstravi. Quod cùm asseruerim, jam age brevi suavique Carmine docebo, semina ab æterno rerum summam tenere (omnia rerum genera conservare) per plagas ex omni parte continuatas: Quamvis enim quædam Animalia vides numero pauca, & Naturam in illis producendis minùs fœcundam esse, nihilominus in alia regione, in alio loco, & terris remotis possunt esse plura ejusdem Generis; Exempli gratia, in genere Quadrupedum Elephantos anguimanos contemplemur, India enim tot millia Elephantorum nutrit,*

NOTÆ.

Pyramidalia, atque ita de cæteris; Addit deinde rationem ex Infinitate seminum superiùs probata; Quippe, cùm species figurarum finitæ sint, perspicuum est, si, quæ sub ipsis continentur Atomi, finito forent numero, nullam fore in Universo Atomorum Infinitatem. Καθ' ἑκάστην δὲ σχηματισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν Ατόμοι, οὐ γὰρ τὸ πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν Ατόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἰσιν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχηματισιν ὁμοίαι. Epicurus ad Herodotum.

524. *Etenim.*] Pro *Enim* contendunt Gifanius & Pareus, quibus nihil magis displicet quàm versus Integer.

528. *Quod quoniam docui.*] Quatuor sequentes versus tanquam inidoneos argumento explicando prætermisit *Gassendus*; Et abesse possunt, si consideremus *Lucretium* de figuris seminum disputare, si verò particulare, quod sequitur, argumentum spectemus, necessarii videntur: Atomorum sub unaquaque figura infinitatem modò probaverat: Objectionem verò imminentem prævidet, quæ ut meliùs unà cum responsione intelligatur, quatuor his versibus Lectorem monet, quid expectare debuit.

531. *Protelo.*] *Protelum* propriè est *Tenor ille ducti Aratri per sulcos.* Itaque *Protelum* erit continuata actio & ἄπαυστος· Faber. *Protelare*, Fugare, Terent. Phor. Act. 1. Sc. 3.

Ne Te iratus suis sævidicis dictis protelet.

Vid. denique *Vossium* ad Catullum. p. 123.

532. *Nam quòd rara vides*, &c.] Objicit sibi, posse videri finitas esse Atomos sub aliquibus figuris, cùm rariora quædam, & minùs frequentia Animalia esse videamus; & Respondet v. 37. primùm, Illa, quæ hic sunt rara, abundare alibi; Elephantes v. g. quos Roma vix unquam vidit, in India esse plurimos. Deinde quamvis unica unius generis res esse in Orbe concederetur, nisi tamen infinitæ ejusdem formæ essent Atomi, futurum non fuisse, ut ea res nasceretur, & procresceret: Idque allata comparatione egregiè illustrat.

533. *Fœcundamque minus.*] Alii *magis*, quos sequi nolo; *Fœcundam minus naturam in illis*, Infœcundiora Animalia, *Gassendus*: Quod displicet.

535. *Numerumque repleri.*] Qui respondeat aliorum frequentiæ: Faber.

537. *Anguimanos.*] *Manus*, Elephanti Proboscis, tortilis, flexilis, serpentis in modum.

Millibus

Millibus è multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari; tanta ferarum
Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus. 540

Sed tamen id quoque uti concedam, quam libet, esto
Unica res quædam nativo corpore Sola,
Cui similis toto terrarum non sit in orbe:
Infinita tamen nisi erit vis Materiaï,
Unde ea progigni possit concepta; creari 545
Non poterit: neque quod superest, procrescere, alique.

Quippe etenim sumant oculi, finita per Omne
Corpora jactari unius genitalia reij;
Unde, ubi, qua vi, & quo pacto congressa coibunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena? 550
Non (ut opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quasi naufragiis magnis multisque coortis,
Disjectare solet magnum mare transtra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonsasque natanteis,
Per terrarum omneis oras fluitantia aplustra; 555
Ut videantur, & indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias, vireisque dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi si finita semel Primordia quædam 560
Constitues, ævum debebunt sparsa per omne
Disjectare æstus diversi Materiaï:

ut vallo eburno impenetrabili muniri videatur: Tanta est Elephantorum multitudo in India, licet Nos Romæ rarò videamus. Ut tamen non morosus sim, sit res aliqua, quamcunque vis, unica & sola, & cui in toto terrarum orbe nulla sit similis; nisi verò illa semina è quibus componi possit, essent numero infinita, ista res nunquam fuisset producta; nec deinde aucta & nutrita: Supponamus enim Finita *semina alicujus rei per Infinitum Inane jactari, Unde, ubi, qua vi, & quo modo convenient ista semina in tanto dissimilium seminum turbine jactata & dispersa? Nullo modo, uti opinor, convenire possunt; sed veluti cum multæ rates naufragium patiuntur, mare agitatum solet disjectare Transtra, Gubernacula, Antennas, Proram, Malos, Remos natantes, & Aplustra fluitantia per omnia littora, ut videantur, & admoneant Homines Insidias, vires, & dolum infidi Maris vitare, nec unquam credere, cum tranquilla facie æquor subdolè ablanditur, & subridet: Sic si semina alicujus rei* Finita *constitues, diversi materiæ æstus illa ita dispergerent, & perpetuò disjectarent,*

NOTÆ.

538. *Vallo munitur Eburno.*] In Extremis Africæ postium vicem in domiciliis præbere, sedesque in iis, & pecorum stabulis palos Elephantorum dentibus fieri Polybius tradit, autore Golussa Regulo: Plin. lib. VIII. C. 10. idem *Lucretium* voluisse *Lambinus* docet, & ex illo *Fayus:* Frigidè: Respicit tabulam aliquam in qua India vallo eburno cincta esset: *Faber*, qui Lucretium ubique *Tabulas* spectantem inducit: Maximam Indiæ vim in Elephantis sitam esse quis nescit? Illorum ope se, suamque patriam Indi defendebant. Hæc cogita, & mentem Lucretii attinges.

550. *Materiæ Pelago.*] Non potuit Elegantiùs, cùm perpetuò agitantur semina, & sint omni æquore magis irrequieta.

550. *Turbaque aliena.*] *Inhabili ad cœtum*, Fayus, ut solet: Lucretius autem intelligit *Atomos* quæ ad constitutionem aliorum generum necessaria sunt.

551. *Conciliandi.*] Quidam Codd. *Conciliari.*

552. *Multisque.*] Ita Leg. & *Ventisq;* rejice.

554. *Tonsæ.*] Remi: Virgilius
——*Lento luctantur marmore* Tonsæ.

555. *Fluitantia Aplustra.*] Aplustra Navium ornamenta in prora. *Cicero* in Arato,
Navibus absumptis Fluitantia *quærere* aplustra.

559. *Pellacia.*] Unde hæc vox Ipse Lucretius docet, lib. V. v. 1002.
Nec poterat quenquam placidi Pellacia *ponti*
Subdola Pellicere *in fraudem ridentibus undis.*
Virgilius 2. Æneid.
——*Invidia postquam* Pellacis Ulyssei.

561. *Omne.*] *Omnem* Gifanius; & frustra: *Ævum* enim Veteres.

562. *Æstus Materiaï.*] Modò dixit *Materiæ Pelagus*, & jam *Æstus Materiæ.*

Nun-

ut nunquam coire, nunquam si forte convenirent in cœtu remanere, aut aliis accedentibus augeri valerent. At verò nihil evidentius, quàm quòd Res gignuntur, & genitæ augentur; ideoque haud obscurum est, semina uniuscujusque rerum Generis Infinita numero esse, è quibus res creantur & augentur. Neque profectò Motus quibus res destruuntur perpetuò superare, rebusque vitam auferre possunt; nec Motus quibus res gignuntur & augentur res creatas perpetuò conservare; contentio inter semina (exitialia & genitalia) ab æterno existens tam pari virtute, parique successu protrahitur: Nunc hic nunc illic genitalia rerum semina prævalent; nunc vincuntur; Vagitus Infantum miscetur cum gemitu morientium, neque ulla nox diem neque ulla dies noctem sequitur, quæ non audivit Ploratus mortem & triste funus comitantes infirmis vagitibus Nascentium immistos: Hoc insuper obsignatum habeas, & tenaci memoriæ retinendum credas nihil inter omnes istas res, quas comprehendimus, constare ex uno genere seminum, nec quicquam esse quod non componitur ex pluribus seminum generibus; & unamquamque rem, quò plures diversas facultates viresque habeat, eò plura seminum variis figuris præditorum genera continere.

Nunquam in concilium ut possint compulsa coire:
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta.
Quorum utrumque palam fieri manifesta docet
res, 565
Et res progigni, & genitas procrescere posse:
Esse igitur genere in quovis Primordia rerum
Infinita palam 'st, unde omnia suppeditantur.
Nec superare queunt motus utique Exitiales
Perpetuò, neque in æternum sepelire salutem; 570
Nec porro rerum Genitales Auctificique
Motus perpetuò possunt servare creata.
Sic æquo geritur certamine Principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum:
Nunc hic, nunc illic superant vitalia rerum, 575
Et superantur item; miscetur Funere Vagor,
Quem pueri tollunt visentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora secuta 'st,
Quæ non audierit mistos Vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri. 580
Illud in his obsignatum quoque rebus habere
Convenit, & memori mandatum mente tenere:
Nil esse, in promptu, quorum natura tenetur,
Quod genere ex uno consistat Principiorum:
Nec quicquam, quod non permisto Semine
constet; 585
Et quàm quicque magis multas vis possidet in se,
Atque potestates, ita pluria Principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.

NOTÆ.

569. *Nec superare queunt*, &c.] Aliud v. 12. continetur argumentum, quod superius consequitur: Si finita uniusmodi figuræ semina supponamus, tum res ex iis finitis seminibus constitutæ, cùm semel solutæ fuerint, nunquam instaurarentur: Si finita fuerint semina frustra generationem & augmentationem rerum expectaremus. At quid certius quàm Res alias nasci & augeri, alias diminui & interire? Unde semina similis figuræ numero infinita esse concludendum.

576. *Vagor.*] Festus: *Vagorem* posuit Ennius pro *Vagitu*, lib. XVI. & hunc versum *Lucretii* ibidem laudat; ut & Nonius.

581. *Illud in his*, &c.] Hactenus de infinitate Atomorum sub unoquoque genere figurarum, jam v. 8. docet *Memmium* Res compositas ex seminibus unius & ejusdem figuræ componi non posse; & varias rerum facultates oriri ex varietate seminum, quam varietas etiam contexturæ sequatur necesse est: Quod fusè satis probat.

581. *Obsignatum.*] Dicimus *reconde hoc imis sensibus*, Virgilius,

Sensibus hoc imis, res est non parva, reconde.
sed quæ talia sunt ut condantur ferè plerumque obsignantur, iis ἐπιβολὴ σημείῳ apponitur, &c. Itaque metaphoricôs; Hæc in Animo habe, serva.

586. *Multas vis.*] Sic Lucretius lib. III. *Multæ vis*, & Salustius; *Malo jam assuetum ad omnes vis controversiarum.*

Principio,

Principiò, Tellus habet in se Corpora prima,
Unde Mare immensum volventes flumina fontes 590
Assiduè renovent: habet, Ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terræ;
Eximiis verò furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porrò nitidas Fruges, Arbustaque læta
Gentibus humanis habet unde extollere possit. 595
Unde etiam fluidas Frondeis, & Pabula læta
Montivago generi possit præbere ferarum,
Quare magna Deûm mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix Hæc dicta 'st Corporis una.
Hanc veteres Graiûm docti cecinere Poetæ 600
Sublimem in curru bijugos agitare leones:
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem; neque posse in Terra sistere Terram.
Adjunxere Feras, quia quamvis effera proles
Officiis debet molliri victa parentum. 605
Muralique caput summum cinxere Corona:
Eximiis munita locis quòd sustinet Urbeis:
Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrificè fertur divinæ Matris imago.
Hanc variæ gentes antiquo more sacrorum 610

Principiò, Terra in se continet semina, è quibus fontes volventes flumina quotidiè renovent immensum Mare, continet etiam semina è quibus Ignes nascuntur, Terra enim multis in locis accensa ardet, præcipuè violentis ignibus furit Ætna. Deinde continet semina è quibus segetes opimas, fœcundas Arbores utiles Hominibus produceret: è quibus etiam mobiles frondes, & læta gramina genti ferarum per montes erranti subministrare valeat. Quam ob causam Hæc una Terra Magna Deûm mater, mater ferarum, *& nostri Corporis (Hominum) Genetrix vocatur. Docti veteres Græci Poetæ cecinerunt Hanc (Magnam Deûm matrem) sublimem in Curru agitare Leones binos ad jugum junctos: innuentes, viz. ingentem Terram in medio Aëre suspensam pendere, neque Terram super aliam Terram, tanquam fundamentum, collocari: Feras (Leones) addiderunt, ut docerent Prolem quantumvis efferam Parentum officiis devictam mitescere debere; Caput illius murali coronâ cinxerunt, quoniam egregiis locis munita urbes sustinet, & jam corona ista turrita decorata Imago divinæ Matris summo cum Horrore Vulgi per urbes & regiones portatur: Hanc diversæ gentes, ex antiquo sacrorum ritu*

NOTÆ.

589. *Principiò Tellus*, &c.] Primum argumentum v. 9. ducit è Terra, quam è diversis seminum generibus constare nemo negabit, qui fontes ebullientes, flammas erumpentes ex illius visceribus viderit, aut qui illam arbores producere, & Hominibus Ferisque Alimenta subministrare cõsideraverit. Ista enim omnia ex seminibus ejusdem magnitudinis, ponderis, & figuræ oriri nequeant. Deinde v. 61. multa subjungit de Terra, prout Mater Deorum & Cybele dicta à Veteribus Poetis fuit, ornamenta illius Deæ describit, mysteria totius fabulæ explicat, deridet superstitionem, & tandem *Providentiam* ipsam convellit.

590. *Volventes flumina.*] *Frigora*, Codex Vossii, quod Salmasio unicè placet.

592. *Sola Terræ.*] *Loca*, Gassendus.

593. *Eximiis.*] Magnis, Plautus in Trinummo dixit *Eximios sumptus.*

596. *Fluidas.*] Molles, teneras; seu vento facilè mobiles, Codex Vossii *Fluvios:* Quæ vox v. 874. aliquo modo confirmatur, sed *Fluidas* malo.

598. *Quare magna Deûm*, &c.] Incipit Fabula, Favete; Terra, quæ parit Omnia, Mater Deorum, Hominum & ferarum dicta est, sacra instituuntur, quæ partim ad Physicam, partim ad Ethicam trahit *Lucretius*; Illa quæ Jovem spectant proponit deridenda: Sed ipsa prodit Dea.

601. *Sublimem in curru*, &c.] *Sedibus*, Codd. Gifanius: *Seditus*, *Seduli*, vel *Sedulem*, Palmerius: Sed istorum Omnium libris vel conjecturis præferendus est antiquissimus Lambini Codex.

607. *Eximiis.*] Alii *Extremis:* Nihil interest. Alii *Ex imis*; Gifanius *Eximis*, quod nec magis necesse est.

609. *Horrificè.*] Sic v. 623.
———*Impia Pectora vulgi*
Conterrere metu, *quæ possunt numine Divæ.*
Non potest satis laudari istud *Horrificè:* Quis enim (de vulgo loquor) non imis medullis cohorrescat, cùm pulsatis æramentis nugæ prodeunt hujusmodi?

Idæam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primùm ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem Fruges cœpisse creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violârint
Matris, & ingrati Genitoribus inventi sint, 615
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & Cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur Cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava Tibia menteis, 620
Telaque præportant violenti signa furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ possint numine Divæ.
Ergo cùm primùm magnas invecta per urbeis
Munificat tacita Mortaleis muta salute: 625
Ære atque Argento sternunt iter omne viarum
Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum

vocant Matrem Idæam, *Illamque turba* Phrygum *circumcingunt, quia docent segetes in Phrygia primùm ortas inde in totum Terrarum Orbem derivari: Gallos(Viros exsectos) attribuunt, ut significent eos qui matrem (quam in loco Numinis habere debent) violaverint, aut Patribus ingrati inventi sunt indignos esse qui liberos gignerent: Tenta Tympana palmis pulsata, & cymbala cava circum resonant, Cornua rauco sono undique minantur, & Cava Tibia Phrygiis numeris Animos furiat; Præportant Tela violenti furoris signa, quibus ingratos & impios vulgi Animos terrere possint, magnumque Potentiæ & Majestatis hujus Divæ horrorem excitare: Igitur cùm primùm magnas per urbes portata muta beat Homines tacita salute, totam, per quam portatur, viam ære & argento sternunt Cultores, larga stipe ditantes Deam, & tota rosarum*

NOTÆ.

611. *Idæam vocitant matrem,&c.*] Veram Etymologiam esse arbitror (quod dico aliis indictum est) non quam Lucretius, & omnes alii attulere; sed hanc: ἴδαι sunt montes, & Loca saltuosa, (Hesychius, Eustathius, Herodotus, unde & ἴδη pro ligno, seu materia tectonica apud eundem) At primi homines glande vescebantur, & in quercu penuarium iis erat; Hinc itaque mater Deûm *Idæa:* Sed post inductum Tritici usum Φρυγία dicta fuit, nam Triticum Φρύγειν seu *torrere* solebant: Notandum imprimis quod ait *Lucretius*, eas appellationes ex antiquo ritu sacrorum profectas: Addo ampliùs ex Virgilio & Aliis, ritum illum seu τελετὴν ex Crete in oras Hellesponti deportatum: Sed Cretes id omne à Syris habebant: *Faber.* His aliquid reponeretur si otium fuisset, at quid damni si veras omnium Deorum Gentium Etymologias nesciremus?

615. *Matris.*] Si fabulas enarrare vellem de *Gallis*, de *Tympanis*, de *Cymbalis*, proferrem multa; sed hæc nihil ad Lucretium; tantùm monebo *Fayum*, Poetam de *Magna illa Deûm matre* in hoc versu nihil cogitâsse; Matres, quibus nos homines pusilli orti sumus, divinitate donat; & impios adversus illas liberis prorsùs indignos esse asserit.

620. *Phrygio.*] Phrygius numerus, Enthusiasticus; & ad furorem excitandum maximè idoneus.

621. *Telaque præportant.*] Telis istis non tantùm terrebant vulgus, sed sibi lacertos quandoque conscribillabant; inde v. 631.

——*In numerumque exultant* sanguine
pleti.

625. *Munificat*, &c.] Versus planè admirabilis, & scomma acutissimum. *Mater* enim illa *Magna* Lapis rudis, nec dum arte elaboratus, non admodum loquax & garrula, beneficia multa haud dubiò contulit, at quæ dedit tacebat Ipsa. Interim misellí Homines spargebant flores, & stipem erogabant, immemores Antisthenis, qui Nummum pro Dea poscenti dixit, οὐ τρέφω τὴν μητέρα τῶν θεῶν, ἣν οἱ θεοὶ τρέφουσιν.

626. *Iter omne viarum.*] Meliùs quàm, *Iter omnia circum.*

627. *Ninguntque.*] Νιφάδες ῥόδων· (utinam Latinè dicere possim) ita apud Pindarum Danae dicitur ad sese recipere Jovem *auro ningentem:*

Χρυσῷ μεσονύκτιον
Νιφόντα δεξαμένα
Τὸν φέρτατον θεῶν· Faber.

Quidam Codd. *Pinguntque.*

Floribus,

Floribus, umbrantes Matrē, comitumq; catervas.
Hîc armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygios) inter se forte catenas
Ludunt, in numerumq; exsultant sanguine læti; & 630
Terrificas capitum quatientes numine cristas,
Dictæos referunt Curetas: Qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultâsse feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea 635
Armati in numerum pulsarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Æternumque daret Matri sub pectore volnus;
Propterea Màgnam armati Matrem comitantur:
Aut quia significant Divam prædicere, ut armis, 640
Ac virtute velint Patriam defendere terram:
Præsidioque parent, decorique Parentibus esse.
Quæ benè, & eximiè quamvis dispôsta ferantur,
Longè sunt tamen à vera ratione repulsa.
Omnis enim per se Divûm natura necesse'st 645
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus, sejunctaque longè.
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec benè promeritis capitur, nec tangitur ira. 650

imbre Matrem, & comitantes Catervas conspergunt: Tum Caterva armata Hominum (Græci vocant Curetas Phrygios) per manus reste data inter se ludunt, & in numerum saltant sanguine aspersi; & nutu capitum terrificas cristas quatientes, repræsentant Dictæos Curetas, *qui dicuntur olim in Creta occultavisse decantatum vagitum infantis Jovis, cum Pueri armati circa Puerum saltantes æra æribus (gladiis clypeos) pulsarent; ne Saturnus illum adeptus dentibus suis comedendum traderet, & mater immenso, æternoque dolore affligeretur: Hanc ob causam* Matrem magnam *armati comitantur, velut significent Deam monere, ut omnes parati forent patriam Terram Armis defendere, et parentibus decori et adjumento esse: Quæ omnia licet probè & ingeniosè inventa & instituta videantur, tamen ab ipsa rei veritate sunt longissimè remota: Necesse enim est ut omnes Dii, eò quòd Dii sunt, æternam agant vitam maximo in otio, ut nullam nostri curam habeant, ut sint expertes doloris, à periculis etiam tuti, propriis suis dotibus ad fælicitatem satis instructi; ut Hominum cultu non indigeant, nec delectentur pietate eorum, nec impiis irascantur:*

NOTÆ.

630. *Forte Catenas ludunt.*] Olim reposuit Lambinus, *Terque quaterque:* Deinde approbata Turnebi sententia *forte Catenas* edidit, & *Ducunt* pro *Ludunt* scribendum putavit: Addit *Faber*; Locum hunc sibi corruptum videri ait Gifanius, (qui amat Catervâ, i.e. Catervatim) Ego autem nihil mutandum contendere possum, non propter locum illum notissimum ex Adelphis, *Tu inter eas restim ductans saltabis*, sed propter alium longè aptiorem ex 27. Livii petitum. Is ita se habet, *In Foro pompa constitit, & per manus reste data Virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes, incesserunt.* Alii scribunt *Canentes*. Quidam *Coruscans:* Curetas enim clypeos & enses coruscâsse notum est, & mox ipse *Lucretius* confirmat.

631. *Sanguine leti.*] Alii *Fleti*, i.e. Aspersi. Alii *Pleti*, i. e. Repleti, vide v. 621.

632. *Numine.*] Horrore Deæ, *Fayus:* viz. Magna mater cristis Curetum insidet: *Numine*, Nutu, sic Servius ad 4. Æneid.

637. *Manderet.*] ταῖς γνάθοις ὑποβάλλοι, intra maxillas conderet, *Faber. Manderet*, Gifanius, quem, qui velit, audiat.

640. *Prædicere.*] Malim *Prodicere*, est enim significantius, & plenius: *Faber.*

643. *Quæ benè & eximiè.*] Ingenium Poetarum agnoscit, Rem ipsam rejicit; Quid enim beata otio æterno Numina Terras, Colonos, Arva, & Segetes curarent? Vocibus *Neptuno*, *Cerere*, *Baccho*, pro *Mari*, *Segete*, *Vino*, uti licet, at Deos ne fingas.

645. *Omnis enim per se, &c.*] Mollissima Epicuræi Dei Imago, ut languidus otio, ut supinus jacet; τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον, οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει, ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. Epicurus ad Menæceum. Quis talem Principem, imo Hominem non despuat?

Terra quidem vero caret omni tempore Sensu:
Sed quia multarum potitur Primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina solis.
Hìc si quis Mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet Fruges, & Bacchi nomine abuti 655
Mavolt, quàm Laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus ut hic terrarum dictitet Orbem
Esse Deûm Matrem, dum re non sit tamen apse.
Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles, 660
Buceriæque greges sub eodem tegmine cœli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquaï,
Dissimili vivunt specie, retinentque parentum
Naturam, & mores generatim quæque imitantur:
Tanta 'st in quovis genere Herbæ Materiaï 665
Dissimilis ratio: tanta 'st in Flumine quoque.
Jam verò quamvis animantem ex omnibus unam
Ossa, Cruor, Venæ, Calor, Humor, Viscera, Nervi
Constituunt, quæ sunt porro distantia longè
Dissimili perfecta figura Principiorum. 670
Tum porro quæcunq; Igni flammata cremantur;
Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt,
Unde Ignem jacere, & Lumen summittere possint:

Terra quidem nullo prædita est sensu, at quia continet semina multarum rerum, ideo multis modis multas res producit. Ideoque si quis velit appellare Mare Neptunum, *Segetes* Cererem, *& Vinum vocare* Bacchum, *potiùs quàm proprio nomine illius liquoris uti, Permittamus etiam ut idem appellet Terrarum Orbem* Deûm Matrem, *quamvis re ipsa non sit. Sæpe igitur Oves, & bellica Equorum proles, & cornigeri Boves in eodem prato gramina tondentes, sub ejusdem Cæli tegmine viventes, & ex eodem flumine bibentes dissimili specie vivunt, Parentum naturam retinent, moresque singulis suis generibus convenientes: Tanta est varietas seminum in quovis Herbarum genere, tanta in unoquoque flumine: Observandum etiam quòd unumquodque Animal, Ossa, Cruor, Venæ, Calor, Humor, Viscera, Nervi, quæ omnia constant ex seminibus disparis figuræ, componunt. Deinde Corpora, quæ accensa igne comburuntur, si nil præterea præbent, tamen ex se tradunt Corpora, è quibus flamma, lumenque fit,*

NOTÆ.

654. *Hic si quis.*] *Hinc* & *Huc si quis*: Alii.

659. *Sæpe itaque*, &c.] Finita *Magnæ Matris* pompa, ad institutum redit, & secundò v. 8. probat varia seminum genera in rebus singulis inveniri, v.g. in iisdem Herbis, in eadem Aqua, quæ cùm Alimento sint tam variis Animantium generibus, Equis, Bobus, &c. necesse sit varia contineant Principiorum genera, quæ singulis accommodentur.

660. *Duellica.*] Bellica; ut *Duellum*, Bellum.

661. *Buceriæque.*] *Buceræque* seu *Bucera æque*, Alii: Βυκέρως enim & Βυκέραος legitur, at Βυκέριος frustra quæres.

663. *Retinentque Parentum.*] Quidam Codd. *Retinente Parente*, i. e. Tellure retinente suam Naturam: quo nihil ineptius.

667. *Jam verò*, &c.] Priori argumento aliud v.4. connectit: Quin etiam quæ accommodantur uni Animanti, necesse est generum adhuc diversissimorum sint, cùm varia variis ipsius partibus, Venis, Visceribus, Nervis, Ossibus, &c. coaptentur.

671. *Tum porro quæcunque*, &c.] Quartò v.7. arguit ex Ligno, & aliis rebus igne resolutis; Cùm enim in ignem, in lucem, in fumum, & cineres resolvantur, existimandum esse videtur non fieri resolutionem in alia quàm quæ reipsa continebantur; neque ex Ligno perire aliud, quàm connexionem & situm partium, sive specialem existendi modum, Formam, Qualitatem, Speciem, Accidens, Eventum, cujus causa erat, & dicebatur Lignum. Ideò in Ligno aliisque rebus varia illa genera seminum, è quibus Lux, Fumus, Cineres constant, latere concedendum est.

672. *Ex se ea Corpora.*] *Hæc in se Corpora*, ut *In* pro *Intus* sive ἐνδοθεν accipiatur; Gifanius. *Ex se ea Corpora*, Lambinus restituit; Alii legunt *Ex so*, vel *Ex suo Corpore.*

673. *Jacere.*] *Lacere*, i. e. Elicere, Gifanius, qui ingenio nimis indulget.

Scintillasque agere, ac latè differre Favillam.
Cætera consimili mentis ratione peragrans, 675
Invenies intus multarum Semina rerum
Corpore celare, & varias cohibere Figuras.
Deniq;multa vides, quibus estOdor, & Sapor una
Reddita sunt cumOdore;imprimis pleraque dona,
Relligione animum turpi cum tangere parto. 680
Hæc igitur variis debent constare Figuris:
Nidor enim penetrat, qua Succus non it in artus:
Succus item seorsum, & rerum Sapor insinuatur
Sensibus, ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igiturFormæ glomeramen in unum 685
Conveniunt: Et res permisto Semine constant.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa Elementa vides multis communia verbis:
Cùm tamen inter se Versus, ac Verba necesse 'st
Confiteare alia ex aliis constare Elementis: 690
Non quòd multa parum communisLittera currat,

è quibus etiam scintillæ exiliant, & favilla latè dispergatur: Si reliqua omnia pari modo contempleris, invenies illa multarum rerum Semina variis figuris prædita continere: Deinde multa sunt, in quibus odorem simul & saporem senties, præcipuè in illis sacrificiis quibus ad expiandum fraudem altaria superstitiosè cumulas; Hæc autem ex Seminibus disparis figuræ constare debent, Odor enim intrat in Corpus per eos meatus per quos sapor non penetrat, Sapor etiam per proprios meatus sensibus insinuatur, unde colligas illorum semina disparis esse formæ: Concludendum semina diversis figuris induta Corpus unum componere, & res constare semine permisto: Quinetiam in ipsis nostris versibus passim vides multas literas multis vocibus communes, Interim tamen fateberis versus alios & verba alia ex aliis literis componi, non quòd paucæ tantùm literæ istis versibus & verbis communes sint,

NOTÆ.

678. *Denique multa vides*, &c.] Quintum v.9. subjicit argumentum; Plures qualitates sentimus in eodem Corpore contineri; Odorem v.g. & Saporem; Odorem autem & Saporem è seminibus disparis figuræ constare palam est, Diversos enim sensus afficiunt, & dum Alter per Nares insinuatur, Alter Linguam & Palatum afficit.

679. *Reddita sunt cum odore.*] Alii, *cùm adoles:* Hunc versum rejicit Lambinus, sequentem etiam delet*Faber*.Nam quæLatinitas? *Tangeris Animum religione turpi parto?* Dein, cur hoc exemplum potiùs quàm aliud quodvis? an quia necesse sit immolareCapellam,Ovem,&c. ut noscamus multa esse,quibus & Odor & Sapor una sint? Hæc *Faber:* Acutè, ut solet, Uterque enim, aut Neuter rejiciendus: Neutrum rejicio, Latinitas enim haud absimilis isti, quam v. 63. legimus; & quamvis non necesse sit immolare Capellam, Ovem, &c. ut noscamus multa esse quibus Odor & Sapor una sint; tamen haud indecorum Poetæ Epicuræo duos versiculos subinde infarcire, quibus Deos obiter sugillet, & rideat Pietatem. Alii legunt *Contingere parato;* Tibi nempe parato contingere sive inquinare Animum turpi religione: & *Contingere* faciunt Trisyllab.ut infra *degere duellum:* Imperitè ut patet ex v. 660.

——Lege autem,

——*Quibus & Odor & sapor unà Reddita sunt*, *cum adoles*——

683. *Et rerum.*] *Seorsum*, Codd. rectiùs; ut & *Privis* pro *Primis* in sequenti versu haud absurdè legitur.

685. *Glomeramen in unum.*] Gassendus: *Glomerantur in unum.*

687. *Quin etiam passim*, &c.] Sententiam suam illa, qua sæpe utitur, similitudine v. 12. illustrat, objectionem subinde proponit, & solvit. Si enim, dicet aliquis, communia sint multis rebus semina, unde res ipsæ sunt diversæ? Similia Semina res similes efficerent. Hunc verò Argutatorem Lucretius jubet intueri versus suos, in illis multas literas communes multis vocibus inveniet, at voces ipsas inter se diversas esse, ex iis etiam diversa Carmina componi negari non potest. Pari ratione, licet in multis rebus communia sint Semina, res tamen ipsæ, quæ ex istis seminibus similibus componuntur, prorsùs diversæ esse possunt.

691. *Non quòd multa parum*, &c.]Debet ad id referri quod de similium figurarum infinitate dixerat, v. 525. contra autem de numero finito dissimilium v. 481. Cui & aliquid germanum post paucos versus occurret, viz. v. 721.

aut nulla duo verba ex literis iisdem constant; sed quia omnes versus & omnia verba non ex iisdem prorsus literis componuntur: Sic aliæ res, licet contineant semina multis rebus communia, ipsæ tamen possunt esse inter se prorsùs dissimiles, ita ut jure dicamus Homines ex aliis seminibus, ex aliis fruges, ex aliis arbores constare. Nec tamen putandum est semina cujusvis figuræ seminibus cujusvis figuræ conjungi posse; tum enim monstra vulgò nata cerneres; quædam Animalia partim ferina, partim humana specie (Centauri) existerent, aliquando etiam Arbores ex Animali Corpore surgere, & terrena membra marinis connecti, & naturam per Terras omnia producentes nutrire Chimæras, tetro ore ignem spirantes videres. At nulla istiusmodi monstra esse manifestum est, siquidem constat res cunctas certa genetrice certisque seminibus ortas dum crescunt genus suum conservare posse: Nec aliter profectò potest fieri,

Aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem:
Sed quia non volgò paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum cum sint Primordia, longè 695
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut meritò ex aliis constare ferantur
Humanum genus, ac Fruges, Arbustaque læta.
Nec tamen omnimodis connecti posse putandu'st
Omnia: nam volgò fieri Portenta videres, 700
Semiferas Hominum species existere; & altos
Interdum Ramos egigni corpore vivo:
Multaque connecti Terrestria membra Marinis.
Tum flammam tetro spiritanteis ore Chimæras
Pascere Naturam per terras omniparenteis. 705
Quorum nil fieri manifestu 'st: omnia quando
Seminibus certis certa genetrice creata
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse 'st;
Nam

NOTÆ.

696. *Dissimili summa.*] i. e. Res dicantur ex dissimili seminum congerie, si totam compagem simul intueare, componi.

699. *Nec tamen Omnimodis*, &c.] Quamvis multa semina sint multis rebus communia, Unaquæque tamen res eam exigit dispositionem, ut Atomi ipsam constituentes eas, quæ sunt sibi congruæ, adsciscant, ac velut consocient, alias prætereant, & respuant: Ex quo rursùm fit, ut cùm res dissolvitur, congruæ quæque se mutuò trahant, & ab incongruis expediant. Sed audire pleniùs ex Lucretio juvat, qui rem ipsam v. 10. proponit, & caussam reddit, quòd alioquin monstra quotidiè nascerentur; Centauros, Chimæras, & omnia Poetarum figmenta videremus. Nulla autem istiusmodi apparent portenta, quia ex certis quibusdam, non ex omnigenis Seminibus nascuntur res; certis insuper aluntur.

701. *Et altos interdum Ramos egigni*, &c.] *Egigni Corpore vivo*, ut apud Horat.
——*Tanto emetiris acervo.*

Ramos de Corpore vivo) Ramos è vivo Corpore Hominis egigni prorsùs mirabile fit, sed nec fortasse mirabile non sit quod de Prunulo in Regione Thoracis, Pastoris Tarraconensis sive, ad sternum frutescente narrat Gassendus, lib. V. de vita Peireskii. Pastor Tarraconensis in prunulum incidit, spinaque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, ut post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores & fructus visi: Non destitit instare Peireskius, donec Cardinalis Barberinus curavit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum, & Eques Puteanus non literas modò attestantes, sed surculos etiam accepit, & cum illo communicavit: Hæsit verò deinceps minùs, cùm accepit simile quidpiam contigisse in Thuscia, circa Gallinæ cujusdam collum, & Frontiniani in Occitania, circa digitum Piscatoris, in quem cùm implantata fuisset Spinula Scorpionis marini, res eò evasit, ut Chirurgus inde eduxerit tres pisciculos generis Scorpionum; Quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem potest.

705. *Pascere Naturam.*] Alere se, vel, ut aliis placet, vastare, depascere, devorare totam Naturam: *Fayus:* Sic omnia.

709. *Scilicet id certa*, &c.] Octo qui sequuntur versus non tam constituunt diversum argumentum, quàm præcedentis rationis

Nam sua cuiq; Cibis ex omnibus intus in artus 710
Corpora discedunt: Connexaque conventeneis
Efficiunt motus: At contra aliena videmus
Rejicere in terras Naturam: Multaque cæcis
Corporibus fugiunt è corpore percita plagis,
Quæ neq; connecti cuiquam potuere, neq; intra 715
Vitaleis motus consentire, atque animari.
Sed ne fortè putes animalia sola teneri
Legibus his: Eadem ratio res terminat omneis.
Nam veluti tota natura dissimiles sunt
Inter se genitæ res quæque, ita quamque necesse 'st 720
Dissimili constare figura Principiorum;
Non quòd multa parum simili sint prædita forma:
Sed quia non volgò paria omnibus omnia constent.
Semina cùm porro distent, differre necesse 'st.
Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas, 725

hoc enim ab immutabili & certa causa procedit: Ex omnibus alimentis propriæ unicuique Animali particulæ in membra Illius Animalis discedunt, & conjunctæ conspirant in motus isti Animali convenientes, & vitales; particulas autem quæ noxiæ & incongruæ sunt videmus Naturam in terram ejicere; multæque particulæ sensui non subjectæ aliarum ictibus fugatæ è Corpore clàm recedunt: Quæ particulæ non potuerunt aliis conjungi nec in ipso Animalis corpore in vitales & convenientes motus conspirare: Ne verò forsan existimes sola Animalia his legibus teneri, (propter diversitatem figurarum seminum diversa esse) eadem diversitas cæteras res omnes differre facit: ut enim res quæque genitæ inter se tota sua natura differunt, ita necesse est unamquamque rem componi ex principiis disparis figuræ; non quòd pauca tantùm semina sint ejusdem formæ, sed quòd omnia non sint similis prorsùs & uniusmodi figuræ. Cum autem Semina diversas figuras habeant, necesse est ut Intervalla, meatus, connexus, pondera, plagæ,

NOTÆ.

nis posteriorem partem explicant: Res enim è certis seminibus ortæ ideò dum crescunt, genus suum conservant, nec in aliud degenerant: Quia Natura ex alimento istas tantùm seligit particulas quæ sibi aptæ & convenientes sunt, incongruas verò secernit, & rejicit: Hinc Rami vivo Corpore nunquam egignuntur, quoniam Corpus humanum particulas materiæ arboribus alendis aptæ ejicit, nec in alimentum unquam convertit: & idem de reliquis monstris dicendum.

710. *Sua.*] Convenientia, Specifica: e. g. ex pane id educit Homo per coctionem quod Speciei humanæ convenit, Canis contra quod Canino generi. *Faber.*

713. *Multaque cæcis*, &c.] Multa quæ non vides è cujusque Animantis Corpore vi quadam imperceptibili ejiciuntur, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνῆφθαι τοῖς ὐκ ὁμοιογενέσι. Quod Statica Experimenta egregiè confirmant.

715. *Neque intra.*] Quidam Codd. *Inter:* Alii *Inte:* Forsan *indu* legendum.

716. *Animari.*] Hæc est conjectura Lambini contra omnes libros, qui *Imitari* exhibent, suamque conjecturam v. 146. lib. V. tuetur,

Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.

Faber dicit quærendum esse aliquid quod ab illa scriptura *Imitari* proprius abesset: Nullum autem videt verbum quod Sententiæ magis conveniat, & ad libros manu descriptos accedat magis, quàm *adagitari*; Si verò (quod Infinita apud Lucretium exempla suadent) vocem istam diviseris interserendo *que*, non malè huic loco consultum fuerit. Legit igitur *adque igitari*, i. e. & *adagitari*, seu *agitari intra vitales motus*. Nulla certè vox magis propria occurrere possit, & quam sententia pronius admittat. Sed cùm istud *Igitari* non intelligerent Exscriptores, suum Istud *Imitari* procuderunt, quod & Sensus respuit, & Latinitas probare non potest. *Faber. Micare* id est *Moveri*, Turnebus.

717. *Sed ne forte putes.* Quod de Animalibus dixerat, id porro existimandum de cæteris rebus, quæ pari modo ex certis, proprioque modo dispositis Atomorum generibus constant: Communia licet in omnibus semina reperiantur; Alia tamen certa semina singulis propria accedunt, illa efficiunt ut diversa sint intervalla, diversi motus, situs, positur æ, &c. Et inde oritur rerum varietas, & differentia.

718. *Eadem ratio res terminat omneis.*] Ita Lambinus, cùm Codd. *Disterminat Omnia*, quod probo.

concursus, motus, diversa sint; quæ non solùm Animalia, sed Terras, Mare, & Cælum à Terris differre faciant: Nunc age, dicta mea, quæ jucundo labore congessi, percipe; ne fortè credas res illas, quas vides Albas, *ex* Albis *Seminibus componi; aut* Nigras *è* Nigris, *aut res alio quovis colore imbutas, ideo istius Coloris esse, quia Semina ejus erant eodem Colore tincta; In Seminibus enim nullus est omnino Color, neque similis, neque dissimilis illi, qui in rebus quas componunt apparet. Quæ Corpora (nullo viz. Colore tincta) si concipi non posse existimes, infinitum erras: nam cum Cæci nati, qui nunquam Solis lucem viderint, Tactu cognoscunt Corpora, quæ nullo unquam Colore imbuta sentiebant, inde possumus colligere,*

Concursus, Motus: quæ non Animalia solùm
Corpora sejungunt, sed Terras, ac Mare totum
Secernunt, Cœlumque à Terris omne retentant.
Nunc age dicta meo dulci quæsita labore
Percipe: ne fortè hæc Albis ex Alba rearis 730
Principiis esse, ante oculos quæ Candida cernis;
Aut ea, quæ Nigrant, Nigro de Semine nata:
Neve alium quemvis quæ sunt induta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod Materiai
Corpora consimili sint ejus tincta colore. 735
Nullus enim Color est omnino Materiai
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quæ corpora si nullus tibi fortè videtur
Posse animi injectus fieri, procul avius erras:
Nam cum Cæcigeni, Solis qui lumina nunquam 740
Aspexere, tamen cognoscant corpora Tactu,
Ex ineunte ævo nullo contincta colore:
Scire licet menti quoque nostræ Corpora posse

NOTÆ.

728. *Cælumque à Terris omne retentant.*] *Retentant*, ne Cœlum cum Terris misceatur, *Lambinus*: Optimè concludit: Semina quidem distant, sed nisi Intervalla, Viæ, Motus, &c. itidem differrent, Omnia prorsus, Cœlum, Mare, Sidera, &c. confunderentur: *Faber*. Ita vox ista *Retentant* est vis maximæ, nisi illa impediret, Cœlum Mari, Mare Terris misceretur, at nihil tale voluit *Lucretius*, apud illum *Retentant* idem planè quod *distinguunt*, aut *faciunt differre*.

729. *Nunc age, dicta meo*, &c.] Καὶ μὴν καὶ τὰς Ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμά τε, καὶ θερμότης, παρὰ τὴν θέσιν τῶν Ἀτόμων μεταβάλλουσιν, διὸ καὶ ταῖς Ἀτόμοις ἐκ ἐνυπάρχουσι. *Epicurus ad Herodotum*, Eandem sententiam Lucretius exponit, & v. 9. Semina affirmat colorum expertia, neque opus esse alborum seminum, ut Album foret Compositum, neque nigrorum, ut Nigrum.

733. *Quæ sunt induta.*] Emendatio *Lambini*, in Cod. *Imbuta*: Quod Latini Sermonis ratio improbat. Deinde ex Epicuri sententia Corpora non possunt dici imbuta Colore. *Faber*: Cui crederem si probâsset, *Quem*, Gassendus.

735. *Tincta Colore.*] *Tacta*, Lambinus.

738. *In quæ Corpora si*, &c.] Sensit *Lucretius* se multis ægrè persuasurum fuisse nullos esse in Seminibus, & proinde neque in ipsis Compositis, Colores. Præjudiciis enim penitùs obedientes, pauci credunt se aliquid Corporeum posse concipere, quod non sit Coloratum; ideoque semina, quæ mente percipi non possunt, utpote Coloris expertia, sibi obtrudi non ferunt: Hisce præjudiciis v. 9. breviter occurrit. Cæci res percipiunt, quarum tamen Colores nunquam viderint; nec omnis rerum perceptio unà cum Sole occidit, in densissimis tenebris non minùs illa, quæ tangimus, percipimus, quàm illa quæ medio die & luce clarissima versamus.

739. *Animi injectus.*] Venustè admodùm: Res percipiendæ ab Animo videntur remotæ, in eas sese injicit mens, & arreptas percipit: Alii pro *Fieri*, *Ferri*.

742. *Nullo Colore.*] Relativè ad Cæcigenos: Neque enim unquam Corporis ullam cognitionem sibi peperere ope Coloris. *Faber*. *Contincta*, Lambinus *Contacta*: Ut & *Tacta*, v. 746.

Verti

Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris 745
Tangimus, haud ullo sentimus tincta Colore.
Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim Color omnino mutatur in omneis:
Quod facere haud ullo debent Primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse
'st; 750
Ne res ad Nihilum redigantur funditùs omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors est illius, quod fuit antè.
Proinde Colore cave contingas Semina rerum:
Ne tibi res redeant ad Nilum funditùs omnes. 755
Præterea, si nulla Coloris Principiis est
Reddita natura, at variis sunt prædita Formis;
E quibus omnigenos gignunt variantque Colores.
(Præterea magni quòd refert Semina quæque
Cum quibus, & quali positura contineantur, 760
Et quos inter se dent motus, accipiantque:)
Perfacilè extemplò rationem reddere possis,
Cur ea, quæ Nigro fuerint paullo ante Colore,
Marmoreo fieri possint Candore repente:
Ut Mare, cùm magni commôrunt Æquora
venti, 765

res etiam nullo colore tincta à nostra mente concipi posse. Deinde quæcunque nos ipsi in Tenebris tangimus non sentimus ullo colore esse tincta. Cum verò hoc ita esse certum sit, conabor ulterius demonstrare: Omnis enim Color in omnes mutari potest, At Rerum Semina nullo modo mutari debent, necesse enim est ut aliquid sit Immutabile, nisi concedere velis omnes res in Nihilum redigi. Cujus enim Natura mutatur, id desinit esse quod antè fuit: Ne igitur dicas Semina Rerum colore aliquo imbuta esse, nisi etiam velis res omnes in Nihilum posse redigi. Præterea, si Semina non sint naturaliter Colore tincta, sed variis figuris prædita, ex qua varietate Figurarum omnis Varietas Colorum oriri potest, (magni enim refert cum quibus singula Semina, & quali ordine conjunguntur, & quos motus impertiant, & quos accipiant vicissim;) facilè potes rationem reddere cur illa Corpora, quæ paulò antè Nigra erant, brevi Candida evadant: v. g. Mare, cum procella undas turbaverit,

NOTÆ.

747. *Quod quoniam vinco fieri.*] Quoniam probavi Semina Coloris expertia percipi posse, *Nunc esse docebo*, Rerum Principia nullis Coloribus esse tincta: Ita ut deesse videtur versus

Corpora Materiæ nullo contincta Colore.

Vinco fieri) ut apud Horatium,

Vincit enim Stultos ratio insanire Poetas.

Integer verò sit locus, conjecturam meam non pertinaciter defendam: Lucretius v. 9. primò probat Rerum Semina non esse colorata, quia omnis Color mutari potest: At Semina Rerum sunt immutabilia, aliter Omnia in Nihilum reciderent. Ποιότης πᾶσα Ατόμοις ἐνυπάρχουσα καὶ ἰδία μὴ μεταβάλλει, ὡς καὶ αἱ Ατόμοι μηδὲν μεταβάλλουσιν· ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσαιτο. Αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι, καὶ μὴ ἰδίαι, οἷον χρῶμα τε καὶ θερμότης, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐκ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. Epicurus Epist. ad Herodotum. Inde *Lucretius*, Si Color esset intrinsecus Seminibus, Semina forent mutabilia, Omnis enim Color mutabilis.

756. *Præterea si nulla Coloris*, &c.] Secundò v. 19. Docet Semina nullis Coloribus imbuta esse, quia frustrà aliquis semina Colore tingat: Varias figuras Atomis attribue, & ex diverso Earum Ordine, Dispositione, & positura varii Colores orirentur. Exempli gratia, Mare est Cærulei Coloris, at agitatum fluctibus albescit: Semina, viz. quæ in uno ordine disposita Cæruleum colorem exhibebant, jam in alio Constituta, album colorem induunt: At verò si Color Cæruleus esset Seminibus nativus, nulla agitatione ista Principia speciem albam ostentarent.

759. *Præterea.*] *Propterea*; Gifanius: Rectè.

canis fluctibus albescit. Dicere enim potes, quando Semina rei, quæ Nigra plerumque apparet, loco priori moventur, & illorum ordo situsque mutatur, cùm quædam de novo addita, quædam detracta sunt, tum rem istam candidam subitò apparere; si verò è Seminibus cærulei Coloris Mare componeretur, nullo modo potuisset Album fieri: Quocunque enim situ & ordine colloces Semina Cærulei Coloris, illa albedinem nunquam induere valerent. Si autem dicas Semina ista è quibus Mare, quod unius Coloris videtur esse, constat, variis Coloribus esse prædita, ut sæpe ex Corporibus diversimodè figuratis Corpus, quod totum Quadratum est, & simplicis Figuræ, componitur; Tum sequeretur, quòd sicut in isto Quadrato Corpore diversas variasque Figuras existere videamus, ita etiam in Mari aut alio Corpore unius & simplicis Coloris diversos variosque Colores cerneremus. Deinde Diversæ & dissimiles Figuræ non impediunt quò minùs extima totius Compositi Corporis superficies Quadrata esset, at dissimiles Colores impedirent quò minùs tota res uno simplici Colore imbuta videretur. His adde, quòd concessa illa, quam modò memoravi, conjectura, tota ista ratio,

Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis Nigrum, quod sæpe videmus,
Materies ubi permista 'st illius, & ordo
Principiis mutatus, & addita, demptaque quædam,
Continuò id fieri ut Candens videatur, & Album: 770
Quòd si Cæruleis constarent Æquora ponti
Seminibus, nullo possint Albescere pacto:
Nam quocunq; modo perturbes, Cærula quæ sint
Nunquā in Marmoreum possunt migrare Colorem.
Sin alio, atque alio sunt Semina tincta colore, 775
Quæ Maris efficiunt unum purumque Nitorem:
Ut sæpe ex aliis Formis, variisque Figuris
Efficitur quiddam Quadratum, unæque figuræ:
Conveniebat, uti in Quadrato cernimus esse
Dissimileis formas; ita cernere in Æquore ponti 780
Aut alio in quovis uno puroque Nitore,
Dissimileis longè inter se, variosque colores.
Præterea, nihil officiunt, obstantque Figuræ
Dissimiles, quo Quadratum minùs omne sit extra:
At varii rerum impediunt, prohibentque Colores, 785
Quò minùs esse uno possit res tota Nitore.
Tum porro, quæ ducit & inlicit, ut tribuamus

NOTÆ.

766. *Candenti marmore.*] Corpus politum marmor dicitur, etiamsi solidum non sit. Ita Græci, Ita Latini, de Mari, de Papillis, &c. *Faber.*

775. *Sin alio atque alio*, &c.] Dixerit fortasse quispiam aquam Maris ex variis & diversicoloribus Atomis concrevisse, unde ille & ille Color, modò Cæruleus, modò Albus enascatur, uti Quadratum ex duobus aut quatuor Triangulis inclusis componitur, quæ ipsa Triangula alias inter sese figuras habeant: Sed non ita, inquit, v. 8. Nam in Quadrato dissimiles formas cernere potes, extra quas est Quadratum: (id est quas in sese habet, & continet Quadratum) in Aqua autem Marina nihil tale videas. *Faber.*

778. *Unæque figuræ.*] Sic *Istæ*, *Alteræ*, *Solæ*, *Ullæ*, *Nullæ*, Plautus, Terentius, Cicero, Lucretius.

783. *Præterea nihil officiunt*, &c.] V. 4. Hoc effugium nullum esse demonstrat, Corpora enim diversæ figuræ in alteram diversam figuram consentire possunt, ut Triangula in Quadratum, at non eadem est Colorum ratio, nec diversi Colores unquam unum simplicem componunt.

784. *Minùs omne sit extra.*] Ita *Lambinus* è Codd. dum *Marullus*, & *Nardius*: *Minus esset in illis.*

787. *Tum porro quæ ducit*, &c.] Iterum v. 7. pugnat; Qui dicunt unum simplicem colorem ex Seminibus alio atque alio Colore tinctis effici posse, priorem deserunt Opinionem, unicamque suæ sententiæ rationem evertunt: Hi enim postulabant Colorata Semina, ut Alba Corpora ex Albis Seminibus, & Nigra ex Nigris orirentur. Si tamen è Principiis diversimodè coloratis Niger, aut Albus Color oriretur, tota illa, cui priùs fidebant, Ratio perit: Deinde subjungit Album Colorem (& idem de aliis dicendum) citiùs nasci posse ex Seminibus nullo, quàm è Principiis vel nigro, vel alio quovis Colore tinctis. Ita hos versus expono, quos Alii Interpretes nondum intellexerint.

787. *Ducit & inlicit.*] Id est, *Suadet*: Ita fœliciter restituit *Lambinus* locum maximè corruptum.

Princi-

Principiis rerum nonnunquam, causa, Colores,
Occidit, ex Albis quoniam non Alba creantur:
Nec quæ Nigra cluent, de Nigris: sed Variis de. 790
Quippe etenim multo procliviùs exorientur
Candida de nullo, quàm de Nigrante colore;
Aut alio quovis qui contrà pugnet, & obstet.
Præterea, quoniam nequeunt sine Luce Colores
Esse, neque in Lucem existunt Primordia rerum: 795
Scire licet quàm sint nullo velata Colore.
Qualis enim cæcis poterit Color esse tenebris,
Lumine qui mutatur in ipso, propterea quòd
Recta aut obliqua percussus Luce refulget?
Pluma Columbarum quo pacto in Sole videtur: 800
Quæ sita cervices circum, collumque coronat:
Namque aliàs fit uti rubro sit clara Pyropo:
Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter Cæruleum virideis miscere Smaragdos.
Caudaque Pavonis, larga cum Luce repleta'st, 805
Consimili mutat ratione obversa Colores.
Qui, quoniam quodam gignuntur Luminis ictu,
Scilicet id sine eo fieri non posse putandu'st.

propter quam Colores Rerum Seminibus tribuimus, perit; quoniam tum sequeretur Res Albas non ex Albis Seminibus fieri, aut Nigras è Nigris, sed ex Seminibus diversorum Colorum. Insuper observandum est, quòd Res albæ facilius orirentur è Seminibus nullo Colore præditis, quàm ex Seminibus vel nigro, vel alio Colore imbutis. Præterea quia Colores non possunt esse sine Luce, Rerum autem Semina in Lucem prodire non possunt, exinde sequitur Rerum Semina nullo Colore esse tincta: Quomodo enim potest esse Color in tenebris, cum omnis Color in Luce mutetur, & varius appareat prout recto vel obliquo Lucis radio Corpus illustratur? Quod in plumis circa collum Columbæ Sole illustratæ videre licet. Aliquando enim rubri seu flammei coloris & instar Pyropi fulgentis apparent, Aliquando virides colores, tanquam Smaragdos cum Pyropis, cum isto rubro & flammeo permistos exhibent. Pavonis etiam Cauda, cum larga luce impleatur, pro diversa ad Lucem positura non minus quàm Plumæ Columbarum varios colores induit. Cum autem hi Colores Lucis ictui originem suam debeant, credendum est, eos sine Luce existere non posse.

NOTÆ.

791. *Quippe etenim.*] Insuper observandum: Hanc interpretationem tota disputatio confirmat.

794. *Præterea quoniam nequeunt*, &c.] Iterum v. 15. concludit *Lucretius* Semina esse Colorum expertia, quia Color nil aliud sit quàm Lux in Corpore refracta, vel à superficie opaci Corporis reflexa: De Luce refracta nihil Poeta, at si Prisma seu Trigonum vitreum vulgare oculis apponas, senties radios Lucis geminam refractionem passos varios Colores exhibere: Observat autem Plumas circa Columbæ collum, aut in Pavonis Cauda prout recto aut obliquo radio Lucis illustratæ sunt, modò flavum, modò viridem, modò flammeum, &c. Colorem diffundere. Et Inde arguit in densis tenebris in quas Lux nulla penetrat, & ex quibus nulla reflectitur, nullos prorsus Colores esse; ac proinde Colores qui redeunte Luce in rebus cernuntur, procreari ab ipsamet Luce, pro dispositionibus quas res habent ad eam recipiendam, reflectendam, refringendam, & referendam ad Oculos. Ideoque quoniam Semina nunquam in Lucem veniunt, aut radios reflectunt, quasi in densissimis tenebris obruta, sunt prorsùs excolora. Epicurus in libro adversus Theophrastum secundo dicit, ὐκ εἶναι τὰ χρώματα συμφυῆ τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ γενᾶσθαι κατὰ ποιάς τινας τάξεις, ϗ̀ θέσεις πρὸς τὴν ὄψιν. Et rursum, οὐκ οἶδα ὅπως δεῖ τὰ ἐν σκότει ὄντα φῆσαι χρώματα ἔχειν. Plutarchus adv. Colotem.

799. *Recta aut obliqua*, &c.] Nam ex variantia Anguli recti aut obliqui variatur Color.

801. *Quæ sita.*] Quæ circumposita, περικειμένη: *Coronat:* Cingit collum & cervicem Columbæ, Cervix, τὸ παχὺ, & τὰ ὄπισθεν, Collum τὸ πρόμηκες, & τὰ ἔμπροσθεν significabit. *Faber.*

802. *Rubro sit clara Pyropo.*] Ita cum *Lambino* contra omnes Codd. *Rubrum Pyropum* dixit *Lucretius*, ut v. 804. *Virides Smaragdos.*

808. *Scilicet id sine*, &c.] Gifanius & Alii. *Scire licet sine eo fieri non posse putandum.*

Et

Et quoniam Pupilla Oculi alio ictus genere percutitur, cum colorem album sentire dicatur, & alio planè diverso cum Corpus nigri, aut alius Coloris sentiat; & cum nihil omnino referat quo colore ea quæ tangis imbuta sunt, sed multum qua figura sunt prædita, certi esse possumus Semina non necessariò poscere Colores, sed varias figuras, è quibus ictuum varietas procedat. Præterea quoniam certus Color non attribuitur certis figuris, & omnia figurarum genera, quibus Semina donantur, possunt cujusvis Coloris esse, Cur etiam illa Corpora, cujuscunque generis sint, quæ constant ex iis Seminibus, variis coloribus ornata & distinctu non appareant? Oporteret enim Corvos volantes album Colorem ex Albis pennis sæpe spargere: Cygnos etiam nigros oriri ex nigro Semine, aut alius cujusvis Coloris esse ex Seminibus alio quovis Colore perfusis. Insuper, quò magis dividis res aliquas in partes minutas, eò magis

Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
Pupula, cùm sentire Colorem dicitur Album, 810
Atque aliud porro, Nigrum cùm, & cætera, sentit,
Nec refert ea, quæ tangis, quo forte Colore
Prædita sint, verùm quali magis apta Figura;
Scire licet, nil Principiis opus esse Colores:
Sed variis Formis varianteis edere tactus. 815
Præterea, quoniam non certis certa figuris
Est natura Coloris, & omnia Principiorum
Formamenta queunt in quovis esse Nitore:
Cur ea, quæ constant ex illis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa Coloribus in genere omni? 820
Conveniebat enim Corvos quoque sæpe volanteis
Ex albis album pennis jactare colorem,
Et nigros fieri nigro de semine Cycnos,
Aut alio quovis uno, varioque colore.
Quinetiam quantò in parteis res quæque minutas 825
Distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis

NOTÆ.

809. *Et quoniam Plagæ,&c.*] Aliud argumentum v. 7. continetur: In omni Coloris perceptione Pupilla oculi percutitur, Alium verò ictum sentit cùm albus Color repræsentetur, & alium cùm Niger, aut quivis alius. At quid Semina postulent Colores quibus diversimodè percutere & ferire possint? Principia ista sint, tantùm diversimodè figurata, diversimodè etiam disposita, inde variæ Imagines orirentur, à quibus Oculus diversimodè percuteretur, & diversi motus in Organis excitarentur. Visus enim, secundum Epicurum, διὰ τῆς τῶν εἰδώλων εἰς τὴν ὄψιν ἐμπτώσεως.

814. *Opus esse colores.*] Ita Nonius: Plautus,

Omnes maritimi Milites jam opus sunt tibi.

Similiter Cicero, & Cæsar: Lucretius ipse, l. I. v. 1050.

——*Infinita opus est vis Materiaï.*

Et lib. III. v. 981.

——*Materies opus est.*

816. *Præterea quoniam*, &c.] Aliud v. 9. subjungit Argumentum, partim ex confessione eorum contra quos disputat, partim ex constantia Colorum, qui in diversis rerum generibus apparent, ductum. Qui colorata fingunt semina certos Colores certis figuris non attribuunt, non affirmant Quadrata omnia Semina Nigra esse, necRotunda Alba, Triangularia Cærulea, &c. Unde igitur ista in quibusdam rerum generibus constantia? Cur omnes Corvi *Nigri*, Cygni interim *Albi*? Profectò utrumque genus variis coloribus perfusum videremus, cùm Semina, è quibus componuntur, variis coloribus contingi possint.

816. *Non certis.*] è MSS. *Lambinus*. *Nisi certis*, Nardius, imperitè.

822. *Ex Albis album pennis.*] Melius forsan *Pennis* quàm *Pariter* Gassendi.

825. *Quinetiam quanto*, &c.] Iterum v. 8. disputat. Quodlibet Corpus coloratum divide, quò minutiores fiunt particulæ, eò dilutior fit Color, & tandem, imo dum particulæ manent sensibiles, evanescit: Imprudenter igitur expectamus Colores in Seminibus rerum, quos in exilioribus Corporum partibus frustra quærimus.

Evanescere paullatim, stinguique Colorem:
Ut fit ubi in parvas parteis discerpitur Aurum,
Purpura, Pœniceusque color clarissimu' multo,
Filatim cùm distractus disperditur omnis: 830
Noscere ut hinc possis, priùs omnem efflare Colorem
Particulas, quàm discedant ad Semina rerum.
Postremò, quoniam non omnia Corpora Vocem
Mittere concedis, neque Odorem: propterea fit,
Ut non omnibus attribuas Sonitus, & Odores: 835
Sic, Oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam constare orba Colore,
Quàm sine Odore ullo quædam, Sonituq; remota:
Nec minùs hæc animum cognoscere posse sagacem,
Quàm quæ sunt aliis rebus privata, notisque. 840
Sed ne forte putes solo spoliata Colore
Corpora prima manere: Etiam secreta Teporis
Sunt, ac Frigoris omnino, calidique Vaporis:
Et Sonitu sterila, & Succo jejuna feruntur:
Nec jaciunt ullum proprio de corpore Odorem. 845

evanescere & extingui rerum istarum Colorem sentis; ut cum Aurum in minuta ramenta discerpitur; Et si Purpuram filatim distrahas, splendidissimus Purpuræ istius Color totus abit & evanescit; & inde potes colligere, Particulas alicujus Corporis omnem Colorem amittere antequam ad Semina perventum est. Denique cum admittas cuncta corpora non Sonum reddere, aut Odorem emittere, ideoque Sonum & Odores cunctis Corporibus non attribuis; Pariter, quoniam oculis nostris Omnia videre non possumus, scire licet tam esse quædam Corpora omni Colore destituta, quàm Alia quædam privata Sonitu omni, & Odore; Animumque sagacem hæc Corpora (nullo Colore induta) æquè posse cognoscere, ac illa Alia, Sonitu, Odore, cæterisque notis destituta. Ne verò credas Rerum Semina solo Colore privata, scias illa Caloris, Frigoris, expertia esse; nullum insuper Sonum edere, Humiditate omninò carere, nec ullum prorsùs odorem è suo corpore emittere.

NOTÆ.

827. *Stinguique Colorem.*] Sic lib. I. v. 667.
Ignes in cœtu stingui.———
lib. IV. v. 1091.
—*Ardorem in membris qui* stinguere *possit.*
Item Cicero in Arato:
Quem neque Tempestas perimet, neque longa vetustas
Interimet, stinguens *præclara insignia Cœli.*
Gassendus, tamen *strictim.* Faber arbitratur *stinguique colorem* esse imitationem *Platonis*, qui Colorem flammam è Corporibus manantem esse dixit; frigidè. Certè *Lucretius* vel nunquam inspecto *Platone* dixisse potuit Purpureum & Puniceum Colorem, qui penè igniti videntur, extingui.

833. *Postremò quoniam.*] Demum v. 8. premit adversarios. Omnes concedunt ea Corpora quæ Nares sentire nequeant inodora esse; Illa insuper quæ Aures non audiunt sonum non habere. Quidni igitur fatendum illa etiam Corpora quæ Oculi percipere non valent esse Colorum expertia? De qualitatibus enim soli sensus judicant, nec credendum est ullam qualitatem alicui Corpori competere, quam illi sensus non attribuunt.

841. *Sed ne forte putes*, &c.] Satis de Coloribus. Cæteris etiam omnibus qualitatibus, Odore, Frigore, Calore, Sono, Humiditate, Sapore, Mollitie, Lentitudine, Raritate, &c. v. 23. sua Semina carere demonstrat. Tribus utitur argumentis, primo Si odorem Seminibus concedas, turbabis omnia, Gratissimi Odores Seminum grave-olentium interventu sordescerent, ut in componendis unguentis nisi Artifex inolens Oleum misceat, suavissimi odores ab Oleo corrumperentur. Idem etiam de Sapore, Sono, Calore, & Frigore dicendum. Secundo, Semina dividi non possunt, ideoque nec *Odorem*, neque *Sonum*, neque *Saporem*, neque *Calorem*, neque *Frigus*, quæ constant è particulis è Corpore emissis, emittere valent. Tertio, Si Mollitiem, Lentitudinem, Raritatem, Fragilitatem, &c. Seminibus apponas, mutabilia insuper efficies, & interitui obnoxia, ideoque Res in nihilum reciderent.

844. *Et Sonitu sterila.*] Vulg. *Sterilia*: Sed rectè *Sterila*, ut *Deforma* apud Tertullianum: & lib. I. v. 341. *Sublima.*

Sicut

Sicut Amaracini blandum, Stactæque liquorem,
Et Nardi florum, nectar qui naribus halant,
Cum facere instituas: cumprimis quærere par est,
Quoad licet, ac potis es reperire, inolentis Olivi
Naturam, nullam quæ mittat Naribus auram: 850
Quàm minimè ut possit mistos in corpore Odores,
Concoctosque, suo contactos perdere viro.
Propterea demum debent Primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus Odorem,
Nec Sonitum, quoniam nihil ab se mittere possunt: 855
Nec simili ratione Saporem denique quemquam,
Nec Frigus, neque item calidum, tepidumque Vaporem, &
Cætera, quæ cùm ita sunt tandem, ut mortalia constent,
Molli Lenta, Fragosa Putri, Cava corpore raro,
Omnia sunt à Principiis sejuncta necesse 'st, 860
Immortalia si volumus subjungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res redeant ad Nilum funditùs omnes.
Nunc ea, quæ Sentire videmus cunque necesse 'st
Ex Insensilibus tamen omnia confiteare 865
Principiis constare: neque id manifesta refutant,

Ut cùm facere decreveris suave unguentum Amaracini, & Stactæ, & florum Nardi qui suavissimos odores in nares emittunt, quærendum est Oleum, quantum inveniri potest, planè inodorum, & quod nullum omninò Odorem ad nares emittat, ut gravi suo & tetro odore Stacten, Amaracinum, & Nardi flores, quæ cum suis particulis miscentur & concoquuntur, quàm minimè inficere valeat, & corrumpere. Denique Semina rerum suum Odorem rebus procreandis adhibere non debent (prorsùs inodora sunt) neque Sonum (nullum habent sonum) quia nullas è suis corporibus particulas emittere valeant, ut neque propter eandem rationem Saporem, (sunt Insipida) Frigus (non sunt frigida) neque calidum Teporem, (non sunt Calida) quia nullas ex suis Corporibus particulas valeant emittere. Cæteras insuper qualitates, Mollitiem, Fragilitatem, Lentitudinem, Raritatem, &c. quæ sunt mutabiles, ortui, & interitui obnoxiæ, Rerum Seminibus sejungamus necesse est, si velimus esse quædam certa & æterna Semina, quibus Rerum salus conservetur, & quæ efficere possint ut res omnes in Nihilum non reciderent. Deinde fatendum est omnes res quæ sensum habent componi ex Seminibus quæ sensu prorsùs carent: Neque res ullæ,

NOTÆ.

846. *Amaracini.*] Qui plura de unguentis velit, Plinium, Dioscoridem, Theophrastum, Athenæum legat. Qualia qualia sunt unguenta, eadem est argumenti Lucretiani vis & virtus.

847. *Nardi florum.*] Lambinus *florem:* Unguentum, viz. ex Nardi flore confectum. Solenne optimis authoribus id quod eximium cujusque rei Florem appellare: Sic *Flos vini* apud Plautum, *Flos flammæ* apud Lucretium: *Flos populi* apud Ennium:

Flos illibatus populi, suadæque medulla.

Festus in voce *Nectar* legit.

Et Nardi florem Nectar qui floribus halet.

849. *Potis es reperire.*] Carrio è MSS. *Potis est reperiri.*

850. *Quæ mittat*] *Quod mittat*, Alii.

859. *Molli Lenta, Fragosa Putri*, &c.] Ita legit *Turnebus*. Sensus est, ubi Calor, Frigus, Tepor reperiuntur, necesse est Corpora esse Lenta, id est, cedentia, flexibilia propter mollitiem, fragilia propter putredinem & coctionem, cava propter raritatem, quæ in Principiis si statuas, tum omnia ruant necesse est. Hæc *Faber*, probatur Lectio, sed Interpretatio displicet; nam Mollities, Raritas, & similes qualitates æquè ac Sapor, Odor, Sonus, Frigus & Calor, videntur his versibus à Seminibus separari.

864. Hactenùs Semina rerum Calore, Frigore, Odore, Sapore, Colore, cæterisque qualitatibus destituta esse demonstravit *Lucretius*, ex iis tamen Res calidas, frigidas, sapidas & olentes constituit: Jam majus opus movet, & docet Res Sensiles è Principiis nullo prorsùs sensu præditis componi posse: Primo, Fidem Experientiæ implorat v. 9. E stercore putrido Vermes nascuntur, at in stercore isto frustrà vitam, aut sensum aliquem requiras.

866. *Neque id manifesta refutant.*] Solennis *Epicuri* ratio, *οὐ μάχεται τοῖς φαινομένοις·* & *ὐδὲν τῶν φαινομένων τούτοις ἀντιμαρτυρεῖ.* Faber.

Nec

Nec contrà pugnant, in promptu cognita quæ sunt:
Sed magis ipsa manu ducunt, & credere cogunt,
Ex Insensilibus, quod dico, Animalia gigni.
Quippe videre licet, vivos existere Vermeis 870
Stercore de tetro, putrorem cum sibi nacta 'st
Intempestivis ex imbribus humida tellus:
Præterea cunctas itidem res vertere sese.
Vertunt se Fluvii, Frondes, & Pabula læta
In Pecudes: vertunt Pecudes in Corpora nostra 875
Naturam, & nostro de Corpore sæpe Ferarum
Augescunt vires, & corpora Pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva
Vertit, & hinc Sensus animantum procreat omneis:
Non alia longè ratione, atque arida ligna 880
Explicat in flammas, & in igneis omnia versat.
Jamne vides igitur, magni Primordia rerum
Referre in quali sint ordine quæque locata,
Et commista quibus dent motus, accipiantque?
Tum porrò quid id est, animum quod percutit ipsum? 885
Quod movet? & varios sensus expromere cogit,
Ex Insensilibus ne credas Sensile gigni?

quæ nostræ cognitioni subjacent, hanc opinionem convellunt aut refutant, imo manu quasi ducunt nos ad hanc opinionem, coguntque credere Animalia (Res sensu præditas) componi è Principiis sensu destitutis. Videre enim licet Vermes viventes oriri è fœtenti stercore, cùm Tellus intempestivis Imbribus madefacta putruerit: Præterea, videre licet omnes penè cujuscunque generis res in se invicem mutari; Fluvii, Frondes, Gramina sese vertunt in Pecudes, Pecudes verò sese vertunt in Humana corpora, & Feræ & Aves sæpe Humano Corpore vescuntur: Ergo omnia cujuscunque generis Alimenta in viva, seu sensu prædita Corpora Natura vertit, & inde (ex Alimentis sensu carentibus) sensilia Animalia efformat: Non alia ratione atque sicca ligna in ignes resolvit, & omnia in flammas vertit: Nonne igitur jam vides magni referre cum quibus, & quo ordine singula Semina conjunguntur, & quos motus impertiant, & accipiant vicissim. Tum porro quid demum est quod mentem tuam impellit? quid movet? quid dubitare, aut diversam sententiam amplecti cogit, efficitque ut credas Sensile (Rem sensu præditam) ex insensilibus componi non posse?

NOTÆ.

873. *Præterea cunctas*, &c.] Neque Exemplum tantùm proponit in Vermiculis & Animalibus dum gignuntur, sed in Animalibus etiam genitis, v. 12. cum Cibus assumptus ex inanimi Animatus evadit: Alimentis insensilibus, Gramine, Frondibus, &c. Pecudes, & Aves, res totæ sensiles, nutriuntur, istis vescitur Humanum genus, ideoque è particulis insensilibus Graminis & Frondium tandem constituitur. Hæc omnia apposita similitudine illustrat: Lignum aridum in Ignem & Flammam resolvitur, at non magis distat Insensile Alimentum à carne viva & sentiente, quàm Lignum à Flamma lucente & clara: Et quemadmodum oportet ex Ligno extricari particulas, quæ sese cientes, explicantes, novaque ratione disponentes, nova illa lucendi, calefaciendique vi polleant, ita ex cibo secerni oporteat spirituosas particulas, quæ certa ratione diductæ, novoque modo dispositæ energiam hanc sentiendi obtineant. Sensus enim Sensilisve rei procreatio ex Insensilibus principiis debetur certæ & speciali eorum Magnitudini, Figuræ, Positioni, Ordini, & Motui.

885. *Tum porro quid id est*, &c.] Ne argumentis ab Experientia ductis repugnare videatur ipsa Experientia, cavet v. 16. Negare non potuit Ligna Lapides Terramque commista aliquando Insensilia manere, aliter viventes Domos, & Turres sensiles efficeret. Fatetur igitur Res Insensiles nisi certa figura, & magnitudine donentur, debito motu agitentur, certoque ordine disponantur, nunquam efficere res Sensiles; at debita omnia & requisita adhibeantur, Animal nascitur è re maximè Insensili. Putrescat enim Lignum, aut Glebæ Imbribus resolvantur, & Animalium huc & illuc reptantium agmina subitò admirabere.

887. *Ex Insensilibus.*] Priscianus legit *Ex Insensibili*: *Credat* pro *Credas*: Lambinus, *Et ni* pro *ne*: Gifanius.

Nimirum,

Nimirum, Lapides, & Ligna, & Terra quòd una
Mista, tamen nequeunt vitalem reddere Sensum.
Illud in his igitur fœdus meminisse decebit, 890
Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Sensilia extemplo, & Sensus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quæ faciunt, & qua sint prædita Forma,
Motibus, Ordinibus, Posituris deniq; quæ sint: 895
Quarum nil rerum in Lignis, Glebisque videmus.
Et tamen hæc cùm sunt quasi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia Corpora materiaï
Antiquis ex Ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent Animalia gigni. 900
Deinde ex Sensilibus cum Sensile posse creari
Constituunt, porro ex aliis sentire suetis;
Mollia tum faciunt: nam Sensus jungitur omnis
Visceribus, Nervis, Venis, quæcunque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta. 905

Scilicet, quia Lapides, Ligna, & Terra simul commista vitalem sensum reddere non possunt, (non efficiunt rem Sensilem, & Viventem.) Observandum igitur omnino est, me non affirmâsse Res Sensiles ex omnibus prorsùs Principiis, quæcunque res aliquas gignunt, componi posse; sed magni referre primùm, cujus sint molis ea Semina quæ rem Sensilem constituant, qua figura donantur, quos insuper motus habeant, quali denique ordine disponantur: Quorum omnium nihil in Lapidibus vel Terra apparet. Et tamen hæc (Lapides & Terra) cum imbribus madefacta & resoluta putrescant, Vermes producunt, quia Semina imbre isto adveniente è pristinis suis sedibus & positura emota conveniunt in eum ordinem, qui Animalibus producendis conveniens & aptus sit: Deinde cum affirment Rem Sensilem ex Sensilibus Principiis creari, ista Principia Mollia esse statuant necesse est; Sensus enim omnis jungitur Visceribus, Nervis, Venis, &c. quæ omnia Mollia sentimus, resolutioni etiam, mutationi, & interitui obnoxia.

NOTÆ.

889. *Vitalem reddere Sensum.*] Gassendus: *Virtutem reddere Sensus.*

890. *Fœdus.*] Ita Lambinus è quatuor MSS. Et *Fœdus* interpretatur illam conventionem & pactionem, per quam à me dissentire desinas, mihique assentiare: Sed non tanta est librorum autoritas, *Illud fœdus* nunquam in Lucretio invenies, sed passim *Illud in his rebus*, quod Alii rectiùs amplectuntur.

892. *Sensilia extemplò.*] Alii: *Sensile & extemplo.* Florentini autem Codices exhibent

Sensile progigni extemplo, & producere sensus,

planè vitiosè.

895. *Posituris denique quæ sint.*] id est, *Qualia sint posituris;* sed Alii meliùs legunt

——Posituris denique queis sint.

900. *Debent Animalia.*] *Debeant*, mavult Lambinus, ut hæc sit sententia; ita conciliantur, id est, tali ordine conjiciuntur & coëunt, ut ex iis ita conjectis & congressis Animalia gigni debeant.

901. *Deinde ex Sensilibus*, &c.] Aliud *Lucretii* argumentum v. 5. continetur, quia si Principia, ex quibus est sensus, sensilia sint, erunt igitur ipsa Mollia, cùm nulla res dura, solidave, sit capax Sensus: quare & erunt corruptibilia, quippe cùm, nisi solida sint, distrahi possint, atque idcirco suam Naturam amittere: atqui debent Rerum principia, ut declaratum superiùs est, incorrupta perseverare. Ita optimè Philosophus *Gassendus:* Grammaticum verò *Lambinum* audiamus: Deinde cùm statuant Sensile ex sensilibus creari posse, quæ quidem Sensilia ex aliis sentire consueverunt, nempe ex Venis, Visceribus, Nervis, & similibus; tum faciunt illa Sensilia Mollia, & ita Mortalia: Hæc Grammaticus, dum verba potiùs quàm sensum spectat, quippe vitiosos Codices sequutus desipit: Quid enim sibi velint istæ voces, *Ex Sensilibus, porrò ex aliis sentire suëtis*, cum Illi, *Plato & Anaxagoras*, contra quos disputat *Lucretius* ipsa Rerum *Principia* statuerunt Sensilia? Nullis igitur libris adjutus, sed re ipsa admonitus audacter lego

Denique Principiis *qui sensile posse creari*, &c.

903. *Tum faciunt.*] è Codicibus nescio quibus *cum* exhibet *Gifanius*, & conjicit legendum, *Confaciunt.*

Sed

Sed tamen esto jam posse hæc Æterna manere:
Nempe tamen debent aut Sensum partis habere,
Aut similia totis Animalibus esse putari.
At nequeant per se Partes sentire, nec esse.
Namque aliûm Sensus membrorum respuit omnium: 910
Nec Manus à nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut totis Animalibus adsimulentur;
Vitali ut possint consentire undique Sensu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici, 915
Et lethi vitare vias, Animalia cum sint,
Atque Animalibu' sint mortalibus una, eademque?
Quod tamen ut possint: ab cœtu concilioque,
Nil facient, præter volgum, turbamq; Animantum;
Scilicet ut nequeant Homines, Armenta, Feræque, 920
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra Homines, Armenta, Ferasque.

Concedamus verò hæc Sensilia Principia immutabilia & æterna esse posse, nempe debent habere aut sensus alicujus unius partis, aut putari similia totis Animalibus: (debent esse ipsa Animalia perfecta) At partes Animalis per se (separatim) neq; existere, neque sentire possunt: Omnis enim pars cæteris membris uniri debet, ut ipsa sentiat; Neque Manus, neque ulla alia pars à Corpore separata potest sensum retinere: Restat igitur, ut hæc Principia Sensilia totis Animalibus adsimilentur (sint perfecta Animalia) ut ex omni parte vitali sensu consentire possint: Quomodo igitur possint dici Rerum Semina, immortalia, & æterna, cum sint Animalia, imò una eademque cum Animalibus interitui obnoxiis? Concedamus verò hæc Sensilia Semina Animalia posse esse, & immutabilia; quid cùm conveniant efficerent, præter congeriem & acervum Animalium? Ut cum Homines, Bestiæ, & Feræ coëant, nihil gignere valent præter Homines, Bestias, & Feras.

NOTÆ.

906. *Sed tamen esto jam*, &c.] Aliud v. 12. proponit argumentum: Supponamus Sensilia hæc rerum Principia, quæ *Plato* & *Anaxagoras* statuerunt, ac proinde mollia, æterna esse posse, nec interitui obnoxia, haberi tamen Sensilia non possunt, neque ut Partes, quia partes separatæ non sentiunt, neque ut Tota, quia hoc modo essent quædam Animalia, ac ideo mortalia, seu corruptibilia, quod adversatur suppositioni.

910. *Namque aliûm Sensus*, &c.] Interpretes disputant quo modo legendus sit hic versus, & quo ordine collocari debeat: *Lambinus*, *Gassendus*, *Faber*,

Namque aliûm Sensus membrorum respuit omnes.

& v. 912. subjungunt: Quasi dixisset *Lucretius*: Pars à Toto suo separata aliorum omnium membrorum sensus respuit, ergo pars sola, i. e. à Toto sejuncta Totius Corporis sensum tenere non potest: Displicet hæc interpretatio; sufficit enim, (Respondeant illi qui statuunt Semina sensilia) si pars sejuncta sensum sibi peculiarem, licet non totius Corporis sensum retineat. Legendum autem existimo,

Namque aliûm Sensus membrorum res petit omnis:

& v. 909. subjungendum: viz. quælibet pars postulat unionem cum aliis membris, ut sensûs capax sit, nam sine vitali partium consensu, ut sæpe *Lucretius*, nullus est omninò sensus.

917. *Animalibus una eademque.*] Una eademque cum Animalibus. *Idem facit Occidenti*: Horatius: Faber.

918. *Quod tamen ut possint.*] Ulteriùs progreditur v. 5. Quia licet admittantur & quasi Animalia, & immortalia simul, tum nullum Animalium, qualia jam visuntur gigni poterit, sui scilicet generis, coalitumve in unam speciem; sed Acervus solummodo & congeries variorum Animalculorum. Hæc *Gassendus*: Alia *Faber*, sed pejora: Ponamus Sensibilia esse Principia, neque tamen corruptibilia, quando ita vis, quid tandem ex illis fieri poterit? Nihil certè præter Animalia, non Arbor, non Metallum, &c.

922. *Per Veneris res.*] Pro hoc versu Alii libri exhibent,

Sic itidem quæ sunt minimis sentire necesse est,

in aliis invenies,

Sic itidem quæ sentimus sentire necesse est.

è Libro quodam cum MSS. comparato substituit *Lambinus*,

Per Veneris res, &c.

rejicit *Gifanius*: Nec valdè necessarius videtur,

Si verò aliquis dicat illa Principia Sensilia proprium suum sensum deponere, & alium assumere, quid illis Seminibus istos sensus attribuamus, qui nulli usui inserviunt, & sunt iterum deponendi? Præterea (quod supra negavimus) cum Ova Avium in viventes pullos mutari cernimus, cum Vermes è Terra erumpere videmus postquàm intempestivo imbre putruerit, inde possumus colligere Res Sensiles è Principiis Insensilibus componi posse. Si tamen aliquis subjiciat, posse quidem Res Sensiles ex Principiis Insensilibus oriri, mutatione aliqua interveniente antequam tota & perfecta res parta producatur; Huic abundè satisfaciam, si probavero & manifestum fecero, nullam rem generari nisi priùs coëant principia,

Quòd si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
Detrahitur? Tum præterea, (quod fugimus ante,) 925
Quatinùs in Pullos animaleis vertier Ova
Cernimus Alituum, Vermeisque effervere, terram
Intempestivos cum putror cepit ob imbreis:
Scire licet gigni posse ex non Sensibu' Sensus.
Quòd si forte aliquis dicet, duntaxat oriri 930
Posse ex non Sensu Sensus, sed mobilitate
Ante aliqua tanquam partum, quàm proditur extra:
Huic satis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto:

Nec

NOTÆ.

detur, quippe auferas illum, valet tamen *Lucretii* argumentum.

923. *Quòd si forte suum.*] Deinde v. 7. ridet illos qui asserunt Semina sensu quidem prædita esse, at non eo qui postea in Animalibus apparet, & aliud subjicit argumentum illi, quod v. 870. continetur, affine: Ex Ovis nascuntur Aves, Vermes è putri Terra exiliunt, at Sensilia Ova, aut Glebas viventes quis dixerit?

925. *Quod fugimus ante.*] *Fugimus*, negavimus, non concessimus, *Lambinus*: & idem reliqui Interpretes: addit *Faber*: Vox est ex usu forensi, ubi *Defendere* pro affirmare, assumere; Respicit autem locum illum,

Quarum nil rerum in lignis glebisque videmus:

v. 896. Sed qui locum inspicit, sat scio, huic observationi nequaquam consentiet. Legendum igitur arbitror *Figimus*, id est, Ponimus seu Probamus: Et vox ista non incommodè respicit v. 870. ubi pars hujus argumenti proponitur.

927. *Vermesque effervere, terram Intempestivos cum*, &c.] Alii legunt *Vermesque effervere terram, Intempestivos quam*, &c.

930. *Quod si forte aliquis*, &c.] Duos sequentes versus ita legit Gifanius:

Posse ea non sensu, sensus mutabilitate,
Aut aliquo tanquam partu, quod proditur extra.

Nardius,

Posse ex non sensu: Sed sensus mobilitate
Ante aliqua tangi partum, quàm proditur extra.

Hunc locum difficilem & obscurum esse *Gassendus*, *Lambinus*, Omnes fatentur: *Gassendo* judice sensus videtur esse: Non benè dici rem sensilem ex principio insensili gigni, si intelligamus illud immutari, & variis immutationibus in sensum tandem perfici: Simileque esse, ut dum fœtus initio minimus paulatim grandescit, ac paritur magnus. Siquidem, inquit, non unum principium, non singula seorsim sumpta, mutationis capacia sunt; sed natura solùm, concreta ex principiis pluribus, unde & ista variè dispersa possunt sensu destitui, & idonea tamen ratione coëuntia contexi in rem sensilem: Nec valet fœtus similitudo, quando is quoque ab initio ex multis constat partibus, pro quarum ratione est magnus, cùm singulare principium mutationi nulli subjaceat. Hæc *Gassendus*: Tres diversas lectiones & interpretationes in Lambino quæras, omnes enim displicent: Legendum autem,

Quòd si forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Posse ex non sensu sensus mutabilitate
Ante aliqua, totum *partum quàm proditur extra.*

Et pro obscura & difficili, plana subitò erit & facilis sententia. Aliquis enim forsan dicat, Principia rerum quidem esse Insensilia, at vi & virtute rei generantis illa Principia mutari in sensilia, & sensu gaudere antequam in Animal coalescunt: Huic v. 13. *Lucretius* respondet, Principia seorsim

sumpta

Nec commutari quicquam sine conciliatu 935
Primorum, ut nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam Animantis.
Nimirum quia Materies disjecta tenetur
Aëre, Fluminibus, Terris, Flammaque creatis:
Nec congressa modo vitaleis convenienti 940
Contulit inter se motus, quibus omnituentes
Accensi Sensus animantem quamque tuentur.
Præterea quamvis Animantem grandior ictus,
Quàm patitur natura, repente adfligit, & omneis
Corporis, atque animi pergit confundere Sensus. 945
Dissolvuntur enim positurae Principiorum,
Et penitùs motus vitales impediuntur,
Donec Materies omnes concussa per artus,
Vitaleis Animæ nodos è corpore solvit,
Dispersamque foras per caulas ejicit omneis. 950
Nam quid præterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere, ac dissolvere quæque?
Fit quoque, uti soleant minus oblato acriter ictu
Relliquiæ motus vitalis vincere sæpe,
Vincere,

nec aliquid mutari posse nisi Semina congregentur, ita ut non potest creari Sensus alicujus rei, priusquam ipsa res sentiens producatur. Scilicet quoniam Semina Animalium jacent dispersa in Aëre, Aquis, Terra, & Igne, nec modo convenienti unita consentiunt in illos motus vitales, è quibus orti sensus cujuslibet Animalis saluti inserviunt. Præterea ictus gravior, quàm Animal commodè pati potest, istud Animal protinus adfligit, & omnes Animi Corporisque sensus (totum sensum Animalis) pergit confundere. Unio enim Principiorum dissolvitur, turbatur eorum ordo, motusque vitales penitus interrumpuntur, donec per singula membra materies concussa resolvit omnia ea vincula quibus Anima unita Corpori continebatur, dispersamque Animam per omnes meatus è Corpore ejicit: Quid enim aliud agere Ictum credamus quàm disjungere & discutere? Quin sæpe accidit, quòd impacto minus gravi ictu (qui omnes vitales motus non penitus interrumpit) motus vitales qui supersunt superare possent,

NOTÆ.

sumpta mutationis esse prorsus incapacia, nec sensum alicujus Animalis produci posse, antequam ipsum Animal perficiatur; quia sensus postulat eum vitalium motuum consensum, quem in rerum principiis, quæ per Aërem, Aquam, Terram, Ignemque (istos Philosophos tangit qui omnia è quatuor Elementis componi docuerunt) dispersa volitant, frustra requiras.

935. *Commutari.*] *Coagmentari*, vel *commentari*, Muretus: Sed *Commutari* placet, ut & *Principium* pro *Primorum* in sequenti versu, quanquam *Prima* aliquot locis apud Lucretium pro *Principiis* sumantur.

939. *Flammaque creatis.*] Gifanius, *Terraque creatis:* Quasi Terra creata diversum aliquod ab ipsa Terra Elementum constituerent.

941. *Quibus omnituentes.*] Alii *Quibu' convenienter.*

942. *Accensi sensus.*] Infrà Lucretius,
——*pæne amissos* accendere *Sensus*,
& lib. III.
——Accensus *nobis per viscera sensus*.

943. *Præterea quamvis Animantem*, &c.] Opus prosequitur, & rursus v. 10. fidem Experientiæ implorat: Quippe vehemens ictus, qui nil aliud agit, quàm ut solvat texturam & compages corpusculorum è quibus constat Animal, omnem Sensum penitus destruit, torpet Animal, dissipatur Anima, & particulis illius per poros & meatus è Corpore ejectis, consequitur interitus.

949. *E Corpore.*] Alii legunt *à Corpore:* Alii *in Corpore.*

950. *Caulas.*] Vox Lucretiana, poros seu meatus Corporis significans: Sic lib. III. v. 256. lib. VI. v. 491. & alibi.

953. *Fit quoque uti soleant*, &c.] Declarat etiam consequenter v. 9. si ictus fuerit paullò remissior, posse post aliquantulam Corpusculorum exturbationem status restitutionem fieri, quasi dispositione ad motus vitales dominante adhuc, neque omninò resoluta: Sic sopiti excitantur sensus, ab ipso mortis limine redit, & convalescit Animal. Hæc omnia, fateor, voluit *Lucretius*, sed an hi versus hæc omnia satis exprimunt, meritò dubium: Tota autem

Vincere, & ingenteis plagæ ſedare tumultus, 955
Inque ſuos quicquid rurſus revocare meatus,
Et quaſi jam lethi dominantem in corpore motum
Diſcutere, ac pœne amiſſos accendere Senſus.
Nam, quare potius lethi jam limine ab ipſo
Ad vitam poſſint conlecta mente reverti, 960
Quàm quo decurſum prope jam ſiet, ire, & abire?
Præterea, quoniam dolor eſt ubi Materiaï
Corpora vi quadam per viſcera viva, per artus
Sollicitata ſuis trepidant in ſedibus intus:
Inque locum quando remigrant, fit blanda Voluptas: 965
Scire licet, nullo Primordia poſſe dolore
Tentari: nullamque Voluptatem capere ex ſe:
Quandoquidem non ſunt ex ullis Principiorum
Corporibus, quorum Motus novitate laborent:
Aut aliquem fructum capiant Dulcedinis almæ. 970
Haud igitur debent eſſe ullo prædita ſenſu.
Denique, uti poſſint ſentire Animalia quæque,
Principiis

& ſedare graves iſtas materiæ concuſſiones ab ictu excitatas, ſingulas Materiæ concuſſæ & diſſipatæ partes in ſuas ſedes propriosque meatus revocare, mortem jam toto Corpore dominantem diſcutere, & ſopitos penè ſenſus excitare. Nam quam ob cauſam (niſi ob eam modò datam) res ad ipſum limen mortis ab ictu impacto deductæ potiùs ad vitam redirent, quàm ad mortem, ad quam penè jam deventum eſt, progrederentur, & perirent. Præterea, quoniam Dolor tum oritur, cum Materiæ corpora vi quadam turbata, per viva viſcera & per artus inordinato motu moveantur; & tum voluptas oritur, cum in proprias ſuas ſedes redeant: exinde apparet Semina ipſa nullo dolore affici poſſe, neque per ſe (ſeparatim) voluptatem percipere: quoniam non conſtant ex aliquibus principiis, quæ novis (inordinatis & inuſitatis) motibus agitari poſſint, aut aliquem fructum gratæ voluptatis perciperent. Ideoque concludimus Semina omnis Senſus eſſe penitus expertia. Denique ſi, ut Animalia fiant ſenſilia,

NOTÆ.

integrior foret ſententia, ſi reducatur verſus 1009. (*Neve putes æterna*, lego *interna*) una cum duobus ſequentibus (quos in iſto, in quo nunc leguntur, loco nihil agere demonſtrabo) & verſui 958. ſubjungatur: Hic enim poſitus *Lucretii* mentem explicabit, & vim objectionis franget, contra quam non ſatis proviſum videtur: Quippe aliquis dicat, ſi ab ictu minùs vehementi Animæ particulæ disjungerentur, nunquam iterum recolligi poſſint, ſed diſperſæ avolarent, & Animal interiret: Ideoque ictus iſte, qui ſenſum interrumpit, aliquid aliud omninò agit, quàm ut particulas Animæ diſcutiat, & disjungat. Reſp. *Lucretius*, Licet ea Semina, quæ in rerum ſuperficie ſita ſunt, quolibet ictu disjuncta avolent; illa tamen, quæ in intimis Corporis venis continentur, non tam facilè diſſipari.

960. *Conlecta mente.*] *Conjecta*, Giſanius & Alii, imperitè.

962. *Præterea quoniam Dolor*, &c.] Deinde v. 10. probât Semina Voluptatis & Doloris, atque ideo omnis ſenſus expertia; quippe Dolor oritur ex Principiorum exturbatione ab eo, quo ſunt, ſtatu, ita & Voluptas à reſtitutione in eundem ſtatum; At Rerum principia ſunt ſimplicia, nec eorum partes ab eo, in quo ſunt, ſtatu exturbari poſſunt, nec in eundem iterum reſtitui.

964. *Sollicitata.*] Concuſſa: *Trepidant* autem *moventur*; Virgilius crebrò, idque ubi nullus formidini locus, itaque ſæpenumero & *Feſtinare* ſignificat.

968. *Ex ullis.*] Giſanius *ex illis*. Et docet *Motus* in ſequenti verſu non voci Κίνησις, ut *Lambinus* voluit, ſed voci Κινήσεως reſpondere.

972. *Denique, uti poſſint*, &c.] Tandem ad abſurda adigit Adverſarios, v. 18. quippe ſi debeant res, ſenſiles cùm ſint, gigni ex ſenſilibus, hoc eſt ſimiles ex ſimilibus, neceſſe eſt ergo Hominem v. c. conſtare ex Principiis quæ ipſa rideant, plorent, ratiocinentur, de miſtura rerum, deque ſeipſis diſſerant, requirantque è quibus principiis conſtent: Nam ridet, plorat, & ratiocinatur Homo: Si verò Res ridens, plorans, & ſapiens è Principiis neque ridentibus neque plorantibus; neque ſapientibus

Principiis si etiam 'st Sensus tribuendus eorum:
Quid? Genus humanum propritim de quibu' factum 'st?
Scilicet & risu tremulo concussa cachinnant, 975
Et lacrymis spargunt rorantibus ora, genasque,
Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi proporro quæ sint primordia quærunt.
Quandoquidem totis mortalibus adsimulata
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis; 980
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunq; Loqui, Rideres; dices,
Et Sapere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut sit.
Quòd si delira hæc, furiosaque cernimus esse:
Et ridere potest ex non ridentibu' factus, 985
Et sapere, & doctis rationem reddere dictis,
Non ex Seminibus sapientibus, atque disertis:
Qui minus esse queant ea, quæ Sentire videmus
Seminibus permista carentibus undique Sensu?
Deniq; cœlesti sumus omnes semine oriundi: 990
Omnibus ille idem Pater est, unde alma liquenteis
Humorum guttas Mater cum Terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbustaque læta,
Et genus humanum, & parit omnia sæcla ferarum,
Pabula cùm præbet, quibus omnes corpora pascunt, 995

Seminibus eorum Animalium sensus attribuendus est, de quibus, scire velim, Principiis est genus Humanum compositum? Scilicet concussa risu tremulo cachinnant, lachrymisque rorantibus ora & genas spargunt, (ridentia sunt, & flentia Semina) & peritè etiam disputare possunt de rerum compositione & mistura, & aliquando solicitè quærere è quibus ipsa constant principiis, quandoquidem ipsa Semina totis Hominibus similata debent ex aliis Seminibus componi, & illa Alia ex aliis, ita ut nunquam possis consistere, sed in infinitum progrediaris. Insequar enim, & quodcunque dices loqui, ridere, & sapere, postulabo ut componatur ex aliis (ridentibus, loquentibus, sapientibus,) hæc eadem facientibus. Si verò hæc omnia ridicula & absurda videantur esse, & res facta ex Seminibus non ridentibus ridere potest, & sapere, & de rerum caussis doctè & peritè disputare, licet è Principiis sapientibus & disertis non sit composita, quam ob causam non possunt illa quæ sensilia videmus, è Seminibus prorsùs insensilibus componi? Denique omnes orti sumus semine Cœlesti, unus idemque Pater est omnibus, è quo cum fertilis Terra Mater desluentes Humoris guttas recepit, quasi gravida facta parit nitidas fruges, arbusta læta, genus Humanum, & omnia genera ferarum, cum subministret alimenta quibus omnes Corpora sua pascunt,

NOTÆ.

pientibus componi possit, cur non res sensilis è Principiis prorsùs insensilibus? Aliud insuper premit absurdum, nam si Res ridentes, plorantes, &c. è Seminibus ridentibus, plorantibus, &c. constituas, ista etiam Semina ex aliis similibus componi debent, inde processus in Infinitum, nec ullus foret terminus ubi consistere valeas.

973. *Si etiam.*] Alii *Si jam.* Pro *Factum*, v. 974. & *Factus*, v. 985. Gifanius legit *Auctum* & *Auctus*: Pro *Mistura*, v. 977. Gassendus *Natura.*

974. *Propritim.*] Propriè: *Nonius.*

979. *Totis mortalibus.*] *Totis Animalibus:* Gassendus.

990. *Denique cœlesti sumus.*] Longam de ortu Rei sensilis disputationem v. 32. egregiè concludit; colligit enim argumenta antehac deducta, fortiùs urget collecta, & deinde totam sententiam de ortu Sensus explicat: Cùm Terra imbres ex Æthere descendentes receperit, fertilis fit, parit segetes, gramina, & fructus, quibus Homines & Bestiæ, Res Sensiles, nutriuntur. At Pater ille Æther Insensilis, Imbres etiam descendentes, Tellusque Mater non magis Sensilis: Dissoluta denique Animalia partim in Æthera avolant, partim in Terram, Res prorsùs Insensiles, relabuntur: Sic Particulæ uno modo nullo Sensu præditæ, alio modo, alioque ordine dispositæ, Sensiles evadunt. Res etiam Sensiles mutato ordine & dispositione Seminum torpescunt, & omnem sentiendi vim amittunt.

990. *Semine.*] Alii *Stirpe.*

Suavem vitam sustentant, & propagant prolem, quas ob causas jure Matris nomen consecuta est. Item quod olim sumptum erat de Terra, id in Terras recidit, quod de Cœlo demissum est, illud remissum Cœli recipiunt; Neque Mors ita destruit res creatas, ut perimat ipsa rerum Semina, sed tantùm illorum unionem dissipet & dissolvat: Inde aliis aliud conjungit, & facit ut res cunctæ formas suas mutent, & conditionem varient, ut accipiant sensus, (fiant sensiles) & momento temporis iterum sensu expertes fiant: ut inde dignoscas interesse, cum quibus, & quali ordine eadem rerum Semina conjungantur, & quos inter se communicent motus, & vicissim accipiant: (Nec credas rerum Semina ideo minùs

Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter meritò Maternum nomen adepta 'st.
Cedit item retrò de Terra quod fuit ante,
In terras: & quod missum 'st ex Ætheris oris,
Id rursum Cœli rellatum templa receptant: 1000
Nec sic interimit mors res, ut Materiaï
Corpora conficiat, sed cœtum dissupat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, & efficit, omnes
Res ut convertant formas, mutentque colores,
Et capiant Sensus, & puncto tempore reddant: 1005
Ut noscas referre, eadem Primordia rerum
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque:
(Neve putes æterna penes residere potesse

NOTÆ.

1009. *Neve putes*, &c.] Lambinus in omnibus libris invenit scriptum, *Neve putes æterna penes*, &c. Atque hanc scripturam Quidam interpretantur, *Neve putes Corpora prima posse residere penes profundum immensum:* Nulla, aut certè absurda sententia. Turnebus *penes æterna residere* sic explicat, *in æternis textis remanere.* Lambinus, *Neve putes Corpora prima residere posse penes æternitatem omni motu privata.* Idem aliquando putavit legendum *minus* pro *penes:* & tandem conjectando fessus versum hunc cum duobus sequentibus rejicit: *Æterna penes*, in ipsis Penetralibus, *Palmerius:* Nescio quis dicit hic nihil sollicitandum, *Penes* id est *penes nos*, & *minus* subintelligitur. In his versibus explicandis multus est Faber, aliorum sententias rejicit, suamque his verbis exhibet. Locus omnino difficilis. Turnebus *penes æterna* sumit pro æternis Textis, quod mihi nimis Stoicum, nimis μετέωρον & metaphysicum videtur, quàm ut ita sentire *Lucretium* existimem. *Lambinus* olim existimavit pro *penes* legendum *minus*, quod mihi in mentem etiam venerat, priusquam ejus commentarios legissem. Ita certè ratio postulat, sed quia duriusculum ei videtur, *Corpora prima resident æterna*, ideo aliò confugit, ut dicat hos tres versus, qui tamen mihi magnoperè Lucretiani videntur, tolli posse; vel ita explicandum τὸ *residere*, ■ privationem ab omni motu significet, & *penes æterna* positum fuerit pro *penes æternitatem*. Sed eam quoque sententiam ipsemet *Lambinus* sibi non satis probari ibidem ostendit, & meritò quidem. Gifanius ita scribit, Ita omnes vet. lib. Marullus *parum*, & ita Vulg. & Lamb. malè: *residere penes æterna* (quod profundum alibi vocat) & in rerum adspectu & facie extare, opposuisse videtur Poeta. Ex quibus liquidò cuivis constare potest vim sententiæ nulla omninò ratione assecutum eum esse. Sed ubi illud tandem apud Lucretium, ut *Profundum* pro *æternis* sumatur? Quærat modo. Nam nos τὸ *Profundum* in hoc ipso libro pro *Infinito* sumi scimus. Dein, quis dubitet omnia Corpora, non modò simplicia, sed & concreta esse in *Infinito?* Ubi enim esse queant nisi in *Infinito* haud sane video. De Latinitate nihil dicam, quippe qui legi sciam apud Tertullianum *penes* pro *in. Infantes*, inquit, *penes Africam Saturno immolabantur*, in Apologetico. Sed missa hæc facio, neque enim id agitur utrum res sint in *Profundo*, seu *penes æterna*, quod nihil est; sed hoc Lucretius ait, Corpora quæ in concretis perire videntur, non perire tamen, neque ideo *minus æterna esse*, quod videre debuerat Gifanius. Itaque ut id ingenuè dicam quod sentio, pro *penes* necessariò legendum arbitror *minus*, aut *parum*, ut in vulgat. Denique etsi nullum exemplum proferri possit, in quo *Residere* positum fuerit pro *Esse*, non continuò sequitur errare illum qui ita existimet. Certè *Lucretius* plurimis locis usurpavit *Manere* pro *Esse* simpliciter: At ni frequentia exemplorum probâsset, ea de re dubitaremus.

Corpora prima, quòd in summis fluitare videmus 1010
Rebus, & interdum nasci, subitoque perire:)
Quin etiam refert nostris in Versibus ipsis,
Cum quibus, & quali sint ordine quæque locata.
Namque eadem Cœlum, Mare, Terras, Flumina, Solem
Significant: eadem Fruges, Arbusta, Animanteis: 1015
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis: Verùm Positura discrepitant hæc.
Sic ipsis in rebus item jam Materiaï,
Intervalla, Viæ, Connexus, Pondera, Plagæ,
Concursus, Motus, Ordo, Positura, Figuræ 1020
Cum permutantur, mutari Res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis
Accidere, & nova se species ostendere rerum.

æterna esse, quia illa videmus in summis rebus fluitare, modò nasci & modò interire.) Quin in ipsis nostris versibus interest cum quibus, & quali ordine singulæ literæ conjunctæ sunt, eædem enim literæ componunt voces, quæ significant Cœlum, Mare, Terras, Flumina, Solem, Fruges, Arbusta, Animalia: Si omnes non sunt eædem literæ, at multò maxima pars eadem est, verùm diverso ordine junguntur, & inde oritur vocum diversitas. Similiter in ipsis rebus fit, cum Seminum Intervalla, Viæ, Connexus, Pondera, Plagæ, Concursus, Motus, Ordo, Positura, Figuræ permutantur, Res quoque ipsæ mutari debent. Jam verò mentem tuam verissimæ Philosophiæ documentis attentam præbe, Res enim novitate sua admirabilis ad tuas aures pervenire gestit, & nova rerum Species sese Tibi ostendere conatur.

NOTÆ.

bitaremus. Sed ut res tota, qua de agitur, perspicuè magis appareat, paucula quædam addi necesse est. Vult probare *Lucretius* mortem ipsam nil prorsum in Corporibus primordialibus ad nihilum redigere, sed ab ea situm modò, figuram, & alia id genus mutari: *Nec sic interimit mors res, ut Materiæ Corpora conficiat*, inquit, id est destruat, consumat: Sed tantùm cœtum dissipat. *Inde* (id est ex iis corporibus) *aliud aliis conjungit, & efficit omnes res ut convertant formas suas, & capiant sensus* (animentur,) *& puncto tempore reddant*, (id est, moriantur, nam hæc ad Animalia præsertim pertinent,) *ut noscas plurimi referre, &c. Et ne putes prima Corpora ideo minùs æterna esse, quòd illa in concretis fluctuare videntur, modò nasci, modò interire:* Qui enim nasci illa, & interire putant, falluntur; nam ex oculis nostris subducuntur per interitum συγκριμάτων, sed non pereunt, quippe ad cætera primordia reducuntur, seu *ad sua sæcla*, ut mox loquitur, *recedunt*, donec motu sibi ingenito in cœtus novos redeant, &c. *Quod dixi autem de positura & collatione, potest id à simili, ex literarum Elementis probari, &c.* An itaque nunc, Lector, tres illos versus tollendos esse putabis? Hæc *Faber* versibus immeritis nimis favens. Lego autem,

Neve putes interna minus, &c.

& v. 958. subjungo: Placet ista conjectura, & scio alios Interpretes nihil meliùs protulisse.

1017. *Discrepitant hæc.*] Literarum Elementa. Alii *Res* ineptè: Hanc emendationem *Lambini* judicio debemus.

1019. *Viæ.*] Appositè *Virgilius*, Ipse Epicuræus, in lib. I. Georg.

Verùm ubi tempestas, & Cœli mobilis Humor
Mutavere vias.———

1022. *Nunc animum nobis*, &c.] Seminibus jam ritè præparatis, & motu instructis demandat opus, quo nihil certè majus, nihil prudentius, aut augustius: Alios Terrarum orbes, alia Astra, alios Soles, innumeros denique mundos in spatio infinito ædificat: Novum hoc quidem & incredibile, at non ideo rejiciendum: Modò *Memmius* attendat argumenta, & rem ipsam aliquamdiu contempletur, minùs insolens & admirabilis quotidiè apparebit; multa enim sunt prorsus stupenda, quibus assueti Homines non amplius suspiciunt, v. 25. ἀλλὰ μὴν καὶ Κόσμοι ἄπειροι εἰσὶν, οἵ θ' ὅμοιοι τούτῳ οἵ τ' ἀνόμοιοι· Epicurus ad Herodotum.

Sed neque tam facilis res ulla 'st, quin ea primùm 1025
Difficilis magis ad credendum constet: itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quicquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paullatim; ut Cœli clarum purumque colorem,
Quemq; in se cohibent palantia sidera passim, 1030
Lunæque, & solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ si nunc primùm mortalibus adsint,
Ex improviso ceu sint objecta repente:
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minùs ante quod auderent fore credere gentes? 1035
Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset;
Quom tibi jam nemo fessus satiate videndi
Suspicere in cœli dignatur lucida templa:
Desine quapropter novitate exterritus ipsa
Exspuere ex animo rationem: sed magis acri 1040
Judicio perpende, &, si tibi vera videtur,
Dede manus: aut, si falsa est, accingere contra.
Quærit enim ratione Animus, cum summa loci sit
Infinita foris hæc extra mœnia mundi;
Quid sit ibi porro, quò prospicere usque velit mens, 1045
Atque animi jactus liber quò pervolet ipse.

Quinimo vix ulla est res tam facilis & aperta, quæ, cum primùm proponetur, non sit creditu difficilis: Nihil interim tam magnum & admirabile principio est, quod omnes non paullatim minùs & minùs admirantur, ut splendidum & nitidum colorem Cœli, eumque fulgorem, quem sidera passim errantia in se continent, & splendentem Solis & Lunæ nitorem: Quæ tamen omnia si nunc primùm apparere Hominibus inciperent, vel si ex improviso eorum oculis fuissent objecta, quid illis dici poterit magis admirabile? vel quid Homines antea minùs ausi essent futurum sperare? Nihil, ut puto; tam admirabilis hæc rerum facies fuisset. Jam verò nemo dignatur in splendida Cœli templa suspicere: Ne igitur ipsa novitate rerum quas propono territus ex Animo rationem ejice, sed acri judicio magis perpende, & si vera hæc Ratio tibi videatur, da manus, si falsa, è contra pugna: Inquiro enim, cùm extra hujus mundi mœnia (Cœlos hos aspectabiles) spatium pateat infinitum, quid situm sit in isto spatio, quò ipsa mens prospicere gestiat, Animusque alacri & libero impetu erumpens pervolare possit.

NOTÆ.

1028. *Quod non minuant mirarier omnes.*] Alii Codd. exhibent, *Quod non minus fiat mirabile cunctis*, & pro *mirabile quicquam* in priori versu Lambinus legit *mirabile quoiquam. Minuant mirarier:* Terentius, Andr. Act. 2. Sc. 3. *Nec tu ea causa minueris hæc quæ facis.*

1035. *Ante quod.*] *Ante quid*, Lambinus. Et sequentem versum ita legit,

> *Nulli ut opinor ita hæc species miranda fuisset*
> *Quam tibi:* ———

Sed aliam lectionem sequor, utpote longè potiorem.

> *Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset:*

Sequentem autem versum ita emendat Faber,

> *Quom* (id est, *cùm*) *tibi jam nemo fessus*, &c.

quasi diceret, *Et tamen (ita assueti sunt culi huic spectaculo) nemo hodiè dignatur suspicere in Cœlum.* Illud autem *Tibi* (Servii voce utor) *vacat:* Ut *mihi* ap. Virgilium, Geor. 1. *Jam tum* mihi *Taurus Aratro.*

1037. *Satiate videndi.*] Hunc ipsum versum laudat Nonius in voce *Satias*, docetque Accium, Varronem, Lucilium, Salustium, & Terentium eadem voce usos fuisse. In sequenti versu pro *in Cœli*, Alii legunt *hinc Cœli.*

1040. *Exspuere.*] Sic omnes fere Codices. Lambinus tamen amat *Respuere.*

1043. *Quærit enim ratione Animus.*] De quatuor hisce versibus litigant Interpretes, dum Alii fastidiunt, quos Alii amplectuntur: Ego quidem nec absurdos esse video, nec inutiles; explicant enim futuræ disputationis argumentum, idque non ineptè, si modò ita ut edidi legantur. *Fayus* legit *Quærit enim Ratio ne animi*, id est, *an Animus inquirit, aut dubitat?* & quarto versui notam interrogationis subjungit. Non opus est isto acumine.

Principio,

Principio, nobis in cunctas undique parteis,
Et latere ex utroque, infra, superaque, per Omne
Nulla 'st finis, uti docui) res ipsaque per se
Vociferatur, & elucet natura Profundi. 1050
Nullo jam pacto verisimile esse putandum 'st,
Undique cum vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaq; innumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu:
Hunc unum Terrarum orbem, Cœlumque creatum: 1055
Nil agere illa foris tot corpora Materiaï,
Cum præsertim hic sit natura factus, & ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temerè, incassùm, frustráque, coacta
Tandem cooluerint ea, quæ conjecta repente 1060
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terraï, Maris, & Cœli, generisque Animantum.

Principio, cùm nullus est finis aut terminus Universi ex aliqua omnino parte, vel infra, vel supra, vel ex utroque latere, ut olim demonstravi, & ipsa natura Infiniti *docet & evincit, minimè credendum est verisimile esse (cum spatium undique pateat infinitum, & Semina numero & multitudine infinita, æterno motu agitata, multis modis per istud spatium volitarent) unum hunc tantùm Terrarum orbem & Cœlum esse factum; Tot verò Semina extra hujus mundi mœnia in Infinito spatio agitata nil agere: præsertim cum hic Mundus sit à natura (non aliquo consilio) creatus, Ipsaque Semina sponte sua (nulla vi dirigente) se invicem agitantia & percellentia variis modis, temerè, incassum, frustra, tandem in eas congeries, & moleculas convenerint, quæ magnarum rerum, puta Terræ, Maris, Cœli, & Animalium fierent Exordia.*

NOTÆ.

1047. *Principio nobis in cunctas*, &c.] Infinitum esse Spatium, & in illo spatio infinita Semina volitare, si Epicurum audias, certum est: at in hunc, quem nos incolimus, mundum omnia ista Infinita Semina non coaluerunt; quid ni igitur credamus Semina in alia spatii infiniti parte compages huic nostro mundo vel prorsùs similes vel dissimiles componere; præsertim cùm eadem *Natura* ubique regnat, & in omnibus Spatii infiniti partibus eodem jure utitur. Hoc argumentùm v. 19. continetur: *αἵ τε γὰρ Ἄτομοι ἄπειροι ὖσαι φέρονται καὶ πόῤῥω τούτυ, καὶ ἄλλυδες ἄλλαι εἰς ἀπεργασίαν Κόσμων ἀπείρων συνέρχονται· ὐ γὰρ κατηνάλωνται αἱ τοιαῦται Ἄτομοι (ἐξ ὧν ἂν γένοιτο ὁ Κόσμος οὗτος, ἢ ἐξ ὧν ἂν ποιηθείη ἄλλος) οὔτ' εἰς ἕνα,* (ita legit Meibomius) *ὔτ' εἰς πεπερασμένυς, ὔτ' ὅσοι τοιῦτοι, ὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτῳ, ὥστε ὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν Κόσμων.* Epicurus ad Herodot.

1050. *Profundi.*] Infiniti: Vide v. 1094.

1052. *Undique cùm vorsus.*] Ita omnes libri; Lambinus tamen legit *Cum quoquo vorsus*. Istamque Lectionem, ut & omnia inepta *Fayus* approbat.

1054. *Æterno motu.*] Est enim ingenitus Atomo motus. *Faber.*

1060. *Cooluerint.*] Cùm reperissem in libris scriptis partim *colarint*, partim *coierint*, partim *coierunt*, *Cooluerint* reposui; quæ Scriptura perspicuè vera est. *Coolescere* autem valet *concrescere*, & *coagmentari*: *Olescere* enim (ut docet Festus) valet *Crescere*: Quo verbo utitur idem *Lucretius* infra eodem libro.

Donec olescendi *summum tetigere cacumen*, ubi tamen quidam legunt *alescendi*, malè. *Lambinus.*

1061. *Exordia semper.*] Pessimè: Neque enim *Semper* cum *Repente* convenire potest. Errorem autem, ut viderent Interpretes, certè Scripturæ varietas satis efficere debuerat. Hic enim versus in lib. V. repetitus fuit, sed novo etiam mendo deformatus: Sic enim ibi legitur,

Tandem convenient ea, quæ conjuncta, repente
Magnarum rerum fiant exordia sæpe.

Sed & hic & illic scribendum est non *semper*, non *sæpe*, sed *nempe*;

Magnarum rerum fierent exordia, nempe
Terraï, Maris, & Cœli, &c.

Vitium autem ex compendiaria scribendi ratione natum est, nam pro *nempe* scribebant *nēpe*, unde procuderunt illud *sæpe*, quemadmodum ex *sæpe τὸ semper* procreavere: *Faber*. At verò ista tinnientia,

———*Conjecta repente*
———*Exordia nempe*

quæ auris pati potest?

Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse 'st
Esse alios alibi congressus materiai,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet
æther. 1065
Præterea, cum Materies est multa parata:
Cum Locus est præsto: nec res, nec causa moratur
Ulla: geni debent nimirum, & confieri res.
Nunc & Seminibus si tanta 'st copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat
omnis: 1070
Visque eadem, & natura manet, quæ Semina rerum
Conjicere in loca quæque queat, simili ratione,
Atque huc sunt conjecta: Necesse 'st confiteare
Esse alios aliis Terrarum in partibus orbeis,
Et varias Hominũ genteis, & Sæcla Ferarum. 1075
Huc accedit, ut in Summa res nulla sit una,
Unica quæ gignatur, & unica, solaque crescat:
Quin cujusque sient sæcli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente.
Invenies

Omnino igitur fatendum est alibi etiam (aliis in locis extra nostros Cælos) alias esse Seminum concretiones tales, qualis hæc est, quam arcto amplexu æther noster ambit. Præterea, cum sit idonea Seminum copia, Locus insuper idoneus, nec res ulla, nec ulla causa impedit, Res creari debent & componi: Jam verò si tanta sit Seminum copia, quantam ætas omnis Hominum enumerare non valeat, Eademq; Natura sit, quæ possit conjicere ista Semina in alia quæque loca similì ratione atque in hunc Locum (in quo noster mundus existit) conjecta sunt; necesse est ut concedas in Aliis etiam Spatii infiniti partibus alios esse Terrarum orbes, alias Hominum gentes, & alia genera Animalium: Adde quòd in Universa Natura rerum nulla sit una res, quæ Unica gignatur, & sola & singularis crescat; sed in omni rerum genere plurima singularia & individua continentur, præcipuè in generibus Animalium, ut videre licet.

NOTÆ.

1065. *Avido.*] Vasto, Ingenti: Sic lib. V.
Inde Avidam *partem montes, sylvæque ferarum*
Possedere: Lambinus.

1066. *Præterea cum materies est*, &c.] Iterum v. 10. hoc modo arguit. Positis omnibus ad rem aliquam producendam requisitis, quidni res ista producatur? At est sufficiens materiæ copia, idoneus insuper locus, nec deficit ista vis naturæ, quæ hunc mundum ex Seminibus fortuitò occursantibus composuit; quidni, igitur præparatam & sibi obedientem materiam, in aliis etiam Spatii Infiniti partibus conjungat, & Cœlum, Terras, Mare, Homines, atque Animalia producat? Metrodorus dicit, ἄτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα στάχυν γεννηθῆναι, καὶ ἕνα Κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ· ὅτι δὲ ἄπειροι κατὰ τὸ πλῆθος, δῆλον ἐκ τοῦ ἄπειρα τὰ αἴτια εἶναι, εἰ γὰρ ὁ μὲν Κόσμος πεπερασμένος, τὰ δὲ αἴτια πάντα ἄπειρα ἐξ ὧν ὅδε ὁ Κόσμος γέγονεν, ἀνάγκη ἀπείρους εἶναι· ὅπου γὰρ τὰ πάντα γέγονεν αἴτια, ἐκεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Plutarchus de Placit. Phil. lib. I. Cap. 5. ita hoc & superius argumentum complectitur *Metrodorus* familiaris Epicuri.

1068. *Geni.*] *Geri*, Gifanius, qui de hac voce cum Lambino perpetuò litigat; suam sententiam è libris tuetur *Gifanius*: Se defendit *Lambinus*, v. 1077.
Unica quæ gignatur, &c.

1068. *Confieri.*] Alibi Lucretius, & Virgilius, lib. 4. Æneid.
——— *Nunc qua ratione quod instat*
Confieri possit, paucis adverte, docebo.

1076. *Huc accedit, ut in Summa*, &c.] Tertium denique v. 13. proponit argumentum; Res omnes creatas circumspice, in unoquoque genere plurima, quæ vocant, Individua invenies; In genere humano Homines, in ferino Feras, &c. Unicum igitur Solem, unicamque Terram dices? Ineptè id quidem, cùm Sol, Terra, Cœlum, &c. sint tam interitura, (ideo autem Genera Animalium plurima complectuntur, quia singula intereunt, ut isti Philosophi affirmant, contra quos disputat Lucretius) quàm cætera concreta.

1078. *Quin cujusque*, &c.] Hic versus cum sequenti Lucretianus non est, quod & *Lambinus* vidit. *Faber:* Libros sequitur *Gifanius*, retinet, licet non approbet. Corrupti forsan, at mutilus sine illis locus, ideo omissis aliorum conjecturis, hoc modo corrigendos censeo:

Unica

Invenies sic montivagũm genus esse Ferarum, 1080
Sic Hominum genitam prolem, sic denique mutas
Squamigerum pecudes, & corpora cuncta Volantum.
Quapropter Cœlum simili ratione fatendum 'st,
Terramque, & Solem, Lunam, Mare, cætera, quæ sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali, 1085
Quandoquidem vitæ depactus terminus altè
Tã manet his, & tam nativo hæc corpore constant,
Quàm genus omne, quod his generatim rebus abundat.
Quæ benè cognita si teneas: Natura videtur
Libera continuò Dominis privata superbis, 1090
Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers.
Nam (proh sancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum, vitamq; serenam!)
Quis regere Immensi Summã, quis habere Profundi
Indu manu validas potis est moderanter habenas? 1095
Quis pariter Cœlos omneis convertere? & omneis

Invenies enim genus montivagum ferarum, genus Hominum, genus denique mutorum Piscium, & genus Avium sic esse; (plurima Singularia & Individua complecti) pariter ergo fatendum est Terram, Solem, Lunam, Mare, cæteraque non esse unica & singularia, sed numero multa, & fere infinita; quandoquidem hæc Omnia constant corpore æquè mortali, & his omnibus certus vitæ terminus à Natura æquè statuitur, ac istis rerum generibus, quæ plurima Singularia & Individua complectuntur: Quæ omnia modò proposita si benè perspecta habeas, Natura Dominis superbis repente liberata videtur omnia sponte sua & per se agere, sine ope Deorum, & Providentia. Nam (proh Dii sancti qui alto otio & pace tranquillum degunt ævum, vitamque agunt omni cura immunem!) Quis universum infinitum gubernare? Quæ potestas valeat fræna Totius Universi manu sua moderari? Quis pariter omnes Cœlos convertere? Omnes etiam

NOTÆ.

Unica quæ gignatur, & unica solaque crescat
Cujuscunque fiet *sæcli; Permultaq; eodem*
Sunt genere: Imprimis Animalibus injice mentem,
Invenies sic montivagum, &c.

Injice mentem à Lipsio accepi; & ex his vocibus commoda & digna *Lucretio* sententia effingi potest.

1081. *Genitam prolem.*] Nescio quis *geminam*, i. e. utrumque sexum.

1085. *Unica.*] *Unum*, MS. Nonii, qui laudat hunc versum in voce *Innumeralis*: At MS. isti ne credas.

1089. *Quæ benè cognita si teneas*, &c.] V. 15. E positis pro more Lucretius in Providentiam impetum facit; Pace & otio Deos olim donavit, quia nihil beatum quod negotiosum: Jam verò fœlix beatumque Numen aliquibus curis distringi posse supponamus; quæ autem vis Infinitos mundos regere, quæ Solibus, Terris, &c. innumeris præsidere valeat? Infiniti enim mundi major sunt provincia, quàm ut à Deo vel maximè negotioso commodè administrari possit. Hæc Impius de pusillo isto Deo quem Homini similem effinxit. Scommate denique, quo Athei communiter utuntur, concludit omnia, & certè fœlicius Scommate quàm Argumento contra Providentiam pugnatur. Καὶ μὴν ἐν τοῖς μετεώροις φορὰν, καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντος τινὸς νομίζειν χρῆναι δεῖσθαι, μήτε διατάττοντος ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος μετὰ ἀφθαρσίας· οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον. Epicurus ad Pythoclem.

1095. *Indu.*] Vel *endo*, i. e. ἐν: Sic lib. IV. v. 773. lib. VI. v. 890.

1096. *Cœlos.*] Quia Infinitos mundos statuebant Epicuræi, hinc factum esse ut Lucretius Epicuræus τὸ *Cœlos* numero multitudinis, quæ vox ἑνικῶς semper dicitur, teste Frontone Cornelio apud Gellium, lib. XIX. cap. 8. Tanaquillus Faber ad Lucretium observabat Ingeniosè, τὸ *Cœli* tamen πληθυντικῶς occurrit in hoc versu vetustissimi Poetæ,

Jupiter in Cœlis, Cæsar regit omnia Terris.

Menagius.

Ignibus

Ignibus ætheriis terras suffire feraceis?
Omnibus inque locis esse omni tempore præsto?
Nubibus ut tenebras faciat cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, & ædeis 1100
Sæpe suas disturbet, & in deserta recedens
Sæviat exercens telum, quod sæpe nocenteis
Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
Multaque post Mundi tempus genitale, diemque
Primigenum Maris, & Terræ, Solisque coortum, 1105
Addita corpora sunt extrinsecùs, addita circum
Semina, quæ magnum jaculando contulit OMNE:
Unde Mare, & Terræ possent augescere: & unde
Adpareret spatium Cœli domus, altaque tecta
Tolleret à terris procul; & consurgeret Aër. 1110

Terras fertiles cœlestibus (Solis & Astrorum) radiis calefacere? Et omni temporis momento omnibus in locis præsto esse? ut Tenebrosas nubes terris inducat, & Tonitru tranquillas sedes Cœli concutiat; tum vibret fulmina, & sua templa sæpissimè evertat, & in loca deserta secedens, ibique fulminans, inaniter sæviat, exercens illud telum quod nocentes & impios sæpe præterit, immeritos verò & innocentes prosternit? Post ortum hujus mundi, diemque natalem Maris & Terræ, & exortum Solis, multa sunt corpora extrinsecus addita, plurima ex omni parte semina, quæ Infinitum Universum conjecit & applicuit; è quibus seminibus Mare & Terra augeri possunt, è quibus etiam Cœlum amplius fieret, altasque fornices procul à Terris tolleret, novus etiam Aër oriretur.

NOTÆ.

1097. *Suffire.*] Calfacere, suffumigare, vaporare, sic lib. IV.

Et miseram tetris se suffit *odoribus ipsa.*

Et Virgilius, Georgic. IV.

Et suffire *thymo, cerasque recidere inanes.*

1099. *Cœlique serena.*] Hic multa *Faber*, quasi oblitus sui fuisset Lucretius, qui alibi negabit, & quidem accuratè, fieri unquam posse ut Cœlo *sereno* tonet; vel saltem ex vulgi sententia, non sua loqueretur. *Cœli serena* melius interpreteris *ampla & spatiosa Cœli templa*, quid enim ex Vulgi sententia loqueretur Poeta, cùm ad argumentum suum nihil faceret? quid denique Cœlum *serenum* cogitaret, cujus faciem tenebrosis nubibus in priori versus parte obscuraverat; Nihil hic de palponibus Sacerdotibus *Lucretius*; nihil *Virgilius*, cùm cecinit, Georg. I.

Non aliàs Cœlo ceciderunt plura sereno
Fulmina.———

Nec Aulæ imponere voluit Horatius,

Plerumque per purum tonantes
Egit equos volucremque currum.

Naso opus est, ut iniquis, *Faber*, ut causas, rationesque, & consilia scriptorum sagaciter odorari possis, sed Nasum nolo nimis nasutum.

1101. *Deserta.*] *Diversa*, Gassendus: & in sequenti versu pro *quod*, quidam Codd. exhibent *quo*.

1103. *Indignos.*] Ut ipse explicat, *immerentes*. Sic Horatius, Sat. 2. lib. II.

Cur eget Indignus *quisquam te Divite?*——

Et *Cicero*, *Tuscul.* 4. Misericordiam datam esse dicunt ad opem ferendam, & calamitates Hominum *indignorum* sublevandas.

1104. *Multaque post Mundi*, &c.] Mundos infinitos extruxit, mortales asseruit, Animalibus similes, atque ideo nutriri, crescere, aliquando etiam diminui, senescere, & ad interitum vergere affirmat v. 17. Infinitum enim Universum subministrat semina, quibus receptis & debitè conjunctis crescit Mundus, & fit vegetior; cùm tot semina emittit quot recipit, tum consistit, id est, neque crescit, neque diminuitur: cùm verò plura è Mundo emittuntur Semina, quàm recipiuntur & debitè conjunguntur, tum debilior fit Mundus, & senescit.

1107. *Semina, quæ magnum*, &c.] Sine dubio hic versus non est *Lucretii*, sed ab aliquo sibi nimium arrogante pro *Lucretiano* interpositus est, quasi aliquid deesset, itaque eum delendum censeo. *Lambinus*. quam sententiam qui sequitur, errabit. Vid. lib. I. ver. 995.

1109. *Adpareret.*] Ita optimè in secunda editione emendavit *Lambinus*. (*Aptaret*, alii) *Adparere* autem ab *adpario*, propriè est quod græcè *προσκλᾶσθαι*, *acquirere aliquid*, *adjungere*. Faber.

Nam

Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, & ad sua sæcla recedunt:
Humor ad Humorem, Terreno corpore Terra
Crescit; & Ignem ignes procudunt, Ætheraque Æther:
Donicum ad extremum crescendi persica finem 1115
Omnia perduxit rerum Natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo jam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quàm quod fluit, atque recedit:
Omnibus his ætas debet consistere rebus:
His Natura suis refrænat viribus auctum. 1120
Nam, quæcunque vides hilaro grandescere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis scandere adultæ:
Plura sibi adsumunt, quàm de se corpora mittunt,
Dum facilè in venas cibus omnis diditur: & dum
Non ita sunt latè dispersa, ut multa remittant: 1125
Et plus dispendi faciant, quàm vescitur ætas,

Ex omnibus enim Universi partibus propria semina singulis rerum generibus distribuuntur & applicantur; Aquæ semina Aquæ: Terra augetur è Terrestribus particulis, Ignis ex Igneis, atque Æther ex Æthereis; usque dum Natura rerum parens & perfectrix Omnia perduxit ad ultimos augmentationis suæ terminos, quod evenit quando res non plura recipiunt semina intra vitales suas venas, quàm ejiciunt & amittunt; tum enim omnes res summum ætatis suæ florem attingunt, nec Natura patitur ut ampliores & auctiores fiant. Quæcunque enim vides læto augmine grandescere, & ad florem ætatis adultæ paulatim assurgere, plura sibi assumunt Corpora, quàm de se ejiciunt, dum scilicet alimentum in omnes venas facilè distribuitur, nec tam dilatata sunt, ut multa corpora ex se ejiciant; & plura amittant quàm recipiant;

NOTÆ.

1112. *Ad sua sæcla.*] *Ad sua semina cedunt*, Alii. *Ad sua fædera*, Alii, frustra: dum & Codices, & ipse Poeta alibi exhibet *sua sæcla*.

1115. *Persica.*] *Effectrix, Perfectrix: Persice*, Gifanius, & Pareus, id est, perfectè: ne credas Lector. Alia verò præter Naturam Dea olim dicebatur *Persica*. Arnobius, lib. 4. adversus Gentes, p. 131. *Etiamne* Persica *una est è populo numinum, quæ obscœnas illas & luteas voluptates ad exitum* perficit *dulcedine inoffensa procedere?* Et pag. 133. *Pertundæ* Persicam conjungit.

1119. *His ætas*, & *His natura.*] Alii *Hic ætas*, & *Hic natura*, è Codicibus.

1121. *Nam quæcunque vides*, &c.] Quoniam Mundos suos aliquando crescere, aliquando diminui asseruit, totam rationem & incrementi & decrementi in Animalibus (& eadem est rerum aliarum ratio) ver. 23. explicat. Crescunt autem Animalia, quia in prima ætate plus Alimenti convertitur in Animalis substantiam, quàm ex illa depereat; media tantundem convertitur, quantum deperit: ideo consistit Animalis ætas, id est, neque crescit, nec decrescit Animal: Extrema autem ætate amplius deperit quàm convertitur. Ita crescunt & decrescunt Animalia, at unde evenit quòd in prima ætate plus recipitur & adjungitur, in media tantundem, in extrema minus, nondum inquirit Poeta, latet Causa, & id scio Atheos semper latebit.

1126. *Quàm vescitur ætas.*] Aliquis *Pascitur*. In illo versu,

Et plus dispendi faciunt quàm vescitur ætas.

planè aliquid est quod contra Poetæ mentem faciat, constat quippe hæc verba *quàm vescitur*, opposita illis esse *Plus dispendi faciant*: itaque τὸ *Vesci* significaret *acquirere*, parare, &c. cui rei Linguæ Latinæ usus reclamat. Quamobrem hunc locum ita semper legendum existimavi:

Et plus dispendi faciant quàm nancitur *ætas.*

Nancitur autem fit à *Nancior*, id à *Nancio* est, quod olim usurpavit *Gracchus*, ut ex *Prisciano* novimus: Ex *Nancio* autem nova proles orta est *Nanciscor*, quam recentior usus retinuit, Nancior autem significat *occupo, prehendo, capio*, In XII. Tab. *Siquid Pignoris nancitor sibi habeto.* Inde *renancitur* apud Paulum Diaconum Festi Epitomisten, pro *reprehendit*, seu *iterum prehendit.* Faber. Festi tamen Codd. exhibent *Renanciscitur*; Lucretii Codd. *Vescitur*, quæ vox forsan commodè retineri potest.

Nam

Nam certè fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum 'ſt: ſed plura accedere debent,
Donicum oleſcendi ſummum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis, & robur adultum 1130
Frangit, & in partem pejorem liquitur ætas.
Quippe etenim quantò eſt res amplior, augmine demto,
Et quò latior eſt, in cunctas undique parteis
Pluria eò diſpergit, & à ſe corpora mittit:
Nec facilè in venas cibus omnis diditur eij: 1135
Nec ſatis eſt, pro quàm largos exæſtuat æſtus,
Unde queat tantum ſuboriri ac ſuppeditare,
Quantum opus eſt: & quod ſatis eſt, Natura novare.
Jure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
Sunt; & cum externis ſuccumbunt omnia plagis: 1140
Quandoquidem grandi cibus ævo denique deſit:
Nec tuditantia rem ceſſant extrinſecùs ullam
Corpora conficere, & plagis infeſta domare.
Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi

Concedendum enim omnino eſt corpuſcula multis modis effluere atque decedere à rebus, plura verò debent accedere donec res attigerint ultimum augmentationis ſuæ terminum: Deinde paulatim vires & perfectus vigor decreſcunt, & ætas debilitata tabeſcit: nam quò res eſt mole amplior & latior, ſi modò non augeatur, eò plura Corpora ex ſe in omnes undique partes emittit, & diſpergit: nec alimentum in omnes venas iſtius rei facilè diſtribuitur; & quoniam largam effluviorum copiam Res iſta emittit, Alimentum quod accipit non ſatis eſt, unde tantum, quantum opus eſt, ſuboriri & ſuppeditari poſſit, & quod naturæ defluentis reparationi ſufficiat: Neceſſe eſt igitur ut pereat iſta res, cùm effluvia emittendo rarior fiat illius textura, & externorum corporum incurſu validè percutiatur; quandoquidem rei grande ævum attingenti non ſubminiſtratur ſufficiens Alimentum, nec corpora externa perpetuò incurſantia & infeſta unquam ceſſant ictibus ſuis rem frangere & conficere. Pari modo mœnia hujus Magni mundi (Cœli aſpectabiles)

NOTÆ.

1127. *Ac decedere*] *Atque recedere*, Alii: & pro *multa, manus dandum eſt*, in ſequenti verſu, *Multimodis, dandum eſt*.

1129. *Donicum oleſcendi*] Vid. ver. 1060.

1132. *Augmine demto*] Benè: nec *Augmine adepto* rectè ſcribitur.

1136. *Nec ſatis eſt, proquam largos*, &c.] *Lambinus* legit,

Nec ſitis eſt quæ per largos, &c.

totumque verſum tanquam adulterinum rejicit. *Faber* ita legit,

Nec ſatis eſt præquam *largos exæſtuat* auctus.

Cujus hic erit ſenſus. *Ubi Corpus ad creſcendi cacumen venit, tum, defluere & minui debet, quia nihil ſatis eſt unde tantum ſuboriri poſſit, præquam exæſtuat largos auctus*, id eſt: *Subſtantiam prius acquiſitam amittit.* Auctum enim vocat eam ſubſtantiam, qua illud aut illud Corpus auctum eſt, ut & alibi. Nulla eſt utriuſque interpretis conjectura, Iniquus ille, qui rejicit hunc verſum, nec æquior ille qui emendat. Quis enim neſcit Corpora Animalium tantam effluviorum copiam quotidiè emittere, ut Alimentum, niſi copioſè ſubminiſtratum illis reparandis non ſufficiat? Jure igitur legitur, *Nec ſatis eſt*; Quis etiam ignorat Effluvia iſta in modum Aquæ è fiſtulis expreſſæ erumpere? Quænam igitur vox ſignificantior iſta voce *Æſtus?*

1144. *Sic igitur magni quoque.*] Demum ver. 29. concludit. Mundum eo modo quo Animalia ſeneſcere, Meatus, viz. quos in Animalibus Venas voces, aſſiduis Corporum externorum ictibus labefactati, ægrè recipiunt materiam Mundo reparando idoneam ex *Infinito* defluentem: Et jam tam latè expanſa eſt hæc compages, ut plus Materiæ è ſe dimittat, quàm ex Infinito accipit, atque ideo diminuatur neceſſe eſt, & devigeſcat. Quin ut *Epicurus* ſtatuit, Omnia genera Animalium, Fruges, Arbores, &c. ſponte ſua Tellus olim produxit, quam tamen hodiè effœtam ſentimus, ideoque ipſam ſeneſcere fatendum eſt.

Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas. 1145
Omnia debet enim cibus integrare novando:
Nequicquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod satis est, neque quantum opus est, natura ministrat.
Jamque adeo affecta 'st ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit 1150
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (ut opinor) enim mortalia sæcla superne
Aurea de Cœlo demisit funis in arva:
Nec mare, nec fluctus plangentes saxa crearunt:
Sed genuit Tellus eadem, quæ nunc alit ex se, 1155
Præterea nitidas fruges, vinetaque læta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit.
Ipsa dedit dulceis fœtus, & pabula læta:
Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore:
Conterimusque boves, & vires agricolarum: 1160
Conficimus ferrum vix arvis suppeditati:
Usque adeo pereunt fœtus, augentque labores.
Jamque caput quassans grandis suspirat arator
Crebriùs incassum magnum cecidisse laborem:
Et cùm tempora temporibus præsentia confert 1165
Præteritis, laudat fortunas sæpe parentis:

labefactata corruent & dissolventur: Alimentum enim renovare omnia & instaurare debet, cibis fulcire & sustentare: At id frustra tentatur, quoniam neque venæ ipsæ (meatus per quos Alimentum distribuitur) recipere sustinent id quod satis est, neque natura id quod sufficit hujus mundi reparationi subministrat: Imò jam jam vires Terræ diminuuntur, & Tellus fit effœta, vix producit parva Animalia, quæ cuncta rerum genera, & vasta ferarum corpora olim peperit & procreavit; Non enim, ut opinor, Funis aureus de Cœlo in Terram demisit genera Animalium, neque Mare, neque Fluctus rupes pulsantes illa produxerunt, sed Terra ex se produxit res omnes quas nunc nutrit & sustentat. Præterea Tellus sponte sua opimas segetes & vineta grato fructu abundantia olim mortalibus produxit, ipsa etiam sponte sua dulces fructus procreavit, & læta gramina; quæ nunc temporis Hominum cura & labore adjuta ægrè crescunt: Boum & Agricolarum vires conterimus, vix satis ferri est quo agros colamus, (in colendis Agris omne ferrum consumimus) usque adeo res ægrè crescunt, & labores hominum augentur: Et nunc temporis robustus Arator quassans caput queritur ingentem suum & improbum laborem sæpe incassum cecidisse, comparat præsentem ætatem cum præterita, frequenter laudat fœlicem parentis sui sortem,

NOTÆ.

1145. *Putresque ruinas.*] Gassendus, *Tristesque.*

1146. *Omnia enim debet cibus*, &c.] Huic versui nonnulli subjungunt versum prorsùs ineptum,

Et fulcire cibis, ac omnia sustentare.

Hic enim delendus est, Imò, si Libri permitterent, tres alios rejicerem.

1149. *Jamque adeo affecta est ætas*, &c.] Lambinus præfert

Jamque adeo fracta est ætas, affectaque Tellus,

nec rejicit

Jamque adeo affecta est ætas, affectaque Tellus.

1152. *Haud, ut opinor, enim*, &c.] E Terra inquam hæc omnia orta, neque enim, ut isti Providentiæ assertores aiunt, Animalia è Cœlo per catenam illam, quam unus Hominum *Homerus* vidit, demissa sunt; neque porro Mari, & fluctibus littora pulsantibus edita: Sed quæ Tellus hodiè omnia genera alit, illa ipsa est quæ cuncta protulit. *Faber.*

1160. *Conterimusque boves*, &c.] Hi duo versus unde olim malum pedem tulere, eò & referre debent, neque enim Lucretii lucerna digni sunt. *Faber.* Gifanius legit

Conterimusque Boves, & vires Agricolarum
Conficimus. Seris vix arvis suppeditati:
Usque adeo pereunt fœtus, &c.

Sera autem Arva, Tristia, quæ fructum ægrè reddunt: Ut *Sera* mors, Æneid. 6. Mors *gravis*; & *serum* Bellum apud Salustium, *Grave* bellum. *Servius.* Quidam legunt:

Conficimus, ferrum vix arvis suppeditarit.

1162. *Usque adeo pereunt fœtus.*] Palmerius *Parcunt* fœtus, id est, parcius redduntur, & augentur Labores.

Et

& sæpe memorat, ut prisca gens mortalium pietatis plena vitam omnibus rebus necessariis abundantem nullo suo labore transegerint inter angustos fines, cum olim singulis Hominibus multò minor Agri modus contigit: Nec intelligit res omnes paulatim deficere, ad interitum vergere, & multis annis fessa & debilitata, ad scopulum ætatis (metam terminumque vitæ suæ) tendere.

Et crepat, antiquum genus ut pietate repletum
Perfacilè angustis tolerârit finibus ævum,
Cum minor esset agri multò modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabescere, & ire 1170
Ad scopulum spatio ætatis defessa vetusto.

NOTÆ.

1167. *Et crepat antiquum genus*, &c.] Argumento, quod modò duxerat ex *Epicuri* placitis, subjungit Poetarum fabulas de aureo sæculo, viz. tunc temporis mirè fertilis erat Terra, omnia sponte produxit, quæ jam multo labore subacta ægrè Homines sustentat: Conscius autem Poetas istos hanc Terræ fertilitatem Numinis benevolentiæ Piis hominibus faventis attribuisse, istam opinionem Scommate impugnat, & despicit ignorantiam illorum, qui Tellurem Senio effœtam fieri nondum intellexerint.

1168. *Perfacilè tolerârit ævum.*] Beati viverent: Sic enim hunc locum capio, ut illum Terent. *Quam vos facilè vivitis.* Inde apud Homerum, Dii ῥεῖα ζώοντες dicuntur. *Faber.*

1171. *Ad Scopulum.*] Ad interitum: Translatum à navi quæ infligitur scopulo. *Lambinus*. Per *Scopulum* intelligit exitium, Labem, ruinam, *Faber*. Salmasius autem asserit *Scopulum* esse metam, seu parvum scopum, sic Suetonius, in Domitiano cap. 19. Nonnunquam Pueri procul stantis, præbentisque pro *Scopulo* dispansam dextræ manus palmam, &c.

IN hoc Libro positæ sunt omnes *Epicuri* fortunæ, Exiguæ quidem istæ, quas tamen multi olim afflixerunt, & Tullius diripuit. Instaurare demum magno conatu nititur *Lucretius*, eo successu, quem meretur: Idem enim *Epicuri* opinionibus accidit quod Fœtui mali staminis, copiosum licet, & saluberrimum Alimentum ingeras, debilis tamen manet, & infirmus.

A v. 66. ad v. 82. Docet Poeta Motum esse, nec diffitemur: Motum etiam rerum Omnium è Motu seminum oriri, illud quoque agnoscimus: Sed dum v. 82. Pondus Seminibus, & inde Motum attribuit, nimium sibi & suis Atomis indulget: Quis pondus omni Materiæ, & quis Corporibus ejusdem molis idem pondus concedat? Sensus enim & Experientia reclamant. Vidit autem *Epicurus* Lapides, Ligna, cuncta denique intra Mundi hujus ambitum contenta deorsùm tendere, atque ideo crediditOmnia ab æterno descendisse, quam Opinionem qui amplectitur, næ ille erit nitidissimus de grege Epicuri Philosophus: Idem enim ac si diceret, rotas, elateres, & reliqua machinæ alicujus membra id factura seorsim, quod conjunctim faciunt. Sed ut hoc quoque largiamur: Habemus tandem Infinita Semina per Inane infinitum pari passu, & æquali velocitate deorsùm tendentia. In immensitate Latitudinum, Longitudinum, Altitudinum, Infinita vis innumerabilium volitat Atomorum, quæ interjecto Inani cohærescunt tamen inter se, & Aliæ alias apprehendentes continuantur, ex quo efficiuntur hæ rerum formæ & figuræ. Unde verò Aliæ alias apprehendant, cum pari velocitate omnes ferantur? viz. Paullùm, & quàm minimùm declinant, v. 221. Sed ipsa hæc declinatio ad libidinem fingitur (ait enim *Lucretius* declinare Atomos sine Causa, quo nihil turpius Physico) & illum motum naturalem omnium ponderum è regione inferiorem locum petentium sine Causa eripuit Atomis. Nec tamen id, cujus causa hæc finxerat, assecutus est; nam sive omnes Atomi declinabunt, nullæ unquam cohærescent; sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu rectè ferentur, erit hoc quasi provincias Atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur. *Tullius* primo de Finibus.

Hanc difficultatem sensit ipse *Lucretius*, v. 225. ubi non tam solvit, quàm vi ejus succumbit oppressus & prostratus: Sed v. 251. aliam difficultatem movet, cujus ope vim prioris effugere conatur; vel, ut Sepia, tenebras & caliginem offundit, ut difficiliùs inveniri & capi possit. Asserit enim sine ista seminum Declinatione Libertatem voluntatis,

voluntatis, quàm in omnibus Animalibus sentimus, explicari non posse. Respondet *Cicero lib. I. de natura Deorum.* Hoc persæpe facitis *Epicuræi*, ut cum aliquid non verisimile dicatis, & reprehensionem effugere velitis, efferatis aliquid quod omninò ne fieri possit: Ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambigebatur, concedere; quàm tam impudenter resistere: Velut *Epicurus*, cùm videret, Si Atomi ferrentur in locum inferiorem suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset eorum motus certus & necessarius: Invenit quo modo necessitatem effugeret, quod, viz. *Democritum* fugerat: Ait Atomum, cùm pondere & gravitate directò deorsùm feratur, declinare paullum. Hoc dicere turpius est, quàm illud, quod vult, non posse defendere. Et Libro de *Fato*. *Epicurus* uno tempore res duas suscipit inenodabiles, unam, ut sine Caussa fiat aliquid, ex quo existet ut de nihilo quippiam fiat; quod nec ipsi, nec cuiquam Physico placet; alteram, ut cùm duo Individua per Inanitatem ferantur, alterum è regione moveatur, alterum declinet. Fusiùs deinde hanc causam agit in *eodem libro*. Quæ ergo nova Causa in Natura est quæ declinat Atomum? Aut num sortiuntur inter se, quæ declinet, quæ non? Aut cur minimo declinet intervallo, majore non? Aut cur declinet uno Minimo, non declinet duobus aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare; nam neque extrinsecùs impulsam Atomum loco moveri & declinari dicis, neque in illo Inani, per quod feratur Atomus, quidquam fuisse causæ cur ea non è regione ferretur, nec in ipsa Atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita cùm attulisset *Epicurus* nullam causam quæ istam declinationem efficeret, tamen aliquid sibi dicere videtur, quum id dicat quod omnium mentes aspernentur & respuant. Ita Hortos *Epicuri* vastat *Cicero*, & evertit totam illam, quæ Providentiæ iniquior est, Philosophiam.

Meliùs tamen succedit longa illa à v. 333. ad versum 580. Disputatio de varietate Figurarum quæ in seminibus invenitur; similiter illa de Seminibus diversimodè figuratis in unoquoque Composito contentis, à v. 581. ad v. 728. Argumentum enim fabulis subinde introductis ornat, & sententiam suam variis, iisque firmissimis rationibus confirmat.

Nec ullus unquam Epicuræææ Philosophiæ adversarius effugiet ista argumenta, quibus à v. 729. ad v. 1021. demonstrat Semina Coloris, Odoris, Caloris, omnis denique qualitatis, & sensus esse expertia: Originem sensus Ipse, fateor, non rectè explicat, at sensum Animalium sensilibus Principiis (quod unum in hoc libro agit) minimè deberi, eo, quo *Lucretium* decuit, acumine persuadet.

Quòd denique à v. 1022. ad v. 1103. Innumerabiles Mundos extruit, hoc etiam ferri potest, si aliquem Architectum adhibuisset. Sed quis credit ex Atomorum concursione fortuita hunc mundi pulcherrimum ornatum esse perfectum? An cùm machinatione quadam aliquid moveri videmus, ut Sphæram, ut Horas, ut alia permulta, non dubitamus quin sint opera illa rationis: Cùm autem impetum Cœli cum admirabili celeritate moveri, vertique videamus, constantissimè conficientem vicissitudines Anniversarias cum summa salute & conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solùm ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione? Quòd si Mundos efficere potest concursus Atomorum, cur Porticum, cur Templum, cur Domum non potest, quæ sunt minùs operosa, & multò quidem faciliora? Hæc *Cicero* Providentiæ gratissimus vindex.

Demum à v. 1104. ad v. 1172. Mundos innumerabiles quotidiè nascentes, & intereuntes contemplare, & Beatum Te judicabis, Lector, qui inter tot tantasque ruinas integer manes & illæsus: Interim ridebis lactentes istos, & senescentes mundos, modò fame enectos, modò pinguedine nimis obesos. Certo enim certius, tum perire omne Lucretii acumen cùm Providentiæ adversetur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII
ARGUMENTUM.

HACTENUS, *duobus nempe superioribus libris Naturam & Affectiones quas dicimus Atomorum, ritè explicâsse sibi visus est Poeta. Nunc quatuor reliquis libris ea, quæ ex Atomis istis fiunt, attentiùs speculatur: Atque uti par fuit, primas detulit partes Animæ & Animo, de quibus hoc toto libro jam disputat. Hunc autem auspicatur librum ab* Epicuri *laudibus, quem à v. 1. ad v. 94. prædicat primum docuisse non à Deo, sed ex fortuito Atomorum concursu Mundum hunc & omnia fuisse facta; atque inde Hominum mentes Deorum, Mortis, & Pœnarum post mortem metu liberâsse: Hoc autem unus* Epicurus *fœliciter perfecit, quod alii Philosophi frustra conati sunt. Pauca hæc de* Epicuro *præfatus, docet à v. 94. ad v. 137. Animum & Animam partem esse Hominis æquè ac Pedes, Manus, Brachia, Caput, & reliqua membra, & non Habitum vitalem totius Corporis, seu omnium partium Corporis intentionem, & concentum, quam quidam veteres Philosophi* Harmoniam *dixerunt. Ne verò minùs distinctè disputare videatur, dum vocibus* Animus & Anima *promiscuè utitur, à v. 138. ad v. 161. docet* Animum & Animam *unam quidem rem esse,* Animum *verò præcipuam esse partem, & in Corde residere, quippe ibi Metus, Gaudium, & reliquæ Passiones quæ Animum sequuntur, sese ostentant; dum* Anima, *in qua loco-motiva facultas unicè sita est, per totum Corpus diffita ad nutum* Animi *movetur: Inde à v. 162. ad v. 177. demonstrare conatur* Animi & Animæ *naturam esse Corpoream: Animus enim tangit Animam, quam movet, Anima autem Corpus; nullus verò, nisi inter Corpora, Contactus. A v. 178. ad v. 323. docet Corporeum hunc Animum componi è seminibus minutissimis quidem, tenuissimis, & maximè rotundis: Et si rem ipsam spectemus, è Calore, Vento, seu Vapore, & Aëre; & alia insuper re, quæ ex tenuissimis, minutissimis, & maximè mobilibus seminibus constans, est* Sensus *Principium & Origo: Quo verò modo Calor, Ventus, Aër, & quarta illa res innominata misceantur, explicare se non posse liquidò fatetur. A v. 324. ad v. 350. asserit Animam & Corpus ita conjuncta esse, ut sine utriusque pernicie separari non possint: Deinde à v. 351. ad v. 370. non solùm Animum, sed etiam Corpus* sentire *affirmat, seu potius totum Animal, rem è Corpore & Anima compositam: Posthæc à v. 371. ad v. 417. refutat opinionem* Democriti, *qui singulas Animæ partes singulis Corporis partibus appositas & conjunctas esse*

esse docuit: Et ut olim affirmâsset Animum esse potiorem totius Compositi partem, sic ab Animo *potiùs quàm ab* Anima *vitam dependere, & salutem Animalis conservari asserit. Deinde à v. 418. ad v. 842. Animos & Animas nasci & interire cum Corporibus viginti octo argumentis demonstrare conatur, &* Transmigrationem Pythagoræ *obiter deridet. Demum à v. 842. ad v. 882. Mortem nihil esse docet, cùm post mortem nihil est mortali Animæ timendum, imo si Anima Immortalis (ut Platoni visum est) concedatur, Mortem tamen nihil esse, cùm Anima separata non meminerit se unquam antea extitisse. Proinde ad v. 906. ridet* Hominum *vanam de sepultura solicitudinem: Deinde demonstrat* Mortem *non esse Malum, quia mortui non indigent istis bonis quibus vivi gaudent, neque istis Doloribus afficiuntur qui miseros mortales cruciant, ad v. 943. Vitam etiam ipsam non esse desiderabilem, quippe quæ nihil novi afferat, sed easdem semper voluptates usque ad nauseam subministrat, ad v. 988. Ne verò istæ fabulæ, quas Poetæ narrant, de Inferis & Pœnis post mortem terreant mortales, ad v. 1036. omnes illas commoda interpretatione elevat. Deinde usque ad finem bujus libri monet plerosque Mortalium ineptè & absurdè de* Morte *queri, cùm sapientissimi Hominum, & Potentissimi Ducum & Imperatorum vim diræ Necessitatis senserint: Docet ideo mortales vitam sollicitam & inquietam agere, quòd hanc Mortis contemplationem refugiant, & ineptè votis omnibus vitam expetere quam aliquando amissuri sunt, quæ nullam novam Voluptatem afferat, innumeris verò Doloribus & Periculis obnoxia reddatur; præsertim cùm vivendo nihil detrahunt de tempore Mortis, quæ omnes manet æterna.*

 TAN.

TAN. FABRI
IN LIBRUM TERTIUM
PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

HIC verò ille Lucretii liber est, qui præter cæteros, cum delectu & acri quodam judicio legi debeat. Cùm enim in eo corpoream esse animi nostri naturam demonstrare conetur Poëta, periculum fortasse fuerit, ne quidam nimium creduli, ad illius sese rationes adjungant; alii autem, dum ejusmodi doctrinam omnibus calculis damnandam existimabunt, ultro se tam præclari libri lectione privatum eant. Id ne fiat, non abs re fuerit meminisse, multos è veteribus ita existimare, Dæmonas in rerum corporearum numero habendos. Ex iis fuerunt non Porphyrius modò, in admirabili illa Πραγματείᾳ περὶ ἀποχῆς, &c. sed & Plotinus & Jamblichus; ut è Nostris quoque Tertullianus, Basilius, Augustinus, ut ne recentiores appellemus. Hanc itaque de Angelis sententiam si Veteres illi impune secuti sunt, nihil, ut opinor, esse debet, quamobrem Lucretii opinione de animis corporeis tantopere offendamur; Cùm huc usque nil sit, quod audire sine offensione non possis. Sed utinam ibi stetisset Lucretius: Nam alii quidem animorum nostrorum, quos ejusdem cum dæmonibus naturæ esse putaverunt, immortalitatem tutabantur; & suum illis aut jus, aut Dei beneficium, servabant; At hic noster, ubi corporeæ naturæ animos hominum esse ostenderit, ibi strenuè & incunctanter colliget, Fieri nulla ratione posse, ut ne illos interitus & dissipatio consequantur; Quin & turpiter errare vulgus hominum asseret, qui religionibus attoniti, fracti & abjecti,

Æternas nigra pœnas in morte timendum

existimant. Saxa itaque & scopulos vides, Lector, à quibus longè longéque refugisse debes. Quamobrem diligenter faciendum erit, ut deserta tantisper Epicuri secta, ad rationem Platonicorum te conferas, qui animos nostros in immortalitatem asseruerunt. Sed tutiùs multò, si omissis fluctuantis Philosophiæ concertationibus, ad Eum rectà

transeas,

transſeas, qui rerum omnium Parentem, VIVENTIUM DEUM: NON AUTEM MORTUORUM ESSE demonſtravit. Alterum verò, mi Lector, quod ego ante oculos perpetuò habendum arbitror, hoc erit: Animi noſtri vel ſpirituales habeantur, vel corporei, ſi voles; illis certè Lucretii argumentis haud ſanè magnopere moveri debemus, cùm nobis, qui Chriſtiani ſumus, planiſſimè & ἀναμφιβόλως perſuaſum ſit, fore etiam aliquando, ut hæc bruta corporis moles, quam nunc animus noſter circumfert, ubi diuturno annorum curriculo computruerit, dein ſparſa fuerit ac disjecta, denuo tamen coaleſcat, & ex aquis, aëre, terris collecta & conquiſita, ad interminabilem ſæculorum ſeriem perſeveret. Probet igitur Lucretius quàm lubebit, corpoream eſſe animorum naturam, atque adeo illos interitui obnoxios eſſe; nil ille profectò dixerit, quod hominem verè Chriſtianum poſſit percellere; cùm corporis noſtri reſurrectionem & immortalitatem præter univerſas Phyſiologiæ vulgaris, ac Chymiæ ipſius rationes (nam admirabilis illa *Operatio*, de qua & Quercetanus, & alii, nil ad reſurrectionem corporum facit) futuram credamus, quæ res, ſi non majorem (quanquam majorem) parem certè in ſeſe difficultatem habet. Hoc tantùm addam, Tertulliani Tractatum, qui *de Anima* inſcribitur, in primis facere ad hunc librum intelligendum: Eum ſi leges, præſtantiſſimum Viri Magni opus legeris. Sed tamen eſt aliud etiam tantillum quod te volebam: Si quid à me ex mente Lucretii, vel in hocce libro dictum fuerit, vel in aliis, facito quæſo ut memineris, *Actorem* eſſe me, non *Poëtam*. Quidquid certè tale properanti exciderit, id ego omne pro indicto haberi volo: Neque enim ea vitæ noſtræ ratio eſt, ut quem exitum Natura brutis animantibus eſſe voluit, eum nos libenter, ubi ſejunctus à corpore animus fuerit, expectemus. Vale.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

E Tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ:
Te sequor ô GRAÏÆ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
Non ita certandi cupidus, quàm propter amorem, 5
Quod te imitari aveo: Quid enim contendat Hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus Hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis Equi vis?
Tu

INTERPRETATIO.

O Epicure! qui primus potuisti tam claram lucem è tam densis tenebris proferre, vitæ commoda illustrans, Te Græcorum decus, & ornamentum, sequor; & in tuis vestigiis meos pedes figo: Non quòd Tecum contendere velim, sed quòd tui observantissimus Te imitari cupiam. Quid enim Hirundo cum Cygnis certaret? aut quid Hœdi tremulis membris debiles & infirmi præstare possunt in cursu, quod simile sit celeritati fortis equi?

NOTÆ.

1. *Tam clarum extollere lumen.*] Id Græci dicunt ἄιρειν πυρσὸν, & cùm quid è speculis ea ratione significabant, id διὰ πυρσῶν, & παρὰ πυρσῶν nuntiari dicebatur. Hinc sumpta Metaphora qua *Lucretius* usus est. *Faber.* Alloquitur autem v. 30. *Epicurum* Atheniensem Philosophiæ Epicuræ Principem: Invenit quidem *Democritus*, sed ita expolivit & perfecit *Epicurus*, ut Pater rerum & inventor à *Lucretio* haud absurdè diceretur. Huic quidem fœlix ingenium gratulatur, beneficia agnoscit quæ contulit hominibus, dum Naturam rerum explicavit, & omnem de Providentia opinionem & Terrores inde natos dispulit: Idem denique asserit, quod L. Torquatus in *Ciceronis* prim. lib. de Fin. Ego arbitror Epicurum unum vidisse verum, maximisque erroribus Hominum animos liberasse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad benè beatéque vivendum.

2. *Illustrans.*] Qui extollit Lumen, proculdubio illustrat: in versu sequenti pro *Gentis decus*: *Gentis dux*, Gassendus.

4. *Fixa.*] Quidam ἀρχαϊκῶς *ficta*, (nec enim Lambinus id negare debet quod Diomedes, aliique veteres Grammatici asseruerunt) sed quod ejusdem significationis sit. *Faber.*

6. *Hirundo.*] Cygnorum enim cantus admirantur omnes, qui ingratam Hirundinum garrulitatem damnant;

Τί σοι θέλεις ποιήσω;
Τί κωτίλη χελιδών; Anacr. Od. 12.

Ita enim legendum: non Τί σοι, λάλη χελιδών, Κώτιλος autem ἀπατηλὸς, ἀπατεὼν, δόλιος, λάλος, κωτίλη, λαλεστάτη. Hes.

7. *Artubus.*] Alii *Artibus*, quod olim usurpare solebant; sed ego *Artubus* prætulerim: cùm sciam ab *Artes* (τέχναι) dici *Artitos*:

Tu Pater, & rerum Inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuiſq; ex, Inclute, chartis, 10
Floriferis ut apes in ſaltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta,
Aurea, perpetua ſemper digniſſima vita.
Nam ſimul ac Ratio tua cœpit vociferari,
Naturam rerum haud Divina mente coortam, 15
Diffugiunt Animi terrores; mœnia mundi
Diſcedunt, totum video per Inane geri res.
Apparet Divûm numen, ſedeſque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neq; nubila nimbis
Adſpergunt, neque nix acri concreta pruina 20
Cana cadens violat: ſemperque innubilus æther
Integit, & largè diffuſo lumine ridet.
Omnia ſuppeditat porrò Natura, neque ulla
Res animi pacem delibrat tempore in ullo.
At contra nuſquam apparent Acheruſia tem-
pla: 25
Nec Tellus obſtat, quin omnia diſpiciantur,

Tu es Pater & Philoſophiæ auctor, Tu, ut Pater natis ſuis, das optima præcepta, & ex tuis libris (Divine vir) ut Apes in agris floriferis à floribus dulcia ſua mella legunt, nos opiniones aureas colligimus, aureas inquam, & dignas ut in memoria ſemper habeantur: Namque ubi primùm Philoſophia tua perſpicuè docuit Univerſum non eſſe à Deo factum, Terrores iſti, qui mentem occupabant, fugiunt; Mundi mœnia diducuntur, & per omne Inane ſpatium res naſci & interire video; Mentis meæ oculis Dii objiciuntur, & quietæ illorum ſedes, quas neque venti quatiunt, neque Nubes imbribus perfundunt, neque Nix alba acri pruina concreta cadens violat, & quas purus ſemper, & ſine nube Æther tegit, & latè diffuſa ubique luce benignè aſpicit, & fovet. Natura porro omnia illis Diis ſubminiſtrat, nec ulla unquam res tranquillitatem Animi & otium diminuit. At contra nullibi Tartara, aut Inferi cernuntur: Nec Terra impedit quò minùs omnia iſta,

N O T Æ.

titos: Ut *Artitus* in Gloſſis Philoxeni vertitur πάντεχν☉, δαίδαλ☉, ſic ab *Artus Artutos*, id eſt, *Robuſtos* vocabant. Sunt tamen quibus hæc minùs certa videantur, ſed nihil ad Lucretium. *Faber*.

9. *Patria.*] Modò dixerat *Epicurum* eſſe Patrem & Inventorem rerum.

11. *Limant.*] Ita *Lambinus* è Codd. Alii *Libant*: quæ vox cum ſequenti *Depaſcimur* meliùs convenit.

15. *Haud divina.*] *Haud*, abeſt ab omnibus libris, ſed reſtituit, ſententia ipſa poſtulante, *Lambinus*: conjicit etiam legendum *Divum ſine*: *Coortam*] Alii *coactam* malunt, quidam etiam libri *creatam* exhibent.

17. *Diſcedunt.*] Longè latiora & ampliora fiunt, Animus nullos fines habet quos intra coerceatur ut antea. *Faber*. Meliùs verò *Lambinus* dividuntur & hiant; Per diducta enim & hiantia mundi mœnia in magnum Inane proſpicit: M. Tull. Off. 3. Cùm Terra *diſceſſiſſet* magnis quibuſdam imbribus. Et Virgilius,

——*Video medium* diſcedere *Cælum.*

18. *Apparet Divum numen.*] Sed cur *apparet Divum numen*? Scilicet, quæ ante Epicurum vulgus Philoſophorum ſentiebat, ita ab eorum Natura aliena erant, nihil ut de iis certi haberetur, &c. Fortaſſe etiam non minùs rectè dixeris, Apparet Numen Deorum quietum, (ſequitur enim *ſedeſque quietæ*) ita ut ab iis nil male metuendum, cùm jam moleſta illa odioſaque Providentia remota ſit. Hæc *Faber*. Frigidas verò iſtas obſervationes reſpuit Poeta: *Apparet Divum Numen*, quoniam per hiantia Mundi mœnia in immenſum Inane proſpiciens non minùs Deos, quàm cæteras res vidit: v. 25.

——*Nuſquam apparent Acheruſia templa.*

21. *Innubilus.*] Quidam Codd. (*ſine nubibus*) meliùs tamen *Innubilus* leg. dum Homerus, è quo Hi quatuor verſus deſumpti ſunt, utitur voce ἀννέφελ☉: Odyſſ. Z.

23. *Omnia ſuppeditat Natura.*] Diis, viz. ſic lib. I. v. 60.

Ipſa ſuis pollens opibus, nil indiga noſtri.

24. *Delibrat.*] Quaſi *decorticat*, & *extenuat*: Lambinus: Alii *delibat*, quos ſequor.

26. *Nec Tellus obſtat.*] Ratio enim omnia obſtantia pervadit. *Faber*.

quæ infra sub pedibus nostris in Inani spatio fiunt, contemplari possimus. Dum hæc contempler maxima Voluptas me invadit, & ingens admiratio, quòd Tui ingenii viribus tota ex omni parte Natura tam clarè & dilucidè explicatur. Et quoniam docui qualia sunt cunctarum Rerum Principia, & quàm diversis variisque figuris differentia sponte sua moveantur mutuis plagis agitata, & quo modo res cunctæ ex iis constitui & componi possint; Post hæc Animi & Animæ *natura videtur meis carminibus declaranda: Et prorsus expellendus est ille metus Acheruntis (pœnarum post mortem) qui vitam Humanam ab imo turbat, Mortis nigrore omnia suffundens, neque permittit ullas vitæ voluptates liquidas purasque remanere. Nam quòd nonnulli crepant Infamem vitam aut morbos magis timendos esse quàm mortem,*

Sub pedibus quæcunque infra per Inane geruntur.
His tibi me rebus quædam divina Voluptas
Percipit, atque Horror, quod sic Natura tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta. 30
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint: & quàm variis distantia formis
Sponte sua volitent alterno percita motu,
Quoque modo possint ex his res quæque creari:
Hasce secundum res ANIMI natura videtur, 35
Atque ANIMÆ claranda meis jam versibus esse;
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus, humanum qui vitam turbat ab imo;
Omnia suffundens mortis nigrore: neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit. 40
Nam, quòd sæpe homines morbos magis esse timendos,
Infamemque ferunt vitam, quàm Tartara lethi,

NOTÆ.

28. *His tibi me rebus*, &c.] Istud *Tibi* ut σοὶ, σὲ, *Me*, *Te*, passim apud Græcos, passim apud Latinos παρέλκον est: *Faber.* Lucretius, lib. II. v. 137.

Quum Tibi *jam nemo fessus satiate videndi*, &c.

His ubi, Gifanius: Et interpretatur *ubi* in qua re, in qua ratione, præceptis, via, Philosophia. imperitè. *Fayus* verò, *ubi*, postquam, cum, quoniam, Relativè ad vocem *quoniam* v. 31. Lambinus legit *Tibi* sup. *fateor.* Quæ demonstrant sacrificulum istum ne legere quidem *Lambinum* potuisse.

29. *Percipit.*] Alii *Perciit:* Quidam legunt
——*Quòd sit Natura tua vi*
Tam manifesta patens ex omni parte retorta.

Retorta autem est Evoluta, quæ priùs quasi contorta, & involuta videbatur.

31. *Et quoniam docui.*] In primo & secundo libro multa de Seminibus ipsis, de eorum figuris & motibus: jam v. 10. accuratam de *Anima* disputationem promittit, ut Homines metu mortis, & pœnarum post mortem liberaret.

33. *Alterno.*] Leg. *Æterno:* Quomodo enim Semina *alterno* motu percita *sponte sua* volitarent? Lib. II. v. 1054. & lib. IV. v. 28. ubi hi versus repetuntur.

35. *Secundum.*] Post, ἑπομένως τούτοις, ἑξῆς. Faber.

36. *Claranda.*] Lib. IV. v. 779.

Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum *est.*——

39. *Omnia suffundens mortis nigrore.*] Quibus nemo unquam aliquid venustius: Omnia quæcunque Alii protulerunt excutias, nunquam pulchrior Imago.

41. *Nam, quod sæpe Homines*, &c.] Dicat forsan aliquis, idem alios Philosophos præstitisse quod Lucretius promittit, nec solum *Epicurum* metum istum Acheruntis præcipitem egisse, cùm plurimi docuerint Animas interire, nullasque post mortem pœnas timendas esse; *Empedocles*, v. g. dixit Animam esse cordi suffusum sanguinem: Atque ideo *Epicurum* non tantas mereri laudes, nec *Lucretium* majus beneficium conferre mortalibus, quàm Alii olim contulerint. Respondet Poeta v. 14. Omnes istos Philosophos fortia quidem verba loqui, sed Mortem timere æquè ac vulgus Hominum: Inter Dolores, Infamiam, Angustias vitam tolerant; & cum Periculis, Morbis, &c. premantur, nunquam invenies magis humiles Animos, aut superstitioni magis obnoxios.

Et

Et se scire Animi naturam sanguinis esse,
Nec prorsum quicquam nostræ Rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia Laudis, 45
Aut etiam Venti, si fert ita forte voluntas,
Jactari causa, quàm quod res ipsa probetur:
Extorres iidem patria, longèque fugati
Conspectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique vivunt: 50
Et quocunque tamen miseri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, & Manibu' divis
Inferias mittunt: Multòque in rebus acerbis
Acriùs advertunt animos ad Relligionem.
Quò magis in dubiis hominem spectare periclis 55
Convenit, adversisque in rebus noscere qui sit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Ejiciuntur, & eripitur Persona, manet Res.
Denique Avarities, & Honorum cæca cupido,
Quæ

& se scire Animam nihil esse præter sanguinem, nec se nostræ Philosophiæ ope & auxilio ullatenus indigere: Hinc cognoscere possis & rectè colligere, hæc omnia ab Illis jactari magis laudis acquirendæ, aut auræ popularis (si istam appetendi libido est) gratia, quàm quòd Ipsi credant. Iidem enim, qui hæc jactant in Exilium acti, à patria sua è hominum conspectu longè fugati, infami crimine inquinati, denique omnibus miseriis & molestiis oppressi, tamen vivunt: *in quemcunque locum venerint, miseri persolvunt justa mortuis, mactant nigras pecudes, Diis Manibus mittunt inferias, & cum res adversæ premant, vehementiùs mentes suas ad Religionem applicant.*

Quapropter si Animum Hominis velis perspicere, & qualis sit penitùs cognoscere, illum periculis cinctum, & adversis rebus oppressum contemplare; tum enim vera verba è profundo pectore emittuntur, Larva detrahitur, & Res manet. Deinde Avaritia, & Honorum impotens cupido,

NOTÆ.

43. *Et se scire Animi*, &c.] Duos hosce versus delet *Faber*; quia primùm nihil opus illis est, dein quænam isthæc Latinitas, *Natura Animi est sanguinis?* Iste autem versus

Nec quidquā prorsum nostræ Rationis egere.
quid boni tandem habet? Hinc discimus rem profectò mirabilem, bellam, & elegantiæ Lucretianæ! viz. Animum nostrum non egere nostra ratione. Admirabilem profectò rem! Quasi *Ratio* apud Lucretium non sit *Philosophia*, & vox ista *se* in priori versu cum *Egere* in hoc versu minùs conveniat. Leg. autem,

Et se scire Animi naturam sanguini inesse.
Et tum sententiam *Empedoclis*, qui dixit Animum esse cordi suffusum sanguinem, *Cicero*, 1. *Tusc. quæst.* non ineptè adumbratam assero. Quis etiam nescit *Lucretium*, licet Carmina Empedoclis admiratus sit, Opiniones tamen illius ubique convellere?

46. *Si fert ita forte voluntas.*] Quidam *fera voluntas:* Unde Palmerius *fera voluntas:* i.e. stulta, sinistra, turpis: Gifanius *fera* retinet, de metro minimè solicitus: *Dira* scribit Faber: Dum Alii *Corde* reponunt ex Virgilio, lib. VI. Æneid.

——*Si fert ita* Corde *voluntas.*
An verò hæc verba illos spectant qui laudem istam aut auram popularem ambiunt, an subjungenda sint,

Hinc licet advertas animum: Alii disputent.

51. *Parentant.*] Mortuis sacra faciunt, ideoque Animas post mortem superesse credunt: Itaque Nugæ, Fumi, quicquid isti gloriosuli vulgò prædicant: Quid enim verba audimus cùm facta videamus?

52. *Et Manibus,*] Alii *Quas Manibus.*

55. Alios Philosophos, quos tanquam *Epicuri* æmulos Sectatores sui prædicabant, rejecit, quoniam illorum dogmata Metum Mortis non penitùs abstulerant: Deinde v. 4. addit minimè credendum esse istis, qui lætis rebus florentes magnificè loquuntur, spectandi autem sunt Homines periculis cincti & miseriis oppressi, si tum se fortes præstent, tum fatendum est illis Philosophiam profuisse.

58. *Ejiciuntur.*] Sic jacere, rejectare, & mittere vocem, *Lucretius:* Alii tamen è Codd. *Eliciuntur.*

59. *Denique Avarities*, &c.] Versus 28. qui mox legentur, ab Homine rerum Ethicarum perito non possunt satis legi, relegi, tanta in iis vis boni reperitur; Certum enim est Mortis formidinem, Avaritiæ

Quæ miseros homines cogunt transcendere fineis
Juris, & interdum socios scelerum, atque ministros 60
Nocteis atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opeis: Hæc vulnera vitæ
Non minimam partem Mortis formidine aluntur.
Turpis enim Fama, & Contemptus, & acris Egestas 65
Semota ab dulci Vita stabilique videntur:
Et quasi jam Lethi portas cunctarier ante:
Unde homines, dum se falso terrore coacti
Refugisse volunt longè, longéque recêsse:
Sanguine civili rem conflant: divitiasque 70
Conduplicant avidi, cædem cædi accumulantes.
Crudeles gaudent in tristi funere Fratris:
Et Consanguineûm mensas odere, timentque.
Consimili ratione ab eodem sæpe timore
Macerat invidia: ante oculos illũ esse potentem, 75
Illum aspectari, claroque incedere honore;
Ipsi se in tenebris volvi, cœnoque queruntur.
Intereunt partim statuarum, & nominis ergò:
Et sæpe usque adeo, Mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium, lucisque videndæ, 80
Ut sibi consciscant mœrenti pectore Lethum,
Obliti fontem curarum hunc esse Timorem,
Hunc

quæ miseros mortales cogunt terminos æquitatis transgredi, & aliquando socios & ministros scelerum noctes & dies maximo labore conari ut maximas divitias assequantur; Hæ inquam pestes & vitæ humanæ labes maxima ex parte Metu Mortis nutriuntur, Turpis enim ignominia, & acerba paupertas à dulci & stabili vita longè abesse videntur, & veluti ante Mortis januam cunctari, (morti esse proxima) unde Homines dum falsis terroribus impulsi cupiunt procul se removere, & stationem suam ab hac janua Mortis longè ponere, cæde Civium sibi opes comparant, Divitias Avari augent, cædem cædi accumulantes; In tristi funere fratrum crudeles gaudent, Cognatorum mensas oderunt, & metuunt. Similiter ab eodem mortis metu sæpe fit quòd Homines Invidia macerat, cum querantur Illum esse potentia spectabilem, Illum spectari, & Dignitate insignem magna pompa undique cinctum incedere; dum ipsi in tenebris & luto, (in infima conditione) volvuntur: Et seipsos macerando enecant ut Famam sibi & Statuas compararent: Et sæpe metu mortis tantum odium vitæ & lucis videndæ Hominum Animos occupavit, ut dolenti corde sibi ipsis mortem consciscant, obliti omnes suas curas ab hoc metu derivari:

NOTÆ.

Perfidiæ, Ambitionis, Crudelitatis, Invidiæ, Desperationis, &c. fontem esse. *Faber.* Et hinc oritur magna *Epicuri* gloria, qui præceptis suis Metum mortis, è quo tot mala fluunt & derivantur, fugat.

62. *Præstante.*] Sic lib. II. v. 12. Alii Codd. *Perstante*; id est: Assiduo, Improbo, & Pertinaci.

64. *Non minimam partem.*] Sic lib. VI. v. 1247. Et Cæsar, lib. IV. de bell. Gall. *Non multum frumento, sed maximam partem lacte vivunt.*

65. *Turpis enim fama,* &c.] Quidam Codd. *Turpis enim ferme*: Unde Alii scribunt *Turpis enim Formæ*: Alii *Turpis enim Famæ*: At Codicibus istis & conjecturis melius Lambini judicium, qui edidit *Turpis enim fama*, &c. Epicuri autem præceptum fuit, ἐνδοξίας ἐπὶ τοσῦτον προνοεῖσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονεῖσθαι.

68. *Dum se Refugisse.*] Alii Codd. *Effugisse*, & pro *Recesse*, *Remasse*, pro Remeavisse, vel *Remösse*, vel *Remanse*. *Me* autem, & *Te*, & *Se*, Veteres usurpabant in modo infinitivo, παρελκόντως, *Omnes homines qui sese student præstare aliis Animalibus.* Salust. Istud *sese* poterat abesse: Faber. Terentius in Andria, *Quæ sese inhonestè optavit parare hic divitias potius, quàm in Patria honestè vivere.*

76. *Claroque incedere honore.*] Alii *Clarus qui incedit Honore.*] Alii *Claro qui incendit Honore.* Fayum vide Lector, & ridebis.

78. *Statuarum.*] In quibusdam Codd. *Statuaï.* Alii *Intereuntes fastus tantum*, vel *Intereuntque potentatus.*

80. *Vitæ percipit humanos odium.*] Ita Terentius, in Eun. *Neque Agri, neque Urbis odium me unquam percipit.* Plautus, in Truculento: *Si benè facere incæpit, ejus*

cum

Hunc vexare pudorem, Hunc vincula amicitiaï
Rumpere, & in summa pietatem evertere fundo.
Nam jam sæpe homines patriam, carosque parenteis 85
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: Sic Nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ Pueri in tenebris pavitant, finguntque futura. 90
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasq; necesse'st
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque.
Primùm ANIMUM dico (mentem quem sæpe vocamus)
In quo consilium vitæ, regimenque locatum'st, 95
Esse hominis Partem nihilo minus, ac Manus, & Pes,
Atque Oculi partes animantis totius extant.
Quamvis multa quidem Sapientum turba putârunt
Sensum animi certa non esse in parte locatum:

Obliti etiam hunc metum Pudorem violare, nexus Amicitiæ perfringere, summatim, Omnem pietatem penitus enervare & evertere: frequenter enim Homines Patriam carosque parentes, prodiderunt metu mortis, vel ut mortem & inferos vitarent. Nam ut Pueri trepidant, & omnia metuunt in tenebris, sic Nos in luce timemus Illa etiam, quæ interdum non sunt magis metuenda, quàm quæ Pueri in tenebris metuunt, & imaginantur futura. Hos igitur terrores tenebrasque quæ mentem obsident, non radii Solis, aut Diei splendor dissipabit, sed contemplatio vel cognitio Naturæ, & vera Philosophia: Primùm igitur assero Animum (quam frequenter appellamus Mentem) in quo Consilium & regimen vitæ situm est, (cujus imperio vivimus) esse partem Hominis æquè ac Manus, & Pes, atque Oculi sunt partes integri Animalis: Quamvis multi inter Philosophos crediderint Animi sensum (Animum) non esse situm in una certa parte Hominis,

NOTÆ.

eum citò odium percipit. Lucretius, supra v. 27.

His tibi me rebus quædam divina voluptas
Percipit. Ubi tamen Alii legunt *Perciit.*

Pro *Humanos* Gassendus legit *Ingratos.*

84. *Pietatem evertere fundo.*] Nonnulli *suadet* improbè. *Funditus*, Gifanius: Sed *fundo* agnoscit Virgilius, Æneid. 10. v. 88.

Nosne Tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? ———

87. *Nam veluti*, &c.] Hi v. 7. leguntur lib. II. v. 54. & lib. VI. v. 34.

94. *Primùm Animum dico*, &c.] Veteres quidam Philosophi, inter quos *Aristoxenus*, docuerunt, Animum esse Habitum vitalem Corporis, qualis sit *Valetudo* in Homine valente. Cicero, 1. Tuscul. *Aristoxenus Musicus, idemque Philosophus, Animum esse censet ipsius Corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ Harmonia dicitur; sic ex Corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos: Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod tamen quale esset, erat multò ante & dictum, & explanatum à Platone.* Ut in Phœdone, ubi hæc leguntur. Καὶ γὰρ ἄν ὦ Σώκρατες, οἶμαι ἔγωγε καὶ αὐτόν σε τοῦτο ἐντεθυμῆσθαι, ὅτι τοιοῦτό τι μάλιστα ὑπολαμβάνομεν τὴν ψυχὴν εἶναι, ὥσπερ ἐντεταμένου τοῦ σώματος ἡμῶν, καὶ συνεχομένου ὑπὸ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὑγροῦ, τοιούτων τινῶν κρᾶσιν εἶναι, καὶ ἁρμονίαν αὐτῶν τούτων καὶ ψυχὴν ἡμῶν, ἐπειδὰν ταῦτα καλῶς καὶ μετρίως κραθῇ πρὸς ἄλληλα. Quamvis aliud Aristoxenus, aliud Plato videtur docuisse. Lactantius, 7. Instit. *Sicut in fidibus ex intentione nervorum efficitur concors sonus, atque cantus, quem Musici Harmoniam vocant, ita in Corporibus & compage viscerum, ac vigore sensuum vis sentiendi existit.* Hanc opinionem Poeta primò v. 19. explicat & evertit, quippe qui corpore aliquando dolet, Animo lætatur, & qui nihil doloris in Corpore sentit, Animo miserrimè cruciatur: Anima igitur non est totius Corporis intentio & concentus, sed pars Hominis à Corpore distincta, non minùs, quàm Pes, Manus, Caput, &c. sunt partes Humani Corporis à se invicem distinctæ.

94. *Quem.*] *Quam* Alii, Veteris Grammatici autoritate, & v. 98. pro *Putârunt*, Gifanius, *Putârit.*

Sed esse Habitum quendam vitalem totius corporis, quem Græci dicunt Harmoniam, quoniam nos vivere & sentire faciat, cum Mens non sit in ulla parte Corporis: Ut cum bona valetudo sæpe dicitur esse Corporis valetudo, interim tamen illa non sit aliqua pars corporis valentis: Similiter, Animi sensum Illi in aliqua certa parte non collocant; qua opinione mihi videntur à Veritate longissimè recedere: frequenter enim Corpus, quod nostris oculis subjicitur, dolore afficitur, interim tamen ex aliqua latenti parte lætamur, & è contra frequenter vice versa accidit, ut Homo mente æger nihil doloris in toto Corpore sentiret; eodem prorsus modo, ac cum Pede ægri dolente Caput interea nulla molestia afficiatur; Præterea cum membra Corporis molli somno dedita sunt, totumque Corpus sopore gravatum jacet solutum, & sine sensu, Aliquid tamen in nobis est, quod illo ipso tempore multis modis agitatur, quod capax est, atque in se recipit omnes gaudii motus, vanos etiam metus, atque Animi anxietates. Deinde ut certus esse possis Animum esse in membris,

Verùm Habitum quendam vitalem corporis esse, 100
Harmoniam Graij quam dicunt, quòd faciat nos
Vivere cum sensu, nulla cùm in parte siet Mens:
Ut bona sæpe Valetudo cùm dicitur esse
Corporis, & non est tamen hæc pars ulla Valentis:
Sic Animi sensum non certa parte reponunt: 105
Magnopere in quo mî diversi errare videntur.
Sæpe utique in promptu Corpus, quod cernitur, ægrit,
Cùm tamen ex alia lætamur parte latenti:
Et retrò fit, uti contra sit sæpe vicissim,
Cùm miser ex animo, lætatur Corpore toto: 110
Non alio pacto, quàm si Pes cùm dolet ægri,
In nullo Caput interea sit forte dolore.
Præterea molli somno cùm dedita membra,
Effusumque jacet sine sensu Corpus onustum:
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo 115
Multimodis agitatur, & omneis accipit in se
Lætitiæ motus, & curas cordis inaneis.
Nunc Animam quoque ut in membris cognoscere possis Esse,

NOTÆ.

100. *Vitalem.*] Gassendus, *Totius.*

102. *Cum sensu.*] Ita Codd. & rectè. Tacere tamen non possum mihi aliquando placuisse *Concentu*, ista enim vox voci *Harmonia* non absona videbatur.

107. *Ægrit.*] Ita Veteres, ut & *Ægret.* Gifanius tamen & Alii, *ægrum est.* Rectè autem illi faciunt, qui v. 108. retinent *Latenti*, & rejiciunt *Valenti*: An verò *Ubi* vel *Uti* legi debeat in sequenti versu litigent Interpretes. Suumque *Labore*, v. 112. retineat *Fayus*, dum Alii *Dolore* præferunt.

113. *Præterea molli*, &c.] Aliud argumentum priori simile v. 5. proponit: Somno relaxentur membra, nulla sit intentio membrorum, nullus sit viscerum concentus, sed effusa jaceant omnia & languida, interim tamen variis insomniis aliquid quod ad Hominem pertinet, agitatur, dolet, gaudet, &c. Hoc autem quod sentit est Animus: Animus igitur non est Corporis Harmonia, relaxato enim somno Corpore, ut in Fide laxatis nervis nulla sit Harmonia.

114. *Onustum,*] Alii Cibo, aut Potu, Alii Cura, vel labore; Ego mallem somno, sic *sopor gravissimus*, v. 953. Lib. IV. In versu sequenti pro *Aliud* apud plures *Aliquid.*

118. *Nunc Animam quoque*, &c.] Tertium argumentum, quo probatur Animum non esse corporis Harmoniam, v. 13. sic se habet. Ut in fidibus detractis quibusdam nervis totus perit concentus, sic abscissis quibusdam membris tota totius Corporis Harmonia interiret, nulla itaque vita foret, nullus sensus. At Homines membra mutilos & vivere & sentire, non est quòd quis dubitet: Licet autem detractis multis membris integra maneat vita, & sensus integer: si tamen quædam Caloris & Aëris particulæ è Corpore diffugiant, corruit Animal, nulla relinquitur aut vita, aut sentiendi vis. E quibus conficitur, vitam & sensum non ex intentione omnium Membrorum, Nervorum, & Viscerum oriri, sed ab istis Caloris & Aëris particulis dependere.

118. *In membris.*] In numero membrorum,

Esse, neque Harmoniam corpus retinere solere:
Principiò fit, uti detracto Corpore multo, 120
Sæpe tamen nobis in membris Vita moretur.
Atque eadem rursus cum Corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aër:
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit:
Noscere ut hinc possis, non æquas omnia parteis 125
Corpora habere, neque ex æquo fulcire salutem:
Sed magis hæc, Venti quæ sunt, calidique Vaporis
Semina, curare in membris ut Vita moretur.
Est igitur Calor, ac Ventus vitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus. 130
Quapropter, quoniam 'st Animi natura reperta,
Atque Animæ, quasi pars Hominis: redde Harmoniaï
Nomen ab organico saltu delatum Heliconis,

cùm Harmonia tamen (seu intentio & consensus Membrorum) non Corpori inesset, primùm observandum est, quòd amputatis multis partibus Corporis Vita tamen in reliquis membris integra maneat: Eadem autem vita, cum paucæ Caloris particulæ diffugerint, & per Os Aër expiretur, protinus venas deserit, & relinquit Ossa: Atq; hinc colligere potes Omnes materiæ particulas non ejusdem conditionis esse, (non æqualia munera agere,) aut vitam æqualiter sustinere; Sed ista Venti & calidi Vaporis principia magis facere, ut Vita in membris maneat: Calor igitur & Ventus vitalis est in ipso Corpore, qui nostra, cùm morituri simus, membra deserit. Quapropter cùm inventum sit Animum (aut Animam) esse Hominis partem, redde nomen Harmoniæ delatum ab organico Saltu Heliconis,

NOTÆ.

rum, Lambinus, & post illum Alii: At hic *in membris* idem sonat quod in v. 121.

125. *Æquas partes.*] Animæ, viz. *Lambinus* & Alii: Diversam interpretationem sequutus sum.

130. *Moribundos.*] *Moribundis.* Faber.

131. *Quapropter quoniam*, &c.] Disputationem de Harmonia, v. 6. cum Scommate, ut erat pronus ad Scommata, concludit: Habeant igitur sibi boni isti & faceti Musici Harmoniam istam, vocem ineptè fictam, & ineptiùs applicatam, quid enim in istorum nugis refutandis diutius immorarer?

133. *Ab organico saltu delatum Heliconis.*] Cur *Harmonia nomen ab Heliconis organico saltu delatum* dicat Lucretius; id verò unum est quod mihi nunquam placere potuit, quippe qui *montem organicum* seu *musicum* (nam Organici, haud dubiè Musici dicuntur, ut ex ipsomet Lucretio alibi constat) Montem inquam Musicum, non magis quàm Grammaticum, aut Dialecticum dici posse putem: Inde adeo factum est ut semper legerim, neque adhuc scripsisse Lucretium aliter arbitrer,

> *Nomen ab organico* cantu ductum Citheraï.

sed cum ex *Citheraï*, id est, *Citharæ*, Librarii τὸ Cithæronis fecissent, facilè fuit doctis, qui vitium in metro animadverterint, eam vocem mutare in τὸ Heliconis, ut laboranti versui subveniretur: Cætera autem, uti & corrupti Carminis ratio postulabat, pro captu cujusque mutata, versa, interpolata fuerunt. Quod autem addit Lucretius,

> *Sive* aliunde *ipsi porro traxere* ——

non temerè factum, cùm *Harmonia* sumatur etiam pro junctura, seu compage ligni, vel solidioris alicujus materiæ. Inde apud Aristophanem ἁρμονιῶν διαχασκηυσῶν, inde & Hesychius in quodam loco veteris scriptoris, quem ipse quidem non nominat, sed nos Herodotum esse scimus, ἁρμονίαν interpretatur σύξευξιν, seu conjunctionem: Hæc *Faber*, cujus ingenio plurima indulgerem, si sibi ipsi imperare potuisset. Saltum Heliconis non absurdè dici, probari potest ex Manilio ejusdem fere ætatis scriptore,

> —— *Primusque novis Helicona movere*
> *Cantibus, & viridi nutantes vertice sylvas.*

Astronomicôn, lib. I. Illum Saltum dici posse *Organicum*, utpote Musarum, Carminumque plenum nemo dubitabit, qui meminerit eum toties à Poetis *vocalem* fuisse dictum. Est tamen qui legit,

> *Ad Organicos alto delatum Helicone*,

Et pro *Traxere* in sequenti versu, *Texere*.

Sive

Sive aliunde ipsi porro traxere: & in illam
Transtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat, 135
Quicquid id est, habeant: Tu cætera percipe dicta.
Nunc Animum, atq; Animam dico conjuncta teneri
Inter se, atque unam naturam conficere ex se:
Sed Caput esse quasi, & dominari in corpore toto
Consilium, quod nos Animum, Mentemque vocamus: 140
Idque situm media regione in pectoris hæret.
Hìc exsultat enim Pavor, ac Metus hæc loca circum
Lætitiæ mulcent: hìc ergo Mens Animusque 'st.
Cætera pars Animæ per totum dissita corpus
Paret: & ad numen Mentis, momenq; movetur: 145
Idque sibi solum per se sapit, & sibi gaudet:
Cùm neq; res Animam, neq; Corpus comovet ulla.
Et quasi cùm Caput aut Oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: sic Animus nonnunquam læditur ipse, 150
Lætitiaque viget, cùm cætera pars Animai

seu aliunde à Philosophis translatum, & derivatum ab illis in rem istam, quæ tum temporis proprio nomine carebat; utcunque illud sit, unde istam vocem transtulerunt, parvi est, recipiant iterum & fruantur; Tu verò quæ dicturus sum percipe. Jam itaque affirmo Animum & Animam inter se conjuncta esse, & unam tantùm rem componere; at Partem rationalem, quam nos Mentem seu Animum nominamus, præcipuam & principalem esse, & in toto Corpore dominari; Dicimus insuper Mentem istam seu Animum in media regione pectoris sedem suam habere; In ista enim media pectoris regione Pavor & Metus palpitant, eadem etiam regio Gaudio mulcetur. In ista igitur regione Mens aut Animus collocatur. Reliqua pars Animæ per totum Corpus diffusa Animo obsequitur, & ad illius nutum movetur. Ista autem pars rationalis, seu Mens, sola & per se sapit, sola etiam & per se gaudium percipit, cum nulla res aut Animam, aut Corpus moveat. Et veluti cum Caput aut Oculus dolore aliquo afficitur & cruciatur, cruciatus istos in omni corporis parte non sentimus; sic aliquando ipse Animus dolore afficitur, aut gaudium percipit, cum reliqua Animæ pars

NOTÆ.

135. *Proprio quæ tum res nomine egebat.*] Miror, nam ante *Harmoniam* usitata nomina erant θυμὸς, ψυχὴ, νοῦς; sed de θυμὸς propter πολυσημασίαν, est qui contradicere, quanquam frustra, possit; de νοῦς dixerit aliquis esse actionem non facultatem; at de ψυχὴ non video quî contra stari possit, nam quòd ψυχὴ aliquando pro sanguine positum legimus, (quippe locus est ad rem in nebulis Aristophanis, ubi Cimices, quos Corinthios vocat, τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσιν) id ita intelligi debet ut Orientales vulgò sentiebant, qui sedem Animæ in sanguine ponebant. Hæc item *Faber*, qui labori suo parcere potuisset, si hæc omnia esse Scommatum plena percepisset.

137. *Nunc Animum atque Animam,* &c.] Vocibus *Anima* & *Animus* indiscriminatim usus est *Lucretius*, & quidni id faceret, cùm *Animus* & *Anima* unam tantùm naturam constituant? Animus autem in quo ratio sita est, istius naturæ præcipua pars in Corde situs est, ubi omnes Passiones sedes suas habent, & sese ostentant: Τὸ δὲ λογικὸν ἐν θώρακι ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν Φόβων, καὶ τῆς χαρᾶς. *Diogenes Laertius*. Docet etiam Epicurus τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐν τοῖς πεπονθόσι τόποις esse. Plutarchus, de Plac. Phil. Anima verò hujus Naturæ pars inferior in qua facultas locomotiva præcipuè sita est, per totum corpus diffusa est, & ad nutum Animi movetur. Licet tamen illi obsequatur, non omnes illius affectiones sentit, sed vehementes tantùm; Hinc dolore & tristitia Animus afficitur, cùm tranquillam ætatem Anima agat; At si magno dolore tota Anima commovetur, deliquium patitur Animal, nec in tutò ipsa vita est. Unde certum est Animum esse Animæ conjunctum, quoniam movet Animam, & ab illo impulsa Anima Corpus etiam propellit: Hæc omnia v. 25. Pro *Conjuncta* quidam Codd. *Convincta*. Δημόκριτος, Ἐπίκουρος, διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν, ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δὲ ἄλογον, καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον. Plutarchus Placit. Phil. lib. IV. cap. 4.

Per membra, atque artus nulla novitate cietur.
Verùm ubi vehementi magis eſt commota metu
Mens,
Conſentire Animam totam per membra videmus:
Sudores itaque & pallorem exiſtere toto 155
Corpore, & infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, ſonere aureis, ſuccidere artus.
Denique concidere ex Animi terrore videmus
Sæpe homines, facilè ut quivis hinc noſcere poſſit,
Eſſe Animam cum Animo conjunctam; quæ cum
Animi vi 160
Percuſſa 'ſt, exin corpus propellit, & icit.
Hæc eadem ratio naturam Animi, atque Animaï
Corpoream docet eſſe, ubi enim propellere membra,
Conripere ex ſomno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac verſare videtur: 165
(Quorum nil fieri ſine tactu poſſe videmus:
Nec tactum porro ſine Corpore) nonne fatendũ 'ſt
Corporea natura Animum conſtare, Animamque?
Præterea pariter fungi cum Corpore: & una

per membra & artus diffuſa nullo novo motu, (neque grato, neque ingrato motu) agitatur: At cum Mens metu vehementi concuſſa ſit, videmus totam Animam per omnia membra ſitam pariter affici; Sudores ex omni membro prorumpere, totum Corpus palleſcere, titubare linguam, Vocem intercludi, Oculos tenebris obduci, Aures tinnire, omnes artus debiles fieri & collabi: Denique frequenter videmus Homines ſubito aliquo terrore, qui mentem unicè afficit, perculſos in terram proſterni, ut inde quilibet ſcire poſſit Animam eſſe Animo unitam, quæ cum impetu Animi commota ſit, percellit ipſum Corpus, & propellit. Jam verò hoc idem argumentum demonſtrat Naturam Animi atque Animæ eſſe Corpoream, cum videmus Animum & Animam membra propellere, Corpus è ſomno excitare, vultum mutare, totumque Hominem regere & verſare, (quæ omnia ſolo tactu fieri poſſunt, nullus autem tactus ſine Corpore) nonne concedendum eſt Animam & Animum Corporea natura conſtare? Præterea vides Animum una cum Corpore pati,

NOTÆ.

156. *Vocemque aboriri.*] Ita Codd. Aboriri verò propriè abortum facere, *Nonius*; eaque voce utitur *Arnobius* Lucretianarum vocum conſervator, Lib. III. adv. Gentes. *Et quoniam quædam ſunt fœminarum generis propria, ſequitur ut eas* (Deas, viz.) *quoque credamus circumactis perſolvere ſuas menſtibus leges, faſtidioſos ducere, atque habere conceptus*, aboriri, *perferre*, &c. Aliquando tamen legi *Aboleri*.

157. *Sonere.*] Ita Accius:

Atque adeò valvas ſonere *ſenſi regias.*

Ennius,

Tum clypei reſonunt, *& ferri ſtridet acumen.*

Lucretius, infra v. 887.

Scire licet non ſincerum ſonere———

161. *Exin.*] Seu *Exhinc* legi poteſt, nullo verò modo *Extra*.

162. *Hæc eadem ratio*, &c.] Eodem argumento probat, v. 7. Animum & Animam eſſe Corporeæ naturæ; dum Animus movet Animam, illam tangat neceſſe eſt, dum Anima Corpus propellit, ibi etiam contactus; At

Tangere & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res.

Hoc, & quod proximè ſequitur argumentum his verbis ipſe Epicurus complectitur, οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν, οὐδὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη· νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα ταῦτα διαλαμβάνει περὶ τὴν ψυχὴν τὰ συμπτώματα.

164. *Conripere ex ſomno.*] Iſte verſus mihi nunquam placuit, & ſi Codices permitterent, rejicerem.

169. *Præterea pariter fungi*, &c.] Aliud v. 9. continetur argumentum; Cum Corpore patitur Animus, Alteri infligas vulnus, & languet alter; ſive autem Telum, ſive Corpus, læſum hos motus & perturbationes in Animo excitaret, perinde eſt, utrumque enim Animum Corporeæ naturæ eſſe probat.

169. *Fungi.*] Pati, ſic lib. I. v. 444.

At facere & fungi ſine Corpore nulla poteſt res.

Conſentire

& vi aliqua Corpori illata affici; Si Telum impetu aliquo intus adactum discerpat nervos; & disjungat ossa, non verò ipsam vitam tollat, Languor tamen insequitur, placens Terræ appetitio, & mentis æstus qui in Terra gignitur, interdum etiam quasi incerta voluntas surgendi è terra. Ergo necesse est Animi naturam esse corpoream, quoniam Telo, quod Corpus est, icta languet. Jam verò pergam Tibi verbis ostendere, quali Corpore sit iste Animus, & è quibus principiis componitur: Primùm dico Animum esse rem persubtilem, & componi

Consentire Animum nobis in corpore cernis. 170
Si minùs offendit vitam vis horrida teli
Ossibus ac nervis disclusis intùs adacta:
Attamen insequitur languor, terræque petitus
Suavis, & in terra Mentis qui gignitur æstus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas. 175
Ergo corpoream naturam Animi esse necesse 'st:
Corporeis quoniam telis, ictuque laborat.
Is tibi nunc Animus quali sit corpore, & unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principiò esse aio persubtilem atque minutis 180

NOTÆ.

171. *Teli*] Alii *Lethi*, præfero *Teli*, ex v. 177. Hunc & quatuor sequentes versus suppositititios esse & Lucretio indignos suspicatur *Lambinus*, illiusque suspicionem vir maximi judicii *Gassendus* approbat, cujus sententiam mille Gifaniis & Pareis libenter præfero. *Faber* illustrare, & corrigere conatur:

In terra mentis qui gignitur æstus,

v. 174. mutat in

Interdum moriendi gignitur æstus.

Deinde addit, Hoc quid sit nôrunt optimè, qui Lipothymiam ex Animi anxietate aliquando passi sunt; tunc enim non sine aliquo jucunditatis & suavitatis sensu *Terram succidui petimus*, & interdum *mori lubet*, interdumque voluntas incerta fluctuat inter vivendi moriendive consilium. Cæterum *moriendi æstus* erit moriendi impetus, certum consilium, &c. Qui paullo tristiores sunt vel à natura, vel ab ærumnis, hæc opinor probabunt, neque fortasse alii improbabunt. Ego quidem & à natura, & ab ærumnis paullo tristior, hæc tamen improbo. Perturbationes motusque Animi in Corpore vulnerato describit Poeta, ad primum ictum collabitur, dum humi jacet novos sentit motus, interdumque subit Voluntas, ea autem non certa satis & confirmata, à Terra surgendi. Hæc omnia Vulnerati sentiunt, & quæ isti experti sunt quidni narret Lucretius? *Mentis in Terra* igitur interpretor,

Animi unà cum Corpore vulnerato humi jacentis.

Alii tamen legunt *Inter mærentes*. Alii *Inter lamentas*. *Lamentas* autem pro Lamentationes, Pacu. Harmonia, *Nonius*.

178. *Is tibi nunc Animus*, &c.] Animum naturæ corporeæ esse satis, si Lucretio credimus, demonstratum. Quo autem Corporum genere constet hic Animus, docet v. 31. Atomi, viz. quæ Animum constituunt, minutæ sunt, tenues, & rotundæ; Quippe Animus est maximè mobilis, at quod maximè mobile est debet componi ex iis particulis quæ tum propter texturam, tum propter molem & figuram sunt ad motum aptæ. Res enim alias contemplemur, ideo mobilis Aqua, quia partes ejus parvæ sunt, & volubiles; Mel interim motum difficulter recipit; quia componitur è partibus magis implicatis & perplexis. Pariter levi vento Papaveris aliorumve granorum Acervus dissipatur, dum spiculorum aut lapidum acervus forti resistit, si causam requiras, Tela ista & Lapides Grandia sunt Corpora, & aspera, grana verò rotunda, lævia, & minuta. Ψυχὴ συγκεῖται ἐξ Ἀτόμων λειοτάτων, καὶ στρογγυλοτάτων, οὐ (istam particulam interponit Gassendus) πολλῷ τινὶ διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός· Epicurus.

Perquam

Perquàm Corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc licet advertas animum, ut pernoscere possis,
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quàm si Mens fieri proponit, & inchoat ipsa.
Ociùs ergo Animus, quàm res se perciet ulla, 185
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere 'st constare rotundis
Perquàm seminibus debet, perquàmque minutis:
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur Aqua, & tantillo momine
flutat: 190
Quippe volubilibus, parvisque creata figuris.
At contrà Mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, & cunctantior actus.
Hæret enim inter se magis omnis materiaï
Copia: Nimirum quia non tam lævibus extat 195
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis:
Namq; Papaverum, aura potest suspensa, levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus:
At contra Lapidum conjectum, Spiclorumque
Nenu potest: igitur parvissima corpora quantò 200
Et lævissima sunt, ita mobilitata feruntur.
At contrà quò quæq; magis cum pondere magno,
Asperaque inveniuntur, eò stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam 'st Animi natura reperta
Mobilis egregiè: Perquàm constare necesse 'st 205
Corporibus parvis & lævibus atque rotundis.
Quæ tibi cognita res in multis, O Bone, rebus
Utilis invenietur, & oportuna cluebit.

è Corporibus perquà[m] ... nutis; Id ita esse cla[rè] ... spicies, si modò t[e] ... consideres, Nil tan[tâ] ... & tanta celeritat[e] ... quàm id quod Me[ns] ... proponit faciendun[m] ... inchoat. Citiùs A[nimus] ... seipsum movet, quà[m] ... alia res, quæ sub oc[ulis] ... stris aut cognitione ... seipsum excitare po[test] ... res quæ est tam mob[ilis] ... bet componi è sem[inibus] ... perquàm rotundis, ... quàm minutis, ut le[vi] ... pulsu agitata move[ri] ... sint: Aqua enim le[vi] ... pulsu agitata flu[itat] ... quia constat è sem[inibus] ... parvis, & istius f[iguræ] ... quæ est ad motum a[pta] ... è contra Mellis nat[ura] ... magis stabilis, & ... quores non tam fac[ilè agi]tantur, omnes eni[m] ... partes magis sunt i[n se] ... implicitæ, quia A[...] ... componitur è sem[inibus non] ... tam lævibus, subt[ilibus] ... & rotundis. Simil[iter] ... altus seminum Pa[paveris] ... acervus, levis aura ... efficere potest ut à ... diffluat; At è contr[a ...]lorum aut lapidun[m ...]vum nequaquam d[...] ... Igitur quò minore[s ... læ]viores sunt partes ...jus Corporis eò faciliùs moventur, eò citiùs, & celeriùs agitantur, & contrà, qu[...] res sunt & asperæ, eò magis motui resistunt. Quoniam autem constat Animum esse n[...] mobilem, necesse est ut componatur è Corporibus perquàm parvis, lævibus, & ro[tundis]. Quæ res benè cognita, O bone Memmi, tibi in multis rebus utilis invenietur & opp[ortuna].

NOTÆ.

190. *Flutat.*] Id est *fluitat:* Lucretio indignum inquit *Gifanius* (qui legit *fluctuat*) vellem causam diceret. *Faber.*

193. *Actus.*] Cursus, Fluxus, *Lambinus.* Tenor, Ductus, *Faber.*

197. *Namque Papaverum.*] Ita Codd. & rectè: Alii Nam *pappos*, qua voce utitur *Lucretius*, v. 387. At *Pappos* istos seu carduorum flores, lævigatos & rotundos quis dixerit?

199. *Conjectum.*] Alii *Conlectum*, *Spiclorumque.* Alii *Spicarumque* seu *Spicorumque*, Veteres enim dicebant *Spicum.* *Spiculorum* verò huic loco, & Poetæ magis convenit.

200. *Nenu potest.*] Non potest, i[...] IV. v. 713.

Nenu *queunt contrà rapidi constare* [...]

Et frustra sunt illi qui legunt *Nulla.* [...]*to.*] Alii *Proquam* vel *Perquam*, & in s[...]ti versu *Mobilitate*, & *Mobilitate fru*[...]

202. *Cum Pondere.*] Fateor Gravia [...] resistere, at meliùs huic loco conven[...]*pore*, Quis enim nescit Aquam esse [...] graviorem? Licet verò gravior sit [...]niam è minutioribus Corporibus seu [...]culis componitur, ideo mobilior.

Hæc insuper res demonstrat è quàm tenuibus particulis Animus componitur, quantillum etiam impleret spatium, si in unum locum coacervari possit; quòd quando secura quies mortis Hominem occupaverit, & tota natura Animi & Animæ recesserit, nihil de toto corpore detractum sentis vel quoad speciem, vel quoad pondus; Mors omnia relinquit integra præter vitalem Sensum & Calorem: Ergo necesse est Animam per venas, nervos, viscera, è Seminibus perparvis compositam fuisse, quoniam cum tota totum Corpus reliquerit, exterior forma Corporis eadem manet, idem etiam pondus: quod item accidit, cum flos Vini evanuerit, aut cum suavis unguenti spiritus in auras diffunditur; aut Succus ab aliquo Corpore recedit, res enim ista à qua flos iste, aut spiritus, aut succus recedit, non ideo minor apparet oculis, neque quidquam de pondere illius detrahitur; nimirum quia Succus & Odor rerum è multis minutisque Seminibus componitur. Certi igitur esse possumus Animi & Animæ naturam constare è seminibus perquam

Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus,
Quàm tenui constet textura; quàmque loco se 210
Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quòd simul atque Hominem lethi secura quies est
Indepta, atque Animi natura, Animæque recessit:
Nil ibi limatum de toto Corpore cernas
Ad speciem, nil ad pondus: Mors omnia præstat, 215
Vitalem præter sensum, calidumque vaporem.
Ergo Animam totam perparvis esse necesse 'st
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatinus omnis ubi è toto jam Corpore cessit,
Extima membrorum circum-cæsura tamen se 220
Incolumem præstat: Nec desit ponderis hilum:
Quod genus est Bacchi cùm flos evanuit, aut cùm
Spiritus Unguenti suavis diffugit in auras:
Aut aliquo cùm jam Succus de corpore cessit:
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur 225
Propterea, neque detractum de pondere quicquam:
Nimirum, quia multa, minutaque semina Succos
Efficiunt, & Odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atq; etiam Mentis naturam, Animæq;
Scire licet perquam pauxillis esse creatam 230

NOTÆ.

209. *Hæc quoque res etiam*, &c.] Animum constare ex Atomis minutis, lævibus, & rotundis docuit, quia est maximè mobilis; jam v. 23. demonstrat Animi & Animæ naturam subtilem esse, tenuis texturæ, & è minutis Corporibus conjunctam; Quippe moriatur animal, tota avolat Anima, at si metiaris Cadaver, eadem est Mortui, quæ fuit Viventis membrorum moles; si expendas, idem pondus: Igitur quod avolat est subtile quoddam & minutum, solidam enim aliquam partem magnamve detrahas, diversa erit totius moles, & diversum pondus. Breviter, ut judicamus Florem Vini, Odorem Unguenti, & Saporem sapidi alicujus Corporis constare è particulis subtilibus & minutis, quoniam postquam Vinum vapidum fiat, Unguentum istud amittit odorem, & sapidum Corpus insipidum reddatur, Corpora tamen ista ejusdem sunt molis, & ejusdem ponderis quo priùs; similiter etiam propter eandem rationem idem de Anima judicandum est. Ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Epicurus.

209. *Deliquat.*] Declarat; vox minùs nota, ideo Alii præferunt *Dedicat*, ut lib. I. v. 368.

213. *Indepta.*] Indepisci, assequi, adipisci, *Festus*.

214. *Limatum.*] Detractum: Alii *Libatum*: sed Lambinus maximè probaret *Nil delibratum*.

220. *Circum-cæsura.*] Περικοπὴ, Extremitas. Infra, lib. IV. v. 650.

Ut sunt dissimiles extrinsecus, & generatim
Extima membrorum circum-cæsura *coërcet.*

222. *Quod genus est Bacchi.*] *Quod genus aut Bacchi*, Lambinus. *Flos Vini*, apud Plautum, in Curcul. & in Cistel.

Quiaque adeo me complevi flore Liberi.

227. *Quia multa.*] Nisi vox ista *multa* sileat, vereor ne Poeta sibi parùm constare videatur: sint enim Minuta Semina, at *multa* detrahas, & Moles & Pondus diminuetur: vid. etiam v. 279.

Seminibus:

Seminibus: Quoniam fugiens nil ponderis aufert.
  Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda'st.
Tenuis enim quædam moribundos deserit Aura
Mista Vapore, Vapor porro trahit Aëra secum;
Nec Calor est quisquam, cui non sit mistus & Aër. 235
Rara quòd ejus enim constat natura necesse 'st
Aëris inter eum primordia multa cieri.
  Jam triplex Animi 'st igitur natura reperta.
Nec tamen hæc sat sunt ad Sensum cuncta creandum:
Nil horum quoniam recipit mens posse creare 240
Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.

minutis, quoniam discedens è Corpore, nil de illius pondere detrahit. Neque tamen credendum est istam Animi naturam simplicem esse & incompositam, moribundos enim relinquit tenuis quædam Aura Vapore mixta, Vapor verò Aërem secum trahit, nullus enim est Vapor seu Calor, cui Aër non immiscetur: nam quoniam omnis Calor Rarus est, necesse est multa Aëris Semina inter ejus partes moveri. Igitur natura Animi jam inventa est è tribus rebus composita: Cuncta tamen hæc ad procreandum sensum non sufficiunt, Ratio enim concipere non valet aliquid horum trium, vel omnia simul conjuncta sensum producere posse, aut cogitationem;

NOTÆ.

232. *Nec tamen hæc simplex,* &c.] Subtiles has Atomos è quibus Animam composuit, non esse unius & ejusdem generis asserit, v. 6. Observaverat enim in morientibus exhalari Auram, eamque calidam, una cum Aëre (sine quo Calor esse non solet) intermisto; At qui moritur, efflat vel expirat Animam; Ideoque Anima ista ex Aura, Aëre, & Calore constat. *Ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινα κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῆ μὲν τούτῳ προσεμφερές, πῆ δὲ τούτῳ.* Epicurus. Et apud Plutarchum adversus Colotem Epicuræi dicuntur *τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν συμπηγνύντες ἔκ τινος θερμοῦ, καὶ πνευματικοῦ, καὶ ἀερώδους.*

237. *Cieri.*] Cum Turnebo *Cieri*, vel cum Aliis *Moveri* legas, perinde est.

238. *Jam triplex Animi est*, &c.] Anima hæc ex Aura, Aëre, Calore constans, est planè imperfecta, nondum vim sentiendi aut cogitandi sortitur; Quartum igitur aliquod, quodcunque illud sit, nomine enim tenus Epicuræis ignotum, addendum est: Istud quartum è minutissimis, maximè lævibus & subtilibus Atomis constat, quippe Primum movetur, & tum Calorem, Auram, & Aërem per membra excitat, omnesque partes Corporis pro diverso motu vel dolorem vel voluptatem sentiunt. Si motus hic vehementior sit quàm Animi textura pati possit, si usque ad Ossa & Medullas penetret, dissipatur Anima, & Mors insequitur: Si minùs vehemens, si in Corporis superficie sistatur, tum integra manet Anima; & Sensus, sive Doloris, sive Voluptatis oritur. Hæc, v. 21. *Plutarchus* & Alii dicunt Epicurum non fecisse simplicem Animæ naturam, sed esse voluisse *κρᾶμα ἐκ τεσσάρων, ἐκ ποιοῦ πυρώδους, ἐκ ποιοῦ ἀερώδους, ἐκ ποιοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τετάρτου ἀκατονομάστου, ὃ ἦν αὐτῷ αἰσθητικόν.* De Placit. Phil. Lib. IV. Cap. 3.

241. *Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.*] Gifanius,

> *Sensiferos motus quædam, quæ mente volutent:*

Eum, uti solet, sequitur *Pareus*, ita tamen interpretatur; *Quia ratio Animi non approbat quicquam horum trium posse sensiferos motus ciere, qui motus res aliquas cogitare & volutare queant.* Ista verò Gifanii lectione nihil nequius aut ridiculum magis, prior autem illa non stare potest, quid enim sani habet id, quod jam lecturus es? *Mens nihil horum recipit posse creare motus, qui mente quædam volutent.* Itaque pro his verbis,

> *Quædam qui mente volutent,*

sic legendum existimo,

> *Queis omnia mobilitantur.*

Certè ita postulat ratio, cui auscultandum est, invitis centum millibus MSS. Codicum. *Faber.* Ita scribere debuisse *Lucretium* dicat *Faber.* Ita scripsisse minimè concedo;

> Et *sensiferos motus, quædam qui mente volutent,*

Aliquis non minùs intelligat quàm *Motus istos Sensiferos, qui cogitationi inserviant.*
Alii tamen legunt,

> *Sensiferos motus, qui dant quæ mente volutes.*

Quarta igitur quædam res his tribus adjungenda est, (ea verò res nomine prorsus caret) quæ neque mobilius est aliquid, neque tenuius, neque è minutioribus & levioribus seminibus compositum, quæ prima sensiferos motus per membra excitat & distribuit. Nam è minutis seminibus constans prima movetur, Inde Calor, & Aura motus accipiunt, inde Aër, inde reliqua omnia moventur; tum sanguis agitatur, viscera omnia sentiunt, demum Ossibus & medullis communicatur iste Motus, sive sit motus Voluptatis, sive Doloris Voluptati contrarius. Neque Dolor, neque acre aliquod Malum potest huc usque (ad Ossa & Medullas) intrare & pervenire, quin omnia protinus usque adeo turbentur, ut vitæ nullus relinquatur locus, partesque Animæ per poros & meatus Corporis diffugiant. Sed plerumque motus in summa Corporis superficie sistitur, non ulteriùs penetrat, & istam ob causam vitam retinemus. Nunc quomodo quatuor hæ res inter se miscentur, quibus etiam modis vigeant, me explicare cupientem Egestas patriæ (Latinæ) linguæ etiam invitum reprimit:

Quarta quoque his igitur quædam natura necesse 'st
Attribuatur: (ea 'st omninò nominis expers:)
Qua neq; mobilius quicquam, neq; tenuius extat,
Nec magis è parvis, aut lævibus ex elementis: 245
Sensiferos motus qui didit prima per artus.
Prima cietur enim parvis perfecta figuris,
Inde Calor motus, & Venti cæca potestas
Accipit: inde Aër: inde omnia mobilitantur:
Tum quatitur sanguis, tum viscera persentiscunt 250
Omnia; postremò datur ossibus, atque medullis
Sive voluptas est, sive 'st contrarius ardor.
Nec temerè huc dolor usque potest penetrare, neque acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
Usque adeo ut vitæ desit locus, atque Animaï 255
Diffugiant partes per caulas Corporis omneis.
Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
Motibus, hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc, ea quo pacto inter sese mista, quibusque
Compta modis vigeant, rationem reddere aventem 260
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas.
Sed

NOTÆ.

246. *Didit.*] *Dividit.* Sic infra, v. 272.

———Mobilis illa
Vis, initium motus ab se quæ dividit *ollis.*

250. *Tum quatitur sanguis.*] Ita rectiùs, & sonantiùs Lambinus, dum Alii scribunt *Concutitur tum sanguis.*

252. *Contrarius ardor.*] Quidam legunt *Contrarius Ægror*, seu *Angor*; sed nihil mutant Interpretes, cùm apud Catullum, *Ardor sit Dolor.*

Credo ut gravis acquiescat Ardor.

licet voci isti nequius aliquid subesse *Vossius* existimet.

259. *Nunc ea quo pacto*, &c.] Difficile opus jam aggreditur Poeta, & cui pro dignitate sua perficiendo Latina Lingua non suppeditat voces congruas & aptas; Pergit tamen, & v. 30. docet quatuor istas res, Calorem, Auram, Aërem, quartamque innominatam rem inter se perfectè misceri, ut inde fiat una quædam, eaque tenuissima substantia, quæ per totum Corpus Animalis fusa tum ab ipso continentur, tum ipsi causa salutis sit. Omnibus verò non eadem regio & sedes; Pars illa quæ Animus propriè dicitur, interiùs & altiùs sita, est velut totius Animæ fundamentum: Aura verò, Calor, & Aër, ita inter se miscentur, ut unam, pro diversa Animalium natura, substantiam componant: Sic Calor, Sapor, Odor, in quolibet viscere miscentur; non tamen diversa, sed unum tantùm Corpus constituunt.

260. *Compta.*] *Juncta*, Alii: Nihil mutat *Lambinus*, sic lib. 4. v. 31.

Et quibus è rebus cum Corpore comta *vigeret.*

Faber tamen legit C*ō*pta seu *Coapta*: Ratio enim vociferatur eo vocabulo opus esse, cui convenire possit *Inter sese mista*, quod, viz. Colligationem, nexum, & vinculum aliquod notet. *Coaptus* autem seu *Cōptus* idem est quod alibi dixit *Uniter aptus*, infra, v. 851.

Quibus è sumus uniter apti.

Vides, ex *illis apti sumus*, quod hic unica voce

Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
Inter enim cursant Primordia principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum
Possit; nec spatio fieri divisa potestas: 265
Sed quasi multæ vis unius corporis extant.
Quod genus in quovis Animantum viscere volgò
Est Odor, & quidam Calor, & Sapor: Et tamen ex his
Omnibus est unum perfectum Corporis augmen.
Sic Calor, atque Aër, & Venti cæca potestas 270
Mista creant unam naturam, & mobilis illa
Vis, initium motus ab se quæ dividit ollis,
Sensifer unde oritur primùm per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet Hæc natura, subestque:
Nec magis Hac infra quicquam est in corpore nostro: 275
Atque Anima'st Animæ proporro totius ipsa:
Quod genus in nostris membris, & corpore toto
Mista latens Animi vis est, animæque potestas;
Corporibus quia de parvis, paucisque creata 'st:
Sic tibi nominis Hæc expers Vis, facta minutis 280
Corporibus latet: Atque Animaï totius ipsa
Proporro 'st Anima, & dominatur corpore toto.
Consimili ratione necesse 'st Ventus, & Aër,

Breviter tamen, & ut potero conabor explicare. Harum enim quatuor rerum, quæ Animum constituunt, Principia ita inter se miscentur & moventur, ut nulla una istarum rerum ab aliis loco separari, & diversam sedem occupare (vel in distincta regione vires suas exercere) dici potest: Sed plures sunt unius ejusdemque Corporis potestates. Ut in quovis Animalis viscere reperitur Odor, aliquis Calor, & Sapor, tamen ex his omnibus unum tantùm Corpus perficitur. Sic Calor, Aër, & Aura, & mobilis illa quarta res innominata, quæ est principium motus tribus reliquis, & è qua sensifer motus primùm per Corpus oritur, miscentur, & in unam substantiam coalescunt. Hæc enim quarta res penitus latet, nec quidquam est in Corpore nostro interiùs altiùsve situm; & est omnino Anima totius Animæ. Ut in toto Corpore omnibusque membris Animus & Anima latent, (intimè collocantur, & discerni nequeunt) quia è parvis paucisque seminibus componuntur, sic res hæc innominata è minutis Corporibus constans latet, est prorsus Anima Totius Animæ, & in toto Corpore dominatur. Similiter necesse est ut Aura, Aër,

NOTÆ.

voce expressit, *Coaptum* dicens, item infra, v. 858.

———Qui cœtu conjungioque
Corporis, atque Animæ consistimus uniter apti.

Adde quòd in lib. IV. est locus, qui facilè & πάσῃ ἀνάγκῃ probet τὸ *Comptus* vitiosum esse. Quis enim Latinè dixerit, *Anima est compta cum corpore?* quod tamen visurus es,

Atque Animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus è rebus cum Corpore compta *vigeret:*

Ibi itaque restituendum,

———Cum corpore côpta vigeret.

Id est, uniter apta, *coapta*, connexa, συναφθεῖσα.

266. *Multæ vis.*] Sic lib. II. v. 586.

Et quàm quidque magis multas vis *possidet in se.*

Salustius, *Malè jam assuetum ad omnes* vis *controversiarum.* Priscianus, lib. VI.

268. *Quidam Calor.*] Libri, *Color.*

270. *Venti potestas.*] Ventus ipse, v. 278. *Animi vis*, & *Animæ potestas.* v. 288. *Aëris potestas.*

274. *Latet subestque.*] Maximè intima est Homini, ultra quam non datur pergere. *Faber.*

275. *Nec magis hac infra.*] Hic versus *Lambino* non placet, nec mirum, cùm *Infra* interpretatur *Infra nostros sensus:* situm enim non exiguitatem quartæ naturæ innominatæ Poeta exprimit; ut Anima Corporis intima, sic quarta ista vis expers nominis ipsi Animæ; & est quasi Anima totius Animæ, quoniam sicut Anima Corpus, sic Animam ipsa vegetat, & sensus perficit.

281. *Atque Animaï.*] Lambinus, dum quidam Codd. *Animæ quasi.*

Et Calor inter se vigeant commista per artus:
Atque aliis aliud subsit magis, emineatque: 285
Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
Ne Calor, ac Ventus seorsum, seorsumque potestas
Aëris interimant sensum, diductaque solvant.
Est etiam Calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum fervescit, & ex oculis micat acribus ardor. 290
Est & frigida multa comes formidinis Aura:
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacati status Aëris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque sereno.
Sed Calidi plus est illis, quibus acria corda, 295
Iracundaque mens facilè effervescit in ira;
Quo genere in primis vis est violenta Leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumq; gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At Ventosa magis Cervorum frigida mens est, 300
Et gelidas citiùs per viscera concitat auras:
Quæ tremulum faciunt membris existere motum,
At natura Boum placido magis Aëre vivit,
Nec nimis iraï fax unquam subdita percit
Fumida suffundens cæcæ caliginis umbras;

& Calor per membra misceantur, ut ex his aliud magis subsidat, vel infra sit, aliud magis emineat, ita ut una quædam substantia ex iis omnibus oriri videatur; Nec Calor, Aura, Aër in distinctis locis sedibusque sita destruant, & separata solvant sensum. In Animo quidem est Calor, quem in ira sumit cum fervescit, & Ardor è micantibus oculis exilit: Est etiam multa frigida Aura formidinis Comes, quæ facit membra horrescere, & concitat. Est insuper placidus lenisque Aër, qui apparet in tranquillo pectore, & sereno vultu. Plus Caloris illorum Animis inest, quibus Iracunda sunt corda, & quorum mentes ira facilè accenduntur: Cujus generis præcipuè sunt Leones, qui plerumque gementes pectora sua fremitu disrumpunt, neque irarum æstum pectore suo continere & cohibere possunt: Frigidus verò Animus Cervorum plus Auræ (seu Venti) continet, & citiùs gelidas auras per membra concitat, quæ totum Corpus tremere & horrere faciunt: At Boum Animus plus placidi Aëris continet; Nec unquam fax Iræ fumida suffundens umbras cæcæ caliginis subjecta nimis incendit eos;

NOTÆ.

289. *Est etiam Calor ille Animo*, &c.] Ex Aura, Calore, & Aëre Animos componi probat, v. 35. Admittas enim, & variæ Animalium temperies commodè explicari possunt. Unde, v. g. *Leo* ad Iram proclivior, nisi quòd *Calor* in illius Animo emineat? Unde cervorum timiditas, quia in illorum Animabus Aura dominatur. Boum verò constantiam neque Iræ nimis neque Metui obnoxiam Aëri tranquillo acceptam referas: Calorem enim ex Irati oculis emicantem, & scintillas tantùm non erumpentes videmus: Tremunt & horrescunt Cervi; & tranquilla est Boum Gravitas. Huc, si *Gassendus* permitteret, illa è *Stobæo* desumpta referrem, τὸ μὲν πνεῦμα κίνησιν, ὁ δὲ ἀὴρ ἠρεμίαν, τὸ δὲ θερμὸν τὴν φαινομένην θερμότητα τοῦ σώματος, τὸ δὲ ἀκατονόμαστον τὴν ἐν ἡμῖν ἐμποιεῖ αἴσθησιν. Deinde in Hominibus etiam aliquod horum trium dominari docet v. 16. Quidam enim ad Iram, Alii ad metum proclives, dum alii mansueti sint ac mites: Et quoniam hæc tria commisceri tanta varietate ob graduum varietatem possunt, inde morum diversitates innumeras sequi. Philosophia autem vitiosam naturam emendari aliquatenùs, sed ita ut vestigia quædam τῆς Κακίας remaneant; (quippe Homines doctrina exculti & maximè politi sunt quibusdam pravis affectionibus obnoxii) id quod non impediet quò minùs quis jucundè vivat.

289. *Est etiam.*] *Est etenim*, Faber, quippe eorum rationem affert, quæ v. 287. scripserat,

Ne Calor, ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aëris, &c.

Conjecturam non improbo, sed inepta ratio quam adducit.

290. *Acribus.*] Virgilius, 12. Æneid.
——————*totoque ardentis ab ore*
Scintillæ absistunt oculis micat acribus *ignis.*

Gifanius tamen, *Acrius*, v. 295. *Aeria corda.*

Nec

Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris:
Inter utrosque sita'st, Cervos, sævosque Leones.
Sic Hominum genus est, quamvis Doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
Naturæ cujusque Animæ vestigia prima. 310
Nec radicitùs evelli mala posse putandum 'st,
Quin proclivius Hic iras decurrat ad acreis;
Ille metu citiùs paullò tentetur: at Ille
Tertius accipiat quædam clementiùs æquo.
Inque aliis rebus multis differre necesse 'st 315
Naturas hominum varias, moresque sequaceis:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare potesse, 320
Usque adeo Naturarum vestigia linqui
Parvola, quæ nequeat Ratio depellere dictis:
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.
Hæc igitur Natura tenetur Corpore ab omni,
Ipsaque corporis est custos, & causa salutis; 325
Nam communibus inter se radicibus hærent:
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus è Turis glebis evellere Odorem
Haud facile 'st, quin intereat natura quoque ejus.

neque torpent unquam gelidis Pavoris spiculis transfixi: Animorum Boum natura media est inter utrosque, Cervos, viz. & rabidos Leones. Ex iisdem Principiis Animi Hominum componuntur, quamvis Humaniores literæ & Philosophia quosdam excolant, & politos reddant, relinquunt tamen prima vestigia naturæ cujusque Animæ, neque credendum est Vitia quæ ex ipsis Animi principiis oriuntur, radicitùs extirpari posse, quin Hic ad Iram sit proclivior, Ille ad metum pronior, Tertius verò mitis sit, & forsan lenior quàm par est: In multis aliis rebus necesse est varias naturas Hominum, & mores, qui istam naturam sequuntur, plurimum differre: Quorum obscuras & latentes causas ego nunc explicare non possum, nec invenire tot voces, quibus exprimam istas figuras, (quot sunt diversæ seminum figuræ) è quibus oritur hæc morum diversitas. Hoc verò liquidò affirmare & probare possum, tam parva & tantillæ efficaciæ vestigia naturarum, quæ Philosophia & Humaniores literæ præceptis suis delere non possunt, relinqui; ut nihil obstet quò minùs vitam Diis dignam Homines agerent. Hæc autem Animi & Animæ natura à toto Corpore continetur, ipsa vicissim est conservatrix Corporis, & salutis illius causa (facit ut vivat & vigeat): nam communibus radicibus ita inter se hærent, ut sine utriusque interitu separari nequeant. Quemadmodum à gleba Thuris Odorem separare non potes, quin & Thus & Odor simul pereant:

NOTÆ.

320. *Videor.*] Rectè, *Faber*, nec *Video* pati possumus.

321. *Naturarum.*] Quibusdam placet *Naturaï.* Et pro *Dictis* in sequenti versu *Doctis* scribitur.

323. *Dignam Diis.*] Ita vim & efficaciam suæ Philosophiæ deprædicat Poeta, imitatus Epicuri jactantiam, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις, &, οὐδὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

324. *Hæc igitur Natura*, &c.] Animam ex Aura, Calore, Aëre, & quarto innominato formatam, v. 14. ita Corpori conjungit, & immiscet, ut neque Corpus sine Anima incolume, neque Anima sine Corpore integra maneret: Epicuræi censuerunt Animam à Corpore contineri, (*Epicurus* apud *Laertium* utitur verbo στεγάζεσθαι, apud *Empiricum* διακρατεῖσθαι) Corpus etiam mutuò ab Anima teneri, ne prorueret in exsolutionem. Nempe voluerunt Animal esse quasi Telam, in qua stamen esset Corpus, subtegmen verò Anima, adeo ut utrumque mutuò intertextum opus constans evaderet, altero verò dissoluto, alterum, atque ideo utrumque simul, exsolveretur. Exemplum velis? en Thuris glebam, Odorem ab isto Thure separa, & nec Odor neque Thus integrum manebit, & idem de Animo & Corpore sentiendum.

329. *Haud facile est.*] Ita alibi hujusmodi μείωσιν usurparet, nam *Haud facile* significat planè ἀδύνατον. *Faber.*

Sic Animi, atque Animæ naturam corpore toto 330
Extrahere haud facile'st, quin omnia dissolvantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti prædita vita:
Nec sine vi quicquam alterius sibi posse videtur
Corporis, atque Animi seorsum sentire potestas: 335
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accensus nobis per viscera Sensus.
Præterea, Corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, nec post mortem durare videtur.
Non enim ut Humor aquæ dimittit sæpe vaporem, 340
Qui datus est, neque ab hac causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic Animaï
Discidium possunt artus perferre relicti:
Sed penitùs pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte ævo sic Corporis atque Animaï 345
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam in membris, alvoque repôsta;
Discidium ut nequeat fieri sine peste, maloque:
Ut videas, quoniam conjuncta'st causa salutis,
Conjunctam quoq; naturam consistere eorum. 350
Quod superest, si quis Corpus sentire renutat:
Atque

Sic Animum & Animam ex omnibus membris extrahere non potes, quin utriusque, & Corporis & Animæ, dissolutio sequatur; Principiis ita inter se implexis à prima origine formantur, & consorti vita donantur, nec aut Corpus ab Anima separatum, nec Anima à Corpore separata per se agere aliquid, aut sentire potest sine alterius ope & auxilio; sed sensus nobis per viscera excitatur ex communi utriusque conjunctim agentis motu. Præterea Corpus nunquam per se (sine Anima) generatur, neque crescit sine Anima, neque post separationem Animæ videtur durare; Non enim, ut Aqua sæpe dimittit calorem, qui ab Igne excitatur, non tamen ipsa Aqua eam ob causam destruitur, sed integra manet, & incolumis; non, inquam, ita membra Corporis ab Anima relicta illius Animæ separationem ferre possunt; sed disjunctis suis partibus pereunt, & cum Anima putrescunt. Imò ex prima utriusque origine Corpus & Anima ita inter se conjunguntur, mutuò hærent, implicantur, & vitales motus conjunctim exercent, ut dum Infantes in Matrum utero jacent, Anima à Corpore separari non potest sine utriusque damno & interitu; Et hinc discas naturam Eorum (res ipsas Animum & Corpus) conjunctam & unitam esse, quoniam cum separentur, pereunt. Quod reliquum est, siquis neget Corpus sentire,

NOTÆ.

333. *Consorti vita.*] Notandum passivè sumi, non temerè alibi: Tamen auctor Ceiridis, seu ille Virgilius est, seu quis Alius,

Si me jam summa sapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ Hæredibus est data consors.

Faber.

334. *Nec sine vi quicquam alterius sibi.*] Alii legunt,

Nec sibi quæque sine alterius vi ——

335. *Sentire.*] Codd. *Constare*, quibus minimè credendum.

337. *Accensus.*] Sic lib. II. v. 942.

—— *Quibus omni-tuentes*
Accensi *sensu Animantem quamque tuentur.*

338. *Præterea, Corpus,* &c.] Istam Animæ & Corporis adunationem, v.13. iterum demonstrat. Corpus neque generatur, neque crescit sine Anima, & cùm Anima avolet, distrahuntur illius particulæ, resolvuntur vitalia vincula, putrescunt membra, denique perit Corpus. Quid interim de Anima existimandum? nempe illa dispergitur in tenues auras, & evanescit: Cùm verò neutrum sine altero maneat integrum & incolume, credendum est, eorum substantias conjunctas esse, atque intimè unitas.

340. *Vaporem.*] Nonnulli Codd. *Saporem*, improbè: neque *ab hac causa* in *ab ea causa* mutandum.

351. *Quod superest, si quis Corpus*, &c.]: Modò asseruerat Poeta, neque Corpus ab Anima separatum, neque Animam à Corpore separatam per se aliquid agere, aut sentire posse, sed sensum per viscera excitari ex communi Utriusque conjunctim agentis motu:

Atque Animam credit permiſtam Corpore toto
Suſcipere hunc motum, quem Senſum nominitamus:
Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.
Quid ſit enim Corpus ſentire quis afferet unquam, 355
Si non ipſa palam quod res dedit ac docuit nos?
At dimiſſa Anima corpus caret undique ſenſu,
Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo:
Multaque præterea perdit, cum expellitur ævo:
Dicere porro Oculos nullam rem cernere poſſe: 360
Sed

& credat Animam toto Corpore permiſtam ſolam ſuſcipere motum hunc quem ſenſum appellamus: Ille profectò veræ certæque Experientiæ contradicit: Etenim quis unquam docebit quid ſit Corpus habere ſenſum, ſi Experientia & res ipſa illud non jamjam docuit, & monſtravit nobis? At ſeparata, inquies, Anima Corpus omnis ſenſus expers jacet, Concedo, quoniam id perdit quod ſibi dum vixit non fuit proprium, (quod ſibi ſoli non competebat) & inſuper obſervandum eſt Corpus multa perdere (ſenſus Corporis debiliores fieri & paullatim interire,) cùm Anima ſenectute expellitur, vel ipſum Corpus ſenio expugnatur. Deinde affirmare Oculos rem nullam videre poſſe,

NOTÆ.

motu: Deinde Philoſophos aggreditur qui ſolam Animam iſtius motus quem ſenſum vocamus capacem affirmabant; Iſtos autem ad Experientiam provocat, Concedatur enim Corpus ſentire, non magis iſtius ſenſus conſcii eſſemus, quàm jam nunc ſumus; ideo Corpus ſentire confitendum eſt: Dicat autem aliquis, Si Corpus ſentiat, unde dimiſſa Anima vim iſtam & facultatem ſentiendi non retineat? Quia nempe non Corpori ſoli, ſed Corpori Animæ conjuncto vis iſta & facultas competit. Hæc omnia v. 9. Similiter *Epicurus* apud Laertium, lib. X. *οὐ μὴν* (Anima) *εἰλήφει ἂν ταύτην* (ſentiendi facultatem) *εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης· διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν, οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ αὐτὴν ἡ Φύσις παρεσκεύαζεν.* Renutat) ita Lambinus, dum Alii *refutat* præferunt.

355. *Quid ſit enim Corpus ſentire quis afferet.*] Alii *Aſſeret:* Sed Faber, *quod aſſerat:* Et hoc modo explicat: *Quid ſit enim* quod adſerat (id eſt probet) *Corpus noſtrum ſenſu præditum eſſe, & verè ſentire, niſi illud quod res ipſa docet?* Explicat autem quod dixerat

Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.

neque enim petit Poeta *quid ſit ſenſus?* (quod faceret tamen ſi recepta Lectio ſequenda foret) ſed ait Hominem quemque ſentire Corpus ſuum ſenſu præditum eſſe, itaque tanta argumentorum mole nihil eſſe opus. Præterea, hoc addam quoque, neminem, qui quidem ſani Capitis fuerit, ſic unquam locutum, *Quis Homo id aſſeret niſi Experientia?* ridiculum eſt ac delirum, & tamen ita loqueretur *Lucretius* niſi mendum vidiſſemus: *Quis id aſſeret niſi quod res,* &c. Hæc *Faber*, qui rarò quidem errat, niſi cum inſigniter fallatur. Quid enim his verbis luculentius, *Quis unquam aſſeret quid ſit Corpus ſentire, niſi id ſit quod res ipſa palam dedit, ac docuit nos?*

358. *Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo.*] Hunc verſum rejicit Lambinus, & ſequentem, *Multaque præterea,* &c. retinet, quem *Faber* & Alii ſequuntur: *Giſanius* ejuſque ſequaces una cum *Gaſſendo* parentheſi includunt. Ego verò retinendum cenſeo, nec affirmare dubitem illum potiori jure hunc locum poſſidere, quàm *Multaque præterea*, quem Codex Vaticanus non agnoſcit. Rationem petis? En validam ex ipſis Epicuri verbis ductam: *Διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν, οὐ γὰρ αὐτὸ* (Corpus) *ἐν ἑαυτῷ ἐκέκτητο τὴν αἴσθησιν.* Laertius lib. X. Ubi eidem objectioni idem reſpondet *Epicurus*, quod hoc verſu Lucretius amplectitur.

360. *Dicere porro oculos rem,* &c.] Quia fuerunt, qui exiſtimarent non debere totum Compoſitum, puta Animal, dici ſentire, ſed Animam per ſe & ſolam id munus ita exſequi, ut Organa nihil cooperarentur. Sed eſſent quaſi meræ fores per quas recluſus Anima intus exiſtens externa perciperet; Inter

Sed per eos Animum ut foribus spectare reclusis,
Desipere 'st, contra cùm sensus dicat eorum:
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas.
Fulgida præsertim cùm cernere sæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur: 365
Quod foribus non fit: neque enim, quà cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
Præterea, si pro Foribus sunt lumina nostra,
Jam magis exemptis Oculis debere videtur
Cernere res Animus sublatis postibus ipsis. 370
Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
Corporis atque Animi primordia singula primis
Adposita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cùm multò sunt Animaï eleměta minora, 375
Quàm quibus è Corpus nobis & Viscera constant,
Tum numero quoque concedunt, & rara per artus
Dissita sunt, duntaxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora sensiferos motus in Corpore, tanta 380
Intervalla tenere exordia prima Animaï.

Sed Animam per illos quasi per fores reclusas spectare, planè ineptire est; cum ipse Oculorum sensus tali affirmationi contradicat: sensus enim trahit, & ad acies ipsas detrudit, præsertim cum res fulgidas sæpe intueri non possumus, quia oculi nostri objectorum splendidorum luce occæcantur. Quod quidem in foribus nunquam contingit, nunquam enim fores reclusæ, per quas nos spectamus, vim ullam aut dolorem patiuntur. Præterea, si Oculi nostri nobis essent pro foribus, evulsis oculis clarius meliusque objecta Animus videret, quoniam tum postes ipsi foresque quæ visum impediunt, removerentur. In his rebus nequaquam sumere possis illud, quod Divina Democriti Opinio statuit, viz. singula Animi primordia singulis primordiis Corporis applicita alternatim variare, & membra Animalis connectere. Nam cum Primordia Animæ sunt multò minora mole quàm ea è quibus Corpus & viscera nostra componuntur, tum etiam pauciora sunt numero, & rara per artus (intervallis quibusdam disjuncta) collocantur; ita ut hoc tantùm affirmare possis, Primordia Animæ tantum spatii in Corpore occupare, quàtum id est cui objecta adposita possunt sensiferos motus in Corpore excitare.

NOTÆ.

Inter quos emicuit *Epicharmus* dicens, νοῦς ὁρᾷ, νοῦς ἀκούει, v. 11. subjungit Lucretius, & duobus argumentis demonstrat futilem istius opinionis vanitatem; Nempe si Oculi essent tantùm fores, unde vim aliquam aut laborem à fulgidis objectis sentiunt? Deinde Oculos, (fores istas) evellas, meliùs externa perciperet Anima, dum liberior daretur prospectus.

362. *Desipere est.*] Ita rectè *Lambinus* contra Codd. qui exhibent *Difficile est*.

363. *Sensus enim*, &c.] Omnes, si unum *Fayum* excipias, (quanquam quis iste?) Interpretes hunc versum rejiciunt.

370. *Postibus ipsis.*] *Foribus*: Sic lib. IV. v. 275.

Primus item citra postes *qui cernitur Aër.* seu *Fores cum Postibus*, ut explicat *Lactantius*, lib. de opificio Dei: Cap. VIII.

371. *Illud in eis rebus*, &c.] Olim declaravit Lucretius Animam esse mole parvam, totamque illius substantiam exiguo loco posse excipi, si seorsum conglomeretur; id jam longè uberiùs edisserit, v. 26. adversus *Democritum*, qui quot essent partes Corporis, totidem partes Animæ illis applicitas ponebat. Inde enim sequeretur nos omnia sentire quæ parti alicui Corporis applicarentur; nam cùm Corporis particula, & Animæ pars illi apposita moveatur, quidni sensus oriretur? At plurima sunt, ut ex allatis exemplis constat, quæ Corpori nostro applicita nequaquam percipimus; Frustra igitur singulas partes Animæ singulis partibus Corporis aliquis conjungat.

372. *Democriti quod sancta viri.*] *Sancta sententia viri Democriti*, pro ipso Democrito, commodè & eleganter dici non posse *Faber* existimat, ideoque legit, ut & in v. 601. lib. V.

Democriti quod sancta sibi *sententia sumit.* ut in lib. I.

—— *Id quod Anaxagoras* sibi sumit.

374. *Nectere.*] Ita omnes libri, *Fayus* tamen *Vertere*.

378. *Promittere.*] Affirmare; *Horatius*, Sat. IV. lib. I.

——— *Siquid* promittere *de me*
Possum aliud, *verè* promitto: ———

Nam

Nam neque Pulveris interdum sentimus adhæsum
Corpore, nec membris incussam insidere Cretam,
Nec Nebulam noctu, nec Aranei tenuia fila
Obvia sentimus, quando obretimur euntes: 385
Nec supra caput ejusdem cecidisse vietam
Vestem, nec Plumas avium, Papposque volanteis,
Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum cujusviscunque Animantis
Sentimus, nec priva pedum vestigia quæque, 390
Corpore quæ in nostro Culices, & cætera ponunt.
Usque adeo priùs est in nobis multa ciendum
Semina, corporibus nostris immista per artus,
Quàm primordia sentiscant concussa Animaï,
Et quàm intervallis tantis tuditantia possint 395
Concursare, coire, & dissultare vicissim.

Et magis est Animus vitaï claustra coërcens,
Et dominantior ad vitam, quàm vis Animaï.
Nam sine Mente, Animoque nequit residere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla Animaï: 400
Sed comes insequitur facilè, & discedit in auras;
Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
At manet in vita, cui Mens Animusque remansit,
Quamvis est circum-cæsis lacer undiq; membris:

Plerumque enim non sentimus in corpore adhærentem pulverem, nec cretam in membra nostra decidentem, nec nebulam noctu, nec tenuia fila Araneæ obvia sentimus, cum progredientes illis implicamur; neque Araneæ vestem flaccidam & putrem in Capita nostra prolapsam, nec plumas Avium, neque pappos volantes, qui præ nimia lævitate ægrè plerumque decidunt: neque percipimus incessum cujusviscunque Animalis repentis, neque singula pedum vestigia, quæ Culices, & alia ejusmodi Animalia in Corpore nostro ponunt: Tam certò constat, multa primordia, è quibus Membra Corporum nostrorum componuntur, movenda esse, antequam Semina Animæ excitata sentire possunt, & antequam percutientia sese invicem per spatia tam dissita concurrere possunt, convenire, & vicissim dissilire. Cæterum Animus *Vitæ munimenta præcipuè tuetur, & magis valet ad conservandam salutem Animalis quàm* Anima: *Nam sine Mente & Animo nulla particula Animæ potest vel exiguum tempus manere in membris nostris, sed una cum eo avolat, & in auras evanescit; Et gelidos artus in mortis frigore relinquit. At verò ille, cui mens & Animus est relictus, manet in vita, (vivit) quamvis laceratus sit cunctis membris ex omni ferè parte amputatis:*

NOTÆ.

382. *Adhæsum.*] lib. IV.
——*Locis quia non potis est adfigere* adhæsum.
Et lib. VI.
Suspensæ cum concipiunt humoris adhæsum.

383. *Insidere.*] Alii *Sidere*: & in sequenti versu *nebulam noctis*.

387. *Papposque.*] Carduorum flores: *Festus*, qui hunc versum laudat.

390. *Priva.*] *Singula*, Lucilius, Sat. lib. I.
Ad cœnam adducam, & primùm his abdomina Thynni
Advenientibus priva *dabo.*
Lucretius, lib. III.
Quòd si fortè Animas *extrinsecus insinuari*
Vermibus, & privas *in Corpora quæque venire*
Credis: Nonius.

392. *Prius est in nobis multa ciendum.*] Ita passim *Lucretius*: Alii verò, *Prius in nobis sunt multa cienda.*

395. *Et quàm intervallis tantis.*] Gifanius: *Et quantis intervallis*, ex v. 567. Lambinus magis probat, *Et quàm sis intervallis*: id est, *Et quàm suis.*

397. *Et magis est Animus*, &c.] v. 137. Animum in quo Ratio & vis sentiendi sita est, in Pectore posuit; Animam verò, in qua loco-motiva facultas sita est, toti Corpori adjunxit; jam v. 21. isti Animo præcipuas in vita conservanda partes attribuit: nec absurdum hoc, quicquid Alii sentiant, aut Philosophiæ Epicuræ dissonum: Animus v. 274. qui magnam partem constat ex quarto illo Epicuri innominató, quod solum sentiendi facultatem largitur, ita Animali conjungitur, ut nulla res magis subsit, imò est totius Animalis, & ipsius Animæ fundamentum: Substracto autem fundamento tota moles corruat necesse est. Animum & Animam Oculo rectè compares, ubi Animus Pupillæ vicem sustineat, Anima reliqui Orbis; Pupillam laceres Cœcitas insequitur: Alias Oculi partes, manet videndi potesta

Truncus

Truncus, ademta Anima circum, membrisque remotis, 405
Vivit, & ætherias vitaleis succipit auras:
Si non omnimodis, at magna parte Animaï
Privatus, tamen in vita cunctatur, & hæret.
Ut lacerato Oculo circum si Pupula mansit
Incolumis, stat cernendi vivata potestas; 410
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquas:
Id quoque enim sine pernicie confiet eorum,
At si tantula pars Oculi media illa peresa 'st,
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis, 415
Occidit extemplo lumen, tenebræque sequuntur:
Hoc Anima atq; Animus vincti sunt fœdere semper.
Nunc age, nativos animantibus, & mortaleis
Esse Animos, Animasque leveis ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore 420
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu fac utrumque uno subjungas nomen eorum,
Atque Animam, verbi causa, cùm dicere pergam,
Mortalem esse docens; Animum quoque dicere credas:
Quatinus est unum inter se, conjunctaq; res est. 425
Principiò, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus

Truncus, recisis artubus, atque adeò remota Anima, quæ in istis artubus residebat, vivit, & vitales ætherias auras suscipit. Si autem Truncus iste non tota Anima, magna tamen parte Animæ privatur; nihilominùs in vita manet, & moratur. Ut oculo ex omni ferè parte lacerato, si Pupilla remansit integra & illæsa, vivida etiam videndi potestas manet: Dum non totum Orbem Oculi corrumpas, sed circumcidas pupillam, eamque solùm integram & illæsam relinquas; Id fieri potest sine pernicie illorum; (Orbis & Pupillæ Oculi:) At si vel minima pars mediæ partis (pupillæ) Oculi perforetur, quamvis reliquus Orbis Oculi integer maneat & illæsus, Lumen subitò occidit (perit sentiendi Potestas) & Tenebræ insequuntur. Hoc fœdere Anima atque Animus semper vincti sunt. Nunc age, ut scire queas Animos levesque Animas Animalium (generari & interire) nativos & mortales esse, pergam disponere Carmina vita, O Memmi, *tua digna, diu conquisita, & dulci labore reperta: Interim utrumque nomen* Animum, *viz. &* Animam *uni eidemque rei applicare memento; &, verbi causa, cum dixero Animam mortalem esse, existima me Animum quoque dicere mortalem; Quoniam Animus & Anima ita conjunguntur, ut unum tantùm rem constituant. Principiò, quoniam docui Animam tenuem componi*

NOTÆ.

410. *Vivata.*] Infra, v. 559. Vivatus & Vividus à Poetis dicuntur, à vi magna. *Festus.*

411. *Dummodo ne totum*, &c.] *Gifanius*, & qui illum sequuntur hos versus ita legunt ex Codd.

Dummodo ne totum corrumpas Luminis orbem,
Et circumcidas Aciem solamque relinquas,
Id quoq; enim sine pernicie non fiet *eorum.*

Ait Poeta Acie non læsa visum manere, non tamen si Oculum ita undecùnque corrumpas, & circumcidas, ut præter aciem seu Pupillam nihil relinquas. Hæc *Gifanius*, cui nemo credet qui versum sequentem legit,

At si tantula pars oculi.

& comparationem accuratiùs perpendit.

417. *Vincti.*] Quidam Codd. *Juncti.*

418. *Nunc age, Nativos*, &c.] Animas mortales esse probaturus profitetur, v. 8. Se in hac disputatione non indiligentem fore, quoniam verò Ipse Animum ab Anima distinxerit, & *Stoici* maximè distinguunt, ne vim rationum non rectè perciperet *Memmius*, monet, omnia sua argumenta æquè contra Animum ac Animam, è quibus una tantùm res constituitur, militare.

421. *Tua vita.*] Te, neque aliter boni scriptores Latinitatis: *Faber*: Aliquando tamen legi *Tuo vate.*

422. *Tu fac utrumque uno.*] Sic MSS. Codd. non *Tu face*, jam quod sequitur *Uno subjungas*, si Scriptura emendata est, positum pro *sub Uno jungas*; vel *Uno* dictum pro *Uni*; vel legendum *Uni*. Lambinus.

426. *Principiò, quoniam.*] Primum argumentum, quo probat Animam (quo nomine etiam Animum comprehendit) mortalem esse ducit, v. 20. ex illius subtilitate & tenuitate olim demonstrata, & hic loci ulteriùs confirmata: Est enim quid Corporeum longè

Corporibus docui, multòque minoribus esse
Principiis factam, quàm liquidus humor Aquaï 'st.
Aut Nebula, aut Fumus: Nam longè mobilitate
Præstat, & à tenui causa magis icta movetur; 430
Quippe ubi Imaginibus Fumi, Nebulæq; movetur:
Quod genus in somnis sopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque Fumum:
Nam procul hæc dubio nobis Simulacra genuntur:
Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis 435
Diffluere Humorem, & Laticem discedere cernis:
Et Nebula ac Fumus quoniam discedit in auras:
Crede Animam quoque diffundi, multòque perire
Ociùs, & citiùs dissolvi corpora prima,
Cùm semel omnibus è membris ablata recessit. 440
Quippe etenim Corpus, quod vas quasi constitit ejus,
Cùm cohibere nequit conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum detracto sanguine venis,
Aëre quî credas posse hanc cohiberier ullo?
Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit? 445
Præterea, gigni pariter cum Corpore, & una
Crescere sentimus, pariterque senescere Mentem.
Nam velut infirmo Pueri, teneroque vagantur
Corpore; sic Animi sequitur sententia tenuis.
Inde ubi robustis adolevit viribus ætas: 450
Consilium quoque majus, & auctior est Animi vis:

ex Seminibus parvis, & fieri è Principiis multò minoribus quàm Aqua liquida, aut Nebula, aut Fumus, quoniam magis mobilis est, & percussa à re quæ est magis tenuis quàm Aqua, aut Fumus, aut Nebula, movetur; quippe quæ simulachris Fumi & Nebulæ movetur: Ut cum somno sopiti videmus alta altaria vapore exhalare, & fumum in altum ferre; nam proculdubio istarum rerum phantasmata per simulachra in nobis excitantur. Nunc cum videas Aquam fracto vase diffluere, & cum Nebula & fumus per Aëra dissipatur, & in auras abit, crede quoque Animam dissipari, multò ocyùs interire, ejusque Principia citiùs disjungi, cum ex omnibus membris ablata semel recesserit. Quippe cum Corpus, quod est veluti ejus Vas aliquo impetu aut ictu labefactatum, aut Venis detracto sanguine rarefactum cohibere, & retinere non potest, quomodo putandum est illam cohiberi & retineri posse ab ullo Aëre? quomodo Aër Corpore nostro rarior illam cohiberet? Præterea sentimus Animum pariter cum Corpore gigni, unà cum isto crescere, unà etiam senescere. Nam ut Pueri tenero & imbelli córpore vagantur, sic etiam eorum Animi sunt debiles & infirmi: postea verò cum ætas robustis viribus adoleverit, firmius est ingenium, & Animi vis major:

NOTÆ.

longè tenuius, mobilius & dissolutioni magis obnoxium, non modò quàm Aqua, verùm etiam quàm Nebula, aut Fumus, quippe cùm percellatur rebus fumo nebulaque tenuioribus, (ut puta illorum simulachris, ex quorum per somnium appulsu res ejusmodi cogitamus) ac ideò necesse sit illam dissipari quàm ista faciliùs: Frustra autem aliquis dicat illam à Corpore solutam in Aëre integram manere posse, quid enim tenuis Aër illam conservet incolumem, quæ per meatus crassi Corporis sæpe effluit?

431. *Imaginibus.*] Simulacris, *Epicurus* enim neque quicquam cerni, neque etiam cogitari, aut somniari posse voluit sine Imaginibus.

434. *Genuntur.*] An *Geruntur* legi debeat, litigent *Gifanius* & *Lambinus*: meliùs forsan Ille qui *Feruntur* legit.

440. *Omnibus è membris.*] Alii Codd. *Ex Hominis membris*: Gifanius, *Ex omnibus membris*: Omnibus autem *Terentius* & *Plautus* sæpè corripiunt.

445. *Am cohibessit.*] *Am*, i. e. *Eam*: Ita Veteres: *Cohibessit*, Cohibuerit. Similiter *Servassit, Negassit, Supplicassit*, Apud Plautum. Alii verò, *Hanc cohibessit.*

446. *Præterea, pariter gigni, &c.*] Secundò, v. 14. Hoc modo disputat, Quod cùm Corpore gignitur, adolescit, senescit, & deficit, id mortale est: At hæc omnia de Animo dicenda; Pueri enim æquè Mentem ac Corpus debiles incedunt, Adolescenti cum firmioribus viribus accrescit firmius judicium, dum Senis Mens & Corpus pariter vacillant.

Deinde cùm Corpus longo & potenti Annorum impetu labefactum sit, & fractis viribus membra debilitantur, Judicium fit infirmius, Lingua & Animus delirat, Omnes facultates illius deficiunt, & simul abeunt. Ergo pariter tota Animi substantia dissolvi debet, sicut Fumus in Auras dissipatur, quandoquidem pariter cum Corpore gigni, una cum isto crescere videmus, & senectute fractu, uti demonstravi, deficit. His adde, quòd ut videamus ipsum Corpus magnis morbis & acutis doloribus affici, sic videmus Animum acribus Curis, Luctu, & Timore pariter affici, quamobrem debet quoque esse Morti pariter obnoxius. Imò, in Morbis Corporis Animus sæpe insanit, desipit enim, & delira profert; Interdum lethargo oppressa in gravem & æternum soporem decidit, clausis oculis & Capite nutante: Inde fit, quòd neque potest audire voces, neque agnoscere vultus illorum, qui circumstant genas & ora lachrymis rorantes (lachrymantes) illumque ad vitam revocare conantur. Fatendum igitur est Animum quoque dissolvi, quoniam Morbi contagia & vis in eum penetrant, Nam & Dolor & Morbus est Causa Mortis, uti multorum Hominum interitus nos satis superque olim docuerit.

Post ubi jam validis quassatu'st viribus ævi
Corpus; & obtusis ceciderunt viribus artus:
Claudicat Ingenium, delirat Linguaque, Mensque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt. 455
Ergo dissolvi quoque convenit omnem Animaï
Naturam, ceu fumus in altas aëris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere, & (ut docui) simul ævo fessa fatiscit.
  Huc accedit, uti videamus Corpus ut ipsum 460
Suscipere immaneis morbos, durumque dolorem;
Sic Animum curas acreis, luctumque, metumque,
Quare participem lethi quoque convenit esse:
  Quinetiam Morbis in Corporis avius errat
Sæpe animus, dementit enim; deliraque fatur: 465
Interdumque gravi Lethargo fertur in altum,
Æternumque soporem, oculis, nutuque cadenti:
Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
Circumstant lachrymis rorantes ora, genasque. 470
Quare Animum quoque dissolvi fateare necesse'st,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
Nam Dolor, ac Morbus lethi fabricator uterque'st,
Multorum exitio perdocti quod sumus antè.

NOTÆ.

454. *Linguaque Mensque.*] Alii, *Lingua Animusque:* nescio quis legit *Lingua, madet Mens.* ut v. 478.

457. *Ceu fumus.*] *Ceu Fumum* Gifanius. Quanquam non video quid ibi agat *Fumus:* Qui argumentum perpendit, fatebitur *Lucretium* scripsisse *cum Corpore:* nam, v. 456.

——*Gigni pariter* cum Corpore, *& una*
Crescere sentimus——

458. *Pariterque videmus.*] Alii legunt
——*Pariterque* videtur
Crescere, & ut docui, simul ævo fessa fatisci.

non tanti est, priorem tamen lectionem libenter præferam.

460. *Huc accedit,* &c.] Tertiò, v. 15. Cùm Corpus morbo tentetur; Mæror, Timor, &c. Animum occupant; At morbo isto Corpus corrumpitur, par igitur est ut Animus mærore corrumpatur. Imò Morbis, quorum sedes in ipso Corpore esse omnes confitentur, Mens aliquando attingitur, Sic insani Animus delirat, Lethargici sopitur; Cùm verò vis Morbi & Dolor ad Animum usque penetrent, mortem etiam insequi maximè credendum.

461. *Durumque dolorem.*] *Durumque laborem,* Alii: quam lectionem non rejicerem cùm v. 367.

Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem:

Dolorem verò defendi potest, è v. 473.

Nam Dolor, *& morbus lethi fabricator*
uterque est.

quamvis aliqui legunt *Pavor.*

465. *Dementit.*] Alii *Dementia.* Verbum tamen *Dementire* mihi suspectum est, quod à nemine alio, quod sciam, usurpatum est, nisi fortè à Lactantio, lib. IV. ubi fortasse pro *Dementire* legendum est *Dementare:* Usitatius enim est *Dementare*, eoque utuntur Apuleius, & Tertullianus; *Lambinus.*

467. *Oculis, nutuque cadenti.*] Ut *Sonitu sonanti*, & *Ludo jocanti.* Alii, *Vultuque cadenti:* Utrumvis eligas, nullibi verò invenies Lethargum venustiùs depictum.

Denique

Denique cur, hominem cùm Vini vis penetravit 475
Acris, & in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas Membrorum? præpediuntur
Crura vacillanti? tardescit Lingua? madet Mens?
Nant oculi? Clamor, Singultus, Jurgia gliscunt?
Et jam cætera de genere hoc quæcunque sequuntur? 480
Cur ea sunt, nisi quòd vehemens violentia Vini
Conturbare Animam consuevit Corpore in ipso?
At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, (paullò si durior insinuârit
Causa) fore ut pereant, ævo privata futuro. 485
Quinetiam, subita vi morbi sæpe coactus
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, & spumas agit, ingemit, & tremit artus,
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat,
Inconstanter & in jactando membra fatigat: 490
Nimirum, quia vis Morbi distracta per artus
Turbat agens Animum, spumans ut in æquore salso
Ventorum validis fervescit viribus Unda.
Exprimitur porro Gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur; & omnino quòd semina vocis 495
Ejiciuntur, & ore foras glomerata feruntur,

Denique quare, cùm acris vis Vini penetraverit, & calentes illius spiritus in venas dispergantur, torpent Hominis membra? cur Crura officium suum non faciunt? Lingua non promptè verba promit? Mens madet? Oculi natant? Clamor, Singultus, rixæ oriuntur, cætera deniq; quæ solent Ebrietatem consequi? Quare, inquam, illa ita sunt (ebrietatem consequuntur) nisi quoniam acris vis vini in ipso Corpore conturbat Mentem? At verò quæcunque conturbari possunt & impediri, indicant (si vis paullò major & vehementior subierit) futurum esse ut pereant ævo futuro spoliata. Imò nonnunquàm Aliquis subita vi Morbi ante oculos nostros tanquam fulmine prostratus cadit, spumas agit, gemit, totos artus contremiscit, delirat, extendit nervos, contorquetur, ægrè respirat, membraque sua jugiter & perpetuò jactando fatigat: scilicet, quia vis morbi per artus dispersa conturbat agitatque mentem, ut in mari spumans unda valido procellæ impetu fervescit. Gemitus verò exprimitur, quia membra dolore afficiuntur, & quòd semina ista (Atomi) quæ vocem constituunt, ex imo pectore ejiciuntur, & foras per os, qua parte emitti solent, cum impetu feruntur.

NOTÆ.

475. *Denique cur Hominem*, &c.] Quartò, v. 11. Ebrium in scenam producit, delirantem, clamantem, Cœlum denique cum Terra miscentem; Cujus, ut neque Manus neque Pes, ita nec Aures nec Oculi, neque Mens ipsa officium suum faciunt: Unde verò hæc omnia, nisi quòd spiritus vini agiles & impetuosi per Corpus omne diffusi turbant, agitant, & distrahunt Animum: At quicquid imbelli vi turbari disjicique possit, idem vehementiori impetu corrumperetur.

482. *Corpore in ipso.*] Tota argumenti vis in his duabus voculis sita est, iis opponet τὸ *ævo futuro*, v. 485. & τὸ *Aëre aperto*, v. 507, *Faber*.

486. *Quinetiam subita vi Morbi*, &c.] Quintò, v. 23. Post Ebrium, Spectaculum non illepidum, Comitiali morbo prostratum, horrendum quidem, & quod nemo libenter spectaret, oculis nostris exhibet, attamen Venustas versuum *Lucretii* facit ut aliqua jucunditate contemplemur; ita enim distendit miserum, ita sua membra jactantem depingit, ut quamvis ingenio malè collocato irascamur, Artifici tamen ignoscere debemus: Comitiali morbo affectus desipit & delirat; Desipientia verò ista dissolutionem substantiæ Animi, saltem conturbationem indicat, Quod verò in ipso Corpore dissipari possit, quis arbitretur in aperto Aëre (Anima Corpore exsoluta in Aëre degat necesse est) integrum manere? Idem enim diceret Aquam in Vase undique conquassato manere posse, quæ Vase perforato diffunderetur.

490. *Inconstanter.*] Al. *Incunctanter*.

492. *Spumans ut in*, &c.] Alii, *Spumans velut:* Alii, *Spumantes æquore salso Ventorum ut*, &c. Gifanius, *Spumantes ut in æquore salso*, & literam *s* in *Spumantes* abradit: En litem Grammaticis dignam!

Quà

Delirat verò Iste Homo vi morbi prostratus, quia Animus & Anima conturbantur, &, uti modò docui, Semina illorum vi illius malignæ materiæ, in qua situs est hic morbus, distrahuntur: Deinde cum materia ista morbifica è venis recesserit, & ater corrupti Corporis humor in propria sua vasa redierit, tum primùm vacillans & debilis à Terra surgit, & paullatim sensus omnes, Animamque recipit. Cum verò hæc Anima in ipso Corpore tantis morbis jactetur, miserumque in modum distracta sit, cur putes illam à Corpore solutam in aperto Aëre inter vehementes procellas vivere posse, & integram manere? Et quoniam videmus Animum, ut ægrotum Corpus, sanari posse, & medicamentorum vi alterari, inde quoque colligere possimus Animum istum mortalem esse. Quicunque enim conatur alterare Animum, aut aliquam aliam rem, vel partes aliquas adjiciat, vel aliquas auferat, vel ordinem & situm illorum mutet necesse est. At verò quodcunque Immortale est nunquam patietur, ut sibi aliquæ partes addantur, aliquæ detrahantur, aut ut suarum partium situs & ordo commutetur: Quodcunque enim alteratur, pristinamque conditionem amittit, desinit esse id quod ante fuit, & prorsus interit. Ergo Animus sive ægrescit, sive à medicamentis alteratur, se, uti probavi, docet mortalem esse: tam apertè vanæ aliorum doctrinæ repugnat Experientia, omne effugium elabi conanti præcludit; falsumque evertit refutatione in utramque partem valente.

Quà quasi consuerunt, & sunt minuta viäi.
Desipientia fit, quia vis Animi, atque Animaï
Conturbatur, & (ut docui) divisa seorsum
Disjectatur, eodem illo distracta veneno. 500
Inde, ubi jam Morbi se flexit causa, reditque
In latebras ater corrupti Corporis humor,
Tum quasi talipedans primùm consurgit; & omneis
Paullatim redit in sensus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis ubi morbis Corpore in ipso 505
Jactetur, miserisque modis distracta laboret:
Cur eandem credis sine Corpore in Aëre aperto
Cum validis ventis ætatem degere posse?
Et quoniam Mentem sanari, Corpus ut ægrum,
Cernimus, & flecti medicina posse videmus; 510
Id quoque præsagit mortalem vivere Mentem:
Addere enim parteis, aut ordine trajicere æquũ'st,
Aut aliud prorsum de summa detrahere illum,
Commutare Animum quicunque adoritur, & infit;
Aut Aliam quamvis naturam flectere quærit: 515
At neque transferri sibi parteis, nec tribui vult,
Im̃ortale quod est quicquam, neq; defluere hilum.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors est illius quod fuit ante.
Ergo Animus sive ægrescit, mortalia signa 520
Mittit (uti docui) seu flectitur à medicina:
Usque adeo falsæ rationi vera videtur
Res occurrere, & effugium præcludere eunti:
Ancipitique refutatu convincere falsum.

NOTÆ.

497. *Quà quasi consuerunt.*] Qui Elegantiam hujus versus cum *Gifanio* admirantur, isti sibi habeant. Id novi, istum cum omni sua venustate abesse posse.

503. *Tum quasi talipedans.*] *Talipedare* est vacillare pedibus; & quasi talis insistere, *Festus*. Omnes verò Codd. *Vacillans*.

507. *Aëre aperto.*] In supremis Ætheris Auris, *Fayus*: ubi, viz. nulli flant Venti, nullæ sæviunt procellæ. *Acutè!*

509. *Et quoniam Mentem*, &c.] Sextò v. 16. Animum hunc delirantem & desipientem Medicinæ ope restitui posse, & in pristinam sanitatem reduci cernimus; Ideo fit aliqua in Animo mutatio, Ergo adduntur novæ partes, detrahuntur aliquæ, aut alio ordine particulæ Animi collocantur; Omnis enim alteratio fit vel adjectione, vel detractione, vel trajectione particularum. At quod novas partes recipit, quod aliquas amittit, id etiam, cujus partium situs & ordo mutatur, mortale sit necesse est. Sive igitur ægrescit Animus, ut argumenta superiùs allata probant, sive convalescit, suam mortalitatem confitetur.

511. *Mentem.*] Alii, *Vitam.*

Denique

Denique sæpe hominem paullatim cernimus ire, 525
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primùm Digitos livescere, & Ungueis,
Inde Pedes, & Crura mori: Post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia lethi:
Scinditur atqui Animæ quoniã natura, nec uno 530
Tempore sincera existit, mortalis habenda 'st.
Quòd si fortè putas ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, & parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris:
At locus ille tamen, quò copia tanta Animaï 535
Cogitur, in sensu debet majore videri.
Qui quoniam nusquam 'st, nimirum, (ut diximus ante)
Dilaniata foras dispergitur; interit ergo.
Quin etiam, si jam libeat concedere falsum,
Et dare, posse Animam glomerari in Corpore eorum, 540
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen esse Animam fateare necesse 'st.
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
An contractis in se partibus obbrutescat:
Quando Hominem totum magis, ac magis undique sensus 545
Deficit, & vitæ minus, & minus undique restat.
Et quoniam Mens est Hominis pars una, locoque

Deinde frequenter videmus Hominem paulatim interire, sensumque vitalem membratim perdere: Primùm videmus digitos unguesque pedum nigrescere, deinde Pedes, & Crura mori, deinde frigidæ mortis vestigia per alias partes Corporis sensim serpere sentimus. Quoniam verò Anima discerpitur, nec eodem tempore tota sincera, integra, & incorrupta invenitur, credendum est eam mortalem esse. Si verò forsan existimes istam Animam posse se per membra introrsum trahere, & partes suas per Corpus distentas in unum locum conducere, atque ita cunctis membris sensum deducere, locus ille quò tanta Animæ copia coacervatur, debet videri majori sensu præditus: Cum verò nullus talis locus inveniri potest, dispersa, ut modò docui, è Corpore ejicitur, ideoque interit. Imo si jam quod falsum tanquam verum admittamus, & concedamus Animos eorum, qui membratim moriuntur, in unum aliquem locum contrahi & coacervari posse, necesse tamen est ut fatearis Animos istos mortales esse. Nec refert utrum per Aëra dispersi pereant, an contractis in se partibus torpescant, & sensum amittant: Siquidem sensus Hominem magis ac magis (paulatim) destituit, & minus Vitæ in illo superest. Et quoniam Animus est una pars Hominis,

NOTÆ.

525. *Denique sæpe Hominem*, &c.] Septimò, v. 22. Homines sæpe membratim moriuntur, & sensim exspirant, ideo etiam Anima sensim perit, quis enim dicat Animam, vividam, viz. rem & sentientem, in mortuis & sensus expertibus Corporis membris residere: Quòd si existimes Animam introrsum se recipere è membris moribundis recedentem, cur in istis partibus ubi conglomeratur Anima non vividior apparet sensus? An Anima ita constipata & in Angustias redacta vim sentiendi amitteret? cave ne id fatearis, illud enim quod ita contractum interiret, æquè mortale est ac quod per Aëra dispersum & distractum volitat.

525. *Cernimus ire.*] Alii *Cernis obire.* Sic v. 532. *Quòd si fortè putas*, & v. 542. *Fateare necesse est.* Versu sequenti Quidam legunt *Dispergere.*

544. *Obbrutescat.*] Ita hunc versum legit *Nonius* in voce *Brutum*, Brutum autem Hebes & obtusum.

547. *Et Quoniam Mens est*, &c.] Octavò, v. 10. Animus est pars Hominis, ut superiùs, v. 94. probatum est, certoque loco continetur, perinde ac Nares, & Oculi; At Oculos effodias, & abscindas Nares, nec Illi Colores, neque istæ Odores percipient. Idem igitur de Anima separata dicendum est, dum illa non sit minùs quàm cæteræ partes Corpori conjuncta.

quod accidit, cùm aliquis deliquium Animæ patiatur, ubi jam vita in dubio est, & id agunt omnes Animalis vires ut ultimum vitæ nexum integrum retinerent. Tum enim Animus & Anima tota conquassantur, & cum ipso Corpore ita labefactantur, ut Causa paullò gravior & vehementior dissolvere valeret: Quid deinde dubitas quin è Corpore ejecta imbecillis, sublata tegmine, in aperto aëre, non modò non in æternum integra manere, sed ne per minimum quidem temporis spatium posset consistere? Nemo quidem moriens experitur Animam suam è toto Corpore integram exire, priùs ad jugulum, & deinde ad os ascendere ut tota simul & integra exiret, sed in certa parte corporis sitam ibi deficere & interire; ut unumquemque sensuum aliorum in propria sua sede debilitari sentit, & extingui. Quòd si mens nostra foret immortalis, non jam cùm mors venerit quereretur se dissolvi, sed potiùs gauderet ire foras, Corpusque quo vestitur relinquere, ut serpens exuvias suas aut annosus Cervus sua Cornua gestit relinquere.

Quod genus est, Animo malè factum cum perhibetur,
Aut Animam liquisse, ubi jam trepidatur, & omnes
Extremum cupiunt vires reprendere vinclum.
Conquassatur enim tum Mens, Animæque potestas
Omnis: & hæc ipso cum Corpore conlabefiunt: 600
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.
Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
Non modò non omnem possit durare per ævum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus? 605
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras Animam incolumem de Corpore toto,
Nec priùs ad jugulum, & superas succedere fauceis:
Verùm deficere in certa regione locatam:
Ut sensus alios in parti quemque sua scit 610
Dissolvi: Quòd si immortalis nostra foret Mens:
Non jam se moriens dissolvi conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemq; relinquere, ut Anguis,
Gauderet, prælonga senex aut cornua Cervus.

NOTÆ.

596. *Animo malè factum.*] Nam apud Plautum & Terentium *Animo malè est* significat *Animi deliquium patior*. Quidam amant *Quod genus, esse Animo;* sed τὸ *Est* damnari non debet. *Faber.*

597. *Ubi jam trepidatur.*] Ab astantibus, *Omnes* Astantes, tota familia, Amici, *Fayus:* judicet Lector.

600. *Conlabefiunt.*] *Conlabascunt* Gifanius, viz. existimavit ille Poetam (O rem ingeniosam) cùm infirmum aliquod descripserit, infirmos & vacillantes versus de industria fecisse.

602. *Prodita.*] Ex interiore loco procedens; *Festus.*

604. *Non modò non omnem possit.*] Alii, *Non modò non* omne incolumis.

606. *Nec sibi enim quisquam, &c.*] Duodecimum, v. 9. Et nequid intentatum relinquat, ad morientes provocat: Quis autem morientium experitur Animam suam ab extremis partibus surgentem per os suum integram exire, & non potiùs in singulis partibus, ut quemlibet sensum in suo organo, deficere? Nec dubitandum est Morientes Animarum dissolutionis conscios esse, aliàs quid quererentur? Læti profectò deponerent exuvias, ut Anguis Pellem, vel Cervus prælonga Cornua.

608. *Succedere.*] *Sursum cedere & ascendere*, lib. II. v. 204.

——*Per auras*
Aëris expressæ sursum succedere.

Alii, *Accedere.*

613. *Ut Anguis.*] Virgilius,

Qualis ubi in lucem Coluber *mala gramina pastus,*
Frigida sub Terra tumidum quem Bruma tegebat,
Nunc positis novus Exuviis, nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectora tergo
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

De Cervis verò *Plinius*, Nat. Hist. lib. VIII. C. 32. *Cornua mares habent, solique Animalium omnibus Annis stato Veris tempore amittunt.*

Denique

Denique cur Animi nunquam mens consiliumque 615
Gignitur in Capite, aut Pedibus, Manibusve; sed unis
Sedibus, & certis regionibus omnis inhæret:
Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
Sunt: & ubi quicquid possit durare creatum:
Atque ita multimodis pro totis artubus esse, 620
Membrorũ ut nunquam existat præposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem, neq; Flam̃a creari in
Fluminibus solita 'st, neque in Igni gignier Algor.
Præterea, si immortalis natura Animaï 'st,
Et sentire potest secreta à Corpore nostro: 625
Quinque (ut opinor) eam faciendum 'st Sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas Animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, & Scriptorum sæcla priora
Sic Animas introduxerunt sensibus auctas. 630
At neq; seorsum Oculi, neq; Nares, nec Manus ipsa
Esse potest Anima, neq; seorsum Lingua, nec Aures
Absque anima per se possunt sentire, nec esse.
Et

Deinde cur Ratio Animi & consilium (Animus ipse) nunquam producitur in Capite, Pedibus, aut Manibus (cur non Caput, Pedes, aut Manus sint Animi sedes) sed tota Ratio certis quibusdam sedibus & partibus Corporis collocatur; si non certa quædam essent assignata loca, ubi res quælibet produci possit, & producta ætatem agere, istaque certa loca omnium variorum artuum ita vicem sustinerent, ut nullus accidat in Corpore præposterus membrorum ordo? Tam certò Res rem sequitur, neque Ignis in Aqua, neque Glacies in Igne produci solet. Præterea si Anima sit immortalis, & à Corpore nostro separata sentire potest, debemus illam donare, uti existimo, quinque sensibus, nec possumus concipere Animas apud Inferos nisi his quinque sensibus instructas ætatem agere; Pictores igitur & Veteres Scriptores nobis exhibuerunt Animas his quinque sensibus præditas. At neque Oculi, neque Nares, neque Manus, neque Lingua, neque Aures (quinque sensuum Organa & Instrumenta) separatæ Animæ inesse possunt.

NOTÆ.

615. *Denique cur Animi nunquam mens*, &c.] Decimum tertium, v. 9. Olim docuit Pectus esse Animi sedem, & jam inde concludit illam ita pectori esse alligatam, ut extra istud degere non possit: Animum in Aëre existentem quæras, & Flammam in Aqua, Gelu in Ignibus expectes.

617. *Omnis inhæret.*] Codd. *Omnibus hæret*, & Gifanius, *Omnis hæret*.

620. *Atque ita multimodis.*] Hunc cum sequenti versu *Lambinus*, *Gassendus*, Alii rejiciunt: *Gifanius* retinet, Illum sequitur *Fayus*, & dicit *Lambinum* delere hos versus sine ratione, namque rectè conferunt ad rem, ut patet ex ipsorum interpretatione nostra: En bellam interpretationem! *Et ita fieri, ut nunquam ordo artuum sit, perversus variis modis secundum varia omnia membra.* Aliam apposui, quæ mihi ipsi non placet. Codd. exhibent *Par totis: Pro totis: In totis: De totis.*

624. *Præterea si Immortalis*, &c.] Decimum quartum, v. 10. Animam separatam & immortalem concipe, substantiam sentientem concipies: Ergo quinque sensibus ornatam; At unde sensus, cùm Sensuum organa Oculi, Nares, Manus, Lingua, Aures, in derelicto Corpore putrescant?

633. *Absque Anima per se possunt*, &c.] Codd. *Auditum per se possunt*: Auditum, i.e. Sonum, seu rem auditam: *Gifanius*. *Salmasius* in Epictetum & Simplicium, p. 324. Ex optimo & vetustissimo Codice illustrissimi Vossii hos versus ita legit,

At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest Anima, neque seorsum Lingua, neque Auris
Auditum *per se possunt sentire, neque esse.*

Auris Auditum dixit pro Auditu. Quid sibi velit Magnus ille vir Alii conjiciant. Aliquid è textu Lucretiano excidisse existimavit *Lambinus*, cùm videret argumentum non planè explicatum fuisse. Atque ideo subjungit,

Nec sensus ipsi seorsum consistere possint
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua, nec possunt per se sentire, neque es

Et quoniam toto sentimus Corpore inesse
Vitalem sensum, & totum esse animale videmus, 635
Si subitò medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque;
Dispertita proculdubio quoque vis Animaï,
Et discissa simul cum Corpore disjicietur:
At quod scinditur, & parteis discedit in ullas, 640
Scilicet æternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpe ita desubitò permista cæde calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artibus id quod
Decidit abscissum: Cùm Mens tamen, atque hominis vis 645
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul in pugnæ studio quòd dedita Mens est,
Corpore cum reliquo pugnam, cædeisque petissit:
Nec tenet, amissam lævam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas, falceisque rapaceis: 650
Nec cecidisse alius dextram, cùm scandit, & instat.
Inde alius conatur adempto surgere crure,
Cùm digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput abscissum calido, viventeque trunco,

Et quoniam sentimus in toto Corpore inesse vitalem sensum, & totum Corpus esse Animatum, Si vis aliqua subito ictu irruens Corpus istud medium diviserit, & separaverit utramque partem, proculdubio, Anima etiam discissa & divisa, una cum Corpore dispergetur: At quod scinditur & in ullas partes dividitur, illud profectò negat se immortalem naturam habere. Fertur, Currus armatos falcibus multo varioque sanguine fumantes frequenter artus Militum tam citò abscindere, ut pars illa, quæ à reliquo Corpore abscissa in terram decidit, tremere videatur; Cùm tamen Animus Hominis dolorem à vulnere inopinato & tanta celeritate inflicto sentire non possit: Et pariter quia Animus sit pugnæ potissimum intentus, cum reliquo Corpore in pugnam & cædem ruit, neque sæpe novit falces rapaces rotasque inter equos abstraxisse sinistram una cum clypeo abscissam: Nec Alius sentit dextram suam ereptam cum ascendat muros, & Hostem urgeat: Inde etiam Alius abscisso crure surgere conatur, cum pes moribundus juxta humi jacens digitos movet: Et Caput amputatum, vivente adhuc & calente Trunco,

NOTÆ.

At quid tres novi versus fingendi sunt, ut unum prorsus inutilem retineamus? Dele istum

Absque Anima per se possunt sentire nec esse:

in præcedenti versu lege

Esse potest Animæ, &c.

atque argumentum erit integrum, & satis explicatum.

634. *Et quoniam toto sentimus*, &c.] Decimum quintum, v. 36. Quoniam Anima per totum Corpus fusa sit, scindi mediam necesse est, si Corpus medium raptim scindatur: Si, exempli causa, falcifero curru præcidatur militis membrum, Animam unà sectam arguit partis resectæ motio, quam fusè & ornatè describit Poeta, quæ etiam clariùs in partibus sectæ Serpentis observatur: Fatendum est igitur plures Animas esse in Uno Animali, Homine, viz. aut Serpente, & aciem ferri, temerè licet impacti, membra istius Animalis tam accurate partiri, ut singulis Animabus suæ sedes relinquerentur. Quæ tamen nemo sanus dixerit: Vel concedendum est, Unam Animam per totum corpus Animalis fusam in multas partes discissam, & proinde mortalem esse.

643. *Desubito.*] Sic lib. II. v. 265.

Vim cupidam tam de-subitò, *quàm mens avet ipsa.*

de Curribus falciferis iterum *Lucretius*, lib. V. v. 1300.

647. *In pugnæ studio dedita.*] Lib. IV. v. 813.

Præterquam quibus *est* in rebus deditus *ipse.*

Et Catullus,

————In mala
Deditus *Vir* adultera.

648. *Petissit.*] Antiqui *Petissere* dicebant pro *Petere*, ea quidem forma verbi qua sunt *Lacessere*, & *Incessere*, sed ut mihi videtur, tum significabant *sæpiùs petere*, ut *Petissant* sæpiùs petant. *Festus*. Cicero: *Qui hanc laudem* petissunt *nullum fugiunt dolorem.*

650. *Abstraxe.*]Sic lib.I.v.986. *Confluxet.*

Servat humi voltum vitalem, oculosque patenteis, 655
Donec relliquias Animaï reddidit omneis.
Quin etiam tibi si lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore, utrinque
Sit libitum in multas parteis discindere ferro;
Omnia jam seorsum cernes amcisa recenti 660
Volnere tortari, & terram conspergere tabo,
Ipsam seque retrò partem petere ore priorem,
Volneris ardenti ut morsu premat icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis Animas? At ea ratione sequetur, 665
Unam animantem Animas habuisse in Corpore multas.
Ergo divisa 'st ea, quæ fuit una simul cum
Corpore, quapropter Mortale utrumq; putandū 'st,
In multas quoniam parteis discinditur æquè.
Præterea, si immortalis natura Animaï 670
Constat, & in Corpus nascentibus insinuatur:
Cur super anteactam ætatem meminisse nequimus?
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere 'st Animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum: 675
Non (ut opinor) id ab letho jam longiter errat.
Quapropter fateare necesse 'st, quæ fuit ante,
Interiisse: Et quæ nunc est, nunc esse creatam.
Præterea, si jam perfecto corpore nobis

vitalem vultum oculosque patentes humi servat, donec omnes Animæ reliquias amiserit. Imò si tibi libeat longam serpentem vibranti lingua minantem in multas partes dividere, videbis singulas partes recenti ictu separatas tortari, & terram sanie aspergere; & ipsam Serpentem vehementi dolore Vulneris afflictam, caput suum retrò torquere, ut dentibus apprehendat partem olim reliquo Corpori conjunctam. Dicemus igitur totas esse, atque integras Animas in singulis istis particulis? at inde sequeretur, Unum singulare Animal in suo corpore multas Animas continere: Anima igitur ista quæ una est uni Corpori conjuncta unà cum Corpore dividitur: Utrumque igitur æquè mortale existimandum est, quoniam Utrumque æquè dividitur in multas partes. Præterea, si Anima nostra sit immortalis, & in Corpus hominis nascentis infundatur, quam ob causam vitæ anteactæ memores non simus? cur nulla gestarum rerum vestigia tenemus? Si enim Anima tantoperè labefactata sit, ut omnis memoria rerum anteactarum penitùs evanuerit, illa, uti existimo, à morte non longè abest: Quapropter necesse est ut fateare, illam Animam quæ ante fuit, periisse, illam verò quæ nunc est, nunc creatam esse. Præterea, si jam perfecto & absoluto nostro Corpore

NOTÆ.

658. *Caudam procero corpore.*] Caudam longam & proceram: *Lambinus*: Alii tamen legunt,

——*Minacem Serpentem, & Cauda procero corpore.*

660. *Amcisa.*] *Am* olim ex ἀμφὶ pro *circum* dicebant, Exempla innumera in vocibus compositis: *Faber*.

670. *Præterea, si immortalis*, &c.] Decimum sextum, v. 9. Si Anima sit immortalis, si ante perfectum Corpus inte[illegible] existens (ea erat Pythagoræ & Platonis sententia) in Corpus tandem infundatur: Cur nemo (uno Pythagora excepto) anteactæ vitæ recordetur? Quòd si Anima isto in Corpus ingressu omnem recordationem amiserit, quidni res tantoperè vitiata, sit ulteriori corruptioni, morti obnoxia?

674. *Mutata.*] Al. *Vitiata*: Et in sequenti versu,

Omnium ut actarum, &c.

675. *Retinentia.*] Vox μονήρης, neque enim alibi quàm apud *Lucretium* invenitur. *Faber*: Infra, v. 863. *Repetentia*, eaque voce Arnobius, in lib. 2. utitur.

676. *Longiter.*] Ita *Charisius*, Instit. Gram. lib. II. pag. 183.

679. *Præterea, si jam perfecto*, &c.] Decimum septimum, v. 18. Si Anima inferretur in Corpus perfectum, id sic deberet fieri ut in ipso degeret, quasi Avis in cavea, non ut videretur cum eo crescere, atque ita contexi, ut inde exire non potis sit incolumis, proderet se ortui atque interitui obnoxiam.

Anima tum solet infundi, cùm nascimur, & ingredimur in vitam, tum profectò non unà cum Corpore in membris in ipso sanguine crevisse, sed potiùs per se velut in Cavea vivere videretur, ita tamen ut totum Corpus sensu aspergat. Omninò igitur credendum est Animas (nasci & mori) non esse originis expertes, neque à Mortis lege solutas. Præterea non credendum est, Animas in Corpora nostra extrinsecùs infusas omnibus Corporum partibus tam accuratè conjungi potuisse, ipsa tamen Experientia demonstrat illas esse ita conjunctas: Namque ita unitæ sunt Venis, Visceribus, Nervis, & Ossibus, ut Dentes ipsi fiant sensus participes; ut dolor Dentium, frigidæ aquæ stringor, & lapis asper subitò de pane expressus satis ostendunt. Insuper, dum Animæ sint ita omnibus partibus Corporis intextæ, vix credibile est illas exire posse integras, & sese salvas exolvere è Nervis omnibus, Ossibus, & Articulis. Si verò existimes Animam extrinsecùs infusam per omnia Corporis nostri membra diffundi, exinde sequetur eam mortalem esse & perire, quod enim diffunditur per aliquod Corpus, dissolvitur, atque ideo perit; nam dispergitur per omnes meatus Corporis: Ut Cibus, cum per omnes artus distribuitur, propriam suum naturam amittit, & aliam substantiam à se prorsus diversam constituit; Sic Anima quamvis integra in

Inferri solita 'st Animi vivata potestas, 680
Tum cùm gignimur, & vitæ cùm limen inimus:
Haud ita conveniebat, uti cum Corpore, & unà
Cum membris videatur in ipso sanguine crêsse:
Sed velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu Corpus tamē affluat Omne. 685
Quare etiam atque etiam nec originis esse putandum 'st
Experteis Animas, nec lethi lege solutas.
Nam neq; tantopere adnecti potuisse putandum'st
Corporibus nostris extrinsecus insinuatas:
Quod fieri totum contrà manifesta docet res. 690
Namq; ita connexa' st per Venas, Viscera, Nervos,
Ossaque, uti Dentes quoque sensu participentur;
Morbus ut indicat, & gelidaï stringor aquaï,
Et lapis oppressus sub dente è frugibus asper:
Nec tam contextæ cùm sint, exire videntur 695
Incolumes posse, & salvas exsolvere sese
Omnibus è Nervis, atque Ossibus, Articulisque.
Quòd si fortè putas extrinsecus insinuatam
Permanare Animam nobis per membra solere,
Tantò quæque magis cum corpore fusa peribit; 700
Quod permanat enim, dissolvitur: Interit ergo.
Dispertitur enim per caulas Corporis omneis:
Ut cibus in mēbra atq; artus cùm diditur omneis,
Disperit, atque aliam naturam sufficit ex se:
Sic Anima atque Animus quamvis integra recens in 705

NOTÆ.

681. *Limen inimus.*] Alii *Lumen adimus.*

685. *Convenit*, &c.] Hunc versum delet *Lambinus*, *Gassendus*, Alii: Plures retinent. Sine illo quidem argumentum est satis explicatum, & forsan *affluat omne corpus sensu* Latium non agnoscit.

693. *Stringor Aquaï.*] Frigus Aquæ quo dentes perstringuntur, cum aqua frigida bibatur.

694. *Et Lapis oppressus*, &c.] Omnes Codd. *Oppressus subitis è frugibus:* Unde Quidam *subitò de frugibus:* Faber, *Subitis offractibus.* Legi tamen potest,

Et lapis expressus *subito de frugibus asper.*

[illegible]. *Quòd si fortè putas*, &c.] Decimum octavum, v. 15. Formetur igitur extra Corpus, ut isti volunt, Anima, & demum infundatur; dum per varios flexus & meatus Corporis diffusa sit, necesse est ut mutetur, situs & ordo partium mutetur, tota denique substantia distrahatur. Quælibet enim res tot fistulas, tot meatus & foramina quot in corpore sunt, permanet, eamque [illegible]ltis modis distractam senties; Alimentum considera, dum per venas, aliosque ductus ad singula Corporis membra defertur, deposita priori forma aliam prorsus diversam induit. Credendum ideo Animam quoque parem mutationem subituram esse, & proinde mortalem.

700. *Tanto quæque.*] *Tanto nempe*, Faber.

Corpus

Corpus eunt, tamen in manando dissolvuntur;
Dum quasi per caulas omneis diduntur in artus
Particulæ, quibus hæc Animi natura creatur:
Quæ nunc in nostro dominatur Corpore nata
Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus. 710
Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura Animæ, neque funeris expers.
Semina præterea linquuntur, necne, Animaï
Corpore in exanimo? quòd si linquũtur, & insunt,
Haud erit, ut meritò imortalis possit haberi; 715
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita sinceris membris ablata profugit,
Ut nullas parteis in Corpore liquerit ex se:
Unde cadavera rancenti jam viscere vermeis
Expirant? atque unde animantum copia tanta 720
Exos, & exsanguis tumidos perfluctuat artus?
Quòd si fortè Animas extrinsecus insinuari
Vermibus, & privas in corpora posse venire
Credis, nec reputas cur millia multa Animarum
Conveniant, unde una recesserit: Hoc tamen est ut 725
Quærendum videatur, & in discrimen agendum:
Utrùm tandem Animæ venentur semina quæque
Vermiculorum, ipsæque sibi fabricentur ubi sint:
An jam corporibus perfectis insinuentur.
At neque, cur faciant ipsæ, quareve laborent, 730
Dicere suppeditat, neq; enim, sine corpore cùm sint,
Sollicitæ volitant morbis, algoque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis adfine laborat:

Corpus ingressa est dum per omnes meatus Corporis diffunditur, dissolvitur; quoniam per omnes istos meatus ad singula membra deferuntur Particulæ è quibus componitur hæc Anima, quæ nunc in Corpore nostro dominatur, nata ex illa Anima quæ tunc periit, cum per singulos artus fuerit distributa: Quapropter Anima (nascitur & moritur) neque Originis neque mortis expers est. Præterea, in exanimi Corpore quædam particulæ Animæ remanent, necne? Si remanent in Cadavere, non dicendum est Animam esse immortalem, cum amissis quibusdam & in Cadavere relictis partibus deminuta exierit: Si verò cum omnibus suis partibus adeo integra recesserit, ut nullas particulas in Cadavere reliquerit, unde Cadavera vermiculos è visceribus jam putridis effundunt, unde tanta multitudo Animalium quæ nec ossa, nec sanguinem habent per membra tumescentia repunt, & volvuntur? Quòd si forsan existimes Animas extra formatas in Vermiculos infundi, & singulas singulis corporibus conjungi, nec consideres quam ob causam multa Animarum millia illuc convenirent, unde una tantùm recesserit: Illud tamen inquirendum & discutiendum videtur, utrum Animæ singula semina Vermiculorum inquirant, & ipsæ sibi ædificent domicilia ubi vivant; vel infundantur in Corpora jam perfecta & absoluta. Nulla verò est ratio cur ipsæ sibi ædificent domicilia, & laborent, non enim, cum sine Corpore, morbis, fame, aut frigore afficiuntur: His enim malis Corpus solum propriè afficitur,

NOTÆ.

710. *Peritat.*] Al. Periit.

713. *Semina præterea linquuntur*, &c.] Decimum nonum, v. 28. Si Anima discedens è Corpore quasdam sui particulas in eo relinquat, dissolubilem arguunt delibatæ particulæ; Si non relinquat, reddi causa nequeat quamobrem tot Vermes gignantur in Cadavere; cùm dicere quidem tot Animas eò confluere extrinsecùs unde una excesserit, perabsurdum sit, ac magis adhuc, dicere unamquamque aut deligere Semina, ex quibus fabricetur sibi Corpus proprium, ut ea patiatur incommoda, quæ sine Corpore esse nequeunt, aut subire in Corpus jam elaboratum, cum quo connecti intimè, & consentire non valeat.

717. *Sinceris membris.*] *Sincera ex membris*, Faber: Non enim id agitur nunc, *utrum cum Anima abit, integra manent membra* (quis enim ea de re unquam dubitet?) *sed utrum Anima, cum abiit, deminuta sui parte, & libata recedat.*

732. *Algoque.*] Ita *Nonius*, contra quem Alii pro *Algu* pugnant.

733. *Adfine vitiis.*] *Cicero*, Affinis *facinori, & turpitudini*: *Noxæ* affinis: *Livius.*

Animusque illius contagione multa incommoda patitur: Sed concedatur utile esse istis Animabus ædificare Corpus quod incolerent, via tamen nulla videtur, qua id possint facere. Animæ igitur sibi Corpora non fabricantur; nec in Corpora jam perfecta & absoluta infunduntur, tum enim non tam accuratè essent singulis partibus unitæ, neque ita Corpus & Anima consentirent, & motus vitales sibi invicem mutuò impertirent. Denique cur sæva feritas omni Leonis proli insit, cur Astutia Vulpibus à parentibus datur, cur fuga Cervis, & cur pavor à Parentibus derivatus eos in fugam conjicit? Cur, inquam, hæ, similesve affectiones omnibus Animalibus à tenera ætate competunt, & innatæ videntur, si non quia certa Anima ex certo semine nascitur, & una cum toto Corpore crescit? Si verò Anima esset immortalis, & ab uno in aliud Corpus transire soleret, tum ejusdem generis Animalia haberent diversos mores; Canis Hyrcanus sæpe fugeret Cervi cornigeri impetum, & Accipiter Columbam per Aëra delapsam timeret, & evitare conaretur: Homines sine ratione viverent, Bruta verò saperent. Illud enim falsum & absurdum est quod dicunt, Animam immortalem mutato Corpore mutari,

Et mala multa Animus contage fungitur ejus.
Sed tamen his esto quamvis facere utile Corpus, 735
Cùm subeant: At qua possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt Animæ sibi corpora, & artus.
Nec tamen est ut jam perfectis insinuentur
Corporibus: Neque enim poterunt subtiliter esse.
Connexæ; neque consensu contagia fient. 740
Denique cur acris violentia triste Leonum
Seminium sequitur: Dolu' Volpibus, & fuga Cervis
A patribus datur, & patrius pavor incitat artus?
Et jam cætera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte ævo ingenerascunt, inq; genuntur, 745
Si non certa suo quia semine seminioque
Vis Animi pariter crescit cum corpore toto?
Quòd si immortalis foret, & mutare soleret
Corpora, permistis animantes moribus essent:
Effugeret Canis Hyrcano de semine sæpe 750
Cornigeri incursum Cervi, tremeretque per auras
Aëris Accipiter fugiens veniente Columba:
Desiperent Homines, saperent fera sæcla Ferarum.
Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt,
Immortalem Animam mutato Corpore flecti: 755

NOTÆ.

734. *Contage.*] Seu *Contagi*, perinde est; Sic lib. IV. v. 336. *Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.*

735. *Quamvis utile.*] Quantumvis utile.

736. *Cum subeant.*] *Quod subeant:* Faber, rectè: olim enim ita scriptum, inde *Quom*, & tandem *Cum*.

741. *Denique cur acris violentia,* &c.] Vigesimum, v. 29. Si Animæ istæ immortales toties hactenus commutâssent Animalium Corpora (Pythagoram & Platonem urget) deberet sensim esse immutata Animalium indoles; Sicque jam Leo esset non ferox, Cervus non timidus, Vulpes non dolosa, jam Canis Cervum fugeret, Accipiter Columbam; Bruta saperent, & Homines desiperent; quippe Anima Columbæ Accipitri, Anima Bruti Homini, & vice versa, sæpe jungeretur. Siquis verò dicat Animarum indolem una cum Corporibus mutari, easque cujuscunque generis sint, induere eos mores, qui istis Corporibus conveniant, nihil ampliùs requirimus. Quicquid enim mutari potest, illud mortale est, cùm in omni mutatione sit partium trajectio, atque ideò dissolutio. Sin verò affirmet Animas, exempli causa, Humanas immigrare solùm in Humana Corpora, cur illa Anima, quæ modò in Homine adulto sapiens vixit, in Puerum infusa desipit? An in tenero Corpore tenerascit Animus? tum mutatur; Et nemo sanus asseret rem tantoperè mutatam immortalem esse.

742. *Seminium triste.*] Crudele, noxium; Virgilius, Ecl. III.

Triste *lupus stabulis, maturis frugibus imbres.*

745. *Inque genuntur.*] Ita *Lambinus:* Codd. tamen *Ingenioque*, *Ingenerascunt* habet aliquid latius, & quod ad speciem magis pertinet; At *Ingenuntur* ad singularia, seu individua, ut vocant, *Faber*.

747. *Corpore toto.*] Rectiùs ille qui legit *Corpore quoque*, ut v. 765, & v. 770.

Quod mutatur enim, dissolvitur: Interit ergo.
Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant unà cum Corpore cunctæ.
Sin Animas hominum dicent in Corpora semper 760
Ire humana, tamen quæram cur è sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus?
Nec tam doctus equæ pullus, quàm fortis equi vis?
Si non certa suo quia semine, seminioque
Vis Animi pariter crescit cum Corpore toto. 765
Scilicet in tenero tenerascere Corpore Mentem
Confugient; quod si jam fit, fateare necesse 'st,
Mortalem esse Animam, quoniam mutata per artus
Tantopere amittit vitam, sensumque priorem.
Quove modo poterit pariter cum Corpore quoque 770
Confirmata cupitum ætatis tangere florem
Vis Animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi vult membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in Corpore putri?
Et domus ætatis spatio ne fessa vetusto 775
Obruat? At non sunt Immortali ulla pericla.

nam quod mutatur, dissolvitur, & proinde perit: partes enim transponuntur, & situm mutant, quare debent quoque dissolvi posse per artus, denique ut intereant unà cum Corpore cunctæ: *Sin autem dicant Animas Humanas semper migrare in Corpora Humana: tum inquiram, quare Anima modò sapiens repentè fit stulta, & quare nullus puer fit prudens? & quare Pullus Equæ non sit tam doctus quàm fortis Equus? Si non quia certa Anima ex certo semine nascatur, & pariter crescat cum unoquoque Corpore. Forsan verò dicent mentem teneram fieri in tenero Corpore, Si verò id fit, necesse est ut fateare Animam mortalem esse, quoniam dum in Corpus infunditur mutata virtutem & sensum, quo ante fruebatur, amittit: Aut quo denique modo cuperet Anima unà cum Corpore adolescere, & ad summum ætatis florem pervenire, nisi unà cum Corpore nasceretur? At quam ob causam è membris senio confectis exire cupit & properat? An metuit, ne in putri Corpore inclusa jaceret, ne Domicilium quod incolit longa ætate dehiscens obrueret? At quod Immortale est, est omnis periculi immune.*

NOTÆ.

758. *Quare dissolvi quoque*, &c.] Deletis duobus hisce versibus, integra foret sententia, & argumentum satis explicatum.

767. *Confugient.*] Al. *Confingent*) Lambinus *Non fugient*, id est, non poterunt negare. Hoc enim significat *Lucretius*, non poterunt negare mentem esse teneram in tenero Corpore, verbi causa, mentem pueri bimuli, aut trimuli, non poterunt negare esse teneram & imbecillam: Quod si verum sit, mentem modò robustam in tenero Corpore teneram fieri, Ergò mortalis est. Et hæc suadent, ut malim *Non fugient*, Ferri tamen potest *Confugient:* Cùm enim Alii dicant, v. 755. *Animum mutato Corpore flecti;* Cur non Alii, ut vim argumentorum evitarent, *Animum in tenero Corpore tenerascere* docerent? Et ista voce *Scilicet* sæpe utitur Poeta cùm Adversario effugium velit præcludere.

770. *Quove modo poterit*, &c.] Post pugnam summis viribus magnaque Animi intentione depugnatam, & fugatos, uti opinatur, adversarios, argumenta quædam levis armaturæ tanquam ad prædam colligendam emittit. Primum autem, v. 7. inquirit unde Anima adultum Corpus tam impotenter deperiret, & votis suis omnibus optaret? Unde etiam membra Senio confecta fugeret, & exire properaret? Immortalis enim sit, & nunquam teneri Corporis imbecillitatem, aut senescentis ruinam metuet.

772. *Vis Animi*, &c.] Hunc versum quidam Codd. non agnoscunt.

773. *Membris senectis.*] Sic lib. V. v. 884.
Sic ubi equum validæ vires ætate senecta
Membraque deficiunt——
& v. 894.
——*Neque proficiunt ætate* senecta.
Salustius,
Omnes quibus senecto *Corpore Animus militaris erat.*

776. *Non sunt Immortali.*] Al. *Non sunt jam Immortali.*

Denique

Deinde ridiculum prorsus videtur dicere, Animas præsto esse ad coitus, partus ferarum observare, & cum Immortales sint catervatim expectare mortalia membra, & vehementer inter se contendere, quæ prima ingrederetur: Nisi fortè istæ Animæ hæc inter se fœdera inierint, ut quæ prima advolaverit, prima etiam ingrederetur, ideoque inter se minimè certarent. Denique in Aëre Arbor, in profundo mari Nubes non possunt esse, Pisces in Agris vivere nequeunt: Nec sanguis in ligno, nec succus in saxis esse potest. Certum & definitum est ubi unaquæque res crescat, & existat: Sic Anima non potest sine Corpore sola oriri, neque à nervis & sanguine separata existere. Hoc enim si possit, Anima potius in Capite, Humeris, aut imis calcibus, imò in quavis parte Corporis oriri videretur, & tandem per totum Hominem diffundi: Quoniam verò certum & definitum sit in nostro Corpore

Denique connubia ad Veneris, partusq; ferarum
Esse Animas præsto, deridiculum esse videtur:
Et spectare immortaleis mortalia membra
Innumero numero, certareq; præproperanter 780
Inter se quæ prima, potissimaque insinuetur:
Si non fortè ita sunt Animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
Denique in æthere non Arbor, non æquore in alto 785
Nubes esse queunt, nec Pisces vivere in arvis,
Nec Cruor in lignis, nec saxis Succus inesse.
Certum ac dispositum 'st, ubi quicquid crescat, & insit:
Sic Animi natura nequit sine Corpore oriri
Sola, neque à nervis, & sanguine longiùs esse. 790
Hoc si posset enim, multò priùs ipsa Animi vis
In Capite, aut Humeris, aut imis Calcibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam in nostro quoque constat Corpore certum 795

NOTÆ.

777. *Denique connubia ad Veneris*, &c.] Secundum, v.8. docet ridiculum esse credere Animarum quasi examen circumstare ad coitus, partusque Animalium, & de insinuatione in Corpus inter se mutuò contendere, nisi fortè conventum sit, ut primò advenientis sit conditio potior.

785. *Denique in æthere non arbor*, &c.] Tertium, v. 16. observat, quòd ut certa nascendi, crescendi, existendique regio definita sit rebus cæteris, ita quoque Animo ipsi, ac proinde non magis possit extra Corpus, in quo nascitur, crescit & existit, degere, quàm Piscis extra Aquam, quàm Arbor in Aëre, aut in Mari Nubes. Quòd verò cum toto Corpore nascatur, crescat, & existat Anima, minimè dubitandum est, quippe aliàs Anima modò in Capite, modò in Humeris, imò Calcibus formari, & inde per totum Corpus sensim diffundi sentiremus.

790. *Longiùs.*] Al. *Longiter.*

794. *Tandem in eodem Homine, atque in eodem vase maneret.*] Hunc versum negligunt Interpretes, *Faber* legit,

Tandem in toto Homine, Aqua ut in toto *Vase maneret.*

Est quidem in illo versu Anapæstus, sed ejus libertatis tot exempla sunt apud *Lucretium*, *Virgilium*, cæterosque Poetas, præsertim vetustiores, ut iis proferendis supersedendum existimem. Ratio autem ita legendum suadet, cogit: Nam ex falsa suppositione, *Anima primò in Capite, Humeris, aut imis Calcibus esset, tandem in toto Homine, uti Aqua in toto Vase maneret.* Quemadmodum Aqua quæ infunditur primò partem infimam Vasis, mox mediam, denique totum Vas impleret. Hæc *Faber*: Quæ ingeniosè quidem excogitata à veterum Codd. scriptura quàm maximè absunt: & rejiciendus potiùs est iste versus, qui nihil profectò hic loci agit, quàm talis Emendatio admittenda. Aliquis tamen legit,

Tandem in eodem Homine, atque in eodem vase manere,

viz. *Soleret manere in eodem Vase*, id est, in Capite, Humeris, aut Calcibus: Omnia displicent.

Dispo-

Dispositumque videtur, ubi esse, & crescere possit
Seorsum Anima, atque Animus: Tanto magis inficiandum
Totum posse extra Corpus durare, genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse 'st
Confiteare animam distractam inCorpore toto. 800
Quippe etenim Mortale Æterno jungere, & unà
Consentire putare, & fungi mutua posse,
Desipere'st: quid enim diversius esse putandum'st,
Aut magis inter se disjunctum, discrepitansque,
Quàm, Mortale quod est, Immortali, atque perenni 805
Junctum, in concilio sævas tolerare procellas?
Præterea, quæcunque manentÆterna, necesse'st,
Aut quia sunt Solido cum corpore respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis; ut Materiaï 810
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus antè;
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane 'st;
Quod manet intactum, neq; ab ictu fungitur hilū:
Aut ideo, quia nulla loci sit copia circum, 815
Quò quasi res possint discedere, dissoluïque:
Sicut Summarum Summa 'st æterna, neque extra
Quis locus est, quò diffugiat: neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, & valida dissolvere plaga:
At neq; (uti docui) Solido cum corpore Mentis 820
Natura 'st, quoniam admistum 'st in rebus Inane,
Nec tamen est ut Inane: neq; autē corpora desunt,

ubi seorsum Anima & Animus oriri & crescere possit, eò vehementiùs negandum est Totum (Animam & Animum) produci posse atque existere extra Corpus: Quapropter confitendum est, ubi Corpus periit, Animam etiam perire per totum Corpus diffusam, & unà cum illo dissipatam. Præterea, affirmare Rem mortalem Immortali connecti, mutuò agere, mutuoque pati posse, est planè ineptire; Quid enim absurdius quid ineptius dici aut excogitari potest, quàm rem mortalem immortali & æternæ rei unitam esse multis incommodis obnoxiam? Præterea, quodcunque æternum & immortale est, necesse est ut vel perfectè solidum sit, ita ut nulla vis frangere, nulla inter partes ejus se insinuare & earum unionem dissolvere valeret; Qualia sunt Prima Materiæ Corpora (Atomi) quorum naturam superiùs docuimus: Aut ideo æternum est quia est Intactile, & ictui non obnoxium; Quale est Inane: Aut ideo æternum quia nullum est ex ulla parte spatium in quod partes illius solutæ dispergi possunt, quam ob causam Universum (τὸ πᾶν) Immortale est; extra quod nullum est spatium quò partes solutæ fugiant, neque ulla sunt Corpora quæ in illud incidere, suaque violento impetu diffringere valerent. At verò, ut superiùs docui, Animus non est res perfectè solida, quoniam in omnibus rebus compositis Inane est admixtum. Neque Inane est; Neque desunt Corpora

NOTÆ.

801. *Quippe etenim mortale*, &c.] Quintum, v. 6. asserit summam esse dementiam putare res adeò diversas ac sunt Immortale & Mortale conjungi posse, & Rem Mortalem (Corpus) quæ cùm separata sit à Re ista immortali (Anima) nullis incommodis aut malis objiciatur, unitam Immortali tot doloribus & molestiis, quot Homines quotidiè experiuntur, affici.

807. *Præterea, quæcunque manent*, &c.] Sextum, v. 23. ita se habet. Nihil est æternum & immortale, nisi aut ob soliditatem, ut Atomus; aut quia plagæ est expers, ut Inane; aut quia nullus est locus ex quo Corpora advenientia diffringant, aut in quem partes illius solutæ excedant, ut (τὸ πᾶν) Universum. Anima verò tale Nihil est: Nam res est composita è seminibus, atque ideo non perfectè solida: Non est Inane, quia afficit Corpus, & ab illo vicissim afficitur: Animam verò τὸ πᾶν Universum esse nemo dixit: Anima igitur est mortalis.

814. *Neque ab ictu fungitur hilum.*] Ita Lambinus; nec *frangitur* admittendum.

818. *Quò diffugiat.*] viz. summa summarum: Alii *Diffugiant:* viz. partes summæ summarum.

Ex

Ex infinito quæ possint fortè coorta
Proruere hanc Mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli: 825
Nec porro natura Loci, spatiumque Profundi
Deficit, exspergi quò possit vis Animaï,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire:
Haud igitur lethi præclusa 'st janua Menti.
Quòd si fortè ideo magis Immortalis habenda 'st, 830
Quòd lethalibus ab rebus munita tenetur;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis:
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa priùs, quàm, quid noceant, sentire queamus:
Scilicet à vera longè ratione remotum 'st. 835
Præter enim quàm quòd morbis tum Corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus sæpe futuris
Macerat, inque metu malè habet, curisque fatigat:
Præteritisque admissa annis peccata remordent.
Adde furorem Animi proprium, atque oblivia rerum, 840
Adde quòd in nigras Lethargi mergitur undas.
Nil igitur Mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura Animi mortalis habetur:
Et velut anteacto nil tempore sensimus ægri,
Ad confligendum venientibus undiq; Pœnis; 845
Omnia

quæ ex Infinito advenientia suo impetu periculum Animo inferre, ejusque substantiam distringere, aut dissipare possint: Neque deest spatium quò Animæ partes dispergi possint; aut quo alia qualibet vi pulsa interire potest: Animæ igitur janua mortis minimè præclusa est (Anima est mortalis) Quòd si ideo magis dicenda est immortalis, quòd ab rebus perniciosis defenditur, aut quia res illius saluti inimicæ ad illam usque non pertingunt, vel quia quæ ad illam usque pertingunt, aliqua ratione recedere coguntur, priusquam aliquid mali & cladis, quod sentire possimus, inferant. Nimirum hæc omnia sunt falsissima: Ut enim mittam Animum cum Corpore ægrescere, sæpe sollicita est de rebus futuris, tum metu malè afficitur, & curis fatigatur: Criminumque olim commissorum recordatio illum pungit & lacerat. Adde quòd aliquando delirat Animus, nonnunquam omnium rerum obliviscitur, & aliquando Lethargo immersus jacet & sopitus. Nihil ergo Mors est, neque ad nos omnino pertinet, cum Anima sit Mortalis: Et sicut olim nihil ægri sensimus, cum Africæ populi undique Romanos

NOTÆ.

824. *Proruere.*] Codd. *Corruere.* Lambinus *Proruere*, quoniam *Corruere* non usurpatur ἐνεργητικῶς: Alii Lambino non credunt, dum verò eadem sit sententia, de syllaba litigent Grammatici.

830. *Quòd si fortè ideo, &c.*] Septimum, v. 12. continetur. Si quis verò dicat Animum vel esse adversus contraria munitum, vel quæ contraria adveniunt ad ipsum usque non pertingere; vel si pertingant priusquam noceant repelli, id refutent Corporis morbi quibus ipse etiam Animus laborat: Adde Curas, Metus pœnarum post mortem, Conscientiam quæ Impios fatigat, Insaniam denique & Lethargum, & fateberis Animum à Rebus perniciosis munitum non esse, at ab illis miserè oppressum.

831. *Quod lethalibus.*] Alii *Vitalibus*, ineptè: Ut & *Plena salutis* in sequenti versu.

836. *Præter enim quàm quòd Morbis tum Corporis ægrit:*] Ita Lambinus, aliquando legebat,

Præter enim quòd tum Morbi est, cùm Corpori ægrè est.

Alii,

Præter enim quàm quòd Morbi est cùm Corpu' ægrotat:

839. *Præteritisque admissa Annis.*] Rejice verò

Præteritisque admissa malis,

Et

Præteritisque, malè admissis.

842. *Nil igitur Mors est, &c.*] Quid verò si Anima mortalis, si aliquando nata, olim etiam peritura foret, quid inde lucri? Respondet Lucretius, v. 13. Mortem ipsam, & pœnas post mortem, quas Vulgus Hominum tantoperè timet, nos Toti mortales non ampliùs metuemus. Ut enim Nos nondum natos Pugnæ, Tumultus, Punica denique bella

Omnia cùm belli trepido concussa tumultu
Horrida contremuere sub altis ætheris auris:
In dubioque fuit sub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis esset, terraque marique:
Sic ubi non erimus, cùm Corporis, atq; Animaï 850
Discidium fuerit, quibus è sumus uniter apti,
Scilicet haud Nobis quicquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere:
Non si terra mari miscebitur, & mare cœlo.
Et si jam nostro sentit de Corpore, postquàm 855
Distracta 'st Animi natura, Animæque potestas:
Nil tamen hoc ad Nos, qui cœtu, conjugioque
Corporis, atque Animæ consistimus uniter apti.
Nec, si materiam nostram conlegerit ætas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est; 860
Atque iterum Nobis fuerint data lumina vitæ,
Pertineat quicquã tamen ad Nos id quoque factum,
Interrupta semel cùm sit repetentia nostra.
Et nunc nil ad Nos de nobis attinet, antè
Qui fuimus, nec jam de illis Nos afficit angor, 865
Quos

lacesserent: cùm totus orbis trepido belli tumultu jactatus sub cælo tremuit; & in dubio fuit utrius populi imperio Terra, Mare, omnes denique Humanæ res subjicerentur: Sic quando non erimus, cùm Corporis & Animæ, è quibus conjunctis compositi sumus, fuerit separatio, nihil, inquam, nobis, qui tum non erimus, poterit accidere, & sensum afficere, Nihil profectò, si Terra Mari miscebitur, & Cælo Mare. Imò si Anima nostra, postquam à Corpore separetur, sentiat, Hoc tamen nihil ad Nos, qui è Corpore atque Anima conjunctis sumus compositi. Nec si post mortem particulæ omnes aliquando collectæ, & in eundem ordinem, in quo nunc sunt, redactæ fuerint, & vita nobis iterum concederetur, id quidem ad nos omninò pertinet; cùm Recordatio nostra semel fuerit interrupta. Et nunc quidem non soliciti sumus de iis qui olim fuimus; neque Anxii de iis

NOTÆ.

bella non turbârunt, sic etiam mortuos, quoniam Anima æquè ac Corpus interit, Bella, Tumultus nulla solicitudine afficient. M. Tull. lib. I. Tuscul. Quæst. *Qui enim satis viderit id quod est luce clarius, Animo & Corpore consumpto, totoque Animante deleto & facto interitu universo, id Animal quod fuerit factum esse nihil; is planè perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem, qui fuit, nihil interesse: Nec pluris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum quàm illo vivo Ego fecerim Romam captam.* Συνέθιζε δὲ σεαυτὸν ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν τῇ αἰσθήσει, στέρησις δὲ ἐστιν αἰσθήσεως ὁ θάνατος, ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον. Epicurus apud Laertium.

847. *Auris.*] Alii *Oris*: sequentem versum rectè edidit *Lambinus*, licet Codd.

In dubioque fuere *utrorum* ad *regna.*

Unde Gifanius,

In dubioque fueret *utrorum ad.*

851. *Uniter apti.*] Festus, *Comprehendere vinculo antiqui* Apere *dicebant*, unde *Aptus*, is qui *convenienter alicui junctus est.* Catullus, Ep. 38.

Aptis sarcinulis & expeditis.

855. *Et si jam nostro sentit*, &c.] Deinde, v. 19. hæc addit. Quin etiam licet supponatur, Animam secretam aliquid sentire, nihil hoc ad Nos spectat, qui non sola Anima, sed quidpiam ex Corpore & Animæ compositum sumus. Imò supponatur, Nos eosdem, qui jam existimus, redituros; ob varios, viz. motus concursusque Atomorum quas ad idem Corpus rursus constituendum iterum cogi nihil repugnet: Nihil tamen seu Nos, qui jam sumus, seu qui tum erimus, attinebit. Quemadmodum viventes jam nihil soliciti sumus aut de iis qui olim fuerimus, aut de iis qui olim sumus futuri: Id nimirum, quia nobis dissolutis, ea sit extandi interruptio, post quam nulla memoria viget status ejus in quo fuerimus, ut neque jam ulla præsensio illius in quo futuri sumus.

859. *Materiam nostram.*] seu *Nostri*, ut & in v. 866. legas, perinde est.

863. *Repetentia nostra.*] Optima Lambini

quos futura ætas è nostra materia componet: Nam cum consideres infinitum tempus præteritum, & quàm varii sunt seminum motus, facilè etiam credes semina in eodem ordine, in quo nunc sunt, sæpe fuisse posita, istius verò recordari non possumus. Morte enim vita fuit interrupta, motusque omnes quibus jactata erant semina, erant à sensiferis motibus planè diversi. Cui aliquid Mali venturum est, ille debet in illo tempore existere, in quo Malum illud possit advenire: At quia Mors non permittit, ut ille cui hæc incommoda quibus nunc laboramus, antea fuerit, certi esse possumus, Nobis in morte nihil timendum esse: Illumque non posse esse miserum, qui non est: Idemque plane esse ac si nunquam natus fuerit ille cui vitam mortalem ademit Mors immortalis. Proinde, cum videas Hominem sortem suam miseram existimare, quod post mortem aut in terra putrescet,

Quos de materia nostra nova proferet ætas:
Nam cùm respicias immensi temporis omne
Præteritum spatium, tum motus Materiaï
Multimodi quàm sint; facile hoc adcedere possis,
Semina sæpe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta: 870
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim jecta 'st vitaï pausa, vagéque
Deerrârunt passim motus ab Sensibus omnes:
Debet enim, miserè quoi fortè ægrèq; futurum'st,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, cùm malè possit 875
Accidere: At quoniã mors eximit im, prohibetque,
Illum, cui possint incommoda conciliari
Hæc eadẽ, in quibus & nunc Nos sumus, antè fuisse;
Scire licet Nobis nihil esse in morte timendum:
Nec miserum fieri, qui non est, posse: neque hilum 880
Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
Proinde ubi se videas hominẽ miserarier, ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore pôsto;
Aut

NOTÆ.

ni emendatio. Intelligit, contra quam Alii interpretantur, abruptam esse συνέχειαν actionis, atque adeò nihil ad Nos, &c. Id ipsum est quod mox dicit,

Inter enim jecta est Vitaï pausa, vageque
Deerrârunt passim motus ab sensibus omnes.

Aliæ explicationes à scopo abeunt. *Faber.* Lambinus tamen ipse interpretatur *Repetentiam*, ἀνάμνησιν, recordationem, è ver. 871.

Nec tamen id quimus memori reprehendere Mente.

Gifanius, *Retinentia:* viz. Cum semel desimus retineri, manere, esse: Alii *Repetentia:* id est, Vitæ cursus.

874. *Debet enim miserè quoi*, &c.] v. 9. Idem Argumentum fusiùs explicat. Is qui fortè Miser futurus est, debet existere in eo tempore quo mala & ægritudo premant; At Mortuus desinit esse, nec unquam à sepulchro revertetur.

Vestigia nulla retrorsum.

Ideo Mortuus nullo modo Miser esse potest.

876. *Eximit im.*] id est: *Eum:* Plautus Epidico, *Ita non omnes poterunt è cruciatu* ximere *Epidicum.* Alii tamen è Codd. *ximit*, *Esseque probibet*, quibus si *Salmasio* credimus nihil est aptius.

878. *In quibus & Nos nunc sumus.*] Alii *Quibus ægri nunc sumus.* Ineptè verò Gifanius cum suis Codd. *Quibus è nunc nos sumus.*

881. *Differre.*] Lambinus, *Referre.*

882. *Mors immortalis.*] Ut apud Catullum,

Nox est perpetua una *dormienda.*

883. *Proinde ubi se videas*, &c.] v. 24. Increpat quosdam Homines de sepultura nimis solicitos, eamque solicitudinem ex opinione de Animi Immortalitate natam asserit: Quid enim Ille, qui nihil sensurum se post Mortem credit, Cadaver curaret? Respexisse autem videtur ad tritum illud de *Diogene*, qui rogatus quemadmodum curari vellet, cùm mortuus foret, projici se inhumatum jussit, & causantibus quòd à Feris & Volucribus laniaretur, apponi ad manum jussit Baculum, quo posset illas abigere, & excipientibus quòd non posset, viz. ut Sensu sic Motu privatus; *Quid igitur*, inquit, *si sensu caruero, mea intererit quomodocunque mecum agatur?*

883. *Miserarier ipsum.*] Alii *Indignarier:* Istud ament quibus placet.

884. *Corpore pôsto.*] Corpore humato, & in

Aut flammis interfiat, malisve ferarum: 885
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulū, quamvis neget ipse
Credere se quemquā sibi Sensum in morte futurū.
Non(ut opinor)enim dat, quod promittit; & inde
Nec radicitus è vita Se tollit, & eicit; 890
Sed facit esse Sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim Sibi cùm proponit quisque, futurum
Corpus uti volucres lacerent in morte feræque;
Ipse Sui miseret: neque enim Se vindicat hilum,
Nec removet satis à projecto corpore: & illud 895
Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur se Mortalem esse creatum,
Nec videt, in vera nullum fore morte alium Se;
Qui possit vivus sibi Se lugere peremptum,
Stansque jacentem, nec lacerari, urive dolore. 900
Nam si in morte malum'st malis morsuq; ferarum
Tractari, non invenio quî non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari, atque rigere
Frigore, cùm in summo gelidi cubat æquore saxi: 905
Urgerive superne obtritum pondere terræ.

absumetur ab Igne, aut à Feris devorabitur, inde colligere potes illum non rectè sapere & inani aliquo timore agi, quamvis ipse neget se credere aliquem sibi mortuo futurum esse sensum. Non enim, ut opinor, id verè credit quod se credere profitetur, neque se totum periisse, sed quiddam sui superesse stultus putat. Cum enim aliquis dum vivit secum cogitat futurum esse, ut Volucres & Feræ Cadaver suum lacerarent, & suam sortem miserā existimat, Se *non satis perpendit, neque distinguit à cadavere, fingit illud* Se *esse, suoque sensu adstans contaminat. Hinc indignatur se mortalem fuisse natum, neque considerat in vera morte nullum fore alium* Se; *qui vivus* Se *mortuum, Qui stans* Se *jacentem, lugere, aut qui lacerari, aut ullo dolore affici possit. Si verò Mortuo malum sit, dentibus Ferarum lacerari, non video cur non sit malum rogo imponi, & Flammis absumi, in Melle immergi, & frigore rigere cum plano marmori impositus jaceat, vel cum Terra ingesta sepultus opprimatur.*

At

NOTÆ.

in Terra condito, *Lambinus: Alii:* Ego verò, *Corpore pesto*, ut à Volucribus laceretur; Qui enim pondere Terræ est obtritus, v. 906. Ille proculdubiò est in Terra conditus & humatus: Quid igitur timeret *putrescere Corpore posto*, qui *Pondere terræ opprimi* non timeat?

885. *Aut Flammis interfiat.*] Abeat vox ista *Flammis*, nisi forsan aliquis doleret se *Flammis absumi* posse, qui, v. 903. se *Ignibus* imponi patienter ferat: si alia vox occurreret, apponerem, interim lege, è v. 893. & v. 901. *Aut interfiat* morsu *malisve ferarum.*

885. *Interfiat.*] Lib. II. v. 1068. & lib. 5. v. 889. *Confieri.*

886. *Sincerum sonere.*] Lib. III. v. 157. *sonere* autem Veteres.

889. *Quod promittit, & inde.*] Alii, *Promittit abundè.*

890. *Eicit.*] Ejicit.

894. *Miseret.*] Democritum insimulavit Epicurus, quasi diceret post mortem in Corpore sensum fuisse. *Tull. Lib. I. Tuscul. quæst.* & eundem Philosophum Lucretius hic loci castigat.

894. *Se vindicat.*] Alii *dividit*, quæ vox veteris lectionis vestigiis, *neque enim se vidit*, magis insistit.

895. *Removet satis.*] Feras, & Aves, *Fayus.* Lepidè: Cadaver, viz. Feras & Volucres abigeret: Tam bellum Interpretem Diogenes, satis scio, castigaret.

896. *Sensuque suo contaminat adstans.*] Id est, dum credit *se* post mortem Cadaver illud futurum, sensum suum in id quodammodo transfert. *Faber.*

903. *Ignibus Impositum*, &c.] Tres modos sepulturæ tangit, Qui cremabantur, Qui Terra obruebantur, Et qui in lapideis arcis cum melle condebantur, quos ait in gelidi æquore saxi cubare; Hæc breviter *Salmasius* ad Solinum, p. 850. Forsan verò *Lucretius* castigat *Heraclidem Ponticum*, & *Democritum*; de quibus *Varro.* Quare *Heraclides Ponticus* plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quàm *Democritus*, qui ut in Melle servarent, quem si Vulgus secutus esset,

At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
Optima, nec dulces occurrent oscula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent;
Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisque 910
Præsidio: Miser! ô miser! aiunt, omnia ademit
Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.
Illud in his rebus non addunt, Nec tibi earum
Jam desiderium insidet rerum insuper unà.
Quod benè si videant animo, dictisque sequantur: 915
Dissolvant animi magno se angore, metuque.
Tu quidem ut es letho sopitus, sic eris ævi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus ægris:
At nos horrifico cinefactum te propè busto
Insatiabiliter deflebimus, æternumque 920
Nulla dies nobis mœrorem è pectore demet.
Illud ab hoc igitur quærendum 'st, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cur quisquam æterno possit tabescere luctu?

At nunc familia nunquam iterum Te læta recipiet, non optima Uxor, nec dulces Liberi oscula præripere festinabunt, magnaq; Voluptate tuum Animum afficient: Non poteris Fortitudine & Virtute tua Tibi tuisque auxilio & præsidio esse: Miser! O Miser! inquiunt, unus malignus dies tot bona & Voluptates vitæ ademit: Non verò adjiciunt istarum rerum Desiderium Tibi non jam inesse: si istud benè considerarent, omnem metum deponerent, doloremque Animo ejicerent. Tu quidem, ut es morte sopitus, sic per omne futurum tempus jacebis omni ægritudine & dolore expers: At nos Te in Cineres redactum sine modo deflebimus, nullusque dies æternum nostrum dolorem sedabit. Igitur ab illo quærendum est, si mortem perpetuus sopor & quies sequatur, unde tantum mali in Morte esse potest, ut aliquis se æterno mœrore maceret?

NOTÆ.

esset, peream si centum denariis calicem Mulsi emere possimus. Indigna enim Philosophis tam putida sepulchri cura; Fortiùs & Sapientiùs ipse Petronius: At enim fluctibus obruto non contingit Sepultura, tanquam intersit periturum Corpus quæ ratio consumat, Ignis, an Fluctus, an Mora; Quicquid feceris hæc omnia eodem ventura sunt; Feræ tamen Corpus lacerabunt: Tanquam meliùs Ignis accipiat.

907. *At jam non Domus accipiet*, &c.] Quoniam vulgò habetur Malum privari istis rebus, quibus in vita fruimur, & actionibus quibus fungimur, vanam hanc Opinionem deridet Lucretius, v. 18. dum vulgaria refert lamenta, quibus mortuos Amici prosequi solent, quasi Illi hæc, quæ moriendo demiserunt, desiderent. Mortuus jacet sensus & cupiditatis expers, nihil optat, petit, aut indiget, quid igitur deflendus? *Socrates* in Dialogo qui apud Plat. *Axiochus* inscribitur, Ἤκουσα δὲ ποτὲ καὶ τοῦ Προδίκου λέγοντος, ὅτι ὁ θάνατος οὔτε περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὔτε περὶ τοὺς μετηλλαχότας· ὅτι περὶ μὲν τοὺς ζῶντας οὐκ ἔστιν, οἱ δὲ ἀποθανόντες οὐκ εἰσὶν, ὥστε οὔτε περί σε νῦν ἔστιν, (οὐ γὰρ τέθνηκας) οὔτε, εἴ τι πάθοις, ἔσται περί σε, σὺ γὰρ οὐκ ἔσῃ. Μάταιος οὖν ἡ λύπη περὶ τοῦ μὴ ὄντος, μήτε ἐσομένου περὶ Ἀξίοχον, Ἀξίοχον ὀδύρεσθαι, καὶ ὅμοιον, ὡς εἰ περὶ τῆς Σκύλλης, ἢ τοῦ Κενταύρου τὶς ὀδύροιτο, τῶν μήτε ὄντων, μήτε ὕστερον· περὶ τὴν τελευτὴν ἐσομένων. Τὸ γὰρ φοβερὸν τοῖς οὖσιν, τοῖς δὲ οὐκ οὖσι πῶς ἂν εἴη;

907. *At jam non Domus.*] Vetus Gronovii Codex, *Vim non jam domus*, unde *Salmasius* conjicit legendum *Quin*, seu potiùs *Im* pro *Eum*; ut *Is Tu*, *Is Ipse*, id est, Qualis hic es, non talem accipiet ibi domus læta. Tandem verò dicit optimè legi, *I, non jam Domus*. Frustra hæc omnia, & nihil profectò putidius *Salmasio* cùm *Lucretium* interpretetur.

910. *Non poteris factis tibi*, &c.] Alii,

Non poteris factis florentibus esse cuiquam:

Gifanius verò,

Non poteris factis florentibus esse tuis

Quos versus amat! In sequenti versu quidam *Misero miserè*.

914. *Desiderium insidet rerum insuper.*] Alii,

Desiderium rerum super insidet.

922. *Ab hoc.*] Gifanius, *Ob Hoc*: & forsan meliùs.

Hoo etiam faciunt, ubi discubuere, tenentq; 925
Poculà sæpe homines, & inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant, Brevis hic est fructus homullis:
Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum
Quòd sitis exurat Miseros, atq; arida torreat, 930
Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum Se, Vitamq; requirit,
Cum pariter Mens & Corpus sopita quiescunt:
(Nam licet æternum per nos sic esse soporem.)
Nec desiderium nostri nos adtigit ullum: 935
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longè ab sensiferis Primordia motibus errant:
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
Multò igitur mortem minùs ad Nos esse putandū,
Si minùs esse potest, quàm quod nihil esse videmus. 940
Major enim turbæ disjectus Materiaï
Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitaï pausa secuta.

Imò Homines cùm Genio indulgent, cùm discumbunt, manu tenent pocula, & Capita coronis velant, seriò & ex Animo dicunt, Hæc est brevis vitæ Hominum voluptas, jam frui licet, posthac nunquam fas erit revocare, tanquam hoc maximum timerent in Morte malum quòd miseros sitis arida aliquid exureret & torreret, aut aliùs cujusvis rei desiderium sibi adhæreret: Nemo enim, cum Mens & Corpus somno pariter sopita jacent de se suaque vita solicitus est, (licet enim æternus foret sopor minimè soliciti essemus dum somno sopiti sumus) neque ullum alicujus rei desiderium nos afficit: tum tamen Semina Animæ in Corpore agitantur motibus non longè diversis ab iis qui sensum faciunt: Imò Homo è Somno excitatus subitò vires suas sensusque recolligit. Credendum igitur est Mortem multò minùs *ad nos esse, si pot*[illegible] *esse* minùs *quàm id quod* nihil *esse certi sumus: In morte enim major est Dissipatio Principiorum quàm in Somno, nec quisquam expergiscitur, cujus Vita frigida morte semel interrupta est.*

NOTÆ.

925. *Hoc etiam faciunt ubi*, &c.] Stolidi quidem isti qui Mortuos insatiabiliter lugent, Stolidiores verò, qui commessationibus indulgentes etiam inter pocula mortis memoriam refricant, quasi siti inexpleta conficiendi essent, aut alicujus aliùs rei desiderio vexarentur, postquam è vita migraverint. Somno sopiti nihil cupiunt, nec re aliqua indigent, quid igitur stulti timeant desiderium in Morte quæ magis disjicit Animæ Principia quàm somnus, & eorum motus à sensu reddit magis alienos?

927. *Brevis hic est fructus Homullis.*] *Homulli*, Faber: Quia nisi *Homulli* legatur, tum Solæcismus in oculos involabit. [*Jam fuerit*] alioqui scribendum erat [*Jam fuerint*] Homulli, viz. Totius enim loci hæc sententia: Benè & volupe faciamus, Genium memorem brevis ævi nunc placandi tempus est, seu Corollas ille, seu Vina, Sermonesve suaves, & molliculas Escas, seu quid etiam est jucundius, malit: Si nescis, hæc vera vitæ gaudia sunt, sed Eheu! quàm citò prætervolant! Manum itaque injice, *Brevis hic est fructus Homulli*, Horæ momento *fuerit* (id est, *perierit*, ut, *fuit Ilium*) *neque post unquam revocare licebit.*

930. *Torreat.*] *Terra*, Lambinus, frustra: In sequenti versu Alii legunt *Res*, ita enim Veteres.

934. *Nam licet æternum*, &c.] Hunc versum sequenti subjicit *Salmasius*, & cùm in Cod. Gronovii invenerit *Praemo* pro *Soporem*, legit,

Nam licet æternum per nos sic esse Suprema,

Per nos, inquit, licet sic esse suprema, mortem nempe ipsam, ut est ille Somnus: Vel etiam fortasse

Sic esse Supremo.

Supremo nempe sopore vel somno, sic licet esse per nos æternum, ut & isto quoti[illegible] quo requiescimus. Ita laborant illi[illegible] nihil placet præter difficiles nugas.

942. *Expergitus.*] Ab alio excitat[illegible] solemus dicere expergefactum: *Fe*[illegible] pergo pro Expergefacio, *Nonius* [illegible] Gellius, lib. VI. C. 10. *tum vel* [illegible] *venis Animos ista re* expergebat.

Denique si vocem rerum Natura repente
Mittat, & hoc aliquoi nostrũ sic increpet ipsa: 945
Quid tibi tantopere'st, Mortalis, quòd nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congémis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita anteacta, priorque,
Et non omnia pertusum congesta quasi in vas
Commoda perfluxere, atq; ingrata interiere: 950
Cur non, ut plenus vitæ Conviva, recedis?
Æquo animoque capis securam, Stulte, quietem?
Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profusa,
Vitaque in offensu'st; cur amplius addere quæris,
Rursum quod pereat malè, & ingratum occidat omne: 955
Nec potiùs vitæ finem facis, atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis Corpus jam marcet, & artus
Confecti languent: eadem tamen omnia restant, 960
Omnia si pergas vivendo vincere sæcla:
Atque etiam potiùs, si nunquam sis moriturus.
Quid respondeamus, nisi justam intendere litem
Naturam? & veram verbis exponere causam?
At qui obitum lamentetur miser ampliùs æquo, 965
Non meritò inclamet magis, & voce increpet acri?
Aufer ab hinc lacrymas, Barathro, & compesce querelas.

Grandior

Denique si Rerum Natura repentè vocem emitteret, & Nostrum aliquem ita objurgaret. Quid Tibi, O Mortalis, vis? quid insano luctui indulges? quid gemis mortem? & Te moriturum esse doles? Nam si Vita qua usus fuisti Tibi jucunda fuerit, si non omnia illius bona in Te, veluti in Vas pertusum infusa, perfluxerunt, & Te nulla Voluptate afficientia perierunt, Cur, o Fatue, non recedis, ut Conviva Vita saturatus, & lubenti Animo altam securamque quietem capis? Sin ea, quæcunque accepisti, bona profusa perierunt, & Vita jam Tibi ingrata sit, cur quæris addere, quod iterum Tibi malè pereat, & sine aliqua jucunditate effluat? Quare non potiùs Vitæ simul & Laboris finem facias? Nulla enim alia bona excogitare aut invenire possum, quæ Tibi grata forent, Omnia sunt semper eadem: Si Corpus & Membra tua non languent Senio confecta, Omnia tamen erunt semper eadem, si multas ætates vivendo superes, & magis si nunquam moriturus sis. Quid huic objurgationi respondeamus, nisi Naturam justam litem nobis intendere, jureque increpare? Illum verò qui Obitum ampliùs æquo lamentetur, nonne meritò acriùs objurget, & voce vehementi increpet? Stulte, aufer abhinc Lachrymas, & Questus tuos reprime.

NOTÆ.

944. *Denique si vocem rerum Natura, &c.*] Ut magis valeret contra timorem mortis disputatio, Naturam inducit loquentem, suaque argumenta Personæ autoritate sustentat, V. 21. Si rebus adversis usus fuisti, (Naturam audis) recede Miser, & quietem tandem disce pati: Si prosperis, tum Bonis illis, quæ tam benignè contuli, contentus abi: Nova ne expectes, ut Temporum sic etiam rerum omnium conversio, iisdem semper eadem succedunt: si vires tuas Senectus nondum confecerit, bona omnia quæ Tibi proponere possum percepisti: Si senex sis, quid est quòd moraris emori?

962. *Atque etiam potiùs.*] Hunc versum quidam improbè rejiciunt.

965. *At qui obitum, &c.*] Modò Natura mitiùs egit cum Vitæ cupidis, jam omnes immodestè appetentes, & præsertim Senes, v. 26. acriùs castigat: Singulis hominibus, ut in Scena, suæ sunt partes, nec immodestiùs Persona, quæ nihil agat, quàm Senex in hac vita moratur. Abi Fatue, Aliis concede locum, nihil habes quod ampliùs agas, ideoque agas Animam. Quid horres? Quies alta & sopor æterna Te manent; Quid Sedes infernas, & pœnas post Mortem? Fabulas times: Poetarum figmenta ista nihil quidem veri in se continent, & jam vivi patiuntur Homines mala, quæ futura ineptè metuunt.

967. *Barathro.*] Qui Barathro dignus est, videndus est Aristophanis Scholiastes in duobus locis. *Faber.* Apud Ammonium Moschopulum, & alios Grammaticos invenies, *Βάραθρον ὄρυγμά τι εἰς ὃ τοὺς κακούργους ἐνέβαλον· ἀπὸ τούτου λέγεται καὶ ἄνθρωπος Βάραθρος,*

Grandior hic verò si jam, Seniorque queratur:
Omnia perfructus vitaï præmia, marces?
Sed quia semper aves, quod abest, præsentia
temnis, 970
Imperfecta tibi elapsa 'st, ingrataque vita,
Et nec-opinanti Mors ad caput adstitit antè
Quàm satur, ac plenus possis discedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte,
Æquo animoque, agedum, jam aliis concede:
necesse 'st. 975
Jure (ut opinor) agat, jure increpet, incilietque,
Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas;
Semper & ex aliis aliud reparare necesse 'st:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit
atra.
Materies opus est, ut crescant postera sæcla: 980
Quæ tamen omnia Te vita perfuncta sequentur.
Nec minùs ergo ante hæc, quàm nunc, cecidere,
cadentque:
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri,
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.
Respice item quàm nihil ad Nos anteacta ve-
tustas 985
Temporis æterni fuerit, quàm nascimur antè.
Hoc igitur speculum nobis Natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram:
Num quid ibi horribile apparet? num triste
videtur
Quicquam? nonne omni somno securius ex-
stat? 990

At si ætate provectus & senex queratur, Quid Tu qui usus es omnibus vitæ Bonis tandem doles? Sed quia semper desideras absentes voluptates, præsentes contemnis; Vita nondum omnes jucunditates quas cupiebas Tibi afferens Te fugit, & inopinanti Tibi Mors ad Tuum caput adstitit antequàm expletus & saturatus Voluptatibus æquo Animo è vita excedas: Jam verò mitte omnia quæ ætati tuæ non conveniunt, Agedum, jam lubenti Animò Aliis cede; necesse est. Jure, ut opinor, Rerum Natura *cum illo agat, jure increpet, & objurget: Veteres enim res novis supervenientibus cedant necesse est, & aliæ res ex aliis reparari debent: Nec quidquam Tui ad Inferos descendit, Opus enim materiæ est è qua res futuræ fiant & augeantur; Quæ tamen omnes res vita peracta brevi Te sequentur, olim ante Te perierunt, & post Te peribunt: Atque ita res alia nunquam cessat oriri ex alia, Vitaque nulli datur mancipio, usu omnibus. Considera quàm nihil ad Nos fuit Tempus illud æternum, quod ante Nos natos effluxit, & in hoc intueri potes quàm nihil ad Nos tempus post mortem nostram futurum. An quid post Mortem horribile apparet? Num triste aliquid videtur? nonne omni somno major altiorque quies?*

NOTÆ.

θρος, ὁ ὀλέθρου ἄξιος. Alii tamen *Barde*, id est, Stulte, Fatue, Alii *Baro*: qua voce utitur *Tullius*, *de Divinat.* lib. II. & *Persius*, Sat. 5. *Heinsius* autem ad tertiam Elegiam tertii lib. Amorum Ovidii,

Aufer, abi, hinc lachrymas, Balatro, *& compesce*, &c.

Balatronem autem videntur Veteres sumsisse pro Homine nihili & nugaci, quo significatu etiam apud Varronem occurrit, lib. II. de *Re rustica*: vid. etiam Festum in *Balatrones*.

976. *Incilietque.*] Increpet, *Probris incilians*: Attius. *Siquis hac me oratione inciliet, quid respondeam?* Pacuvius, atque Alii.

979. *Decidit.*] Quidam agnoscunt *Deditur*, & v. 982.

Quàm Tu pro *Quàm nunc*, legunt: Gifanius,

Nec minùs ergo ante hæc quàm quæ cecidere cadentque.

984. *Vitaque Mancupio.*] Ea *Mancipio* accepisse dicimur, quorum dominium est nobis acquisitum. *Quis tibi hanc dedit mancipio, aut unde emisti?* Plautus, & apposité Arnobius, *usu fructu illis est Vita non mancipio tradita.*

989. *Ibi.*] In tempore præterito, *Lambinus*: Alii, in tempore post mortem futuro.

Ea etiam omnia quæ dicuntur apud Inferos cruciare, Nobis hanc vitam degentibus contingunt. Nec, ut Poetæ narrant, infælix Tantalus metuit ingens saxum in Aëre pendens, vano metu torpens: Sed potiùs in hac vita inanis & ineptus Deorum timor Homines premit, & casum, quemcunque Fortuna ferat, metuunt: Nec Vultures fodiunt Tityum Acherunte jacentem, nec profectò invenire possunt aliquid quod per omne ævum in ingenti illius pectore lacerarent, licet maxima foret illius Corporis moles, imò tanta, ut non solùm novem jugera extensis suis membris occuparet, sed totius Terræ orbem. Nec tamen æternum dolorem ferre poterit, nec suo de Corpore alimentum istis volucribus in perpetuum præbere; Sed Ille est Tityus, quem prostratum Amore volucres lacerant, & acris penetransque anxietas exedit, aut alia quacunque cupiditate curæ scindunt. Ille etiam Sisyphus ante oculos nostros in hac vita versatur, qui sibi penitùs induxit in animum Fasces, sævasque Secures (potestatem & imperium) à Populo petere, rejectus tamen semper recedit, & tristis: nam petere imperium quod frustrà petitur, nec unquam datur,

Atq; ea nimirum, quæcunq; Acherunte profundo
Prodita sunt esse, invita sunt omnia nobis.
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama'st, cassa formidine torpens:
Sed magis in vita Divûm metus urget inanis 995
Mortaleis, casumq; timent, quemcunq; ferat Fors.
Nec Tityon Volucres ineunt Acherunte jacentem,
Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profectò,
Quamlibet immani projectu Corporis exstet, 1000
Qui non sola novem dispensis jugera membris
Obtineat, sed qui Terraï totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem,
Nec præbere cibum proprio de corpore semper:
Sed Tityos nobis Hic est, in amore jacentem 1005
Quem volucres lacerant, atq; exest anxius angor;
Aut alia quavis scindunt cuppedine curæ.
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere à populo fasceis, sævasque secureis
Imbibit; & semper victus, tristisque recedit: 1010
Nam petere imperium, quod inane 'st, nec datur unquam,

NOTÆ.

991. *Atque ea nimirum quæcunque*, &c.] Ut Mortis metum Hominum Animis penitùs evelleret, v. 46. Poetarum fabulas de Tantalo, v. 6. de Tityo, v. 11. de Sisypho, v. 8. de filiabus Danai, v. 8. de Cerbero, Furiis, & lacu Sulphuris, v. 13. commodè explicat & illustrat: Quippe istæ fabulæ narrantur de vivis, Superstitiosus est Tantalus; Tityus verò ille qui fœda Libidine captus, & victus ducitur: Sisyphus repræsentat illum qui Imperia & Magistratus impotenter ambit, nec unquam est voti compos. Filiæ Danai sunt Cupidi, & insatiabiliter Avari. Cerberum autem, Furias, & id genus reliqua inter Carnifices requiras; seu potiùs in ipsa, maximo isto Tortore, Impiorum Conscientia.

993. *Impendens Aëre Saxum.*] Ista, ut quibusdam Poetis placuit, apud Inferos Tantali pœna, Eurip. in Oreste,

Κορυφῆς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρον
Ἀέρι ποτᾶται, καὶ τίνει ταύτην δίκην.

996. *Casumque.*] Lusus quidem & Scomma in ista voce, & *Casu* Saxum impendens & Casurum respicit: iste lusus forsan puerilis, sed maximi viri ingenio nonnunquam abutuntur.

1001. *Qui non sola novem*, &c.] Nota Tityi moles,

Viscera præbebat Tityus lanianda, novemq;
Jugeribus distractus erat: Ovidius.
Per tota novem cui jugera Corpus
Porrigitur: Virgilius:

1001. *Dispensis.*] Alii *Dispersis*, imperitè.

1007. *Cuppedine.*] Gifanius, *Torpedine*, è Codd. Quibus etiam Ego crederem, si bonus ille Vir acutam aliquam *torpedinem*, qua *Curæ scindant* demonstraret.

1009. *Fasces sævasque secures.*] Honores & Magistratus, propriè Consulatum.

1010. *Imbibit.*] Sic lib. VI. v. 71.

Ut ex ira pœnas petere imbibat *acres.*

M. Tullius, *Quòd si facere nolit, atque* imbiberit *ejusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere:* Et *Combibere* eodem sensu utitur Arnobius.

Atque

Atque in eo semper durum sufferre laborem,
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen à summo jam vertice rursum
Volvitur, & plani raptim petit æquora campi. 1015
Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cùm redeunt: fœtusque ferunt, variosque lepores,
Nec tamen explemur Vitaï fructibus unquam; 1020
Hoc (ut opinor) id est, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas:
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus & Furiæ jam verò, & lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus, 1025
Hæc neq; sunt usquam, neq; possunt esse profectò.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela
Carcer, & horribilis de saxo Jactu' deorsum,
Verbera, Carnifices, Robur, Pix, Lamina, Tædæ: 1030
Quæ tamen & si absunt, at Mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretq; flagellis;
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis:
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte gravescant: 1035
Hinc Acherusia fit Stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi Tute interdum dicere possis:
Lumina

& in eo petendo improbum laborem semper sustinere, id profectò est conari Saxum volvere adverso monte, quod tamen Saxum à summo montis cacumine rursum volvitur, & planum Campum, aut subjectam vallem pernici celeritate petit. Deinde semper pascere ingratum Animum, illum verò bonis rebus nunquam explere & satiare, quod tamen quotannis fit, cum redeuntes Anni Varias delicias fructusque referunt, Vitæ autem Deliciis nunquam explemur: Hoc, uti existimo, id est, quod Poetæ canunt, quasdam, viz. florenti ætate virgines Aquam fundere in vas perforatum, quod tamen nullo modo repleri potest. Jam verò Cerberus, & Furiæ, & Tartarus tenebricosus faucibus suis horrendas flammas eructans nusquam sunt, neque profectò esse possunt; Sed in hac vita Metus pœnarum pro sceleribus insignibus est insignis Criminis præmium Carcer, Horribilis de Saxo Jactus, Verbera, Carnifices, Robur, Pix, Lamina, Tedæ: Quæ tamen si absint, at Mens sceleris sibi conscia hæc omnia metuit quoniam meruit, & inde cruciatus sibi adhibet, & flagellis se urit: Nec interea videt qui finis pœnarum esse possit, quis terminus Malorum, imò metuit ne post mortem hæc mala augeantur, & pœnæ fierent graviores, & inde denique fit, ut Stolidorum Vita non minùs molesta sit, quàm eorum conditio quos apud Inferos cruciari Poetæ fingunt. Tu ipse etiam (quicunque es) hoc Tibi ipsi potes dicere;

NOTÆ.

1023. *Potestur.*] Plautus,
Demum igitur, cum Senex sis, tunc in otium
Te colloces, dum potestur.
Pacuvius apud Nonium,
Siqua potestur *investigari via*,
& Ennius apud Diomedem,
Nec retrahi potestur *imperiis*.

1028. *Scelerisque luela.*] A fugio & caveo, *fugela*, *cautela*, ita *luela* à luo. Alii legunt *Numella*: *Numella* autem est machinæ genus ligneum, ad cruciandos noxios comparatum, quo & Collum & Pedes immittunt: *Nonius*. Est genus vinculi quo quadrupedes ligantur: *Festus*. Plautus in Asin. *Nervos, Catenas, Carcerem*, Numellas, *Pedicas*, *Boias*.

1029. *De Saxo jactus deorsum.*] Saxum Tarpeium; Horat. Sat. 6. lib. I.
——*Audes*
Dejicere è saxo *Cives aut tradere Cadmo?*

1030. *Robur, Pix, Lamina, Tædæ.*] Varia Tormentorum genera; *De Robore præcipitati sunt*: Val. Maximus, lib. VI. Cap. 3. *Atra Pix te agitet apud Carnificem, & Capiti tuo illuceat.* Plautus in Capt. *Laminas* autem ardentes, & *Tædas* quis nescit?

1037. *Hoc etiam tibi Tute*, &c.] Demum, v. 29. Vulgus Hominum, Numerum istum, ut

Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis, quàm, Tu, fuit Improbe, rebus.
Inde alii multi reges, rerumque potentes 1040
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitârunt.
Ille quoque Ipse, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas:
Et contemsit, aquis insultans, murmura ponti, 1045
Lumine ademto, animã moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum,
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus 1050
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete'st:
Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit

Bonus Ancus morti succubuit, qui tamen Te, o querule, multò melior fuit; multi etiam Reges atque Imperatores, qui potentibus populis imperaverunt, idem fatum subierunt. Ille etiam ipse Xerxes, qui olim per mare magnum viam sibi stravit, deditque Legionibus suis ire iter super altum mare, pedibusque incedere super salsas Oceani abyssos, & fluctibus illudens murmura & iras Ponti sprevit, ademto Lumine Animam è moribundo Corpore effudit; Scipio ipse Belli fulmen, & quem horruit Carthago, Ossa sua humo reddidit, perinde ac vilissimus fuisset Servus: Adjunge Scientiarum & Versuum inventores, adde Poetas Musarum comites, quorum primus & princeps Homerus eodem somno Mortis, quo alii, sopitus jacet. Denique postquam Democritus senserat

NOTÆ.

ut loquitur *Horatius*, & fruges consumere natum increpat. Quid enim isti Sibi Aliisque prorsus inutiles indignarentur se iisdem legibus Necessitatis subjici, quibus maximi Imperatores, Conditores Legum atque Urbium, Scientiarum Authores, & Ingenio Artibusque illustres viri jam tenentur, & olim tenebantur: deterior debet esse eorum Conditio, & tamen de æqua queruntur Immodesti! *Ancus Martius*, quartus Romanorum Rex, v. 5. *Xerxes* ille Persarum imperator, v. 5. *Scipio Africanus*, v. 2. olim obierunt. Poetæ omnes, & eorum Pater *Homerus*, v. 3. *Democritus* denique, v. 3. Atque Epicurus reliquis omnibus præstantior Philosophus interiit, v. 3. Abi igitur Tu, quicunque es, nec deplora istam sortem, quam tales tantique Viri, præcipuè *Democritus* & *Epicurus* læti subierunt.

1038. *Lumina sis oculis.*] Viz. *Suis oculis*; nam *Sis*, *Sos*, *Sas*, pro *Suis*, *Suos*, *Suas*, Veteres. Ennius:

> *Virgines nam sibi quisque domi Romanus* habet Sas: Nævius.
> Sis *Pæni contremiscunt artubus.*

Frustra igitur quidam legunt, *Lumina sic etiam solis.*

1038. *Bonus Ancus.*] De quo Livius: *Avitæ gloriæ memor, medium erat in eo ingenium, & Numæ & Romuli memor, cuilibet superiorum Regum belli pacisque & artibus & gloria par.*

1042. *Ille quoque Ipse.*] Xerxes, qui Hellesponto juncto (Tullii verbis, in lib. II. de Fin. utor) Mare ambulavit.

1045. *Atque insultans.*] Ita rectè *Lambinus*: *Insultare solo*, Virgilius. *Insultare busto*, Horatius. *Gifanius* verò *Equis insultans*, cui favet *Salmasius*; Quasi id ageret *Lucretius*, ut sciremus Xerxem Hellesponto juncto tam Equites quàm Pedites trajecisse.

1048. *Famul.*] Oscorum vox pro *Famulus*: Ennius,

> *Mortalem summum Fortuna repente*
> *Reddit, ut ex summo Regno* famul *infimus esset.*

Idem *Debil* Homo pro *Debilis*: Varro, *Facul & Difficul*, *Quod utrum sit magnum, an parvum, Facul*, an *Difficul.*

1050. *Unus Homerus.*] Alii *Avus*, imperitè.

1052. *Denique Democritum, &c.*] *Hermippus* apud Laertium hunc locum explicat, Democritus cum jam Senio confectus, & propinquus morti videretur, mœrentem Sororem, quòd illo ἐν τῇ τῶν θεσμοφορίων ἑορτῇ morituro, ipsa Deæ vota exsolvere nequiret, bono Animo esse jussit, panesque calidos sibi quotidiè afferre; Eos igitur cùm naribus admovisset, vivum se donec ea celebritas transiret, servavit: ubi verò

Admonuit memorem motus languescere Mentis,
Sponte sua letho caput obvius obtulit ipse.
Ipse Epicurus obît decurso lumine vitæ, 1055
Qui genus humanum ingenio superavit, & omneis
Præstinxit, stellas exortus uti ætherius Sol.
Tu verò dubitabis, & indignabere obire,
Mortua quoi vita est prope jam vivo, atq; videnti?
Qui somno partem majorem conteris ævi? 1060
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Sollicitamque geris cassa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali, cùm
Ebrius urgeris multis Miser undique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris? 1065
Si possent Homines, proinde ac sentire videntur,
Pondus inesse Animo quod se gravitate fatiget,
Et quibus id fiat causis cognoscere, & unde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet;
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus. 1070
Quid sibi quisq; velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit sæpe foras magnis ex ædibus Ille,
Esse domi quem pertæsum 'st, subitoque revertit:

vires mentis suæ prælonga Senectute debilitari & languidas fieri, se morti sponte sua & libenter obtulit. Ipse Epicurus absoluto vitæ suæ cursu quiescit. Ille Epicurus, qui genus Humanum ingenio superavit, & omnes alios luce sua obscuravit, ut splendidus Sol exortus stellas suis radiis obscurat. Tu verò dubitabis, Tu mori indignabere, Cui vita jam vivo & videnti tantum non mors est, (qui dum vivis tantum non mortuus es) qui maximam Vitæ tuæ partem in somno ignavè consumis, qui dum vigilas dormis, vanis insomniis semper illusus, mentemque circumfers inani metu agitatam, & concussam? Nec dignoscere queas quo malo læsus es, cum miser atque Ebrius multa undique sollicitudine urgeris, incertoque Mentis errore agitatus huc & illuc fluctuas? Quòd si revera sentirent Homines, ut videntur sentire, ipsi Animo inesse pondus quod se fatiget gravitate, & novissent è quibus causis id fiat, & unde tanta moles (audaci translatione utor) mali in suo pectore constaret, non talem agerent vitam qualem eos plerumque agere nos sentimus: Quilibet non nescire quid sibi vellet, non semper veluti dubius & incertus vagaretur, aut sedes commutaret, quasi onus quo premitur, dejicere potuerit. Ille quem tædet esse domi, splendidas domos relinquit, & peregrè proficiscitur, subitò autem redit,

NOTÆ.

verò dies illi transierunt (tres autem erant) ἀλυπότατα τὸν βίον προήκατο. Diogenes Laertius, lib. IX. in vita Democriti.

1055. *Ipse Epicurus.*] Quidam huc retrahunt præcedens *Ipse*, ita ut sit *Ipse Ipse Epicurus*, & pro *Lumine* legunt *Limite*.

1057. *Præstinxit.*] Hanc vocem multis contra Barbaros, ut loquitur, defendit *Lambinus*, è contra *Salmasius*, *Lego è scriptis* Restinxit, *ubi perperam Lambinus* Præstinxit, contra fidem Librorum, & Latinè Loquentium usum; Epicurus omnes ingenio suo superavit, *& extinxit*, *sive restinxit*, *ut Sol adventu suo stellas restinguit*, *cum lumen suum illis adimit*: Sic l. V.

Præclarumque velit Solis restinguere *lumen.*

Tertullianus, *Reaccenduntur Stellarum radii, quos matutina Succensio* extinxerat. Attamen post tanta certamina, tam *Restinxit*, quàm *Præstinxit*, sine ullo incommodo legamus.

1066. *Si possent Homines*, &c.] Mortis timorem, fontem & originem omnis ægritudinis supra docuit *Lucretius*: idem jam agit, v. 23. Nec aliunde Tumultus & Instabilitas in vita Hominum: Modò in Villam tendunt, modò in Urbem revertuntur; Hæc jam appetunt, deinde eadem fugiunt, in omni conditione Cura atque Ægritudo, quippe hunc metum, omnesque cupiditates ex illa natas secum ferunt; Veram autem Philosophiam, *Epicuri*, viz. Sapientiam sequantur, Animum mortalem esse discant Homines, & deponet quisque sarcinam, quam gravem sentit.

1068. *Et quibus id fiat causis cognoscere.*] Alii,

E quibus id fiat causis quoque noscere.

quia experitur vitam non minùs molestam esse foris quàm domi. Alter incitatis equis ad Villam suam ex urbe tendit, nec minùs properat quàm si tectis ardentibus auxilium ferre festinaret: vix verò ingressus Villam statim præ tædio oscitat, aut se dat somno, & villæ æquè ac Urbis oblivisci cupit; Aut, non minori celeritate quàm ab illa recedebat, repetit & revisit Urbem. Hoc modo unusquisque studet seipsum fugere: at quod, aliter enim fieri non potest, evitare non valet, ingratis adhæret, & vexat. Quoniam iste qui æger est non novit Morbi causam, quam tamen benè si perspiceret, jam unusquisque relictis aliis studiis & occupationibus, Naturam rerum penetrare, eamque cognoscere conaretur; inquiritur enim non de brevis temporis, viz. de unius Horæ, sed de æterni statu, in quo, viz. transigenda est ætas omnis Hominum, quæcunque est post mortem. Denique quæ tanta mala Vitæ cupiditas cogit nos tantopere trepidare in dubiis periculis? Certus vitæ terminus omnibus Hominibus statuitur; nec mors evitari potest, quin moriendum necesse est. Præterea in iisdem Voluptatibus hæremus semper & versamur, nec longa ætate ullæ novæ proculduntur deliciæ; verùm dum illud quod cupimus abest, id aliis omnibus quæ adsunt præstare videtur, deinde ubi illud consecuti sumus, aliud desideramus: Et idem impotens desiderium urget Homines vitæ appetentes; Nescimus omnes quam fortunam, quid infortunii futura ætas feret, & qui finis nos maneat.

Quippe foris nihilo meliùs qui sentiat esse. 1075
Currit agens mannos ad villã Hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans;
Oscitat extemplo, tetigit cùm limina villæ:
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit,
Aut etiam properans urbem petit, atq; revisit. 1080
Hoc se quisq; modo fugit: At, quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit,
Propterea, morbi quia causam non tenet æger:
Quam benè si videat: jam, rebus quisque relictis
Naturam primùm studeat cognoscere rerum, 1085
Temporis æterni quoniam, non unius horæ
Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Ætas post mortem, quæ restat cumque, manenda.
Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quæ mala nos subigit vitaï tanta cupido? 1090
Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,
Nec devitari lethum pote, quin obeamus.
Præterea, versamur ibidem, atque insumus usque:
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur 1095
Cætera: post aliud, cùm contigit illud, avemus;
Et sitis æqua tenet vitaï semper hianteis:
Posteraque in dubio'st fortunam quam vehat ætas,
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.

NOTÆ.

1078. *Oscitat extemplo.*] Oscitatio quippe Hominis est fastidientis quæ adsunt, & quæ absunt desiderantis.

1082. *Ingratis.*] Præter voluntatem: *Ingratiis*: Vossius: Sic Plautus in Casina,

Vobis invitis, atque amborum ingratiis:

& in Mercatore,

Tuis ingratiis:

infra, lib. VI. v. 215.

——*Cadant* ingratis *illa necesse est*
Semina, quæ faciunt fulgorem:

1084. *Rebus relictis.*] Idem valet ac *rebus omnibus aliis relictis*: Sic Plautus,

Ego relictis rebus *Epidicum operam quærendo dabo:*

Terentius,

Herus me, relictis *rebus, jussit Pamphilum*
Hodiè observare:

1089. *Denique tantoperè in dubiis.*] Demum, v. 4. Stultè id fugimus, quod evitare non possumus; Imò si multas ætates viveremus, eadem tamen nos teneret Cupiditas Vitæ, v. 7. quæ nullam novam voluptatem afferret, quæ incerta semper, & malis obnoxia: & v. 8. Mors erit æquè Immortalis & æterna, si hodiè, ac si cras occupet.

1091. *Certa quidem.*] Rectiùs quàm *Certè equidem.*

1098. *Vehat.*] Alii, *Ferat.*

Nec

Nec prorsum, vitam ducendo, deminis hilum 1100
Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quò minùs esse diu possimus morte peremti.
Proinde licet quot vis vivendo condere sæcla,
Mors æterna tamen nihilominùs illa manebit:
Nec minùs Ille diu jam non erit, ex hodierno 1105
Lumine qui finem vitaï fecit, & ille
Mensibus atque annis qui multis occidit antè.

Nec longam ætatem vivendo brevius reddimus tempus Mortis, nec ab illo spatium ita detrahere possumus, ut non tandem simus diu mortui. Licet igitur per plurima sæcula vitam tuam producas, illa tamen Mors erit nihilominùs æterna; Nec ille qui Hodiè moritur jam non existet minus diu, quàm ille qui antè multis annis & mensibus occubuit.

NOTÆ.

1101. *Delibrare.*] Rectius *Delibare*, Faber.

1102. *Morte peremti.*] Virgilius,
——— *Indigna morte peremti.*
Et
——— *Cæde peremtis:*

Monendus es, Lector, has Notas duas sequentes ad p. 179, *&* p. 182. *hujus Libri referre.*

943. *Pausa.*] Virgilius inseruit operi suo & Græca verba, sed hac licentia largiùs usi sunt Veteres, quippe illi dixerunt, *Pausam*, *Machæram*, *Asotiam*, & *Malacen.* Macrobius.

1000. *Projectu.*] Ad hæc verba Virgilii,
——— Projectaque *saxa Pachini*
Radimus: ———

Projecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur *Abjecta:* Si secundum Veteres, *Projecta*, porro jacta, ut alibi ait,
——— Projecto *dum pede lævo*
Aptat se pugnæ ——— Macrobius, Satur. lib. VI. Cap. 4. Frustra verò hæc, nec ad Veteres fugiendum; Livius, lib. XXII. Cap. 20. *Nec Continentis modò projectas oras prætervecta.*

Cùm de Materia, ejusque motibus, (si modò opiniones quæ Providentiam impugnent excipias) disputet Lucretius, quis Philosophorum prudentiùs aut rei ipsi accommodatiùs? De rebus verò à Sensu remotis, de Anima, ejusque facultatibus disserente nemo vanior aut ineptior: Qualem verò sibi Animam effingit? En ipsa adest; Substantia Corporea tenuis, composita è minutis & volubilibus particulis Auræ, Aëris, & Caloris, quæ ita per totum Corpus sitæ sunt, ut parvis intervallis sint à se invicem disjunctæ: His tribus addas quartum Nescio quid innominatum persubtile, & maximè mobile, quod in pectore situm sit sensus principium, & Imagines ab omnibus rebus venientes percipiat, & tum perfecta & consummata erit *Epicuri* Anima. Breviter, Concipe Araneum in pyxide, per totam istius pyxidis cavitatem telam texat, mediamque ipse incolat: advolent deinde Muscæ, & fila moveant, quo motu excitatus Araneus filamenta tractet, Muscas irretiat, & captas devoret: Hæc concipe & habebis Imaginem Epicuræ Animæ captantis εἴδωλα, qua nulla unquam fuerit similior. Hæc verò digna sunt Philosopho commenta!

Animam non esse Corporis Harmoniam, à v. 94. ad v. 136. satis probatum. Inde usque ad v. 162. frustra Animum, Dominum, viz. vili servo Animæ conjungit: vehementi metu concusso Animo, laborat Anima, fateor, sic tremente Citharædo debitos sonos Cithara non reddit. Pari successu usque ad v. 177. Animum corporeum esse evincere conatur, quod enim argumentis confirmare debuit, id tanquam certum sibi sumit; Pertinaciter enim affirmamus Contactum posse esse sine Corpore.

Dum verò Animam Corpoream esse nondum probaverit, quid de illius subtilitate usque ad v. 231. inquiramus? Fatendum

dum tamen Poetam evidenter demonstrasse Animæ particulas (si modò Corporea foret) debere esse subtiles & volubiles: Nec de Compositione Animæ usque ad v. 323. litigemus, nam ex Aëris, Auræ, & Caloris Seminibus non minùs aptè componat Animum quàm ex alicujus aliùs materiæ particulis: Quòd verò, v. 280. tribus hisce rebus quartum aliquod innominatum addat, ideo confitetur nullum genus Corporis concipi, aut excogitari posse, quod sensus sit principium.

Prudenter autem tenuis Animi salutem denso validoque Corpori commendat usque ad v. 350. & usque ad v. 370. Corpori etiam facultatem sentiendi largitur: Quid autem stultius? quid à communi sensu remotius? Quid denique ipsius Placitis minùs accommodatum? Unde enim Corpus sit sensus particeps cui nihil quartæ istius innominatæ rei immiscetur? Deinde ad v. 396. contra Democritum fœliciter disputet, nec repugno, non enim inquiro utra Sententia potior sit, dum utraque est absurda: Et ut modò Animum Corpori conservandum credidit, sic ad v. 417. Corporis custodiam vicissim Animo commendet: Istam tutelam non invideo: Argumenta verò quibus ipsum Animum expugnat, consideremus.

Primum, à v. 425. ad v. 445. Tenuem & subtilem Corpoream Substantiam, qualem Animum supponit esse, distrahit & dispergit: Atque id fiat per me licet, Corporeus sit Animus, & quamvis crassus, & è particulis implexis conjunctus sit, eum tamen dissolubilem fatebor.

Secundum, à v. 445. ad v. 459. Tertium, à v. 460. ad v. 464, & Quartum, à v. 464. ad v. 473. Nihil efficiunt: Animum enim unà cum Corpore nasci, adolescere, & senescere minimè sentimus; Corpus nasci, adolescere, atque senescere sentimus, in Animo neque decrementum neque incrementum experimur; At verò in Infante non viget Animus, in Sene deficit; Quo argumento? nempe ineptus est Puer, & Senex desipit. Similiter Artificem peritissimum in Machina colloces, Aliæ verò partes istius Machinæ nimis rigescant, Aliæ sint æquo flaccidiores, deterantur aliæ, aliæ autem nimis turgescant; & deinde stultè expectabis ordinatos motus, licet maximè elaboret peritissimus ille Artifex. Deinde curas, luctumque suscipit Animus: Ergo est dissolubilis: Quia, viz. (alia non jam occurrit ratio) Luctus *Penetrans* & Curæ *Edaces* alibi appellantur. Digna mortali & Corporeo Animo ista ratiocinatio! Quarto autem argumento eadem responsio, quæ secundo, satisfacit.

Tribus sequentibus argumentis, à v. 475. ad v. 524. Medici respondeant, quanquam nil opus est responso: Crura vacillent, tardescat Lingua, & natent Oculi, quid hæc ad Animum? Jurgia denique gliscant; Neque id quidem mirum, quemadmodum quantumlibet alioquin peritus fuerit Citharistes, non poterit tamen non dissonantes cantilenas exprimere, si perturbatè intenderis, ac distenderis chordas Citharæ, quæ harmonicè ante pulsabatur. Similiter in morbo Epileptico ater ille Humor organa deturbat, atque inde isti motus incompositi. Cùm verò Organa tantum afficiat, & debilitet Morbus, quid aliud restituat Medicina? Septimum, à v. 525. ad v. 546. asserit Animam Hominis membratim morientis sensim deficere atque interire: Quasi frigescere non possunt Artus nisi Anima etiam frigescat: Hoc verò argumentum supponit Animam Corpoream esse & per totum Corpus diffusam, quod nondum probavit, & certò scio nemo unquam demonstrabit.

Octavum, à v. 547. ad v. 556. nihil agit, Neque enim ab alio intelligendi aut ratiocinandi vim habet Anima, quemadmodùm Auris audiendi, aut Oculus videndi mutuatur, verùm à seipsa id habet, ac idcircò mirum non est, si sejuncta à Corpore Auris non audiat, neque sejunctus Oculus videat, secreta autem à Corpore Mens intelligat ac ratiocinetur.

Nono, à v. 557. ad v. 578. hoc modo respondendum: Ut dum videmus Militem gladio, aliisque armis pugnantem, non dicimus tamen illum Armis destitutum non posse plagam ullam inferre, cùm manus adhuc suppetant quibus infligere ictus possit; sic cùm Anima membris undique, ut panoplia quadam induatur, organisque adeò corporeis varias functiones obeat, dicendum tamen non est, ubi istum omnem quasi militarem apparatum exuerit, nullam ipsi neque intelligendi neque sentiendi superesse functionem.

Decimi argumenti, à v. 579. ad v. 590. vires nemo agnoscet, nisi qui senserit Animum esse quasi fundamentum totius Animalis, & Corpus Animo tanquam Sale aliquo condiri, ne foeteat & putrescat.

Undecimum,

Undecimum, à v. 591. ad v. 605. nihil aliud est quàm in verbodusus; ideo enim vim aliquam videtur habere, quia ista spirituum defectio appellatur *Animi* deliquium.

Duo sequentia, à v. 606. ad v. 623. negant Animam exire posse integram, nisi per fauces expiretur, nec absurdè quidem, si Corporeus foret Animus: Addunt insuper Animam futuram dissolutionem metuentem ægrè atque invitò exire; Respondet apud Ciceronem Cato, *Quid quòd sapientissimus quisque æquissimo Animo moritur, stultissimus iniquissimo? Nonne vobis videtur Animus is, qui plus cernat & longius, videre se ad meliora proficisci; Ille autem cujus obtusior acies, non videre? Equidem efferor studio patres vestros, quos colui & dilexi, videndi; neque verò eos solum convenire aveo, sed illos etiam, de quibus audivi, & legi, & ipse conscripsi. Quò quidem me proficiscentem, haud scio quis facilè retraxerit; Quòd si quis Deus mihi largiatur ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valdè recusem; nec verò velim, quasi decurso spatio à Calce ad Carceres revocari.* Demum affirmant Animum, quoniam in Pectore Hominis semper situs est (si *Epicurum*, viz. audiamus) extra pectus non posse integrum manere, quasi Aves in nido natæ extra illum versari nequeant.

Decimum quintum, à v. 624. ad v. 633. ejusdem est cum reliquis farinæ, & Vulgus sapit: Nec Decimum sextum, à v. 634. ad v. 669. tam fusè explicâsset Poeta, si motum Animalem, eaque instrumenta quæ isti perficiendo inserviunt perspexisset. Sequenti à v. 670. ad v. 678. Plato & Pythagoras respondeant, istos enim solos premit, & alia jam ago: Decimum septimum & octavum, à v. 679. ad v. 712. supponunt Animum Corporeum per totum Corpus diffundi, & cunctis illius partibus alligari, quo nihil falsius, aut absurdius: in Capite, tanquam Princeps in Solio residet, ibique dominatur.

Quàm futilis sit ista, à v. 713. ad v. 740. de Vermibus observatio Omnes sentiunt, qui Vermes in Terra, Planta, Caseo, rebus profectò nunquam Animatis genitos viderunt.

Qui Animarum transmigrationem defendunt, isti effugiant nodos quos nectit Poeta, à v. 741. ad v. 769. Et deinde à v. 770. ad v. 776. Absurdus foret Animus, nisi cuperet Corpus vividum & vigens, fugeretque senio confectum. De sequentibus à v. 777. ad v. 784. Isti videant, si qui sint, qui Pythagoricas nugas aliquid esse putent: Quoniam verò Vigesimum quartum, à v. 785. ad v. 800. idem est cum Decimo quarto, ideò non alia hic quàm illic adhibenda est responsio.

A v. 801. ad v. 806. Rem immortalem rei mortali conjungere Præstantissimis Philosophis nondum visum fuit incongruum, aut absurdum; Deinde contra, à v. 807. ad v. 829. quartum genus rerum constituo, incorporeas, viz. substantias immortales: idque impudenter negabit Epicurus, cùm Deos suos æternos & indissolubiles constituerit. Demum, à v. 830. ad v. 841. Luctu penetranti affici, & curis edacibus vexari Animum, & Corpore morbis quibusdam correpto illum debitas functiones exercere non posse confitemur, at verò Animum inde fieri mortalem pertinaciter negamus.

Jam verò copiosiùs ostenderem frustra hæc omnia argumenta congerere & explicare *Lucretium*, Mortis enim metum non tollunt: Quippe iis qui bonis prosperisque rebus utuntur, quid calamitosius ista morte quæ sit στέρησις αἰσθήσεως? & Miseris talem mortem proponere qua extinguantur penitùs, sicque miseriarum sit finis, perinde est ac si jactato tempestatum sævitia proponatur naufragium, quo submersus suffocatusque procellam deinceps sensurus non sit: Hoc est egregium, quod præstant *Epicuri* dogmata, solatium; Quod tamen, quale est, Bonis omnibus & Piis invisum ac ingratum, & impios solos, quos nulla Philosophia curare debuit, juvabit.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBRI QUARTI
ARGUMENTUM.

I. Q*UA suprà libro primo usus est comparatione* Lucretius, *ut* Memmii *sui animum tantisper à contentione relaxaret; eadem hunc librum quartum à v.* 1. *ad v.* 26. *auspicatur, ut auditorem sibi docilem reddat, & attentum. II. Libri hujus proponit argumentum, quod ex industria cum superioribus connectit. Cùm enim primo & secundo Libro abundè docuerit, quæ & qualia sint rerum* Primordia, *quibus figuris distincta, quo motu ferantur, ac cæteras res procreent, Libro verò tertio* Animæ *atque* Animi *naturam fusiùs explicaverit, meritò sanè à v.* 26. *ad v.* 46. *hanc aliam subnectit disputationem de sensatione tam vigilantium quàm dormientium. Quam disputationem ut ex ordine absolvat, à* Simulachris *exorditur, quibus omnem sensationem fieri contendit. Docet itaque III. à rerum superficie tenuia quædam & subtilissima* Simulachra *mitti quæ passim per Aëra volitant, sigillatim tamen sub visum non cadunt, nisi à speculis aut Aqua repulsa in oculos incurrant, à v.* 46. *ad v.* 108. *IV. Subtilitatem horum* Simulachrorum *demonstrat, & subinde exiguitatem* Primordiorum *confirmat, ad v.* 129. *V. Simulachrorum duplex distinguit genus, alterum eorum, quæ sponte sua generantur in Aëre, qualia nonnunquam videmus fieri in nubibus, quæ modò Gigantum, modò Montium aut Belluarum imagines imitantur, alterum eorum quæ à rerum superficie avolant, quasi tenues rerum Exuviæ: & deinde à Rerum superficie has Exuvias perpetuò oriri docet, & ea motus celeritate per Aëra ferri, ut Luminis solaris jactum facilè superarent, à v.* 129. *ad v.* 217. *VI. Quia* Visus *Omnium sensuum primus habetur, ab eo exorditur, quem ex* Simulachrorum *seu* Imaginum *incursu fieri docet: Interim autem explicat ea omnia quæ ad* Visus *causas spectant, variaque de* Visu *problemata proponit, quæ ritè solvit & explicat, à v.* 217. *ad v.* 471. *VII. Ne verò aliquis ex problematis modò explicatis sensus fallaciæ arguat, illorum dignitatem copiosè adstruit, à v.* 471. *ad v.* 524. *Et subinde* Scepticos, *præcipuè à v.* 471. *ad v.* 479. *refutat: & demum asserit omnem Veritatem fidei sensuum inniti. VIII. His ita de* Visu *disputatis, cæteros sensus aggreditur, ac primùm docet* Vocem *ac* sonum *coporeas esse Imagines, quæ aurem pariter feriant & auditum faciant, Vocis naturam atque formatu-*

formaturam explicat. Cur eadem vox percipiatur à multis, rationem reddit; Quid sit Echo, quomodo fiat, à v. 524. ad v. 619. IX. Deinde de Sapore, & Gustu, de Odore, & Olfactu docet; Quid nempe sit Sapor, quid Odor, & cur non ab omnibus sentiantur. Cur Cibus idem aliis dulcis, Aliis amarus fiat; Cur Odor alius aliis sit magis aptus, & Vox aliis terrorem incutiat, quæ alios juvet, saltem non terreat, à v. 619. ad v. 726. X. de Imaginatione atque Cogitatione agit, quas per tenuissima rerum Simulachra seu imagines quæ in mentem incurrant, fieri pariter ait, inde varia de cogitationibus problemata proponit & explicat, Cur, v. g. videamur in Somnis videre illos, qui jam mortui sunt: Cur Simulachra rerum seu Imagines videantur nobis morari dum cogitamus ea. Cur subitò quisque cogitat quæ lubuerit: Cur in Somnis cernimus moveri, à v. 726. ad v. 820. XI. à v. 821. ad v. 905. Docet Linguam, Oculos, Aures, Nares, omnia denique sensationis Organa priùs nata esse quàm eorum usum, secùs verò in artificiosis rebus quæ pendent ex prævisa indigentia: XII. De Somno, ac Insomniis agit, imprimisque docet qua ratione fiat Somnus in nobis, & in cæteris Animantibus: Somniorum varias assignat causas, & demum ad res Venereas delapsus à v. 1050. usque ad finem libri de Amore, Sterilitate, Fœcunditate, &c. liberiùs forsan & apertiùs quàm par erat, (sed Philosophi in hisce rebus sibi maximè indulgent) disputat.

T. LUCRETII CARI DE RERUM NATURA

LIBER QUARTUS.

INTERPRETATIO.

Peragro avias sedes Musarum nullius olim pedibus calcatas, placet adire fontes illibatos, & inde Aquas haurire; placet novos flores legere, & ex iis locis nobilem mihi Coronam decerpere, è quibus Musæ nullius unquam caput ornârunt. Primùm quod de rebus maximi momenti cano, animosque Hominum arctis Religionis vinculis eximo; deinde quòd de rebus tam obscuris tam lucida scribo Carmina, Musæo lepore cuncta contingens; Neque hoc temerè videtur fieri, verùm ut Medici, cum amara absynthia Pueris conantur dare, poculi oras dulci flavoque melle circumlinunt, ut incauti Pueri ludificentur labrorum tenus, at interim amarum absynthii succum epotent, atque ita decepti non damnum aliquod hac fraude patiantur, sed ut hausto medicamine recreati convalescant: Sic Ego, quoniam hæc nostra Philosophia videtur horrida & tristis illis omnibus, quibus nondum fuerit perspecta, Vulgusque Hominum eam maximè

AVia Pieridum peragro loca nullius antè
Trita solo, juvat integros accedere fonteis:
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores,
Insignemque Meo capiti petere inde coronam,
Unde priùs Nulli velârint tempora Musæ. 5
Primùm quòd magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exsolvere pergo;
Deinde, quòd obscura de re tam lucida pango
Carmina, musæo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur. 10
Nam veluti Pueris absynthia tetra Medentes,
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circùm
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore,
Ut Puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum 15
Absynthî laticem, deceptaque non capiatur;
Sed potiùs tali tactu recreata valescat.
Sic Ego nunc, quoniam hæc Ratio plerumq; videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab Hac; volui tibi suaviloquenti 20

NOTÆ.

1. *Avia Pieridum.*] Istos 25. versus quibus attentum sibi Memmium suum, aut alium quemvis Lectorem reddere conatur, vid. lib. I. v. 925.

2. *Integros.*] Terentius, Prol. Adel.

Plautus hunc locum
Reliquit integrum.

9. *Lepore.*] Quidam Codd. *Liquore*, imperitè: lib. I. v. 29.

Quò magis æternum da dictis, Diva, leporem.

17. *Tactu.*] Alii pro *Pacto* contendunt, *Tractu*, id est *Haustu*, Gifanius: Non tanti.

Carmine

Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Museo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum; ac persentis utilitatem. 25
Sed quoniam docui, cunctarum Exordia rerum
Qualia sint, & quàm variis distantia formis
Sponte sua volitent æterno percita motu:
Quoque modo possint res ex his quæque creari:
Atque Animi quoniam docui natura quid esset, 30
Et quibus è rebus cum Corpore compta vigeret;
Quove modo distracta rediret in Ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quæ rerum Simulacra vocamus:
Quæ quasi Membranæ summo de corpore rerum 35
Dereptæ volitant ultro citroque per auras:
Atque eadem nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificant, atque in somnis, cùm sæpe figuras
Contuimur miras, simulacraque luce carentum;
Quæ nos horrificè languenteis sæpe sopore 40
Excierunt: Ne fortè Animas Acherunte reamur
Effugere,

aversatur; dulci Carmine Tibi(Lector) *nostra dogmata explicare, illaque suavi Musarum melle quasi circumlinere volui; si forsan tali commento in meis libris mentem tuam detinere possim, donec totam Naturam rerum penitùs habeas perspectam, istiusque cognitionis utilitatem percipias. Quoniàm verò docui qualia sunt Rerum cunctarum principia, & quàm variis figuris à se invicem distincta æterno motu agitata sponte sua volitant, & quo modo res omnes ex illis fieri & componi possunt: Quoniam etiam docui qualis sit Animi natura, è quibus Principiis composita, & quo modo Corpori conjuncta vigeat, & quo modo à Corpore separata in sua Principia redeat & dissipetur: Nunc incipiam demonstrare (& hæc pars operis reliquis partibus mirè convenit) esse Ea, quæ appellamus* Idola *rerum, quæ veluti pelliculæ de summo Corpore detractæ huc & illuc per Aëra vagantur: Quæ aliquando in nos vigilantes incursantia Animos nostros terrent, aliquando in nos somno sopitos, cum formas horrendas intueri videamur, & Mortuorum* Idola, *quæ nos somno sopitos maximo cum horrore sæpe excitant: Ne fortè credamus Animas è Tartaro*

NOTÆ.

25. *Persentis.*] Ut in præcedenti versu *Perspicis: Præsentis* Lambini admitti non debet.

26. *Sed quoniam docui*, &c.] V. 7. breviter recenset ea quæ in præcedentibus libris disputaverat, Primo & Secundo libro *Atomorum* Naturam, Affectiones, Motus denique & Concilia absolverat, in tertio Principia Animæ Animamque ipsam tam Corpori conjunctam, quàm à Corpore separatam consideraverat; & deinde, v. 13. hujus libri quarti argumentum complectitur, viz. aget de Simulachris, quæ veluti membranæ corticesque Corporum à rerum superficie perpetuò fluunt, nobisque illarum species & figuras deferunt; Si sincera integraque adveniant, tum res veras percipimus; Si mutilata, inversa, aut cum aliis conjuncta, inde Centaurorum, & aliorum id genus monstrorum phantasmata; aliquando etiam (namque Animæ cum Corporibus intereunt) Mortuorum spectra.

31. *Cum Corpore compta.*] *Cõpta*, seu *Coapta*. Faber: Ut & lib. III. v. 260.

———*Quibusque*
Cõpta modis vigeat———

32. *Ordia prima.*] Primordia.

34. *Rerum Simulachra.*] Intelligit species rerum, quas vulgò intentionales vocant, εἴδωλα, τύπους, ὑμένας, membranulas, effluvia ex superficie corporea, quæ ex omnibus omninò rebus perpetuò emanant, & Animos impellunt. Latinis *Spectra: Figuræ, Imagines, Effigies: Quarum incursu*, ut inquit Cicero ex Epicuro, 1. de Fin. *non modò videmus, sed etiam cogitamus.*

40. *Horrificè.*] Lib. II. v. 609.

Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrificè *fertur divinæ Matris imago.*

41. *Ne fortè Animas.*] Huc tendit *Lucretius*, nam ex instituto *Epicuri* τὰ φυσικὰ

Effugere, aut Umbras inter vivos volitare:
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Cùm Corpus simul, atque Animi natura peremta,
In sua discessum dederunt Primordia quæque. 45
Dico igitur, rerum Effigias, tenueisque figuras
Mittier ab rebus summo de corpore earum;
Quæ quasi Membrana, velCortex nominitanda'st,
Quòd speciem, ac formam similem gerit ejus Imago,
Quoiuscunque cluet de corpore fusa vagari. 50
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde;
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffusa solutè,
Robora seu Fumum mittunt, ignesque Vaporem:
Et partim contexta magis, condensaq; ut olim 55
Cùm veteres ponunt tunicas æstate Cicadæ;
Et Vituli cùm membranas de corpore summo
Nascentes mittunt, & item cùm lubrica Serpens
Exuit in spinis vestem: Nam sæpe videmus
Illorum spoliis vepreis volitantibus auctas. 60
Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet Imago
Ab rebus mitti summo de corpore earum.
Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Quàm quæ tenuia sunt, hiscendi'st nulla potestas.
Præsertim cùm sint in summis corpora rebus 65

evolare, aut Umbras inter Vivos volitare: Ne etiam credamus aliquid nostri relinqui posse post mortem, cum & Corpus & Anima consumta in sua Primordia redierunt. Dico igitur Simulachra, tenuesque figuras rerum mitti à summo rerum Corpore (Superficie) quæ Membrana vel Cortex istarum rerum benè dici possit, quòd formam fert ejus rei à qua emissa volitat. Hoc autem, quamvis rudis Tibi sit animus & minùs attentus, ex his quæ dicturus sum facilè percipies. Primò quoniam multæ res (ad sensum provoco) Corpora è se emittunt, partim rara, nec compacta; sic Ligna mittunt Fumum, & Ignis Vaporem: partim densa magis & compacta, ut cum Cicadæ veteres tunicas in æstate deponunt, & cum Vituli nascentes pelliculas de summo Corpore deponunt, & cum Serpens lubrica tunicam in vepribus exuit, sæpe enim videmus vepres tenuibus illorum exuviis ornatos. Quoniam verò certum est hæc Corpora emissa esse, tenue quoque & subtile Simulachrum *à summo rerum Corpore (superficie) mitti debet, cur enim illa quæ densa sunt & compacta potiùs à Corpore recederent, quàm ea quæ sunt tenuia & subtilia, nulla omninò ratio reddi potest: Præcipuè cum in rerum superficie*

NOTÆ.

perlustranda existimabat, ideo tantùm, ut Hominum Animi Religionis vinculis expediri possint faciliùs: *Faber*.

46. *Dico igitur rerum effigias.*] Quæ, v. 34. *Simulachra*, jam *Effigias rerum, tenues Figuras, Membranam*, & Corticem appellat; Eaque mitti à rerum superficie, v. 5. asserit: & deinde, v. 19. hoc modo probat. Res multæ (idque ipsi Oculi agnoscunt) è se mittunt Corpora, quædam rara & tenuia, Sic Lignum Fumum, Calorem Ignis; quædam spissa magis & compacta, sic Cicadæ & Serpentes pelles suas; Quis autem tenuia quædam *Simulachra* avolare à rerum superficie dubitet, cùm videat spissa magis & solida deponi? Præsertim cùm sint minuta Corpuscula in rerum superficie, seu prima fronte collocata, quæ facilè sese expedire possunt, & avolare. Epicurus ipse. καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων, τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν. *Effigias* verò, ut apud Plautum, *Hæc est Veneris* Effigia.

47. *Summo de Corpore.*] Rectè, si unquam aliàs, Lambinus Gifanium cum suo *Cortice* è Codd. desumpto castigat. *Effigies*, viz. *de rerum Cortice*, nominanda est *Cortex*: Quid ineptius? Epicurus autem hæc *Simulachra* excitat ἀπὸ τῆς σωμάτων ἐπιπολῆς. Vid. etiam v. 35. & v. 62.

56. *Veteres.*] *Teretes*, Alii: Et pro *Æstate*, *Ætate*, frustra.

61. *Hæc quoniam.*] *Quæ quoniam.*

64. *Hiscendi est nulla potestas.*] Ne Hiscere quidem licet, nulla omnino ratio reddi potest: Ita ex optimis Codd. *Lambinus*, & vani isti qui *Ostendi* præferunt.

Multa minuta, jaci quæ possint ordine eodem
Quo fuerint, veterem & formæ servare figuram;
Et multò citiùs, quantò minùs endopediri
Pauca queunt, & sunt in prima fronte locata.
Nam certè jaci, atque emergere multa videmus, 70
Non solùm ex alto, penitusque, ut diximus ante,
Verùm de summis ipsum quoque sæpe colorem:
Et volgò faciunt id lutea, russaque Vela,
Et ferrugina, cùm magnis intenta Theatris
Per malos volgata, trabeisque trementia flutant: 75
Namque ibi consessum Caveaï subter, & omnem
Scenaï speciem, Patrum, Matrumque, Deorũque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore:
Et quantò circum mage sunt inclusa Theatri
Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore 80
Omnia conrident conrepta luce diei.
Ergo Lintea de summo cùm corpore fucum
Mittunt, Effigias quoque debent mittere tenueis
Res quæque, ex summo quoniam jaculantur utræque.

multa sunt minuta Corpora, quæ emitti possunt eo ordine quo in Corpore sita erant, & formam figuramque rei retinere; imò tantò citiùs mitti possunt quantò pauca Corpora & ea quæ sunt in superficie rei locata minùs impediri possunt, quàm ea quæ plura sunt, & interius locata. Nam profectò videmus multas res non solùm ex interioribus partibus Corporis, ut modò docuimus, emergere, sed de superficiebus ipsum Colorem emitti. Et Vela lutei, russi, aut ferruginei coloris id sæpe faciunt, cum spatiosis Theatris intenta per malos & trabes dispansa fluitant: namque totum in Cavea consessum, Scenam omnem, Patres, Matronas, atque Deos tingunt, suoque colore fluitare cogunt: Et quantò magis Theatra sunt hujusmodi Velis obducta, tantò magis venusto colore, qui seipsum luci adjungit, omnia lepidè perfunduntur. Igitur cum Vela de superficie sua colorem mittant, quælibet res debent tenuia Simulachra mittere, quoniam à superficie utraque mittuntur.

NOTÆ.

67. *Veterem & formæ.*] Alii *Solitam*, Quidam *& consimilem*, seu *& conformem:* Gifanius,

Et con formæ servare figuram:

viz. *conservare: Forma* autem secundum Epicurum est id, quod in Corporis superficie continenter remanet, ipsa Imagine tanquam Spolio continenter avolante: Aliquid, viz. Coloris Solido inhæret, aliquid derasum transfertur, quod sit Simulachrum.

69. *Pauca queunt.*] Ait Poeta, *Summis in rebus multa minuta Corpora esse quæ jaci possint*, &c. Et reverà longè plurima esse ea debent, alioquoi unde tandem perenne illud Specierum effluvium? Vides eam esse *Lucretii* sententiam, Corpora *multa* minuta esse in summis rebus, quæ quanquam sint *multa*, tamen tantò citiùs jaciuntur, quantò minùs impediri possunt *Pauca:* Id autem dicere, non modò inconstantis Hominis est, sed ejus etiam, qui rei Physicæ imperitissimus sit: Itaque non *Pauca* legi, sed *Parva* necesse est; Pergit enim, & ut probet *multa* Corpora profundi ex rebus, hos versus subjicit:

Nam certè jaci, atque emergere multa *videmus*
Non solùm ex alto, penitusque, ut diximus antè,
Verum de Summis, &c. Faber.

Pro *& sunt*, Gifanius *ut sunt.*

70. *Nam certè jaci*, &c.] V. 15. confirmat quod superiori argumento assumserat, idque probat experimento, quo constat *Colores* ita delibrari à summis Corporibus, ut *Imaginum* quoque direptionem arguant: Quippe Vela Theatris intenta totum scenæ apparatum, Populumque spectantem suo Colore perfundunt:

Nam jacier certè, *atque emergere:* Gassendus:

Alii, *Nam certè jaci* ac tergeri: vel
Nam detergeri *atque emergere:*

75. *Volgata.*] Volitantia, Sic lib. II. v. 163. & 364. *Pervolgant;* & jam infra, v. 208, & lib. V. v. 1161.

77. *Deorum.*] Nam ibi Deorum Simulachra, quippe Ludi id genus Religionis pars erant.

Sunt igitur, jam formarum vestigia certa, 85
Quæ vulgò volitant subtili prædita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.
Præterea, omnis Odos, Fumus, Vapor, atque aliæ res
Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant,
Ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortæ, 90
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coortæ.
At contrà, tenuis summi membrana Coloris
Cum jacitur, nihil est, quod eam discerpere possit,
In promptu quoniam'st in prima fronte locata. 95
Postremò, in Speculis, in Aqua, Splendoreque in omni
Quæcunque apparent nobis Simulachra necesse'st,
Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum:
Nam cur illa cadant magis, ab rebusque recedant 100
Corpora res multæ quæ mittunt Corpore aperto,
Quàm quæ tenuia sunt, hiscendi'st nulla potestas.

Sunt igitur certæ rerum imagines, quæ tenues subtilesque per Aëra volitant, quæ tamen sigillatim, & separatæ videri nequeunt; Præterea, omnis Odor, Fumus, Vapor, atque aliæ ejusdem generis res idcirco raræ & dispersæ è rebus emergunt, quia dum in partibus interioribus natæ ex alto veniunt, nec viæ sunt rectæ per quas egredi conantur, per obliquos & tortuosos meatus ascendentes discerpuntur: è contra verò cum summi coloris tenuis membrana mittitur, nihil est quod eam possit scindere, quoniam est in rei superficie locata. Postremò, ut illa omnia Simulachra quæ in Speculis, in Aqua, omnique re plana & polita apparent nobis sint è missis imaginibus composita necesse est, quoniam formam rerum & figuram referunt: Nam cur illa Corpora quæ sub sensum cadunt potiùs à rebus mitterentur, quæ tamen plurima nos videmus mitti, quàm illa quæ tenuia & subtilia sunt, nulla profectò ratio reddi potest.

NOTÆ.

85. *Sunt igitur*, &c.] His 3. v. concludit ex disputatis & probatis hactenus esse ista, de quibus agitur, rerum Simulachra: Pro *certa* quidam legunt *cæca*, quos Ego non sequor.

88. *Præterea, Omnis odos*, &c.] Suprà, v. 66. docuit, *Simulachra jaci ordine eodem*
Quo fuerint, veterem & formæ servare figuram.
V. 8. ostendit se non ineptè illud docuisse, ideo enim eundem ordinem servant, quoniam avolant à Corporis superficie, unde omnes *Simulachrorum* partes æquè facilè se expediunt, inde per nullos meatus, & viarum anfractus feruntur, ut Odor, Fumus, Vapor, & id genus alia quæ è rerum partibus interioribus fluunt, & eam ob caussam confusa volitant, & dispersa.

96. *Postremò, in Speculis*, &c.] Denique probat, v. 13. dari Imagines è rerum Superficie dereptas; *Simulachra* quæ à nobis cernuntur in Speculis, in Aqua, & in re qualibet plana & lævigata, simillima sunt iis rebus quarum sunt *Simulachra*: Ergo necesse est ista *Simulachra* ex Imaginibus ab ipsis rebus dereptis componi; Nam nulla alia causa reddi potest tam exactæ similitudinis, nisi cortex summus ille, qui toti rei dudum hærens, quasi membrana separatur, & appellit in Speculum, aut Aquam: Notabis autem singulas rerum imagines, quæ in speculis aut in Aqua cernuntur non unas esse, sed multas, quæ jugi repulsu ad Oculos rejectæ non plures, sed quasi una Imago videantur. Sanè Experientia monstrat Imagines ex ipsis usque Corporibus in Specula transmitti, quando illis præsentibus appellunt in Speculum, re quapiam interposita à progressu in Speculum arceantur, ac si moveantur Corpora, moventur & ipsæ, si invertantur, invertuntur; si discedant, abeunt; si absint, sunt nullæ.

99. *Esse eorum.*] Τὸ εἶναι, ἡ οὐσία.

102. *Hiscendi.*] Ita suprà, v. 64. idem ac v. 128.
———Dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.

Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
Effigiæ, singillatim quas cernere nemo
Cùm possit; tamen assiduo, crebroque repulsu 105
Rejectæ, reddunt Speculorum ex æquore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur quoique figuræ:
Nunc age, quàm tenui natura constet Imago,
Percipe: & imprimis quoniam Primordia tantum 110
Sunt infra nostros sensus, tantòque minora,
Quàm quæ primùm oculi cœptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, Exordia rerum
Cunctarum quàm sint subtilia, percipe paucis.
Primùm Animalia sunt jam partim tantula, eorum 115
Tertia pars nulla ut possit ratione videri.
Horũ Intestinum quodvis quale esse putandũ 'st?
Quid? Cordis globus aut Oculi? quid? Membra? quid? Artus?
Quantula sunt? quid? præterea Primordia quæque,
Unde Anima, atque Animi constet natura necessum 'st, 120
Nonne vides, quàm sint subtilia, quàmq; minuta?
Præterea, quæcunque suo de corpore odorem
Exspirant

Sunt igitur tenues rerum imagines rebus ipsis similes, quas cum nemo sigillatim queat videre, tamen à levi & æquabili speculo jugiter rejectæ oculos movent, & sub visum cadunt: Nec alia ratione videtur fieri posse ut Simulachra à speculis rejecta essent rebus ipsis tam similia, earumque formam & figuram ostenderent. Nunc verò disce quàm tenuia & subtilia sint ista Simulachra, & imprimis quoniam rerum Semina (Atomi) sunt infra nostros sensus, atque tantò minora quàm Corpora illa, quæ propter exiguitatem primùm aciem oculorum fugiunt: Ut verò obiter demonstrarem subtilitatem & exiguitatem Atomorum, hæc breviter: Primùm sunt quædam Animalia tam minuta, ut eorum tertia pars nullo modo videri possit: Quàm minutum putandum est quodvis horum Animalium Intestinum? Cordis globus, aut Oculi, membra atque artus quàm minuta sunt? Nonne etiam intelligis quàm subtilia & minuta debent esse singula illa Semina è quibus illorum Animalium Anima componatur? Præterea, quæcunque Corpora gravem odorem exspirant,

NOTÆ.

109. *Nunc age, quàm tenui*, &c.] Harum Imaginum affectiones explicaturus, primò, v. 13. docet summam tenuitatem, talem quidem quæ vix concipi possit, illis convenire: Res ut declaretur, cogita duntaxat Nihil esse aliud Imagines quàm Atomorum tenuissimas, pellicularum instar, contexturas: At quanta sit Atomorum subtilitas, quarum innumeræ Myriades necessariæ sunt minutissimo Animalculo, *Acari*, v. g. membrulove etiam ejus compingendo? Id nempe satis est ut intelligas, Si Imago constiterit ex ejusmodi Atomis quæ non κατὰ βάθος, quod est *Epicuri* verbum, cohærescant, esse debere Imaginem multis myriadum myriadibus ipsa unius *Acari* particulæve ejus crassitudine tenuiorem. Epicurus ipse, καὶ μὲν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότητι ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων, τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν: & alibi, ὅτε τὰ εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται, οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων.

112. *Quàm quæ primùm Oculi.*] Summum cacumen concretorum: *Faber.* Vid. lib. I. v. 593.

122. *Præterea, quæcunque suo*, &c.] Horum 8. v. sensus est. Cùm tanta Corpusculorum copia ex hisce Herbis graveolentibus exhaletur, ut vicinum Aërem compleat, dici non potest quantula sit pars quæ ex superficie deripitur, ac proinde cùm Imago sit ex iis duntaxat quæ ex superficie dimanant, & cum Visus sensorio habent Analogiam, excedere fidem quantæ tenuitatis esse Imago debeat, & maximè, cùm post multum tempus nihil quod sensibile sit exhalatum deprehendatur; Mira sanè tenuitas Vaporis odoriferi, ac proinde Corpusculorum ex quibus Vapor totus constat, cum v. g.

Exspirant acrem, Panaces, Absinthia tetra,
Abrotonique graves, & tristia Centaurea:
Horum unumquodvis leviter si fortè ciebis, 125
Quamprimum noscas rerum Simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu.
Quorum quantula pars sit Imago, dicere nemo'st
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Sed ne fortè putes ea demum sola vagare, 130
Quæcunque ab rebus rerum Simulacra recedunt:
Sunt etiam, quæ sponte sua gignuntur, & ipsa
Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aër:
Quæ multis formata modis sublimè feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant: 135
Et quoiusque modi formarum vertere in ora.
Ut nubeis facilè interdum concrescere in alto
Cernimus, & mundi speciem violare serenam,
Aëra mulcenteis motu: Nam sæpe Gigantum
Ora

qualia sunt Panaces, amara Absynthia, gravcolentes Abrotoni & amara Centaurea, si Horum Corporum unumquodvis leviter motitabis, facilè cognosces multa rerum Simulachra multis modis vagari, nulla vi, & sensu cassa: quorum Simulachrorum quantilla pars Imago sit nemo potest dicere, aut illius subtilitatem dictis explicare: Ne verò forsan credas ea tantùm Simulachra, quæ à rebus ipsis emittuntur per Aëra vagari, sunt etiam quædam Simulachra, quæ sponte sua gignuntur, & in hoc nostro inferiori Cælo, qui Aër dicitur, coalescunt; Quæ quidem multis modis mirè formata in altum feruntur, & cùm tenuia sint & minùs compacta formam suam subinde mutant, & cujuslibet figuræ speciem induunt; Ut aliquando videmus Nubes facilè in alto concrescere, & per Aërem delatas serenam Cæli faciem sua nigredine deturpare; Sæpe enim videmus species Gigantum

NOTÆ.

ex pomo per aliquot menses continuos emanat; & Pomum tamen nihilo factum minutius observetur. Cogita porrò quàm crassus sit iste Vapor respectu Imaginis, & agnosces *Imagines*, quæ per plures annos funduntur, si compositæ fuerint, non effecturas tantam molem; quanta est Vaporis uno momento temporis effluentis.

125. *Ciebis.*] Alii *Movebis:* Vossius verò ad Catullum, p. 270. *Revolvas:* & in sequenti versu è veteris scripturæ vestigiis, *Quin potis es noscas.*

127. *Cassaque sensu.*] Alii interpretantur, *Privata sensu*, ut *Aër lumine cassus; Cassum Anima Corpus*, &c. quasi id ageret *Lucretius*, ne hæc Simulachra sensum non habere nesciamus: At verò *Nulla vi, Cassaque sensu* meliùs interpreteris, Quæ vi tam debili feruntur, ut Organa movere, sensumque excitare non possint.

130. *Sed ne fortè putes*, &c.] Post expositum familiarem illum, ac præcipuum modum generationis Imaginum, quas ἀποςάσεις & ἀπόῤῥοιας vocat *Epicurus*, quia fiunt continua quadam direptione avolationeque tenuium quasi membranularum ab extimis Corporibus; v. 14. explicat aliud Genus Imaginum, quas συςάσεις vocat *Epicurus*, quia sunt quasi quædam coagmentationes sponte sua in medio Aëre natæ, tanquam nubes, neque è rebus ipsis reverà profluunt. Inde Gigantes, Montes, Urbes, & id genus alia inter nubes sæpe videmus, & stulti admirantur; Diodorus Siculus spectra commemorat formari sponte solita in Africæ regionibus, quæ sunt ultra Syrtes & Cyrenen sitæ: περὶ γὰρ τινὰς καιρὸς καὶ μάλιςα κατὰ τὰς νηνεμίας, Συςάσεις ὁρῶνται καθὰ τὸν Αέρα παντοίων ζώων ἰδέας ἐμφαίνουσαι: τούτων δὲ αἱ μὲν ἠρεμοῦσιν, αἱ δὲ κίνησιν λαμβάνουσι, καὶ ποτὲ μὲν ὑποφεύγουσι, ποτὲ δὲ διώκουσι, &c. Epicuri voce Συςάσεις utitur *Diodorus*, ipse Epicuræus. Similia habet *Pomponius Mela* de Mauritania quæ retrò Atlantem, Similia *Plinius* de Scythiæ regionibus quæ infra Imaum: Nota etiam sunt, quæ de *Morgana*, seu celebri illo Rheginorum spectaculo prodidit Kircherus: & in omni ferè regione istiusmodi Spectra plurimi vident, saltem putant se vidisse.

139. *Aëra mulcentes motu.*] Alii, *Aëre mulcentes motum:* Gifanius, *Aëra mulgentes motum:*

Ora volare videntur, & umbram ducere latè : 140
Interdum magni montes, avolsaque saxa
Montibus anteire, & solem succedere præter :
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quàm facili, & celeri ratione genantur,
Perpetuòque fluant ab rebus, lapsaque cedant. 145
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quòd jaculentur : & hoc alias cùm pervenit in res,
Transit, ut in primis Vestem : Sed in aspera Saxa,
Aut in materiem ut Ligni pervenit ; ibi jam
Scinditur, ut nullum Simulacrum reddere possit. 150
At cùm, splendida quæ constant, oppôsta fuerunt,
Densaque, ut in primis Speculum 'st : Nihil accidit horum,
Nam neque uti vestem possit transire, neque ante
Scindi, quàm meminit lævor præstare salutem.
Quapròpter fit, ut hinc nobis Simulacra genantur, 155
Et quamvis subitò, quovis in tempore, quamque
Rem contra Speculum ponas, apparet Imago :

per altum ferri, & latam umbram explicare ; Aliquando magni montes, aut Saxa montibus avulsa præcedere solem, aut subire ; & post hæc ferarum monstra in nubibus vaguri & tenebras facere videntur. Nunc autem percipe quàm facili celerique ratione ista Simulachra generantur, jugique fluore à rebus avolantia recedant. Semper enim præsto est aliquod extremum in rerum superficie quod istæ res emittant : Et hoc ita emissum cum pervenit in alias res, ut cum in vestem, v. gr. pervenerit, illas permeat : sed ubi in aspera Saxa, lignumve pervenerit ibi frangitur & discerpitur, ita ut rei ipsius è qua emittitur imaginem reddere nequeat, At cum polita densaque Corpora illi opposita sunt in quæ incidat, quale Corpus Speculum præcipuè est, tam nihil horum accidit, (neque permeat, neque frangitar) non enim potest permeare ista Corpora tanquam Vestem, neve frangitur & discerpitur priusquam læve Speculum integrum reddit & illæsum ; & inde fit quòd Imagines ad nostros oculos ferantur : & repentè licet, quovis etiam temporis momento, rem aliquam ponas contra Speculum, illius rei Imago apparet ;

NOTÆ.

tum : id est, impellentes, vel agitantes : Sic Ennius,

Mulserat huc navem compulsam fluctibus Pontus.

Cicero in Arati Phænomen.

At propter se Aquila ardenti cum Corpore portat
Igniferum mulgens *tremebundis Aëra pennis.*

Alii : Aëra *mulcantes* motu : *Mulcare* autem verberare, & pene mutilare est, modò autem dixit,

Cæli faciem violare *Serenam.*

Decem hi versus sunt in Codd. miserè turbati, in aliquem saltem ordinem redegit *Lambinus*, forsan non in optimum. Versum igitur 143.

Inde alios trahere atque inducere bellua *nimbos*,

loco suo motum versui 138.

Mundi speciem violare serenam,

subjungas, & cum Gassendo legas :

Inde alios trahere, atque inducere Nubila *nimbos*. Nihil tamen muto.

144. *Nunc ea quàm facili & celeri*, &c.] Perpetuo & jugi fluore & omni temporis momento Simulachra à rebus mitti, v. 18. probat argumento à *Speculis* ducto ; Profer Speculum, cujuslibet rei objectæ Imago subitò apparet, quod tamen non fieret, nisi istius rei Imago ab ipso Corpore fluens ab isto Speculo rejiceretur : Si inquiras cur aliæ res non repellant Imagines ? Respondet, alias esse raras, quas *Simulachra* permeant ; alias porosas aut asperas esse quibus scinduntur Imagines & dissipantur ; In læve verò, & æquabile Corpus impingant, quale est Speculum, subitò ad Oculos reflectuntur. *Epicurus* apud Laertium, ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα τῷ νοήματι συμβαίνει, καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῆς σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς συμβαίνει, σῴζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν Ατόμων ἐπὶ πολὺν χρόνον, εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει.

152. *Nihil accidit horum.*] Gifanius, *Nihil occidit*, viz. Nihil Simulachrorum tum perit ; Hæc quidem ferri potest lectio, sed altera probabilior.

unde manifestum est tenues rerum texturas, & veluti Cortices jugi fluore avolare: Brevi ergo temporis spatio multa Simulachra generantur, & meritò dicitur illa celeri ratione nasci. Et ut Sol debet brevi temporis spatio multam lucem emittere, ut Cœlum omne sit illa perpetuò repletum; Sic etiam necesse est ut Rerum multa Simulachra in puncto temporis à rebus in omnes undique partes jaciantur, quocunque enim Speculum obvertimus, in illo apparent res ea forma eoque colore quo revera sunt. Præterea, cum Cœli facies modò fuerit maximè serena, subitò fœdis densisque tenebris ex omni parte obducitur, ita ut putes omnes tenebras Inferos reliquisse, & spatiosa Cœli loca replevisse, tam atra & horrenda nox è coactis nubibus coorta impendet desuper, & terret. At istarum nubium quantilla pars Imago *sit, nemo potest dicere, aut illius exiguitatem verbis explicare. Nunc autem age, quanta celeritate Simulachra hæc moventur,*

Perpetuò fluere ut noscas è corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio Simulacra genuntur, 160
Ut meritò celer his rebus dicatur origo.
Et quasi multa brevi spatio summittere debet
Lumina Sol, ut perpetuò sint omnia plena:
Sic à rebus item simili ratione necesse 'st
Temporis in puncto rerum Simulacra ferantur 165
Multa modis multis in cunctas undique parteis:
Quandoquidem Speculum queiscunque obvertimus oris,
Res ibi respondent simili forma, atque colore.
Præterea, modò quom fuerit liquidissima cœli
Tempestas, perquàm subitò fit turbida fœdè 170
Undique, uti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquisse, & magnas cœli complesse cavernas.
Usque adeò tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora superne.
Quorum quantula pars sit Imago, dicere nemo 'st, 175
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quàm celeri motu Simulacra ferantur,

NOTÆ.

158. *Perpetuò fluere.*] Ea enim est *Epicuri* sententia, Imaginem, quæ in Speculo cernitur non esse quid unum constans, certum, stabile, & idem, sed alias atque alias Imagines, alteram in alterius locum, deinceps & sine ulla interruptione succedentes.

159. *Texturas.*] Meursius, *Exturas rerum.*

162. *Et quasi multa brevi*, &c.] Perpetuum jugemque Imaginum fluorem, v. 7. illustrat & confirmat; Ut Luce plena sint omnia, radii à Sole perpetuò mittendi sunt, pari ratione Simulachra à rebus avolent necesse est, quocunque enim obvertas Speculum, apparet rei oppositæ Imago, nec, quamdiu res situm suum servat, ista disparet Imago.

167. *Queiscunque obvertimus Oris.*] Alii,

—— Quocunque *obvertimus*, illinc
Res tibi respondent; Alii;
—— *Speculum* quoicunque *obvertimus*
Æris.

Lambinus maluit,
Quoicunque *obvertimus* oræ.

Alius verò nescio quis legit,
Quocunque *obvertimus*, omneis
Res tibi respondent.

169. *Præterea, modò cùm fuerit*, &c.] Aliud, sed id minùs validum argumentum, v. 8. sequentes continent; Serenum Cœlum videmus subitò densis nubibus obductum; Istæ verò Nubes è Terra aut è Mari surgunt, spissa sunt graviaque Corpora: Quid igitur tenues levesque Imagines moretur?

169. Hos versus iniquo loco dispositos esse existimat *Nardius*, & superiùs collocari debere, quà de Imaginum exilitate agitur; sed quis iste *Nardius*?

172. *Cœli complesse cavernas.*] Varro,
Nubes Aquaï frigido velo leves
Cœli cavernas *aureas subduxerunt.*

Cicero in Arato,
Dicitur & latè Cœli lustrare cavernas.

177. *Nunc age quàm celeri*, &c.] V. 7. monet *Lucretius*, se de Imaginum harum mobilitate breviter disputaturum; nec profectò longa disputatione opus, cùm Simulachra vagari ea motus celeritate, qua nulla major potest concipi, Specula demonstrant.

Et

Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita sit, longo ut spatio brevis hora teratur,
In quemcunq; locum diverso numine tendunt, 180
Suavidicis potiùs, quàm multis versibus edam:
Parvus ut est Cycni melior canor, ille Gruum quàm
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
Principio, persæpe leveis res, atque minutis
Corporibus factas, celereis licet esse videre. 185
In quo jam genere 'st Solis lux, & vapor ejus,
Propterea quia sunt è primis facta minutis:
Quæ quasi truduntur, perque Aëris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confestim lumine lumen, 190
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.
Quapropter Simulacra pari ratione necesse 'st
Immemorabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto: primùm quòd parvola causa
Est procul à tergo quæ provehat, atque propellat: 195
Deinde, quòd usque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facilè ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per Aëris intervallum.
Præterea, si, quæ penitus Corpuscula rerum

& quàm celer sit eorum transitus cum Aëra pervolant, ita ut immensum Loci spatium brevi temporis spatio emetiantur in quemcunque locum vario motu singula ferantur; suavibus potiùs quàm multis versibus explicabo; ut parvus brevisque Oloris cantus gratior est quàm iste Gruum magnus strepitus, qui longè per Aëra diffunditur. Primò, sæpe videmus leves res, & factas è minutis Corporibus celeri motu ferri: Cujus generis sunt Lux Solis, atque ejus Calor; quia componuntur è minutis Seminibus, quæ quasi protruduntur, & per interjacentem Aëra transeunt ab alio Calore & Luce à tergo insequente propulsa: Nam jugi fluore Lux Lucem sequitur, & perpetuo continuatoque impulsu splendor à splendore protruditur. Quapropter pari ratione necesse est Simulachra *momento temporis immensum, & quod vix concipi potest spatium pertransire posse, primò, quia est sufficiens vis quæ ista minuta à tergo provehat, & protrudat, deinde quoniam tam tenuia & subtilia sunt, ut res quasvis facilè penetrare queant, & interjacentem Aërem quasi permanare: Præterea, si illa Corpuscula rerum quæ ex interioribus rerum partibus*

NOTÆ.

180. *In quemcunque locum.*] *In quem quæque*, Alii, meliùs: & pro *Numine* legunt *Momine*.

184. *Principio, persæpe leves*, &c.] V. 15. Celeritatem trajectionis Imaginum explicat, Comparatione facta inter motum Simulachrorum & Radiorum Solarium à Cœlo ad Terram tempore imperceptibili pertingentium. Unde enim ista Radiorum Solarium celeritas? nempe exigua sunt Corpora & subtilia, facilè emittuntur è Corpore Solari, ab aliis radiis perpetuò insequentibus protruduntur, & res tam subtiles Aër interjacens non impedit; Si verò hæc faciunt ut Radii Solares celerrimè ferantur, Eadem etiam efficient, ut Simulachrorum trajectio sit celerrima.

189. *Non dubitant.*] Properant, seu non cessant, sic lib. VI. v. 1190.
A pedibusque minutatim succedere frigus Non dubitabat.

191. *Et quasi Protelo.*] Lib. II. v. 531.
Ex Infinito rerum Summam usque tenere,
Undique Protelo *plagarum continuato.*

194. *Quòd parvola Causa:*] Faber,
——— *Primùm quòd* Plurima *Causa*
Est, procul à tergo quæ provehat, ———
Videbit Lector ipse (quid enim pluribus opus est?) quanta hic absurditas antea lateret, *Monstrum horrendum, ingens*, &c. Et tamen hoc illud est quod omnes legebant, quod omnes probabant: Nos, nisi fallimur, saniùs: Hæc quidem Ille, satis arroganter: Non opus autem ista emendatione, si *Parvola* non voci *Causa*, sed *Simulachra* jungas, vid. v. 66.

199. *Præterea, si quæ penitus*, &c.] Modò probavit Imagines pari celeritate cum Solis radiis ferri, jam majorem, v. 11. illis attribuit; Quippe subtiliores sunt Imagines, &, quod ad illarum celeritatem vehementer facit, fluunt à rerum Superficie, & sese facilè expediunt, dum Calor & Lux ab interioribus Solis partibus mittuntur. Quidam legunt,
———*Quæ penitus Corpuscula rerum*
Ex altoque foras *mittuntur*: ———
& forsan rectiùs.

è cœlo in Terras mittuntur, qualia sunt Lux & Calor Solis, momento temporis per totum Cœli spatium se diffundunt, si per Terras, Cœlumque quod supra est, volent, & illud impleant propter celeritatem motus qua feruntur: Quid? nonne manifestum est illa Corpora quæ in promptu sunt in rerum Superficie collocata, & quæ cum jaciuntur nulla res impedit quin liberè avolent, debere celeriùs moveri, & majus loci spatium pertransire eodem tempore quo Solis radii Cœlum percurrunt? Hinc etiam sumas egregium specimen celeritatis istius motus quo Imagines ferantur, quòd simul ac Aqua sub dio collocetur, extemplo, Cœlo stellis fulgente, stellarum fulgentium Imagines in ista Aqua intuemur; Nonne igitur jam vides quàm brevi temporis spatio Imagines à summo Cœlo ad Terras descendunt? Omnino igitur fatendum est à rebus mitti ista Corpora quæ in oculos incurrunt, & lacessunt visum;

Ex alto in terras mittuntur, Solis uti lux, 200
Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapsa diei
Per totum cœli spatium diffundere sese:
Perque volare mare, ac terras, cœlumque rigare
Quod supera 'st: Ubi tam voluori hæc levitate feruntur.
Quid? quæ sunt igitur jam prima in fronte parata 205
Cùm jaciuntur, & emissum res nulla moratur,
Nonne vides citiùs debere, & longiùs ire:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant lumina cœlum?
Hoc etiam in primis specimen verum esse videtur, 210
Quàm celeri motu rerum Simulacra ferantur,
Quòd simul ac primùm sub divo splendor Aquai
Ponitur, extemplo, cœlo stellante, serena
Sidera respondent in Aqua radiantia mundi.
Jamne vides igitur, quàm puncto tempore imago 215
Ætheris ex oris ad terrarum accidat oras?
Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare necesse 'st
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant:

NOTÆ.

203. *Cœlumque rigare.*] Per Cœlum diffundi, & illud complere: Sic lib. V. v. 593.

Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen.
Quod Maria, ac Terras omnes, Cœlumque rigando
Compleat, & calido perfundat cuncta vapore.

Sic Atomorum trajectiones Epicurus ad Pythoclem vocat ἐκπαρδύσεις.

206. *Emissum.*] Emissionem, ejaculationem, ἀπορροήν.

208. *Multiplexque.*] Alii, *Multiplicisque.*

209. *Pervolgant.*] Sic alibi, & lib. IV. v. 75. & lib. V. v. 428. *Volgata.*

210. *Hoc etiam in primis Specimen,* &c.] Sibi in subsidium vocat Experientiam, v. 7. Omnis visio per Imagines, at Speculum vel Aquam sub dió ponas, & momento temporis omnium Stellarum Imagines à Speculo isto aut Aqua resilientes in Oculos incurrunt: Quanta igitur trajectionis istarum Imaginum celeritas?

216. *Ad Terrarum accidat.*] Alii, *In Terrarum incidat.*

217. *Quare etiam atque etiam,* &c.] Hic autem fluor Imaginum ad Oculos admittendus est, quoniam, v. 14. ad omnes alios Sensus è rebus effluxus quidam allabuntur. Eodem argumento usus est *Epicurus* teste Macrobio, Sat. lib. VII. cap. 14. *In propatulo est quòd decepit Epicurum, ù vero enim lapsus est, aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, gustando, & odorando, atque tangendo nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus quod sensum moveat, quippe & Vox ad Aures ultrò venit, & Auræ in Nares influunt, & Palato ingeritur quod gignat saporem, & Corpori nostrò applicantur tactu sentienda; Hinc putavit & ex Oculis nostris nihil foras proficisci, sed Imagines rerum in Oculos ultrò meare.*

Perpe-

Perpetuòque fluunt certis ab rebus Odores:
Frigus ut à fluviis, Calor à sole, Æstus ab undis 220
Æquoris, exesor mœrorum litora circùm.
Nec variæ cessant Voces volitare per auras:
Denique in os salsi venit humor sæpe Saporis,
Cùm mare versamur propter: Dilutaque contra
Cùm tuimur misceri absinthia, tangit amaror. 225
Usque adeo omnibus ab rebus res quæq; fluenter
Fertur: & in cunctas dimittitur undique parteis,
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi:
Perpetuò quoniam sentimus, & omnia semper
Cernere, Odorari licet, & sentire Sonorem. 230
Præterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quædam, cognoscitur esse eadem, quæ
Cernitur in luce, & claro candore; necesse 'st
Consimili causa Tactum, Visumque moveri.
Nunc igitur, si Quadratum tentamus, & id nos 235
Commovet in tenebris; in luci quæ poterit res
Accidere ad speciem, Quadrata nisi ejus imago?
Esse in Imaginibus quapropter causa videtur
Cernendi, neque posse sine his res ulla videri.

A quibusdam rebus Odores perpetuò fluunt, Frigus insuper à Fluviis, Calor à Sole, Æstus, (Salsus Vapor) ab Æquore, qui exedit mœnia juxta oras maritimas posita. Variæ etiam voces perpetuò volitant per Auras, denique cum juxta mare ambulemus salsus sapor in ora nostra sæpè venit, & cum videamus tetra Absynthia conteri & misceri, Sapor Amarus linguam afficit, ita Res aliquæ ab omnibus rebus perpetuò fluunt, & in omnes undique partes dimittuntur: nec ullo temporis momento cessant à fluendo, siquidem perpetuò sentimus, & semper possumus videre rem quamlibet, Odores etiam & Sonos sentire. Præterea, cum Figura aliqua in tenebris (noctu) manibus contacta cognoscitur eadem esse quæ in clara diei luce cernitur, necesse est Tactum & Visum pari causa moveri: Nunc igitur si Figuram quadratam manibus tractamus, & illa nos in tenebris movet, facitque ut sentiamus quadratam esse, quænam res potest in luce illam figuram nostris oculis repræsentare, præter quadratam ejus Imaginem? Causa igitur videndi Simulachra sunt, neque sine illis potest ulla res videri.

NOTÆ.

219. *Odores.*] Vulg. *Obortu*, imperitè. *Obortu* verò in ultima editione rejicit Lambinus, & ridiculus est *Fayus*, dum Calumnias *Parei* impudenter recitat.

222. *Per Auras.*] Rectiùs quàm *per Aures*, ut patet ex v. 230.

225. *Tangit Amaror.*] Virgilius, Georg. lib. II. v. 246.

At Sapor indicium faciet manifestus, & Ora
Tristia tentantum sensu torquebit Amaror.

Vid. A. Gellii Noct. Att. lib. I. C. 21.

230. *Sentire Sonorem.*] Rectè quidem, & id ipsum agnovit Lambinus, qui aliquando legit *Exaudire Sonorem:* Gifanius tamen *sentire sonare.*

231. *Præterea, quoniam, &c.*] Aliud, v. 9. continetur argumentum. Corpus aliquod, quadratum, v. g. manu in Tenebris tractemus, Illud Corpus quadratum esse cognoscimus, unde verò nisi ex figura ejus quadrata? Idem Corpus in Luce nostris Oculis usurpemus, cognoscimus quadratum, unde verò nisi ex Imagine quadrata?

236. *In luci.*] Luce: *Accidere ad Speciem*, interpretor *ad Oculos pervenire:* & rectè quidem, cùm *Species*, v. 243. Oculos significet.

238. *Esse in Imaginibus, &c.*] Hanc Epicuri sententiam ita explicat A. Gellius, Noct. Att. lib. V. C. 16. *Epicurus autem affluere semper ex omnibus Corporibus Simulacbra quædam Corporum ipsorum, eaque sese in Oculos inferre, atque ita fieri sensum videndi putat.* Macrobius autem, Sat. lib. VII. C. 14. *Censet Epicurus ab omnibus Corporibus jugi fluore quædam Simulachra manare, nec unquam tantulam moram intervenire, quin ultrò ferantur inani figura cohærentes Corporum Exuviæ, quarum receptacula in nostris Oculis sunt, & ideò ad deputatam sibi à natura sedem propriì sensus recurrunt.* Epicurus ipse apud Laertium docet Simulachra ἐπεισιέναι: Et apud Plutarchum, εἰδώλων εἴσκρισις Simulachrorum insinuatio, & apud Ciceronem, εἰδώλων ἐμπτώσεις occurrunt.

Nunc

Nunc ea, quæ dico, rerum Simulacra feruntur 240
Undique, & in cunctas jaciuntur didita parteis;
Verùm, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quò vertimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma, atque colore.
Et quantùm quæque à nobis res absit, Imago 245
Efficit ut videamus, & internoscere curat.
Nam cùm mittitur, extemplo protrudit, agitque
Aëra, qui inter se cumque 'st, oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis:
Et quasi perterget pupillas, atque ita transit. 250
Propterea fit, uti videamus quàm procul absit
Res quæque: & quantò plus aëris ante agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quæque remota videtur:
Scilicet hæc summè celeri ratione geruntur, 255
Quale sit ut videamus: Et unà quàm procul absit.
Illud in his rebus minimè mirabile habendum 'st,

Nunc illa quæ dico rerum Simulachra à rebus missa in omnes undique partes feruntur: At verò quoniam solis oculis videre possumus, Inde fit ut quoquoversum oculos vertimus, Res eo modo quo figuratæ & coloratæ sunt in illos incurrant. Imago etiam efficit ut sentiamus & cognoscamus quantum res visa à Nobis distat: Nam cum à re mittitur Imago, extemplo protrudit & propellit Aërem omnem qui jacet inter se & Oculos. Omnis autem iste Aër per Oculos nostros perlabitur, pupillas quasi perterget, atque ita transit: Inde fit ut videamus quantum à nobis distant singulæ res visæ, & quantò plus Aëris propellitur ante Imaginem, & quantò longior Aëris tractus nostros Oculos perterget, tantò remotior res quæque visa à nobis videtur. Hæc autem quàm celerrimè (uno eodemque momento) fiunt, Ita ut simul sentiamus qualis sit illa res quæ videtur, & quàm procul distat. Minimè autem mirari debes,

NOTÆ.

240. *Nunc ea quæ dico*, &c.] V. 5. docet Imagines à Corporum superficie perpetuò fluentes ubique adesse, nosque circumstare, ita ut per ipsas videre nihil nos prohibeat, si Oculos modo converterimus illis percipiendis solos destinatos. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν τὰς μορφὰς ὁρᾶν ἡμᾶς, καὶ διανοεῖσθαι· οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν τοῦ τε χρώματος, καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε κἀκείνων· οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ οἵων δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὁμοχρόων τε, καὶ ὁμοιομόρφων, κατὰ τὸ ἐναρμόττον μέγεθος εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν, ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. Epicurus, ad Herodotum.

245. *Et quantum quæque à nobis*, &c.] Multa sunt, eaque Insignia de Visu problemata, quorum nonnulla proponit & explicat Lucretius: Primò certum est, Nos non tantùm Colores formasque Rerum cernere, sed unà simul intelligere quantùm Res visæ à nobis distant. Qua autem ratione id efficiant Imagines à Rerum superficie fluentes? Respondet Poeta, v. 12. Imago in Oculum contendens protrudit Aërem ante se, prolixiorem quidem dum eminùs appellit, compendiosiorem dum cominùs: Quò longior autem aut brevior sit iste Aëris tractus qui ab Imagine protrusus Oculum perlabitur, eò longius breviusve Intervallum inter rem objectam & Oculum intercipi sentitur.

246. *Curat.*] Efficit: Sic infrà, v. 821.
Quod ne miremur Sopor atque Oblivia curant.

249. *Omnis.*] Ita necessariò legendum ut edidit *Gifanius* etiam confitente *Fabro*, acri nimis & nonnunquam iniquo *Gifanii* Censore: Lambinus, *Omnes.*

256. *Quale sit.*] Nisi malles, *Quali' sit.*

257. *Illud in his rebus*, &c.] Inquirat verò aliquis, cur res ipsæ cernantur cùm Imagines quæ oculos feriunt singulæ videri non possunt? Respondet pro more suo *Lucretius*, & v. 13. à pari confirmat illud esse minimè mirabile. Singulas partes Venti aut Frigoris non sentimus, ipsum verò Universum Ventum seu Frigus sentimus: Imagines autem singulis partibus Frigoris aut Venti, Res verò ipsas Universo Frigori aut Vento pares existima, & rem declaratam habebis: Idem de Tactu duri Lapidis dicendum.

Cur

Cur ea, quæ feriant oculos Simulacra, videri
Singula cùm nequeant, res ipsæ perspiciantur:
Ventus enim quoque paullatim cùm verberat, & cùm 260
Acre ferit Frigus, non privam quamque solemus
Particulam Venti sentire, & Frigoris ejus;
Sed mágis universum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquæ res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra. 265
Præterea, Lapidem digito cùm tundimus, ipsum
Tangimus extremum Saxi, summumque colorem.
Nec sentimus eum tactu, verùm magis ipsam
Duritiem penitùs Saxi sentimus in alto.

Nunc age, cur ultra Speculum videatur Imago 270
Percipe, nam certè penitus remmota videtur.
Quod genus illa, foris quæ verè transpiciuntur,
Janua cùm per se transpectum præbet apertum,
Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
Is quoq; enim duplici, geminoq; fit Aëre Visus. 275
Primus enim est, citra posteis qui cernitur Aër.
Inde fores ipsæ dextra, lævaque sequuntur.
Post extraria lux oculos perterget, & Aër
Alter, & illa, foris quæ verè transpiciuntur.
Sic ubi se primùm Speculi projecit Imago, 280
Dum venit ad nostras acies, protrudit, agitque

Cur cùm ea Simulachra quæ Oculos feriunt nequeant singula videri, Res ipsæ tamen cernantur. Nam cum Ventus lenis flat, ejusque frigus vehemens ferit, non tamen singulas Venti illius frigidi particulas sentimus: Sed totam particularum congeriem potiùs sentimus, & tum percipimus quasi rem aliquam nobis ictus infligere, sensumque sui Corporis quod extra nos est in nobis excitare. Præterea, cum lapidem digito tundimus, summam extremamque superficiem istius Lapidis tangimus, nec tamen superficiem istam tactu sentimus, sed potiùs ipsam duritiem lapidis quæ per totum Lapidis Corpus diffusa est, & in intimis partibus sita. Nunc age, rationem audi, cur Imago videatur ultra Speculum; nam certè longè ultra Speculum videtur: Quod genus illæ res sunt quæ foris (extra januam) cernuntur, cum Janua aperta liberum prospectum præbet, & permittit ut multæ res foris ex ædibus videantur. Visus enim iste fit duplici Aëre; Primus enim est Aër qui citra januam videtur, post hunc valvæ dextra lævaque positæ sequuntur. Post istas Lux extra januam & Aër alter permulcet Oculos, & tandem res illæ quæ ultra januam cernuntur; Sic ubi primùm Speculi Imago se projecit, dum ad nostros oculos venit, protrudit

NOTÆ.

261. *Privam.*] Lambinus legit *Primam*, & defendere conatur, sed frustra! *Privam* enim rectiùs opponitur voci *Universum*, v. 263. & Lib. III. v. 390.

Sentimus nec priva *pedum vestigia* quæque.

264. *Aliquæ res.*] Ex antiqua Latinitate; Alii *Aliqua.*

270. *Nunc age, cur ultra Speculum.*] Rerum Imagines à Speculi Superficie repulsæ non videntur in ista Superficie, sed intus quasi, & in profundo: Hoc verò, v. 23. explicat Poeta: Quantum Res visæ distant ab Oculo cognoscitur per appulsum Aëris ab Imagine ad Oculum protrusi: Ubi igitur duplex Aër protruditur, Intervallum quoque magis extendi & duplicari necesse est: Imago autem Speculi (Speculum enim ipsum unà cum re cujus Imago reflectitur videmus) unum Aëra propellit; Imago repulsa alterum, ideoque non in Superficie Speculi, sed intùs quasi, & in profundo hæc Imago apparet. Hanc explicationem illustrat allato exemplo rerum, quæ directè & procul cernuntur ex loco intra ædificium: Simulachris Aerem protrudentibus, tum per extraria ad Limen usque Spatia, tum per interiora à Limine ad Oculum usque.

271. *Remmota.*] seu *Remota* legas, perinde est; *Semota* verò rejice.

278. *Extraria Lux.*] Externa, seu Extranea. Terentius:

Nam hanc conditionem si cui tulero Extrario.

Et Scriptor ad Herennium:

Assumtiva pars est, cum per Se defensio infirma est, sed assumta extraria *re, comprobatur.*

Et propellit Aëra qui inter se et Oculos jacet, et facit ut priùs sentire possimus omnem istum Aëra, quàm Speculum ipsum: Sed quando ipsum quoque Speculum sensimus, continuò Imago ista quæ à nobis mittitur illud Speculum attingit, et ad nostros Oculos remissa redit, et ante se alium Aëra protrudit, et facit ut istum alium Aëra sentiamus priùs quàm Se: et ob hanc causam esse tam procul ultra Speculum videtur. Quapropter ista observatio de rebus, quarum Imagines ab æquabili Speculo remittuntur per duplicem Aëra, minimè admirabilis habenda est, quoniam per duplicem istum Aërem commodè explicari potest. Insuper, fit ut illa pars Corporis, quæ nobis dextera est, in Speculis cernatur in læva, quoniam Imago lævi planoque Speculo illisa non repellitur immutata, sed ità retrorsum invertitur, ut siquis Larvam luteam, dum uda et mollis est, columnæ aut trabi allidat, atque ista Larva si rectam figuram fronte continuò servet, et seipsam retrò elisam exprimat,

Aëra, qui inter se cunque 'st oculosque locatus:
Et facit, ut priùs Hunc omnem sentire queamus,
Quàm Speculum: Sed ubi Speculum quoque sensimus ipsum
Continuò à nobis in id hæc, quæ fertur, Imago 285
Pervenit, & nostros oculos rejecta revisit:
Atque alium præ se popellens Aëra volvit,
Et facit, ut priùs hunc, quàm se, videamus: eoque
Distare à Speculo tantùm remmota videtur.
Quare etiã atq; etiam minimè mirarier est par 290
Illis, quæ reddunt Speculorum ex æquore visum,
Aëribus binis, quoniam res confit utroque.
Nunc ea, quæ nobis membrorũ dextera pars est,
In Speculis fit ut in læva videatur, eò quòd
Planitiem ad Speculi veniens cùm offendit Imago, 295
Non convertitur incolumis; sed recta retrorsum
Sic eliditur, ut siquis priùs arida quàm sit
Cretea persona, adlidat pilæve, trabive:
Atque ea continuò rectam si fronte figuram
Servet, & elisam retro sese exprimat ipsa: 300

NOTÆ.

289. *Tantùm remmota.*] V. 271. *Penitùs remmota:* tantùm enim ultra Speculum Imago apparet, quantum à nobis distat ipsum Speculum.

290. *Quare etiam atque etiam*, &c.] Hos tres versus delendos censet Lambinus, nec sanè video cur unquam Censuræ pudeat, nam hic loci otiosi sunt, & nihil agunt.

293. *Nunc ea quæ nobis*, &c.] Opinioni Epicuri repugnat, quòd in Speculis Imago adversa contemplatorem suum respicit, cùm debeat, siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem, cùm discedit, ostendere, ut læva lævam, dextra dextram respiciat; nam & Histrio personam sibi detractam ex ea parte videt, qua induit, viz. non faciem sed posteriorem cavernam. Hæc *Macrobius*, Saturnal. lib. VII. C. 14. Huic difficultati ut satisfaciat Poeta, illo exemplo, quo Adversarii utuntur, suam sententiam tuetur. Personam (larvam) fictilem, non induratam quidem, sed madidam adhuc, ad trabem aut columnam aliquam allidas, ita ut retrorsum invertatur, & Facies Cavernam impleat, tum enim in Persona videbis id factum quod jam in Speculo miraris. Imagines autem, utpote res tenuissimas, ad Speculum allisas ita retrorsum inverti posse non est dubitandum.

294. *Fit ut in læva.*] *Fit uti læva*, Muretus.

298. *Cretea Persona.*] Nam è gypso aut luto figulari fiebat; ideo *Cerea Persona* rejicitur: Lambinus verò amat *Cressam*, seu *Creteam Personam.* Vetusti Codd. quos *Heinsius* vidit, constanter exhibent, *Cretea Persona.* In Catalectis Petronianis,

Dum sumit creteam *faciem Sertoria*, *cretam*
Perdidit illa simul, perdidit & faciem:

298. *Pilæve.*] Apuleius, *Pila*, media quæ Stabuli trabes sustinebat. Virgilius, Æn. 9. v. 710.

Qualis in Euboïco Baiarum littore quondam
Saxea Pila *cadit:* ————

299. *Rectam si fronte.*] Quidam legendum censent, *Rectam si fortè.*

Fiet

Fiet ut, antè oculus fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sit lævus, & è lævo sit mutua dexter.
Fit quoque de Speculo in Speculum ut tradatur Imago:
Quinque etiam, sexve ut fieri Simulacra suërint.
Nam quæcunq; retro parte interiore latebunt: 305
Inde tamen, quamvis tortè, penitusque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit
Pluribus hæc Speculis videantur in ædibus esse.
Usque adeo è Speculo in Speculum tralucet imago,
Et cùm læva data'st, fit rursùm dextra fiat: 310
Inde retrorsùm reddit se, & convertit eodem:
Quinetiam, quæcunque latuscula sunt Speculorum
Adsimili lateris flexura prædita nostri:
Dextera ea propter nobis Simulacra remittunt,
Aut quia de Speculo in Speculum transfertur Imago, 315
Inde ad nos elisa bis advolat; aut etiam quòd
Circumagitur, cùm venit Imago, propterea quòd
Flexa figura docet Speculi convertier ad nos.
Indugredi porro pariter Simulacra, pedemque
Ponere

fiet ut iste Oculus qui antè fuit dexter, nunc sit sinister, & vicissim iste qui fuit sinister sit dexter: Fit quoque ut Imago de Speculo in Speculum tradatur, ita ut quinquies aut sexies eadem Imago repræsentari possit: Nam quæcunque in interioribus ædium partibus collocata latent, licet longè & penitus à nostris oculis removeantur, tamen per plura Specula hic & illic ritè disposita è latebris suis veluti educta in ædibus esse cernuntur. Usque adeo è Speculo in Speculum Imago traditur, & cum ab uno Speculo alteri sinistra tradatur, ab illo rursum fit dextra; Inde iterum retrorsum Se reddit, & eodem convertit (fit læva ut priùs:) Quinetiam quæcunque Latera Speculorum prædita sunt flexura simili nostri lateris, nobis reddunt Imagines dextras, quoniam Imago traditur à Speculo in Speculum, & inde venit ad nos bis elisa, aut quoniam Imago, cum ad nos redit circumagitur; nam flexa figura Speculi demonstrat Imaginem ad nos converti. Porro putes Simulachra cum movemus pariter movere

NOTÆ.

302. *Mutua.*] Mutuò: Sic infrà, v. 946.
———*Nec motu* mutua *fungi*.

303. *Fit quoque de Speculo*, &c.] Imaginum elisionem atque inversionem ulteriùs, v. 9. confirmat, nam ex interiori ædium parte per Specula ritè dispposita veluti educitur Imago, & in quamlibet partem transfertur; Illa autem Imago quæ sinistram partem dextræ objecti parti in primo Speculo oppositam exhibebat, in secundo Speculo convertitur, & dextras partes dextris objecti partibus adversas refert.

304. *Quinque etiam sexve ut fieri.*] In quibusdam Codd.
Quinque etiam sex ut fieri: Horatius, Ep. 1. lib. I.
Si quadringentis sex Septem *millia desunt.*

311. *Inde retrorsum reddit Se.*] Gifanius, qui integros versus non amat, omittit *Se*, Quidam tamen Codd.
Inde retroversum redit, &c.

312. *Quinetiam quæcunque latuscula*, &c.] 7. v. Subjungit de Speculis quorum sunt latuscula (faciecula) varia, instar, viz. Speculorum plurium ad dextram lævamque sic oppositorum, ut ex reflexione unius in aliud, & porro in Oculum situs restituatur, aut potiùs quorum latera sint partes, regionesve ejusdem Speculi concavi, è quo reflexa, & post factam radiorum decussationem, spectata Imago eo exhibeatur situ, ut dextra ad dextram, sinistra ad sinistram fit; tametsi aliunde pars superior inferior, & inferior superior evadit. *Gassendus.*

313. *Adsimili lateris*, &c.] Hoc est, exhibeant partes Imaginis respondentes iisdem nostris partibus, nempe dextras dextris, lævas lævis, *Fayus*. Imperitè. Ista enim *flexura adsimilis lateris nostri* ad ipsum Speculum pertinet, & idem significat quod *Flexa Figura Speculi*, v. 318.

319. *Indugredi pariter*, &c.] His v. 6. docet Imagines in Speculis videri nobiscum incedere, nostrumque gestum imitari, quoniam qua de parte Speculi recedamus, statim ex ea Imago nequeat reverti, nam quæcunque

gestumque nostrum imitari, quia cum ab aliqua parte Speculi recedas Imagines non possunt remitti ab ista parte, Lex enim naturæ statuit ut omnis Reflexio fiat ad æquales angulos. Porro Oculi Splendida objecta fugiunt, nec intueri audent: Imò si pertinaciter intendas Oculum in Solem, inde Cæcitas, quia Solis magna est vis, & illius Imagines per purum Aëra, qui minimè impedit, cum impetu feruntur, Oculos feriunt, illosque lacerant. Præterea, omnis vehemens Splendor sæpe urit Oculos, quia continet multa Ignis Semina, quæ incurrentia in Oculos, eosque penetrantia dolorem excitant. Præterea, omnia objecta quæ Icterici vident, videntur esse viridi pallore tincta, quia multa Semina viridis istius Palloris fluunt de eorum Corpore, & venientibus Rerum Imaginibus fiunt obvia, multa etiam in ipsis Eorum Oculis cum istis Imaginibus miscentur, quæ omnia objecta visa inficiunt, & suo pallido colore tingunt. Nos autem in tenebris positi videmus illa quæ in Luce posita sunt,

Ponere nobiscum credas, gestumque imitari: 320
Propterea, quia de Speculi qua parte recedas,
Continuò nequeunt illinc Simulacra reverti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus ad æquos reddita flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri: 325
Sol etiam cæcat, contra si tendere pergas,
Propterea, quia vis magna'st ipsius: & altè
Aëra per purum graviter Simulacra feruntur,
Et feriunt oculos turbantia composituras.
Præterea, Splendor, quicunque 'st acer, adurit 330
Sæpe oculos, ideo quòd semina possidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt insinuando.
Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati, quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt Simulacris obvia rerum, 335
Multaque sunt oculis in eorum denique mista,
Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem quæ sunt in luce tuemur,
Propterea,

NOTÆ.

que ab rebus Simulachra mittuntur, ea ad æquos & pares angulos referuntur; Itaque appositè id refert ad variatas Speculi partes, ex quibus aliis ac aliis necessarium est reflexionem in oculum fieri, ac proinde Imaginem progredi videri.

322. *Nequeunt illinc.*] Lambinus *Nequeunt illuc*, quæ lectio admitti non potest, *Remitti* Gassendus pro *Reverti*.

325. *Splendida porro*, &c.] Splendida objecta Oculi pati non possunt, & Sol excæcat, quoniam, v. 8. Splendidum objectum emittit multa Ignis semina quæ oculos adurunt, vel est Sensibile exuperans sensorium, atque ideo corrumpit, quòd ipsius texturam solvens debitam in eo temperiem commensurationemque pervertat, ac destruat, adeo ut aliis sensibilibus deinceps excipiendis incapax evadat. *Laberius*, apud Gellium, lib. X. Cap. 17.

Democritus Abderites Physicus Philosophus
Clypeum constituit contra exortum Hyperionis;
Oculos effodere ut possit splendore æreo,
Ita radiis Solis aciem effodit Luminis.

326. *Tendere.*] Oculos, viz. Alii *Intendere*, & Gifanius *Cernere*.

333. *Lurida præterea*, &c.] Ictericis omnia objecta apparent Lurida, quia, viz. v. 5. lurida multa semina ab Ictericis fluunt, & venientia rerum Simulachra tingunt, saltem in oculos intrantia inficiunt.

334. *Arquati.*] Icterici, quorum color & oculi virent quasi in *Arqui*, quem Poetæ Irim vocant, similitudinem: Lucretius, lib. VI.

Tum color in nigris extabat nubibus Arqui.

Nonius.

338. *E tenebris autem.*] Deinde ex tenebris ea videntur quæ sunt in luce, non item in luce quæ in tenebris: Id nempe fit, v. 16. propter protrusionem diversi Aëris, nam cùm lucidus Aër tenebrosum sequitur, purgat meatus oculi, ita ut rerum Simulachra intrare possint, Aër enim

Propterea, quia cùm proprior caliginis Aër
Ater init oculos prior, & possedit apertos: 340
Insequitur candens confestim lucidus Aër,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aëris illius: Nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, & mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit, 345
Atque patefecit quas ante obsederat ater:
Continuò rerum Simulacra adaperta sequuntur
Quæ sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris à luce nequimus,
Propterea, quia posterior caliginis Aër 350
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet:
Obsiditque vias oculorum, ne Simulacra
Possint ullarum rerum conjecta moveri.
Quadratasque procul turreis cùm cernimus urbis:
Propterea fit uti videantur sæpe rotundæ, 355
Angulus obtusus quia longè cernitur omnis,
Sive etiam potiùs non cernitur; ac perit ejus
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus:
Aëra per multum quia dum Simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus Aër. 360
Hinc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi tornata ut saxorum structa tuantur:
Non tamen ut coram quæ sunt, verèque rotunda,
Sed quasi adumbratim paullum simulata videntur.

quia cùm tenebrosus Aër qui proprior est nostris Oculis prior Oculos ingressus est, & apertos occupavit, statim lucidus Aër à tergo sequitur, ingreditur Oculos, eos quasi purgat, dissipatque tenebras prioris Aëris. Hic enim lucidus Aër est altero Aëre multò mobilior, multò minutior, & vi majori pollet; Qui lucidus Aër cum meatus Oculorum luce implevit, & aperuit quos tenebrosus Aër occupaverat, statim Imagines rerum quæ in luce sitæ sunt sequuntur, feriunt Oculos, & faciunt ut videamus. At verò è contra nos in luce positi non possumus videre Objecta quæ in tenebris sunt; Quia Aër qui est tenebrosus & crassior priori lucido Aëre istum lucidum Aërem sequitur, omnia foramina & meatus Oculorum occupat & implet, ut advenientes rerum Imagines illos attingere, aut in eos ingredi nequeant. Denique cum procul videamus quadratas alicujus Urbis turres, ideo fit ut Turres istæ appareant rotundæ, quia omnis Angulus, qui è longinquò cernitur, apparet obtusus, seu potiùs non omnino apparet; non enim sentimus illius ictum, neque ad nostros Oculos unquam venit; quia dum Imagines feruntur per longum Aëris tractum, Aër crebrò in illas offendens obtusiorem reddit: Hinc fit, ut cum nullus Angulus Oculos pertingit, tota Moles visa appareat rotunda; non tamen ita rotunda ut illa quæ cominùs visa & verè rotunda sunt, sed quandam imperfectæ rotunditatis similitudinem præ se fert.

NOTÆ.

enim lucidus est tenuior, mobilior saltem, & majori vi pollens; Cùm verò tenebrosus Aër lucidum subsequatur, tum meatus Oculi ab isto inerti Aëre ita implentur, ut advenientibus rerum Simulachris excipiendis incapax evadat.

340. *Ater init.*] Sive *Init*, & *Possidit*, & v. 346. *Obsiderat*, ut *Obsiditque vias*, v. 352. perinde est: omnino autem legendum *è luce*, non *à luce*, v. 349. & v. 353. *Conjecta*, non *Contecta*, ut Lambinus contendit, quoniam vox *adaperta*, in v. 347. legitur.

354. *Quadratasque procul*, &c.] Turres quadratæ nobis procul aspicientibus apparent Rotundæ, quia, viz. v. 11. Turris quadratæ imago dum procul ad nos per Aëra advolat, sæpius percutitur Aëre occursante, quo fit ut anguli illius deterantur, saltem ita obtundantur, ut cùm ad nos pervenit quasi tornata, & rotunda sub forma ferit Oculos nostros, licet ista rotunditas non sit adeo distincta ac si Turris ipsa rotunda foret, & cominùs spectaretur.

362. *Saxorum structa.*] Ut *strata viarum*, & *clausa domorum*: *Tornata* verò rotunda, *Tornare* rotundum efficere; Cicero in Timæo, *Atque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius.*

Item Umbra nostra videtur unà cum nobis moveri, sequi vestigia, atque imitari gestum; (si modò credere potes Aëra luce privatum ambulare posse, & sequi motus & gestus Hominum; Id enim quod nos solemus appellare Umbram nihil aliud potest esse quàm Aër luce privatus, nimirum quia, dum nos ambulamus, certæ partes Terræ, à quibus, viz. Nos ambulantes prohibemus radios Solis, non luce illustrantur, illustrantur verò simul ac istas reliquimus, inde fit ut eadem Umbra Corpus è regione usque sequi & comitari videatur; Novi enim Radii à Sole perpetuò mittuntur, & priora modò missa evanescunt, eo modo quo lanæ fila per Ignem tracta: Et hinc fit ut Terra facilè luce privetur, facilè item rursus illustretur, nigrasque tenebras sibi abluat: Nec tamen in hoc casu concedimus Oculos vel minimum falli, Oculorum enim officium est Umbram Lucemque intueri, quocunque loco sint; eadem verò sit Lux, necne, & an Umbra quæ fuit hìc eadem illuc transeat, vel an potiùs illud accidat quod modò docuimus, Ratio Animi discernere debet, & definire; nec possunt Oculi rerum Naturam noscere, Ideoque Hunc Animi errorem aut defectum ne Oculis affingas. Navis illa qua navigamus movetur dum videtur stare,

Umbra videtur item nobis in Sole moveri, 365
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari,
(Aëra si credas privatum lumine posse
Indugredi, motus hominum, gestusq; sequentem.
Nam nihil esse potest aliud nisi lumine cassus
Aër, id, quod nos Umbram perhibere suëmus.) 370
Nimirum, quia Terra locis ex ordine certis
Lumine privatur Solis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus ejus.
Propterea fit, uti videatur, quæ fuit Umbra
Corporis, è regione eadem nos usque secuta. 375
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaq; dispereunt, quasi in ignem Lana trahatur.
Propterea facilè & spoliatur lumine Terra:
Et repletur item, nigrasque sibi abluit Umbras.
Nec tamen hic Oculos falli concedimus hilum: 380
Nam, quocunque loco fit Lux, atque Umbra, tueri
Illorum est, eadem verò sint lumina, necne:
Umbraque, quæ fuit hìc, eadem num transeat illuc:
An potiùs fiat, paullo quod diximus antè:
Hoc Animi demum Ratio discernere debet: 385
Nec possunt Oculi naturam noscere rerum.
Proinde Animi vitium hoc Oculis adfingere noli.
Qua vehimur Navi, fertur, cùm stare videtur:

NOTÆ.

365. *Umbra videtur item,* &c.] Non solùm Imago in Speculis, sed Umbra Corporis videtur nobiscum incedere, & gestum imitari; quoniam, viz. v. 15. Umbra nihil aliud est nisi Aër lumine privatus à Corpore aliquo denso Soli obverso, ideoque ut Corpus istud densum moveatur, ut sese erigat, aut inclinet, Umbram etiam variari necesse est, quoniam ab isto Corpore movente, erecto, inclinato, &c. alius aliusque Aër alio alioque modo lumine privatur.

377. *Quasi in Ignem Lana trahatur.*] Proverbium Græcum, quo usus est Plato, ξαίνειν εἰς πῦρ, de re inutili ἀνηνύτῳ, & quæ absolvi non possit: *Faber:* Et hæc optimè conveniunt menti Poetæ, & perpetuum istum radiorum Solis interitum satis aptè exprimunt: *Scaliger* autem Obser. ad Tibullum legit,

———*Quasi* Carmine *lana trahatur.*
Carmen autem est instrumentum lanificum.

380. *Nec tamen hic Oculos,* &c.] Absoluta de Visu & Visione disputatione, à duobus problematis ultimò propositis occasionem arripit defendendi certitudinem sensuum, quam non tantùm ista problemata, sed alia etiam, quæ usque ad v. 470. enumerat, labefactare videantur; Quæ omnia explicare non opus est, dum plana sint & familiaria: Sensus verò certos esse ideo arguit, quia accipiunt rerum Imagines quales sibi deferuntur; non cognoscunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in iis error, omnes autem errores ex opinatu Animi nascuntur.

Quæ manet in statione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles, campiq; videntur, 390
Quos agimus præter navim, velisque volamus.
Sidera cessare ætheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur: at adsiduo in sunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Cùm permensa suo sunt cœlum corpore claro: 395
Solque pari ratione manere, & Luna videtur
In statione, ea quæ ferri res indicat ipsa.
Exstantesque procul medio de gurgite Montes,
Classibus inter quos liber patet exitus, idem
Apparent, & longè divolsi licet, ingens 400
Insula conjunctis tamen ex his una videtur.
Atria versari, & circumcursare columnæ
Usque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipsi
Desierunt verti, vix ut jam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari. 405
Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere altè
Cùm cœptat Natura, supraque extollere monteis;
Quos tibi tum supra Sol monteis esse videtur,
Cominus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mille sagittæ; 410
Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti:
Inter eos, Solemque jacent immania ponti
Æquora, substrata ætheriis ingentibus oris:
Interjectaque sunt terrarum millia multa,
Quæ variæ retinent gentes, & sæcla ferarum. 415
At conlectus aquæ digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila despicere, & cœlum ut videare videre, & 420

Illa verò navis quæ in statione manet, creditur moveri, illique Montes & Campi præter quos remis agimur velisque ferimur à puppi recedere videntur & fugere. Cuncta sidera videntur in Cœlo quiescere, at Omnia motu assiduo feruntur: Oriuntur enim, & postquam lucido suo Corpore magnum Cœli spatium permensa sunt, Occasus longè distantes attingunt. Similiter etiam Sol & Luna videntur manere in statione, cum tamen motu celeri ferri res ipsa indicat. Montes denique procul medio de æquore extantes inter quos numerosæ Classes liberè feruntur, apparent iidem, quamvis sint longè disjuncti, tamen ex iis conjunctis una Insula fieri videtur. Deinde sæpe accidit, ut Parietes domorum circumagi, & Columnæ circumcursare usque adeo videantur Pueris, cum ipsi Pueri desierunt verti, ut vix possint credere omnia Tecta non minari ruinam, & casura esse. Quando etiam Natura incipit altè erigere rubrum jubar tremulis ignibus, (cum Sol oritur) & supra montes evehere, Isti montes supra quos Sol extare videtur illis propinquus, suoque fervido corpore tantum non contingens, vix distant à nobis bis mille jactus Sagittæ, vix aliquando quingentos jactus veruti: Attamen revera inter eos & Solem jacet immensus Oceanus, vasto & infinito penè Cœlo substratus: Interjacent etiam longi multique Terrarum tractus, quos variæ Hominum gentes, & feræ possident. Aquæ etiam collectio quæ in publicis viis inter lapides stat, licet unum tantùm digitum sit altu, præbet tamen despectum sub Terris tantæ profunditatis quanta est inter summum Cœlum & Terram distantia; ita ut videaris nubes despicere,

NOTÆ.

389. *In statione.*] Portu: Virgilius,
——— Statio *malefida carinis.*

399. *Idem Apparent, & longè divolsi licet.*] Quidam Codd. non agnoscunt, & *Lambinus* rejicit.

406. *Jubar.*] Varro, Festus, Servius, ad 4. Æn.
It portis jubare *exorto delecta juventus*:
docent *Jubar* Luciferum esse; Hos sequitur Lambinus, at nihil certius quàm unam eandemque rem in hoc versu *Jubar*, & v. 408. Solem appellari.

411. *Veruti.*] Verutum est telum breve & acutum, *Salust.* lib. Hist. III. *Saxaque ingentia, & Axe vinctæ trabes per pronum incitabantur, Axibusque eminebant in modum Ericii militaris* Veruti *binum pedum.* Nonius.

Corpora mirando sub terras abdita cœlo.
Denique, ubi in medio nobis equus acer obhæsit
Flumine, & in rapidas amnis despeximus undas;
Stantis equi corpus transversum ferre videtur
Vis, & in adversu flumen contrudere raptim: 425
Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri,
Et fluere adsimili nobis ratione videntur.
Porticus æquali quamvis est denique ductu,
Stansq; in perpetuum paribus suffulta columnis;
Longa tamen parte ab summa cùm tota videtur, 430
Paullatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo jungens, atque omnia dextera lævis:
Donicum in obscurum coni conduxit acumen.
In pelago nautis ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire, & condere lumen: 435
Quippe ubi nil aliud nisi aquam, cœlumq; tuentur,
Ne leviter credas labefactari undique sensus.
At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia, aplustris fractis, obnitier undis.
Nam quæcunq; supra rorem salis edita pars est 440
Remorum, recta 'st; & recta supernè Guberna:
Quæ demersa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia converti, sursumque supina reverti:
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.

Cœlum sub terras, & Corpora in mirando isto Cælo abdita spectare. Denique cum in medio flumine fortis alicujus Equus hæsit, & despexit ille in rapidas fluminis istius undas, Impetus aliquis videtur ferre transversum Corpus Equi stantis, & magna vi in flumen adversum contrudere; & quocunque oculos transfert, omnia videntur pari modo fluere & moveri. Denique Porticus quamvis sit in omni parte ejusdem dimensionis, & in longum extenditur æqualibus Columnis sustentata, cum tamen ab una extrema parte tota Porticus videtur, paulatim trahit fastigia angusti Coni (in Conum contrahitur) summa Tecta pavimento, dexterasque partes lævis conjungens, donec tandem in obscurum (tenue vel angustum) Coni fastigium conduxit. Nautis in Pelago Sol videtur oriri ex undis, in undas etiam descendere, & in illis lumen condere, quippe illi nihil præter Aquam & Cælum vident, Ne temerè credas Sensum undique labefactari, aut fallaciæ argui. Illis qui Maris ignari sunt Naves in portu apparent mutilæ & fractis aplustris contra undas niti: nam illa Remorum pars quæ est supra Mare recta est, pars etiam gubernaculi quæ est supra Aquam Maris recta apparet, omnes verò partes quæ sunt infra maris superficiem videntur refractæ, sursum etiam flecti, & tantùm non ad ipsam Maris superficiem ascendentes in illa fluitare.

NOTÆ.

421. *Corpora mirando*, &c.] Huic versui iniquus est *Lambinus*, & rejicit, emendat *Faber*, legitque,

Corpora mirando sub Terras abdita pacto.

quippe quid sit istud *mirandum sub Terras Cœlum*, Ipse non intellexit, nec alios unquam intellexisse putat: Quasi verò istud Cœlum in collectione Aquæ apparens non admirabile & sub terras videatur, cùm tam profundus sit & admirabilis in istud Cœlum despectus. Alii verò,

Corpora mirandi *sub terras abdita* Cœli.

429. *Stansque in perpetuum.*] In longum extensa: Servius, ad Æneid. 7.

Perpetuis *soliti patres considere mensis.*
Perpetuis mensis, Longis, ad ordinem exæquatis sedentium.

430. *Longa.*] Alii, *Longè*, id est *procul.*

433. *Donicum in obscurum*, &c.] Nam cùm Tectum descendere, Pavimentum surgere, & Parietes concurrere videantur, in acutum Conum prospectus desinat necesse est.

438. *In Portu.*] Legendum *in Ponto*, Quid enim Navigia *in Portu* obnitantur undis?

438. *Clauda.*] Remos enim Navigiorum crura pedesque existimes quibus per fluctus incedunt: Ideo cùm hi Remi fracti appareant Navigia dicantur clauda.

439. *Aplustris.*] Aplustra, propriè Navis ornamenta, Hoc autem loco omnes navigii partes, quæ aquis extant, significant, ut sequentia demonstrant.

440. *Rorem salis.*] Aqua Maris: Virgilius, . . .

—— *Spumas* Salis *ære ruebant.*

Ramque

Raraque per cœlum cùm venti nubila portant 445
Tempore nocturno, tum splendida Signa videntur.
Labier adversum nubeis, atque ire supernè
Longe aliam in partem, quàm quo ratione feruntur.
At si fortè oculo manus uni subdita subter
Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur 450
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina Lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædeis geminare Supellex:
Et duplices Hominum facies, & corpora bina.
Deniq; cùm suavi devinxit membra sopore 455
Somnus, & in summa corpus jacet omne quiete:
Tum vigilare tamen nobis, & membra movere
Nostra videmur, & in noctis caligine cæca
Cernere censemus Solem, lumenque diurnum:
Conclusoque loco Cœlum, Mare, Flumina, Monteis 460
Mutare, & campos pedibus transire videmur:
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique cùm constent, & reddere dicta tacentes.
Cætera de genere hoc mirando multa videmus,

Cum etiam Venti nocturno tempore tenues nubes per Cœlum agunt, tum Luna stellæque splendidæ videntur moveri adversus Nubes, & supra illas ferri in aliam longè partem quàm quò revera feruntur à natura. At si fortè manus una unius oculi inferiori parti applicita illum pressit, tum omnia quæcunque videmus objecta bina apparebunt, Lucerna igne micans gemina apparebit, per totam domum singulæ partes supellectilis binæ, & quilibet Homo videbitur duplici facie & gemino Corpore instructus. Denique cum Somnus placido sopore devinxit membra, & totum Corpus in summa quiete jacet, tum tamen videmur nobis vigilare, membra nostra movere, & in spissis noctis tenebris Solem videre, & diei lumen: Et licet in cubiculo parvo inclusi jaceamus, videmur tamen Cœlum, Mare, Flumina, montes peragrando mutare, & campos pedibus transire, Sonos insuper audire, cum quieta noctis silentia ex omni parte cingunt; loqui denique, cum omninò taceamus. Multa alia ejusdem generis sentimus & admiramur,

NOTÆ.

448. *Quàm quò ratione.*] Quidam Codd. *Ac vera ratione.*

450. *Pressit eum, quodam.*] *Pressit, cum quodam:* Gifanius, & v. 452. pro *florentia* alii legunt *flagrantia*, quos non sequor.

460. *Conclusoque loco.*] Alii, *Conclusique loco.*

461. *Mutare.*] Notandum ab Interpretibus fuerat: Istud *Mutare* imitatio Græci sermonis, est, γῆν ἀμείβειν, item ἄλλην ἄλλοτε ἀμείβων, Plato, Plutarchus, Lucianus, &c. item apud Herodotum in Terpsichore, τὰς θύρας ἀμείβειν: *Faber.* Vid. *Fayi* interpretationem, & ride.

462. *Severa silentia.*] Non erat cur locum hunc mutari vellet *Lambinus;* Nec enim est ut quidquam Homini Poetæ placeat magis quàm severum illud noctis silentium: *Faber.* Lambinus, *Sonora*, quod putidum est, aut *Serena.*

464. *Cætera de genere, &c.*] Fallimur in iis rebus circa quas sensus versantur, id certum est, inde verò fallaces sensus quis arguat? cùm isti, v. 7. rerum Imagines accipiunt, quales sibi deferuntur; non cognoscunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in illis error, omnes autem errores ex opinatu Animi nascuntur: Repræsentant sensus; judicat Ratio, sæpe autem temerè & inconsideratè. Hæc Ipse *Epicurus* ad Herodotum: Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίᾳ, εἴτε αἰσθήσει καταλαμβανομένη, ἣ μὲν τοῖ διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος, καὶ τὸ διημαρτημένον ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεὶ ἐστιν κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται, &c. Et appositè Cicero, in Lucullo, *Timagoras Epicurus negat sibi unquam, cum oculos torsisset,* (vid. v. 450.) *duas ex lucerna flammulas esse visas, Opinionis enim est mendacium, non Oculorum.*

quæ sensuum certitudinem tollere, eosque fallaciæ convincere conantur. Frustra verò: nam in maxima parte harum rerum decipimur, quia illis applicamus Animi opinionem, atque ideo sumimus pro visis ea quæ non sunt visa sensibus. Nihil autem magis egregium est quàm distinguere res apertas (eas quæ sensibus apparent) à dubiis quas Animus protinus ab se addit (ab opinionibus Animi.) Denique Siquis credit nihil Sciri posse, nescit quoque an id ipsum Sciri possit, dum fatetur se nihil Scire: non ampliùs igitur disputabo contra eum, qui ipse capite suo retrò instituit vestigia. Tamen ut concedam illum hoc scire, id tamen inquiram, unde (cùm nihil antè in rebus viderit unde cognitionem istam hauriat) sciverit quid sit scire, & quid sit nescire, & quæ res notitiam veri & falsi creavit, quæ etiam res docuit Certum à dubio differre? Invenies autem à Sensibus Veri notitiam primùm ortam esse,

Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt; 465
Nequicquam: quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus Animi, quos addimus ipsi,
Pro visis ut sint, quæ non sunt sensibu' visa.
Nam nihil egregius, quàm res secernere apertas
A dubiis, Animus quas ab se protinus addit. 470
Denique, nil Sciri siquis putat, id quoque nescit,
An Sciri possit, qui se nil Scire fatetur:
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo instituit vestigia retrò.
Et tamen hoc quoque uti concedam, scire, at id ipsum 475
Quæram, (quom in rebus veri nil viderit antè,)
Unde sciat, quid sit Scire, & Nescire vicissim;
Notitiam veri quæ res, falsique creârit;
Et dubium certo quæ res differre probârit?
Invenies primis ab Sensibus esse creatam 480
Notitiam

NOTÆ.

467. *Quos addimus ipsi.*] Opinatum ita exprimit *Epicurus* ad Herodotum: κίνησις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένη μὲν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ διάληψιν δὲ ἔχουσα.

469. *Nam nihil egregius.*] Alii Codd. *Nam nihil ægrius est*, & rectè: Hos duos versus rejiciunt Interpretes, improbè; v. 467. docuit, *Nos addere opinatus Animi*, Igitur in v. 470. pro *Abdit* legatur *Addit*, & tum omnia plana erunt & facilia: Fallimur in omnibus istis exemplis quæ modò enumeravit, idque etiam admoniti, difficile enim profectò est non addere opinionem Animi rebus à sensu delatis.

471. *Denique nil sciri*, &c.] V. 9. Academicos novos quorum princeps fuit *Arcesilas*, aggreditur, & Veteres qui Socratem sequuti sunt: Siquis enim dixerit *nihil sciri posse*, id etiam ipsum *Nihil sciri posse* nesciat necesse est, alioquin aliquid sciret. Inde *Metrodorus Chius* apud Ciceronem in Lucullo, *Nego scire nos, sciamusne aliquid, an nihil sciamus, ne id ipsum quidem nescire, aut scire nos, nec omnino sit aliquid, aut nihil sit*: Sed cum istiusmodi Hominibus non est disputandum, qui quid sit Verum, quid Falsum, quid Certum, quid Incertum, quid sit Scire, quid Nescire, pariter ignorant, & se ignorare gloriantur.

472. *Qui.*] Alii, *Quo*, & Gassendus, *Quom.*

473. *Hunc igitur*, &c.] Hos duos versus omnes Codd. agnoscunt, suspectos tamen habet *Lambinus*, tandem verò legit,

Hunc igitur contra quidnam *contendere* curem:

Alia est *Fabri* sententia, qui hæc habet: Locus est luculentissimus; Qui manibus ingrediuntur prono in terram capite, quod Histrionum pueri vulgò faciunt, non nisi retrò incedere possunt; quod facilè ad explicandam *Lucretii* sententiam transferre possis. Transferamus igitur, & hæc sit sententia: Non est disputandum cum illo qui omnia pervertit, quod novos Academicos fecisse certum est.

480. *Invenies primis ab sensibus*, &c.] Jam tandem, v. 22. sensus esse Criteria Veritatis demon-

Notitiam veri, neque Sensus posse refelli:
Nam majore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid majore fide porro, quàm sensus haberi
Debet? An ab sensu falso Ratio orta valebit 485
Dicere eos contra, quæ tota ab Sensibus orta'st?
Qui nisi sint veri, Ratio quoque falsa sit omnis.
An poterunt Oculos Aures reprehendere? an Aureis
Tactus? an hunc porro Tactum Sapor arguet oris?
An confutabunt Nares, Oculive revincent? 490
Non (ut opinor) ita 'st: Nam seorsum quoique potestas
Divisa 'st: sua vis quoique 'st: ideoque necesse'st,
Quod molle, aut durum est, gelidum, fervensve, seorsum
Id molle, aut durum, gelidum, fervensve videri;
Et seorsum varios rerum sentire Colores, 495
Et quæcunque coloribu' sunt conjuncta, necesse'st.
Seorsus item Sapor oris habet vim; seorsus Odores
Nascuntur, seorsum Sonitus: ideoque necesse'st,
Non possint alios alii convincere Sensus.
Nec porro poterunt ipsi reprendere sese, 500
Æqua fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde, quod in quoque 'st his visum tempore, verum 'st.
Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Cur

neque Sensus refutari posse: Nam majori certitudine præditum existimandum est id quod per se & sua vi potest falsum vero opposito convincere. Quid etiam est quod majorem fidem quàm Sensus postulat? An Ratio à falso Sensu orta, cùm tota ab illis Sensibus pendeat, potest refutare illos sensus, qui Sensus nisi veri sint, omnis Ratio quoque falsa sit necesse est? An poterunt Aures reprehendere Oculos? An Tactus Aures? An Gustus denique refutabit Tactum? vel an Visus & Olfactus erroris arguent? Non, uti puto, ita fiet: nam singulis sensibus sua propria vis & potestas distribuitur; atque ideo necesse est ut quod molle aut durum est, quod gelidum aut calidum est id ab uno tantùm sensu molle aut durum, gelidum aut calidum sentiatur: Necesse est etiam ut unus tantùm Sensus percipiat varios colores, & ea quæ sunt coloribus conjuncta: Unicus etiam Gustus Sapores sentit, unicus Olfactus Odores, unicus Auditus sonos, ideoque necesse est ut alii Sensus non possint alios refutare: Neque iidem Sensus possunt seipsos reprehendere, quoniam eidem Sensui æqua fides est semper adhibenda: Ideoque id verum est quod his Sensibus quolibet tempore visum est. Et si forsan Animus nequeat reddere rationem,

NOTÆ.

demonstrat. Id enim Veritatis Criterion sit necesse est, quod falsum corrigere & refutare possit: Illud verò faciunt Sensus. Ipsos autem Sensus quid corrigat, aut refellat? An Ratio? Ratio autem à Sensibus tota pendet. An alii Sensus alios convincent? Hoc minimè dicendum, Nam singuli Sensus circa propria sua Objecta versantur, Nec quid alii Sensus agunt, curant, aut cognoscunt: An iidem igitur Sensus seipsos emendent? Id fieri non potest, quoniam Sensibus æqua fides est semper adhibenda. Simplici igitur Sensuum repræsentationi (id est *primis sensibus*) fidendum. *Epicurus* docuit Κριτήρια ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, οὐδ' εἶναι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι.

481. *Neque Sensus.*] *Sensibus*, Gifanius: imperitè.

487. *Ratio quoque falsa sit omnis.*] Πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, πᾶσα δὲ αἴσθησις ἄλογος: Epicurus.

488. *An poterunt Aures*, &c.] Οὔτε ἡ ὁμοιογενὴς αἴσθησις ὁμοιογενῆ διελέγξαι δύναται διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔτε ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν κριτικαί. Epicurus.

503. *Et, si non poterit*, &c.] Cùm verò sæpe fallimur, cùm, v. g. Turris quadrata eminus visa appareat rotunda, quid agendum est? Respondet Lucretius, v. 13. Satiùs esse negligere ista Problemata, aut quamcunque causam assignare, quàm Sensibus

Cur ea, quæ fuerint juxtim quadrata, procul sint
Visa rotunda; tamen præstat rationis egentem 505
Reddere mendosè causas utriusque figuræ,
Quàm manibus manifesta suis emittere quæquam;
Et violare fidem primam, & convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur Vita, Salusque.
Non modò enim Ratio ruat omnis, Vita quoque ipsa 510
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
Præcipiteisque locos vitare, & cætera, quæ sint
In genere hoc fugienda; sequi, contraria quæ sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis quæ contra sensus instructa, parata'st. 515
Denique ut in Fabrica, si prava'st Regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit;
Et Libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
Omnia mendosè fieri, atque obstipa necessum'st,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta; 520
Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque,
Prodita judiciis fallacibus omnia primis.
Sic igitur Ratio tibi rerum prava necesse'st.
Falsaque sit, falsis quæcunque ab Sensibus orta'st.
Nunc alii Sensus quo pacto quisq; suam rem 525
Sentiat,

cur ea Corpora, quæ cominùs visa quadrata videntur, eminùs visa rotunda appareant, Meliùs tamen ille, qui hanc difficultatem non valet explicare, falsas causas utriusque figuræ assignaret, quàm manifesta & aperta è suis manibus emitteret, fidem primam violaret, & convelleret omnia ista fundamenta, quibus Vita Salusque Hominum immittitur: Non enim tantùm Ratio omnis corruat necesse est, sed ipsa etiam Vita collabatur, nisi audeas credere Sensibus, & ab illis monitus præcipitia fugere, & alia ejusdem generis noxia vitare, eaque sequi quæ sunt his contraria (innoxia:) Omnia igitur Argumenta quæ contra Sensuum certitudinem colligere & explicare potes, vana sunt & futilia. Denique sicut in Fabrica si prima Regula prava sit, si Normæ Angulus non sit rectus, si sit aliquis in Libella defectus, necesse est ut tota moles mendosa fiat & curvata, ut tecta prava sint, cubantia, prona, supina & absurda; ita ut quædam ruitura videantur, & ruant; cum omnia primis judiciis fallacibus sint prodita, ad falsas & mendaces regulas constructa. Pari modo necesse est ut Ratio rerum falsa sit, quæ à sensibus falsis oritur. Jam verò explicare quo modo alii Sensus

NOTÆ.

sibus diffidere, quibus tota Vita & Salus innitatur, nam sine illis Salubria eligere, aut Noxia, Præcipitia, v. g. Flammas, & ejusmodi alia vitare non possumus; Hic verò tangit *Scepticos*, de quorum Principe Pyrrhone Diogenes Laertius. Μηδὲν ἐκτρεπόμενος, μηδὲν φυλαττόμενος ἦν, ἅπαντα ὑφιστάμενος, ἁμάξας, εἰ τύχοι, καὶ κρημνοὺς, καὶ κύνας; καὶ ὅσα τοιαῦτα, μηδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων.

516. *Denique ut in fabrica*, &c.] Longam hanc disputationem, v. 9. concludit: Sensus ij sunt, ad quorum fidem res omnes exigimus; Ideoque si isti fallaces sint, de omni Certitudine & Scientia erit actum. Nec minùs nos erraremus quàm Faber ille, qui fallaci Regula, Norma, & Libella utitur.

519. *Obstipa.*] Curvata, obliqua, inflexa, Cicero in Arati Phænomen.

Obstipum caput, & tereti cervice reflexum.

Horatius, Sat. 5. lib. II.

——— *Davus sis Comicus, atque Stes capite obstipo:*

525. *Nunc alii Sensus*, &c.] Hactenus de *Visu*, & *Simulachris*, Jam usque ad v. 618. de Voce & Auditu: Primo autem, v. 14. docet quid sit *audire*: Audimus verò cùm Vox Aures attingit, suoque Corpore movet & impellit Sensum Voci isti percipiendæ destinatum. Quòd autem Vox Corporea sit, id verò est manifestum, radit enim fauces, facit asperas & lædit, ideoque tangat necesse est, at quod tangit, aut

Sentiat, haud quaquam ratio ſcrupoſa relicta 'ſt.
Principio, auditur Sonus, & Vox omnis, in Aureis
Inſinuata ſuo pepulere ubi corpore ſenſum.
Corpoream quoque enim Vocem conſtare fatendum 'ſt,
Et Sonitum, quoniam poſſunt impellere Senſus. 530
Præterradit enim Vox fauceis ſæpe, facitque
Aſperiora foras gradiens arteria Clamor.
Quippe, per anguſtum turba majore coorta
Ire foras ubi cœperunt primordia Vocum,
Scilicet expletis quoque janua raditur oris 535
Rauca viis, & iter lædit qua Vox it in auras.
Haud igitur dubium, quin Voces, Verbaque conſtent
Corporeis è principiis, ut lædere poſſint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, & quid
Detrahat ex Hominum nervis, ac viribus ipſis 540
Perpetuus Sermo nigraï noctis ad umbram,
Auroræ perductus ab exoriente nitore;
Præſertim ſi cùm ſummo 'ſt clamore profuſus:
Ergo corpoream Vocem conſtare neceſſe 'ſt,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem. 545
Aſperitas autem Vocis fit ab aſperitate
Principiorum, & item lævor lævore creatur.

quiſque ſuum objectum ſentiat non erit opus difficile. Primò omnis Vox & Sonus auditur, quando in Aures inſinuata Senſum Auditus pulſarunt ſuo corpore: Fatendum enim eſt Vocem eſſe Corpoream, ut & Sonum, quoniam impellere poſſunt & movere Senſus: Nam Vox ſæpe radit fauces, & clamor foras egrediens aſperat Os, & raucitatem facit: Quippe cum Vocum Semina confertim magnaque turba foras egredi per anguſtum cœperunt, Janua raucæ oris ab iſtis Seminibus anguſtas vias nimis implentibus raditur, & vox lædit iſtum meatum quò foras egreditur. Minimè igitur dubitandum eſt Voces & Verba è Principiis corporeis conſtare, cùm poſſint lædere. Nec omninò te latet, quantum Corporis auferat, quantum è Nervis ipſis Hominum detrahat, ac vires diminuat perpetuus Sermo, ab exoriente Auroræ nitore uſque ad umbram nigræ noctis perductus, præſertim ſi cum magno clamore ſit prolatus: Ergo neceſſe eſt ut Vox ſit Corporea, quoniam ille qui multa loquitur aliquam partem ſui Corporis amittit. Vocis autem aſperitas oritur ab aſperitate Principiorum, Levor autem à levore Seminum:

NOTÆ.

aut tangitur, eſt Corpus. Ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δήποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. Epicurus ad Herodotum.

526. *Scrupoſa.*] *Scrupi* dicuntur aſpera Saxa, & difficilia attrectatu, unde rem aliquam *Scrupuloſam* dicimus, quæ in ſe habet aliquid aſperi. *Feſtus.*

535. *Scilicet expletis.*] *Expletis oris*, id eſt, *locis*, Lambinus, qui verſum ſequentem rejicit: Retineri autem poteſt, dum ad rem facit, & commodam interpretationem patitur.

539. *Nec Te fallit item.*] Priori argumento aliud, v. 7. ſubjungit ab experientia ductum: Aliquis magna contentione loquatur, debilis fiet & languidus. Non autem dubitabit Vocem Corpoream eſſe, cùm magnam Corporis ſui partem, dum loquitur, detractam ſenſerit.

546. *Aſperitas autem vocis*, &c.] Jam aliud quoque argumentum, v. 7. deſumitur ex ipſa voluptate & moleſtia, qua nos Sonus, prout concinnus, inconcinnuſque eſt, afficit: Siquidem cenſet *Epicurus*, quæ Corpuſcula ſubingrediuntur aurem, organumque afficiunt, certa ratione configurari, & omnem ſuavitatem aut acerbitatem Soni, non aliunde eſſe, quàm ex eo quòd hujuſmodi Corpuſcula in organum ſubeuntia ipſum deliniant, exaſperentve, pro conditione lævitatis, aut aſperitatis qua configurantur.

Nec Vocis Principia unius & ejusdem figuræ intrant Aures, cum Tuba sub depresso murmure graviter mugit, aut Retrocita Cornua raucum bombum reboant; & cum Olores ex gelidis vallibus Heliconis orti (dulce canentes) flebilem querelam lugubri voce tollunt. Has igitur voces cum ex intimis nostri corporis partibus exprimimus, forasque emittimus recto ore, Lingua mobilis verborum perita formatrix articulatas facit, & aliquâ ex parte formaturâ Labrorum figurat. Et cum intervallum non magnum est unde vox profecta ad aures nostras perveniat, necesse est Verba quoque ipsa clarè exaudiri, & discerni articulatim: Vox enim ista servat formaturam & figuram istam qua à Labris & Lingua donabatur. Si verò Intervallum sit æquo longius,

Nec simili penetrant Aureis primordia forma,
Quom Tuba depresso graviter sub murmure mugit,
Aut reboant raucum Retrocita cornua bombũ: 550
Vallibus & Cycni gelidis orti ex Heliconis
Cùm liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Hasce igitur penitus Voces cùm corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat verborum dædala lingua; 555
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Atque ubi non longum spatium 'st, unde illa profecta
Perveniat vox quæque, necesse'st Verba quoq; ipsa
Planè exaudiri, discernique articulatim.
Servat enim formaturam, servatque figuram. 560
At si interpositum spatium sit longius æquo,

NOTÆ.

550. *Et reboant*, &c.] *Retrocita Cornua*, Alii *Barbara*: Hunc versum Lucretio abjudicat *Lambinus*, sed Lucretius, si videret, ad alios Judices provocaret: Interpres, viz. non viderat, neque multi vident quid tandem illud sit *Retrocita barbara*, vel *Cornua*: At Ego videor firmare posse intelligi illud instrumentum Musicum, Syriacæ, opinor, originis, quod *Sachute*, vel *Saque-bout* vocamus, à veteri voce Gallica *Saquer* quod trahere est, & *bouter* quod pulsare significat. Qui instrumentum illud Musicum nôrunt, facilè intelligent cur *Retrocita* dicatur à Lucretio. *Faber*. Vossius ad Catullum, p. 227. dicit *Retrocita* vulgò ineptè legi, scribit autem,

Et reboat raucum Berecynthia barbara *bombum*;

Berecynthia barbara, id est, Tibia Phrygia, Αὐλὸς βερεκύντι@, ut habet Hesychius, in βερεκύνται, &c.

551. *Vallibus & Cycni*, &c.] Mirifica, sicubi alias, circa hunc locum variantium lectionum multitudo est, nam in quibusdam legitur,

Vallibus & validis ne tortis ex Heliconis; in Aliis,

Vallibus & Cycni nece detorti ex Heliconis; in Aliis,

Et gelida Cycni nece torti ex antro Heliconis. Lambinus,

Vallibus & Cycni gelidis orti ex Heliconis. loco *Orti* Faber substituit *corti*.

Vossius tandem ad Catullum legit,

Et validis *Cycni* torrentibus *ex Heliconis*: Ex Helicone nempe, tum alii torrentes, tum ipse Helicon amnis profluit. Breviter, *Nece torti*, vel *nece detorti* omnino rejiciendum; Istarum enim vocum sententia, siqua esset, in sequenti versu continetur; Sed *Fabrum* aut *Vossium* sequaris, perinde est.

553. *Has igitur penitùs voces.*] Vocem hanc Corpoream, v. 4. Lingua & Labra formant & figurant, & inde Verba. Cicero, lib. II. de Nat. Deorum: *Deinde in ore sita lingua est finita dentibus, ea vocem immoderatè profusam fingit & terminat, sonosque vocis distinctos & pressos efficit, cùm & ad dentes & ad alias partes pellit oris. Itaque Plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, Nares cornibus iis, quæ ad nervos resonant in cantibus.*

557. *Ac ubi non longum*, &c.] Varia subjungit Problemata, primum, v. 10. Voces longiùs progrediendo hebetantur, & ex distinctis confusæ fiunt; nempe quia illæ moleculæ, seu singulares voculæ crebro Aëris offensu laceratæ amittunt illam figuram, & conformationem quam à Lingua & Labris acceperant.

Aera

Aëra per multum confundi Verba necesse 'st,
Et conturbari Vocem, dum transvolat auras.
Ergo fit, Sonitum ut possis audire, neque hilum
Internoscere Verborum sententia quæ sit, 565
Usqueadeo confusa venit Vox, inque pedita.
Præterea, Edictum sæpe unum perciet aureis
Omnibus in populo emissum præconis ab ore:
In multas igitur Voces Vox una repente
Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis, 570
Obsignans formam verbis, clarumque sonorem.
At quæ pars Vocum non aureis accidit ipsas,
Præterlata perit frustra diffusa per auras:
Pars solidis adlisa locis, rejecta sonorem
Reddit, & interdum frustratur imagine Verbi. 575
Quæ benè cùm videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
Saxa pareis formas Verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites cùm monteis inter opacos
Quærimus, & magna dispersos voce ciemus. 580
Sex etiam, aut septem loca vidi reddere Voces
Unam cùm jaceres: Ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre.

necesse est ut verba multum Aëra permeantia confundantur, & figura ipsius vocis mutetur, dum Auras pervolet: & inde fit quòd Sonum tantùm audias, quænam verò verborum sit sententia novisse non potes, tam conturbata venit Vox, & crebris Aëris offensibus impedita. Præterea, sæpe unum Edictum ab ore Præconis in magna plebis multitudine missum omnium aures percellit; Vox igitur una subitò in multas dispergitur, quoniam in singulas aures se dividit, Verba etiam defert figurata, & liquidò sonantia. Pars verò vocum, quæ in aures non incidit, præterlata perit, frustra per Aërem dispersa, Pars verò in res duras impingens rejecta sonum reddit, & nos Verbi imagine frustratur. Quæ cum perspecta habeas, Tu Tibi ipsi atque Aliis possis reddere rationem quo pacto per deserta loca Rupes & Cavernæ verba nostra distinctè reddunt, dum quærimus nostros socios inter montes opacos errantes, & magna voce dispersos vocamus. Novi etiam quædam loca sex aut septem verba reddere, cum unum tantùm ipse pronuntiares; Ita montes verba repellentes iterabant aliis montibus dicta quæ referant.

NOTÆ.

564. *Neque hilum.*] Rectè Lambinus, quamvis tam *Illa* quàm *Illam* recipi potest.

567. *Præterea, Edictum*, &c.] Deinde, v. 5. loquatur aliquis, Innumeræ aures adstantes verba percipient: Unde verò hoc? concipiendum est unam esse quasi totalem, sive mavis, generalem vocem, quæ ab ore emittitur, sed quæ dissiliat tamen in voculas innumeras, inter se consimiles; Ideo cùm emittitur Vox, Corporum erumpentium formatura ita comprimitur, eliditur, ac veluti conteritur, ut abeat in frustula, seu in parvas moleculas, omnino consimiles, & consimiliter formatas, quæ & confestim dissiliant per Aëra, seu per circumfusum spatium, & similitudinem eam conservent usque dum ad Aures perveniant. Quo fit ut eadem Vox à multis audiri dicatur.

572. *At quæ pars*, &c.] Quæcunque partes Vocis aures attingunt, illæ audiuntur; aliæ partes per Aëra diffusæ evanescunt; Aliæ in Corpora solida, & utcunque lævigata (quippe & porosa nimis prætermittunt, & scabrosa nimis concidunt atque dissipant) incidentes, & inde repercussæ efficiunt, ut eandem vocem iteratò audiamus; Inde *Echo*: Inde etiam nocturni sonitus, quos, ad v. 589. Superstitiosum Vulgus agrestibus Numinibus acceptos refert.

575. *Imagine verbi.*] Virgilius,

——— *Aut ubi concava pulsu*
Saxa sonant, Vocisque offensa resultat
Imago.

Horatius ad Augustum,

—— *Cujus recinet jocosa*
Nomen Imago
Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidove in Hæmo?

577. *Per loca sola.*] Deserta, ut v. 598. *Plautus* in Rudente,

Neque magis solæ *terræ sunt, quàm hæc loca.*

583. *Iterabant dicta referre.*] Codd. *Iterabant dicta referri*: *Fabro* autem ingratum est illud *Iterabant*, ideoque legit *Trádebant.*

Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere
Finitimi fingunt, & Faunos esse loquuntur; 585
Quorum noctivago strepitu, ludoque jocanti
Adfirmant volgò taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonos fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum:
Et genus Agricolûm latè sentiscere, cùm Pan 590
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Unco sæpe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab Divis quoque fortè putentur 595
Sola tenere: Ideo jactant miracula dictis.
Aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt Oculi res cernere apertas, 600
Hæc loca per Voces veniant, Aureisque lacessant.

Vicini fabulantur Satyros capripedes & Nymphas hæc loca incolere, & dicunt Faunos esse, quorum nocturno strepitu, jocosoque ludo affirmant tacita noctis silentia frequenter rumpi; Chordarum etiam sonos fieri, & suaves querelas, quas Tibia pulsata digitis canentium fundit: Et Agricolas undique per agros sentire cum Pan quatiens pineam coronam qua Caput semiferum tegitur biantes calamos unco labro sæpe percurrit, ut Fistula semper carmen sylvestre funderet; Multas ejusmodi monstrosas & portentosas fabulas narrant, & ne fortè desertas à Divis sedes incolere putentur, ideo portentosas hujusmodi fabulas effingunt: Vel aliqua alia nescio qua ratione ad illas fingendas impelluntur; Humanum enim genus plus æquo fabulis delectatur. Deinde, non est mirandum quam ob causam per ea loca, per quæ Oculi rem aliquam nequeunt cernere, Voces venirent, & Aures lacesserent;

NOTÆ.

584. *Capripedes.*] Satyri nempè caprinis pedibus incedebant: Horat. Od. 19. lib. II.

Nymphasque discentes, & aures
Capripedum *Satyrorum acutas.*

590. *Et Genus Agricolûm*, &c.] Caprarius apud Theocritum,

Οὐ θέμις ὦ ποιμὰν, τὸ μεσαμβρινὸν, οὐ θέμις ἄμμιν
Συρίσδεν, τὸν Πᾶνα δεδοίκαμες, ἦ γὰρ ἀπ' ἄγρας
Τανίκα κεκμακὼς ἀμπαύεται· ἐντί γε πικρός,
Καί οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται.

592. *Percurrit.*] Quod necesse est, si fistula composita utaris, qualis est,

Fistula comparibus septem compacta cicutis. Faber.

lib. V. v. 1406.

Et supera calamos unco percurrere *labro.*

596. *Sola tenere.*] Ita omnino legendum; Agricolæ enim suum cum Divis commercium jactant.

598. *Avidum nimis Auricularum.*] Id est, omnes Homines portenta & miracula libenter narrant, eaque à multis audiri jucundissimum illis est. *Faber.*

599. *Quod superest non est*, &c.] Igitur Voces accipimus ab illo qui loquitur expressas & formatas, æquè ac Simulachra à Rerum superficie fluentia; Cur igitur audimus aliquem quem videre nequeamus? Respondet Lucretius, v. 20. Voces formatæ obliquos meatus, & tortuosa Corporum foramina integræ transeunt, in quibus franguntur, ut suprà docuit, Imagines: Seu potiùs hoc fit, quia Vox in Voculas dissiliat, quæ sursum, deorsum, prorsum, retrorsum, dextrorsum, lævorsum, & in omnem obliquitatem, ut scintillulæ à scintilla dissultantes, abeunt; sicque in Aures etiam alibi, quàm in directum constitutas incidant; tale verò quid ipsis Imaginibus non contingat: Vox autem hujusmodi meatus penetrans debilior fit, atque indistinctior.

Con-

Conloquimur clausis foribus: quod sæpe videmus.
Nimirum, quia Vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, Simulacra renutant;
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant: 605
Qualia sunt vitri, species quæ travolat omnis.
Præterea, parteis in cunctas dividitur Vox,
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur; ubi una
Dissiluit semel in multas exorta, quasi ignis
Sæpe solet scintilla suos se spargere in igneis, 610
Ergo replentur loca Vocibus, abdita retrò
Omnia quæ circùm fuerint, sonituque cientur.
At Simulacra viis directis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel, quapropter cernere nemo
Se supra potis est; at Voces accipere extra. 615
Et tamen ipsa quoque hæc, dum transit clausa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confusa penetrat:
Et Sonitum potiùs, quàm Verba, audire videmur.
Hæc, queis sentimus succum, lingua atque palatum,
Plusculū habent in se rationis, plusque operaï. 620
Principio, succum sentimus in ore, cibum cùm
Mandendo exprimimus: ceu plenam spongiam aquaï
Si

ut cùm clausis foribus, quod tamen sæpe facimus, colloquamur. Quoniam, viz. Vox potest transire per curvos & tortuosos meatus integra atque immutata; Simulachra verò non possunt: Scinduntur enim & lacerantur nisi transeant per rectos meatus, quales sunt Vitri quos Simulachra integra permanant. Præterea, in cunctas undique partes dispergitur Vox, nam aliæ Voces gignuntur ex aliis, quamprimùm illa, quæ in primo exortu erat una Vox, in multas dissiluit, ut Scintilla Ignis sæpe solet in multas scintillas dissilire: Hanc ob causam omnia loca quæ circum, imò quæ ponè loquentem sunt, vocibus implentur, & cientur sono: At Simulachra rerum postquam à superficie Corporum avolârunt rectis lineis feruntur, & hanc ob causam nemo potest cernere ea quæ supra Caput suum posita sunt; potest verò Voces audire foris prolatas: Et tamen hæc quoque ipsa Vox, dum clausas fores permanat, hebetior fit, conturbata & confusa attingit Aures, & videmur Sonitum potiùs quàm verba audire. Jam verò Lingua & Palatum quibus saporem sentimus, non tam facilè explicari possunt quàm quæ sunt hactenus disputata. Principio, Saporem in Ore sentimus, cùm dentibus cibum comminuendo Succum ex illo exprimimus, ut siquis Spongiam Aquæ

NOTÆ.

602. *Conloquimur*, &c.] Hunc versum Rejicit *Lambinus*: Alii legunt *Cum loquimur*, &c. Gifanius verò, è Codd.

Conloquium *clausis foribus* quoque *sæpe* tenemus.

Versum subditivum esse affirmat *Faber*, sed omnes Codd. agnoscunt: & *Cum loquimur*, rectiùs legendum.

606. *Travolat,*] Sive *Quà trameat*, sive *quà traviat* (nam Viare apud Plautum) legas, perinde est.

619. *Hæc queis sentimus*, &c.] *Nec queis sentimus*, cum Fabro legas, non enim plura sunt & difficiliora explicatu de Gustu, quàm de Visu & Auditu, problemata: Gustamus enim, v. 18. cùm Succus è re sapida, tanquam Aqua è spongia, expressus in Organum, Palatum, Linguamve, penetret. Qui Succus si constet ex Corpusculis ea ratione configuratis, ut in Organum Gustatus effusa, porulosque ejus subeuntia apposité ipsis iisdem particulis accommodentur, sicque ipsum deliniant, demulceant, & leniter placideque afficiant, Suavis videtur; Si verò Corpuscula ea ratione configurentur, ut in porulos Organi subeuntia, haud debitam habeant cum ipsis commensurationem, unde & particulas ejusdem compungant, concidant, discerpant, aut asperiter moveant, Insuavis videtur, sive Amarus, Salsus, Acidus, Acerbus, Acris, Acutus, Austerus, &c. Hanc opinionem, ut multas alias è *Democrito* sumsit Epicurus, ille enim singulis saporibus suam figuram tribuit: Δημόκριτος δὲ σχῆμα περιτιθεὶς ἑκάστῳ, Γλυκὺν μὲν τὸν στρόγγυλον, καὶ εὐμεγέθη ποιεῖ, Στρυφνὸν δὲ τὸν μεγαλόσχημον, Τραχὺν δὲ τὸν πολυγώνιον καὶ ἀπεριφερῆ᾿ Δριμὺν

Si quis fortè manu premere, exsiccareque cœpit;
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, & raræ perplexa foramina linguæ. 625
Hæc ubi lævia sunt manantis corpora Succi,
Suaviter attingunt, & suaviter omnia tractant
Humida linguaï circum sudantia templa.
At contrà pungunt sensum, lacerantque coorta,
Quantò quæque magis sunt asperitate repleta. 630
Deinde voluptas est è succo in fine palati,
Cùm verò deorsùm per fauceis præcipitavit;
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quicquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis 635
Artubus, & stomachi humectum servare tenorem.
Nunc aliis alius cur sit Cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triste, & amarum 'st,
Hoc tamen esse aliis possit prædulce videri.

plenam manu premere, & illam exsiccare conaretur; Succus autem iste quem exprimimus per omnes poros Palati, & per tortuosos ductus linguæ spongiosæ distribuitur; Et cum fluentis succi Corpora lævia sint, Palatum leniter mulcent, totamq; madidā linguam jucundè, & dulcedine quadam tangunt: tantò verò magis pungunt lacerantque sensum quantò magis aspera sunt succi expressi corpora. Deinde Voluptatem à Sapore percipimus usque quo Palatum pertingit; Cum verò per guttur descenderit, tum nulla sentitur Voluptas, dum per membra distribuitur: Nec omnino refert quo alimento nutriatur Corpus, si modò id quod sumis, possis per membra concoctum distribuere, Humidumque Stomachi tenorem conservare. Nunc verò docebo, & planum faciam cur diversa Alimenta diversis Animalibus conveniant, cur id, quod aliis injucundum & amarum est, aliis dulcissimum videatur.

NOTÆ.

Δριμὺν δὲ τὸν περιφερῆ, καὶ λεπ]ὸν, καὶ γωνοειδῆ, καὶ καμπύλον· Ἁλμυρὸν δὲ τὸν γωνοειδῆ καὶ σκόλιον, καὶ ἰσοσκελῆ· πικρὸν δὲ τὸν περιφερῆ, καὶ λεῖαν ἔχοντα σκολιότητα, μέγεθος δὲ μικρὸν· Λιπαρὸν δὲ τὸν λεπτὸν, καὶ στρόγγυλον, καὶ μικρὸν. Theophrastus, de Causis Plant. lib. VI. Cap. 2.

628. *Linguæ sudantia templa.*] Satis audax Metaphora videri queat *Templum Linguæ* pro palato; Sed omnis locus extensus & patens in veteri Latio *Templum* dicebatur: Deinde τὸ ὑπερῷον, seu ὑπερῷα, qua voce Græci *Palatum* significant, ut & οὐρανὸς non minoris audaciæ videri debent, quanquam non aliter Pedestres scriptores loquebantur. *Faber.*

631. *In fine Palati.*] Voculam *In* delet Palmerius. *Fine Palati*, id est quousque Palatum pertingit: Sic Salustius,

Fine inguinum ingrediuntur Mare. Apuleius:

Paulisper fine inguinum lacinia remota.

634. *Nec refert quicquam*, &c.] His versibus adjungas illud Epicuri ad Menœceum: Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς, καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον.

637. *Nunc aliis alius*, &c.] Jam, v. 40. causam explicat, cur idem Cibus sit uni non modò jucundus, sed etiam salubris, qui alii erit non modò ingratus, verùm etiam noxius: Organum Gustatus in sui textura, sive Atomorum, Spatiorumque inter ipsas interceptorum configuratione, in variis seu Hominibus, seu Animalibus differt, perinde ac differunt partes cæteræ, speciatimque ipsæ externæ: Differentes autem meatus differentia succi corpuscula (Et omnis res, è qua Succus exprimitur, continet semina diversimodè figurata) admittant necesse est; nec omnia omnibus conveniunt: Inde quod alteri Animali Alimentum, alteri Venenum; quod Huic gratum, illi insuave. Imò quotiescunque vel per ætatem, vel occasione morbi, Organi temperies, seu textura immutatur, eadem res apparet mutati Saporis, in qua mutatum tamen nihil est: Ita qui febre laborat, Amara judicat ea quæ Sanus dulcia: quòd propter mutatam Organi texturam ea Corpuscula quæ priùs accommodabantur, nunc non congruant, Organumque proinde lacerent & discerpant.

Tantaq; in his rebus distantia, differitasque'st, 640
Ut quod alis Cibus est, aliis fuat acre venenum.
Est utique, ut Serpens hominis contacta salivis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Præterea, nobis Veratrum est acre venenum,
At Capris adipes, & Coturnicibus auget. 645
Ut, quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
Principiò meminisse decet, quæ diximus antè,
Semina multimodis in rebus mista teneri.
Porro omnes, quæcunque cibum capiunt Animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecùs, & generatim 650
Extima membrorum circumcæsura coërcet,
Proinde ac Seminibus distant variantque figura.
Semina cùm porro distent, differre necesse'st
Intervalla, Viasque, Foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, & in ore, ipsoq; palato. 655
Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse'st:
Multa rotunda, modis multis multangula quædã.
NamqueFigurarum ut ratio, motusque reposcunt,
Proinde Foraminibus debent differre figuræ: 660
Et variare viæ proinde ac textura coërcet.
Ergo ubi quod suave'st aliis, aliis fit amarum:
Illis, queis suave'st, lævissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contrà, quibus est eadem res intùs acerba: 665
Aspera nimirum penetrant, hamataque fauceis.
Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi quoi Febris, bili superante, coorta'st,

Imò in hisce rebus discrepantia & differentia tanta est, ut illud idem quod aliis salubre Alimentum fit, fit perniciosum Venenum aliis: Sæpe enim Serpens contacta Hominis saliva perit, imò nonnunquam seipsam suo morsu interficit. Præterea, Helleborum est perniciosum Venenum Homini, Idem verò Capras & Coturnices pingues facit; ut verò cognoscas qua ratione id fiat, debes revocare in memoriam ea quæ suprà docuimus, viz. Semina diversi generis in rebus omnibus mista contineri: Porro omnia Animalia, quæcunque alimentum capiunt, ut sunt extrinsecùs dissimilia, & pro diversis generibus diversa habent externa Corporum lineamenta; sic ex Seminibus constant diversimodè figuratis: Cum autem Semina sint diversimodè figurata, necesse etiam est ut Intervalla (Pori) & meatus (quæ ego foramina appello) in omnibus membris, in ipso Ore & Palato sint diversa. Quidam igitur meatus debent minores esse, quidam majores, aliis Animalibus triangulares, aliis quadrati, multi rotundi, multi etiam multis modis multanguli: Nam ut Seminum figuræ & motus postulant, sic meatuum figuræ variæ & diversæ esse debent; & foramina differre proinde ac Corpusculorum textura facit differre. Ergo cum id quod aliis dulce est Aliis amarum fit, Illis quibus dulce est, lævia & rotunda Semina debent leniter ingredi meatus Palati, è contra verò illis quibus Amarum fit, aspera & hamata Semina penetrant fauces & lacerant. Ex his quæ jam disputavimus alia problemata facilè explicari possunt. Quippe cum aliquis, bile nimis effervescente, febre correptus est,

NOTÆ.

640. *Differitasque est.*] *Differentia*, Nonius. Usus hac voce est *Arnobius*, qui *Lucretium* libenter imitatur.

650. *Et generatim.*] *Variatim* legendum esse multis contendit *Faber*. Nam *Variantque figura*, v. 652. & *Variare viæ*, v. 661. vocem istam confirmant. Denique non agitur nunc de differentiis secundum unumquodque *genus* Animalium, quatenus, viz. Species à Specie differt; Nam in Specie humana quot sunt singularia seu individua, tot sunt varii Gustatus, Ergo, &c. Et profectò aliquid dixisset *Faber*, nisi Poeta instituisset hisce versibus docere, quam ob causam una eademque res alteri Generi Animalium salubris, alteri foret noxia; *Generatim* igitur legendum.

651. *Circumcæsura.*] Alii, *Circum textura*: Sed *Circumcæsura* utitur Arnobius, & Lucretius ipse, Lib. III. v. 220.

Extima membrorum circumcæsura *tamen se.*

Aut-

Aut alia ratione aliqua 'ſt vis excita morbi,
Perturbatur ibi totum jam Corpus, & omnes 670
Commutantur ibi poſituræ Principiorum:
Fit, priùs ad ſenſum ut quæ corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, & cætera ſint magis apta,
Quæ penetrata queunt ſenſum progignere acerbum.
Utraque enim ſunt in mellis commiſta ſapore, 675
Id quod jam ſuperà tibi ſæpe oſtendimus antè.
Nunc age, quo pacto Nareis adjectus odoris
Tangat, agam. Primùm res multas eſſe neceſſe 'ſt,
Unde fluens volvat varius ſe fluctus Odorum.
Nam fluere, & mitti volgò, ſpargique putandum 'ſt. 680
Verùm aliis alius magis eſt Animantibus aptus,
Diſſimileis propter formas, ideoque per auras
Mellis Apes quamvis longè ducuntur odore:
Volturiique cadaveribus: tum fiſſa ferarum
Ungula quò tulerit greſſum, promiſſa Canû vis 685
Ducit: & humanum longè præſentit odorem
Romulidarum arcis ſervator, candidus Anſer.
Sic aliis alius nidor datus ad ſua quemque
Pabula ducit, & à tetro reſilire veneno
Cogit; eoque modo ſervantur ſæcla ferarum. 690

aut aliqua alia ratione violentus iſte morbus excitatur, totum illius Corpus perturbatur, totuſque ordo & diſpoſitio Seminum mutatur, & inde fit ut illa Corpora quæ olim potuerunt ingredi meatus Linguæ & Palati, jam non poſſint; & Alia liberè pervadant, quæ inſinuata acerbum ſenſum excitare valeant; Nam Semina utriuſque generis, quod ſuprà ſæpe docui, in Melle commixta continentur. Nunc age, quo pacto Odores advenientes Nares afficiant, docebo. Primùm, neceſſe eſt res multas eſſe è quibus varius fluctus Odorum fluens ſe volvat; Credendum enim eſt Odores paſſim & perpetuò fluere, mitti, ſpargique à rebus, alius verò Odor magis convenit quibuſdam Animalibus quàm aliis propter diſſimiles figuras Seminum è quibus conſtat: Et hanc ob cauſam Apes mellis quantumvis remoti, & Vultures Cadaverum odore attrahuntur: tum promiſſa canum vis ducit eos quocunque biſida ferarum ungula greſſum tulerit, & Candidus Anſer Romani Capitolii ſervator Hominum odorem longè præſentit. Sic Odor diverſus diverſis Animalibus conveniens unumquodque ducit ad ſua Alimenta, efficitque ut à pernicioſo veneno recedat, & inde Genera Animalium conſervantur.

NOTÆ.

677. *Nunc age, quo pacto*, &c.] Guſtum & Saporem Odor & Odoratus ſequitur, & v. 24. Ut Simulachra à rebus fluunt, ut Sonus ejicitur, ut exprimuntur Succi, ſic Odores emittuntur: Quòd verò Omnia Animalia hos Odores perpetuò emiſſos non æquè ſentiant, efficit varietas & diſſimilitudo figurarum (vid. lib. II. v. 414.) quæ omnium Animalium Organa non pariter movent & afficiunt: ſic Apes Mellis, Vultures Cadaverum, Ferarum Canes, & Anſer Hominis Odorem longè ſentiunt, dum nares Hominis iſti Odores vel non omnino, vel languidè laceſſunt: ἡ ὀσμὴ οὐκ ἂν πότε πάθος οὐθὲν ἐργάζεται, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἀποφερόμενοι σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν, οἱ μὲν τοῖοι τεταραγμένως, καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες: Epicurus ad Herodotum.

679. *Volvat ſe.*] Meliùs quàm *Se ſolvat.*

685. *Promiſſa Canum vis.*] Id eſt *Immiſſa:* Inde ἐπακτῆρες pro Venatoribus, apud *Callimachum*, & ἐπάγειν, apud Plutarchum in Apophthegm. pro *Venatum ducere*, ſeu *promittere*. *Faber:* Lambinus, *longè & porro tenus miſſa*, vel *è longinquo loco odores ſentiens:* At Venatores meliùs quàm Grammatici intelligunt, cur Canis Venatici vis dicatur *Promiſſa*. Alii *Permiſſa:* ut v. 692. *Permitti*.

687. *Romulidarum*, &c.] Nota Hiſtoria eſt, Capitolium ab Anſeribus ſervatum, aſcendentibus Gallis.

Hic

Hic Odor ipse igitur, nareis quicunque lacessit,
Est alio ut possit permitti longiùs alter.
Sed tamen haud quisquã tam longè fertur eorum,
Quàm Sonitus, quàm Vox, mitto jam dicere, quàm res,
Quæ feriunt Oculorum acies, visumque lacessunt. 695
Errabundus enim tardè venit, ac perit antè,
Paullatim facilis distractus in Aëris auras:
Ex alto primùm quia vix emittitur ex re.
Nam penitùs fluere, atque recedere rebus odores
Significat, quòd fracta magis redolere videntur 700
Omnia, quòd contrita, quòd igni conlabefacta.
Deinde videre licet majoribus esse creatum
Principiis Voci: Quoniam per saxea septa
Non penetrat, quà Vox volgò, Sonitusque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facilè esse videbis 705
Investigare, in qua sit regione locatum.
Refrigescit enim cunctando plaga per auras:
Nec calida ad sensum decurrit nuntia rerum.
Errant sæpe Canes itaque, & vestigia quærunt.

Ex Odoribus verò qui nares feriunt alius potest alio longiùs emitti, nullus tamen eorum tam longè mittitur quàm sonus, quàm Vox, ne dicam quàm Imagines quæ Oculos feriunt, & visum lacessunt. Vagus enim per Aëra tardè fertur, non directa linea progreditur, & facilè per auras dispersus paullatim perit antequam longum iter perficiat: Præcipuè quia difficulter ex interioribus Corporis partibus Odor emittitur, nam manifestum est Odores ex interioribus partibus Corporis emitti, quoniam Res Odoræ quæ franguntur, conteruntur, aut Igne dissipantur, magis redolent. Deinde certus esse possis, Odorem constare è majoribus Seminibus quàm Vocem, quoniam non penetrat muros lapideos, per quos Vox & Sonus frequenter feruntur: Quas etiam ob causas senties non ita facilè esse investigare, in quo loco id quod olet locatum sit, dum enim Odor tardè fertur per Aëra, languidior fit illius ictus, nec ea qua debet vi, ut demonstret ubi res sit, ad sensum venit: Et hanc ob Causam Canes sæpe errant, & vagi quærunt Ferarum vestigia quæ Odor non satis prodit.

NOTÆ.

691. *Hic odor ipse*, &c.] V. 19. de motu odoris differit, eumque tardiùs moveri per Aërem quàm Sonum, distrahi quoque & dissipari faciliùs, & longè minùs per Aërem diffundi affirmat: Quoniam ex intimis Corporis odori partibus, seu Subjecti profunditate effluit, (nam Res odoræ dum franguntur, conteruntur, &c. magis redolent) major etiam est principiorum illius moles, dum illi meatus quos Vox penetrat Odorem non admittunt, ideoque necesse est ut Odor tardiùs feratur, & faciliùs ab occursante Aëre dissipetur. Huc etiam referri potest causa, cur, cùm facilè judicare liceat qua ex parte Sonus adveniat, non perinde tamen dignoscamus ad quam nobis partem sit situm Corpus quod Odorem diffundit.

692. *Est alio*, &c.] *Est* Illo *ut possit permitti longiùs* Ille. Ubi enim de duobus agitur, non potest dici, *Alter est major Alio.* Faber.

699. *Atque recedere.*] Ita Codd. *Lambinus* tamen mavult, *Ac decedere*, seu *atque excedere.*

701. *Igni conlabefacta.*] Sic lib. I.
Conlabefactatus *rigor Auri solvitur æstu*:
Gifanius verò, *Concalefacta.*

703. *Voci.*] Id est, majoribus principiis quàm sunt Vocis Principia.

707. *Refrigescit.*] Sequenti versu *Plaga* dicitur *calida*, ideoque dum cunctatur, *refrigescit*: Constat autem intensissimum frigus obstare effusioni liberiori Odorum. In omnibus vetustis Exemplaribus Versus Lucretii sic leguntur,

Refrigescit enim cunctando plaga per Auras,
Nec calida ad sensum decurrunt *nuntia rerum.*

Recedès à sensu *Lucretii* & reî veritate, si *Nuntia* construas cum *Plaga*: Vossius ad Catullum, p. 173.

Nec tamen hoc solis in Odoribus, atque Saporum 710
In genere est: Sed item Species rerum, atque Colores
Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quædam magis acria visu.

Quinetiam Gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clara consuetum voce vocare, 715
Nenu queunt rapidi contrà constare Leones,
Inque tueri: Ita continuò meminere fugai:
Nimirum, quia sunt Gallorum in corpore quædam
Semina, quæ, cùm sunt oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem 720
Præbent, ut nequeant contrà durare feroces;
Cùm tamen hæc nostras acies nil lædere possint:
Aut quia non penetrant, aut quòd penetrantibus illis
Exitus ex Oculis liber datur, in remeando
Lædere ne possint ex ulla lumina parte. 725

Nunc age, quæ moveant Animum res, accipe, & unde,
Quæ veniunt, veniant in Mentem, percipe paucis.
Principiò hoc dico, rerum Simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
Tenuia, quæ facilè inter se junguntur in auris, 730
Obvia cùm veniunt, ut aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multò magis hæc sunt tenuia textu,

Quàm

Hoc tamen evenit non solùm in Odoribus, & Saporibus, sed Rerum Formæ etiam, & Colores non ita omnium oculis conveniunt, ut alia objecta non sint aliis visu magis acria. Quinetiam Gallum, Alis noctem explaudentibus, consuetum sonora voce Auroram vocare, furiosi Leones non possunt contra stare, & intueri, sed statim, & ad primum aspectum fugiunt: Nimirum, quia in Galli corpore quædam Semina sunt, quæ cum sint in oculos Leonum injecta pupillas Oculorum fodiunt & lacerant; & tam acutum dolorem excitant, ut fortes licet sint & vulnerum patientes Leones, perferre nequeant: Cum tamen hæc ipsa Semina nostros oculos non omninò lædunt, vel quia illis penetrantibus liber ex Oculis exitus datur, ita ut dum redeunt nulla ex parte pungant oculos aut lædant. Nunc age, audi quæ res moveant animum, & unde veniunt in mentem, quæ veniunt, breviter declaratum accipe. Primùm dico, multa tenuia rerum Simulachra huc & illuc, denique in omnes undique partes vagari, quæ cum sibi invicem in Aëre occurrunt, facilè inter se junguntur, ut Araneæ telæ & tenuissima Auri ramenta: Hæc enim Simulachra sunt textu multò magis tenuia,

NOTÆ.

710. *Nec tamen hoc*, &c.] Quòd iidem Odores & Sapores sint aliis ingrati, aliis jucundi, minimè dubitandum; nec ipsæ rerum Imagines omnium oculis pariter conveniunt: Galli aspectu terretur Leo, (Gallinaceorum cristæ Leones maximè terrent: Plinius, Nat. Hist. Lib. VIII. Cap. 16.) nam Imago Galli è Seminibus constat quæ fodiunt & lacerant Oculos Leonis, ut contrà tendere non audeat.

714. *Noctem explaudentibus alis.*] Noctem cum sonitu, & veluti plausu excutientibus atque exturbantibus; *Lambinus*. Hæc verò verba cum versu proximo otiosa sunt; Nihil enim *Lucretius* de cantu Galli, quod alii Interpretes temerè existimârunt.

726. *Nunc age, quæ*, &c.] De Sensibus satis disputatum: Cùm verò sopitis sensibus plura imaginemur, non indigna est Philosopho de Imaginatione quæstio; eam autem explicat Poeta usque ad v. 820. Asserit igitur tenuissimas Imagines partim ab ipsis rebus fluentes, partim sponte in Aëre formatas, & partim ex variis variè mistas undique vagari; has verò in Animum penetrare lacessendoque ipsum efficere ut intelligat seu imaginetur: Inde de Centauris, Scyllis, aliisque monstris quæ nemo unquam sensibus usurpavit, de mortuis etiam cogitamus, v. 27. *Cicero*, Ep. Fam. Lib. XV. scribens ad Cassium qui recens se Epicureis addixerat; *Fit nescio quid*, inquit, *ut coram adesse videaris cùm scribo aliquid ad te, neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας,* ut

Quàm quæ percipiunt Oculos, visumq; lacessunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientq;
Tenuem Animi naturam intùs, sensumque lacessunt. 735

Centauros itaq; & Scyllarũ membra videmus,
Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quæ fiunt Aëre in ipso: 740
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt:
Et quæ consistunt ex horum facta figuris.
Nam certè ex vivo Centauri non fit imago:
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
Verùm ubi equi atque hominis casu convênit imago, 745
Hærescit facilè extemplo, quod diximus antè,
Propter subtilem naturam, & tenuia texta.

Cætera de genere hoc eâdem ratione creantur.
Quæ cùm mobiliter summa levitate feruntur,
Ut priùs ostendi, facilè uno commovet ictu 750
Quælibet una animum nobis subtilis imago.
Tenuis enim mens est, & mirè mobilis ipsa.

Hæc fieri (ut memoro) facilè hinc cognoscere possis,
Quatinus hoc simile est oculis, quod mente videmus,
Atque oculis simili fieri ratione necesse 'st: 755
Nunc igitur quoniam docui me fortè Leones

quàm quæ Oculos afficiunt, & Visum movent: Quoniam hæc per poros & meatus Corporis transeunt, tenuemque Animum intùs latentem movent, & mentem lacessunt. Inde fit quòd imaginemur Centauros, & Scyllas, Cerberos, & eorum Imagines, quos jam diu Sepultos Terra continet: Quoniam Simulachra omne genus ubique volitant, quæ partim sponte sua in ipso Aëre concrescunt, partim è variis rebus emittuntur, partim fiunt ex istis Simulachris ita emissis inter se commixtis: Nam proculdubio Imago Centauri nunquam fluxit ex vivo Centauro, quoniam nunquam tale Animal extitit: Sed cum fortè Equi Imago Hominis Imagini facta sit obvia, facilè & subitò (ut modò docuimus) adhæret, quoniam subtilis tenuisque est, & ideo facilè implicari possit: Alia monstrosa ejusmodi Simulachra eodem modo fiunt, quæ cum levissima, atque ideo maximè mobilia sunt, ut modò docui, quodlibet unum subtile Simulachrum uno ictu nostrum animum facilè movet, nam Mens nostra tenuis est, & mirè mobilis. Hæc verò fieri eo modo quo docui, facilè hinc possis cognoscere, quoniam illud quod Mente cernimus simile est illi quod Oculis videmus, ideo necesse est ut eodem modo & ab iisdem rebus moveatur Mens, quibus Oculus movetur: Cum verò suprà ostendi me Leones, v. gr.

NOTÆ.

ut dicunt tui Amici novi, qui putant etiam τὰς διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari.

733. *Percipiunt.*] Penetrant, ut ægritudo me *percipit*: Lib. V.

Est etiam quoque uti non magno Solis ab Igne
Aëra percipiat *calidis fervoribus Ardor.*

Alii *Percutiunt.*

735. *Sensumque lacessunt.*] *Mentemque lacessunt*: Faber, rectè: Sic v. 752.

Tenuis enim Mens *est*, &c.

Et v. 762.

Mens *animi vigilat*, &c.

738. *Quorum morte obita tellus*, &c.] Lib. I. v. 136.

Cernere uti videamur eos audireque coram,
Morte obita *quorum Tellus amplectitur Ossa.*

742. *Consistunt.*] Quidam Codd. *Consiunt*, Lambinus,

Partim *quæ* constant *ex* harum *facta figuris.*

745. *Convênit.*] Alii *Concurrit*, & in sequenti versu *Accrescit*, pro *Hærescit.*

753. *Hæc fieri ut memoro.*] Id totum de quo jam quæritur per Simulachra effici demonstrat, v. 8. Res enim illa, v. gr. Leo quem cogitamus, prorsus similis est Leoni isti quem oculis usurpamus: At dum Visus per Simulachra fiat, per Simulachra itidem, quæ par Visui est, Imaginatio.

videre per Simulachra quæ Oculos movent & lacessunt, certus esse possim Mentem pariter moveri per Alia Leonum Simulachra quæ non minùs percipit quàm Oculi sua Simulachra cernunt, tantùm percipit Simulachra tenuiora quàm Oculi. Nec aliam ob causam cum Somnus Corpus nostrum occupavit, Mens nostra vigilat, nisi quòd illa eadem Simulachra, quæ cum vigilamus nostros Sensus movere solent, tum Animos afficiunt. Usque adeò verò afficiunt, ut videamur eum cernere, qui jam diu morte Sopitus, & terra Sepultus jacuit. Hoc autem aliter fieri non potest, quoniam omnes Corporis sensus somno veluti obstructi & oppleti quiescunt, nec falsum vero opposito refutare possunt: Præterea, Memoria jacet Sopita, neque dissentit, docetque illum jampridem mortuum fuisse quem Mens putat se vivum videre: Insuper, non est mirandum Simulachra moveri, brachia, & reliqua membra in numerum jactare, nam Simulachra in somnis hæc facere videntur. Quippe cum primum Simulachrum evanescit, & aliud alio in statu ortum est, prius illud Simulachrum videtur suum gestum mutavisse: Momento autem temporis id fieri (alia Simulachra evanescere, & alia oriri) putandum est.

Cernere per simulacra, oculos quæcunque lacessunt:
Scire licet mentem simili ratione moveri
Per simulacra Leonum cætera, quæ videt æquè,
Nec minùs, atque oculi: nisi quòd mage tenuia cernit. 760
Nec ratione alia, cùm somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi quòd simulacra lacessunt,
Hæc eadem nostros animos, quæ, quom vigilamus:
Usque adeo, certè ut videamur cernere eum, quem
Reddita vitaï jam mors, & terra potita 'st. 765
Hoc ideo fieri cogit Natura, quòd omnes
Corporis offecti sensus per membra quiescunt,
Nec possunt falsum veris convincere rebus.
Præterea, Meminisse jacet, languetque sopore,
Nec dissentit, eum mortis, lethique potitum 770
Jampridem, quem Mens vivum se cernere credit.
Quod superest, non est mirum, Simulacra moveri,
Brachiaque in numerũ jactare, & cætera membra.
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur Imago.
Quippe, ubi prima perit, alioque est altera nata 775
Endo statu, prior hæc gestum mutâsse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum 'st.
Multaque

NOTÆ.

761. *Nec ratione alia.*] Raro Vigilantes, at Sopitos Mortuorum Imagines lacessunt: Nempe quoniam, v. 11. Imagines quaquaversum oberrantes sic in dormientem incurrunt, ut in Animum ejus penetrantes ipsum pervellant, & earum rerum quarum Imagines sunt imaginationem creent. Istos verò jam diu mortuos coràm adesse falsò credimus, quoniam Sensus, quibus solis Verum à Falso distinguimus, sopiti officium suum facere non possunt; Torpet etiam Memoria, & illum qui videtur adesse coràm, mortuum fuisse non ampliùs meminimus.

* 765. *Reddita Vitaï*, &c.] Id est, Cui mors cum Vita commutata est, *Lambinus*. *Reddita vita*: Salmasius à *Reddire*: apud Plautum *Reddibo* legitur. *Faber*, denique *Reddita vitaï jam* Pausa. *Pausa vitæ*, Mors: ita sæpe Lucretius.

770. *Dissentit.*] Quid si *Discernit*?

770. *Lethique potitum.*] Ita sæpe Plautus, *Potitus hostium*, id est, in potestatem Hostium redactus.

772. *Quod superest*, &c.] Sed hæc Simulachra quæ per Somnum apparent, huc & illuc discurrunt, vagantur, saltant: Quoniam, v. 6. dum aliquamdiu in eadem cogitatione perseveramus, non eadem consistente Imagine nos utimur, sed pluribus continuo fluxu sibi succedentibus, quæ si eodem situ maneant res immota videbitur, si variato, tum res necessariò videbitur mota.

777. *Scilicet id fieri*, &c.] Huic versui Codd. subjungunt,

Tanta

Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum 'st, planè si res exponere avemus.
Quæritur in primis, quare, quod quoique libido 780
Venerit, extemplo Mens cogitet ejus idipsum,
Anne voluntatem nostram Simulacra tuentur?
Et simulac volumus, nobis occurrit Imago?
Si Mare, si Terram cordi 'st, si denique Cœlum,
Conventus hominum, Pompam, Convivia, Pugnas, 785
Omnia sub verbone creat Natura, paratque?
Quom præsertim aliis eadem in regione, locoque
Longè dissimileis Animus res cogitet omnis?
Quid porro, in numerum procedere quom Simulacra
Cernimus in somnis, & mollia membra movere, 790
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt?
Et repetunt oculis gestum pede convenienti?
Scilicet arte madent Simulacra & docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
An magis illud erit verũ, quia tempore in uno 795
Cùm sentimus id: ut cùm vox emittitur una:

De bisce rebus multæ sunt quæstiones, longaque disputatione opus est, si penitùs excutere cupiamus & explicare. Primùm quæritur, quom ob caussam quàm primùm placuit alicui rem aliquam cogitare extemplo Mens illius eam ipsam cogitet: An Simulachra Voluntatem nostram observant? Et accurrit nobis Imago simul ac Volumus? Si placuit cogitare Terram, vel Cœlum, Conventus Hominum, Pompam, Convivia, pugnas, an Natura harum omnium rerum Simulachra ad nutum nostrum creat & parata habet? Præsertim cum Aliorum Animi qui in eadem regione & loco nobiscum sunt, res longè dissimiles cogitarent? Quid porro, cum in Somnis videmus Simulachra procedere in numerum, & mollia membra movere, cum molles lacertos alternatim huc & illuc mittunt, & pedum motus pares motui brachiorum fingunt; Scilicet arte aliqua imbuta sunt, & docta volitant Simulachra, ut noctu ludos exercere possint? An illud magis erit verum, quia in uno tempore cum sentimus hos ludos Simulachrorum, ut cum Vox una emittitur,

NOTÆ.

Tanta est mobilitas, & rerum copia tanta,
Tantaque sensibili quovis est tempore in uno
Copia particularum, ut possit suppeditare.
Rejiciunt Interpretes, nec repugno, quamvis Sententia probabilis, & huic loco consentanea elici ex iis possit.

778. *Multaque in his rebus quæruntur.*] Seu *Quærendum.* Usque ad v. 820. Difficultates quasdam proponit, & explicat: Primam, v. 9. complectitur, Cùm per Simulachra Mens percipiat, unde re, quacunque libet, cogitamus? Voluntatem enim nostram observare, & ad nutum accurrere Imagines, id quidem ridiculum videtur. Deinde, v. 6. Cùm Simulachra aptè, numerosè, & decorè saltare videantur, an ea credemus hos motus didicisse? Ista profectò esset digna Philosopho cogitatio. Respondet *Lucretius*, v. 21. Præstò adesse omne genus Simulachra, sed cùm tenuissima sint, Animum percipere non posse, nisi se contendat, nam negligentem Animum æquè ac negligentem Oculum fugiunt tenuia. Deinde in singulis iis, quæ nos putamus, temporis momentis multa sunt momenta, ita ut plurima Simulachra, quæ sunt maximè mobilia, quolibet momento Temporis accurrant, & inter illa Imago istius rei de qua cogitare placuit. Hæc quidem mihi videtur hujus loci Sententia.

779. *Exponere.*] Seu *Expandere* legas, perinde est.

792. *Repetunt Oculis.*] Abeat Vox *Oculis*, & succedat *Ollis*, Brachiis, viz. meliori jure.

793. *Arte madent.*] Ita Codd. & rectè: Alii tamen, *Valent.*

796. *Cùm sentimus id*, &c.] Alii, Consentimus, id est, *cùm Vox emittitur una:* ejiciunt Interpretes meliores, nec Ego revoco.

multa tempora latent, quæ Ratio discernit esse in isto uno tempore, & inde fit ut quovis in tempore quælibet Simulachra in quibuslibet locis præsto & parata adsint? Tanta est illorum mobilitas, & tanta ubique Copia. Et quoniam hæc Simulachra tenuia sunt, Animus non potest videre illa, nisi (attendat) se contendat, ideoque omnia Simulachra, ad quæ percipienda ipse seipsum contendendo non parat, inobservata pereunt. Animus autem seipsum parat, & sperat futurum ut videat, quod rem quamque consequitur, Ideoque cernit. Nonne etiam observas Oculos, cum res tenues & subtiles cernere conantur, sese contendendo ad eas cernendas parare, nec fieri posse ut sine ista contentione acutè cernamus? Observare etiam potes, quòd nisi animum advertas, res quæ menti manifestè obversantur proinde esse ac si à Mente tua semper fuerint longè remotæ. Cur igitur mirari debemus ista inobservata ab Animo perire, ad quæ observanda ipse Animus non se contendit? Deinde à parvis signis maxima adopinamur, & eo modo nosmetipsos in errores præcipitamus. Accidit etiam ut nonnunquam Simulachrum diversi generis adveniat, ita ut quæ modò fuit fœmina, repentè vir fieri videatur, aut res alia diversæ planè faciei & diversæ ætatis (Senex juvenem) sequatur. Hæc verò mirari non debemus, quia somno sopiti tum sumus, & maximam partem obliviscimur. At summa contentione Animi memento vitare istum

Tempora multa latent, ratio quæ comperit esse:
Propterea fit, uti quovis in tempore quæque
Præsto sint Simulacra locis in queisque parata?
Tanta est mobilitas, & eorum copia tanta. 800
Et quia tenuia sunt, nisi se contendit, acutè
Cernere non potis est Animus; proinde omnia, quæ sunt
Præterea, pereunt, nisi sic sese ipse paravit.
Ipse parat sese porro, speratque futurum,
Ut videat, quod consequitur rem quamque: fit ergo. 805
Nonne vides, Oculos etiam, quom, tenuia quæ sint,
Cernere cœperunt, contendere se, atque parare,
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acutè?
Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advertas Animum, proinde esse, quasi omni 810
Tempore semotæ fuerint, longèque remotæ.
Cur igitur mirum est, Animus si cætera perdit,
Præter quàm quibus est in rebus deditus ipse?
Deinde adopinamur de signis maxima parvis:
Ac nos in fraudē induimus, frustramur & ipsi. 815
Fit quoque ut interdum non suppeditetur Imago
Ejusdem generis, sed Fœmina quæ fuit antè,
In manibus Vir tum factus videatur adesse:
Aut alia ex alia facies, ætasque sequatur:
Quod ne miremur, Sopor, atque Oblivia curant. 820
Illud in his rebus vitium vehementer, & istum
Effugere

NOTÆ.

813. *In rebus deditus.*] Sic lib. III. v.648.
Et simul in pugnæ studio quod dedita Mens est.

815. *Frustramur & ipsi.*] Codex Vossii, *Frustraminis. In fraudem induimus nos*) Cicero: *Antiochus in id ipsum quod timebat se induebat:* Plautus,
Cur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

816. *Fit quoque ut interdum,* &c.] Tertia, (si sit alia à præcedentibus) difficultas, v.5. continetur: Eadem, viz. Imago modò Mas, modò Fœmina, modò Puer, & subitò Senex per somnum apparet; Sed ista eo modo quo reliquæ explicari potest: Saltem in explicandis Somniis quorum maximam partem obliti sumus frustra moramur.

821. *Illud in his rebus vitium,* &c.] Gifanius,
Illud in his rebus vitium vehementer inesto,
Effugere illorumque errorem præmeditemur.

Alii,
Illud in his rebus vitium vehementer vise
Effugere, erroremvitareq; præmetuenter.

Faber,

Illud

Effugere errorem, vitareque præmeditator,
Lumina non facias Oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus: &, ut proferre viai
Proceros passus, ideo fastigia posse 825
Surarum, ac Feminum pedibus fundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, Manusque datas utraque à parte ministras,
Ut facere ad vitam possimus, quæ foret usus.
Cætera de genere hoc inter quæcunque pretantur: 830
Omnia perversa præpostera sunt ratione.
Nil adeo quoniam natum 'st in Corpore, ut uti
Possemus, sed quod natum 'st, id procreat usum;
Nec fuit ante Videre Oculorum lumina nata:
Nec dictis Orare priùs, quàm Lingua creata 'st: 835
Sed potiùs longè Linguæ præcessit origo
Sermonem, multòque creatæ sunt priùs Aures,
Quàm Sonus est auditus: & omni denique membra
Antè fuere (ut opinor) eorum quàm foret usus.
Haud igitur potuere utendi crescere causa. 840
At contrà conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fœdareque membra cruore,

Errorem qui apud multos obtinuit, neque credas splendidos Oculorum orbes ideo factos esse ut videamus, aut longas tibias erectas fuisse, & femora iis innixa pedibus fundari ut possimus ambulare, deinde Brachia è validis lacertis formata, & manus agiles & ministras ab utraque parte esse datas, ut ea faciamus quæ ad vitam sunt utilia: Et quodcunque dicunt de aliis quibuscunque partibus Corporis (nempe illas propter usum fieri) futile & ineptum est, & veræ Philosophiæ adversatur. Quoniam nulla pars Corporis ideo facta est, ut illa possemus uti, sed postquam facta fuit suum usum invenit: Nam Videre non fuit ante factos lucidos Oculorum orbes, nec Loqui antequam lingua facta est; Sed potiùs Lingua diu extitit ante Sermonem: Aures etiam creatæ sunt multò priùs quàm Sonus auditus est; breviter, omnia membra, ut puto, fuerunt antequam fuit eorum Usus: Ideoque non fuerunt facta propter usum. At è contrà, pugnare, artus lacerare, & cruore membra fœdare,

NOTÆ.

Illud in his rebus vitium vitare memento,
Effugere illorumque errorem præmetuenter.

Id est cautè, sedulò, consideratè.
Nescio quis,

Illud in his rebus vitium vehementer nôsse
Et fugere errorem, vitareque præmetuenter:

Subauditur χρὴ, oportet: Nardius denique,
Effugere errorem illorum, qui hæc præmeditentur.

Sed de his litigent Grammatici; Præcedenti disputationi subjicit, v. 35. aliam Epicuri opinionem, quam, nisi Providentiam admitteret, explicare & defendere fuit necesse. Hæc autem est, Nihil in procreandis Animalibus Providentiæ ratio molita est, nam neque Oculi facti sunt ad videndum, neque Aures ad audiendum, neque Lingua ad loquendum, neque Pedes ad ambulandum, quoniam priùs hæc nata sunt quàm esset Loqui, Videre, Audire, Ambulare: Uno verbo, docuit *Epicurus*, non membra facta ex destinatione ad Usum, sed membris casu genitis, oblatum Usum arreptum fuisse: Nam ut quidpiam ob Usum fiat aliquem præcognosci debet Usus, aut præexistere aliquid ex quo is Usus necessarius commodusvè significetur. Nempe nisi Usus quidam præfuisset pugnandi, indormiendi, sitim restinguendi, futurum non fuit ut Arma, Cubilia, Pocula excogitentur. Oculus verò Videndi causa non potuit fieri, cùm nihil esset Visum, & ignoraretur quidnam Visio foret; Neque Auris Auditus causa, cùm & nihil foret Auditum, & nesciretur quid esset Auditio: Atque ita de aliis.

829. *Quæ foret.*] Rectiùs quàm *quæ ferat.*

834. *Videre.*] Usus videndi, ut Rectè *Lactantius*, lib. III. de Opif. Dei, Cap. 6.

Antè fuit multò, quàm lucida tela volarent.
Et volnus vitare priùs natura coëgit,
Quàm daret objectum parmaï læva per artem. 845
Scilicet & fessum corpus mandare quieti,
Multò antiquius est, quàm lecti mollia strata.
Et sedare sitim priùs est, quàm pocula, natum.
Hæc igitur possent utendi cognita causa
Credier, ex usu quæ sunt vitaque reperta. 850
Illa quidem seorsum sunt omnia, quæ priùs ipsa
Nata, dedere suæ post notitiam utilitatis.
Quo genere in primis Sensus, & Membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari. 855
Illud item non est mirandum, Corporis ipsa
Quòd natura Cibum quærit quoiusque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui, sed plurima debent
Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu; 860
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur,
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant:
His igitur rebus rarescit Corpus; & omnis
Subruitur natura, dolor quam consequitur rem:
Propterea capitur Cibus, ut suffulciat artus, 865
Et recreet vireis interdatus, atque patentem

fuit multò antè quàm Tela fulgentia facta erant, & mittebantur: Et Natura effecit ut istum imminentem vitare conaremur, antequam Manus sinistra docta fuit Clypeum ictui objicere: Longè etiam vetustius est dare Somno fatigatum Corpus, quàm mollia Lecti strata substernere. Priùs sedare sitim, quàm Pocula extiterunt: Hæc igitur credi possunt facta propter Usum, quæ apta fore ad hunc vel illum usum judicavit Hominum solertia: Omnia verò quæ ante suum usum facta fuerunt, se ad aliquem usum applicari posse post exortum suum docuerunt: Inter quæ Sensus & membra præcipuè numeranda sunt; Igitur omnino non credendum est illa propter Usum fuisse facta. Item non est mirandum quòd ipsa Natura Corporis cujusque Animantis quærit cibum, nam suprà ostendi, multa Corpora modis multis fluere & recedere à rebus, plurima verò Corpora debent fluere ex iis Animalibus quæ sunt motu exercita; Multa quidem ex interioribus partibus expressa per sudorem effluunt; Multa exhalantur per Os cum fessa & fatigata anhelant: Hinc fit quòd Corpus rarescit, (minùs cohærent partes) tota Natura Animalis debilior fit, istamque debilitatem Dolor sequitur; Sumitur igitur Cibus ut membra labantia fulciret, ut vires resarciret, & oppleret famem

NOTÆ.

845. *Quam daret objectum*, &c.] Nihil fortasse est quamobrem hic aliud quàm quod prima fronte apparet, quæratur, sed nec abs re tamen fuerit dicere, Clypeatos olim, & præcipuè Peltastas discursare per hostilia castra solitos, eo tantùm fine, ut obvios protruderent, quò cæteræ copiæ disturbatos jam & perculsos aggrederentur. *Faber.*

850. *Vitaque.*] Ita hoc loco usurpat *Vitam*, ut Græci τὸν βίον, non ζωὴν, pro Experientia, viz. & πράξει τῶν ἐν τῷ βίῳ. *Faber.*

856. *Illud item non est*, &c.] Circa Famem & Sitim siquis difficultatem moveat, illam, v. 19. facilè expediet *Lucretiùs*; E rebus omnibus multa Corpora emittuntur, ex Animalibus plurima, multa per poros Corporis, multa per Os effluunt; Subductis autem hisce partibus, cæteræ minùs cohæreant, ideoque totum Corpus languidius fiat necesse est; Ut hæc intervalla repleantur, Cibus sumitur, pariterque Potus, inde iterum Corpus fit integrum, & vires reficiuntur; Potus insuper reprimit Calorem istum qui Stomachum & Viscera nimiùm torreret.

859. *Sed Plurima.*] Faber *Pluria*: Nihil muto.

866. *Atque patentem*, &c.] Hæc & quæ sequuntur venustissima, ubi enim Fames patulis suis faucibus hians convenientiùs quàm in exsiccatis penè venis hospitetur? & quid accommodatius dici possit quàm anhelam sitim de Corpore nostro infuso Humore ablui?

Per

Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.
Humor item discedit in omnia quæ loca cunque
Poscunt Humorem, glomerataque multa vaporis
Corpora quæ stomacho præbent incendia nostro, 870
Dissupat adveniens liquor, ac restinguit, ut ignem:
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur jejuna cupido.
Nunc quî fiat, uti Passus proferre queamus, 875
Cùm volumus, varièq; datum sit membra movere:
Et quæ res tantum hoc oneris protrudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico Animo nostro primùm simulacra meandi
Accidere, atque Animum pulsare, ut diximus antè. 880
Inde Voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam Mens providit, quid velit, antè.
At, quod providet, illius rei constat Imago.
Ergo Animus cùm sese ita commovet, ut velit ire,
Inque gredi, ferit extemplo, quæ in Corpore toto 885
Per membra, atque artus, Animaï dissita vis est:
Et facile 'st factu, quoniam conjuncta tenetur.
Inde ea proporro Corpus ferit, atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
Præterea, tum rarescit quoque Corpus, & Aër, 890

per venas omnes & membra biantem: Potus item discedit in omnia ista loca quæ potum poscunt, Liquorque adveniens dissipat calidarum particularum congeriem, quæ Stomachum nostrum torrent & accendunt, easque particulas, ut ignem, extinguit, ne aridus Calor nostros artus ampliùs torrere valeat. Hoc modo anhela sitis de Corpore nostro abluitur, (sedatur sitis) hoc etiam modo Fames expletur. Nunc verò docebo qui fiat ut ambulare & progredi possimus, & huc & illuc Membra nostra pro libitu movere, dicam insuper quæ res ponderosam nostri corporis molem solet protrudere: Tu verò dictis meis Te attentum præbe. Dico igitur primò Imagines progrediendi ad Animum nostrum advenire, eumque pulsare ut suprà docui, Inde Voluntas fit, nemo enim incipit facere ullam rem antequam Animus providit quid velit, ac necesse est ut sit Imago illius rei quam providet. Igitur cum Animus ita se movet, ut velit progredi, statim pulsat Animam quæ per totum Corpus diffusa est, facilè autem potest istam Animam pulsare quia isti unita jungitur: Ista verò Anima deinceps Corpus pulsat, atque ita paullatim tota moles Corporis protruditur & movetur. Præterea, Corpus tum rarescit, & Aër,

NOTÆ.

875. *Nunc quî fiat uti*, &c.] De motu Voluntario Animalium, v. 30. breviter inquirit, & hoc modo explicat: Simulachra quædam quibus Voluntas movendi in Animo excitari potest, pulsant Animum: Inde Vult Animus, & ut perficiat quod voluit, Animam sibi conjunctam & per totum Corpus diffusam (vid. lib. II. v. 260.) excitat; & inde protruditur tota moles: Quoniam verò tanto oneri movendo Anima tenuis illa & subtilis substantia impar videretur, Aër externus venit in subsidium, qui Corporis rarescentis (nam Corpora motu exercita rarescunt) poros & meatus subeuns onus pariter propellit, atque ita Corpus ab Anima intùs laborante, & Aëre externo subeunte, ut Navis velis & remis promovetur. Tenuia quidem hæc sunt instrumenta, sed & Ventus tenuis qui magnam navim protrudit, Manus debilis at Navim regit, & Gubernaculum contorquet, & Machinæ quædam vi non magna agitatæ immensa pondera sustollunt.

876. *Varièque.*] Meliùs quàm *Vareque*, quod quidam Codd. exhibent.

883. *At, quod providet*, &c.] At id quod Mens prævidet, illius rei, quam quis facere instituit, est Imago: *Lambinus.* Aliam sententiam, & quam veriorem existimo, sequutus sum.

890. *Tum rarescit.*] Animalium, quæ sunt motu exercita rarescit Corpus: vid. v. 860.

Scilicet ut debet qui ſemper mobilis exſtat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus;
Et diſpergitur ad parteis ita quaſque minutas
Corporis: hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ut Navis velis, ventoque, feratur. 895
Nec tamen illud in his rebus mirabile conſtat,
Tantula quòd tantum Corpus Corpuſcula poſſint
Contorquere, & onus totum convertere noſtrum.
Quippe etenim Ventus ſubtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine Navim: 900
Et manus una regit quantovis impete euntem:
Atque Gubernaclum contorquet quolibet unum.
Multaq; per trochleas, & tympana pondere magno
Commovet, atque levi ſuſtollit Machina niſu.
Nunc quibus ille modis Somnus per membra quietem 905
Inriget, atque Animi curas è pectore ſolvat:
Suavidicis

Hoc enim debet facere cum ſemper mobilis exiſtat, copioſius apertos meatus ingreditur, & ad ſingulas minutas partes corporis diſpergitur, atque ita fit ut duabus hiſce rebus (Anima & Aëre) Corpus, ut Navis remis atque velis feratur. Nec verò mirandum eſt tam tenuia Corpora tantam molem movere, & noſtri Corporis pondus protrudere valere; Nam ventus qui eſt tenue & ſubtile Corpus magno impetu ingentem navim protrudit: Una etiam Manus regit iſtam navim magno licet impetu protruſam; & unum Gubernaculum quocunque libet Gubernatori dirigit: Denique Machina minima vi acta per Trochleas & Tympana movet, & in altum tollit res magni ponderis. Nunc quibus modis gratiſſimus ille Somnus quietem in membra inducit, metus, curas, omnemque ſolicitudinem à pectore removet;

NOTÆ.

894. *Hinc igitur.*] *His igitur*: Faber: Et verſu ſequenti pro *Velis Ventoque*, optimè conjecit *Gaſſendus* legendum, *Remis Ventoque*, alioqui *Velis* & *Vento* una eademque res ſignificaretur. *Gifanius* verò,

Corporis ut hæc navis velis ventoque feratur:

ineptè.

902. *Quolibet Unum.*] Rectiùs forſan quàm *Una*, viz. Manus, vel *Unus* Navis Rector.

903. *Trochleas.*] Vulgò *Poulie*: *Tympanum* autem eſt rota è ſolidis tabulis facta.

905. *Nunc quibus Ille modis*, &c.] Animal omnibus Senſuum operationibus perfunctum in cubili collocat *Lucretius*, non tamen deſerit, ſed dormit, contemplatur de *Somno*, uſque ad v. 958. & de *Inſomniis* quibus agitatur, uſque ad v. 1030. diſputans: Somnus autem fit, cum ita labefactatur Anima, ut Artus ſuffulcire non valeat, (Anima enim eſt Corporis fundamentum) inde membrorum languor, & ſenſuum remiſſio: Quòd autem perturbatur Anima, illud quidem manifeſtum eſt; Nam Corpus ab Aëre externo & ab Aëre inſpirato perpetuò labefactatur: Aër enim iſte non tantùm Corporis ſuperficiem radit, ſed poros & meatus pervadens ad partes intimas admittitur, eaſque verberat. Inde prima Corpora disjunguntur, eamque disjunctionem ipſius Animæ diſſolutio ſequatur neceſſe eſt, ita ut pars ejiciatur, pars (ut Plinii verbis utar) in mediam ſeſe recedat; reliqua verò pars diſtracta nimis per membra diſpergatur. Hinc denique intelligi poteſt, cur Cibum aut laſſitudinem graviſſimus Somnus ſequatur: Nam Cibus obturat nimis atque infarcit iſtos meatus, per quos Anima debet liberè ferri, inde major diſperſio aut conſtipatio Animæ; Laſſitudine verò debilior fit Corpus, atque inde eadem ſequuntur. Ὕπνός τε γίνεται πονουμένων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν κατ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, ἤτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συνταραττόντων· Epicurus ad Herodotum.

905. *Ille Somnus.*] Non temerè ponitur *Ille*, ἐξοχὴν enim ſignificat, ut alibi; à quo, viz. tot & tanta in humanum genus promanant bona.

906. *Inriget.*] Virgilius,

——— *Placidam per membra quietem*
Inrigat. ———

nunquam Vox venuſtior: Latini enim propriè *Rigua* appellant id genus rigationis quæ rivo fit & ſulco, hinc *Rigua Nili* Plinio ſunt Rivi, & διώρυγες è Nilo ductæ, & *Rigua aquæ dulcis* apud eundem derivationes ex Aqua dulci: Qui autem intelligit quomodo

Suavidicis potiùs, quàm multis versibus, edam,
Parvus ut est Cycni melior canor, ille Gruum quàm
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque sagacem, 910
Ne fieri negites, quæ dicam posse; retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom sis ne cernere possis.
Principiò Somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis Animæ, partimque foras ejecta recessit: 915
Et partim contrusà magis concessit in altum.
Dissolvuntur enim tum demum Membra, fluuntque.
Nam dubium non est, Animaï quin opera sit
Sensus hic in nobis, quem cùm Sopor impedit esse,
Tum nobis Animam perturbatam esse putandum 'st, 920
Ejectamque foras, non omnem; namque jaceret
Æterno Corpus perfusum frigore lethi:
Quippe ubi nulla latens Animaï pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus Ignis,
Unde reconflari Sensus per membra repente 925
Possit ut ex igni cæco consurgere Flamma.
Sed quibus hæc rebus novitas confletur & unde
Perturbari Anima, & Corpus languescere possit,
Expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
Principiò, externa Corpus de parte necessum 'st, 930
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque ejus crebro pulsarier ictu.
Propterea que fere res omnes, aut Corio sunt,
Aut Seta, aut Conchis, aut Callo, aut Cortice tectæ.

docebo suavi potiùs quàm longo Carmine, ut parvus brevisque Oloris cantus gratior est, quàm iste Gruum magnus strepitus, qui longè latèque per Aëra diffunditur. Tu, O Memmi, acutas (attentas) aures mihi præbe, & Animum sagacem, ne neges ea fieri posse, quæ ego affirmo facta, Tuoque Animo vera mea dicta rejiciente dogmata nostræ Philosophiæ tanquam falsa averseris, cum tua tantùm culpa sit quòd ista non intelligas, & habeas perspecta. Primò, fit Somnus, cum Anima per artus distracta est, & partim è Corpore ejecta effluxit, partim in interiores Corporis recessus contrusa se recepit; nam tum demum Membra dissolvuntur, & languent. Nam non dubitandum est, quin Animæ opera in nobis sit hic Sensus, quem Sensum esse cum Somnus impediat, tum putandum est nostram Animam perturbatam, & foras ejectam esse, non verò totam Animam, tum enim Corpus jaceret æterno Mortis frigore perfusum (mortuum foret Animal:) quoniam nulla latens pars Animæ remaneret in membris, ut Ignis latet plurimæ Cineri suppositus, è qua subitò per membra Sensus reaccendi possit, ut Flamma ex Igni isto Cineri supposito consurgere. At quibus rebus hæc mutatiò fiat, unde ista Animæ perturbatio, & iste languor Corporis oriatur, Ego explicabo, Tu interim effice ne verba mea inaniter profundam. Primùm, necesse est ut exterior pars Corporis, quoniam ab Aëre circumambiente tangitur, tundatur, & crebro Aëris istius ictu pulsetur. Et hanc ob causam omnes fere res tectæ sunt Corio, aut Setis, aut Concha, aut Callo, aut Cortice;

NOTÆ.

quomodo Quies Artus omnes & Venas permanat, hæc etiam intelliget.

910. *Tenues Aures.*] Alii, *Teneras* interpretantur, Ego verò *Acutas*: Lucretius, lib. I. v. 45. Vacuas Aures.

912. *Discedas.*] Meliùs quàm *Discedant*.

925. *Reconflari.*] Ita suprà, *Accensi Sensus*, & *Accendunt Sensus*.

926. *Cæco.*] Ita Codd. & rectè. Vulg. *Tecto*.

932. *Tundier.*] Rectè, ut v. 955. *Contusa*. Alii, *Trudier*.

933. *Propterea que.*] Id est, ut res sint ab injuria Aëris externi tutiores, & munitiores.

934. *Aut Seta.*] Gifanius, *Aut etiam*; Alii, *Aut cute conclusæ*.

Interiorem

Idem etiam Aër cùm ducitur & reflatur ab Animalibus spirantibus tundit & pulsat interiorem partem Corporis; Quapropter cum Corpus ex utraque parte (interiori atque exteriori) pulsatur, & cum per poros usque ad primas partes, & prima Corporis nostri elementa penetrent, ictus atque illa percutiant, paullatim per omnia nostra membra fit ruina; Nam Seminum Corporis atque Animi dispositio & ordo ita perturbatur, ut inde foras ejiciatur pars Animæ, alia verò pars introrsum recedat; Pars autem per membra nostra ita distracta, ut nullus maneat inter particulas connexus, nec in motus mutuos consentire possint; Natura enim vias per quas ferri debent particulæ opplet & obturat: Nullus igitur manet Sensus, quoniam nulli sunt motus, qui sunt ad Sensum necessarii. Et quoniam non est aliquid quod Membra quasi sustineret, Corpus fit debile, omnia membra languent, Brachia, & Palpebræ cadunt, nec Poplites Corporis pondus ampliùs suffulciunt. Deinde Somnus sequitur Cibum, quoniam Illa quæ Aër facit, Cibus, cum in Venas omnes distribuitur, efficit; Et ille Somnus est multò gravissimus, quem capis cùm satur es vel lassus, quoniam tum plurima Corpora magno isto labore, quem lassus peregit, agitata se invicem perturbant; & inde fit ut Anima in partes interiores longiùs recedat, ut major illius pars foras ejiciatur, & ut particulæ Animæ quæ intus manent sint à se invicem divisæ magis & distractæ.

Interiorem etiam partem spirantibus Aer 935
Verberat hic idem cùm ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque secùs quom Corpus vapulet, & quom
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina. 940
Conturbantur enim positura principiorum
Corporis, atque Animi, sic, ut pars inde Animaï
Ejiciatur & introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam distracta per artus, non queat esse
Conjuncta inter se, nec motu mutua fungi: 945
Inter enim sepit aditus Natura, viasque.
Ergo Sensus abit mutatis motibus altè.
Et quoniam non est quasi quod suffulciat artus,
Debile fit Corpus, languescunt omnia membra:
Brachia, Palpebræque cadunt, Poplitesque procumbunt. 950
Deinde cibum sequitur Somnus, quia quæ facit Aër,
Hæc eadem Cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: & multò Sopor ille gravissimus exstat,
Quem satur, aut lassus capias, quia plurima tum se
Corpora conturbant magno contusa labore. 955
Fit ratione eadem conjectus porro Animaï
Altior, atque foras ejectus largior ejus,
Et divisior inter se, ac distractior intus.

NOTÆ.

945. *Motu mutua fungi.*] Sic lib. II. v. 75.

——*Inter se Mortales* mutua *vivunt.*

946. *Aditus.*] Gifanius *Coitus*: Sed illius Codicibus *Lambini* conjecturam libenter præfero.

947. *Altè.*] Penitùs: Qui aliter sentit, Idem cum Fayo *Altè*, Intus, seu Intrinsecus, ineptè interpretetur.

950. *Procumbunt.*] Gifanius, *Procubant*, ut luxatus versus luxatis poplitibus conveniat; putidè. *Cubant pro*, Turnebus. Alii autem legunt,

——*Poplitesque cubanti*,

& subjungunt,

Sæpe etiam summittuntur, viresque resolvunt.

Alii,

Sæpe tama summittuntur, viresque resolvunt.

Dicitur autem *Tama*, cùm labore viæ Sanguis in crura descendit, & tumorem facit: Festus. *Lambinum* verò sequor, qui legit *procumbunt*, & versum *Sæpe*, &c. rejicit.

954. *Quia plurima*, &c.] De Somno saturi jam actum est, at quatuor Versus, qui deinceps sequuntur, docent, cur gravissimus sit ille Somnus quem Lassus capiat; atque inde facilè intelligi potest quid velint voces *Magnus Labor*, v. 955. ab Interpretibus nondum satis explicatæ.

Et

Et quoi quisque fere studio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multùm sumus antè morati, 960
Atque in qua ratione fuit contenta magis Mens,
In Somnis eadem plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, ac prœlia obire:
Nautæ contractū cum ventis cernere bellum: 965
Nos agere hoc autem, & Naturam quærere rerum
Semper, & inventam patriis exponere chartis.
Cætera sic studia, atque artes plerumque videntur
In Somnis animos Hominum frustrata tenere.
Et, quicunque dies multos ex ordine ludis 970
Adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Quom jam destiterint ea Sensibus usurpare,
Reliqüas tamen esse vias in Mente patenteis,
Qua possint eadem rerum Simulacra venire.
Permultos itaque illa dies eadem obversantur 975
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis, & mollia membra moventeis:
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquenteis
Auribus accipere, & consessum cernere eundem,
Scenaïque simul varios splendere decores. 980
Usque adeo magni refert studium, atque voluntas,
Et quibus in rebus consuerint esse operati
Non Homines solùm, sed verò Animalia cuncta.
Quippe videbis Equos forteis, cùm membra jacebunt,
In Somnis sudare tamen, spirareque sæpe, 985

Plerumque etiam accidit, ut cui studio quisque deditus sit, aut in quibus rebus multùm antè (dum vigilavimus) versati sumus, & in qua meditatione Animus fuit magis attentus, frequenter videamur obire eadem in Somno. Causidici videntur Causas agere, Legesq; interpretari, Imperatores pugnare & certamina committere, Nautæ cum ventis & procellis certare, Ego autem videor agere quod nunc ago, Disputare, rerum Naturam perpetuò quærere, & inventam Latinis carminibus explicare. Similiter cætera studia & artes quibus Homines dediti sunt, illorum Animos dum dormiunt specie inani plerumque detinent. Quicunque etiam multos dies continuos in ludis spectandis occupati fuerunt, sæpe videmus postquam desierunt illa suis Sensibus percipere, retinere patulos quosdam in Animo meatus, per quos eadem rerum Simulachra ingredi possunt: Et hanc ob rationem illa eadem ante oculos per multos dies obversantur, adeò ut Illi, etiam dum vigilant, videantur sibi videre saltantes, & agiles artus moventes, audire insuper suaves cantus, & resonantes Lyræ chordas: Eundem consessum videre, & splendentia varia Theatri ornamenta. In hisce rebus tanti momenti est Studium & Consuetudo, tanti etiam refert quibus in studiis versantur non tantùm Homines, sed cuncta Animalia; Nam sæpe videbis fortes Equos, cum quiescant membra, in Somnis tamen sudare, anhelare,

NOTÆ.

959. *Et quoi quisque*, &c.] Jam de Insomniis; Censet autem Epicurus, ut suprà declaratum est, Animos dormientium externis & adventitiis Simulachris pulsari; Inde Insomnia: Quòd verò ea somniemus maximè quibus per vigiliam studiosè incubuerimus, cùm omne genus Simulachra præstò adsint, id fit, quia isti meatus, per quos toties intrârunt Simulachra, patent; & faciliùs admittunt Imagines quæ ad ista Studia, quàm quæ ad res alias pertinent. Et non tantùm Hominum sed aliorum Animalium Insomnia hoc modo explicari possunt. Alia autem Insomnia magis terrent quàm alia: Nec id quidem mirum, ea enim terreant necesse est, & acriùs lacessant, quorum Simulachra è Seminibus asperis compacta sunt, & pungunt mentes in quas incidunt.

963. *Componere leges.*] Sunt qui legunt, *Lites.*

965. *Contractum cernere bellum.*] Gifanius, *Degere bellum:* At Plautus, *Certamen cernere.*

973. *Reliqüas tamen.*] His verbis voculam *At* præponit Gifanius, cui nullus placet versus, nisi vitiosus.

Et

Et quasi de palma summas contendere vireis,
'Tunc quasi Carceribus patefactis sæpe quiete:
Venantumque Canes in molli sæpe quiete
Jactant crura tamen subitò, vocesque repente
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras, 990
Ut vestigia si teneant inventa ferarum.
Expergefactique sequuntur inania sæpe
Cervorum simulacra, fugæ quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se:
At consueta domi Catulorum blanda propago 995
Degere, sæpe levem ex oculis, volucremq; saporem
Discutere, & corpus de terra conripere instant,
Proinde quasi ignotas facies, atque ora tuantur.
Et quàm quæque magis sunt aspera semina eorum,
Tam magis in Somnis eadem sævire necessum 'st. 1000
At variæ fugiunt Volucres, pennisque repente
Sollicitant Divûm nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si prœlia, pugnasque
Edere sunt persectantes, visæque volantes.
Porro Hominum mentes magnis quæ motibus edunt? 1005
Magna etenim sæpe in Somnis faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, prœlia miscent;
Tollunt clamores, quasi si jugulentur ibidem:
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt;
Et quasi pantheræ morsu sævique leonis 1010
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.

& quasi Carceribus patefactis summis viribus de palma certare: Canes Venatorum cùm Somno vincti jaceant, subitò crura sua movent, latratus emittunt, & crebrò attrahunt Aërem quasi odorantes Ferarum vestigia; Imò è somno excitati sæpe persequuntur inania Simulachra Cervorum quasi cernerent fugientia, donec dissipatis tandem erroribus ad sese redeant, (inani specie se detineri sentiunt.) Verùm blandi catuli qui domi mollem vitam agunt, sæpe festinant levem volucremque Somnum discutere ex Oculis, & de terra sua Corpora attollere, quasi cernerent ignotos aliquos Homines domum ingressos. Et quò magis aspera sunt Simulachrorum Semina, eò acriùs lacessant in Somnis, & terreant necesse est: Sic variæ Aves sibi fuga consulunt; alisque suis per Divorum lucos noctu cum strepitu feruntur, si forsan Accipitres volantes, impetum facientes, aut persequentes in Somnis videant. Deinde, Hominum mentes quot & quanta in Somnis vehementer agunt! Expugnant Reges, capiuntur, miscent prælia, clamores tollunt quasi lethale vulnus accepissent; Multi dimicant, & quasi vulnerati præ dolore gemunt, & quasi à Panthera aut sævo Leone lacerarentur, magnis clamoribus complent omnia.

NOTÆ.

987. *Tunc quasi Carceribus*, &c.] Hunc versum rejiciunt Interpretes, retineri tamen posse judicat Lambinus, si legatur, è lib. II.

Tunc quasi Carceribus patefactis tempore puncto,

è quo loco forsan in locum alienum delatus est.

994. *Erroribus.*] Ita *Turnebus*, & rectè quidem; Valeant autem Codd. *Gifanii* cum suis *Terroribus*, quid enim terreat Canes vestigia feræ, Leporis forsan, persequentes?

996. *Degere*, &c.] Hunc versum postulante sententia inseruit *Lambinus*.

999. *Semina eorum.*] Viz. Canum, Lambinus: Sed fallitur Interpres, nam tota de Canibus disputatio absoluta est, & jam agitur de Insomniis terrificis, quæ excitantur à Simulachris fluentibus è rebus quæ ex asperis Seminibus componuntur: Rectiùs igitur legendum, *Seminiorum:* Seu potiùs, *Semina rerum.*

1002. *Sollicitant*, &c.] Agnosce Scomma Lucretio dignum, Divi, viz. hospites suas Aves ab Imagine Accipitris tueri non valent.

1004. *Visæque volantes.*] Dicebant veteres, *Hæc Accipitris:* Faber.

Multi

Multi de magnis per Somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persæpe fuere:
Multi mortem obeunt, multi de montibus altis
Se quasi præcipitent ad terram corpore toto 1015
Exterrentur, & ex Somno, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.
Flumen item sitiens, aut fontem propter amœnum
Adsidet, & totum prope faucibus occupat amnem.
Pusi sæpe lacum propter, se, ac dolia curta, 1020
Somno devincti credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum ut corpori' fundant:
Cum Babylonica magnifico splendore rigantur.
Tum, quibus ætatis freta primitus insinuantur,
Semē ubi ipsa dies membris matura creavit; 1025
Conveniunt Simulacra foris è corpore quoque,
Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris:
Qui ciet inritans loca turgida semine multo,
Ut, quasi transactis sæpe omnibu' rebu' profundant
Fluminis ingenteis fluctus, vestemque cruentent. 1030

Multi in Somnis sæpe de negotiis magni momenti garriunt, & sæpe consilia sua & facinora prodiderunt. Multi sibi videntur mortem obire, de altis montibus multi se quasi ad terram toto corpore præcipites mittunt; Perterrentur, ita ut è Somno excitati mentibus capti videantur, & vix ad se redeant, Animo ab agitato Corpore tantoperè concusso. Item sitiens juxta flumen aut fontem amœnum sedet, & totum propè amnem ore suo baurit. Pueri etiam somno sepulti credunt se juxta lacum aut curta dolia vestes suas attollere, ut saccatum humorem totiùs Corporis effundant, cum tamen purpurea strata Babylonica isto Humore consperguntur. Præterea, Illis quibus prima adolescentia effervescit, cum matura rebus Veneris ætas Semen in membris coxit; Simulachra quædam è Corpore aliquo formoso fluentia, & speciem pulchri & venusti vultus præ se ferentia adveniunt, & receptacula multo Semine turgida ita irritant, ut sæpe, quasi Res ipsa peracta fuisset, ingentes Seminis fluctus profundant, & vestem contaminent.

NOTÆ.

1020. *Pusi.*] *Pusi, Puri, Pueri*, legi potest, eadem enim omnium significatio: *Faber.*

1020. *Dolia curta.*] In urbe populosissima, siqua unquam fuit, (Romam dico) dolia in angulis platearum erant, in quæ peregrini homines, vel Cives qui de faciendo domi lotio (sic enim loqui solent Latini) antequam in publicum prodirent, non cogitârant, vesicam exonerare soliti fuerunt; Unicè ad hunc locum facit quod apud *Macrobium* legere est, lib. II. cap. 12. Saturnal. *Inde ad Comitium vadunt, ne litem suam faciant; dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui Vesicam plenam vini habeant.* *Curta* autem, semifracta, ad eos usus satis apta: Cæterum Dolia illa erant lateritia, vel figlini operis, non lignea. *Faber.*

1022. *Humorem saccatum.*] Honestè positum pro *Lotio*, iisdem vocibus utitur Arnobius: Notum quid sit *Saccus* & *Saccatus*, cùm de Vino & laticibus percolandis agitur: Martialis,

Cæcuba saccentur, *quæque annus coxit Opimi.*

1023. *Cùm Babylonica magnifico splendore.*] Babylonica strata magnifica & splendida, ut apud Virg.

——— *Equos splendore nivali.*

1024. *Tum quibus ætatis*, &c.] Ubi Quidam *Lucretii* immodestiam, ibi Ego illius Artem agnosco & suspicio: Neque profectò Ille unquam aliquid de hujusmodi Insomniis, nisi ad connectendam sequentem de Libidine & Amore disputationem necessaria fuisset istorum explicatio.

1024. *Ætatis freta.*] Ætatis æstus, & fervor, Adolescentia scilicet. *Faber.*

1026. *E corpore quoque.*] *Quoique*, Gifanius.

1029. *Transactis omnibus rebus.*] Quasi τὴν Ἀφροδίτην τελέσαντες, uti optimum Scriptorem, & harum rerum peritum loqui ſtimus. *Faber.* Theocritus, Idyll. 2.

Ἐπράχθη τὰ μέγιστα ———

1030. *Fluminis.*] Alii, *Seminis.*

Sollicitat

Semen autem illud, de quo modò mentionem fecimus, in nobis sollicitatur, cum primùm matura ætas robustos artus effecit, Aliud enim res alias agitat & irritat: Sola verò Imago Humana Humanum Semen elicit ex Homine, quod simul ac è propriis suis receptaculis ejicitur, per membra & artus è toto Corpore defluit; & in certos quosdam nervorum meatus receptum continuò irritat partes genitales Corporis, Partes verò istæ Semine irritatæ tument, & inde oritur Voluntas ejiciendi illud Semen in illam partem in quam fertur Libido: & Mens tendit in illud Corpus à quo Vulnus Amoris accepit; Nam plerumque omnes cadunt in Vulnus, & Sanguis cum impetu erumpit in illam partem unde percutimur, & ruber liquor aspergit Percussorem cominus adstantem. Similiter qui telis Veneris transfigitur, sive Puer mollis & delicatus illum jaculatur, sive Mulier è toto Corpore Amorem jactans, in id tendit à quo percutitur, & coire cupit, & Semen de omni parte sui corporis deductum in istud Corpus à quo ictum accepit ejicere: Nam vehemens Cupido præsagit voluptatem futuram esse: Hæc nobis Venus *est*, *Hinc* Amor;

Sollicitatur id in nobis, quod diximus antè,
Semen; adulta ætas cùm primùm roborat artus.
Namque alias aliud res commovet, atque lacessit:
Ex homine humanū Semen ciet una Hominis vis.
Quod simulatque suis ejectum sedibus exit, 1035
Per membra, atque artus decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa; cietque
Continuò parteis genitaleis corporis ipsas:
Inritata tument loca Semine, fitque voluntas
Ejicere id, quò se contendit dira libido; 1040
Idque petit corpus mens, unde 'st saucia amore;
'Namque omnes plerumque cadunt in volnus, & illam
'Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu,
'Et si comminus est, hostem ruber occupat humor. 1045
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive Puer membris muliebribus hunc jaculatur,
Seu Mulier toto jactans è corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et jacere humorem in corpus de corpore ductum: 1050
Namque voluptatem præsagit multa cupido.
Hæc Venus est nobis, hinc autem 'st nomen Amoris:

NOTÆ.

1031. *Sollicitatur id in nobis*, &c.] Tota Libido, tam quæ ad Animum, tam quæ ad Corpus spectat, v. 18. explicatur: Formosa, viz. Simulachra Animum commovent; Ille verò semen ex omnibus membris in partes Genitales deducit, quæ partes tument, & deinde res ipsa peragitur. Præter hæc nec Venerem nec Cupidinem expectes.

1034. *Una Hominis vis.*] Sive Imago formosi Corporis commovens Animum, sive Animus ipse semen è toto Corpore deducens.

1036. *Corpore toto.*] *Toto* inquit, quod non temerè; Hinc itaque sæpissimè fit ut mutilati parte aliqua Corporis mutilatos etiam gignant, quod certissimis exemplis probari possit: *Faber*. Hoc quidem verum, sed aliud agebat *Lucretius*, quod alii conjiciant meliùs quàm Ego exprimam.

1040. *Dira libido.*] Huic quidam subjiciunt,

Incitat irritans loca turgida semine multo,

frustrà.

1042. *Namque omnes plerumque*, &c.] Hunc & duos sequentes versus rejiciunt Interpretes, qui tamen ad rem facere, & non indigni *Lucretio* videntur.

1047. *Membris muliebribus.*] *Mollicellis*, *delicatis*, *quæ meram spirant Cyprin.* Faber. Quænam verò sint *Membra pueri muliebria*, inquirant qui nesciunt; Certè Puer mollicellus & delicatus æquè ac *Mulier toto Corpore* amorem jactaret. Sed rectè *Faber*.

1052. *Hinc autem est Nomen Amoris.*] Levis est mutatio, tamen necessaria: Leg. *Numen*.

Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, & ſucceſſit fervida cura.
Nam ſi abeſt quod ames, præſto Simulacra tamen ſunt 1055
Illius, & nomen dulce obverſatur ad aureis.
Sed fugitare decet Simulacra, & pabula amoris
Abſterrere ſibi, atque aliò convertere mentem:
Et jacere humorem conlectum in corpora quæque:
Nec retinere ſemel converſum unius amore: 1060
Et ſervare ſibi curam, certumque dolorem.
Ulcus enim viveſcit, & inveteraſcit alendo,
Inque dies gliſcit furor, atque ærumna graveſcit,

Hinc gutta illius dulcedinis Veneris in Cor ſtillavit, & cura fervida ſequitur; Nam ſi id quod amas abſit, præſto tamen adſunt Simulachra illius, & nomen dulce ad aures obverſatur. Sed omnibus utile erit fugare Simulachra, & à ſe longè depellere omnia quæ nutriunt Amorem, & mentes ſuas aliò convertere: Collectum ſemen in quæque Corpora jacere, nec fovere amorem Unius ſemel conceptum, & ſibi ſervare certam curam, & certum dolorem; Fervida enim iſta cura viget, & inveteraſcit dum alitur, indies major fit furor, & gravior ærumna,

NOTÆ.

1054. *Fervida Cura.*] Eam lectionem certè quilibet probabit qui ex Animi ſententia dixit ——— *Nunc ſcio quid ſit Amor.* Cura illa, de Amore dico, fervida eſt, coquit, urit ille Nitor, μαλερὸν βέλος, πυρόεντα βέλεμνα, πυρὶ πάντα βέβαπται. Faber: Probabit etiam ille, qui obſervat *Lucretium* ortum Cupidinis, atque incrementum explicare; Primùm Veneris gutta in Cor ſtillat, deinde vehemens cupido, quæ per Simulachra jugiter advenientia, imò per fabulas nutritur.

1057. *Sed fugitare decet.*] In toto Latio, quantum quantum eſt, nihil, ut opinor, quidquam leges, quod æquè legi oporteat atque eos verſus qui hunc ſequuntur. Nam multis argumentis probat Poeta, certiſſimam Homini peſtem ab re Venerea eſſe, atque adeo cane pejus & angue vitari oportere nugivendulas iſtas mulierculas, quæ ſuos amatores offrænatos ductitant: Denique rem, famam, ſanam Mentis Corporiſque valetudinem ea via defluere oſtendit. Sed *Lucretius* quo fine ſcripſit? An ut Lenoninas operas præberet, & ex peſſimo omnium mercimonio rem faceret auctiorem? Hoc quidem multis temporibus alii Poetæ fecerunt, quibus profuit, & nunc fortaſſe nonnullis prodeſt. Sed vitæ integritas, gravitaſque morum, ac tot ſaluberrima præcepta hìc illìc per totum opus ſparſa hujuſmodi ſuſpicionem longè à *Lucretio* amoliuntur. Hæc de conſilio Poetæ *Faber*, nec falsò: Nihil de dictione, quæ tamen eſt puriſſima, nec *Lucretium* in ulla parte totius operis quàm in hac magis diligentem invenies, ita verò ſimplex & ſignificans, ut interpretationem non admittat. Quippe in iis vocibus quæ parùm verecundæ ſunt, Latium, ſaltem quod ego ſcio, non eſt copioſum, *Latina* quidem habet & *Romana* verba (vid. Martialis lib. XI. Ep. 20.) ſed ea tamen parcè invenit, & parciùs utitur.

1058. *Abſterrere ſibi.*] Infrà,

Nec divina ſatum genitalem numina cuiquam
Abſterrent. ———

Alii tamen conjiciunt legendum,

Abſtergère ſibi.

1060. *Converſum unius amore.*] Revocandam arbitror quorundam Codicum lectionem, quæ talis eſt,

Nec retinere ſemel conceptum *unius amorem.*

Id verius quàm ſi Tripode ex *Phœbi*: *Faber.*

1062. *Ulcus.*] Vid. Mart. Ep. 60. lib. XI. *Inveteraſcit*) Terentius, Prol. Hecyr.

Novas qui exactas feci ut inveteraſcerent.

Donatus, *Inveteraſcerent*, in conſuetudinem venirent: Et Cicero, IV. Tuſcul. *Inveteratio* autem, ut in Corporibus, ægriùs depellitur quàm Perturbatio.

Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures, 1065
Aut aliò possis Animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem:
Sed potius, quæ sunt sine pœna, commoda sumit.
Nam certa, & pura est sanis magis inde voluptas,
Quàm miseris, etenim potiundi tempore in ipso 1070
Fluctuat incertis erroribus ardor Amantum:
Nec constat quid primùm oculis, manibusque fruantur.
Quod petiere premunt arctè, faciuntque dolorem
Corporis, & denteis inlidunt sæpe labellis,
Osculaque adfigunt, quia non est pura voluptas: 1075
Et stimuli subsunt, qui instigant lædere idipsum,
Quodcunque est, rabies unde illæ germina surgunt.
Sed leviter pœnas frangit Venus inter Amorem,
Blandaque refrænat morsus admista voluptas.

Namque in eo spes est, unde 'st ardoris origo, 1080
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam;
Quod fieri contra coram natura repugnat:
Unaque res hæc est, quoius quàm pluria habemus,
Tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
Nam Cibus, atque Humor membris adsumitur intus, 1085
Quæ quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facilè expletur laticum, frugumque cupido;
Ex hominis verò facie, pulchroque colore,
Nil datur in corpus præter Simulacra fruendum
Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella. 1090

Si non conturbent prima vulnera novis vulneribus, (si veterem amorem non novo quodam amore deleant) vagique volgivaga Venere recentia vulnera quàm primùm sanent; aut aliò impetum Libidinis convertant. Neque ille caret Voluptate Veneris qui Amorem vitat, sed fruitur illius commodis malorum expers: Nam qui mentem sani sunt nec cura agitati, sinceram magis certamque Voluptatem percipiunt, quàm qui perditè amant, in ipso enim tempore potiundi qui vehementer amant erroribus incertis fluctuant: Nec certò sciunt quid primùm manibus aut oculis fruantur. Quod cupiverunt arctè premunt, Corpori dolorem inferunt, mordent labella, & adfigunt oscula, quia Voluptas non est sincera, & subsunt aliqui stimuli, qui instigant lædere id ipsum quodcunque est, à quo rabies ista excitatur: (Sed Venus facit ut amatorius hic furor minùs lædat, & blanda Voluptas admista acres morsus cohibet.) Nam sperant Amantes ardorem suum restingui posse ab eodem corpore à quo accendebatur, quod tamen factu est impossibile; & hæc una res est, qua quò magis fruimur, eò magis viget dira cupido in pectore. Nam Cibus & Potus in Stomachum descendunt, & quoniam certa loca implere possunt, ideo Cibi & Potus cupido facilè expletur: At ex facie formosi Hominis nihil profluit quod sibi assumat Corpus, præter Simulachra tenuia & inania:

NOTÆ.

1064. *Conturbes.*] Quo modo Catullus ad Lesbiam,

Dein cum millia fecerimus,
Conturbabimus *illa*, &c.

1077. *Rabies illæ.*] *Illius rabiei.* Ita enim Veteres. V. 1053. *illæ* dulcedinis.

1082. *Coram.*] MS. *Totum.*

1090. *Quæ vento raptat spes sæpe misella.*] Rejicit *Lambinus.* Gifanius, *Quæ vento captat spes sæpe misella. Vento* pro *frustra*, id est, quæ non tam sibi quàm Vento, ut ea ille differat, captat: Ita mox, *frustraque laberat.* Hunc verò locum sex septemve dies in Animo versans *Faber* tandem ad veram lectionem pervenit,

Tenuia, quæ Venti suevit raptare procella.

At versum, Lector, vel ita emendatum rejice.

Ut bibere in somnis Sitiens quom quærit, & humor
Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit:
Sed laticum Simulacra petit, frustraque laborat:
In medioque sitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus Simulacris ludit Amanteis, 1095
Nec satiare queunt spectando corpora coram:
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
Denique quom membris conlatis flore fruuntur
Ætatis, quom jam præsagit gaudia corpus, 1100
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
Adfigunt avidè corpus, junguntque salivas
Oris, & inspirant pressantes dentibus ora,
Nequicquam: Quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, & abire in corpus corpore toto. 1105
Nam facere interdum id velle, & certare videntur:
Usque adeo cupidè Veneris compagibus hærent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem ubi se rupit nervis conlecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper; 1110
Inde redit rabies eadem, & furor ille revisit,
Quom sibi quod cupiant ipsi, contingere quærunt:
Nec reperire malum id possunt quæ machina vincat:
Usque adeo incerti tabescunt volnere cæco.
Adde quòd absumunt vireis, pereuntque labore. 1115
Adde quòd alterius sub nutu degitur ætas.
Labitur interea Res, & Vadimonia fiunt,

Ut cùm Sitiens in somnis bibere conatur, nullus tamen liquor est qui ardentem sitim possit extinguere, Simulachra tantùm Potus petit, & frustra laborat, & dum videtur sibi è medio flumine haurire, semper sitit. Sic in Amore Venus ludit Amantes Simulachris, neque illi possunt cupidinem suam satiare spectando Corpora amata, nec quicquam mollibus membris abradere, dum manibus suis totum corpus avidi percurrunt. Deinde cum collatis membris flore ætatis fruuntur, cum Corpus gaudia jam præsagit, & Venus in eo est ut (res ipsa peragatur) arva mulieris conserat, Corpus avidè adfigunt, humida labella jungunt, & dentibus labella mutuò mordentes inspirant; Frustra verò hæc omnia; quoniam nihil possunt à Corpore abradere, nec penetrare, & toto suo Corpore in amatum Corpus abire, hoc enim velle, & aliquando conari videntur, tam cupidè hærent compagibus Veneris, dum Membra vi Voluptatis labefacta liquescunt. Tandem cum collectum Semen nervis fuit ejectum, tum parva fit pausa violenti ardoris, deinde statim redit idem furor, & rabies eadem, dum conantur re illa frui quam cupiant, nec aliquod istius mali remedium invenire possunt, usque adeo incerti cæco vulnere tabescunt. Adde quòd vires absumunt, & labore pereunt, adde quòd ad nutum alterius vivunt; Interea res familiaris decrescit, contrahitur æs alienum,

NOTÆ.

1099. *Flore fruuntur.*] Gifanius, *Flore utuntur.* Palmerius, *Flore Luuntur,* id est, λύονται, Flos autem est,

Id quod sponte sua solet remitti,
Cum Mens est pathicæ memor puellæ.

Luuntur quàm hic propriè, nemo ignorat, qui hoc sciat modo, cùm perficiunt, solvi: Vid. v. 1108. De qua conjectura ita *Faber.* Vides, præclara ingenia non amant quæ in medio posita sunt; Quid enim facilius, Latiniusvè quàm *frui ætatula, flore ætatis frui?* Quare Palmerio alius comes quærendus est, Ego solus eo. Lambinus, *Flore juvantur.*

1115. *Adde quòd absumunt,* &c.] V. 28. recenset Incommoda Amoris, quæ res damnosa est, & misera servitus; suspicionibus obnoxia, & cujus, nisi prorsus insanias, pœniteat necesse est.

Languent officia, atque ægrotat fama vacillans;
Unguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident:
Scilicet & grandes viridi cum luce ſmaragdi 1120
Auro includuntur, teriturque thalaſſina veſtis
Aſſiduè, & Veneris ſudorem exercita potat:
Et benè parta patrum fiunt Anademata, Mitræ:
Interdum in pallam, ac Melitenſia, Ceaque vertunt.
Eximia veſte & victu Convivia, Ludi, 1125
Pocula crebra, Unguenta, Coronæ, Serta parantur;
Nequicquam: Quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat:
Aut quòd conſcius ipſe Animus ſe fortè remordet,
Deſidioſè agere ætatem, luſtriſque perire: 1130
Aut quòd in ambiguo Verbum jaculata reliquit:
Quod cupido adfixum cordi viveſcit, ut Ignis:
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quòd putat, in voltuque videt veſtigia riſus.
Atque in Amore mala hæc proprio, ſummèque ſecundo 1135
Inveniuntur, in adverſo verò, atque inopi ſunt,

Amicos, Clientes negligunt, bonaque fama indies diminuitur. Unguenta, & pulchri calcei Sicyonii in pedibus ſplendent, ingentes Smaragdi viridi colore lucentes Auro includuntur, thalaſſina veſtis quotidiè teritur, & exercita potat Sudorem Veneris, Ornamenta quæ patres ſua virtute compararant, in Anademata, aut Mitras mutantur, aliquando fiunt pretium Pallæ, aut Melitenſis aut Cei veſtimenti. Convivia pretioſis dapibus & toris inſtructa, Ludi, Crebra pocula, Unguenta, Coronæ, Serta comparantur: Fruſtra verò hæc omnia, quoniam de medio Voluptatis fonte (de re ipſa quam amamus) aliquid amari oritur, quod in ipſa Voluptate diſpliceat & vexet: Aut quoniam conſcius ipſe Animus propter vitam inertiſſimè tranſactam ſeipſum caſtiget, aut quoniam Mulier amata in ambiguo verbum jaculata fuit, quod Amatoris cordi adfixum viveſcit tanquam Ignis: Aut quoniam Amator putat illum patres oculos nimium jactare, & laſcivius ſpectare alium, & Riſus veſtigia, ſeu reliquias, in vultu videt. Atque hæc omnia incommoda ſunt in Amore illo, qui eſt maximè ſecundus, in adverſo autem innumerabilia ſunt.

NOTÆ.

1118. *Officia.*] Ovidius, Remed. Amoris, v. 627.

Nec quæ ferre ſolet ſpatiantem porticus illam,
Te ferat, Officium *neve colatur idem.*

1119. *Unguenta*, &c.] Unguenta locum hìc habere nequeunt, fortaſſe itaque legendum *Unioque*, &c. Nam & calceis additos Uniones & Margaritas fuiſſe, notum eſt. Fortaſſe *Fibulaque*, nam & fibulis gemmeis nonnunquam utebantur Luxurioſi nepotes: Sed & multa alia poſſunt ſubſtitui, *Faber*: Et ipſe alibi ſubſtituit *Tyrrhena*; nam noti ſunt Tyrrheni calcei, ut & Sicyonii. Utrique enim & ſplendidorum hominum erant, & delicatiorum. Tullius, de Oratore, lib. I. *Si mihi* calceos Sicyonios *attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles, & apti ad pedem, quia non eſſent viriles:* Vid. denique Julium Pollucem.

1121. *Thalaſſina veſtis.*] Cærulei quidem coloris, ſed qui viridantis aliquid habet.

1123. *Anademata.*] Redimicula, Faſciolæ, Catenulæ, &c.

1124. *Melitenſia, Ceaque.*] Heſychius, Μελίτια. ὀθόνιά τινα διάφορα ἐκ Μελίτης τῆς νήσου: Cicero, Verrina ſecunda, meminit multoties *Melitenſium Veſtium*, & Verrina quarta, Melitam oppidum Verri ait *textrinum per triennium ad muliebrem veſtem conficiendam fuiſſe*, & inter Melitenſes artifices commendat imprimis Diodorus, τὰς ὀθόνια ποιοῦντας τῇ τε λεπτότητι καὶ τῇ μαλακότητι διαπρεπῆ· *Bochartus.* Plinius, lib. IV. de Ceo inſula, *Ex hac profectam delicatiorem fœminis veſtem auctor eſt Varro.*

1128. *In ipſis floribus angat.*] Tum maximè cùm Amor ſuas delicias & nectar amantibus propinat.

1135. *Amore proprio.*] Amor proprius eſt, cùm quis à muliercula ita amatur, ut omnes alios illa abs ſe ſegreget, cui opponit Lucretius, *Amorem adverſum & inopem*, id eſt, in quo multa tibi adverſa ſunt, & quo Amicam habes non ſatis morigeram.

Prendere

Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
Innumerabilia: ut meliùs vigilare sit ante,
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur, 1140
Non ita difficile est quàm captum retibus ipsis
Exire: & validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi Tute tibi obvius obstes:
Et prætermittas Animi vitia omnia primùm; 1145
Tum quæ Corpori' sunt ejus, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt Homines plerumque cupidine cæci:
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda verè.
Multimodis igitur pravas, turpeisque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere. 1150
' Atque alios alii inrident, Veneremque süadent
' Ut placent, quoniam fœdo adflictantur amore:
' Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
Nigra, μελίχροος est: Immunda & Fœtida, ἄκοσμος·
Cæsia, παλλάδιον· Nervosa, & Lignea, δορκάς· 1155
Parvola, Pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna, atque Immanis, κατάπληξις, plenaque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει· Muta, pudens est.
At Flagrans, Odiosa, Loquacula, λαμπάδιον fit.
'Ισχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom vivere non quit 1160

mala quæ in omnium oculos incurrunt, ita ut multò prudentius sit antè vigilare ratione qua docui, & cavere ne irretitus sis: Nam facilius est cavere à retibus quàm cum captus sis teipsum extricare, & valida Cupidinis vincula perrumpere. Tamen cum captus sis, & perditè amas, potes effugere malum, nisi Tute tibi obsis; & primùm non consideres omnia Vitia Animi, neque Vitia Corporis illius quam miserè amas. Nam Homines Amore cæci illa omnia plerumque negligunt, imò eas dotes Amiculis suis tribuunt quæ illis non re verà competunt, ideoque invenustas multas & deformes videmus esse in deliciis, & perditè amari. Atque alii irrident alios, suadentque ut Venerem placent quando aliquid invenustum amant, neque Miseri respiciunt sua mala quæ sunt plerumque maxima. *Quæ Nigra est, fusca dicitur, Immunda & fœtida, Negligens: Cæsia, parva Pallas (cui cæsij erant Oculi, γλαυκῶπις,) Nervosa & exsucea, Capra appellatur. Parvula & Pygmæi generis, Gratiarum una est, tota merum Sal, (politula & elegans) Ingens & immanis, Admiranda, & plena Majestatis. Balba & quæ vix verba proferre potest, τραυλίζει; quæ prorsus muta est, Pudens dicitur: At inquieta, importuna, loquacula, parva lampas appellatur: Illa gracilis Amicula dicitur, quæ macie confecta riget,*

NOTÆ.

1137. *Lumine aperto.*] In adverso Amore tot tantæque sunt calamitates, ut nemo non illas facilè pervideat. Alii tamen legunt *operto*, id est, *cæco*, Quilibet, viz. vel cæcus videat.

1140. *Ne laciamur.*] Lacio, in fraudem induco, *Festus*, & infrà *Lucretius*, *Quæ lacere in fraudem possit.*

1143. *Et tamen implicitus*, &c.] Sed Miser jam capitur & adstringitur, quis expediet? Id agit Poeta, v. 43. meliùs *Chrysippo* & *Crantore*.

1151. *Atque alios alii*, &c.] Hos tres versus deleri vult Lambinus, Ego nolim; sunt enim Lucretiani, & optimi sensus: Amatores quidam suadent amico suo qui deformem puellam amat, ut Venerem sibi propitiam faciat, à qua hujusmodi amor immissus est, cùm interim ipsi minùs amabilem, minùs venustam ament. *Faber*.

1156. Χαρίτων ἴα.] Sive μία, legas, nihil interest.

1158. Τραυλίζει.] Levissimum oris vitium, τραυλισμός.

1159. Λαμπάδιον.] Quia faces è picea, &c. crepitant.

Præ macie: ῥαδινὴ verò est, jam Mortua tussi.
At Gemina & Mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho.
Simula, σιληνὴ, ac Satyra 'st, Labiosa, φίλημα.
Cætera de genere hoc longum 'st si dicere coner.
Sed tamen esto jam quantovis oris honore, 1165
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque sunt, nempe hac sine viximus antè;
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulæ longè fugitant, furtimque cachinnant. 1170
At lacrymans exclusus Amator limina sæpe
Floribus & Sertis operit, posteisque superbos
Unguit Amaracino, & foribus miser oscula figit.
Quem si jam admissum, venientem offenderit aura
Una modò, caussas abeundi quærat honestas: 1175
Et meditata diu cadat altè sumpta querela:
Stultitiæque ibi se damnet, tribuisse quòd illi
Plus videat, quàm mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit: quò magis ipsæ
Omnia summopere hos vitæ postscenia celant. 1180

tabidam puellam, macilentam appellant. Turgida & mammosa, dicitur ea ipsa Ceres quam amavit Bacchus; simis naribus inhonesta, Silene & Satyra; Labiis verò prominentibus invenusta, Osculum vocatur. Alia ejusdem generis infinita, si foret sat otii, enumerare possim: Attamen sit formosissima, ex omnibus suis membris Amorem jactet, nempe aliæ quoque sunt formæ non deterioris, nempe olim sine illa viximus, Nempe facit eadem quæ turpis, & scimus illam fœda multa & obscœna facere: Nempe se fœtidam & immundam odoribus suffire cogitur, & ipsæ famulæ longè illam fugiunt, & furtim cachinnant. At Amator exclusus sæpe floribus & coronis limina lachrymans operit, postes superbos pretioso unguento unguit, & foribus oscula miser figit; quem tamen jam admissum si una modò vel minima res (v. g. fœtor) offenderit, tum subitò honestas caussas abeundi quærit, obliviscitur illius querelæ quam diu fuerat meditatus, & qua sortem suam apud Amicam deplorare instituerat, & sese damnat stultitiæ, quòd sentiat se plus illi tribuere quàm ulli mortali tribuisse par erat. Hoc etiam nugivendulæ istæ mulierculæ probè norunt, ideoque maximè cavent ne isti Amatores

NOTÆ.

1161. *Ῥαδινὴ verò est, jam mortua tussi.*] Quia tussis postquam in ἕξιν abit, corpora tenuat, ideo ut hoc vitium verbis minuerent, puellas ejusmodi ῥαδινὰς vocabant: à Theocrito Cyparissi ῥαδιναὶ dicuntur, ubi ἐπιμήκεις & λεπτὰς ait significari Scholiastes.

1162. *Ceres ipsa ab Iaccho.*] Ab Iaccho Ceres, Musa ut prædicat Lucretii, Mammosa: *Arnobius*, lib. III. contra gentes. *Ceres ab Iaccho*, id est, Ceres ἡ τοῦ Ἰάκχου, quam, viz. amavit Bacchus.

1163. *Simula*, σιληνή.] Quia ferè simi pingebantur Sileni Bacchi comites, ut & Satyri; Sileni seniores, & Satyrorum Magistri.

1163. *Labiosa*, φίλημα.] Inter blanditias erat, *meum Osculum*, *meum suavium*, φίλημα, φιλημάτιον, & habent labiosæ qui osculentur.

1168. *Nempe eadem facit*, &c.] Eadem facit Turpi, id est: *Eadem ac turpis*, sic suprà, lib. III.

——— Eadem *aliis sopitu' quiete est:*

Hæc antè oculos Ovidius, cùm scripserit Rem. Amor. v. 437.

Quid, qui clam latuit reddente, &c.

1174. *Quem si jam admissum venientem.*] Alii, *Veniens*, & rectiùs; Faber conjicit, *vel Venti*, id est, vel levissima res, folium, pluma, musca, &c.

1180. *Vitæ postscenia.*] Metaphora à Theatro, *Postscenium* autem locus post scenam, ubi multa fiebant quæ à Spectatoribus non cernebantur. Per *vitæ Postscenia* significat *Lucretius*, omnia quæ meretrices domi faciunt cùm solæ sint, quæ suis amantibus occulta esse volunt.

Quos

Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore:
Nequicquam: Quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem, atq; omneis anquirere nisus.
Et si bello animo 'st, & non odiosa vicissim,
Prætermittet te humanis concedere rebus. 1185
Nec mulier semper ficto suspirat amore:
Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit.
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo sæpe, & communia quærens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris: 1190
Nec ratione alia Volucres, Armenta, Feræque,
Et Pecudes, & Equæ maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quòd illorum subat, ardet abundans,
Natura, & venerem salientum læta retractat.
Nonne vides etiã, quos mutua sæpe voluptas 1195
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis non sæpe Canes discedere aventes,
Divorsi cupidè summis ex viribu' tendunt,
Cùm interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nôssent: 1200
Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam (ut dico) est communi' voluptas.
Et commiscendo cùm Semen forte virile
Fœmina

quos retinere cupiunt immunditias suas observent. Frustra verò hæc cautio, quoniam Ratione detegere potes atq; omnia latibula explorare: Imò ipsæ si ingenuæ sint indolis, & non absurdè suspicaces & morosæ, vitia ista quæ humana postulat conditio, non magnoperè celabunt. Nec semper ficto Amore suspirat Mulier, quæ complexa jungit Corpus cum Viri corpore, & tenet humectans oscula adsuctis labris: Nam sæpe facit ex animo, & quærens communem cum Viro voluptatem, ardet rem veneream perficere; Nec profectò Volucres, Armenta, Feræ, Pecudes & Equæ Marium in venerem ruentium impetus tolerarent, nisi illarum etiam Libido ardesceret, & non minùs quàm salientes Mares voluptate fruerentur. Nonne etiam sæpe observas ut illi in vinculis communibus crucientur, quos mutua voluptas vinxit? Ut quum Canes in Triviis aventes discedere summis viribus diversi cupidè tendunt, cùm interea hærent validis Veneris compagibus adstricti? Quod tamen nunquam facerent, nisi novissent mutua gaudia, quæ illos in fraudem induere, & vinctos retinere valeant. Non est dubitandum igitur, quin (ut modò dixi) Voluptas sit mutua & communis tam Fœminæ quàm Mari. Et cum inter commiscendum Fœmina fortè vi subita attraxit

NOTÆ.

1184. *Et si bello*, &c.] Horum versuum hæc sententia est, Quin etiam nisi planè difficilis est & morosa, satis multa apud illam videbis, quæ efficient ut magno nisu opus non sit ad deprehendenda Corporis vitia; Sed ista sinet ut pervideas, sperans Te non ita illis offensum iri, quippe quæ non unius mulieris propria sint, sed communia omnium, *Faber. Prætermittet* autem ut suprà, v. 1144.

Et prætermittas *animi vitia omnia primùm.*

1186. *Nec mulier semper*, &c.] De Meretriculis, quæ tantùm propter quæstum faciunt, & prohibent conceptum, satis: Jam dicturus cur Liberi sint modò Patribus, modò Matribus, modò utrique Parenti similes, aliquando verò Avos & Proavos referant; Præmittit v. 17. quibus docet quasdam fœminas ex Animo facere, propter voluptatem quam non minùs quàm Mares percipiunt, Communia enim sunt Veneris gaudia, quod Brutorum Animalium conjunctiones abundè probant.

1193. *Si non, ipsa quod illorum subat, ardet.*] Subat, atque ardet: Alii, *subitò ardet*: Subare autem quadrupedes Fœminæ dicuntur, cùm libidine flagrantes Marem appetunt, & maximè sues. *Festus.*

1197. *In Triviis non.*] Meliùs cum Gifanio, *In Triviis quum.*

1201. *Quæ lacere.*] Ita suprà, v. 1140.

Plagas in Amoris ne laciamur.

1203. *Et commiscendo*, &c.] Cùm Semina inter se permista coalescant, si Virile superaverit,

nam Uxores plerumque putantur concipere ferarum more, & ritu quadrupedum, quia sic pectoribus positis & sublatis lumbis illarum loca sumere possunt Semina. Neque opus est ut Uxores mollibus motibus utantur: Nam Fœmina prohibet se concipere si ipsa læta clunibus retractet Viri venerem, atque omni exossato pectore ciet fluctus: Nam recta regione & viâ Sulci ejicit Vomerem, Seminisque ictum locis avertit. Scorta verò sua causa istiusmodi motibus utuntur, ut prohiberent conceptum, & simul ut ipsa Voluptas major esset Viris & gratior; de quibus Uxores non debent esse sollicitæ. Neque Numen aliquod aut Cupidinis sagittæ, quod vulgò putant, efficiunt ut fœmina minùs formosa aliquando ametur: Nam interdum ipsa Fœmina obsequio suo & munditie facit ut Vir libenter cum illa vitam degeret: Denique Consuetudo conciliat amorem; nam quod crebro ictu, etsi levi, tunditur,

Id quoque permagni refert: Nam more Ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur 1260
Concipere Uxores, quia sic loca sumere possunt
Pectoribus positis, sublatis Semina lumbis.
Nec molles opu' sunt motus Uxoribus hilum.
Nam Mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet: 1265
Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Eicit enim Sulci recta regione, viaque
Vomerem, atque locis avertit Seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt Scorta moveri,
Ne complerentur crebrò, gravidæque jacerent, 1270
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.
Nec divinitus est interdum, Venerisque sagittis
Deteriore fit ut forma Muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum Fœmina factis, 1275
Morigerisque modis, & mundo corpori' cultu,
Ut facilè insuescat secum Vir degere vitam.
Quod superest, Consuetudo concinnat amorem.
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur

NOTÆ.

1265. *Clunibus ipsa.*] Res turpicula est, inquit *Faber*, atque adeo paucis attingenda: Audi itaque Donatum ad Eunuchum Terentii, Act. 3. Sc. 1. ubi inter cætera hæc scribit: A parte ergo sui meretrices *Scorta* dicuntur, vel ἀπὸ τῦ σκαίρειν, quod Græcè *palpitare* intelligitur, quod illæ faciunt saltando assiduè, vel potiùs *Crissando*, ut Lucretius ait, lib. IV. ob eam caussam, ut concinniorem Venerem exhibeant viris, & sibi abigant conceptum: Leg. igitur, *Crissans ipsa viri:* Dubitari enim non potest quin hunc Lucretii locum ante oculos haberet Donatus, cùm cætera quæ profert hìc legantur: Ut,

> *Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat:*

Et,

> *Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:*

Hæc quidem *Donatus*, nisi quòd Faber, *lib.* IV. ex suo addidit: Voce autem *Crissare* & versu sequenti nihil unquam nequius: Explicet Martialis, lib. X. Ep. 68. & Schioppius ad Priapeia, Ep. 18.

1268. *Seminis ictum.*] *Semini' jactum:* Faber: Id enim convenientiùs dicitur; cùm

> *In eo est Venus, ut muliebria conserat arva.*

1269. *Idque sua causa.*] *Sicque sua causa*, vel *Atque*, Lambinus, *Hacque ipsa causa*, Faber.

1273. *Nec divinitùs est interdum.*] Denium cùm Amor à Simulachris excitetur, & Simulachra è formosis corporibus profluentia eum potissimum concilient; unde deformes sæpe sint in honore & deliciis, ℣. 10.? Cave ne divinitùs hoc fieri dixeris, nam Dii id non magis curant quàm Manes sepulti; in obsequio autem est Venustas,

Vincitur in longo ſpatio tamen, atque labaſcit. 1280
Nonne vides, etiam guttas in ſaxa cadenteis
Humoris longo in ſpatio pertundere ſaxa?

in longo temporis ſpatio diſſolvitur: Nonne etiam vides guttas Aquæ cadentes in ſaxa in longo ſpatio iſta ſaxa pertundere?

NOTÆ.

nuſtas, & à Munditie ſæpe veniunt Sagittæ: Saltem Conſuetudo conciliat Amorem. Et hæc quidem de Amore *Lucretius*, in quibus explicandis ſi paullò brevior fui, prudens ſcienſque feci, qui viderem ita comparatum eſſe totum illud negotium, ut ad illius intelligentiam nemo interprete opus habeat. *Faber*: Illud Epicuri adjiciam, ἡ συνουσία ὤνησε μὲν ὐδέποτε, ἀγαπητὸν δ᾽, εἰ καὶ μὴ ἔβλαψε.

IN hoc libro admodùm pauca ſunt quæ approbet Philoſophus; nulla enim in univerſa Philoſophia futilior quàm illa de Simulachris & Imaginibus opinio: Nam credamus tenues exuvias & membranulas à rerum ſuperficie continuò direptas, dum undique volitant, ſe mutuò intercidant & dilacerent neceſſe eſt; Ita denique miſceantur, ut nihil præter Centauros, Scyllas, & ejuſmodi monſtra videremus, aut imaginaremur.

Dicendum tamen *Lucretium* de iſtis Imaginibus & Simulachris uſque ad v. 471. acutè & decorè diſputâſſe, & benè ornâſſe fabulam.

Deinde, ad v. 524. Poeta tractat Scepticos eo quo debuit, faſtu, & ſeveritate; Spernenda enim profectò & reprimenda iſta Animalia: Neque Ego iſtam erga *Senſus* indulgentiam improbarem, niſi illis conceſſerat provinciam majorem quàm commodè adminiſtrare poſſunt: Senſus minimè fallaces agnoſco, Ideone verò oculo meo magnitudinem Solis, Lunæ, & Aſtrorum emetiar? Ne quid acerbius dicam, hæc eſt nimis ruſtica opinio.

Sonum, Saporem, Odorem, Corporea eſſe, omnemque ſenſationem corporibus peragi, ad v. 725. agnoſcent omnes, qui qualitatibus, & aliis ægri Ariſtotelis inſomniis non detinentur.

De Imaginatione verò, uſque ad v. 820. cùm nulla ſint Simulachra, non eſt ut fuſiùs agamus. Et Ridenda prorſus vaniſſima iſta opinio, quæ uſque ad v. 855. docet membra noſtra tam artificioſè & ſubtiliter compoſita, non ideo fuiſſe facta ut utamur, ſed jam facta oblatum ſibi uſum arripuiſſe.

De Fame & Siti, uſque ad v. 874. protulit quæ ferri poſſunt: De motu verò Animalium, ad v. 904. inepta omnia. Denique cùm Somnus *Lucretii* diſperſionem Animæ conſequatur, quidni Nos immortali Anima donati æternùm vigilemus? De Inſomniis, ad v. 1031. meræ nugæ: Reliqua verò nocte & tenebris tegenda.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBRI QUINTI
ARGUMENTUM.

I. L*AUDES Epicuri, cui propter inventam atque explicatam Philosophiam plus debent Homines, quàm Cereri, Baccho, Herculi, aliisque Divis, quos grati venerantur, ad v. 56. II. Deinde, ad v. 92. proponit totius Libri argumentum, cujus partes postea explicat: Et III. ad v. 157. Terram, Mare, Cœlum, Solem, Sidera, Mortalia docet, nec, quod Stoici putârunt, Animata, Dei ipsius partes, aut Sedem & Domicilium Deorum esse, quod Vulgus existimat, asserit. IV. Nequis Mundum à Diis fuisse factum, atque ideo immortalem credat, ad v. 236. varias rationes congerit tam à Naturæ Deorum, quàm à vitiis hujus mundi ductas, quibus probare conatur hanc compagem non fuisse à Diis constitutam: V. ad v. 417. Quatuor Elementa, Terram, Aquam, Aëra, & Ignem, è quibus Mundus constat, nasci & interire, & proinde Mundum ipsum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum arguit; variisque aliis argumentis confirmat hanc compagem nec ab æterno extitisse, neque futuram esse immortalem. VI. ad v. 509. agit de primo Mundi exortu, & singulis ejus partibus, prout graviores aut leviores sunt, sedes suas & locos assignat. VII. ad v. 613. Multa de Cœli & Siderum motibus proponit, at nihil certi decernit: Deinde docet cur Terra, cur tota compages, quod Corpus grave est, nulli fundamento innixa pendeat: Solem denique, Lunam, Sidera metitur, atque illa nec majora nec minora esse, quàm nobis apparent, pronunciat. VIII. ad v. 770. Varias utriusque Solstitii, Æstivi & Hyemalis, causas reddit, quo modo Nox fiat, Cur Aurora Solem præcedat, cur Dies & Noctes vicissim sese superent, cur Luna vultum & figuram variet, cur denique Sol ac Luna Eclipsin patiantur, disputat. IX. Deinde à Cœlo descendens Herbarum, Arborum, Avium, Brutorum, Hominum origines describit, ad v. 835. X. Monstra quoque, mutila quædam atque imperfecta Animalia nasci concedit, sed Chimæras, Centauros, Scyllas, reliquaq; Poetarum portenta suaviter deridet, ad v. 922. XI. Demum, ad v. 1090. Primorum Hominum Vires, rudem Vitam, Cultum, Victum, Ingenium, Mores, Domicilia, Matrimonia describit, & docet unde Sermo, Voces, & rerum Nomina. XII. Tandem post Ignem in Terras à Fulmine delatum cultior Vita, & Victus mollior, Pacta & Fœdera inierunt Homines, Agros partiti sunt, & pulcherrimi aut fortissimi* Reges *constituuntur, at brevi orta Seditione* Respublica *emersit, ad v. 1160. XIII. ad v. 1240. disputat de Deorum Metu, & de ortu Religionis, quam divinæ Naturæ & causarum Naturalium ignorantiæ acceptam refert. XIV. Quæ sequuntur Metallorum ortum, primas bellandi Artes, Artis Textrinæ, Agriculturæ, Musices, & aliarum Artium ortum atque progressum continent.*

T. LUCRE-

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUINTUS.

QUIS potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantùm, qui fundere laudes
Pro meritis Ejus possit, qui talia nobis
Pectore parta suo, quæsitaque præmia liquit? 5
Nemo (ut opinor) erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum'st: Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui Princeps vitæ rationem invénit eam, quæ
Nunc appellatur SAPIENTIA: quique per artem 10
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris,
In

INTERPRETATIO.

Quis tam excellenti ingenio præditus est, ut Encomium componere valeat, quod hæc admiranda Epicuri *inventa merentur? Quis Carminis tam peritus artifex ut fingat laudes pares meritis illius, qui nobis reliquit tot tantaque munera ingenio suo acquisita? Nemo, ut puto, mortalium hoc potest efficere. Nam si dicendum est, ut dignitas rerum ab illo explicatarum postulat, Ille Deus fuit, Deus inquam, O præclare Memmi, qui primus invenit eam Vitæ rationem, quæ nunc appellatur* Sapientia, *quique per Philosophiam à se institutam Vitam tantis fluctibus jactatam, tantaque caligine involutam,*

NOTÆ.

3. *Qui fundere laudes.*] MSS. Codd. constanter habent *Fingere*, vel *Fundere:* Gifanius tamen legit, *Pingere.* Faber. *Quis*, id est, *queis fingere.* Horatius,

——— *Operosa parvus*
Carmina fingo.

8. *Deus ille fuit*, &c.] Errat Lactantius, qui, lib. III. Cap. 14. de falsa Sapientia, existimaverit hæc de *Epicuro* scripta non fuisse, sed de *Pythagora*, aut *Thalete:* Id certè refellit versus ille,

Cujus ego ingressus vestigia ———

qui mox occurret. Hunc autem locum prorsus respiciebat *Cicero*, cùm in I. Tuscul. scripsit, *Quæ quidem cogitans soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam Philosophorum, qui Naturæ cognitionem admirantur, ejusque* Inventori & Principi *gratias exultante agunt, eumque* venerantur ut Deum; *liberatos enim se per eum dicunt* gravissimis Dominis. *Faber.* Vid. v. 88.

Et dominos acres adsciscunt.

Verùm Gratus Poeta agnoscit per quem profecerat, & si revera metu, terroribus, superstitione homines Epicurus liberasset, cæteris Divis jure præferendus videretur.

10. *Sapientia.*] Nomen hoc ab Aliis Philosophis relictum suæ Doctrinæ tribuerunt Epicuræi, viri quidem non semper nimis modesti: Authorem quæris? Adest Horatius nitidus istius gregis Porcus:

Parcus

in tam tranquillum, & in tam claram lucem transtulit: Compara enim aliorum inventa propter quæ Divi habentur, Ceres fertur fruges, Bacchus vinum hominibus monstrasse, cum tamen sine Frugibus & Vino, uti fertur aliquas gentes jam vivere, commodè vitam sustinere possint; At sine puro (à metu & cupiditate benè purgato) pectore commodè vivere nefas est: quapropter potiori jure hic Epicurus *nobis videtur esse Deus, cujus præcepta per multas gentes diffusa faciunt ut Homines tranquillam agant sine metu & terrore vitam. Si verò credes egregia Herculis gesta plus utilitatis & beneficii quàm* Epicuri *præcepta Hominibus afferre, magis magisque à vero aberrabis. Quid enim ingens ille Nemæus Leo, quid horrendus (setosus) Arcadius Aper hominibus hujus ætatis nocuisset? Denique quid Taurus Cretæ, quid Lernæa pestis Hydra Serpentibus venenatis cincta in nos commisisset? Quid tricorporis Geryonis triplex robur? Et Diomedis Equi naribus suis ignem efflantes in Thracia, regionibus Bistoniis, & circa montem Ismarum, quid damni nobis intulissent? Arcadiæ volucres lacum Stymphâla colentes, & uncis unguibus horrendæ, & ingens ille Serpens custos Hesperidum hortorum aureis pomis fulgentium, immitis, atroci aspectu, & mole corporis immanis, & truncum arboris amplexus, quo inquam damno Mortales ille affecisset, cum remotus jacuerit juxta Littus Atlantæum, & inhospitale æquor, quæ loca neque Romanus aliquis, neque Barbarus penetrare audet?*

In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.
Confer enim Divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse; 15
Cùm tamen his posset sine rebus Vita manere:
Ut fama 'st aliquas etiam nunc vivere genteis.
At benè non poterat sine puro pectore vivi.
Quò magis hic meritò nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis 20
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longiùs à vera multò ratione ferere;
Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius Sus? 25
Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris:
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem
Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter, 30
Tantopere officerent nobis? Uncisque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphâla colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
Asper, acerba tuens, immani corpore Serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid deniq; obesset, 35
Propter Atlantæum littus, pelageque severa,
Quò neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?

N O T Æ.

Parcus Deorum cultor & infrequens
Insanientis dum Sapientiæ
Consultus Erro. ———

12. *In tam tranquillo.*] Tale aliquid apud *Lucilium*, *Quoque Te* in tranquillum *ex sævis transfert tempestatibus.* Sed & idem legas apud *Terentium*.

17. *Ut Fama est.*] Vid. Diodorum Siculum, lib. III. Id hodieque verum est, nam vix Sexta Orbis pars triticum novit.

28. *Tripectora.*] Virgilius & Horatius dicunt, Geryonem *Tergeminum*, & *Ter amplum.*

36. *Pelageque severa.*] Lib. VI. v. 619.

At Pelage *multa, & latè substrata videmus.*

Eadem voce utitur Manilius, lib. II. v. 90.

Atque hæc Seditio Pelage *nunc sidere Lunæ*
Mota tenet: ———

Severa autem Pelage, Non navigabilia, aut navigantibus infesta: Sic Virgilius,

——— *Amnemque* severum
Cocyti metuet. ———

Cætera

Cætera de genere hoc quæ sunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor: Ita ad satiatem terra Ferarum 40
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta 'st
Per nemora ac monteis magnos, sylvasque profundas:
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At nisi purgatum 'st pectus, quæ prœlia nobis,
Atque pericula tunc ingratîs insinuandum? 45
Quantæ conscindunt hominem Cuppedinis acres
Sollicitum curæ? Quantique perinde timores?
Quidve Superbia, Spurcities, Petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? Quid Luxus, Desidiesque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoq; 50
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,
Hunc Hominem numero Divûm dignarier esse?
Cùm bene præsertim multa, ac divinitus ipsis
Immortalibu' de Divis dare dicta fuerit;
Atque omnem rerum Naturam pandere dictis. 55
Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere sint, in eo quàm sit durare necessum:
Nec validas ævi valeant rescindere leges.
Quo genere in primis Animi natura reperta 'st, 60
Nativo primo consistere corpore creta:
Nec posse incolumis magnum durare per ævum:
Sed Simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere cùm videamur eum, quem vita reliquit.

Reliqua ejusdem generis monstra quæ ille Hercules occidit, si non occidisset, si jam viverent, quid nocerent? Nil, uti puto; Namque etiam nunc Terra feris abundat, & plena est monstrorum quæ trepidum terrorem incutiunt per nemora, magnos Montes, & densas Sylvas: Quæ tamen loca commodè vitare possumus: At nisi Animi nostri sint purgati, quot tumultibus agitaremur, quæ pericula nos miseros manerent? quàm acerbæ sollicitudines à Cupiditate ortæ anxium hominem lacerarent? Quanti similiter timores? Quantas calamitates afferrent Superbia, Spurcities, Lascivia? Quantas Luxuria & Desidia? Igitur qui hæc cuncta subegit, & præceptis non armis ex Animo expulit, nonne æquum est ut hunc Hominem inter Divos numeremus? Præcipuè cùm idem Vir multa de Diis ipsis immortalibus præclarè docuit, totamque naturam rerum optimè explicavit. Ego verò illum ducem sequutus, Philosophor, & doceo quàm necessum est omnes res creatas existere ea conditione qua primùm factæ sunt, neque posse (validas ævi leges rescindere) durare ultra spatium à Natura fixum & constitutum: Inter res creatas inveni & demonstravi Animas mortales esse, nasci & interire, neque in æternum integras manere posse, sed Simulachra in Somnis solere mentem fallere, ita ut videamur cernere eum, quem olim reliquit Vita.

NOTÆ.

40. *Ita ad Satiatem.*] Ad Satietatem, πρὸς κόρον: Id est, valdè aut abundè: Et versu sequenti, *Scatit:* Sic infrà,

Largifluum fontem Scatere, *atque erumpere flumen.*

45. *Atque pericula tunc.*] Gifanius, *Atque pericula est; Prælia insinuandum nobis*, id est, Prælia sunt nobis subeunda.

48. *Spurcities.*] Spurcus, ἀσυρὴς: Qui ut interpretatur Polybius, lib. XVII. ὁλοσχερῶς εἰς ἀσέλγειαν ἐξώκειλε. Vid. Casaubonum ad Theophrasti characteres, p. 180.

56. *Cujus ego ingressus, &c.*] V. 36. habes libri argumentum: Probabit enim Poeta Mundum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum: Deinde Mundi & Animalium originem describet, docebit quæ Animalia nasci potuerunt, quæ finxit Poetarum vanitas & Vulgi superstitio: Quomodo Nomina rebus imposita, & mutua per voces commercia, unde Religio & Metus Deorum dicet. Denique Solis, Lunæ, Siderum cursus explicabit: Eaque Sola vi Naturæ, nulla verò Providentia volvi demonstrabit. Nisi enim motus cœlestes explicet, haud facilè tollet omnem de Providentia opinionem: Nam Religio, ut primo libro observat,

Caput è Cœli regionibus ostendit.

56. *Nunc Rationes.*] Alii, *dum rationes*, & forsan meliùs.

Quod superest, nunc me huc Rationis detulit ordo, 65
Ut mihi, mortali consistere corpore Mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse.
Et quibus ille modis congressus Materiaï
Fundârit Terram, Cœlum, Mare, Sidera, Solem,
Lunaïque globum; tum quæ tellure Animantes 70
Exstiterint: Et quæ nullo sint tempore natæ.
Quove modo genus Humanum variante loquela
Cœperit inter se vesci per nomina rerum:
Et quibus ille modis Divûm metus insinuârit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur 75
Fana, Lacus, Lucos, Aras, Simulacraque Divûm.
Præterea, Solis cursus, Lunæque meatus
Expediam, qua vi flectat Natura gubernans:
Ne fortè hìc inter Cœlum, Terramque reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perenneis, 80
Morigera ad fruges augendas, atque animanteis:
Neve aliqua Divûm volvi ratione putemus.
Nam, benè qui didicere Deos securũ agere ævum,
Si tamen interea mirantur qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis, 85
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur Relligiones,
Et Dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,

Deinde instituti mei ratio, atque Epicuri doctrinæ ordo postulat, ut docerem Mundum Mortalem, aliquando incepisse, aliquando periturum esse: Et ut demonstrarem quibus modis Semina casu & temerè convenientia Cœlum, Terram, Mare, Sidera, Solem, & Lunæ orbem construxerunt: Ut docerem insuper, quæ Animalia è Terra orta sunt, & quæ nunquam extiterunt, licet ab aliquibus credantur extitisse: Quo etiam modo Homines lingua sonos variante rerum nomina invenerunt, & cæperunt confabulari. Quo denique modo Hominum mentes invasit ille Deorum metus, qui per orbem terrarum conservat Fana, Lacus, Lucos, Aras, & Imagines Deorum. Præterea docebo, qua vi Solis Lunæque cursus regens Natura dirigat; Ne fortè credamus ista Sidera sponte sua inter Cælum & Terram perpetuò se volvere, eo tantùm fine, ut Fruges atque Animalia crescere faciant; Ne etiam putemus ab imperante & dirigente aliquo Deo circumferri: Nam qui benè didicerunt Deos summo in otio vitam suam agere, si forsan admirentur qua ratione res singulæ fieri possunt, præcipuè quæ supra caput in locis cœlestibus cernuntur, in Antiquas Religiones iterum relabuntur, acerbis Dominis se subjiciunt, quos infælices existimant posse omnia perficere, quia ignorant quid possit esse, quid non possit,

NOTÆ.

71. *Et quæ nullo,* &c.] Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, &c.

73. *Inter se vesci per nomina.*] Uti rerum nominibus, & sermones miscere: Ita legit & interpretatur hunc versum *Nonius*, in voce *Vesci*.

78. *Natura gubernans.*] Per *Naturam* nihil intelligit Lucretius præter Atomorum in hanc mundi compagem temerè conjectarum vim & motum.

82. *Neve aliqua Divûm.*] Epicurus: καὶ ἡ θεία δύναμις πρὸς ταῦτα μὴ προσαγέσθω, ἀλλ' ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι: ὡς εἰ μὴ τοῦτο πραχθήσεται, ἅπασα περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται.

84. *Si tamen interea mirantur.*] Inde Horatius Epicuræus,

Nil admirari propè res est una, Numici,
Solaque quæ possit facere & servare beatum:
Hunc Solem, & Stellas, & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent: ———

Istum Horatii locum è Lucretio interpretare, & prudentiùs facies quàm alii Interpretes.

88. *Dominos acres.*] Lib. II. *Dominos superbos:* Eadem Velleius apud Ciceronem, lib. de Nat. Deor. I. *Dum Deum rerum Authorem facitis, imposuistis in cervicibus nostris* sempiternum Dominum, *quem dies & noctes timeremus; Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem & omnia ad Se pertinere putantem, curiosum & plenum negotii Deum?*

Quid nequeat; finita potestas denique quoique 90
Quanam sit ratione, atque altè terminus hærens.
Quod superest, ne Te in promissis plura moremur,
Principiò, Maria ac Terras, Cœlumque tuere:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis species tam dissimileis, tria talia texta, 95
Una dies dabit exitio: multosque per annos
Sustentata ruet moles & machina Mundi.
Nec me animi fallit, quàm res nova, miraque menti
Accidat, Exitium Cœli Terræque futurum:
Et quàm difficile id mihi sit pervincere dictis: 100
Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus antè,
Nec tamen hanc possis Oculorum subdere visu,
Nec jacere indu Manus, via quà munita fidei
Proxima fert humanũ in pectus, templaq; mentis:
Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res 105
Forsitan, & graviter terrarum motibus orbis
Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul à nobis flectat Fortuna gubernans:
Et Ratio potiùs, quàm Res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono posse omnia victa fragore. 110
Qua priùs aggrediar quàm de re fundere fata
Sanctiùs, & multò certa ratione magis quàm
Pythia, quæ tripode è Phœbi, lauroque profatur:
Multa tibi expediam doctis solatia dictis:
Relligione

insuper quo modo cuique rei Potestas finita est, itemque Potestatis terminus in rei unius cujusque Natura fixus & penitus impactus. Quod superest, ne Te promissis diutius morer, Primùm aspice Mare, Terras, Cœlum; Triplicem horum naturam, tria Corpora, O Memmi, *tres species rerum tam dissimiles, tria talia (tam admiranda) texta Una dies diruet, & compages hujus Mundi, quæ per multos annos integra duravit, dissolvetur. Non quidem nescius sum id quod jam assero, Mundum, viz. aliquando ruiturum esse, Tibi novum, absurdum, & prorsus incredibile videri, & quàm difficile sit mihi id ita demonstrare ut Te persuasum fatearis: Hoc enim plerumque fit cùm proponas auribus rem novam, quam tamen oculis videre non potes, neque manu tractare quà (per manus, viz. & oculos) certa rerum notitia in hominum pectora, ubi mentes habitant, proximè defertur. Dicam tamen, & forsan ipsa res probabit mea dicta, & forsan brevi tempore videbis omnia Terræ motibus divulsa confundi. Quod Fortuna rerum domina à Nobis procul avertat. Et Ratio potiùs quàm res ipsa Nos edoceat totam Mundi compagem dissolutam horrendo fragore conquassari posse. De qua re antequam incipiam fundere Oracula sanctiùs & multò certiùs quàm Pythia, quæ ex Tripode & Lauro Phœbi edit Oracula, multa quæ Philosophia subministrat digna & utilia cognitu Te docebo:*

NOTÆ.

92. *Quod superest*, &c.] Tandem, v. 19. Rem ipsam aggreditur, præclaram quidem illam, sed difficilem; & quam vix persuadebit. Non facilè credimus quod nolumus; Quis autem velit videre Mundi ruinam, quam sine sua pernicie experiri non potest? Ipse Poeta talis tantique casus misereri videtur.

——— *Tria talia texta*
Una dies dabit Exitio ——— v. 95.
certè timet, v. 108.

Quod procul à nobis flectat Fortuna gubernans.

101. *Ante.*] Viz. *ante insolitam.*

102. *Visu.*] Visui, Oculis. Veteres autem *Visu*: Sic Terentius, *Vestitu nimio indulges.*

103. *Via qua munita fidei proxima*, &c.] Ea enim maximè credimus, quæ cernimus, aut tangimus.

111. *Qua priùs aggrediar*, &c.] Quoniam verò *Stoicorum* Vanitas, aliorum Ignorantia, & Vulgi superstitio multa præjudicia huic Opinioni opposuerant, illa omnia amolitur *Lucretius*; & primò, v. 36. Stoicos refutat. Quippe isti Homines Solem, Lunam, Mare, Terras, totum denique Mundum Spiritu intus infuso Animatum Deum esse voluerunt. *Manilius*,

Hoc opus imensi constructum corpore mundi,
Membraq; Naturæ diversa condita forma,
Aëris, atque Ignis, Terræ, Pelagique jacentis
Vis Animæ divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat

Ne forsan religione refrænatus credas Terram, Solem, Cælum, Mare, Sidera, Lunam, tanquam Dei unius immensi membra immortalia debere esse & æterna; ideoque putes æquum esse ut non minùs quàm Gigantes pro atroci impietate pœnas luerent omnes illi, qui argumentis suis Mundi Mœnia diffringere, & splendentem Cœli Solem extinguere conantur, asserentes ea Mortalia esse, quæ reverà sunt æterna. Hæc verò omnia (Mare, Terra, Cælum, &c.) tam longè distant à divino Numine, tam indigna sunt ut inter Deos habeantur, ut ex iis potiùs cognoscere possimus quid sit vitali motu & sensu destitutum, (sunt inertia planè corpora & insensilia.) Nulla enim suadet ratio Animam & Animum posse cum quolibet corpore conjungi, sicut in Aëre Arbor, in salso Mari Nubes non possunt esse, Pisces in Agris vivere nequeunt: Nec Sanguis in Ligno, nec Succus in Saxis potest esse: Certum & definitum est ubi unaquæque res crescat & existat. Sic Anima non potest sine Corpore sola oriri, neque à Nervis & sanguine separata, vel sine Nervis & sanguine existere: Hoc enim si possit, Anima potiùs in Capite, Humeris, aut imis calcibus, imò in quavis parte corporis oriri videretur, & tandem per totum Hominem diffundi. Quoniam verò certa & definita sint loca in nostro Corpore ubi seorsum Anima & Animus oriri possit & crescere,

Relligione refrænatus ne fortè rearis, 115
Terras, & Solem, Cœlum, Mare, Sidera, Lunam,
Corpore divino debere æterna manere:
Propterea que putes ritu par esse Gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro scelere omneis,
Qui ratione sua disturbent mœnia Mundi, 120
Præclarumque velint cœli restinguere Solem,
Immortalia mortali sermone notantes.
Quæ procul usque adeo divino ab numine distet,
Inque deûm numero sic sunt indigna videri,
Notitiam potiùs præbere ut posse putentur, 125
Quid sit vitali motu, sensuque remotum.
Quippe etenim non est cum quovis corpore ut esse
Posse Animi natura putetur, Consiliumque.
Sicut in æthere non Arbor, nec in æquore salso
Nubes esse queunt, neq; Pisces vivere in arvis; 130
Nec Cruor in lignis, nec saxis Succus inesse:
Certum, ac dispositum 'st, ubi quicquid crescat, & insit.
Sic Animi natura nequit sine Corpore oriri
Sola, neque à nervis, & sanguine longiter esse.
Hoc si posset enim, multò priùs ipsa Animi vis 135
In Capite, aut Humeris, aut imis Calcibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniã nostro quoq; constat Corpore certũ,
Dispositumque videtur, ubi esse, & crescere possit 140

NOTÆ.

Hos autem contemnit Poeta, & indignatur; injuriarum forsan memor, nec nugarum patiens.

120. *Disturbent mœnia Mundi.*] Id est, probant Mundum interiturum. Ita Virgilius, *Ingentes erigit alnos*, id est, describit quo pacto ex Heliadibus Alni surrexerint: Inde apud Aristotelem, οἱ γεννῶντες τὸν κόσμον (*generantes Mundum*) qui probant Mundum genitum esse; & illud Platonis notandum, qui τοὺς ῥέοντας (fluentes) alicubi vocat eos è Philosophis, qui omnia in perpetuo fluxu esse dicerent. *Faber.*

124. *Sic sunt indigna.*] Alii, *Quæ sunt indigna.*

129. *Sicut in*, &c.] Sequentes 13. v. invenies, lib. III. v. 786, ubi etiam legitur: *Non æquore in alto.*

135. *Hoc si posset enim.*] Quatuor hos versus huc cum aliis temerè translatos conjicit *Faber*: Sed ad rem æquè ac reliqui faciunt. Nam si in ipso nostro Corpore Nervis, Venis, & Sanguine instructo, certa & definita loca sint, ubi Anima & Animus seorsum nascantur & existant; frustra Animam & Animum in Cœlo, Mari, Terra, aliisque Corporibus nullis omnino organis donatis, Aliquis requirat.

Seorsum

Seorsum Anima, atque Animus: tantò magis inficiandum,
Totum posse extra Corpus, formamque animalem
Putribus in glebis Terrarum, aut Solis in igni,
Aut in Aquà durare, aut altis Ætheris oris.
Haud igitur constant divino prædita sensu, 145
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedes
Esse Deûm sanctas in mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura Deûm, longèque remota
Sensibus à nostris, animi vix mente videtur. 150
Quæ quoniam manuum tactum suffugit, & ictum,
Tactile nil nobis quod sit, contingere debet.
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
Dissimiles debent, tenues de corpore eorum. 155
Quæ tibi posteriùs largo sermone probabo.
Dicere porro, Hominum causa voluisse parare
Præclaram mundi naturam, proptereaque
Id laudabile opus Divûm laudare decere,
Æternumque putare, atq; immortale futurum, 160
Nec fas esse, Deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
Sollicitare suis ullum de sedibus unquam,

eò vehementiùs negandum est, Totum (Animam & Animum) posse esse extra Corpus, aut in putribus glebis terrarum, in Igne Solis, in Aqua, aut in alto Aëre & Cælo existere. Hæc igitur (Mare, Cælum, &c.) minimè credenda sunt divino sensu prædita, cum nec Anima nec Vita donari possunt. Insuper nulla ratio suadet Sanctas esse Deorum sedes in ullis Mundi partibus (Cælo, viz. aut Sole) & Numina illas Mundi partes habitare: Nam Deorum Natura est valdè tenuis & longè infra nostros sensus, ita ut sensibus nostris percipi non possit, imò vix ipsa mente percipiatur: Quæ quidem Deorum natura quoniam infra sensus nostros est, neque manibus nostris tractari aut palpari potest, nihil debet contingere quod est nobis tactile, nam id quod tangi non potest, non potest tangere: Igitur Sedes Deorum debent esse dissimiles nostris Sedibus, & ea tenuitate qua sunt ipsa Deorum Corpora. Quæ omnia longa disputatione infrà explicabo. Dicere autem Deos voluisse præclarum hunc Mundum fabricare Hominum Causa, ideoque nos debere honorificè sentire de laudabili isto Deorum opere, & credere illud immortale & æternum fore, & non fas esse id, quod olim Dei Hominum causa æternum esse voluerunt, conari probare aliquando ruiturum,

NOTÆ.

145. *Haud igitur constant.*] Velleius apud Ciceronem, lib. I. de Nat. Deor. *Qui Mundum ipsum Animantem sapientemque esse dixerunt, nullo modo Animi naturam intelligentes, viderunt, in quam naturam cadere possit.*

147. *Illud item non est.*] Cùm verò Dii sint immortales & æterni, pares sedes habeant necesse est, inde Deos in Cœlis, atque ideo nunquam ruituris, omnes collocant. Respondet Poeta, v. 10. Illud omne esse sive Poetarum, sive Vulgi figmentum; Nam tenuior est Deorum Natura quàm ut tangat tam crassa Corpora, ideoque ista Deos habitare minimè putandum.

155. *Tenues de corpore eorum.*] Quæ tenuitatis differentia est nos inter & Deos ipsos, eadem inter sedes Deorum & nostras est; Itaque *tenues de corpore eorum* significabit, tenues esse, quasi ex iisdem corpusculis constent, quibus & Dii constant. Faber. Lambinus legit, *Tenues pro corpore eorum.*

157. *Dicere porro hominum, &c.*] At Dii hunc Mundum fabricârunt, & æternum esse voluerunt. Resp. *Lucretius*, v. 25. Sui an Hominum causa fabricârunt? Sui siquis dixerit, idem dicat, Quid Deo cultus Hominis confert beato, & nulla re indigente. Quid autem erat quòd concupisceret Deus Mundum signis & luminibus tanquam Ædilis ornare? Si ut Deus meliùs habitaret, antea, viz. tempore infinito in tenebris tanquam in gurgustio habitaverat? post autem, varietatene eum delectari putamus, quia Cœlum & Terras exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio Deo? quæ si esset, non ea tam diu carere potuisset. Hominum causa qui dicit, idem explicet, quomodo nobis non existentibus insuave foret non esse.

Nec verbis vexare, & ab imo evertere ſummam:
Cætera de genere hoc adfingere, & addere, Memmi, 165
Deſipere'ſt; quid enim Immortalibus,atqueBeatis
Gratia noſtra queat largirier emolumenti,
Ut noſtra quicquam cauſa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tantò poſt antè quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem? 170
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Cui veteres obſunt; ſed, cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto,cùm pulchrè degeret ævum,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An,credo,in tenebris vita,ac mœrore jacebat, 175
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non eſſe creatis?
Natus enim debet, quicunque'ſt, velle manere
In vita donec retinebit blanda voluptas.
Qui nunquam verò vitæ guſtavit amorem, 180
Nec fuit in numero, quid obeſt non eſſe creatum?
Exemplum porro gignundis rebus, & ipſa
Notities Hominum, Divis unde inſita primùm?
Quid vellent facere ut ſcirent,animoque viderent?
Quove modo 'ſt unquam vis cognita Principiorum, 185
Quidnam inter ſeſe permutato ordine poſſent,
Si non ipſa dedit ſpecimen Natura creandi?
Namque ita multa modis multis Primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibuſque ſuis conſuerunt concita ferri, 190
Omnimodiſque coire, atque omnia pertentare,

Argumentis diſturbare, Summamque rerum (Mundum) ab fundo evertere. Hæc verò & ejuſmodi alia qui dicit, O Memmi, delirat. Quid enim commodi noſtra gratia Imortalibus atque beatis Diis conferre poſſit, ut noſtri cauſa aliquid facere conarentur? Illoſque Deos qui per tot anteacta ſecula quietam agebant vitam, quid impelleret, ut priorem vivendi rationem mutare cuperent? Nam ille ſolùm debet affectare novam conditionem cui vetus diſplicet, at in illo qui tempore anteacto vitam agebat fælicem nullis malis nullaque ægritudine vexatam, quid excitaret iſtam mutandi cupiditatem? An, viz. Deorum vita in mœrore & tenebris jaceret uſque dum ſplendidæ hæ pulcherrimæq; res naſcerentur? Aut quid mali fuiſſet nobis nunquam fuiſſe natis? Nam quicunque natus eſt debet velle manere in vita, quamdiu blanda voluptas eum retinebit; Qui verò vitæ delicias nunquam guſtavit, nec unquam extitit, quid illi obfuit nunquam extitiſſe? Deinde quodnam exemplare aut Imaginem habuerunt Dei ad quam res omnes effingerent? Unde Humani generis notities illis inſita, ut ſcirent & intelligerent quid vellent facere? Quo etiam modo ſit vis Principiorum cognita, unde noverint Semina iſta permutato inter ſe ordine & ſitu varias res poſſe conſtituere, niſi ipſa Natura, conſtituendo & componendo res, docuiſſet quid Semina valerent? Namque rerum Primordia ab æterno proprio ſuo pondere & aliorum ictibus agitari ſolebant, & moveri, omnibus modis convenire, & pertentare omnia

NOTÆ.

164. *Summam.*] Mundum, viz. Mundum autem dixit *Summam* ex eorum Philoſophorum ſententia, qui *Unicum* agnoſcebant. Lambinus legit, *Fundo*.

174. *Amorem accendere tali.*] Alii, *amore tali: Tali.* Tali ὄντι, ſeu Deo vel Homini. *Faber.*

181. *Nec fuit in numero.*] Rerum creatarum: *Eſſe creatum: Alii, Eſſe creato,* ut, v. 177. *Eſſe creatis.*

182. *Exemplum porro,*&c.]Tota omnium rerum notities à Simulachris rerum incurrentibus derivatur, Dii etiam nihil inconſideratè faciunt, quicquid agere conſtituunt illud prævident: At nullæ Imagines rerum in Mentem Divinam cadere potuerunt, cùm res ipſæ nondum extiterint; ideo ineptè aliquis dicat Deos Cœlum, Terram, Animalia, Omnia creaſſe.

187. *Creandi.*] Lambinus, *Creando:* meliùs.

188. *Multa modis multis.*] *Multimodis multis*:. Giſanius.

Quæcunque

Quæcunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum si in taleis dispositūras
Deciderunt quoque, & in taleis venere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc Summa novando. 195
Quòd si jam rerum ignorem Primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis Cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum, tanta stat prædita culpa. 200
Principiò, quantum Cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem Monteis, Sylvæque ferarum
Possedere, tenent Rupes, vastæque Paludes,
Et Mare, quod latè Terrarum distinet oras.
Inde duas porro propè parteis fervidus Ardor, 205
Assiduusque Geli casus mortalibus aufert.
Quod superest arvi, tamen id Natura sua vi
Sentibus obducat, ni vis Humana resistat,
Vitaï causa valido consueta bidenti
Ingemere, & terrā pressis proscindere aratris. 210
Si non fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes cimus ad ortus:
Sponte sua nequeant liquidas existere in auras.
Et tamen interdum magno quæsita labore,
Cùm jam per terras frondent, atque omnia florent; 215
Aut nimiis torret fervoribus ætherius Sol,

quæcunque hisce eatibus facere & componere valerent, ut mirandum non sit, si in talem ordinem aliquando deciderunt, & obtinuerunt eos motus, quibus administratur hic Mundus, & perpetuò renovatus conservatur. Si verò nescirem rerum Origines, tamen ex ipsis Cœli rationibus multisque aliis rebus probare possim, Mundum non fuisse à Diis factum, tot tantisque vitiis laborat. Principiò, Orbis quem rapidus Cœli ambitus tegit magnam partem montes occupant & Sylvæ ferarum domus, Rupes etiam, vastæ Paludes, & Mare quod varias Terræ regiones latè separat. Præterea, duas fere totius orbis partes nimius Calor (sub Zona torrida) & continuum frigus (sub Zonis frigidis) aufert mortalibus. Id Terræ quod superest Sentes solos produceret, nisi Homines domarent soliti victus quærendi causa bidenti valido ingemere, & depressis Aratris terram proscindere; Nisi nos, inquam, Homines fœcundas glebas Vomere vertentes, Terramque subigentes excitemus ad exerendam vim frugibus producendis aptam, profectò nunquam sponte sua nascerentur. Interdum tamen fruges labore magno quæsitas, cum jam floreant per Terras, & lætæ messis spem faciant, vel nimio calore Sol urit,

NOTÆ.

195. *Genitur.*] Codd. *Geritur*, Nec melior quidem hæc vox *Genitur* Lambini.

196. *Quòd si jam rerum*, &c.] Sequuntur, v. 27. argumenta è vitiosa hujus Mundi constitutione ducta; Quippe Sapientissimi Artificis opus fuisset absolutum, non horridum Montibus, Sylvis, Paludibus, &c. Aliæ partes non rigerent perpetuo gelu, neque alias nimii Calores torrerent: Deinde Fruges potiùs quàm Spinas, Sentes, & cætera inutilia produceret: Denique nullis procellis vexaretur, non aleret Feras Humano Generi infestas, neque varii Morbi varias Anni tempestates sequerentur, & Funera præcipitarent: Sed omnia fuissent optimè disposita & ornata; Quieti atque usibus Humani generis accommoda, & Deo digna.

202. *Avidam partem.*] Magnam, ingentem, Interpretes, Quia, viz. Avidi magna omnia desiderant, vel quia avidè occupata est; Quis feret hæc? *Avidam*, Bibulam, Nardius, nam Terra est Humoris avidissima: Ineptè. Nec porrò Interpretes prætendant,

Avido *complexu quem tenet Æther*,

lib. II. v. 1065. non attinet. Meliùs igitur cum vulg. legatur, Aliam, sed potiùs *Habitant*: Neque insolentiùs *Montes habitant*, quàm *Sylvæ possident*.

206. *Geli.*] Veteres tam *Gelus*, quàm *Gelu*.

Aut ſubiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Præterea genus horriferum Natura Ferarum,
Humanæ genti infeſtum, terraque marique, 220
Cur alit, atque auget? Cur Anni tempora morbos
Apportant? Quare Mors immatura vagatur?
Tum porro Puer, ut ſævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio, cùm primùm in luminis oras 225
Nixibus ex alvo matris natura profudit:
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum 'ſt,
Cui tantum in vita reſtet tranſire malorum.
At variæ creſcunt Pecudes, Armenta, Feræque:
Nec crepitacula eis opu' ſunt, nec cuiquam adhibenda 'ſt 230
Almæ nutricis blanda atque infracta loquela:
Nec varias quærunt Veſteis pro tempore Cœli.
Denique non Armis opus eſt, non Mœnibus altis,
Queis ſua tutentur, quando omnibus omnia largè
Tellus ipſa parit, naturaque dædala rerum. 235
Principiò, quoniam Terraï corpus, & Humor,
Aurarumque leves animæ, calidique Vapores,
E quibus hæc rerum conſiſtere Summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore conſtant:
Debet tota eadem Mundi natura putari. 240
Quippe etenim quorum parteis, & membra videmus
Corpore nativo & mortalibus eſſe figuris;
Hæc eadem ferme mortalia cernimus eſſe,

aut ſubiti imbres, & gelidæ pruinæ enecant; aut Procellæ turbine violento jactant, & proſternunt. Præterea, cur Natura terra marique nutrit & auget horrendas feras Humano generi infeſtas? Quare variæ tempeſtates Anni varios afferunt Morbos, quare tam frequentia ſunt immatura funera? Deinde Puer, ut Naufragus à ſævis undis projectus, nudus humi jacet, Infans, omni vitæ auxilio indigus, cùm primùm ex utero Matris illum in oras luminis profundit natura, lugubri vagitu locum complet, ut par eſt, cui tot mala ſunt in vita ſubeunda. At Pecudum, Pecorum, & Ferarum varia genera creſcunt, non eſt iis opus crepitaculis, neque ulli eorum blanda & dimidiata verba almæ nutricis adhibenda ſunt: Neque diverſas veſtes pro diverſa Anni tempeſtate quærunt: Denique non Armis opus eſt, non altis Mœnibus quibus ſe ſuaque defendant, quoniam Tellus & Natura rerum formatrix ſponte omnibus omnia abundè ſubminiſtrat. Principiò, quoniam Terra, Aqua, Aër, Ignis, è quibus hic Mundus componi videtur, Mortalia ſunt & nativa, aliquando naſcuntur, aliquando intereunt, totus etiam Mundus mortalis eſt habendus. Nam quorum partes & membra videmus mortalia & nativa, illa ipſa quoque cernimus mortalia

NOTÆ.

222. *Apportant.*] *Important*, Lambinus, infrà, v. 370.

Aut aliam quamvis cladem importare pericli.

223. *Tum porrò Puer*, &c.] V. 13. aliud habes argumentum; Si Dii Mundum feciſſent, Melior foret Hominum, quàm Aliorum Animalium conditio, at longè deterior, & ſi rem ipſam attendas, Brutis Parens videtur Natura, Hominibus Noverca.

225. *Vitali auxilio.*] Ita Muretus, dum Codd. *Vitaï.*

230. *Nec crepitacula eis opus ſunt.*] Codd. *Nec crepitacula eis opus eſt*, & rectiùs: Plautus,

Puero opus eſt cibum.

236. *Principiò, quoniam*, &c.] Depulſis iis præjudiciis quæ Stoicorum vanitas, aut Vulgi ſuperſtitio opinioni ſuæ oppoſuerat, v. 12. hoc modo diſputat; Cùm ea ſit Natura Totius quæ Partium, & obſervemus Mundi partes, Terram, viz. Aquam, Aërem & Ignem ſubinde mutari, aliquando diminui, & deinde refici; dicendum eſt totam compagem eſſe pariter Mortalem.

240. *Debet tota eadem.*] Giſanius, *Debet eodem omnis*, viz. æquè nativo & mortali corpore conſtare.

243. *Hæc eadem ferme.*] Debuit planè & disertè concludere, ſed ita alibi locutus eſt: Donatus, *ferme* pro *facilè*: Terent. Andr. Act. 3. Sc. 1.

Et

Et nativa simul. Quapropter maxima Mundi
Cùm videam membra, ac parteis consumta regigni, 245
Scire licet, Cœli quoque idem Terræque fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.
Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,
Memmi, quòd Terrã, atque Ignem mortalia sumpsi
Esse: neque Humorem dubitavi, Aurasque perire: 250
Atque eadem gigni, rursusque augescere dixi:
Principiò, pars Terraï nonnulla perusta
Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi
Pulveris exhalat nebulam, nubeisque volantei,
Quas validi toto dispergunt aëre venti: 255
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, & ripas radentia flumina rodunt.
Præterea, pro parte sua quodcunque alid auget,
Roditur: & quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens, eadem rerũ comune sepulcrum: 260
Ergo Terra tibi limatur, & aucta recrescit.
Quod superest, Humore novo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, & latices manare perenneis,
Nil opus est verbis, magnus decursus aquarum
Undiq; declarat: sed primùm quicquid Aquaï 265
Tollitur, in summaq; fit, ut nihil Humor abundet,
Partim quòd validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius Sol:

& nativa: Quapropter cùm videam præcipuas partes & maxima Mundi membra semel consumta refici, concludere licet Cœlum Terramque (totum Mundum (aliquando incepisse, & aliquando interitura fore. Ne verò, O Memmi, putes me quod probare non possum temerè arripuisse, cum supposuerim Terram & Ignem Mortalia esse, neque dubitaverim Aquam & Aërem aliquando interire, aliquando nasci, & augeri: accipe argumenta. Principiò, nonnulla pars Terræ continuo calore Solis perusta, & multorum Hominum pedibus pulsata nebulam Pulveris nubesque volantes exhalat, quas nubes Pulveris validi Venti toto Aëre dispergunt: Pars etiam Terræ pluvia madefactæ in Aquam vertitur, & præterfluentia flumina partes riparum suarum auferunt. Præterea, quodcunque aliquibus sui partibus auget aliud, id ipsum consumitur, quoniam verò Terra res omnes producit & alit, & res omnes intereuntes eadem recipit, necesse est, ut Terra pereat & nascatur, ut aliquando minus, aliquando majus sit illius Corpus. Deinde Mare, Flumina, Fontes novo Humore semper abundare, Aquasque perennes fluere non opus est argumentis quibus confirmarem: Nam magni fluvii undique in Mare decurrentes id demonstrant: sed primò, Aliquid Aquæ consumitur, & fit ut tota moles Aquæ nimia non sit, partim quoniam validi Venti verrentes æquora diminuant Aquas, & ætherius Sol radiis suis attenuat & elevat;

NOTÆ.

248. *Illud in his rebus*, &c.] Quòd verò præcipuæ partes, & maxima Mundi membra, Terra, Aqua, Aër, Ignis gignuntur, & intereunt; v. 59. fusius demonstrat: Multæ Terræ particulæ in altum feruntur, & Aëra componunt; Multas auferunt flumina, & in Mare volvunt, v. 14. Aqua item nova indies nascitur, at pars illius vi Solis in Aërem mutatur, pars in meatibus subterraneis Terræ formam induit, v. 12. Aërem, qui recipit omnes particulas è rebus omnibus perpetuò fluentes, & res illas omnes reficit, nemo dixerit æternum, aut immortalem, v. 8. De Igne denique idem concludendum, cùm Radii Solis, qui unicus est Lucis & Ignis fons, quolibet momento emissi pereunt: Ideoque quòd Sol ipse reparetur, æquè ac Lychni & Tedæ, omninò confitendum, v. 25.

248. *Arripuisse.*] Arripere, assumere non datum aut concessum ab altero: Tullius, lib. I. de Nat. Deor. *Arripere mihi videmini, quasi vestro jure, rem nullo modo probabilem.*

258. *Alid auget.*] Alii, *Alit*, *Auget*.

261. *Limatur.*] *Libatur*, melius.

265. *Sed primùm quicquid.*] Quidque, ut sæpe aliàs, & v. 285. item, v. 305. *Nam primùm quicquid fulgoris disperit eij.*

268. *Retexens.*] Ἀναλύων, καθαλύων, resolvens.

partim quoniam per subterraneos meatus distribuitur, per istos enim meatus Aquæ marinæ rivuli feruntur, qui ad fontem Amnium convenientes erumpunt, & inde super terras fluunt dulci agmine qua via semel secta undas liquido pede detulit (ubicunque egeritur humus, & fit fossa.) Nunc de Aëre dicendum est, qui singulis horis infinitis penè modis toto suo Corpore mutatur. Nam quodcunque de rebus fluit in magnum Aëris mare fertur, qui Aër nisi vicissim rebus Corpora retribuat, & reficiat fluentes, Omnes res jam jam resolutæ fuissent, & in Aërem mutatæ. Aër igitur jugiter oritur de rebus aliis, & in res alias redit, certum enim est res omnes in perpetuo fluore esse, particulas emittere, & diminui. Item ætherius Sol largus liquidi luminis fons, assiduè nova luce perfundit Cælum, & lucem nova luce confestim reficit: Nam ea Lux quæ primò emittitur, quàm primùm attigerit partem in quam destinatur, perit: Id autem ita esse hinc potes cognoscere, quòd simul ac Nubes subeant Solem, & radios lucis quasi interrumpunt, statim pars omnis radiorum quæ est infra Nubes perit, & quacunque Nubes feruntur, Terra inumbratur: Atque hæc probant res nova luce semper indigere, & lucem primò emissam perire: Nec alia ratione Res in luce videri posse, nisi Sol ipse fons lucis novos radios perpetuò emittat. Quinetiam nocturna lumina, quæ sunt terrestria, Pendentes, viz. Lychni, Tedæ coruscis fulgoribus micantes, multoque fumo pingues, pari ratione ministerio Ignis novam lucem perpetuò suppeditare properant, instant tremere ignibus, (tremulos radios jugiter emittunt)

Partim quòd subter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroque remanat 270
Materies Humoris, & ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
 Aëra nunc igitur dicam qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas. 275
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare: qui nisi contrà
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia jam resoluta forent, & in Aëra versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, & in res 280
Recidere assiduè, quoniam fluere omnia constat.
 Largus item liquidi fons luminis, ætherius Sol
Inrigat assiduè cœlum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quicquid fulgoris disperit eij, 285
Quòcunq; accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quòd simul ac primùm nubes succedere Soli
Cœpere, & radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis;
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur, 290
Ut noscas splendore novo res semper egere,
Et primum jactum fulgoris quemque perire;
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuò ni suppeditet lucis caput ipsum.
 Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt, 295
Lumina, pendentes Lychni, claræque coruscis
Fulguribus, pingues multa caligine Tedæ,
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novũ lumen, tremere ignibus instant;

NOTÆ.

272. *Agmine dulci.*] *Agmen*, pro *actu*, & *ductu* quodam ponere non inelegans est. Ut
Leni fluit agmine Tibris.
Macrobius, Satur. VI. cap. 4.

281. *Fluere omnia constat.*] Suprà, lib. IV.
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi.

283. *Inrigat.*] Sol enim *Fons* luminis. Vid. v. 661. & lib. IV. v. 375.

287. *Succedere Soli.*] Virg. Georg. 3.
Aut tecto assuetus coluber succedere, *& umbræ.*
Idem, lib. IV.
——— *Atque alto* succedere *Cœlo.*

299. *Tremere ignibus.*] Tremulos radios spargunt Lychni, & Tedæ.

Instant,

Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit: 300
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri toleratur origine flammæ.
Sic igitur, Solem, Lunam, Stellásque putandum
Ex alio, atque alio lucem jactare subortu,
Et primum quicquid flam̄aï perdere semper: 305
Inviolabilia hæc ne credas fortè vigere.
Denique non Lapides quoq; vinci cernis ab ævo?
Non altas Turreis ruere, & putrescere Saxa?
Non delubra Deûm, Simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis 310
Posse? Neque adversus naturæ fœdera niti?
Denique non Monumenta virûm dilapsa videmus
Cedere proporro, subitoque senescere casu?
Non ruere avolsos Silices à montibus altis,
Nec validas ævi vireis perferre, patique 315
Finiti? Neque enim caderent avolsa repente,
Ex infinito quæ tempore pertolerassent
Omnia tormenta ætatis privata fragore.
Denique jam tuere Hoc circum, supraque, quod omnem
Continet amplexu terram; quod procreat ex se 320
Omnia (quod quidam memorant) recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam quodcunque alias ex se res auget, alitque,

nec lux quasi interrupta relinquit loca (& continuata luce ædes illustrantur: (tanta celeritate lux ista tedarum quolibet momento evanescens, ab omnibus illarum ignibus nova luce instauratur: Pariter credendum est, Solem, Lunam, & Stellas lucem novam perpetuò suborientem emittere, & semper perdere primam quamque lucem quam emittunt, ne forsan credas illa integra semper vigere, & æterna. Denique nonne vides Lapides ab ævo vinci? Nonne altas turres ruere, saxa etiam putrescere? Deorum templa, imò ipsa Simulacbra tandem corrumpi, & collabi? Nec Deos ipsos templa sua & Simulacbra diutiùs conservare posse quàm leges Naturæ patiuntur & permittunt? Denique nonne videmus Hominum monumenta labi, subito casu tanquam Senio confecta ruere? Nonne etiam videmus Saxa montibus altis avulsa cadere, neque validas vires ævi Finiti pati posse? Profectò enim ista jam non repente avulsa ruerent, si ab æterno omnes ævi vires impetusque infracta sustinuissent. Denique intuere hoc (Cœlum) quod circum supraque omnem Terram complectitur, quod ex se procreat omnia (uti quidam docent) & eadem peremta recipit, nam id totum nativum prorsus, & mortale est: Quodcunque enim ex se nutrit augetque alias res, id ipsum

NOTÆ.

307. *Denique non Lapides*, &c.] Superiora argumenta confirmat, v. 12. Quæ Solidissima videmus, sentiunt vires temporis, & putrescunt. Turres, Templa, Deorum Simulachra (Nec illa Numen ipsum sustentare potest) quis non videt quotidie labantia? Saxa denique, quæ integra vidimus brevi tempore labefacta sunt, & montibus avulsa cadunt: Quis autem dicat illa ab æterno extitisse, quæ temporis finiti vires perferre nequeant?

309. *Fessa fatisci.*] Faber, *Fissa fatisci.*

310. *Protollere fines.*] Proferre: Plautus, *Neque viri Vitam sinet in crastinum* protolli.

313. *Cedere proporro*, &c.] Gifanius, Quærere *pro porro* sibi cunque *senescere* credas, id est, ut credas ea aliquando sibi quærere Senectutem: Sed melior vulgata lectio. *Faber* autem rejicit. *Denique non monumenta*, &c. & legit,

> Omniaque *ut porro, subitoque senescere* credas,
> *Non ruere avulsos*, &c.

Sed huic etiam conjecturæ vulgatam lectionem libenter præfetam.

319. *Denique jam tuere*, &c.] V. 6. Illos refutat, qui omnia è Cœlo oriri, & in Cœlum iterum resolvi sentiunt, & tamen Cœlum ipsum immortale & æternum asserunt; Nam quod in alias res vertitur, & quod ex iis rebus solutis reparatur & reficitur, id Nativum prorsus & Mortale.

Deminui debet, recreari cùm recipit res.
Præterea, si nulla fuit genitalis origo 325
Terraï & Cœli, semperque æterna fuere:
Cur supera bellum Thebanum, & funera Trojæ,
Non alias alii quoque res cecinere Poëtæ?
Quò tot facta virûm toties cecidere? Nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent? 330
Verùm (ut opinor) habet novitatem Summa, recensque
Natura 'st Mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quædam nunc Artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt; nunc addita Navigiis sunt
Multa: Modò Organici melicos peperere sonores. 335
Denique Natura hæc rerum, Ratioque reperta 'st
Nuper, & hanc Primus cum primis Ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.
Quòd si fortè fuisse antehac eadem omnia credis:
Sed periisse hominum torrenti sæcla vapore, 340
Aut cecidisse urbeis magno vexamine Mundi,
Aut ex imbribus assiduis exîsse rapaceis
Per terras Amneis, atque oppida cooperuisse:

debet deminui, & refici iterum cum istas res dissolutas recipit. Deinde si nullus fuerit dies natalis Terrarum & Cœli, sed ab æterno extiterint; cur non varii Poetæ Carmine explicarunt varias res gestas ante bellum Thebanum, & Trojæ excidium? Quò tot & tanta Hominum facinora ceciderunt? Nec usquam insita æternis famæ monumentis vigent? Verùm, ut puto, Mundus non est admodum vetustus, neque multis abhinc annorum millibus incœpit esse: Atque hanc ob causam multæ artes etiam hodiè inveniuntur, perficiuntur multæ; hodiè multa navibus sunt addita, nuper ab Organicis Musica reperta est. Denique hæc Philosophia, quam nunc doceo nuper inventa est, & Ipse primus sum qui nunc illam Latino carmine & sermone explicem. Quòd si fortè credas eadem (easdem artes) quæ nunc vigent olim fuisse, Sed Homines Igne periisse, Urbes Terræ motibus eversas cecidisse, vel rapidos Amnes assiduis imbribus auctos Terras inundasse, & oppida obruisse,

NOTÆ.

325. *Præterea, si nulla fuit*, &c.] Mundi novitas, v. 14. probatur, tum ex eo, quòd Historiæ omnium antiquissimæ Thebano aut Trojano bello superiores non sint, ut esse deberent, si Mundus foret, non dico æternus, sed multò vetustior; tum ex eo quòd Artes omnes recens adinventas habemus, siquidem Authores omnium memorantur; cùm, si Mundus nunquam cœpisset, deberent Artes, ac potissimùm, Vitæ utiles semper extitisse. Macrobius, in Somn. Scip. Lib. II. Cap. 10. *Quis non hinc existimet Mundum quandoque cœpisse, nec longam retrò hujus ætatem, cum adhinc ultra duo retrò annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria ne Græca quidem extet Historia. Nam supra* Ninum, *à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. Si enim ab initio, imò ante initium fuit Mundus, ut Philosophi volunt, cur per innumerabilium seriem sæculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inventus? Non literarum usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? Cur denique multarum rerum experientia ad aliquas Gentes recenti ætate pervenit? Ut ecce Galli vitem, vel cultum oleæ Roma jam adolescente didicerunt; aliæ verò Gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inventa placuerunt: Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo Mundi principio singula quæque cœpisse.*

336. *Natura hæc rerum.*] Physicam intelligit, planè eadem ratione Horatius, qui interdum audacior est, de Pythagora dixit,

Naturæ *non sordidus Author.* Faber.

339. *Quòd si fortè*, &c.] His argumentis nonnulli Philosophi hoc modo respondent; Olim Artes istæ viguerunt, quæ nunc florent, sed aliquando Ignis, aliquando Aqua delevit, vel Terræ motus hausit humanum genus: Inde jam novæ videntur nobis & recentes. Hoc responsum retorquet Poeta, v. 13. Nam Orbem aliquando Ignibus perustum, aliquando Aquis obrutum, aut Terræ motibus diruptum nemo sanus æternum dixerit: Ideo enim Hominem dicimus Mortalem, quoniam illis Morbis tentatur, qui in alios vehementiùs incidentes eos abstulerunt.

Tantò quippe magis victus fateare necesse 'st,
Exitium quoque Terraï, Cœlique futurum. 345
Nam cùm res tantis morbis tantisque periclis
Tentarentur, ibi si tristior incubuisset
Causa; darent latè cladem, magnasque ruinas:
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quòd morbis ægriscimus îsdem, 350
Atque illi, quos à vita natura removit.

Præterea, quæcunq; manent æterna, necesse 'st,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis, ut Materiaï 355
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus antè:
Aut ideo durare ætatem posse per omnem.
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane 'st,
Quod manet intactum, neq; ab ictu fungitur hilū:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circùm, 360
Quò quasi res possunt discedere, dissolvique.
Sicut Summarum Summa 'st æterna, neque extra
Quis locus est, quò dissiliant: Neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, & valida dissolvere plaga.
At neque (uti docui) solido cum corpore Mundi 365
Natura 'st, quoniam admistum 'st in rebus Inane:
Nec tamen est ut Inane: neque autem Corpora desunt,
Ex Infinito quæ possint fortè coorta
Proruere hanc rerum violento turbine Summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli. 370
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint mœnia Mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur lethi præclusa 'st janua Cœlo,
Nec Soli, Terræque, nec altis Æquoris undis: 375
Sed patet immani, & vasto respectat hiatu.

tantò magis necesse est ut credas Terram & Cælum aliquando interitura. Nam cùm res tantis morbis tantisque periculis affligerentur, si vis vehementior impetum fecisset, dissolutæ penitus corruissent: Nec alia ratione conjicimus nos Mortales esse, nisi quòd iisdem Morbis tentamur quibus illi obnoxii erant quos Mors rapuit. Præterea, quodcunque æternum & immortale est, necesse est ut vel perfectè Solidum sit, ita ut nulla vis frangere, nulla inter partes ejus se insinuare, & earum unionem dissolvere valeret; Qualia sunt prima Materiæ Corpora (Atomi) quorum naturam suprà docuimus: Aut ideo æternum est, quia est Intactile, & ictui non obnoxium; Quale est Inane: Aut ideo æternum quia nullum est ex ulla parte spatium, in quod partes illius solutæ dispergi possunt; quam ob causam Universum (τὸ πᾶν) immortale est; extra quod nullum est spatium quo partes solutæ fugiant, neque ulla sunt Corpora quæ in illud incidere, suoque violento impetu diffringere valerent. At verò ut superiùs docui, Mundus non est res perfectè Solida, quoniam in omnibus rebus compositis Inane est admixtum. Neque Inane est: Neque desunt Corpora quæ ex Infinito advenientia, periculum huic Mundo inferre, ejusque compagem diffringere aut dissipare valerent: Neque deest spatium quo Mundi partes dissolutæ dispergi possint, aut alia qualibet vi pulsæ interire. Igitur lethi janua non præclusa est Cælo, neque Soli, neque Terræ, neque Mari, sed immani & vasto hiatu patens illis obversa est;

NOTÆ.

352. *Præterea, quæcunque*, &c.] Nihil æternum aut immortale agnoscit *Epicurus*, præter Corpora perfectè Solida, Inane, & τὸ πᾶν, Universum: At Mundus non est Corpus perfectè Solidum, nec Inane, neque, cùm Infiniti sint Mundi, hæc compages potest dici Universum: V. 24. Videsis etiam Libri III. versum 808.

Quare

(*Igitur Mortalia sunt Mare, Terra, Cœlum, &c.*) *Insuper fateare necesse est hæc eadem non ab æterno extitisse, nam quæcunque Mortalia sunt, & aliquando interibunt, non potuissent infiniti temporis validas vires ab æterno sustinuisse. Denique, cum maxima Mundi hujus membra sint sibi invicem contraria, belloque impio se mutuo infesta petunt, nonne vides aliquem finem longo illorum certamini imponi posse? Vel cum Sol & Ignis epotis omnibus humoribus superaverint, quod certant facere, sed nondum quæ conantur possunt perficere, tantum Humoris Amnes assiduè suppeditant, & Aquis è vasto Oceano erumpentibus diluvium minantur: Frustra, quoniam venti validi verrentes æquora, & ætherius Sol radiis suis attenuans, & elevans, diminuunt Aquas; & confidunt se posse siccare omnia, priusquam Humor inceptum suum perficiat, & diluvium inducat: Ita æquis viribus certatim magnis de rebus pugnant: Semel autem superavit Ignis, & vastavit Terram, & semel, ut fama est, Humor orbem Terrarum obruit: Ignis superavit, cùm violenti Equi Solis recto tramite exilientes raptârunt Phaëthonta per totum Cœlum, & Terras omnes illi Cœlo substratas. At Jupiter ira vehementi tum commotus repenti ictu fulminis è curru in Terram dejecit Magnanimum Phaëthontem: Et Phœbus cadenti Phaëthonti obvius æternam Mundi lampada (Solem) suscepit, dispersos & vagãtes Equos reduxit, & trementes, & fulmine territos currui iterum subjunxit:*

Quare etiam Nativa necessum 'st confiteare
Hæc eadem: neq; enim, mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
Immensi validas ævi contemnere vireis. 380
Denique tantopere inter se cùm maxima Mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? Vel cùm Sol, & Vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperârint, 385
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant Amnes, ultròque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti;
Nequicquam: Quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætheriusSol; 390
Et siccare priùs confidunt omnia posse,
Quàm liquor incœpti possit contingere finem.
Tantum spirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant:
Cùm semel in terra fuerit superantior Ignis, 395
Et semel (ut fama 'st) Humor regnârit in arvis.
Ignis enim superavit, & ambens multa perussit,
Avia cùm Phaëthonta rapax vis Solis equorum
Æthere raptavit toto, terrasque per omneis.
At pàter Omnipotens ira tum percitus acri 400
Magnanimum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; Solque cadenti
Obvius æternam succepit lampada mundi;
Disjectosque redegit equos, junxitque trementeis:

NOTÆ.

377. *Quare etiam nativa*, &c.] Ex eo quòd finem habiturus est Mundus, concludit, v. 4. Initium habuisse: Nam quod aliquando peribit, olim periisset.

381. *Denique tantopere*, &c.] Aliud demum argumentum deducit, v. 36. à pugna continua (Elementorum) præcipuarum Mundi partium. Cùm enim Ignis cum Aqua committatur, & modò Incendia, modò Eluviones superent, quidni tandem cum totius Mundi ruina hæc concertatio terminetur? Quòd verò magna Incendia & Diluvia contigerint, de Phaëthonte & Deucalione fabulæ demonstrant, nam Igne vastata, & Aquis obruta erat Terra, licèt Poetæ ineptè finxerunt Incendium istud & Diluvium interventu Deorum erupisse, & cessâsse.

382. *Pio nequaquam.*] Impio, quia Bellum hoc est civile & intestinum.

388. *Diluviare.*] Diluvio obruere.

396. *Regnârit.*] *Superârit*, & versu 399. *Terrasque perussit*, Gassendus.

397. *Ambens.*] Ambedens ab *Ambedo*: Sic *Ambesse* pro *Ambedere*. Alii, *Ambiens*.

Inde

Inde suum per iter recreavit cuncta guber-
nans. 405
Scilicet, ut veteres Graiûm cecinere Poetæ:
Quod procul à vera 'st animi ratione repulsum.
Ignis enim superare potest, ubi Materiaï
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ, 410
Aut pereunt res exustæ torrentibus auris:
Humor item quondam cœpit superare coortus,
Ut fama 'st hominum, multas quando obruit
urbeis:
Inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
Ex Infinito fuerat quæcunque coorta, 415
Constiterunt Imbres, & Flumina vim minuerunt.
Sed quibus ille modis conjectus Materiaï
Fundârit Cœlum ac Terram, Pontique profunda,
Solisque & Lunæ cursus, ex ordine ponam.
Nam certè neque consilio Primordia rerum 420
Ordine se quæque, atque sagaci mente locârunt;
Nec quos quæq; darent motus pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis Primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri, 425
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti magnum volgata per ævum
Omnigenos cœtus, & motus experiundo,

Et per antiquum tramitem currum agens recreavit omnia, & refecit. Scilicet, hæc canunt Veteres Græci Poetæ, quæ absurda planè sunt, & futilia commenta: Nam Ignis potest superare, quando sunt plurima Igneæ materiæ corpuscula ex Infinito in hunc Mundum delata; Tum autem illius materiæ vires aliqua ratione repressæ debilitari debent, aut nimio calore res perustæ interibunt. Humor item, uti fertur, aliquando superior evasit, quando multas urbes obruit: Deinde verò cum ista Humoris materia quæ ex Infinito in hunc Mundum defluxit, aliqua ratione vel impedita, vel aversa fuit, cessarunt Imbres, & decreverunt flumina. Sed quibus modis rerum Semina temerè conjecta constituerunt Cœlum, Terram, Mare, Solem, Lunam, ordine exponam: Nam profectò Semina rerum nulla providentia aut sagacitate mentis se in suo ordine collocârunt, neque inter ea convenit quibus motibus quæque uterentur, sed quia Infinita rerum Semina ab æterno aliorum ictibus vel suo pondere agitari solebant & moveri, omnibus modis convenire, & pertentare omnia, quæcunque hisce cœtibus facere valerent; Inde fit, ut per Tempus infinitum volitantia, & motus cœtusque omnigenos experiundo,

NOTÆ.

407. *A vera est animi.*] Meliùs, *Vera nimis est.*

413. *Ut fama est Hominum*, &c.] Gifanius,

Ut fama est, Hominum multos quando
obruit *Undis.*

Vossius, *Hominum multas*, id est Crimina Hominum, sive impios Homines: At quid hic loci *Lucretius* cum criminibus Hominum? profectò Epicuræus nunquam credidit istas Aquas ad eluenda Hominum peccata fuisse Terrarum Orbi immissas.

417. *Sed quibus ille modis*, &c.] Nativi hujus Mundi exordium explicaturus, Deos, omnemque Providentiam longè removet; & totum opus Materiæ permittit, v. 16. Inde *Chaos*, rudis & indigesta Particularum congeries, quæ huc & illuc agitatæ, tandem pares cum paribus convenerunt, inde Mare, Cœlum, Terra, Sol, Sidera, & quæcunque hic Mundus continet. v. 17. *Plutarchus* ex *Epicuro* de Placit. Phil. lib. I. cap. 4. Ὁ τοίνυν κόσμος συνέστη περικεκλασμένῳ σχήματι ἐσχηματισμένος τὸν τρόπον τοῦτον, τῶν Ἀτόμων σωμάτων, ἀπρονοήτων, καὶ τυχαίαν ἐχόντων κίνησιν, συνεχῶς τε, καὶ τάχιστα κινουμένων, εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ σώματα συνηθροίσθη, καὶ διὰ τοῦτο ποικιλίαν ἔχοντα καὶ σχημάτων, καὶ μεγεθῶν.

419. *Solisque & Lunæ.*] Alii, *Solis Lunaï.*

Tandem ea conveniant, quæ ut convenère repente 430
Magnarum rerum fiant exordia ſæpe,
Terraï, Maris, & Cœli, generiſque Animantum.
Hic neque tum Solis rota cerni lumine largo
Altivolans poterat, neque magni Sidera mundi,
Nec Mare, nec Cœlum, nec denique Terra, neque Aër, 435
Nec ſimilis noſtris rebus res ulla videri:
Sed nova tempeſtas quædam, moleſque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, pareſque
Cum paribus jungi res, & diſcludere Mundum,
Membraque dividere, & magnas diſponere parteis 440
Omnigenis è Principiis, diſcordia quorum
Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas,
Concurſus, Motus turbabat, prœlia miſcens,
Propter diſſimileis formas variaſque figuras;
Quòd non omnia ſic poterant conjuncta manere, 445
Nec motus inter ſeſe dare convenienteis:
Hoc eſt à Terris altum ſecernere Cœlum,
Et ſeorſum Mare uti ſecreto humore pateret,
Seorſus item puri, ſecretique ætheris Ignes.
Quippe etenim primùm Terraï corpora quæque, 450
Propterea

tandem illa Semina convenirent, quæ ſubitò conjuncta ſæpe fiant magnarum rerum, Terræ, viz. Maris, Cœli, atque Animalium, exordia. Tum temporis Solis currus multa luce coruſcus per altum æthera agitatus, nec Sidera immenſi Cœli, nec Mare, neque Cœlum, nec Terra, nec Aër, nec res ulla ſimilis noſtris rebus videri potuit; ſed rudis quædam & informis particularum temerè agitatarum congeries: Deinde variæ partes in diverſa loca ſecedere cœperunt, pares res cum paribus jungi, & Mundum diſcludere; partes illius dividere, in ordinem redigere, & diſponere membra ex hac confuſa Seminum congerie: Nam Seminum diſcordia è diſſimilitudine formarum & figurarum varietate orta ita conturbabat Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas, Concurſus, Motus, ut convenientes motus mutuò dare & mutuò accipere non potuerint, & neceſſariò fiat partium ſeparatio. Inde magnum Cœlum (Aër) à Terra ſecernitur, ſegregato & collecto omni Humore latum Mare extenſum eſt, & puri ignes ætheris ab aliis rebus ſeparati proprium locum ſortiti ſunt. Quippe primùm Singula Terræ corpuſcula,

NOTÆ.

430. *Tandem ea conveniant, quæ ut convenère repente.*] Alii, *Tandem conveniunt ea quæ* conjuncta, &c. Et meliùs. V. lib. II. v. 1169. In ſequenti verſu pro *ſæpe* Faber legit, *nempe*. Ut & lib. II. v. 1060. At profectò vox *repente* modum tantùm conjunctionis exprimit, ideoque illa, quam jactat *Faber*, emendatio nulla eſt, Vid. lib. II. v. 1060.

438. *Inde loci.*] Id eſt, *Poſtea*. Infrà, v. 749.

Inde loci *ſequitur Calor.*

Et v. 789.

Inde loci *Mortalia ſæcla creavit.*

439. *Diſcludere.*] Diſcernere, Diſtinguere, &c. At *Diſcluſis* & *Diſcludere*, lib. III. v. 172. & lib. VI. v. 239. *Diruptis* ſonat, & *Perrumpere*. Macrobius, Sat. lib. VI. cap. 2. his comparat illa Virgilii in Sileno,

Namque canebat uti magnum per Inane coacta
Semina Terrarumque, Animæque, Mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul Ignis; ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener Mundi concreverit Orbis:
Tum durare Solum, & diſcludere *Nerea ponto*
Cœperit, &c.

447. *Hoc eſt à Terris.*] Explicatio illarum vocum, *dare motus convenientes*, id eſt, inquit, ſeparare Cœlum à Terra, &c. *Faber*. Alia verò, quam poſui, interpretatio non eſt inepta; & *Cœlum* rectè Aërem interpretor.

450. *Quippe etenim.*] Cùm rudis & indigeſta corpuſculorum congeries in ordinem redigatur per motum, omniſque motus à gravitate

Propterea quòd erant gravia, & perplexa coibant,
In medioque imas capiebant omnia sedes:
Quæ quantò magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quæ Mare, Sidera, Solem,
Lunamq; efficerent, & magni mœnia Mundi. 455
Omnia enim magis hæc è lævibus atque rotundis
Seminibus, multòque minoribu' sunt Elementis,
Quàm Tellus: ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus se sustulit Æther
Signifer, & multos secum levis abstulit Igneis: 460
Non alia longè ratione, ac sæpe videmus,
Aurea cùm primùm gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina Solis,
Exhalantq; Lacus nebulam, Fluviique perennes:
Ipsa quoque interdum Tellus fumare videtur: 465
Omnia quæ sursum cùm conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila Cœlum:
Sic igitur tum se levis, ac diffusilis Æther
Corpore concreto circumdatus undique sepsit,
Et latè diffusus in omneis undique parteis, 470
Omnia sic avido complexu cætera sepsit.

quia gravia erant, & implicata convenerunt; imasque Sedes in medio capiebant. Quæ corpuscula quantò magis pressè & arctè unita sunt, tantò magis expresserunt ea Corpuscula quæ efficerent Mare, Sidera, Solem, Lunam, & immensum Cælum. Nam hæc omnia constant è Principiis lævioribus, magis rotundis, & minoribus, quàm Terra: Ideo per patentes meatus Terræ Cælum Stelliferum primùm erumpens in altum ascendit; & multos Ignes secum leve abstulit. Pari penè modo ac sæpe videmus, cùm primùm matutina aurea lumina radiati Solis rubent per Herbas rore gemmantes (Sol oritur) & lacus & fluvii perennes exhalant nebulam: Ipsa quoque Terra fumare (fumos emittere) videtur: Quæ omnia (Nebulæ, viz. & Fumi) cum in altum sublata condensantur, Nubes fiunt, & concreto corpore subtexunt Cælum. Sic levis & diffusilis æther in spissum corpus ex omni parte condensatus seipsum continuit, & longè latèque in omnes partes diffusus, ingenti ambitu reliqua omnia complexus est.

NOTÆ.

gravitate oriatur, rectè inquirit Poeta quid Atomi gravissimæ agunt: Existimavit autem Epicurus coacervatas confusasque Atomos irrequieto & ingenito suo motu ita sese convolvisse, revolvisse, susque deque exagitâsse, ut postremò crassiores omnes versus Medium confluxerint, & tenuiores extrusione facta à crassioribus versus circumferentiam avolârint. Porro ex crassioribus quidem illis conflatum fuisse Terræ corpus, quod Semina Aquæ in se contineret, ut quæ non potuissent perinde avolare cum cæteris: At è cæteris, quòd varii in ipsis tenuitatis gradus forent, quasdam restitisse non longè à Terra, constituisse Aërem, reliquas altiùs emersisse, & constituisse ætherem, & extrusa simul Corpuscula ignea coiisse in eas moles, quæ in illo adhuc collucent, & appellantur Sidera. Corpora denique illa minora rotunda, lævia fuisse, ad eum motum in circumferentiam per elisionem, seu expressionem à crassioribus factam sic determinata, ut cùm ex massa tamen non exirent viis parallelis, neque juxtim inciderent, idcirco in ipso progressu sibi variè occursitârint, impetumque acceptum mutuò refregerint, quo usque impetu denique cessante, quæ promotiores, sive à medio remotiores extiterunt, effectæ sunt sibi invicem implicitæ, seseque mutuò continentes, comprimentes, atque idcirco speciem quandam Mœniorum Mundi creantes; & quæ deinceps eò appulerunt, ita sunt ab illis reflexæ, ut ab aliis subinde occursantibus tota illa ætherea atque cœlestis regio fuerit exinde concinnata. Licebit id fortè intelligere ea comparatione, qua Lucretius rem explicat, dum id potuisse fieri ostendit, ut quando Vapores & Halitus ex Aqua Terraque prodeuntes, & sublimè elati ita sursum addensantur, concrescuntque in nubila, ut illic fiat quasi Laquear, sub quo Aër qui restat nobis aspectabilis contineatur. Hæc, v. 21. vide etiam *Plutarchum*, Cap. 4. lib. I. de Placit. Phil.

452. *In medioque imas.*] Turnebus, *In medio, atque imas.*

460. *Signifer.*] Alii: *Ignifer.*

465. *Ipsa quoque.*] Alii: *Ipsaque ut.*

Hunc

Hunc ætherem surgentem Principia, quæ constituunt, Solem & Lunam (quorum globi inter Ætherem & Terram in Auris volvuntur) secuta sunt; Quæ Principia neque Terra retinuit, neque maximus Æther recepit, quoniam neque erant tam gravia ut ad imum subsiderent, neque tam levia ut ad extremas Mundi oras ascenderent. Tamen inter Terram & Ætherem ita sita sunt, ut duos globos perpetuò volvant, & sint Mundi universi partes: Ut in nostris corporibus quædam sunt membra quæ quiescunt, cum tamen sint alia quæ continuò moventur. Segregatis igitur his rebus (Æthere, viz. Sole, Luna, &c.) Terræ ista pars qua nunc magnum Mare extenditur, subsedit altiùs, & cavernas recipiendo Humori salso idoneas excavavit. Posthac quò magis Cæli calor & radii Solis crebris ictibus undique trudebant versus Centrum particulas Terræ ad extremas oras multis poris & meatibus biantis, ut pulsis versus Medium particulis fiat Corpus densius & magis compactum, eò magis salsus liquor de Corpore ejus expressus fluendo Mare extendebat: atque eò magis multa Ignis & Aëris corpuscula terrenis particulis exsoluta evolabant, & longè à Terris fulgens altumque Cælum constituerunt. Plani Campi subsidebant, eminebant Montes alti,

Hunc exordia sunt Solis Lunæque secuta:
Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris:
Quæ neque Terra sibi adscivit neque maximus Æther:
Quòd nec tam fuerint gravia, ut depressa sederent: 475
Nec levia, ut possent per summas labier oras:
Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
Versent, & partes ut Mundi totius extent.
Quod genus in nobis quædam licet in statione
Membra manere, tamen cum sint ea quæ moveantur. 480
His igitur rebus retractis, Terra repente,
Maxima, quà nunc se Ponti plaga cærula tendit,
Succidit, & salso suffudit gurgite fossas:
Inque dies quantò circum magis Ætheris æstus,
Et radii Solis cogebant undique Terram, 485
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret:
Tam magis expressus salsus de corpore Sudor
Augebat Mare manando, camposque natanteis:
Et tantò magis illa foras elapsa volabant 490
Corpora multa Vaporis, & Aëris, altaque Cœli
Densebant procul à terris fulgentia templa:
Sidebant Campi, crescebant Montibus altis

NOTÆ.

472. *Hunc exordia*, &c.] Ita Terram totius Mundi fundamentum, ita Ætherem, Mundi mœnia (cæteros Planetas negligit) constituit, Solem autem Lunamque mediæ inter Ætherem & Aerem naturæ, quorum nempe Principia erant Aëriis leviora, graviora Ætheriis, in ipsis Ætheris Aërisque confiniis collocat, ubi perpetuò, ut Pulmones & Corda in Animalibus, moventur, v. 9.

473. *Inter utrosque globi.*] Hunc versum delet *Lambinus*, parenthesi includit *Gifanius*: Faber legit, *Astrorumque globi*: quam emendationem excute, & nulla videbitur. Astrorum enim ortum, v. 460. docuit,

——— Se sustulit Æther
Signifer, & multos secum levis abstulit Ignes.

Deinde, v. 477. in quo *Corpora bina* non *Viva* legendum, totam istam de Astris fabulam evertit: Dele igitur versum, qui è v. 477. natus videatur.

481. *His igitur rebus*, &c.] Sed Opus nondum perfectum est, nullibi enim, Aqua, Aër, Ignis: Fœculenta igitur ista congeries, quæ in imum confluxit, Solis radiis ætherisque æstu ex omni parte pressa se contraxit: Inde Mare tanquam Sudor emanavit, leviores autem particulæ altiùs evectæ Elementum Ignis & Aëris constituerunt: Cùm verò hujus congeriei particulæ quædam duræ magis essent rigidæque, omnes non pariter subsidebant, inde cava loca Mari recipiendo idonea, inde etiam Fluviorum alvei, inde denique plani Campi, & montium altitudo, v. 18.

483. *Salso suffudit gurgite fossas.*] *Subtus perfudit, & complevit*, Lambinus, Alii legunt, *Suffodit*: Nam Plutarchus ex Epicuro, καθ' αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐπιςὰν ἐκόιλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους.

Ascensus:

Ascensus: neque enim poterant subsidere Saxa,
Nec pariter tantundem omnes succumbere partes. 495
Sic igitur Terræ concreto corpore pondus
Constitit, atque omnis Mundi quasi Limus in imum
Confluxit gravis, & subsedit funditus, ut Fæx.
Inde Mare, inde Aër, inde Æther ignifer ipse.
Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta; 500
Et leviora aliis alia: & liquidissimus Æther,
Atque levissimus Aërias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus Aëris auris
Commiscet: sinit hæc violentis omnia verti
Turbinibus: sinit incertis turbare procellis: 505
Ipse suos Igneis certo fert impete labens.
Nam modicè fluere, atque uno posse Æthera nisu,
Significat Ponti Mare, certo quod fluit æstu,
Unum labendi conservans usque tenorem.
Motibus Astrorum nunc quæ sit causa, canamus. 510
Principiò, magnus Cœli si vertitur orbis:
Ex utraque Polum parti premere Aëra nobis
Dicendum'st, extraq; tenere, & claudere utrinque;
Inde Alium supera fluere, atque intendere eôdem,

nam Saxa, rigidæque Terræ partes non potuerunt æquè subsidere ac molliores. Hoc modo compactum fuit grave Terræ corpus, veluti gravis Limus in imum locum confluxit, & ut Fæx totius Mundi penitus subsedit. Inde Mare, inde Aër, inde Cœlum ignibus repletum. Pura omnia Corpuscula (quæ à Limo & Fæce longè aberant) Corpora fluida composuerunt. Alia autem aliis erant leviora, & Æther fluidissimus atque levissimus supra Aërem ascendens illi incumbit, nec purum, liquidumque corpus cum tumultuante & turbido Aëre commiscet, sinit ista omnia violentibus Ventis agitari, incertis procellis permisceri, Ipse verò certo motu volvitur, omnesque suos Ignes circumfert. Namque Æthera uno certoque motu posse fluere demonstrat Mare, quod certo æstu fluit, unum fluendi tenorem perpetuò conservans. Nunc canamus, quæ sit causa motibus Astrorum; Primò, si magnus Cœli orbis volvatur, tum dicendum est Aëra exteriorem Cœli superficiem circumdare, & utrumque Cœli Polum (tam Septentrionalem, quàm Australem) premere: Aliam verò istius Aëris partem supra fluere, & eò tendere,

NOTÆ.

499. *Inde Mare, inde Aër*, &c.] Motus Astrorum ut rectiùs explicet, v. 11. præmittit, quibus docet Ætherem levissimum & liquidissimum super inconstantem & turbulentum Aërem evectum procellarum omnium esse expertem, & constanti æquabilique motu fluere, neque enim iste motus Ætheris incredibilis, cùm perennis neque unquam recurrens sit Ponti Euxini in Propontidem fluxus.

500. *Omnia pura.*] Terra enim Limus & Fæx totius Mundi penitus subsedit.

505. *Turbare.*] Παθητικῶς: *Faber.*

508. *Ponti Mare.*] Ita rectè Lambinus, qui aliquando scripsit, *Tantum Mare.* Non autem fluxus refluxusque Oceani, quod ridiculè *Fayus* existimavit, (unde enim iste Oceani motus similis sit *uni* Ætheris *nisui?*) sed Maris Euxini cursus intelligendus est: *Ponto*, Gifanius, id est, *in Ponto*, absurdè: Sed *Ponto* in Libris invenit: Ita verò, quasi *Ponto* vel *Ponti* pro *Ponti* Codices nunquam exhiberent.

510. *Motibus Astrorum*, &c.] Physicorum munere se probè fungi existimant Epicuræi, si possibiles quasdam Motuum cœlestium causas assignent: Id jam agit *Lucretius*, v. 25. Nam si totum Cœlum moveatur, tum potest esse Aër duplex, alter qui supernè premat, Cœlumque in Occasum urgeat, alter qui infernè quasi subtervehat: Si quiescat Orbis tum rapidæ quædam Ætheris particulæ exitum in Inane Spatium quærentes, nec valida Mundi mœnia perfringere valentes circumversantur, & secum Astra rapiunt: Vel Aër aliquis externus irruit & versat, vel tandem ipsa prorepunt Astra, prout Corporibus Igni suo alendo idoneis per Cœlum ducuntur.

513. *Extraque tenere.*] Alii: *Et utraque tenere.*

quò fulgentia æterni Mundi Sidera volvenda sunt: Aliam autem subter fluere, quæ Cæli orbem ab Aëre supra fluente devolutum subvehat: eodem planè modo quo videmus fluvios rotas atque Haustra versare. Potest quoque fieri ut totus Cæli Orbis quiesceret, interim tamen Astra fulgentia volvantur. Sive quoniam rapidæ Particulæ Ætheris inclusæ sunt, & quærentes viam quà exeant, circumferuntur, & per immensa Cæli spatia stellas volvunt: Sive quoniam Aër extrinsecus fluens movet & versat, sive quoniam ipsi possunt eò tendere quò proprium cuique alimentum vocat, atque trahit Corpora flammis nutriendis apta per Cælum passim depascentes. Nam difficile asserere hanc vel illam Causam veram certamque esse causam horum motuum in hoc Mundo, Sed quid possit fieri per Universum (τὸ πᾶν) in diversis Mundis diverso modo formatis, id doceo, & Astrorum motibus assigno plures causas, quæ per Universum esse possunt, è quibus tamen causis una necesse est ut sit Causa vera & certa quæ Astra moveat & verset, sed quænam ex illis sit ista Causa definire non est Illius Philosophi, qui cautè philosophatur. Et ut Terra in media Mundi regione quiesceret,

Quò volvenda micant æterni Sidera mundi: 515
Ast Alium subter, contrà qui subvehat Orbem:
Ut fluvios versareRotas, atque Haustra videmus.
Est etiam quoque, uti possit Cœlum omne manere
In statione, tamen cùm lucida signa ferantur:
Sive quòd inclusi rapidi sunt Ætheris æstus, 520
Quærentesque viam circumversantur, & Ignes
Passim per Cœli volvunt se immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus Aer
Versat agens igneis: sive Ipsi serpere possunt,
Quò cujusque cibus vocat, atque invitat eunteis; 525
Flammea per cœlum pascenteis corpora passim.
Nam quid in hocMundo sit eorum, ponere certum
Difficile 'st: sed quid possit, fiatque per Omne
In variis Mundis varia ratione creatis,
Id doceo: plureisque sequor disponere causas 530
Motibus astrorum, quæ possint esse per Omne.
E quibus una tamen sit & hæc quoque causa necesse 'st,
Quæ vegeat motum signis: sed quæ sit earum
Præcipere, haud quaquam 'st pedetentim progredientis,
Terraq; ut in mediaMundi regione quiescat, 535
Evanescere

NOTÆ.

515. *Æterni.*] Cœlum *Epicurus* non dixerit *æternum*: *Faber* autem legit, *Alterni*, Mundum verò seu Cœlum *Alternum* dixit, quòd *alternis* dierum noctiumque vicibus modò Sol modò Stellæ prodeant, & Cœlum vertatur.

517. *Haustra.*] Rotarum Cadi, ab hauriendo: Nonius.

522. *Immania templa.*] Virgilius,
Posuitque immania *templa.*
Alii tamen *Inania*. *Volvunt se*: Istud *Se* delendum.

526. *Pascentes corpora flammea.*] Ut lib. II.
—— Depascimus *aurea dicta.*
Alii autem: *Pascentes corpora sua flammea.*

533. *Quæ vegeat motum Signis.*] Alii: *Quæ vegeat motu in signis. Veget* autem *Vegetat*, erigit, excitat: Ennius,
—— *Æquora salsa* veges *ingentibus ventis.*

535. *Terraque ut in media, &c.*] Meritò autem aliquis inquirat, cùm Telluris grave pondus toties memorat *Lucretius*, cur in medio Aëre quiescat, cur non perrumpat, & in infinitum Inane præceps descendat. Respondet Poeta, v.16. quòd quamvis Telluri Aër Solus circumfusus esse contingat, quia tamen tàm Aër quàm Terra cognatione vincta tenentur, ejusdemque Totius partes ab ipsa sui origine sunt, ideo Aëri terra non est oneri, sed quasi omni gravitate compressioneque deposita illi insidet: Secùs autem foret si Terra hæc ex alio Mundo adveheretur, sic enim suo pondere Aërem istum premeret, quemadmodum minimum pondus nostris corporibus sentitur si extrinsecùs apponatur, cùm tamen nec caput, nec cætera membra sibi mutuò sint gravia, quòd sibi mutuò congenea sint, communique jure vinciantur. Epicurus ad Herodotum dixit, τὴν

Evanescere paullatim, & decrescere pondus
Convenit: atque aliam naturam subter habere
Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
Partibus Aëriis Mundi, quibus insita sidit.
Propterea non est oneri, neq; deprimit auras: 540
Et sua cuique Homini nullo sunt pondere Membra:
Nec Caput est oneri Collo, nec denique totum
Corporis in Pedibus pondus sentimus inesse.
At quæcunque foris veniunt impôstaque nobis
Pondera sunt, lædunt permultò sæpe minora: 545
Usqueadeo magni refert, cui quæ adjaceat res.
Sic igitur Tellus non est aliena repente
Adlata, atque auris aliunde objecta alienis:
Sed pariter prima concepta ab origine Mundi:
Certaque pars ejus, quasi nobis Membra, videtur. 550

Præterea grandi tonitru concussa repente
Terra, supra se quæ sunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aëriis mundi, cœloque revincta.
Nam communibus inter se radicibus hærent 555
Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quàm magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis Animaï,
Propterea quia tam conjuncta, atq; uniter apta'st?
Denique jam saltu pernici tollere Corpus 560
Quis potis est, nisi vis Animæ, quæ membra gubernat?

æquum erat ut illius pondus paullatim decresceret, & diminueretur; ut verò id fiat, necesse est ut habeat aliàm naturam (Corpoream tamen) sibi subjectam, à prima sua origine conjunctam & unitam Mundi partibus Aëriis, quibus incumbit. Ob banc causam non est oneri partibus istis Aëriis, neque eas premit: Ut cuilibet Homini sua Membra non sunt onerosa, nec Caput premit Collum, nec pedes sentiunt totius Corporis pondus sibi incumbens: at quæcunque pondera nobis extrinsecùs applicita imponuntur, lædunt, quamvis sæpe levia sint, neque magni ponderis: tanti refert quæ res cui rei adjungatur. Ita igitur Tellus non aliena (alio loco & non simul cum Auris quibus insidet formata) repente allata est, & auris alienis aliunde adjuncta, sed ab ipsa prima origine Mundi unà cum Auris facta est, & certa pars Mundi extitit, ut Membra nostra unà cum Corpore constituta, & certæ partes videntur esse. Præterea, Terra gravi Tonitru repente concussa, omnia quæ supra se sunt, concutit, & tremere facit, quod tamen nullo modo possit, nisi partibus Aëriis Mundi, & Cælo esset conjuncta: nam communibus radicibus inter se hærent à prima origine conjuncta atque unita. Nonne etiam vides quàm ponderosum Corpus sustineat Anima, quæ tenuissima est res, quoniam tam arctè conjuncta est, & à prima Origine Corpori unita? Denique quid præter Animam, quæ regit & gubernat Artus potest agili saltu Corpus tollere?

NOTÆ.

τὴν γῆν τῷ Ἀέρι ἐποχεῖσθαι ὡς συγγενῆ. Hanc verò Telluris cum Aëre connexionem probat, v. 6. quia Fulmine, quod violentos in Aëre motus excitat, concussa tremit: Deinde, ne quis miretur Aërem, qui sit res adeo tenuis, sustinere molem tantopere crassam, subjungit, v. 8. tenuissimam rem, Animam, viz. nostram, sustinere Corpus ponderosum, imò saltu in altum tollere valere.

539. *Insita sidit.*] Optimè *Lambinus*, sed non ita Gifanius, qui *Vivit*.

546. *Cui quæ adjaceat res.*] Gifanius: *Quid quæ adjaceat res.*

561. *Quis potis est.*] Ita scripserunt Scioli, quia dubitaverunt an dici latinè possit *Nullum Animal potis est efficere.* Idque eò accidit quia Ennium, Plautum, Terentium, alios non legerant, quin nec *Lucretii* latinitatem unquam observârunt: Ipse enim alicubi,

Conjunctum est id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est *sejungi.*

in lib. IV.

Tenue locis quia non potis est *adfigere adhæsum.*

lib. V.

Corpus non potis est *cerni* ——————

ideo leg.

Quid potis est. Faber.

Nonne igitur jam vides quantum valere potest tenuis res quando gravi cum corpore conjuncta est, ut Aër Terræ conjungitur, & nostro Corpori Anima; Orbis autem Solis nec multò major, nec multò minor esse potest, quàm nostris oculis apparet: Nam è quocunque Intervallo Ignes possunt radios lucis jaculari, nostraque corpora suo calore attingere; Id intervallum nihil detrahit de corpore Ignium, neque facit ut minores nostris oculis videantur, quàm revera sunt: Proinde, quoniam Calor, & emissi radii Solis nostros oculos attingunt, & Terra hæc ejus splendore illustratur, Hinc colligere debemus formam figuramque Solis, in Cælo nobis apparere eandem quæ est, ita ut errares si majorem vel minorem existimares. Luna etiam sive alieno lumine fulget, sive suo de corpore propriam lucem jactet, utcunque id sit, illam habet figuram, illamque dimensionem quam nostris oculis cernimus habere: Nam omnia quæ è longinquo per multum Aëra videmus, priùs videntur specie confusa, quàm extremos eorum ductus & lineamenta oculis usurpare possumus; Quapropter quoniam Luna, non specie confusa videtur, sed certam claramque figuram, ut est extremis oris notata (totius sui corporis) exhibet; quantacunque revera sit, tanta in Cælo nobis appareat necesse est: Postremò, quascunque stellas in Cælo vides,

Jamne vides quantùm tenuis natura valere
Possit, ubi est conjuncta gravi cum corpore, ut Aër
Conjunctus terris, & nobis est Animi vis?
Nec nimio Solis major rota, nec minor ardor 565
Esse potest, nostris quàm sensibus esse videtur.
Nam quibus è spatiis cunque Ignes lumina possunt
Adjicere, & calidum membris adflare vaporem,
Illa ipsa intervalla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad speciem 'st contractior Ignis. 570
Proinde calor quoniam Solis, lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, & loca tingunt:
Forma quoque hinc Solis debet filumque videri,
Nil adeo ut possis plùs, aut minùs addere verè.
Lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans, 575
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
Quicquid id est, nihilò fertur majore figura,
Quàm, nostris oculis quam cernimus, esse videtur.
Nam priùs omnia, quæ longè remmota tuemur
Aëra per multum specie confusa videntur, 580
Quàm minimum filū: quapropter Luna necesse'st,
Quandoquidem claram speciem, certamq; figuram
Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
Quanta hæc cunq; fuat, tanta hinc videatur in alto.
Postremò, quoscunque vides hinc ætheris Igneis, 585

NOTÆ.

565. *Nec nimio Solis major rota*, &c.] De Magnitudine Solis & Siderum Epicurus in Epistola ad Pythoclem, *Magnitudo Solis, & reliquorum Siderum, quod ad nos quidem attinet tanta est, quanta & apparet; quod ad ipsam verò rem spectat, aut paullò major, aut paullò minor, aut præcisè tanta, quanta videtur, est: ut Oculi aut nihil aut non multum mentiantur*. Idem asserit Poeta, v. 10. argumentum à sensu desumens: Donec Lumen Calorque Ignis à nobis sentiantur, dum ab Igne recedimus, Ignis nihilo contractior apparet, quàm dum propè sumus. At Lumen Caloremque Solis sentimus, ideo eadem est illius quæ apparet magnitudo. Deinde, v. 10. Luna addit, nos extremam illius oram, ac summam faciem distinctè cernere: at confusè cerneretur, si tam longè distaret ut aliquid illius magnitudinis longinquitate deteretur. Demum, v. 7. de Sideribus subjungit, ea non multò minora neque multò majora esse, vel tanta esse quanta videantur; quia ista varietate exhibentur & Ignes qui apud nos ex intervallo interdiu noctuque spectantur. Hæc ipse *Epicurus* ad Pythoclem.

569. *Illa intervalla.*] *Nil Visus intervalla*, Gifanius.

572. *Et loca tingunt.*] Alii, *& loca fulgent*. Et versu sequenti, *Filumque*, Lambinus: vid. v. 581. dum Vulg. *Sublime*: & Gifanius, *Illimque*, id est, *Illincque*. Frustra. *Sublime* autem potest, cùm versu 584. legimus,

Tanta hinc videatur in alto.

(Quando-

(Quandoquidem, quoſcunque in terris cernimus igneis,
Dum tremor eſt clarus, dum cernitur ardor eorū;
Perparvum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem filum, cùm longiùs abſint,)
Scire licet, perquàm pauxillo poſſe minores 590
Eſſe, vel exigua majores parte, brevique.
Illud item non eſt mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis cœlumque rigando
Compleat, & calido perfundat cuncta vapore. 595
Nam licet hinc Mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem ſcatere, atq; erumpere flumen
Ex omni Mundo, quò ſic Elementa vaporis
Undique conveniunt, & ſic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor; 600
Nonne vides etiam, quàm latè parvus aquaï
Prata riget Fons interdum, campiſque redundet?
Eſt etiam quoque, uti non magno Solis ab igni
Aëra percipiat calidis fervoribus ardor.
Opportunus ita'ſt ſi fortè, & idoneus Aër, 605
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum ſegetes ſtipulamq; videmus
Accipere ex una ſcintilla incendia paſſim,
Forſitan & roſea Sol altè lampade lucens
Poſſideat multum cæcis fervoribus ignem 610
Circum ſe, nullo qui ſit fulgore notatus,
Æſtiferum ut tantùm radiorum exaugeat ictum.

(Quoniam omnes Ignes quos in Terris cernimus, dum illorum Lux clara non obſcura & confuſa appareat, figuram ſuam & dimenſionem paullulum mutare videntur, alterutram in partem (modò contrahunt, modò ampliant) cum è longinquo ſpectantur) ſcire liceteas vel paullulum majores vel paullulum minores eſſe quàm noſtris oculis appareant. Item non eſt mirandum, qua ratione tam parvus ille Sol tantum lumen poſſit emittere, quod per Maria, omnes terras, Cælumque ipſum diffuſum ſit, & omnia calore attingat: Nam fieri poteſt ut ex hoc Sole, tanquam ex uno fonte, totius Mundi lumen effluat, ut omnia Caloris Semina ita ad hunc Solem conveniant, ut ex illo, tanquam ex uno fonte omnis totius Mundi Calor emanet. Nonne etiam vides quàm parvus Aquæ fons prata aliquando riget, & inundet agros? Fieri etiam poteſt, ut immenſus Calor per Äëra excitetur à Sole quoad molem parvo, ſi forſan ea ſit Aëris temperies & conditio, ut à parva debilique flamma accendi poſſit, ut interdum videmus ſegetes & ſtipulam per latos agros una ſcintilla accendi: Fieri denique poteſt, ut Sol ille qui in Cælo fulgidam oſtendit lampada, habeat circum ſe multos ignes qui non fulgent, qui tamen fervidum Radiorum fulgentium calorem augere poſſunt.

NOTÆ.

588. *Mutare videntur.*] Palmerius, *Mutare videtur*, id eſt, *mutari Filum:* Hac obſervatione potuimus carere.

592. *Illud item non eſt*, &c.] Sed tantus ille Calor & Lumen per univerſum, quaquà patet, Æthera diffuſum è tantulo & quaſi pedali Sole emanare vix poſſe videatur. Huic difficultati ut ſatisfaciat *Lucretius*, docet, v. 11. Solem concipi poſſe ut fontem perennem Lucis & Caloris, quòd in ipſum ex toto Mundo Semina Lucis & Caloris confluant tanquam in Scaturiginem, ita ut non Unius Solis, ſed totius Mundi Lumen & Calorem ſentiamus. Deinde ſubjungit, v. 10. fortè Aërem vicinum Soli ab illo accendi, multaſque Igneas particulas nobis quidem inconſpicuas circa Solem eſſe, & inde tantus Calor, Lumenque tam longè & latè profuſum.

597. *Erumpere flumen.*] Alii, *Lumen*, fortaſſe meliùs: Aliàs de Solis Lumine, de quo, v. 593. objectionem inſtituit, nihil dixiſſe videatur.

604. *Percipiat.*] Sic lib. IV.
Quàm quæ percipiunt Oculos, viſumque laceſſunt.

608. *Accipere.*] Sic lib. VI. v. 40.
——— *Aridior porro ſi nubes* accipit *Ignem.*
Giſanius tamen, *Accendere.*

Nec ratio Solis simplex, nec certa patescit,
Quo pacto æstivis è partibus Ægocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque inde revertens 615
Canceris ut vertat metas se ad Solstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua Sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa 'st.
Nam fieri vel cum primis id posse videtur, 620
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quantò quæque magis sint terram Sidera propter,
Tantò posse minùs cum cœli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, & acreis
Imminui subter vireis, ideoque relinqui 625
Paullatim Solem cum posterioribu' Signis,
Inferior multò quòd sit, quàm fervida Signa:
Et magis hoc Lunam: & quantò demissior ejus
Cursus abest procul à Cœlo, terrisque propinquat,
Tantò posse minùs cum Signis tendere cursû. 630
Flaccidiore etiam quantò jam turbine fertur
Inferior quàm Sol, tantò magis omnia Signa
Hanc adipiscuntur, circum, præterque feruntur.
Propterea fit, ut Hæc ad Signum quodque reverti
Mobiliùs videatur, ad Hanc quia Signa revisunt. 635

Fit quoque ut è mundi transversis partibus Aër
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat æstivis Solem detrudere Signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem:

Una deniq; & certa causa assignari non potest, cur Sol è partibus æstivis Brumales flexus Capricorni adeat (ad Tropicum Capricorni tendat) & inde rediret ad Cancrum, & cur Luna singulis mensibus illud spatium percurrat, in quo percurrendo Annum (duodecim menses) consumit Sol: Una inquam & certa causa non potest assignari. Nam primò id videtur posse fieri quod Democritus egregius Philosophus affirmat, viz. quòd quantò magis vicina sunt Terræ Sidera, tantò minùs Cœli motu possunt circumferri. Nam rapida vis motus supremi Cœli priusquam attingit inferiores orbes paullatim imminuitur, ideoque paullatim relinquitur Sol cum Signis sequentibus, quoniam multò inferior est quàm summa Cœli Signa: Luna autem quantò longiùs à Cœlo & Terris propiùs volvitur tantò minùs Signorum celeritatem æquare posse videatur, & quantò minùs celeri motu quàm Sol fertur, quoniam inferior est, & longiùs à Summo Cœlo distat, tantò magis omnia Signa illam assequuntur, circum etiam, & præter illam feruntur: Et inde fit, ut Luna sæpius & citius ad unumquodque Signum reverti videatur, cum reverà singula Signa illam revisant. Potest etiam fieri, ut ex oppositis Mundi partibus Aër certo tempore alternatim fluat, qui Aër queat Solem detrudere æstivis Signis, usque ad Hyemalem Capricornum æterno gelu & frigore rigentem,

NOTÆ.

613. *Nec ratio Solis*, &c.] Annuum Solis, & Menstruum Lunæ cursum per duodecim Signa Zodiaci ut explicet, primò, v. 23. proponit sententiam Democriti, qui docuit inferiora Sidera à summo Cœlo rapi & circumferri, celeriùs aut tardiùs pro rata uniuscujusque Sideris è summo isto Cœlo distantia. Sol igitur celeriùs quàm Luna, ideoque illum rariùs quàm illam Signa assequuntur & prætereunt: Neque mirum si Luna uno Mense Signa omnia, in quibus duodecim terit Sol, percurrere videatur. Deinde, v. 13. Duos Aeres Lunæ Solique inservientes introducit, quorum altero à Cancro ad Capricornum detruduntur, altero à Capricorno ad Cancrum stato tempore subvehuntur: Et ne illud incredibile videatur, jubet Nubes spectare quas diversi Venti in partes diversas protrudunt.

615. *Flexus.*] Mox vocat, *Metas*: viz. de Cursu Siderum agens vocibus utitur certamini Curuli accommodatis.

616. *Canceris.*] Ita olim dicebatur, nunc *Cancri*: Apud S. Cyprianum, p. 234. *veluti Cancere infecta*, legimus.

635. *Ad hanc quia Signa revisunt.*] Alii, *recurrunt*: Sed, *Visere ad*, & *Revisere ad*, Optimi Authores, & Ipse *Lucretius*, lib. II, & VI.

Et

Et qui rejiciat gelidis à Frigoris umbris 640
Æstiferas usque in parteis, & fervida Signa.
Et ratione pari Lunam, Stellasque putandum 'st,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aeribus posse alternis à partibus ire.
Nonne vides etiam diversis nubila ventis 645
Diversas ire in parteis, inferna supernis?
Qui minùs illa queant per magnos ætheris orbeis
Æstibus inter se diversis Sidera ferri?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo cursu Sol extima cœli 650
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis
Concussos itere, & labefactos aëre multo:
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.
Tempore item certo roseam Matuta per oras 655
Ætheris Auroram defert, & lumina pandit,
Aut quia Sol idem sub terras ille revertens
Anticipat cœlum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt ignes, & semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo, 660
Quæ faciunt Solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama 'st è montibus altis
Dispersos

ex altera verò parte queat rejicere ab Hibernis Signis, & ad æstiva evehere: Et pari ratione credendum est, Lunam & Stellas quæ magnos Annos in magnis Orbibus peragunt, ab Aëribus istis alternatim fluentibus in partes Cœli diversas ferri. Nonne etiam vides Nubila diversis ventis in partes Mundi diversas ire, & inferiora superioribus contraria moveri? Quid igitur impedit quin per magnos Cœli orbes Sidera ipsa Æstibus (flatibus aëriis) inter se diversis ferantur? At densis tenebris Nox Terram obruit, vel quando Sol post longum cursum extremas Cœli oras attigit, & fatigatus efflavit suos Ignes itinere concussos, & labefactos multo isto Aëre quem percurrit, aut quia eadem vis quæ orbem Solis supra Terras volvit, cogit eum convertere cursum suum sub Terras. Certo item tempore Matuta defert roseam Auroram per oras Cœli, diemque aperit, vel quoniam illo idem Sol sub Terras revertens radiis, antequam Ipse appareat, præmissis Cœlum accendere conatur: Aut quia Ignes conveniunt, & Semina multa flammæ certo tempore consuerunt confluere, quæ novi Solis corpus quotidiè conficiunt, uti fertur ex altis Idæis montibus

NOTÆ.

643. *Magnos Annos.*] Stellarum Periodos, & Saturni, Jovis, Martisque revolutiones respicere videtur.

649. *At nox obruit*, &c.] Diem sequitur Nox, quia, v. 6. Sol longo cursu languidus, occasurus enim languescere videtur, extinguitur, vel quia eadem vi qua supra Terras diurno tempore volvebatur, subter Terras nocturno fertur. Epicurus in Epistola ad Pythoclem Ortum & Occasum Solis & Lunæ, *κατ' ἐμφάνειαν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπίκρυψιν*, vel *κατ' ἄναψιν, καὶ κατὰ σβέσιν* posse fieri contendit.

650. *Extima.*] Sive *Ultima* legas, perinde est.

655. *Tempore item certo*, &c.] Ante Solis exortum Splendor quidam, qui Aurora dicitur, illustrat Cœlos, quoniam Sol sub Terras ab Occasu in Ortum revertens antequam Ipse appareat, effundat radios, vel quia dispersa hesterno itinere Ignis Semina ibi confluunt, & priùs quàm formârunt aut accenderunt Solis globum, debili luce Æthera illustrant. Posteriorem causam fabula, quæ apud Pomponium Melam, Lib. V. Cap. 6. & Diodorum Siculum, lib. XVII. legatur, confirmat; & si constantia illius confluxus cuiquam incredibilis videatur, is consideret non minorem in multis aliis rebus constantiam deprehendi.

655. *Matuta.*] Ino, seu Leucothea apud Græcos.

662. *Quod genus Idæis*, &c.] Diodorus Siculus, lib. XVII. p. 491. *Ἴδιον δὲ τι καὶ παράδοξον συμβαίνει γίνεσθαι περὶ τοῦτο τὸ ὄρος, κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Κυνὸς ἐπιτολὴν ἐπ' ἄκρας*

oriente Sole videri Ignes primùm disperſos, deinde in unum quaſi globum convenire, & Orbem Solis conficere. Neque tamen mirandum eſt, quòd hæc Ignis Semina poſſunt tam certo tempore convenire, & Solis corpus reparare, nam multa videmus quæ in omnibus rebus fiunt certo tempore, Arbuſta floreſcunt certo tempore, & certo tempore dimittunt florem: Nec minùs certo tempore dentes ætate imperante decidunt, impubes Puer pubeſcit, & malæ illius molli lanugine veſtiuntur. Poſtremò, Fulmina, Nix, Imbres, Nubila, Venti, fiunt in partibus Anni non nimis incertis (fere certis.) Nam Secundum leges in prima rerum Origine conſtitutas jam ordine certo res omnes fiunt & ſequuntur. Poteſt etiam fieri ut creſcant Dies & diminuantur Noctes,

Diſperſos igneis orienti lumine cerni:
Inde coire globum quaſi in unum, & conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet 665
Eſſe, quòd hæc Ignis tam certo tempore poſſint
Semina confluere, & Solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus, floreſcunt tempore certo
Arbuſta, & certo dimittunt tempore florem. 670
Nec minùs in certo denteis cadere imperat ætas
Tempore, & impubem molli pubeſcere veſte,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina poſtremò, Nix, Imbres, Nubila, Venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni. 675
'Namque ubi ſic fuerunt cauſarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Conſequa natura'ſt jam rerum ex ordine certo.
Creſcere itemque Dies licet, & tabeſcere Nocteis.
Et

NOTÆ.

ἄκρας τῆς κορυφῆς διὰ τὴν νηνεμίαν τοῦ περιέχοντος Ἀέρος ὑπερπετῆ γίνεσθαι τὴν ἄκραν τῆς τῶν ἀνέμων πνοῆς· ὁρᾶσθαι δὲ τὸν ἥλιον ἔτι τῆς νυκτὸς οὔσης ἀνατέλλοντα τὰς ἀκτῖνας οὐκ ἐν κυκλοτερεῖ σχήματι τετραμμένον, ἀλλὰ τὴν φλόγα κατὰ πολλοὺς τόπους ἔχοντα διεσπαρμένην, ὥστε δοκεῖν πυρὰ πλείω θιγγάνειν τοῦ τῆς γῆς ὁρίζοντος. Μετ' ὀλίγον δὲ συνάγεσθαι ταῦτα πρὸς ἓν μέγεθος, ἕως ἂν γένηται τρίπλεθρον διάστημα, καὶ τότε τῆς ἡμέρας ἐπιλαβούσης, τὸ φαινόμενον τοῦ ἡλίου μέγεθος πληρωθὲν τὴν τῆς ἡμέρας διάθεσιν κατασκευάζει.

670. *Dimittunt florem.*] V. 757.
Sol dimittit *languidus Ignes.*

672. *Veſte.*] Virgilius, Æneid. 8.
Aurea Cæſaries illis, atque aurea Veſtis.
Hoc eſt, Barba, unde è contra *Inveſtes* dicimus *imberbes*: Unde eſt,
Tunc mihi prima genas veſtibat *flore juventas*
Servius.

675. *Non nimis incertis.*] Faber, *Non minùs hæc certis.*

676. *Namque ubi ſic fuerunt.*] Hunc verſum delet *Faber*, & in ſequenti legit, *Namque uti res Mundi*, &c. retineri verò poteſt iſte verſus, ſi legatur, *Namque uti ſanxerunt.* Sic lib. I. v. 581.
Et quid quæque ferant per fœdera Naturaï,
Quid porro nequeat, ſancitum *quandoquidem extat.*
Ita igitur conjicio legendum, nec pudet conjecturæ.

678. *Conſequa natura eſt rerum.*] E Vetuſto Cod. Gronovius,
Conſequiæ quoque rerum ſunt ex ordine certo.

679. *Creſcere itemque dies*, &c.] Dies noctesque Anni decurſu ſic increſcere & decreſcere, ut prolixitatis ac brevitatis utrinſque vices exquiſitè per Hyemem Æſtatemque alternentur, Res mira ſemper viſa eſt; Id verò fit, quoniam circuitiones Solis ſupra ac infra Terram nunc celeriùs, nunc tardiùs fiunt, quatenus ipſæ locorum ſeu viarum, quibus Sol incedit, longitudines ſunt alternæ, v. 16. In quibus deſcribit Poeta inæqualia Arcuum diurnorum nocturnorumque ſegmenta in poſitu Sphæræ obliquo, Æquatorem tamen ab hac lege excipit, qui in quavis etiam obliquitate in duas æquas partes ab Horizonte dividitur; ex quo fit ut Sol bis in ipſo intra Annum conſtitutus duo ubivis gentium faciat Æquinoctia: Hinc Signum illud in quo nodum Æquinoctialem eſſe dixit intelligendum duplex eſt, *Aries*, viz. & *Libra*, in cujus utriuſque initio mutua fit Signiferi, Æquatoriſque interſectio. Deinde ſubjungit, v. 5. Id fieri poſſe, quòd certa ſunt per Ætherem loca,

Et minui Luces, cùm sumant augmina Noctes: 680
Aut quia Sol idem sub terras, atque superne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit: Et in parteis non æquas dividit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Ejus in adversa tantò plus parte relatus, 685
Donicum ad id signum cœli pervênit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.
Nam medio cursu flatus Aquilonis, & Austri,
Distinet æquato cœlum discrimine metas,
Propter Signiferi posituram totius orbis; 690
Annua Sol in quo contundit tempora serpens,
Obliquo terras, & cœlum lumine lustrans:
Ut ratio declarat Eorum, qui loca cœli
Omnia dispositis signis ornata notârunt:
Aut quia crassior est certis in partibus Aër, 695
Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis,
Nec penetrare potest facilè atque emergere ad ortus.
Propterea noctes hiberno tempore longæ
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
Aut etiam, quia sic alternis partibus anni 700
Tardiùs & citiùs consuerunt confluere ignes,
Qui faciant Solem certa de surgere parte.
Luna potest Solis radiis percussa nitere,

ut Dies etiam contractiores fiant cum Noctes extendantur, vel quoniam Sol idem sub Terras & supra Terras cursum suum peragens imparibus anfractibus Cœli orbem partitur, & dividit in partes inæquales, & quod ab alterutra parte Cœli detraxit cum defertur in adversam partem tantò plus illi addit, donec attigit Cœli illud Signum (Arietem vel Libram) ubi anni Nodus noctes diesque æquales facit: Nam Septentrionem & Meridiem versus Cœlum metas (Solstitium & Brumam, seu circulum Cancri & circulum Capricorni) æquali spatio distinet, propter posituram Zodiaci, in quo Sol annuum suum cursum perficit, obliquis radiis Cœlum & Terras lustrans, ut illi (Astronomiæ periti) docent qui omnes Cœli partes dispositis Signis ornatas descripserunt. Aut quia in certis partibus Aër crassior est, ideo tremulum jubar Ignis (Sol) hæret sub Terris, ægrè enim penetrat Densum istum Aërem, & ad ortum emergit: Et hanc ob causam Noctes hiberno tempore tardæ manent, donec radiatum Insigne diei (Sol) veniat. Aut denique, quia partibus alternis Anni Ignes, qui faciant Solem de certa parte Cœli oriri tardiùs & citiùs consuerunt convenire. Luna potest splendescere radiis Solis illustrata,

NOTÆ.

loca, quæ possint à Sole ob factam majorem minoremque resistentiam velociùs segniùsve percurri. Demum, v. 3. quia alternis Anni partibus tardiùs aut citiùs conveniant isti Ignes qui faciunt, vel accendunt Solem.

680. *Cum sumant augmina.*] Lib. II.
——— *Augmina sumunt*, Augentur.

682. *Anfractibus.*] Viis sinuosis & flexuosis.

687. *Nodus Anni.*] Propter intersectionem Zodiaci & Æquatoris.

696. *Hæsitat.*] Tardiùs sese expedit, *Faber.*

703. *Luna potest Solis radiis*, &c.] Quod ad Lunam attinet, si lucem à Sole accipiat, si globosæ sit figuræ, & sub Sole cursum suum peragat, tum varium illius multiplicemque vultum rectè illi explicant, qui varia Solis illustratione prout ad Solem accedit, vel recedit à Sole, Phases Lunæ variari existimant, v. 11. Si verò Lucem aliunde non accipiat, tum concipi potest aliud corpus opacum quidem, & cassum omni lumine, quod unà cum Luna fertur, & illius radios avertit, v. 5. Vel intelligere possumus Lunæ globum ex dimidia tantùm parte lucidum, qui, si circa suum centrum volvatur, varias quas videmus phases exhibebit, v. 9. Quibus hæc omnia displicent, Isti habeant Lunas quotidiè nascentes & intereuntes: Id enim certo tempore fieri posse multa alia demonstrant. v. 20.

& in dies majus lumen nostris oculis videndum obvertere prout à Sole recedit, donec Soli tandem opposita totum orbem exhibeat luce illustratum, atque oriens vidit illius occasum: Deinde paullatim debet lumen suum quasi retrò condere (avertere) prout ex alia parte per Signorum orbem ad Solem propiùs accedit: Hoc autem dicunt, qui opinantur Lunam esse Pilæ similem, & sub Sole ferri, & profectò rem ipsam attingere, & verum dicere videntur. Potest etiam fieri ut proprio lumine splendescat, & tamen varias (Phases exhibeat) splendoris formas reddat: nam potest fieri ut aliud Corpus unà cum Luna volvatur, omni modo illi occurrens, ejusque lucem impediens, & avertens, quod tamen Corpus cerni non potest, quia opacum est, & nullo lumine donatur. Potest etiam Globus ipsius Lunæ circa suum centrum volvi, ut si fortè Pila ex dimidia parte lumine candenti tincta circa suum centrum versetur, & dum volvitur varias splendoris formas reddere; donec totam istam partem quæ ignita est nostris oculis obvertit, deinde paullatim retrò contorquet, & avertit lucidam globi partem: Ut Babylonii qui contra Græcos Astrologos disputant contendunt; Quasi utriusque artis sententia non possit esse vera, aut aliqua suaderet ratio cur altera sententia alteri præferatur: Denique cur non potest nova Luna semper creari certo formarum ordine, & certis figuris donata, cur unaquæque Luna ita quotidiè creata, quotidiè etiam non pereat,

Inque dies majus lumen convertere nobis
Ad speciem, quantum Solis secedit ab orbe, 705
Donicum eum contra pleno benè lumine fulsit,
Atque oriens obitus ejus super edita vidit:
Inde minutatim retrò quasi condere lumen
Debet item, quantò propiùs jam Solis ad ignem
Labitur ex alia Signorum parte per orbem: 710
Ut faciunt, Lunam qui fingunt esse pilai
Consimilem, cursusque viam sub Sole tenere:
Propterea fit uti videantur dicere verum.
  Est etiam quoque uti proprio cum lumine possit
Volvier, & varias splendoris reddere formas. 715
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, & unà
Labitur omnimodis occursans officiensque,
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Versarique potest, globus ut, si fortè, pilaï
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus: 720
Versandoque globum varianteis edere formas,
Donicum eam partem, quæcunq; est ignibus aucta,
Ad speciem vertit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retrò contorquet, & aufert
Luciferam partem glomeraminis, atque pilaï: 725
Ut Babylonica Chaldæûm doctrina refutans
Astrologorum artem contrà convincere tendit:
Proinde quasi fieri nequeat quod pugnat uterque,
Aut minùs hoc illo sit cur amplectier ausis.
  Denique, cur nequeat semper nova Luna creari 730
Ordine formarum certo, certisque figuris:
Inque dies privos abolescere quæque creata,

NOTÆ.

714. *Est etiam quoque uti.*] Hæc dicitur Anaximandri opinio, quæ tamen ab illius sententia maximè distat; nam si forsan Lunam dixerit ἴδιον ἔχειν φῶς· *Plut. de Placit. Phil.* lib. II. cap. 26, & 28. (ἔφασκεν τε σελήνην ψευδοφαῆ, καὶ ἀπὸ ἡλίου φωτίζεσθαι: Laertius) aliud tamen Corpus quod unà feratur, quod omnibus modis occurrat & officiat, nè quidem in somnis vidit. Plutar. de Pl. Phil. lib. II. cap. 26.

719. *Versarique potest.*] Ita docuit Berosus sub Antiocho Sotere Astronomia clarus.

726. *Ut Babylonica.*] Per Babylonicam Chaldæûm doctrinam intelligit Chaldæos, qui Berosi Hypothesin contra *vulgarem Astrologiam* tuebantur. *Chaldæi* enim hoc loco Sectæ nomen est, non Gentis: παρὰ δὲ Βαβυλωνίοις, ἢ Ἀσσυρίοις Χαλδαῖοι, Γυμνοσοφισταὶ παρὰ Ἰνδοῖς: Laërtius: Idem Cicero, in II. de Divinat.

732. *Abolescere.*] *Aborisci*, Gifanius, Qui tamen fatetur se vocem istam nunquam legisse. Gassendus, *Aboriri*.

Atque

Atque alia illius reparari in parte, locoque,
Difficile 'ſt ratione docere, & vincere verbis:
Ordine cùm videas tam certo multa creari. 735
It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius antè
Pinnatus graditur Zephyrus veſtigia propter:
Flora quibus mater præſpergens ante viaï
Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci ſequitur Calor aridus, & comes una, 740
Pulverulenta Ceres, & Eteſia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: Graditur ſimul EuiusEuan:
Inde aliæ tempeſtates, ventique ſequuntur,
Altitonans Vulturnus, & Auſter fulmine pollens:
Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem 745
Reddit, Hyems ſequitur, crepitans ac dentibus Algus.
Quò minùs eſt mirum, ſi certo tempore Luna
Gignitur, & certo deletur tempore rurſus:
Cùm fieri poſſint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus, Lunæq; latebras, 750
Pluribus è cauſis fieri tibi poſſe putandum 'ſt.
Nam cur Luna queat Terram ſecludere Solis
Lumine, & à terris altum caput obſtruère eij,
Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
Tempore eodem aliud facere id non poſſe putetur 755
Corpus, quod caſſum labatur lumine ſemper?
Solque ſuos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Cùm loca præteriit flammis infeſta per auras:

atque alia illius locum ſubeat, & in eadem parte Cœli appareat, difficile eſt rationem reddere, & verbis docere, cum videas tam multa certo ordine creari. It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius Zephyrus pennatus graditur juxta ejus veſtigia, quibus Flora mater ſua dona præſpergens omnem viam coloribus & odoribus egregiis (floribus egregii coloris, & odoris) replet. Deinde Calor aridus (Æſtas) ſequitur, & unà venit pulverulenta Ceres, ventique Eteſii ab Aquilone ſpirantes. Deinde Autumnus ſequitur, & illius comes Bacchus: Inde aliæ tempeſtates & venti ſequuntur, Altitonans Vulturnus, & Auſter pollens fulmine: Tandem Bruma nives affert, pigrumque frigus, ſequitur demum Hyems, & Algus crepitans dentibus. Hinc ideo minùs eſt mirandum ſi certo tempore gignatur Luna, certo etiam tempore deleatur, cùm tam multa certo tempore poſſint fieri. Putandum quoque eſt Solis Lunæque defectus (eclipſin) è cauſis pluribus fieri poſſe: Nam cur poſſit Luna Terram luce Solis privare, & Soli objicere Corpus ſuum ſupra Terras elatum opponens radiis illius ſplendentibus opacum globum, eodem autem tempore aliud Corpus, quod nullo unquam lumine illuſtratum volvitur, putetur facere id non poſſe; Cur etiam non poteſt Sol languidus ſuos Ignes certo tempore dimittere, lucemque reproducere, cum præteriit regiones quaſdam Aëris flammis inimicas,

NOTÆ.

734. *Difficile eſt.*] Faber, *Id facilè:* Quem ſequatur ille qui conjecturam certitudini præfert.

746. *Crepitans ac dentibus Algus.*] Vulgatæ lectionis, *Accentibus Algi*, non meminiſſem, niſi eam *Fayus*, acutus & bellus Homo, huic, qua nulla eſt verior aut venuſtior, prætuliſſet.

750. *Solis item quoque*, &c.] Demum fit Solis defectus, cùm Luna aut aliud opacum corpus ſubjectum Soli radios illius excipit, & ab ulteriori ad Terram progreſſu prohibet. Luna item deficit, cùm incidit in umbram Terræ, aut alterius alicujus opaci corporis, quod è regione Solis interpoſitum interjectumque ſit: Aut denique Sol & Luna, cùm loca quædam Cœli ſuis ignibus infeſta & inimica percurrant, languent; & quaſi Deliquium patiuntur, v. 20.

759. *Flammis infeſta.*] V. 769. *Luminibus propriis inimica.*——— Lambinus autem, Flammis immoderatis oppleta vel occupata, & quodammodò infeſtata & vexata. Huic verò Interpreti ne credr

Quæ faciunt igneis interstingui atque perire? 760
Et cur Terra queat Lunam spoliare vicissim
Lumine, & oppressum Solem super ipsa tenere,
Menstrua dum rigidas Coni perlabitur umbras:
Tempore eodem aliud nequeat succurrere Lunæ
Corpus, vel supera Solis perlabier orbem, 765
Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
Et tamen ipsa suo si fulgit Luna nitore,
Cur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?
Quod superest, quoniam magni per cærula Mundi 770
Qua fieri quicquid posset ratione, resolvi:
Solis uti varios cursus, Lunæque meatus
Noscere possemus, quæ vis, & causa cieret:
Quove modo soleant offecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras: 775
Cùm quasi connivent, & aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce.
Nunc redeo ad Mundi novitatem, & mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primùm in luminis oras
Tollere, & incertis tentârit credere ventis. 780
Principiò, genus Herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis; camposque per omneis
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum'st variis exinde per auras

quæ labefactant Ignes & extinguunt? Et cur vicissim possit Terra Lunam lumine privare, & ipsa inter Solem Lunamque (supra verò Solem) interjecta Solis radios intercludere, dum Luna menstruum suum cursum peragens rigidam Terræ umbram quæ est conicæ figuræ perlabitur, tempore autem eodem non possit aliud Corpus supra Solis globum volvi, & Lunæ supponi quod effusos Solis radios intercipiat? Et tamen si Luna propria luce splendeat, cur non possit certa Mundi parte deficere, dum pertransit loca propria suæ luci infesta? Quod superest, quoniam docui qua ratione quidque per immensum cæruleum Cœlum fieri possit, ita ut scire possemus quæ vis & causa varios Solis Lunæque cursus cieret & dirigeret, quo etiam modo Eclipsin pati solent, & improviso Terras tenebris obducere, cum quasi connivent, quo denique modo rursum aperto lumine omnia loca clara luce splendentia illustrant: Nunc redeo ad Mundi novitatem, & mollia Terræ Arva, explicaturus quid primùm produxit, & incertis ventis committere audebat. Primò, virides herbas circum colles produxit Tellus, & per omnes campos florida prata viridanti colore fulserunt: Deinde variæ arbores surgebant, & illis in altum

NOTÆ.

762. *Oppressum Solem Super ipsa tenere.*] Lambinus. *Oppressum sub Solem ipsa*, &c. Sed ridiculè facit, qui istud *Super* de *Luna* intelligit, imò ad *Terram* referri debet, quod Ratio, & versus sequentes probant. Ita rectè *Faber*: *Fayus* autem, *Retinere Solem absconditum supra seipsam*: Oedipum quæras, Ego Davus sum.

764. *Sucurrere.*] Succedere in locum Lunæ: *Fayus*: Digna *Fayo* sententia. *Succurrere* autem, *Subter ire.*

770. *Quod superest, quoniam*, &c.] Explicatis suo more Solis, Lunæ, & Astrorum motibus, à Cœlis ad Terras, v. 11. descendit, Rerum ortum & originem è Tellure rerum omnium parente enarraturus.

774. *Offecto.*] Obducto & obstructo, & per alicujus Corporis interpositionem ad tempus excluso. *Lambinus.*

776. *Cum quasi connivent.*] Solem & Lunam tanquam duos hujus Mundi oculos concipe.

781. *Principiò, genus herbarum*, &c.] Ita, v. 18. ortum Rerum è recenti Tellure enarrat Lucretius, ut ipsam originem spectasse videatur: Nam primùm Herbæ, deinde Arbores, postea Animalia minùs perfecta, & demum perfectiora. Quippe cùm Mures, Ranas, & ejusmodi Animalia sponte nasci hodiè, cùm totus Mundus consenuit, videamus, quid à recenti Tellure, & adulto Æthere sperare non licet?

Crescendi

Crescendi magnum immissis certamen habenis. 785
Ut Pluma atque Pili primùm Setæque creantur
Quadrupedum in membris, & corpore pennipotentum:
Sic nova tum Tellus herbas virgultaque primùm
Sustulit: inde loci Mortalia sæcla creavit
Multa modis multis varia ratione coorta. 790
Nam neque de Cœlo cecidisse Animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Linquitur ut meritò maternum nomen adepta
Terra sit, è terra quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam existunt animalia Terris, 795
Imbribus, & calido Solis concreta vapore.
Quò minùs est mirum, si tum sunt plura coorta,
Et majora nova Tellure, atque Æthere adulto.
Principiò, genus Alituum, variæque Volucres
Ova relinquebant exclusæ tempore verno: 800
Folliculos ut nunc teretes æstate Cicadæ
Linquunt, sponte sua victum, vitamque petentes.
Tum tibi Terra dedit primùm Mortalia sæcla:
Multus enim Calor, atque Humor superabat in arvis.
Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur, 805
Crescebant Uteri terræ radicibus apti;
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, aurasque petissens,
Convertebat ibi Natura foramina terræ,

crescere, & ramos per auras longè latèque extendere indulsit Natura; Ut in membris quadrupedum pili & setæ, & in corporibus Avium plumæ primùm nascuntur: Sic tum nova Tellus herbas arboresque primùm produxit, deinde Animalium multa genera diversa ratione, diversisque modis exorta: neque enim quis putèt Animalia è Cœlo cecidisse, aut Terrestria in Mari produci: Restat igitur ut Terra jure meritòque dicatur Animalium Mater, quoniam ex illa cuncta sunt creata: Imò hodierno die multa Animalia è Terra nascuntur imbribus Solisque calore animata & perfecta: Minùs ideo mirandum est si tum temporis plura coorta fuerint, & majora, cum nova fuit Tellus, & magis vigebat Æther. Primò, Aves Vere exclusæ Ova sua relinquebant, ut nunc Cicadæ rotundas gracilesque tunicas æstate relinquunt, alimentum quo Vita sustentetur ipsæ per campos quæsituræ. Tunc primùm Terra produxit Animalia, plurimus enim calor, & plurimus humor in arvis abundabat. Hinc ubicunque idoneus erat locus, Uteri crescebant filamentis quibusdam Terræ adnexi, quos Uteros cum Infantes jam maturi perruperant, humorem in istis uteris contentum fugientes, & Auras petentes, Natura meatus quosdam Terræ opportunè in istis locis patefecit,

NOTÆ.

785. *Magnum immissis certamen habenis.*] Arboribus datum, à Natura, viz. ut certatim sine ulla mora, ullove impedimento crescerent; Allegoria est ducta ab Equis quibus Habenæ ab Aurigis inter currendum laxantur. *Lambinus.*

799. *Principiò, genus Alituum, &c.*] Primùm Volucres Ovis excluduntur, verno quidem tempore, id enim tempus maximè opportunum, sed Plumis, Pennis, iis denique viribus instructæ, ut sponte sua victum quæritarent. Deinde è quibusdam Folliculis, quos Uteros appellemus, Terræ adhærentibus Alia Animalia, atque ipsi Homines eruperunt, quibus alendis idoneus Liquor lacti simillimus è matris Terræ venis commodè in ora singulorum fluxit, nam parienti Telluri non minùs quàm Fœminis Lac rectè attribui videatur: Ita Tellus Alimentum dedit, Temperies Aëris fecit ut vestimentis non esset opus, & molle Cubile præbebat Terra multo gramine abundans, v. 17.

806. *Uteri Terræ radicibus apti.*] Συμφύντες. Olim *Censorinus*, Cap. 2. ut Hodiè, *Fayus*, vocem *Radicibus* voci *Terræ* adjunxit: sed fallitur. Vide omnino Diodorum Siculum, lib. I. magnum enim operæ pretium fuerit: *Faber.*

808. *Fugiens Humorem.*] In quo, viz. Infantes in istis uteris inclusi natabant.

809. *Ibi.*] *Ibus* pro *iis*, Lambinus. *Ibi* Faber: *Tum* mihi videtur respicere vocem *Ubi*, v. 805.

Et

Et succum venis cogebat fundere apertis 810
Consimilem Lactis: sicut nunc Fœmina quæque
Cùm peperit, dulci repletur Lacte, quòd omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
Terra cibum Pueris, vestem Vapor, Herba cubile
Præbebat multa & molli lanugine abundans. 815
At novitas Mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras.
Omnia enim pariter crescunt, & robora sumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet meritò, quoniam genus ipsa creavit 820
Humanum, atque Animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aëriasque simul Volucreis variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut Mulier spatio defessa vetusto, 825
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat Natura, & vertere cogit.
Namque aliud putrescit, & ævo debile languet: 830
Porro aliud concrescit, & è contemtibus exit.
Sic igitur Mundi naturam totius ætas
Mutat, & ex alio Terram status excipit alter,
Quod potuit, nequeat: possit, quod non tulit antè.
Multaque tum Tellus etiam portenta creare 835
Conata'st,

& coëgit Terram patulis suis venis effundere liquorem lactis similem, ut nunc unaquæque Fœmina cum peperit dulci lacte repletur, quoniam omnis liquor lacteus per totum corpus diffusus tum temporis in mammas derivatur. Terra præbebat cibum Infantibus, Calor Vestem & molle gramen idoneum cubile: In novo autem Mundo, nec æstus nimii, nec venti vehementes, aut procellæ; Cuncta enim paullatim crescunt, & vires sumunt: Jure igitur meritòque Terra mater Animalium dicatur, quoniam ipsa edidit humanum genus, omnia etiam Animalia, quæ per Magnos montes sæviunt, diversa genera Avium, quæ per Aëra vagantur. Sed quia debet habere aliquem pariendi finem, cessavit tandem longa ætate sterilis, namque ætas mutat naturam totius Mundi, non eadem semper manet rerum conditio, nulla res manet sui similis, mutantur omnia, Natura commutat cuncta, & cogit vertere; Namque aliud putrescit, & senio confectum languet, viget interim aliud, & ætate floret; Similiter ætas mutat Naturam totius Mundi, nunc alius, & deinde alius est Terræ status, ita ut jam nequeat facere quod olim potuit, jam etiam producat, quod olim non produxit. Tum etiam Terra conata est producere multa

NOTÆ.

813. *Impetus Alimenti.*] Nil meliùs poterat, sentiri potest, non explicari.

816. *At Novitas Mundi*, &c.] Quomodo autem Vim frigoris aut caloris ferre, aut vivere potuerunt, aut omnino nasci, cùm Sol exureret, Frigus astringeret? Quia in Principio Mundi non erat Hyems & Æstas, sed perpetua Temperies, & Ver æquabile, v. 3. Ab omni igitur retrò ætate Tellus Mater jure dicta est, cùm Volucres, Feras, ipsum denique Hominem produxit.

818. *Omnia enim pariter*, &c.] Ita quoque Æstas & Hyems, ista enim hujus versus sententia.

824. *Sed quia finem aliquam*, &c.] Cur verò nihil horum fieri etiamnum videmus? Quoniam, v. 11. Temporis conditio mutatur, Terra desiit parere: Et quid mirum si Mundus jam Senex modò calore, modò frigore nimio, & aliis longæ ætatis incommodis vexatus, sterilis tandem fiat & effœtus?

835. *Multaque tum Tellus*, &c.] Quoniam fortuitò nata erant Animalia, putandum est in principio Mundi alia quædam innumerabilia Animalia miranda specie & magnitudine fuisse nata, sed ea permanere non potuisse, quòd imperfecta erant, & quòd illa sumendi cibi facultas, aut coeundi, generandique ratio defecit, v. 20. Nam quæcunque videmus Animalium genera, aut suis virtutibus aut Hominum cura conservantur;

Conata'ſt, mira facie, membriſque coorta;
(Androgynum inter utrum, nec utrumque & utrinque remotum)
Orba pedum partim, manuum viduata viciſſim,
Multa ſine ore etiam, ſine voltu cæca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæſu: 840
Nec facere ut poſſent quicquam; nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec ſumere quod foret uſus.
Cætera de genere hoc monſtra, ac portenta creabat:
Nequicquam: quoniam Natura abſterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem, 845
Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando poſſint producere ſæcla.
Pabula primùm ut ſint, genitalia deinde per artus
Semina quà poſſint membris manare remiſſis: 850
Fœminaque ut maribus conjungi poſſit, habendum
Mutua queis nectant inter ſe gaudia, utriſque.
Multaque tum interiiſſe Animantum ſæcla neceſſe 'ſt.
Nec potuiſſe propagando procudere prolem.
Nam quæcunque vides veſci vitalibus auris, 855
Aut Dolus, aut Virtus, aut denique Mobilitas eſt
Ex ineunte ævo genus id tutata reſervans.
Multaque ſunt, nobis ex Utilitate ſua quæ
Commendata manent tutelæ tradita noſtræ,
Principiò, genus acre Leonum, ſævaque ſæcla 860
Tutata'ſt Virtus, Vulpeis Dolus, & Fuga Cervos.

Monſtra, mira facie miriſque membris nata, (Androgynum, qui eſt inter utrumque ſexum, nec tamen uterque eſt, & ab utroque alienus.) Partim ſine pedibus, partim ſine manibus, ſine ore multa, multa etiam cæca & ſine oculis reperta, alia denique ita agglutinatis & ſibi invicem adhærentibus membris, ut nihil potuiſſent facere, in nullum locum progredi, non malum aut pericula vitare, neque ſumere quod ſibi foret utile ad vitam. Alia ejuſmodi monſtra & portenta Terra produxit fruſtra, Natura enim non paſſa eſt illa creſcere & nutriri, adoleſcere non potuerunt, neque optatum ætatis florem aſſequi, nec cibum invenire, nec procreandi cauſa conjungi: Nam videmus multa requiri, multa etiam debere concurrere, ut Animalia genus ſuum propagarent; Primùm requiritur ut ſint pabula idonea, deinde ut ſint meatus vaſaque per quæ genitalia Semina è membris defluentia ferantur: & ut Fœmina Mari conjungi poſſit, debet uterque iis membris inſtructus eſſe quæ mutuæ voluptati inſerviant. Neceſſe eſt igitur tum temporis multa Animalium genera interiiſſe, nec propagando prolem producere potuiſſe. Nam quæcunque hodiè vigent genera Animalium, aut Dolus, aut Virtus, aut denique mobilitas, (pedum pernicitas) ab ipſa Mundi origine ſervavit & defendit: Multaque ſunt quæ, quia nobis commoda & utilia, nos tutamur & fovemus: Primò, Virtus tutata eſt Leones, & alia ferarum genera, Dolus Vulpes, Fuga Cervos,

NOTÆ.

vantur; Leones defendunt Vires, Dolus Vulpes, Cervos Fuga, &c. Quæ noſtris commodis inſerviunt, Canes, Boves, Equos, &c. Nos ipſi defendimus & tuemur: Sed quid imperfecta, & quæ nulli uſui forent aleremus?

837. *Androgynum*, &c.] Quid de varia Spurii verſus lectione inquiramus, cùm totus deleri debeat? Menebo tamen Heinſium ad Claudiani Phœnicem legere,

Androgynen inter neutra, atque ab utroque remotum.

Quicunque hunc verſum inſeruit, Androgynon Platonis (in Sympoſio) videtur reſpexiſſe.

839. *Multa ſine ore.*] Alii, *Muta:* & venuſtiùs.

844. *Abſterruit.*] Nonius, in voce *Deſuevi*, *Paraſitos amovi, Lenonem ædibus abſterrui.*

850. *Quà.*] Alii, *Quæ*. Et verſu ſequenti,

——— *habere*
Mutua queis nectant inter ſe gaudia utrique.

856. *Mobilitas.*] V. 861. *Fuga*, & quis ferat Barthii *Nobilitas*?

at Vigiles Hominique fidi Canes, Omne denique jumentum, Oves lanigeræ, & cornuti Boves curæ Hominum, ô Memmi, *committuntur, & ab illis foventur. Nam cupidè feras fugerunt, pacemque & larga pabula sine suo labore parta affectabant: Eaque pabulo Nos Homines donamus quia nobis præstant commoda. At quæ Animalia ita formavit Natura, ut sponte sua non possent vivere, neque nobis essent aliquo modo commoda & utilia, quare nos aleremus aut genus eorum conservaremus? Scilicet istiusmodi Animalia, cum duro & iniquo fato nata se tueri non potuerint, ab aliis rapiebantur, donec totum tandem eorum genus periit. Sed neque Centauri unquam extiterunt, nec unquam potest esse Animal compositum è corporibus diversi generis, & duabus naturis, quæ sibi invicem non conveniant, id autem verum esse licet minus diligenter inspicias, hinc potes colligere: Principiò, Equus tribus circiter exactis annis fortis*

At levisomna Canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est Veterino semine partum,
Lanigeræque simul pecudes, & Bucera sæcla,
Omnia sunt Hominum tutelæ tradita, Memmi. 865
Nam cupidè fugere Feras, pacemque secutæ
Sunt, & larga suo sine pabula parta labore:
Quæ damus Utilitatis eorum præmia causa.
At, queis nil horum tribuit Natura, nec ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis 870
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque jacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donicum ad interitum genus id natura redegit. 875
Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Esse queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde. 880
Principiò, circum tribus actis impiger annis

NOTÆ.

863. *Veterino semine partum.*] Veterina Animalia dicuntur omnia quæ *Vehere* quid possint.

871. *Quare.*] Propter quam rem, seu propter quam utilitatem, nam *Quare* hìc non interrogat, sed enuntiando referendi vim habet. *Lambinus*, cui nimiùm ne credas.

876. *Sed neque Centauri, &c.*] At Natura rudis licet & imperita, non ea protulit Animalia, de quibus Poetæ tam splendidè mentiuntur. Thessalia nullos unquam vidit Centauros, neque enim Equus & Homo conjungi possunt, cùm non eadem ætate, eodem alimento, neque iisdem moribus uterentur, v. 14. Idem de Scyllis, & ejusmodi monstris dicendum, v. 9. Qui autem Chimæram extitisse credidit, non consideravit Leonis, æquè ac cujuslibet Animalis viscera torreri Igne & consumi posse, v. 7. Qui denique mira & monstrosa istiusmodi Animalia è recenti Terra produci posse statuat, credat insuper aurea, lacteaque flumina, & reliqua otiosorum Poetarum commenta, v. 19. Perpendat tamen multa Herbarum & Arborum semina hodiè (ut olim omnium Animalium Primordia) in Terra contineri; At nunquam nascuntur complexæ Arbores, neque Herbæ Herbis conjunguntur, v. 9.

879. *Hinc illinc par vis, &c.*] Turnebus, nec incommodè: Alii aliter: *Faber* autem spretis aliorum conjecturis, hæc habet, Lege,

Hinc illinc par vis ut partibus *esse potis sit.*

Sensu tam necessario, ut aliter scribere potuisse *Lucretium* nemo suspicari possit: Rem tribus verbis exponam, *Nullum Animal ita ex duplici & diversa natura constare potest* (e. g. Equi & Hominis) *ut hinc & illinc* (à natura Hominis & Equi) *par vis esse partibus possit*, id est, duæ illæ partes *componentes* nunquam parem vim haberent, cùm Species Animantum aliæ aliis citiùs crescant, citiùs minuantur: Quæ ea ipsa est ratio quam affert *Lucretius* in illis versibus, qui hunc sequuntur. Denique nescio quis legit:

Hinc pars ut non sit, pars illinc esse potis sit.

Floret

Floret Equus, Puer haudquaquam: quin sæpe etiam num
Ubera mammarum in somnis lactantia quærit.
Post ubi Equum validæ vires ætate senecta,
Membraque deficiunt fugienti languida vita: 885
Tum demum Pueris ævo florente juventas
Occipit, & molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex Homine, & Veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis 890
Corporibus Scyllas, & cætera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neque florescunt pariter, neq; robora sumunt
Corporibus, neque projiciunt ætate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis 895
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere sæpe Cicuta
Barbigeras pecudes, Homini quæ'st acre Venenũ.
Flamma quidem verò cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere, atque urere, quàm genus omne 900
Visceris, in terris quodcunque & sanguinis extet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima Leo, postrema Draco, media ipsa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
Quare etiam Tellure nova, Cœloq; recenti 905
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani;
Multa licet simili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras Flumina volgò

& maturus viget, non ita Puer, imò ista plerumque ætate mammas matris lactantes in Somnis quærit. Deinde cum validæ vires senio confectæ Equum destituunt, membraque languescunt fugiente vita; tum Juventas ævo florente occipit Pueris, eorumque genas vestit molli lanugine. Ne igitur unquam credas Centauros componi posse ex Homine & Equo, aut Scyllas unquam extitisse rapacibus Canibus semimarinis corporibus succinctas, aut alia ejusmodi monstra quorum membra videmus inter se discordia, quæ neque simul adolescunt, neq; simul senio debilitantur, neq; simili Venere ardent, nec eosdem habent mores, nec eodem alimento nutriuntur, quippe sæpe videmus capras pinguescer cicuta, quæ est venenum Homini maximè noxium. Cum autem Flamma soleat torrere & urere fulva corpora Leonum, non minùs quàm quodlibe Viscus cujuslibet aliù Animalis: quomodo fieri potuit ut una Chimæra è triplici corpore composita, nempe cujus prima pars sit Leo, postrema Draco, media verò Capra, vehementem flammam suo ore emitteret? Quapropter qui fingit talia Animalia gigni potuisse cum jam Tellus nova erat, & recens Cælum, uno hoc vano argumento ductus, quia tum Mundus novus erat & recens, multa alia absurda pariter effingat, dicat Aurea flumina per Terras tum passim fluxisse,

NOTÆ.

883. *Ubera lactantia.*] *Vossius* ad Catullum, p. 234. *Lætantia*, quia Pueros lætos reddunt; Sic lib. II.

——— Lætantia *loca Aquarum.*

891. *Scyllas.*] Duæ enim fuerunt, hæc Nisi, illa Glauci: *Faber*: Ideo & *Semimarinis Canibus succincta* Nisi Scylla. At Ovidius, Metam. lib. VIII. v. 148.

——— *At aura cadentem*
Sustinuisse levis, ne tangeret æquora, visa est;
Pluma fuit: plumis in Avem mutata vocatur
Ciris; & à tonso est hoc nomen adepta capillo.

Pro *rapidis canibus*, leg. *rabidis canibus.*

892. *Discordia.*] Legi potest *Dissortia.* Sic Ovidius, lib. VIII. v. 133. de Minotauro,

Dissortemque *utero fœtum tulit.* ———
Et in prima Epistola Sabini,
——— *Nec in uno Corpore* dissors
Parthenope. ———

899. *Flamma quidem verò.*] Alii, *Ignes flamma quidem.*

Fluxisse, & Gemmis florere Arbusta suësse: 910
Aut Hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset;
Et manibus totum circum se vertere cœlum.
Nam quòd multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primùm Tellus Animalia fudit: 915
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaq; membra animantũ:
Propterea quia quæ de terris nunc quoq; abundant
Herbarum genera, ac Fruges, Arbustaque læta,
Non tamen inter se possint complexa creari. 920
Res sic quæque suo ritu procedit: & omnes
Fœdere naturæ certo discrimina servant.

Et genus humanum multò fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, Tellus quod dura creâsset:
Et majoribus & solidis magis ossibus intùs 925
Fundatum, & validis aptum per viscera nervis;
Nec facilè ex æstu, nec frigore quod caperetur:
Nec novitate cibi nec labi corporis ulla.
Multaque per cœlum Solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum. 930
Nec robustus erat curvi Moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
Quod Sol, atque Imbres dederant, quod Terra creârat 935
Sponte sua, satis id placabat pectora donum;
Glandiferas inter curabant corpora quercus

& arbores gemmis florere solitas, aut Homines tantos & tam robustos fuisse natos ut pedes trans Maria alta potuissent ponere, & manibus totum circa se movere Cœlum, Nam licet eo tempore quo primùm Tellus produxit Animalia, in Terra erant multa rerum multarum semina, inde tamen concludere non debemus produci potuisse pecudes inter se mixtas, aut Animalia è diversis corporibus composita: Quoniam Illa, quorum magnus numerus è terra nunc oritur, Herbæ, viz. Fruges atque Arbores, nunquam commiscentur, atque inter se composita producuntur: Sic res quæque suo more crescit, omnesque res certo Naturæ fœdere servant discrimina: Illud autem genus Humanum multò erat durius, ut par erat, utpote à dura tellure productum, è majoribus & magis solidis ossibus intus fundatum, & magis validis nervis Membra illius erant connexa, & quod neque frigore nec calore nec alimenti novitate, nec ullo corporis languore facilè afficeretur: Longævum insuper erat, multosque per annos tanquam feræ, nullis artibus instructi Homines vagabantur. Nondum erat robustus Arator, nec quisquam erat qui agros coleret, & ferro domaret arva: nemo qui virgulta tenera plantare, putresque ramos ab altis arboribus falce amputare noverit. Quod Sol & Imbres dabant, & quod sponte sua Tellus edidit, illo vivebant contenti. Plerumque inter quercus glandiferas curabant corpora, (sese glandibus alebant)

NOTÆ.

912. *Pedum nisus ponere.*] Alii, *Pandere.*

923. *Et Genus Humanum*, &c.] Hominum è Terra natorum Vitam, Habitum, Ingenium, Mores fusè describit, & primò quidem, v. 20. docet primos Homines validiori, quàm nunc, constitisse corpore, ob innatam duritiem, quam è dura Terra geniti contraxerant, inde minùs obnoxii morbis erant, & longævi. Nemo autem Agros coluit: Sed Glandibus, Pomis Sylvestribus, & aliis ejusmodi fructibus placabant famem: Ad sedandam sitim fluvii fontesque suo murmure vocabant. v. 8. Nulla illis vestimenta, nullæ domus, Procellarum, Frigorisque vim defendebant Sylvæ, Frutices, & Antra, v. 5. Nullæ Leges: nullum commune Bonum: vivebant rapto, & promiscua Venere (nam vi, blanditiis, aut pretio. Glandibus, viz. Pyris, Pomisve Mares sibi Fœminas conciliârunt) utebantur. v. 8.

928. *Labi.*] Labe: Sic *Parti*, *Tabi*, *Igni*, &c.

930. *Tractabant.*] Alii, *Tolerabant.*

932. *Molirier.*] Aliis non displicet, *Mollirier.*

Plerumque,

Plerumque, & quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum Tellus etiam majora ferebat: 940
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.
At sedare sitim Fluvii Fontesque vocabant:
Ut nunc montibus è magnis decursus aquaï
Claricitat latè sitientia sæcla Ferarum. 945
Denique noctivagi silvestria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa super viridi stillantia musco:
Et partim plano scatere atq; erumpere campo. 950
Necdum res Igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, & Spoliis corpus vestire ferarum:
Sed Nemora, atque cavos Monteis, Sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbreisque coacti. 955
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte sua sibi quisque valere & vivere doctus.
Et Venus in sylvis jungebat corpora amantum. 960
Conciliabat enim vel mutua quàmque cupido,
Vel violenta Viri vis, atque impensa libido:
Vel pretium, Glandes, atq; Arbuta, vel Pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Consecta-

illaque poma Sylvestria, quæ nunc cernis hyberno tempore rubenti colore splendida maturescere, tum plura & majora è Terra nascebantur. Præterea, Mundus tum novus, vegetus, & vigens, alia edidit alimenta quæ usibus & necessitati miserorum mortalium apta erant & sufficientia: At fluvii & fontes invitabant sedare sitim, ut nunc Aquæ è Magnis montibus cum sonitu decurrentes feras sitientes invitant. Denique noctu vagantes Antra, quæ nos templa sylvestria Nympharum dicimus, intrârunt, è quibus Antris manabant Aquæ, largoque humore saxa, humida inquam saxa per quæ musco viridi cooperta distillabant Aquæ guttæ, madefacere, partim verò per planos campos decurrere properabant. Nondum noverunt usum Ignis, neque uti pellibus, spoliisque ferarum vestire sua corpora, sed Sylvas, cavos montes, & nemora habitabant, nudaque sua membra inter dumos & arbusta abscondebant, coacti vitare vim acrem ventorum, & imbrium. Nulla erat Res publica, nullum commune bonum, neque institutis ullis aut legibus tenebantur, quod prædæ cuique objecit fortuna, illud quisque rapiebat, suæ vitæ suæque saluti consulere à Natura edoctus. In Sylvis etiam Venus jungebat Amantum corpora (rem Veneris peragebant) namque vel mutua cupido fœminas conciliabat, vel violenta vis & impetus Maris cogehat, vel pretium aliquod, glandes, viz. poma sylvestria, aut lecta pira, pellexit. Lacertis etiam validis pedibusque celeribus instructi

NOTÆ.

945. *Claricitat.*] Advocat, Invitat: Et hæc *Simeonis Boysii* conjectura (Nam Quidam, *Clarè citat ad se*, vel, *clarior accitat*) est plausu dignissima. *Faber.*

946. *Noctivagi.*] Meliùs quàm *Nota vagis.*

962. *Impensa.*] Vehemens, Magna: Sic *Impensum Pretium*, Cæsar.

964. *Et manuum mira*, &c.] Hi denique robusti immitesque Homines per totos dies Feras Saxis, Stipitibus, & id genus Armis persequebantur; Et multa cæde fatigati, vel cùm Nox advenerit, se frondibus foliisque involventes humi dormiebant Securi; Securi, inquam, neque enim timuerunt (ea erat absurda Stoicorum opinio,

Nam rudis ante illos, nullo discrimine, Vita
In speciem conversa operum ratione carebat,
Et stupefacta novo pendebat lumine Mundi,
Tum velut amissis mærens, tum læta renatis
Sideribus ———

Manilius, lib. I. v. 66.) ne adveniente Nocte Dies deinceps non rediret, ob jam perspectam à prima origine Diei ac Noctis vicissitudinem, v. 16. Hæc autem vita erat nonnullis incommodis obnoxia:

feras sylvestres venabantur Saxis missilibus, magnisque & ponderosis clavis urgentes, multasque perimebant, paucas verò vim eorum & impetum latebris vitabant. Et cùm nox advenerit, tanquam Setigeri Apri sylvestria sua membra nuda humi sternebant foliis & frondibus se circum involventes: Nec cùm Sol occiderit magno ululatu implebant Agros pavidi quærentes diem, & in tenebris miserè vagantes: Sed sine questu expectabant, donec Sol rosea face lumina cælo inferret (iterum orire-tur:) Quod enim à prima origine solebant experiri, diem, viz. noctemq; sibi invicem succedere, cur unquam mirarentur id fieri posse, cur denique timerent ne perpetuæ tenebræ Terras æternùm obruerent detracto Solis lumine? Illud verò maximè angebat, quòd Feræ noctu invadentes funestum miseris somnum sæpe reddiderunt: Antrisque suis expulsi saxeas domos deserebant, cum spumans Aper aut sævus Leo irrumperet: Atque nocte intempesta pavidi relinquebant cubilia sua fronde instrata sævis Hospitibus (Leonibus & Apris) occupanda. Attamen tum temporis vix plures Homines quàm nunc linquebant dulcia lumina vitæ (perierunt.) Tum enim unusquisque hominum qui erat à feris ita deprehensus, ut effugere non potuit,

Consectabantur sylvestria sæcla Ferarum 965
Missilibus saxis, & magno pondere clavæ,
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris:
Setigerisque pares Suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes. 970
Nec plangore diem magno, Solemque per agros
Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face Sol inferret lumina cœlo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper 975
Alterno tenebras, & lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne Terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine Solis.
Sed magis illud erat curæ, quòd sæcla Ferarum 980
Infestam miseris faciebant sæpe quietem:
Ejectique domo fugiebant saxea tecta
Setigeri Suis adventu, validique Leonis,
Atque intempesta cedebant nocte paventes
Hospitibus sævis instrata cubilia fronde. 985
Nec nimio tum plus, quàm nunc, mortalia sæcla
Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum

NOTÆ.

noxia: Dormientes feræ invadebant, & inde Mors cita, vel longa gravisque (nondum vires Herbarum noverunt) putrescentia vulnera sequuta est. Multos Fames abstulit, Plures noxiæ Herbæ, quas inscii legerant: Ne verò quis putet tot malis obrutum fuisse totum Humanum genus, & ad interitum redactum, consideret Feras tum Singulos lacerasse, noxiis Herbis aut Alimenti inopia paucos periisse; At quot Millia rapit una Acies, quot absorbet Mare, quot denique Luxuries enecat, & venenata Pocula! V. 29.

967. *Vitabant pauca latebris.*] Rarò fugiebant, & latebrarum præsidio periculum vitabant. *Lambinus.* Utra interpretatio melior sit, Lector judicet.

968. *Sylvestria.*] *Sylvestribus:* Gifanius.

973. *Sed taciti respectabant.*] Primi illi Homines, quos Horatius, *mutum & turpe pecus* (quippe Epicuri rationem sequebatur, dum id scribebat) genus, Hercule, mirificissimum erat, quippe qui in soporem dati, aliter longè suis oculis utebantur, ac nos hodiè utimur: Nos enim ubi semel cœpimus obdormire, nil oculis præter Somnum & Insomnia videmus. Illi somno gravati & oppressi perpetuò *respectabant*, reflexo capite, viz. Solem orientem. Scribe igitur,

——— *Sed taciti* expectabant. *Faber.*

At non magis *expectant*, quàm *respectant* dormientes: Mallem igitur, *Resupinabant.*

987. *Labentis lumina vitæ.*] Ut suprà,

——— Fugienti *languida vita.*

Ista est Mureti emendatio. Codd. *Lamentis.*

Pabula

Pabula viva feris præbebat dentibus haustus:
Et nemora ac monteis gemitu, sylvasque replebat, 990
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At quos effugium servârat, corpore adeso,
Posterius tremulas super ulcera terra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita privârunt Vermina sæva, 995
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
At non multa Virûm sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad saxa, virosque.
Sed temerè, incassùm Mare fluctibu' sæpe coortis 1000
Sævibat, leviterque minas ponebat inaneis,
Nec poterat quemquam placidi pellacia Ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum Pænuria deinde cibi, languentia letho 1005
Membra dabat: contra nunc rerum Copia mersat.
Illi imprudentes ipsi sibi sæpe Venenum
Vergebant: nunc dant aliis sollertiùs ipsi.
Inde Casas postquam, ac Pelleis, Ignemque parârunt,

Et

illarum dentibus fractus & devoratus, viva illis præbebat alimenta, nemora, montes, sylvasque gemitu implebat, videns Viscera sua vivo sepulchro viva condi. At qui fugerunt postquam morsu fuissent vulnerati, putrida sua vulnera manu tremula tegentes clamoribus mortem vocabant: donec tandem sævi vermes vita privabant illos omnis Medicinæ auxilii inopes, & ignaros quæ Remedia Vulnera poscebant. At tum Una dies non dabat exitio multa Hominum millia sub signis ducta (nondum erat bellum) nec tumidum turbidumque mare naves virosque ad scopulos allidebat: Sed sæpe Mare procellis agitatum frustra intumuit, & incassùm minabatur: Nec quemquam potuit dolosa fallacia tranquilli maris, cùm veluti rideant Undæ, in pericula allicere, cùm nondum nota erat navis, nec aliqua navigandi Ars: Tum etiam temporis cibi penuria languebant nonnulli, & fame perierunt; nunc rerum copia & luxuries obruit, tum imprudentes (Herbarum enim succos ignorabant) sibi aliquando miscebant venenum, nunc arte docti aliis solerter præbent. Deinde postquam sibi Casas exstruerunt, pellibus vestiti incedebant, & Ignem paraverunt,

NOTÆ.

995. *Vermina sæva.*] Vide *Festum*, qui hac voce dolores ex vermibus membra interiùs rodentibus natos significari ait: Forsan *Vermina* & Vermes ipsos significabit. *Faber.*

1000. *Incassùm Mare Fluctibus.*] Codices,

Sed temerè, incassùm, frustra, Mare sæpe coortum:

Sic lib. II. v. 1059.

Multimodis, temerè, incassùm, frustraque:

Vossius ad Catullum, pag. 230.

Sed temerè, incassùm, Flustro *Mare sæpe coortum*

Sævibat ———

Flustrum autem *Tertullianus de pallio* interpretatur temperatum Maris motum, & medium inter tranquillum Mare, & quod decumanis assurgit fluctibus: (vid. Tertullianum de Pallio, Cap. 2. & Salmasii notas) Sed Hæc Tertulliani Interpretatio Vossii Conjecturam refutat, tum enim sævit Mare, cùm decumanis fluctibus assurgit.

1001. *Minas ponebat.*] Alii, *Miscebat.*

1003. *Ridentibus undis.*] Nihil enim blandius tranquillo Mari.

1008. *Vergebant.*] Infundebant, Plautus, in Curcul. Act. 1. Sc. 2. l. 12. *Invergere in me liquores tuos*

Sino ductim.

Virgilius, Æn. 6. v. 244.

——*Frontique invergit vina Sacerdos,*

Vergere autem, est conversa in sinistram partem Manu ita fundere ut patera convertatur, quod in infernis sacris fit. *Servius.* Ideo huic loco vox ista mirè convenit.

1009. *Inde casas postquam*, &c.] Hactenùs Homines efferos, per sylvas vagantes, & rapto viventes vidimus: Alii jam in Scenam prodeunt, Mansueti, Mites, & civilis vitæ studiosi: Non enim manebat ista, quæ in novo Mundo fuit, Aëris temperies, sed modò durum frigus, modò nimius calor,

& Fœmina Mari conjuncta cum eo vitam transigebat, cum casta erant connubia, privata, nec ampliùs volgivaga Venus, & natam ex se prolem agnoscebant, tum Humanum genus olim durum cœpit mollescere, nam Ignis effecit ut Corpora alsia frigus sub dio minùs valerent pati: Venus deinde & connubia diminuerunt vires, & Pueri blanditiis suis ferociam Parentum emolliebant: Tunc qui casas vicinas possidebant cœperunt inter se jungere amicitiam, & à vi & injuriis abstinere; Pueros etiam & mulieres misericordiæ mutuò commendârunt, cum nutu, gestu, voceque inarticulata significârunt, æquum justumq; esse infirmorum omnium misereri: Licet verò inter omnes mutua non potuerunt esse Fœdera, bona tamen magnaque pars hominum amicitiam piè colebant, aliàs tum totum genus Humanum fuisset peremptum, neque in hodiernum diem durasset illius propago. At Natura coëgit varios linguæ sonos mittere, (vocem articulare) & Utilitas verba docuit, & rebus nomina imposuit: Non aliter ac jam ipsa

EtMulier conjunctaViro concessit in unum: 1010
Castaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita sunt, Prolemque ex se videre creatam:
Tum genusHumanum primùm mollescere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita jam possent cœli sub tegmine ferre: 1015
Et Venus imminuit vireis, Puerique parentum
Blanditiis facilè ingenium fregêre superbum.
Tunc & amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter se nec lædere, nec violare:
Et pueros commendârunt, muliebreque sæclum 1020
Vocibus, & gestu, cùm balbè significarent,
Imbecillorum esse æquum misererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona, magnaque pars servabant fœdera casti:
Aut genus Humanum jam tum foret omne peremptum, 1025
Nec potuisset adhuc perducere sæcla propago.
At varios linguæ Sonitus Natura subegit
Mittere, & Utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longè ratione, atque ipsa videtur

NOTÆ.

Procellæ & Tempestates affligebant: Inde paullatim fractæ istorum vires; Inde domos struxerunt, quibus sese continentes privata Venere utebantur, & Natorum blanditiis assueti mansuetudinem induebant. Deinde Pellibus contra Cœli inclementiam usi, & post repertum Ignem ita erant emolliti, ut Fœdera & Amicitiam inire, à vi & injuriis abstinere necessarium foret, si ipsi salvi esse vellent; Ita tandem concordia conservatum est humanum genus. V. 18.

1014. *Alsia Corpora.*] Sunt autem *Alsii* & *Alsiosi*, qui frigus ferre non possunt, Varro, lib. II. de Re rustica, cap. 3. de Capris. *Stabulantur pecus meliùs, ad hibernos exortus si spectat, quòd est* Alsiosum. *Lambinus.*

1021. *Balbè.*] Quippe qui nondum expeditè loqui didicissent, Sermone minimè adhuc constituto. *Faber.*

1027. *At varios linguæ sonitus,* &c.] Sed quo modo Fœdera inter Homines (Mutum & turpe pecus) qui sentire forsan potuerunt, at quæ sentiebant effari nondum didicerant? Respondet *Lucretius*, Homines istos primos suæ facultatis fuisse conscios, & ut unaquæque res sibi objecta Dolorem, Gaudium, Metum, &c. excitabat, diversos sonos expressisse; id enim cogebat Natura, & idem faciunt Aves, Equi, Canes, omnia denique Animalia quæ respirant. Hoc verò modo *balbè* tantùm, v. 1021. significabant: Nondum instituta erant commercia, neque nisi Rebus nomina imponerentur institui potuerunt: Igitur unusquisque Hominum Utile sibi aliisque fore sensit certa Rebus nomina assignare: Ita omnibus, qui eodem fœdere erant juncti, de iisdem vocabulis inter se convenit, & Rerum nomina expressit Utilitas. Quod verò dicat aliquis, (non tantùm Pythagoram, & Platonem, sed & sacram Mosis Historiam mihi videtur convellere) unum, viz. Hominem rebus omnibus nomina dedisse, illud ineptum prorsus & absurdum. Hæc, v. 63.

Protrahere ad gestum Pueros infantia linguæ, 1030
Cùm facit, ut digito, quæ sint præsentia, monstrent.
Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti,
Cornua nata priùs vitulo quàm frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli Pantherarum, scymnique Leonum 1035
Unguibus, ac pedibus jã tum, morsuq; repugnant,
Vixdum cùm ipsis sunt dentes unguesque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, & à pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare Aliquem tum nomina distribuisse 1040
Rebus, & inde Homines didicisse vocabula prima,
Desipere 'st: nam cur Hic posset cuncta notare
Vocibus, & varios sonitus emittere linguæ,
Tempore eodem Alii facere id non quisse putétur?
Præterea, si non Alii quoque vocibus usi 1045
Inter se fuerant: unde insita notities est
Utilitatis, & unde data 'st Huic prima potestas,
Quid vellet facere, ut scirent, animoque viderent?
Cogere item plureis Unus, victosque domare
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent: 1050
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid facto esset opus, faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent ampliùs aureis
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
Postremò, quid in hac mirabile tantopere est re, 1055
Si genus Humanum, cui vox, & lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret,

linguæ infantia (loquendi impotentia) pueros ad gestum provocat, cùm cogit ut digito monstrent res præsentes, & sibi objectas. Nam unusquisque conscius est illius facultatis quæ sibi inest, & qua possit uti. Priusquam Cornua nata frontibus Vitulorum extent, Illis Irati feriunt, & impetum faciunt: At Pantherarum & Leonum Catuli unguibus, pedibus & dentibus se defendunt, cùm Ungues & Dentes vix sint ipsis nati: Denique videmus omnes Volucres, adhuc implumes alas suas movere, tremulumque ab iis petere auxilium. Proinde putare unum aliquem hominem rebus imposuisse nomina, & inde prima vocabula accepisse Homines, id quidem absurdum est: Cur enim Hic homo vocem articulare, & nomina rebus imponere possit, alii autem eodem tempore illud non potuisse crederentur? Præterea, si Alii quoque non usi fuerunt vocibus inter se, unde isti cognoverint vocum utilitatem? aut quo modo potuit ille qui primus rebus nomina imposuit efficere, ut alii scirent & intelligerent quid vellet? Ille enim Unus non potuit multos subigere, & subactos cogere ut rerum nomina vellent discere; neque ullo modo potuit docere, & demonstrare hominibus non audientibus quid facto opus sit: neque enim æquo Animo ferrent, neque ullo modo paterentur aures suas insolito & non intellecto clamore & vocibus frustra obtundi. Postremò, Quid est quod miremur, si Homines quibus Vox & Lingua competit, res diversas & à se diverso modo perceptas diversis nominibus notarent:

NOTÆ.

1030. *Infantia linguæ.*] Juvenalis, Sat. x.

Madidi Infantia *Nasi.*

Sed Infantiam linguæ rectè interpretari videor.

1037. *Vixdum cum ipsis.*] Gifanius, *Vix etiam, cum*, &c. Lambinus,

Vix dum etiam cum, vel *Vix dum eis cum.*

1039. *Tremulum auxiliatum.*] Propter tremulum Alarum motum.

1055. *Postremò, quid in hac*, &c.] Si enim nomina ipsa per sese cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent, atque ex sola pronuntiatione trium quatuorve Syllabarum singularis aliqua cognitio pararetur, sanè mirandum foret; sed cùm ab Usu, Usus autem à temeritate, fortuna, commoditate, interdum & à Popelli imperitia, &c. pendeat, nihil sanè mirabile est, quod ait Lucretius. *Faber.*

Cùm Pecudes mutæ, cùm denique sæcla Ferarum
Dissimileis soleant voces variasque ciere,
Cùm Metus, aut Dolor est, & cùm jam Gaudia glifcunt? 1060
Quippe etenim id licet è rebus cognoscere apertis.
Inritata canum cùm primùm magna Molossûm
Mollia ricta fremunt duros nudantia denteis:
Longè alio sonitu rabie distracta minantur:
Et cùm jam latrant, & vocibus omnia complent, 1065
At catulos blandè cùm lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus:
Longè alio pacto gannitu vocis adulant:
Et cùm deserti baubātur in ædibus, aut cùm 1070
Plorantes fugiunt summisso corpore plagas.
Denique non Hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi Equus florenti ætate juvencus
Pinnigeri sævit calcaribus ictus Amoris;
Et fremitū patulis sub naribus edit ad arma: 1075
Ac cùm sis aliàs concussis artubus hinnit?
Postremò, genus Alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque Ossifragæ, Mergique marinis
Fluctibus in salsis victum vitamque petentes,
Longè alias alio jaciunt in tempore voces, 1080
Et cùm de victu certant, prædaque repugnant:
Et partim mutant cum tempestatibus unà
Raucisonos cantus, Cornicum ut sæcla vetusta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur & imbreis
Poscere, & interdum ventos aurasq; vocare. 1085
Ergo, si varii sensus Animalia cogunt,
Muta tamen cùm sint, varias emittere voces:

Cùm ipsæ mutæ (orationis expertes) pecudes, cùm Feræ etiam diversas & dissimiles voces soleant emittere cùm metuunt, cùm dolent, & cùm voluptate afficiuntur: & hoc quidem frequens docet experientia. Cùm primùm læti mollesque rictus Canum Molossorum irritati fremunt, à duris dentibus diducti, eosque nudos relinquentes, minantur Sonitu longè diverso ab eo quem emittunt, cùm ingenti latratu complent loca omnia. Verùm cùm Catulos suos lingua blandè lambere conantur, aut ubi eos pedibus molliter movent, & petentes morsu imitantur teneros haustus dentibus suspensis, diverso planè modo voce sua adulantur, ac cùm Soli in domibus relicti baubantur, (latrant) aut cùm inclinato & in terram demisso corpore ictus imminentes plorantes vitant. Denique nonne item videtur Hinnitus differre, cùm equus juventute vigens inter Equas furit stimulis allati Amoris ictus, vel cùm in pugnam ruituras è patulis naribus hinnitum edit, & cùm alias propter causas artibus concussis hinnit? Postremò diversa Avium genera, Accipitres, Ossifragæ, & Mergi qui in Mari vivunt, omni alio tempore voces emittunt longè diversas ab illis quas edunt, cùm de victu certant, & pro præda pugnant. Pro diversa etiam Cœli temperie diversos edunt raucos sonos ut longæva gens Cornicum, & Corvorum turba, quando dicuntur Aquam & Imbres poscere, & interdum ventos & procellas vocare. Ergo, si varii affectus, & diversæ rerum perceptiones cogunt Animalia etiam muta nec voce Articulata prædita, varias & diversas voces emittere,

NOTÆ.

1063. *Ricta.*] Ut lib. IV. *Volta* pro *Vultus*: Et lib. VI. v. 1193. *Inhorrebat Rictum.* *Fremunt* autem rectè legitur, nec admittendum est Nonii *Tremunt*, rejiciendum verò, licet mille Codd. exhibeant, Gifanii *Premunt.*

1067. *Morsuque petentes.*] Alii, *Patente.* Certant etiam Grammatici utrùm *Lactant*, an *Jactant* legeretur. In sequenti versu pro *Teneros*, Faber, *Veros.* Negligo.

1075. *Ad arma.*] Alius forsan istarum vocum sensus, sed turpiculus.

1076. *Sis.*] Suis; ut lib. III.

Lumina Sis *oculis etiam bonus Ancu' reliquit.*

1085. *Ventos aurasque vocare, & imbres poscere.*] Inde Virg. 1. Georg.

Tum Cornix plena pluviam vocat *improba voce.*

Quantò

Quantò mortaleis magis æquum'st tum potuisse
Dissimileis alia, atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne fortè requiras: 1090
Fulmen detulit in terras mortalibus Ignem
Primitùs: Inde omnis Flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
Fulgere, cùm cœli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen cùm ventis pulsa vacillans 1095
Æstuat in ramos incumbens arboris Arbor,
Exprimitur validis extritus viribus Ignis:
Et micat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus Ignem. 1100
Inde Cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atqua æstu victa per agros.
Inque dies magis hi victum vitamque priorem
Commutare novis monstrabant rebus, & igni, 1105
Ingenio qui præstabant, & corde vigebant.
Condere cœperunt urbeis, arcemque locare
Præsidium Reges ipsi sibi, perfugiumque:
Et pecudes, & agros divisere, atque dedere
Pro Facie cujusque, & Viribus, Ingenioque. 1110
Nam Facies multùm valuit, viresque vigebant:
Posteriùs Res inventa'st, Aurumque repertum,

quantò verisimilius est Homines tum potuisse res diversas diversis vocibus notare? Ne verò de Igne nimis solicitus sis, Fulmen primò ignem detulit in terras Hominibus, & inde accensa est omnis ista quæ per totum orbem distribuitur flamma: Nam multa videmus à flammis cœlestibus accendi cùm regio aliqua Cœli multos ignes emisit: Et cùm ramosa Arbor huc & illuc validis ventis agitata in alterius Arboris ramos incumbens calorem colligit, vehementi ista agitatione extritus Ignis exprimitur, interdum etiam fervida flamma splendet, dum rami stirpesque arborum inter se mutuò teruntur: Quorum utrumque (Fulmen, viz. & istæ arbores attritæ) dedisse potest ignem Hominibus. Deinde cibum coquere, & calore Ignis emollire alimentum Sol docuit, videbant enim multa per Agros (fructus, viz. & fruges) Solis radiis mitia & matura fieri. Et qui ingenio præstabant & Sagaces erant nova quotidiè alimenta, novosque præparandi modos Igne adjuti demonstrabant. Reges ipsi cœperunt Urbes condere, & Arcem locare Sibi præsidium, & quò se recipiant cùm Alii invadant. Pecudes etiam, Agrosque partiti sunt, singulisque portio assignata, prout Forma, Viribus, aut Ingenio præstabant: Tum enim Forma & Vires in maximo honore erant. Postea Divitiæ Aurumque inventum est,

NOTÆ.

1090. *Illud in his rebus*, &c.] Suprà Ignis mentionem fecit, v. 1009. Jam verò, v. 17. docet Ignem vel Fulmine in Terras delatum, vel ex arboribus Vento jactatis ramisque inter se contritis natum primò se Mortalibus exhibuisse; Illius autem ministerio ad præparandos cibos Homines fuisse usos, quoniam observaverant Solis calore mitiores fieri, & sibi aptiores fructus: Inde alius Victus, alia vivendi Ratio, quam invenit ingeniosa Luxuries.

1098. *Et micat.*] Gifanius: *Emicat.*

1099. *Mutua.*] Ita, lib. II.

——— *Mortales* mutua *vivunt.*

1107. *Condere cœperunt Urbes*, &c.] Ut communi saluti meliùs consultum foret, summa potestas defertur Uni, quem Forma, Ingenio, aut Viribus præstantem, & planè Regem effecerat Natura: Ille Urbes, Ille Arces condidit, Sibi Subditisque suis ab Hostium injuriis præsidium: Illius arbitrio agebantur omnia, & O fœlix Humanum Genus sub tali Principe! Sed subitò corrupit Avaritia, evertit omnia Ambitio, & ita hodiè dominantur, ut si vivere velis, rerum publicarum administrationem fuge; Difficulter enim obtinetur imperium, & difficiliùs retinetur: Pro voluptatibus curas affert & molestias, instabile denique & infirmum est. Invidia & insidiis undique petitum. Sed quid moneo? Semper rapuit, semperque rapiet Homines,

Ventoso Gloria curru. Hæc, v. 28.

1111. *Viresq; vigebant.*] Faber, *Vigentes.*

Quod facilè & Validis, & Pulchris dem sit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quamlibet & fortes, & pulchro corpore creti. 1115
Quòd siquis vera vitam ratione gubernet,
Divitiæ grandes homini sunt, Vivere parcè
Æquo animo; neque enim 'st unquam pænuria Parvi:
At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
Ut fundamento stabili fortuna maneret, 1120
Et placidam possent Opulenti degere vitam;
Nequicquam: Quoniam ad summum succedere honorem
Certantes, iter infestum fecère viaï.
Et tamen è summo quasi Fulmen dejicit ictos
Invidia interdū contemtim in Tartara tetra: 1125
Ut satiùs multò jam sit parere quietum,
Quàm regere Imperio res velle, & Regna tenere.
Proinde, sive incassùm defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes Ambitionis:
Invidia quoniā seu Fulmine summa vaporant 1130
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cunque:
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore: petuntque
Res ex auditis potiùs, quàm sensibus ipsis:
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quàm fuit antè.
Ergo Regibus occisis subversa jacebat 1135
Pristina majestas soliorum, & sceptra superba;
Et capitis Summi præclarum Insigne cruentum
Sub pedibus Volgi magnum lugebat honorem:

quod Formæ & Viribus facilè Honorem abstulit, nam illius qui Divitiis abundat factionem jam sequuntur, & illi serviunt, qui forma & viribus sunt conspicui. Quòd siquis secundum rectæ Rationis præcepta vitam suam instituerET, Divitiæ grandes sunt homini frugi vivere æquo Animo, nemo enim tam miser quin parvo semper gaudeat. At Homines volunt se esse claros & potentes, ut stabili fundamento fortuna innitetur, & opulenti possint vitam tranquillam agere; Frustra: Nam turba illorum qui summos honores attingere conantur reddidit Iter ad Honores periculosum, & sæpe Invidia tanquam Fulmen dejicit Homines à summo Honoris fastigio in infimam vilissimamque sortem; Ita ut multò melius sit modica fortuna contentum vivere, & quietum parere, quàm imperare, & regnum obtinere velle. Proinde, frustra, nihil enim moror, improbè laborent, luctantes per angustias Ambitionis (Summa enim & quæcunque aliis altiora sunt Invidia seu Fulmine plerumque flagrant) dum alieno ex ore sapiunt, & Honorem & Imperium cupiunt quòd ab aliis tanquam bona laudantur, potiùs quàm quòd ipsi sentiunt: Hic nunc est, semper erit, semperque fuit mos Hominum. Ergò Regibus occisis subversa jacebat pristina Majestas Soliorum, & superba sceptra, & Regii capitis ornamentum Diadema ipsius regis sanguine fœdatum sub pedibus vilis plebis jacebat sine honore;

NOTÆ.

1116. *Quòd siquis vera*, &c.] Lege quæ sequuntur, & fateberis Epicurum providum esse & continentem, ab omni Avaritia & Ambitione alienum, nam utraque curas affert & molestias, neutra promovet fœlicitatem: Hinc ipsius effatum, ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι.

1122. *Quoniam ad summum*, &c.] Diversam ab Aliis, sed veram interpretationem apposuisse videor.

1128. *Sanguine sudent.*] Valdè laborent. Interpretes, quibus credo, quoniam quid meliùs dici possit nondum inveni.

1130. *Invidia quoniam.*] Duos hosce versus, si Libri permitterent, delerem, certè ejectis istis integra foret sententia, quæ illorum interventu luxata videatur.

1135. *Ergò, Regibus occisis*, &c.] Deturbatis Regibus iterum Vis, Injuriæ, Tumultus, & ad pristinam feritatem rediit Hominum vita, tandem placuit Magistratus creare, Leges constituere, & pœnis coërcere injuriosos: Prudenter hoc quidem, nam Metus vehementissima causa est, & Timore Homines maximè continentur. Ne verò quis putet se impunè fœdera violare posse, quoniam clam peccet, nam Garrula est Conscientia, & multi vel Morbo delirantes, vel in Somnis suorum scelerum indicium fecerunt.

Nam

Nam cupidè conculcatur nimis antè metutum.
Res itaque ad summam Fæcem Turbasque redibat, 1140
Imperium sibi cùm, ac summatum quisque petebat.
Inde Magistratum partim docuere creare,
Juraque constituère, ut vellent legibus uti:
Nam genus Humanum defessum vi colere ævum,
Ex inimicitiis languebat; quò magis ipsum 1145
Sponte sua cecidit sub leges, arctaque jura:
Acriùs ex Ira quòd enim se quisque parabat
Ulcisci, quàm nunc concessum'st Legibus æquis;
Hanc ob rem 'st Homines pertæsum vi colere ævum:
Unde Metus maculat pœnarum præmia vitæ. 1150
Circumretit enim Vis atque Injuria quemque,
Atque, unde exorta 'st, ad eum plerumq; revertit;
Nec facile'st placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etsi fallit enim Divûm genus Humanumque, 1155
Perpetuò tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multi per Somnia sæpe loquentes,
Aut Morbo delirantes procràxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.
Nunc quæ causa Deûm per magnas Numina genteis 1160
Pervolgârit, & ararum compleverit urbeis,
Suscipiendaque curârit sollennia sacra,

Quicquid enim olim maximè timebat Vulgus jam dejectum summa cum voluptate calcat. Imperium igitur ad infimam plebem vilemque turbam rediit, dum unusquisque regnum affectabat, & acquirere studebat. Inde Magistratus instituere quidam, ingenio & virtute præstantes alios docuerunt, & leges condiderunt, secundum quas vitam suam agerent. Nam genus humanum omnia vi odio & inimicitiis agere tædebat, ideoque libentius sese legibus subjecit, & jure uti constituit: Quòd enim unusquisque injuria lacessitus & ira percitus acriorem vindictam sumere, quàm nunc leges æquæ permittunt, parabat, ideo Homines tandem tædebat omnia agere vi, quippe inde natus Timor, perpetuusque metus omnes vitæ voluptates contaminat & inficit. Vis enim & Injuria ununquemque circumretit, & in eum, à quo primùm exorta est, recidit, neque ille securam tranquillamque vitam, facilè agat, qui communia pacis fœdera facinore sceleréque suo violat: Nam licet Deos Hominesque lateat, timere tamen debet ne aliquando foret palam, nam multi sæpe per somnia loquentes aut morbo delirantes facinora diu celata indicâsse dicuntur & in medium protulisse. Nunc quæ causa Deos per totum Terrarum orbem agnosci fecit, & urbes aris implevit, & solennia instituit sacra quæ nunc ubique in usu sunt,

NOTÆ.

1139. *Metutum.*] Vox Antiquis nota.

1141. *Summatum.*] Summum gradum, aut summos honores.

1142. *Docuere.*] Forsan, *Didicere.*

1150. *Unde metus maculat.*] Apertior trium horum versuum sententia, si invertatur illorum ordo,

Circumretit enim vis atque injuria quemque,
Atque unde exorta est ad eum plerumque revertit,
Unde metus, &c.

1158. *Procràxe.*] Verbum originis Græcæ, à κράζω, ἔκραγον, unde Poeta finxit τὸ procrago, *Faber:* Alii, *Protràxe* pro Protraxisse.

1160. *Nunc quæ causa,* &c.] A primo Hominum ortu Religio, & Deorum metus; Unde verò ista Numinum notities? à Simulachris quibusdam, è Diis ipsis (quibus quasi Corpus & quasi Sanguinem attribuit Epicurus) profluentibus, an fortuitò natis incertum est. Ista autem Simulachra perpetuo in mentes Hominum tam vigilantium quàm dormientium incursu efficiebant, ut conjicerent Homines extare alicubi ipsis consimiles naturas, Intelligentiæ capaces, quippe Membra movere, & loqui Simulachra videbantur: Immortales etiam quoniam eadem semper Simulachrorum forma, & immensa illorum Virtus, v. 4. Beatas denique, quoniam neque Metu Mortis nec Periculis erant vexatæ, & nunquam lassatæ æterno quasi otio fruebantur. v. 4.

" Quæ

"Quæ nunc in magnis florent sacra rebu' locisque:
Unde etiam nunc est Mortalibus insitus Horror,
Qui delubra Deûm nova toto suscitat orbi 1165
Terrarum, & festis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile'st rationem reddere verbis.
Quippe etenim jam tum Divûm Mortalia sæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis mirando corporis auctu. 1170
His igitur sensum tribuebant, propterea quòd
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie præclara, & viribus amplis:
Æternamque dabant vitam, quia semper eorum
Suppeditabatur facies, & forma manebat, 1175
(Et manet omnino) & quòd tantis viribus auctos
Non temerè ulla vi convinci posse putabant.
Fortunisque ideo longè præstare putabant
Quòd mortis timor haud quemquã vexaret eorũ,
Et simul in somnis quia multa, & mira videbant 1180
Efficere, & nullum capere ipsos inde laborem.
Præterea, Cœli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis:
Ergo perfugium sibi habebant omnia Divis 1185
Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.
In Cœlòque Deûm sedes, & templa locàrunt,
Per cœlum volvi quia Sol, & Luna videntur:
Luna, Dies, & Nox, & noctis Signa severa,
Noctivagæque faces cœli, Flammæque volantes, 1190

Et sine quibus nullum facinus egregium suscipitur: Unde etiam metus iste Deorum, qui nunc nova templa per totum Orbem Terrarum extruit, festosque dies instituit, Homines invasit docere, & carmine explicare non adeo difficile videtur. Quippe tum Homines præclara Deorum Simulachra animo vigilante percipiebant, In somnis autem ista Simulachra majora videbantur, & augustiora. His autem Sensum tribuebant, quoniam membra movere videbantur, vocesque minaces mittere augustæ formæ amplisque viribus convenientes: Æternam insuper illis attribuebant vitam, quia forma eorum semper exhibebatur, & eadem manebat; (& profectò manet) & quia putabant Deos tantis viribus esse auctos, ut nulla vi nulloque impetu diffringi possint: Ideo autem fœlicissimos putabant, quòd metus Mortis eos non vexaret, & quoniam in Somnis videbant illos multa miraque efficere, minimè tamen delassari. Præterea, videbant Solem, Lunam, & Sidera, varia etiam annorum tempora ordine certo verti, quibus autem causis id fieret cognoscere non potuerunt; Ideo ad Deos fugiebant, omniaque illorum numine flecti & gubernari crediderunt. Denique Deorum sedes domosque in Cœlis locaverunt, quoniam Sol & Luna videtur volvi per Cœlum, Luna, inquam, Dies, & Nox, & Stellæ, Meteora etiam ignita,

NOTÆ.

1163. *Quæ nunc in magnis*, &c.] Hic Versus vel Spurius est, vel extra omnem medendi spem jacet, sensus enim illius esse debuerat,

Quæ nunc in cunctis fumant arisq; focisque. Faber. At sanus videtur Versus & integer.

1176. *Et manet omnino, & quod.*] Alii, *Et tamen omnino, quos:* Qui quid velint ipsi videant. Alii, *& manet omnino, quos:* Id est, Necesse ut maneat illorum forma quos, &c.

1182. *Præterea, Cœli rationes*, &c.] Si aliam Religionis originem requiras: En causarum naturalium ignorantiam! V. 11. Nam cùm Siderum conversiones, vicissitudines Tempestatum, Grandinem, Nivem, Ventos denique, Fulmenque viderint Homines, neque quo modo hæc fierent explicare potuerunt, fugiebant ad Deum, nam constantes Siderum motus cui potiùs quàm sapienti gubernatori attribuerent? Et ubi illius sedem aptiùs quàm in Cœlo collocarent, unde Nix, Grando, Fulmen, &c?

1182. *Cœli rationes.*] *Ratos Cœli motus:* Sæpe Lucretius, & meliùs quàm, *Cœli regiones.*

1189. *Signa severa.*] Alii, *Serena.*

Nubila, Ros, Imbres, Nix, Venti, Fulmina, Grando,
Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum.
O genus infelix humanum! talia Divis
Cùm tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
Quantos tum gemitus Ipsi sibi, quantaque nobis 1195
Volnera; quas lacrymas peperêre minoribu'nostris.
Nec Pietas ulla'st velatum sæpe videri
Vertier ad Lapidem, atq; omneis accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, & pandere palmas
Antè Deûm delubra, nec aras sanguine multo 1200
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed magè pacata posse omnia mente tueri.
Nam cùm suspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem Solis, Lunæque viarum, 1205
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquæ fortè Deûm nobis immensa potestas
Sit vario motu quæ candida sidera verset.
Tentat enim dubiá mentem rationis egestas, 1210
Ecquænam fuerit Mundi genitalis origo:
Et simul, ecquæ sit finis, quoad mœnia Mundi,
Et tanti motus hunc possint ferre laborem:

Nubila, Ros, Imbres, Nix, Venti, Fulmina, Grando, rapidum denique Tonitru furens murmure horribili. O Infelix humanum genus quando talia facta Diis attribuit, eosque Iræ capaces esse docuit! quantos tum sibi gemitus, quantas nobis miserias, quas denique Posteris nostris lachrymas, conciliàrunt! Nec profectò Pietas est ulla velato capite ad Lapidem videri sæpe verti, accedere ad omnes aras, humi prostratum procumbere, manus pandere ante Deorum delubra, nec multo Animalium quadrupedum Sanguine aras spargere, nec vota votis nectere, sed potiùs profectò Pietas est intrepida & tranquilla mente posse spectare omnia: Nam cùm spectemus Cœlum latumque æthera stellis micantibus ornatum, & Solis Lunæque cursus contemplemur: Tunc illa cura, quæ aliis malis oppressa jacebat in pectore sopita, caput suum expergefactum attollere incipit, an, viz. fortè sint Dii immensa potestate præditi, qui Solem, Lunam & Sidera vario motu versent & gubernent. Cùm etiam rerum causas non habemus clarè perspectas, dubitamus an Mundus unquam incœpit esse, an aliquis etiam certus sit finis, quousque Mundi mœnia durare possint, & tanti motus laborem ferre:

NOTÆ.

1192. *Murmura magna minarum.* Per quæ Dii videntur Hominibus minari, & terrorem inferre.

1193. *O genus infelix Humanum!*] Opinio de Providentia, si Epicuro credimus, unica est causa Solicitudinis illius, quæ vitas Hominum affligit, atque hæc Sententia, v. 24. qui sequuntur, explicatur. Ab illa autem Opinione Vulgi vana & inepta Superstitio, quæ nulla est erga Deos Pietas: Qui verè Pius, scipsum respicit, explorat Naturæ vires, ut omnia intelligat, nihil admiretur; Inde enim fit ut Siderum motus, & alia Naturæ phænomena intrepidus spectaret, dum omnia fieri sine Deorum interventu noverit: Nam Pietatis Mater (Papicolam crederes Lucretium) Ignorantia. *Horat.* Ep. 6. lib. I.

Nil admirari propè res est una Numici,
Solaque quæ possit facere, & servare beatum:
Hunc Solem, & Stellas, & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent:

Alius,

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
————Strepitumque Acheruntis avari
Subjecit pedibus.

1197. *Velatum sæpe videri*, &c.] Romani velato capite & circumacto dextrorsum Corpore Deos (Lapides) venerabantur: vid. *Plutarch.* ῥωμαϊκὰ, & Vitam Marcelli: & Interpretes *Minutii Fælicis*, pag. 12.

1208. *Ecquæ fortè Deum nobis.*] Pro *Nobis* Faber substituit, *Endo polis*, In Cœlis. Sed ista audacior est conjectura, & *Tibi, Sibi, Vobis, Nobis*, &c. pro libitu inserebant veteres Poëtæ.

1213. *Et tanti motus hunc possint ferre.*] Alii, *Taciti:* Sed sive *Taciti* sive *Tanti* legas, perinde est; Rectè autem leges,

Hunc *tanti motus possint* sufferre *laborem.* Faber.

An Divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu, 1215
Immensi validas ævi contemnere vireis.
Præterea, cui non animus formidine Divûm
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili cùm plaga torrida Tellus
Contremit, & magnum percurrunt Murmura cœlum? 1220
Non Populi, Gentesque tremunt? Regesque superbi
Conripiunt Divûm perculsi membra timore,
Ne quod ob admissum fœdè, dictumve superbè
Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum?
Suma etiam cùm vis violenti per mare venti 1225
Induperatorem classis super æquora verrit,
Cum validis pariter Legionibus, atque Elephantis:
Non Divûm pacem votis adit? ac prece quæsit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequicquam: quoniam violento turbine sæpe 1230
Conreptus nihilo fertur minùs ad vada lethi:
Usqueadeo res humanas Vis abdita quædam
Obterit, & pulchros Fasceis, sævasque Secureis
Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.
Denique sub pedibus Tellus cùm tota vacillat, 1235
Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur:
Quid mirum si se temnunt Mortalia sæcla?
Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
In rebus vireis Divûm, quæ cuncta gubernent?
Quod superest, Æs, atque Aurum, Ferrumque repertu 'st, 1240
Et

An æternitate à Diis donata perpetuo motu versari possint, & immensi ævi vires sustinere illæsa & infracta. Præterea, Cujus Animus metu Deorum non percellitur? cujus artus non contrahuntur, quando horrendo ictu fulminis exusta Terra tremit, & fremens Tonitru percurrit Cœlum? Nonne Populi & Gentes, magnique Reges timore Deorum perculsi contremiscunt, Soliciti ne jam adsit grave tempus solvendi pœnas propter facta turpiter commissa vel superbè dicta. Cùm etiam vehemens impetus procellæ Classis Imperatorem cum validis suis Legionibus & Elephantis rapit per mare, nonne Ille votis omnibus Deos sibi propitios reddere conatur, multaque prece tranquillum mare & ventos secundos pavidus exposcit? Frustra: quoniam sæpe violenta procella fertur in Brevia perniciosa, & ad saxa alliditur, æquè ac si nullas preces fudisset: Vis aliqua occulta res humanas ita obterit, pulchros fasces sævasque secures (omnia imperii Insignia) calcare videtur, & ludibrio habere. Denique cùm tota Terra sub pedibus nostris tremit, cùm urbes quassatæ cadunt, vel inclinata mœnia ruinam minantur: Quid mirum si Homines de seipsis non magnificè sentiant, sed existimant Infinitam esse quandam in Diis potentiam quæ omnia dirigat & gubernet? Quod superest, Æs, Aurum, Ferrum,

NOTÆ.

1217. *Præterea, cui non, &c.*] Alia denique Religionis causa est Timor, v. 23. Procellis, Terræ-motu, aliisque maximis malis, quæ nulla sua vi, nulla arte aut industria eluctari possunt, Homines attoniti Potestatum invisibilium opem & auxilium implorabant: Inde Preces & Vota, &

Primus in orbe Deos fecit timor.

At quid valent Vota? sævit Ventus, preces simul & vela rapit, nec magis audiunt Numina quàm Tempestas: Casu feruntur, rapiuntur omnia.

1218. *Conrepunt.*] Translatio mirabilis & audax, ideo quidam legendum censent, *Horrescunt.*

1237. *Se temnunt.*] Suæ, Viz. imbecillitatis conscii.

1240. *Quod superest, Æs, &c.*] Prima Metallorum Inventio & Usus, quo denique in honore & pretio singula erant, versibus 40. explicatur: Inventio ad Sylvarum exustionem, factamque exinde Metallorum colliquationem refertur, v. 18. Combustis enim (quo modo exortum fuit istud incendium nihil attinet) Sylvis, liquefacta quæ in Terræ venis dispersa jacebant Metalla in

unam

Et simul Argenti pondus, Plumbique potestas:
Ignis ubi ingenteis sylvas ardore cremârat
Montibus in magnis, seu cœli fulmine misso,
Sive quòd inter se bellum sylvestre gerentes,
Hostibus intulerant ignem formidinis ergo; 1245
Sive quòd inducti Terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, & pascua reddere rura:
Sive Feras interficere, & ditescere præda:
Nam Fovea, atque Igni priùs est venarier ortum,
Quàm sepire Plagis saltum, Canibusq; ciere. 1250
Quicquid id est, quacunque è causa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, & terram percoxerat igni,
Manabat venis ferventibus in loca terræ
Concava conveniens Argenti rivus & Auri, 1255
Æris item & Plumbi; quæ cùm concreta videbant
Posteriùs claro in terris splendere colore,
Tollebant nitido capti, levique lepore:
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique, 1260
Tum penetrabat eos, posse hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, & faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo;
Ut sibi tela parent, sylvasq; excidere possint, 1265
Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,

Argentum, & Plumbum tum inventa sunt cùm in magnis montibus Ignis ingentes sylvas combusserat, sive ille Ignis ortus sit è misso cœli fulmine, sive quòd Homines in sylvis pugnantes accendebant istum ignem quo terrerent Hostes; sive quòd bonitate Terræ inducti pandere Agros fertiles & rura pascua efficere, sive feras interficere, & præda frui volebant: Nam fovea atque Igne venabantur, antequam sylvam retibus circumdare, & ciere canibus noverunt. Quicquid verò id sit cùm quacunque è causa ortus iste Ignis sylvas ab imis radicibus Horrendo sonitu consumserat, & Tellurem percoxerat, rivus Argenti, Auri, Æris, & Plumbi è venis Terræ ferventibus ebulliit, & in cava Telluris loca confluxit: Quæ metalla ita in unam massam collecta cùm postea viderunt Homines claro colore in terris fulgere, tollebant lævore massæ, & nitido splendore capti; observantes insuper illa esse formata ea figura qua cava erant loca in quibus jacebant: Inde conjiciebant posse hæc eadem metalla Igne resoluta in quamlibet formam speciemque rerum decurrere, & formando in acuta & tenuia prorsus mucronum fastigia duci (acui) posse, ita ut ex iis sibi facerent instrumenta, quibus sylvas excidere, trabes lævare, dolare, & radere,

NOTÆ.

unam Massam confluebant; quam cùm lævem splendidamque Homines viderint, tollebant, experturi cui usui res ista tam lævis & nitida inserviret. Cùm verò observaverint Massæ illius figuram conformem esse figuræ istius lacunæ seu foveæ in quam confluxerat, concludebant eadem Metalla Igne iterùm resoluta in quamlibet formam duci, ita denique attenuari posse, ut Mucronem accipiant & Acumen. Inde è quolibet Metallo Instrumenta faciebant, quibus Sylvas exciderent, Tigna Trabesque perforarent, &c. Quoniam verò Aurum & Argentum faciliùs obtundebantur, quia molliora; Ideo primis istis Hominibus Æs videbatur pretiosius, quòd utilius: Neque Naturam sequuntur inficeti isti Homines, qui Auro & Argento inutilibus Metallis stupent, Æs & Ferrum utiliora negligunt. v. 21.

1242. *Ignis ubi*, &c.] Idem narrat Posidonius apud Strabonem, lib. III. de Mineris Turditaniæ sive Andalusiæ, Athenæus, lib. VI. cap. 4. Aristoteles de Mirabilibus Auscul. & Diodorus Siculus.

1252. *Altis.*] Meliùs quàm *Altas*: Nam *Altæ* radices in Venas Metallorum descendunt.

1265. *Sylvasque excidere.*] Quidam non absurdè, *Quibus sylvas cædere*: In sequenti versu sive legas,

Materiem lævare, dolare, &c.

sive,

Materiamque dolare, & lævia reddere, &c. perinde est.

Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minùs Argento facere hæc Auroque parabant,
Quàm validi primùm violentis viribus Æris:
Nequicquam: Quoniam cedebat victa potestas, 1270
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis Æs, Aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum,
Nunc jacet Æs, Aurum in summum successit honorem:
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum, 1275
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
Porro aliud succedit, & è contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, & miro'st mortaleis inter honore.
Nunc tibi quo pacto Ferri natura reperta 1280
Sit, facile'st ipsum per te cognoscere, Memmi,
Arma antiqua, Manus, Ungues, Dentesq; fuerunt,
Et Lapides, & item sylvarum fragmina Rami,
Et Flammæ, atque Ignes postquam sunt cognita primùm:
Posteriùs Ferri vis est, Ærisque reperta: 1285
Et prior Æris erat quàm Ferri cognitus usus:
Quò facilis magis est natura, & copia major.
Ære solum terræ tractabant, Æreque belli

terebrare etiam, pertundere, & perforare possint: Atque ad hæc omnia præstanda Aurum & Argentum non minùs quàm durum Æs formabant: Frustra autem, num obtundebatur Molle Aurum & Argentum, istiusmodi laboribus inidoneum; Tum Æs magis in pretio erat, Aurumque hebes & obtusum tanquam inutile metallum spernebatur; Nunc spernitur Æs, & in summum honorem successit Aurum: Usque adeo volubilis ætas rerum tempora commutat, quod fuit in pretio spernitur, & vilescit, aliud verò modò contemptum in summum honorem evehitur, indies magis magisque appetitur, illud laudibus celebrant Homines, & vehementer admirantur. Nunc, O Memmi, Tibi ipsi licet conjicere, neque explicatione opus, quo pacto Ferrum sit inventum: Antiqua Hominum Arma erant Manus, Ungues, Dentes, Lapides, fragmina Sylvarum Rami, & Flammæ atque Ignes postquam cognita sunt mortalibus: Posthac Ferrum atque Æs reperta; Ære autem priùs quàm Ferro utebantur, quoniam major fuit Æris copia, & Æs faciliùs efformatur; Ære colebant agros, Æreis

NOTÆ.

1275. *Volvenda ætas.*] Virgilius, Æn. IX.

Volvenda Dies en attulit ultro.

Volvenda, *Volubilis.* Servius.

1280. *Nunc Tibi quo pacto*, &c.] Cùm Ferri non minùs quàm Æris, Argenti, Plumbique Venæ Sylvarum ignescentium ardore colliquescere videantur; Unde ferè apud Veteres nulla Ferri, plurima autem Æris mentio? Quoniam, v. 16. Æs erat tractabilius Metallum, & major illius copia; Inde Arma primorum Hominum, & Agricolarum instrumenta Ærea; Demum successit Ferrum, induratæ Telluri colendæ, & crescenti indies Hominum feritati aptius Metallum.

1288. *Ære solum Terræ.*] Hesiodus, Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, lib. I. v. 150.

Τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δέ τε οἶκοι,
Χαλκῷ εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

In Ærea ætate. Et Eustathius, ad I. Il. v. 236. χαλκὸν δὲ τὸν σίδηρον λέγει, διὰ τὴν πάλαι χρῆσιν τοῦ χαλκοῦ: &c. His adjungam pauca ex Athenæo, lib. VI. cap. 4. ἱστορεῖ τὰ αὐτὰ καὶ Φανίας, ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ τυράννων· ὡς χαλκῶν ὄντων τῶν παλαιῶν ἀναθημάτων, καὶ τριπόδων, καὶ λεβήτων, καὶ ἐγχειριδίων· ὧν ἐφ' ἑνὸς καὶ ἐπιγεγράφθαι φησίν,

Θάησαί μ', ἐτεὸν γὰρ ἐν Ἰλίου εὐρέϊ πύργῳ
Ἦν, ὅτε καλλικόμῳ μαρνάμεθ' ἀμφ' Ἑλένῃ,
Καί μ' Ἀντηνορίδης ἐφόρει κρείων Ἑλικάων, &c.

Miſcebant fluctus, & volnera vaſta ſerebant,
Et pecus, atque agros adimebant: Nam facilè ollis 1290
Omnia cedebant armatis nuda & inerma.
Inde minutatim proceſſit Ferreus enſis,
Verſaque in opprobrium ſpecies eſt Falcis ahenæ,
Et Ferro cœpere ſolum proſcindere terræ;
Exæquataque ſunt creperi certamina belli. 1295
Et prius eſt reppertum in Equi conſcendere coſtas,
Et moderarier hunc frænis dextraque vigere;
Quàm bijugo curru belli tentare pericla:
Et Bijugo prius eſt, quàm bis conjungere Binos,
Et quàm falciferos inventum aſcendere Currus. 1300
Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni

armis pugnabant, & Vulnera infligebant; pecus & agros adimebant, nam nuda & inerma omnia facilè illis qui armati erant cedebant (in potestatem venerunt.) Inde paullatim Enſis è Ferro conficitur, & Falx Ærea in contemtum abiit; Ferro Agros colere cœperunt, dubiique belli certamina Ferro erant exæquata (Armis ferreis pugnabant.) Prius etiam inventum erat in Equum aſcendere, illum loris ſiniſtra dirigente regere, dextra interim pugnare, quàm belli pericula curru bijugo tentare; Binos etiam Equos prius quàm quatuor jungere, aut Currum falciferum aſcendere, inventum. Deinde Carthaginenſes docuerunt Anguimanos Elephantos turrito Corpore horrendos prælia inire,

NOTÆ.

1289. *Serebant.*] Alii, *ferebant*, id eſt, *Inferebant.* At Tacitus, *Prælia ſerebant:* Livius, *Pugnam ſonſererent.* Plautus, *Pugnos in faciem ſerere.*

1295. *Creperi.*] Dubii, incerti; *Attius, Nunc in re* crepera *quid captas conſilii?*

1296. *Et prius eſt reppertum*, &c.] Alii, *Armatum.* Factam in ſuperiori verſu *Belli* mentionem excipiunt, v. 53. quibus efferæ iſtæ, quas bellicas vocamus, Artes primorum Hominum explicantur: Quod autem ſimplicius & facilius illud prius jure cenſeatur: Ideo ex Equis primùm pugnabant, Equus enim manſuetum Animal, deinde Equos curru jungebant binos, deinde quatuor, iſtoſque currus falcibus armabant: Deinde Feræ in Prælia eductæ, Elephantes ab Afris, à Parthis Leones, Tauri, denique Apri, &c. At quis credet? non ipſe *Lucretius:* quoniam verò in quibuſdam Hiſtoriis talia invenerat, ideò recenſet; falſa veris conjuugens. Quanquam non videantur prorſus incredibilia, nam quid non invenit ingenioſa feritas, aut quodnam genus auxilii rejiciunt deſperantes & oppreſſi Homines?

1297. *Dextraque vigere.*] Dextra pugnare, *Lambinus.* Gifanius *Vegere:* id eſt, incitare, impellere; Quaſi dextra equos Equites impellunt! *Faber* denique *Virgave viere: Vieo* autem eſt *Flecto*, unde *Vimen, Vietor*, & *Vietus:* Unde *Viere Equum*, eſt *Flectere Equum:* Uſus autem Virgæ in moderando Equo longè antiquior debet eſſe quàm Uſus frænorum. Quòd ſi *Armatum* (& quidni *Armatum?*) in priori verſu legatur, tota iſta Fabri emendatio concidet; Nam Equites Armatos Equos ſuos *Virgu vientes* ſecuri rideamus.

1299. *Et Bijugo.*] *Bijugos*, Faber: & fœlicior hæc quidem conjectura: Id eſt, *Inventæ ſunt Bigæ ante Quadrigas.*

1301. *Inde Boves Lucas.*] Ut *Campas* pro *Campanus*, apud Plautum alicubi, ita *Lucas* pro *Lucanus:* Sic autem dicti ſunt Elephantes, quòd eos Romani primùm apud Lucanos viderint in bello adverſus Pyrrhum. *Faber.* Plinius, lib. VIII. cap. 6. *Elephantas Italia primùm vidit Pyrrhi Regis bello, & Boves Lucas appellavit in Lucanis viſos.* Varro tamen, lib. VI. de Ling. Lat. *Luca Bos Elephas, cur ita ſit dicta duobus modis inveni ſcriptum, nam in C. Ælii commentario à Libycis Lucas, & in Virginii commentario à Lucanis Lucas, ab eo quòd noſtri maximam quadrupedem quam ipſi habebant, vocarent Bovem, & in Lucanis Pyrrhi bello primùm vidiſſent apud Hoſtes Elephantos, id eſt, Quadrupedes cornutas (nam quos dentes multi dicunt ſunt cornua) Lucam Bovem appellaſſe: Ego arbitror potiùs Lucas à luce, quòd longè relucebant, propter inauratos regios clypeos quibus eorum tum ornatæ erant Turres.* Frigida interpretatio.

1301. *Turrito corpore.*] Elephantes dorſo Turres geſtabant.

1302. *Anguimanos.*] Proboſcis Elephanti *Manus* dicitur, ſed illa *Manus* inſtar Serpentis; Unde *Anguimani.*

Sufferre, & magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit Discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis: 1305
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentârunt etiam Tauros in mœnere belli,
Expertique Sues sævos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthi præ se misere Leones
Cum ductoribus armatis, sævisq; magistris, 1310
Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere;
Nequicquam: Quoniam permista cæde calentes
Turbabant sævi nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas;
Nec poterant Equites fremitu perterrita equorum 1315
Pectora mulcere, & frænis convertere in hosteis.
Inritata Leæ jaciebant corpora saltu
Undique, & advorsum venientibus ora petebant:
Et nec-opinanteis à tergo diripiebant,
Deplexæq; dabant in terrâ volnere victos: 1320
Morsibus adfixæ validis, atque unguibus uncis.
Jactabantque Sues Tauri, pedibusque terebant;
Et latera, ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis socios cædebant dentibus Apri, 1325
" Tela infracta suo tinguentes sanguine sævi:
" In se fracta suo tinguentes sanguine tela:
Permistasque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam transversa feros exibant dentis adactus
Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant: 1330
Nequicquam: Quoniam à nervis succisa videres

& armatas Hostium turmas turbare. Sic aspera Discordia aliud post aliud, quod in prælio foret horribile hominibus invenit, bellique Terrores indies adauxit. Tauris etiam in pugna usi sunt homines, sævosq; Apros in Hostes mittere conati sunt; & Parthi præ suis turmis validos Leones miserunt cum armatis ductoribus & sævis Magistris qui illos regerent, & catenis retinerent; Frustra: Illi enim Sanguine gustato insanientes tam Suorum quàm Hostium turmas nullo discrimine turbabant, Terrificas capitum cristas undique quatientes: Neque Equites potuerunt Equos suos ferarum fremitu perterritos mulcere, & frænis in Hostem convertere; Leones jam pugna calentes in omnem partem immani saltu sua corpora jaciebant, omnesque obvios tam suos quàm Hostes rapiebant; Ex improviso alios à tergo adorti sunt, & deplexi illos gravi vulnere victos humi sternebant, validis dentibus, atque uncis unguibus adfixi: Tauri jactabant Apros, pedibusque conculcabant, Cornibusque suis latera & ventres Equorum subter hauriebant, ferocesque ad Terram proruebant. Apri autem validis dentibus suos socios occidebant.) sævi tingentes tela infracta suo sanguine. In se fracta suo sanguine tingentes tela.) *Dabantque confusam Equitum Peditumque cladem, Namque Equi transverso saltu sævos dentium ictus declinare conabantur, aut arrecti calcibus auras verberabant; Frustra autem; quoniam sæpe videres illos nervis Crurum ab Apris succisis*

NOTÆ:

1307. *Mœnere.*] Alii, in *Munera*.

1314. *Terrificas*, &c.] Hunc Versum abesse hinc velim, neque enim facilè crediderim cristas Capitibus Leonum annexas, alibi legitur. lib. II. v. 632. sed suo loco, & una voce variat, *Faber*.

1320. *Deplexæque.*] Solutæ, à πλέκω, unde *Implico*, &c. Qui *Depexæ* legunt, id est, *Horridæ*, & locum hunc Terentii afferunt, adeo *depexum dabo*, Somnia somniant. Hæc *Faber* è *Lambino*: Alii *Devexæ*, id est, pronæ & deorsum ruentes: Ego verò *Deplexæ*, alia prorsus significatione; *De* enim auget; Igitur *Deplexæ*, arctè amplexæ, seu implicitæ, postulante sententia interpretor; in versu sequenti, *adfixæ*; & in hoc versu vox *Victos* idem confirmat.

1326. *Tela infracta suo*, &c.] Posteriorem multi, utrumque versum *Lambinus* verutò conficit, nec crudelis ille.

1329. *Exibant.*] Vitabant; Virgilius,
Corpore tela modò, atque oculis vigilantibus exit.

Concidere,

Concidere, atque gravi terram consternere casu.
Sic, quos antè domi domitos satis esse putabant,
Effervìscere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu: 1335
Nec poterant ullam partem redducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc sæpe boves Lucæ ferro malè mactæ
Diffugiunt, fera facta suis cùm multa dedere.
Sic fuit, ut facerent: Sed vix adducor, ut antè 1340
Non quierint animo præsentire, atque videre,
Quàm comune malum fuerat, fœdumq; futurum.
Et magis id possis factum contendere in Omni,
In variis mundis varia ratione creatis,
Quàm certo atque uno terrarum quolibet Orbi. 1345
Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hostes, ipsique perire,
Qui numero diffidebant, armisque vacabant.
Nexilis antè fuit vestis, quàm Textile tegmen:
Textile post ferrum 'st: quia ferro tela parantur: 1350
Nec ratione alia possunt tam lævia gigni
Insilia, ac fusi, & radii, scapique sonantes.

concidere, gravique casu Terram consternere: Ita istas Feras, quas domi mansuetas satisque domitas antè existimabant, in prælium eductas, Vulneribus, Clamore, Fuga, Terrore, Tumultu iterum feroces fieri & immites cernebant: neque potuerunt Homines Feras ruptis catenis effugientes iterum reducere, Omnes enim, cujuscumque generis erant, diffugiebant, ut hodiè frequenter Boves Lucæ ferro malè mactæ diffugiunt, postquam multa damna cladeinque suis magistris intulerunt. Hæ forsan erant primorum Hominum bellandi Artes, vix tamen credere possum quin isti præsentiebant, animoque suo prævidebant, quantas & quàm miserandas clades Feræ tam sibi quàm Hostibus suis inferrent: Et prudentiùs affirmare possis Hæc aliquando fuisse facta in Universo, in variis Mundis varia ratione factis, quàm in aliquo uno & certo Terrarum orbe. Quicunque autem feris usi sunt, ideo non utebantur quia sperabant se illarum ope Hostes suos superare posse, sed quia damna Hostibus inferre, ipsique de sua salute desperantes perire voluerunt, quoniam erant numero inferiores, nec armis satis instructi. Vestis autem Nexilis fuit antè quàm Textilis: Textilis enim post ferrum inventum primò extitit, quia Textoria instrumenta ferro parantur, neque sine ferro possunt fieri Lævia Insilia, Fusi, Radii, & sonantes Scapi.

NOTÆ.

1338. *Ut nunc sæpe boves Lucæ.*] Lucæ boves, Elephantes, quos in Spectaculis (si ulli Lucretii ætate in Spectaculis Elephantes) aliquando vulnerabant. Lambinus, *Boves Lectæ:* At Gifanius, è Codd. *Boves* Templis *ferro malè* cæsæ.

1338. *Malè mactæ.*] Ferro Cæsæ.

1347. *Quàm dare.*] *Dare*, facere aliquid novi, struere damnum, &c. Terent. Plaut. & modò Lucretius, *fera facta dederunt:* Faber.

1348. *Armisque vacabant.*] Inermes erant, Sic *Vita vacat*, Furius apud Donat. pro mortuus est. *Faber.*

1349. *Nexilis antè fuit Vestis*, &c.] Si molliores Artes respicias, prima de Vestibus cura; Nexilis autem Vestis, è pellibus, viz. ferinis quæ non erant consutæ, antè textilem; frustra enim textilem antè usum ferri, quo parantur instrumenta textoria, requiras: Neque denique Ars textoria primum fœminis commissa, illam Viri exercebant, quippe magis solertes & in Artibus ingeniosi: Deinde Agricolæ Viris mollitiem exprobrando effecerunt, ut mollioribus Artibus relictis magis duras excolerent. v. 11.

1350. *Tela parantur.*] Codd. & Gifanius, *Paratur.* *Tela* enim aliquando significat ipsum instrumentum textorium, cui accommodatur Tela.

1352. *Insilia.*] Hæc vox fugit Interpretes: Faber demum existimat *Insilia* esse eam Instrumenti textorii partem, quæ pulsu pedum quatitur, ut staminis pars modò attollatur modò deprimatur, ut fuso seu radio currenti liberè trameare liceat: Idque ab *insiliendo.* Quam conjecturam evertere videtur vox ista adjuncta *Lævia.* Vossius ad Catullum, p. 249. *Ensilia.*

1352. *Scapique sonantes.*] An significent Instrumenta Textoris, quorum pulsu Tela coarctatur & condensatur, vel Jugum circa quod stamina volvuntur, videant Grammatici.

Et facere antè Viros lanam Natura coëgit,
Quàm Muliebre genus, nam longè præstat in arte,
Et sollertius est multò genus omne Virile: 1355
Agricolæ donec vitio vertere severi,
Ut Muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsi potiùs durum sufferre laborem:
Atq; opere in duro durarent membra, manusque.
At specimen Sationis, & Insitionis origo 1360
Ipsa fuit rerum primùm Natura creatrix.
Arboribus quoniam baccæ, glandesque caducæ
Tempestiva dabant pullorum examina subter.
Unde etiam libitum'st stirpeis committere ramis:
Et nova defodere in terram virgulta per agros: 1365
Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandèque colendo.
Inque dies magis in montem succedere sylvas
Cogebant, infraque locum concedere cultis: 1370
Prata, Lacus, Rivos, Segetes, Vinetaque læta
Collibus, & campis ut haberent, atque olearum
Cærula distinguens inter plaga currere posset
Per tumulos, & convalleis, camposque profusa:
Ut nunc esse vides vario distincta lepore 1375
Omnia, quæ pomis intersita dulcibus ornant:
Arbustisque tenent felicibus obsita circùm.
At liquidas avium voces imitarier ore

Natura etiam coëgit Viros lanam facere antequã Fœminas, nam Viri Artes inveniunt & exercent solertiùs quàm Fœminæ; donec tandem rigidi Agricolæ mollitiem illis & segnitiem exprobrarunt, & effecerunt ut fœminis talia opera relinquerent, ipsi verò durum laborem sufferrent, & in duro opere membra sua & manus durarent. Ipsa verò Natura rerum creatrix Sationis & Insitionis exemplar dedit hominibus, quoniam maturæ baccæ & glandes ab arboribus cadentes multa nova virgulta, prout Anni tempestas patiebatur, subter produxerunt: Inde primùm placuit Hominibus feraces stirpes ramis inserere, & passim per Agros nova in Terram defodere virgulta: Deinde aliam atque aliam amœni Agri culturam tentabant, & experti sunt fructus agrestes & austeros cura sua & molli cultura agri dulces mitesque fieri; Indies etiam cogebant Sylvas in Montes ascendere, & inferiora loca, Valles & Planitiem frugibus colendis relinquere; ut haberent Prata, Lacus, Rivos, Segetes, & læta vineta collibus & campis; & ut cæruleus ordo Olivarum per tumulos, colles & campos extensus intercurrere possit, grataque varietate Agros distinguere & ornare: Ut nunc vides varia amœnitate ornata & distincta esse illa loca, quæ dulcibus pomis intersita, & arboribus frugiferis circum sata colunt Homines. Sonoras Volucrum voces ore suo

NOTÆ.

1353. *Lanam facere.*] Lanam carpere, texere, & nere.

1359. *Atque Opere in duro.*] Ostendit versus superior hunc Spurium esse, quod primus, opinor, moneo. *Faber.*

1360. *At specimen sationis, &c.*] Arbores plantare, ab ipsa Natura didicerunt, observabant enim baccas glandesque deciduas nova virgulta producere; Inde idem tentabant Homines, & unusquisque pro ingenio suo aliquid Agrorum Hortorumque culturæ addidit; & exinde tandem ista, quam videmus, Hortorum amœnitas, ista arborum florumque ornata dispositio. v. 18.

1369. *Succedere.*] Sursum cedere, nam excisis, quæ campos vallesque occupabant arboribus, Sylvæ in montes sursum cedere videbantur.

1378. *At liquidas Avium.*] Ut aliæ Artes, sic etiam Musica primò rudis & inculta. Primùm enim in Avium imitatione constitit: Inde Fistula è Calamis (nam calami levi vento agitati sibila quædam & murmura emittunt) compacta: Qua Pastores mulcebant curas, aut in lætitiam effusi se aliosque maximè oblectabant. Jocis etiam, festivis sermonibus, & saltationi, incompositæ quidem, sed satis ridiculæ indulgebant: Inde Risus, Cachinni, & alia fœlicis otii delectamenta. Neque ista operosior qua nos utimur Musica nos majori voluptate, quàm rudis ista illos olim perfudit; Sed nova semper placent, & pristina fastidimus. v. 44.

Antè

Antè fuit multò, quàm lævia carmina Cantu
Concelebrare homines possent, aureisque juvare. 1380
Et Zephyri cava per calamorum sibila primùm
Agresteis docuere cavas inflare cicutas,
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora, ac sylvas saltusq; reperta, 1385
Per loca pastorum deserta, atque otia dia:
Sic unum quicquid paullatim protrahit Ætas
In medium, Ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia cordi. 1390
Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucundè corpora habebant:
Præsertim cùm tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas, 1395
Tum Joca, tum Sermo, tum dulces esse Cachinni
Consuerant: agrestis enim tum Musa vigebat:
Tum caput, atq; humeros plexis redimire coronis,
Floribus, & foliis lascivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra moventeis 1400
Duriter, & duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur Risus, dulcesque Cachinni,
Omnia quòd nova tum magis hæc, & mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somni,
Ducere multimodis voces, & flectere cantus; 1405
Et supera calamos unco percurrere labro:

prius imitabantur quàm politos versus canere, & Aures delectare potuerunt Homines: Zephyri autem (placidi lenesque Venti) per ista sibila quæ cavos calamos agitantes excitabant, primùm docuerunt Rusticos cavos calamos inflare: Inde paullatim didicere dulces istos cantus quos Tibia digitis canentum pulsata fundit, Tibia inquam ista quam per Avia nemora, sylvas, & saltus repertam Pastores otio abundantes in locis desertis exercebant. Sic ætas unamquamque Artem paullatim protrahit in medium, & Ingenii solertia primùm invenit, deinde perficit. Hæc illorum Animos delectabant cùm Saturi erant, Saturi enim otio maximè indulgent. Sæpe itaque in tenera mollique herba inter se prostrati juxta rivum Aquæ, sub ramis altæ arboris corpora sua, licet Magnas opes non habebant, benè curabant, præsertim, cùm Ver erat, cùm dies serenus, Annique tempestas virides herbas floribus pingebat: Tum jocis, faceto sermone, grato innocuoque risu se delectabant, tum enim vigebat agrestis Musa: Tunc etiam ludibunda Lascivia monebat, Caput suum & Humeros floribus, foliis, plexis denique coronis redimire; incompositè etiam atque extra numerum saltare membra sua rusticè moventes, duroque pede matrem Terram pulsare: Inde risus dulcesque cachinni sequebantur, quòd nova hæc erant omnia, ideoque mira. Hinc Vigilantibus aderant Somni solatia, Voces ducere multimodis, & cantus flectere; uncoq; labro calamos supra percurrere. (Qui dormire nequibant Cantu se & Tibia oblectabant.)

NOTÆ.

1379. *Lævia carmina.*] Nam quod gratum sensibus, Illud læve Epicuro.

1381. *Et Zephyri*, &c.] Vid. Ovid. Metam. lib. I. v. 705.

1390. *Nam tum sunt omnia cordi.*] Faber, *Otia cordi:* venustè: Vossius ad Catullum, p. 167. *Omnia chordæ*, Post satietatem cibi nihil, inquit, hominibus æquè placet ac Musica, utpote quæ tunc sit τὰ πάντα· Nec est ut quisquam miretur Chordas dici Tibias, cùm vice versa Citharæ accipiantur quoque pro Tibiis.

1404. *Solatia.*] Solatium, viz. sumitur pro eo quod rei alicujus amissæ loco datur, unde damnum resarciri queat: *Faber.*

1405. *Ducere multimodis voces.*] Vocem variè fingere & figurare; seu voce variè figurata cantillare; *Flectere cantus.* Hinc *molles in cantu flexiones* apud Ciceronem. *Lambinus.*

Unde etiam Vigiles nunc hæc accepta tuentur,
Et numerûm servare genus didicere; neque hilo
Majorem interea capiunt dulcedini' fructum,
Quàm Sylvestre genus capiebat Terrigenarum. 1410
Nam quod adest præsto, nisi quid cognovimus antè
Suavius, in primis placet, & pollere videtur;
Posteriorque ferè melior res illa reperta
Perdit, & immutat sensus ad pristina quæque.
Sic odium cœpit Glandis: sic illa relicta 1415
Strata Cubilia sunt herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta Ferina 'st,
Quam reor invidia tali tunc esse repertam;
Ut lethum insidiis, qui gessit primus, obiret:
Et tandem inter eos distractum, sanguine multo 1420
Dispersisse, neque in fructum convertere quisse.
Tunc igitur Pelles, nunc Aurum, & Purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
Quò magis in nobis (ut opinor) culpa residit.
Frigus enim nudos sine Pellibus excruciabat 1425
Terrigenas: at nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque Auro, signisque ingentibus apta;
Dum Plebeia tamen sit, quæ defendere possit:
Ergo hominum genus incassum, frustraq; laborat,
Semper & in curis consumit inanibus ævum; 1430
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas:

Unde etiam Vigiles hodiè idem faciunt, variis etiam numeris utuntur, eorumque modos observant: Interim tamen non majorem exinde voluptatem percipiunt, quàm olim Agrestes Rusticique Homines è Terra orti percipiebant. Nam quod præsens est (nisi antè novimus aliquid suavius) maximè placet, & optimum videtur; Quæ verò res posteriùs inventa est melior plerumque facit ut in minori pretio sint priora, & ut pristina non sint æquè grata ac jucunda sensibus, ac antea fuerunt. Hinc fastidium Glandis, hinc non ampliùs utimur Cubilibus istis Frondibus & Herba humi stratis, Hinc etiam in contemptum abiit Vestis è Pellibus Ferarum facta; Quam tamen Vestem qui primus invenit & gessit, Omnes illi ob præclarum inventum adeò invidisse puto, ut illi mortem insidiis comparârint; Illumque discerptum multo sanguine istam vestem sparsisse, neque suo invento frui potuisse credo. Tunc igitur Pelles, nunc Aurum & Purpura Hominum vitam multis curis vexant, & fatigant bello, Quam ob causam Nos magis culpandos esse existimo: Namque tum quidem Homines è Terra natos neque pellibus tectos Frigus affligebat; at Nos sine damno aut molestia carere possumus Veste purpurea, Auro signisque ingentibus ornata; modò plebeiam crassam, sordidamque habeamus, quæ frigus possit defendere. Ergo Humanum genus incassum & frustra semper laborat, vanisque curis ætatem consumit; nimirum, quia non novit qui modus Habendi sit, quid satis Homini, & quousque crescat Voluptas vera:

NOTÆ.

1407. *Vigiles.*] Castrenses intelligo: *Faber.* Ego verò curis ægros; ut, v. 1404. *Vigilantibus.*

1418. *Quam reor invidia tali.*] Prima vestis ita cæteris iis Terrigenis placuit, ut Inventori suo mortis causa fuerit. *Faber.*

1420. *Distractum.*] Alii, *Distractam*, Vestem, viz. & in sequenti versu *Disperiisse*; & hæc lectio, quam Codd. Vet. exhibent, & *Heinsius* probat, admitti potuerit, si voces sequentes,

Neque in fructum convertere quisse, commodè paterentur.

1422. *Tunc igitur Pelles*, &c.] Illa autem pro Pelle pugna & cædes excusari possit, nam ante vestes textiles inventas solis pellibus defendebant frigus; At quis Homines excuset qui bellis & rapinis miscent omnia, ut auro clari, & insignes purpura fulgerent? Sed id agunt quoniam insana habendi cupidine aguntur, & ignorant veram voluptatem, quam Epicurus docuit, & quæ non tam delicias appetit, quàm necessariis contenta est. v. 13.

Idque minutatim vitam provexit in Altum,
Et belli magnos commovit funditus æstus.
At vigiles mundi magnum & versatile templum 1435
Sol & Luna suo lustrantes lumine circùm
Perdocuere homines Annorum tempora verti:
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Jam validis septi degebant Turribus ævum,
Et divisa colebatur, discretaque tellus. 1440
Tum Mare velivolum florebat navibu' pandis:
Auxilia, & socios jam pacto fœdere habebant:
Carminibus cùm res gestas cœpère Poetæ
Tradere: nec multò priù' sunt Elementa reperta.
Propterea quid sit priùs actū respicere ætas 1445
Nostra nequit, nisi quà ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque Agri culturas, Mœnia, Leges,
Arma, Vias, Vesteis, & cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, Picturas, & dædala signa polire, 1450
Usus, & impigræ simul Experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namq; alid ex alio clarescere corde videmus 1455
Artibus, ad summum donec venère cacumen.

Atque hæc Ignorantia vitam in Oceanum malorum evexit, & omnibus belli fluctibus objecit. (Hinc tumultus & contentio, omnia denique mala quæ Libidinem, Avaritiam, & Ambitionem sequuntur.) At Vigiles Sol & Luna magnum & versatile Mundi templum (Cælum) suo lumine circum lustrantes docuerunt Homines tempora Annorum verti, certamque esse rationem, & certum ordinem tempestatum. Jam tandem Homines validis turribus muniti agebant vitam, & partita positisque limitibus divisa Tellus colebatur. Tum pandis navigiis Pelagus veliferum fervebat, Tum inita erant inter Gentes fœdera, & inde Socii, & mutua auxilia: Cùm Poetæ cœperunt res gestas carminibus celebrare, nec multò priùs sunt ipsæ Literæ inventæ. Et hanc ob causam Nos non possumus certò scire quid olim sit actum, conjicimus tantùm non historia sed ratione ducti. Naves, Agriculturas, Mœnia, Leges, Arma, Vias, Vestes, & reliqua ejusmodi quæ sunt ad Vitam commodè agendam utilia, Delicias quoque omnes Vitæ, Carmina, viz. Picturas, Artemque Statuariam, Usus & solertis Ingenii experientia docuit Homines pedetentim progredientes. Sic ætas unamquamque Artem paullatim protrahit in medium, & Ingenii solertia primùm invenit, deinde perficit. Sentimus enim Artes omnes non esse simul natas, alia ex alia clarescit, donec tandem omnes sint ad summum perfectionis cacumen perductæ.

NOTÆ.

1433. *Vitam provexit in altum.*] Metaphora à Navigantibus, versu sequenti habes, *æstus belli.*

1435. *At vigiles Mundi*, &c.] Quoniam diutina experientia certos fecisset Homines Anni tempestates certo ordine redire, neque casu fluere omnia, & turbari. (Nam Atomi primùm fortuitò convenientes ita motus sui legibus, & vi naturæ constituuntur; ut nisi aliqua causa extrinsecùs adveniens impediat, iisdem semper motibus ferentur) tandem certum stabileque vivendi genus amplexi sunt; Inde constitutæ Reipublicæ, instituta etiam inter diversas gentes commercia: Tum Literæ inventæ, Nati tum Poetæ Historiarum Patres, denique inventæ sunt istæ artes, nam omnium Authorum nomina describuntur, quæ Vitæ nostræ aut Voluptati inserviunt, v. 22.

1440. *Discretaque.*] Alii, *Descriptaque.*

1441. *Tum Mare velivolum*, &c.] Gifanius,
Tum Mare velivolis *florebat navibus* ponti.
Vossius ad Catullum, p. 77. Hæc habet,
Tum Mare velivolum florebat propter odores.
Hæc est scriptura omnium, nisi fallor librorum; quam meritò docti se non intelligere fatentur: Sic enim, puto, scripserat *Lucretius*;
Tum Mare velivolum florebat Protei ad oras.
Proteus & ipse Deus marinus, utpote qui primus navigâsse creditur; *Oræ* verò *Protei*, sunt oræ in quibus regnabat Proteus, in quibus omnibus navigationem floruisse affirmat. Quibus hæc placent, Illis nihil unquam displiceat: *Lambinus* invenit in quibusdam Codd. *Navibus pandis*, & istis vocibus ego quidem contentus.

1455. *Videmus.*] Alii, *Videbant*: imperitè.

QUòd à v. 56. ad v. 417. Solem, Terram, Mare, totam denique Mundi compagem nec ab æterno fuisse, nec in æternum duraturam asserit, id quidem piis omnibus & sanis Philosophis commune: Quòd verò verisimilibus quibusdam, veris autem multis firmisque rationibus probat; Illud sanè Lucretio proprium videtur; Nec meliora unquam (semper excipio sacras scripturas) argumenta invenies. Ideoque magis mirandum est, tam præclarum ingenium inseruisse futiles istos versus, à v. 157. ad v. 236. quibus evincere conatur Mundum hunc à Deo non fuisse factum: fingit enim Deum parcum nimis seu potiùs Malevolum, qui nihil nostri causa, omnia verò sui emolumenti intuitu agat. Qualem siquis pingat *Epicurum*, illum dicacis impudentiæ Poeta postularet. Deinde supponit omnem Dei æquè ac Hominis notitiem à Simulachris dependere; At quis Iste Deus? non Ille quem percipit Mens humana, quem omnes Gentes agnoscunt, & venerantur: Demum quis ferat illum culpas, quas vocat, Mundi enumerantem, falsò omnes, & vanissimè effictas? Hæccine verò vitia in novo & recenti mundo? Id quidem negat ipse *Lucretius*, ideoque ineptè facit dum labes ruinasque ædificii longa ætate dehiscentis imputat Artifici.

A v. 417. ad v. 509. Mundi ortum describit, qua descriptione nulla est apud Physiologos aut magis verisimilis, aut magis venusta: Gravitate sua feruntur Atomi, concurrunt, inde resiliunt, & pro varia ponderis ictusque ratione in diversa loca discedunt, ibique coalescunt.

Quoniam verò, à v. 510. ad v. 770. non unam certamque causam Motuum cœlestium, Eclipseôn, Diei & Noctis, &c. ea, qua Alii solent, pertinacia assignat, ideo quibusdam videtur *fluctuare*; Ego verò contendo istam, quam vocant, constantiam in Epicuræo Physiologo ridiculam fore, quippe omnia *Casu* fieri pronuntiat, neque quis facilè deprehendat unam certamque causam, cùm eadem phænomena pluribus modis explicari possunt. Nec Ego quidem illi succenserem qui multas profert causas, dum inter eas vera certaque proponatur. De Solis, Lunæ, &c. magnitudine nihil addam, suprà enim monui istam opinionem plebeiam nimis esse, & rusticam.

Lege quæ sequuntur, & admirabilis ingenii tam vehementer delirantis miserere; Ea autem est omnium, qui negant Providentiam, Sors; ut in Ethicis vana doceant, in Physicis absurda; At verò *Primorum* Hominum indoles ea, qua omnium barbararum gentium, & in *Terrigenis* Lucretii, Margaïtas, Brasilios, plerosque Indiæ Occidentalis populos agnosces.

FINIS LIBRI QUINTI.

LIBRI SEXTI

ARGUMENTUM.

P*Rimi* 41. *Versus continent Epicuri Atheniensis laudes, Sequitur ad v.* 95. *quam ab Epicuræo Philosopho expectes, argumenti hujus libri explicatio: Et de Meteoris dicturo primùm occurrunt* Tonitru, Fulgur, Fulmen, *de quibus diligenter disputat; & demum istos deridet qui neglectis causis naturalibus ipsum Jovem fulmina jaculari existimant, ad v.* 421. *His subjungitur (Nam Prester Fulmini affinis) v.* 48. *Presteris brevis explicatio. Deinde, à v.* 450. *ad v.* 533. *multa de Nubibus & Pluvia; Pauca de Iride, de Nive, Vento, Grandine, Pruina, & Gelu. Si Terræ-motus causas velis cognoscere, à v.* 534. *ad v.* 606. *habes fusè explicatas. A v.* 606. *ad v.* 638. *de Mari Poeta disserit. Ad v.* 710. *de Ætna. Sequentes* 30. *v. Nilo destinantur. Deinde, à v.* 740. *ad v.* 840. *de Avernis, aliisque Terræ tractibus, Hominibus, Cervis, Corvis, Equis, &c. noxiis disputatur. Ad v.* 905. *de Puteis, variisque admirandis Fontibus. Et ad v.* 1087. *Magnes diligenter explicatur. Postremò de Morbis & Peste quadam, quibus subjungit elegantem descriptionem Pestis illius, quæ tempore belli Peloponnesiaci Athenas vastavit, è Thucydide desumtam.*

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

PRIMÆ frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ:
Et recreaverunt vitam, Legesque rogârunt:
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cùm genuere VIRUM tali cum corde repertum, 5
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Cujus & extincti propter divina reperta
Divolgata vetus, jam ad cœlum Gloria fertur.
Nam cùm vidit Hic, ad victum quæ flagitat usus,
" Et per quæ possent vitam consistère tutam, 10
Omnia jam ferme Mortalibus esse parata:
Divitiis homines, & Honore, & Laude potenteis
Affluere, atque bona Natorum excellere fama:
Nec minùs esse domi cuiquam tamen Anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis: 15

INTERPRETATIO.

Athenæ olim fama nobiles primæ dederunt Hominibus miseris & salubri victu destitutis fruges; & fecerunt institutis legibus ut vitam vi & injuriis olim oppressam tutò agerent Homines: Primæ etiam dulcia vitæ solatia dederunt, (fecerunt ut vitam ageremus tranquillam & beatam) cùm produxerunt Hominem adeo insigniter sapientem, qui quondam rerum Naturam explicuit, veramque Vitæ rationem docuit; Cujus jam Mortui fama, quam propter egregia inventa merebatur, olim per gentes omnes diffusa adhuc vivit, & ad Cœlum tollitur. Cùm enim Hic Vir animadverterit, omnia quæ sunt ad Victum necessaria, omnia quibus Vita sustentatur jamjam esse in Hominum potestate; Homines divitiis, Honore, Fama abundare. Liberos etiam optimæ indolis & populi judicio probatos habere, at nihilominus anxietate turbari, semper queri, suamque sortem miserè lugere;

NOTÆ.

1. *Frugiferos.*] Alii, *Frugiparos:* Athenæ Tritici, Olei, &c. inventrices; Nil tritum magis.

4. *Et primæ.*] *At primæ*, Faber. Hoc sensu, Athenas quidem multa bona hominibus fecisse, inventis frugibus, excultis artibus, humanitate, doctrina, legibus, atque aliis rebus pene infinitis; *At* multò etiam meliùs de Hominibus meritas esse, cum Epicurum protulerint. Ista observatione potuimus carere.

10. *Et per quæ*, &c.] Delet *Lambinus*, quoniam *Vitam tutam consistere* nullo modo dici potest: Et Exempla *Gifanii* ab hac significatione τȣ̃ *consistere* prorsus aliena esse rectè affirmat. *Faber.* Vix tamen à me impetrare possum quin credam Lucretium scripsisse *consistere:* Ista enim vox *Epicuro* propria, qui ἡδονὴν καταστηματικὴν τȣ̃ σώματος, & non solùm ἡδονὴν ἐν τῇ κινήσει agnovit. Vid. Epicuri Epist. ad Pythoclem.

14. *Cuiquam.*] Alii, *Quidquam.*

Intellexit,

Intellexit, ibi vitium Vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intùs,
Quæ conlata foris, & commoda cunque venirent,
Partim quòd fluxum, pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam: 20
Partim quòd tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat quæcunque receperat intùs.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit Cuppedinis atque Timoris,
Exposuitque Bonum Summum, quò tendimus omnes, 25
Quid foret, atque viam monstravit tramite prono,
Quà possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve Mali foret in rebus mortalibu' passim,
Quod flueret Naturæ vi, varièque volaret,
Seu Casu, seu Vi, quòd sic Natura paràsset: 30
Et quibus è portis occurri cuique deceret:

subitò intellexit Vas ipsum vitiosum esse, & illius vitio omnia quæ foris infundebantur commoda intùs corrumpi; partim quòd sentiebat Vas illud perforatum & pertusum esse, ita ut nulla unquam ratione impleri possit, partim quòd videbat tetro sapore quasi inficere & ingrata reddere omnia quæ infundebantur: Veridicis igitur dictis purgavit Hominum animos, quantum cuperent, quantum timerent docuit, demonstravit quid sit illud Summum Bonum ad quod omnes tendimus, rectam insuper facilemque viam qua ad illud recto cursu contendere possemus; Quid denique mali foret in rebus mortalibus, quod vel casu vel vi naturæ, prout Leges naturæ variè constituerant, accideret, impetumque faceret; & è quibus portis, & quo modo cuique malo deberet occurri;

NOTÆ.

16. *Vas.*] Animum ipsum avarum, aut metu superstitioso, opinione de Providentia & pœnis post mortem, tanquam tetro sapore imbutum.

18. *Quæ conlata foris.*] Faber, *Quæ con grata foris:* Id est, *Quæcunque grata & commoda hinc illinc convenirent*, &c. Amat autem *Tmeses* Lucretius, ut infinita in omni genere exempla abunde fidem facere possunt.

19. *Fluxum, pertusumque.*] Avarum vides.

24. *Finem Cuppedinis atque Timoris.*] Epicurus enim cupiditates necessitate & natura terminabat, Metuque Homines exsolvit (id verò non minùs ineptè quàm improbè dictum) dum Providentiam, Religionemque sustulit.

29. *Quod flueret naturæ vi.*] Lambinus, Codd. enim, *Quod flueret naturali*: Gifanius, *Quod flueret naturaï.* Alii, *Quod flueret naturali viro atque veniret.* Faber denique: Sic proponit & partitur Poeta, *Quicquid mali est in rebus mortalibus, id omne vel à Casu est*, vel à Natura profluit; & quantacunque malorum, cladium, calamitatumque agmina percenseas, nusquam referenda fuerint, quàm ad illa duo capita, Nam præter Casum & *Naturam quò confugies alio? Quid erit tertium?* Nam Deus Epicuri pene nemo est. Hinc itaque jam intelligis clarissimi Lambini emendationem stare haudquaquam posse. Dein quod perquam foret vitiosum, in hoc ipso versu diceret Lucretius, quod in sequenti tantùm dici debuit.

Seu casu, seu vi, quòd sic Natura paràsset.

Sed cur ea mala quæ naturalia sunt *vi* fieri dicit? Nimirum Lex Naturæ, necessitas naturæ, fœdera naturæ *Vis* est, quam eluctari, quamque eludere non possis: itaque scribit, *Vi quòd sic natura paràsset*: quia nempe res nostræ à Natura ita comparatæ fuerunt, ut multa humanæ conditioni annexa incommoda sint. Quamobrem nec *Naturali*, nec *Naturæ vi*, nec Gifanium *Naturaï*, locum habere ullum in versu priori potest. Legendum igitur, *Quod flueret permananter*, vel *permutatim.* Hæc quidem acutè *Faber*, si opus foret isto acumine. E quonam Codice *Permananter*, vel *Permutatim* effingi potest? Igitur deleatur iste versus, & sanè abesse potest, aut admittatur Lambini *Naturæ vi*, Lucretius enim solet alio versu explicare quod in priori obscuriùs dixerat, ita *Variè volaret* voce *Casu* exponit, *Naturæ vi*, istis Vocibus *Vi quòd sic Natura paràsset.*

31. *Quibus è portis.*] Metaphora è re militari, è portis Urbium aut Castrorum, è quibus in hostem fit eruptio.

Et genus Humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristeis in pectore fluctus.
Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt, sic Nos in luce timemus 35
Interdum nihilò quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ Pueri in tenebris pavitant, finguntq; futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasq; necesse'st
Non radii Solis, nec lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque: 40
Quò magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, Mundi mortalia templa
Esse, & nativo consistere corpore Cœlum:
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, necesse
Esse ea dissolvi: Quæ restant percipe porro. 45
Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Vincendi spes hortata'st, atque obvia cursu
Quæ fuerant, sunt placato conversa furore.
Cætera, quæ fieri in Terris, cœloque tuentur
Mortales, pavidis cùm pendent mentibu'sæpe 50
Efficiunt animos humileis formidine Divûm,
Depressosque premunt ad terram, propterea quòd
Ignorantia causarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, & concedere regnum: &

& probavit Homines plerumque frustra volvere in pectore tristes curarum fluctus. Nam ut Pueri trepidant, & omnia metuunt in tenebris; sic nos in luce timemus ea, quæ interdum non sunt magis metuenda, quàm quæ Pueri in tenebris metuunt, & imaginantur futura. Hos igitur terrores tenebrasque quæ mentem obsident, non radii Solis aut Diei splendor dissipabit, sed contemplatio vel cognitio Naturæ, & vera Philosophia. Eò igitur libentiùs inceptum opus carmine explicare pergam. Et quoniam docui Templa Mundi, Cælum, Mortalia esse, & è corpore nativo (quod olim compingebatur, & quod aliquando dissolvetur) constare, & quæcunque in Cœlo fiunt, vel fient, necesse esse ea dissolvi; quæ restant docenda jam accipe: (Quandoquidem spes vincendi me impulit insignem currum conscendere, & quæ olim obstare cursui videbantur, jam posito odio favent & incitant) Reliqua quæ Homines vident in Terris Cæloque fieri, dum illa admirantur pavidi illorum causas ignorantes, reddunt animos suos metu Deorum humiles, & abjectos; ad terram deprimunt, quoniam ignorantia causarum cogit eos res omnes ad imperium Deorum conferre, & Diis omnium regimen concedere; & illa

NOTÆ.

34. *Nam veluti Pueri*, &c.] Vid. lib. II. v. 54.

42. *Et quoniam docui*, &c.] Hactenùs *Epicuri* laudes: sequitur, v. 53. Argumenti hujus libri explicatio; Quippe post descriptum Mundi ortum, & Cœlestes motus, de *Meteoris* aget, atque aliis Naturæ admirandis, quorum causas dum Homines non intelligunt, illa Diis attribuunt: Inde Religio, Numinum metus, timor, solicitudo, anxietas: Inde periit vera Pietas, & dominatur vana Superstitio.

44. *In eo fiunt, fientque, necesse esse ea dissolvi.*] Alii, *Fierique necesse est*, *Pleraque dissolvi*: Meræ Nugæ.

47. *Vincendi spes*, &c.] Gifanius, *Ventorum* (eorum quæ consequetur) *exhortantur spes*. Alii, *Votorum*. Alii,

Quandoquidem semel haud segnis *conscendere currum*
Ventosum *spes hortata est, atque obvia cursu.*

Sive *cursui*.

Lambinus hos tres versus suppositítios putavit, Vossius tandem ad Catullum, p. 191. scribit,

Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Ventorum exhortat pellacia, *& omnia* rursum
*Quæ fuerant, sunt placato conversa fa*vore.

Currum, id est, *Navim*, *Rursum*, sive *Retro*. Forsan ita scripsit *Lucretius*, neque enim vox ista *Currenti*, v. 92. obstat, nam Horatii Mercator

Currit ad Indos,

Si tamen verior, non est luculentior quàm illa altera Lambini lectio.

Quorum

Quorum operum causas nulla ratione videre 55
Possunt hæc fieri Divino numine rentur.
Nam benè qui didicere Deos securum agere ævū:
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris, 60
Rursus in antiquas referuntur Relligiones,
Et Dominos acreis asciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atq; altè terminus hærens. 65
Quò magis errantes tota regione feruntur.
Quæ nisi respuis ex animo, longèque remittis,
Diis indigna putando, alienaque pacis eorum,
Delibata Deûm per te tibi numina sancta
Sæpe aderunt; non quòd violari summa Deûm vis 70
Possit, ut ex ira pœnas petere imbibat acreis:
Sed quia Tute tibi placida cum pace quietos
Constitues magnos irarum volvere fluctus:
Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis:
Nec, de corpore quæ sancto Simulacra feruntur, 75
In menteis hominum Divinæ nuntia formæ,
Suscipere hæc animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis jam vita sequatur.
Quam quidem ut à nobis Ratio verissima longè
Rejiciat, quanquam sunt à me multa profata, 80
Multa tamen restant, & sunt ornanda politis
Versibus, & ratio Cœli, speciesque tenenda.
Sunt

quorum causas nulla ratione explicare possunt, à Deo fieri credunt. Nam qui satis edocti sunt Deos tranquillam vitam agere, & æterno otio frui, si tamen interea mirentur qua ratione res quæque fieri possint, præsertim res illæ quæ in cœlis fieri cernuntur, in pristinas Superstitiones relabuntur, sibique comparant acerbos dominos, quos omnia posse credunt miseri, Ignari quid possit esse, quid non possit, qua etiam ratione cujusque rei potentia finita est, & limites potentiæ cujusque rei sunt in ipsa rei natura fixi: quapropter magis errantes ineptiunt, aut delirant. Quæ omnia nisi ex animo respuis, longèque rejicis, dum de Diis indignas opinoines, & æternæ illorum tranquillitati parum convenientes foveas, Numina Deorum Sancta per Te delibata sæpe aderunt Tibi: Non quòd summa Deorum potestas ita violari possit, ut irascatur, pænasque infligere gauderet, sed quia Tute credes illos qui Summa Animi tranquillitate semper fruuntur Magnos irarum fluctus volvere. Nec cum pectore perturbatione omni metuque vacuo adibis Deorum templa, neque poteris animo imperturbato suscipere ista Simulacbra quæ de Sancto Deorum Corpore feruntur in Hominum mentes, illisque Deorum formam ostendunt; Inde concipere licet quàm Misera, quàm perturbata sequatur vita: Quam quidem Vitam ut Ratio verissima à nobis longè repellat, quanquam multa jamjam docui, multa tamen restant, & politis carminibus ornanda sunt, & Cœli phænomena explicanda.

NOTÆ.

66. *Tota regione.*] Alii, *Cæca ratione.*

67. *Longèque remittis, Diis indigna putando.*] Alii *Longèque renutas*, vel *remittis Diis indigna putare.* Ego verò, *Longèque remittis, Diis indigna putando.* Neque ea qua Alii interpretatione usus sum. Heinsius autem, *Putata.*

69. *Delibata.*] An *Delibrata* legi debeat, certent Lambinus & Gifanius, dum neutra Vox ferri potest. Lege autem *Deirata*, valdè irata, istamque emendationem illi qui sequuntur versus confirmant.

74. *Nec Delubra Deûm.*] Ista enim erat vanissima Epicuri opinio, providentem & omnia curantem Deum terribilem fore & horrendum; Ita ut nunquam Dei imago in mentem venerit, quin metus, timor, anxietas sequatur.

79. *Ratio verissima.*] Epicuri doctrina, quæ rationi consentanea est, & veras rerum causas explicat.

80. *Profata.*] Alii, *Profecta.*

82. *Cœli ratio speciesque.*] Ut sæpe alibi, *Naturæ species, ratioque.* Alii allam

sequuntur

& condensat illius latera: deinde ubi omnes simul collegit vires, exitumque quærit, tum horrendo cum fragore erumpit. Neque hoc quidem admirabile, cùm parva Vesica spiritu inflata, si repentè dirumpatur, haud absimilem edit sonum. Potest etiam fieri ut Venti, cùm perflant Nubes, faciant Sonitus; Nubes enim ramosas asperasque in Cœlis sæpissime videmus, nimirum, ut cùm Venti densam sylvam perflant, frondes dant sonitum, & fragorem rami. Aliquando etiam potest fieri, ut vehementis venti vis perscindat Nubem illam recto impetu perrumpens: Quantum enim in Cœlis vis Venti valeat manifestum est, cùm in Terra, licet hic lenior sit, magnas evertit arbores, illasque haurit ab imis radicibus. Denique per Nubes sunt fluctus, qui graviter infringendo quasi murmur edunt, cujusmodi licet observare in altis fluminibus, vastoque Mari, cùm æstu frangitur. Fit quoque ut ignitum Fulmen è nube excussum in Nubem incidat: Hæc autem Nubes si multo humore abundans istum ignem recepit, protinus extinguit, atque inde oritur ingens fragor, ut cùm Ferrum è calidis fornacibus candens subitò in frigidam aquam demergimus, Stridor oritur.

Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.
Post ubi commovit vis ejus & impetus acer,
Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum, cùm plena animæ Vesicula parva
Sæpe ita dat pariter sonitum displosa repentè. 130
Est etiam ratio, cùm Venti nubila perflant,
Cur sonitus faciant: etenim ramosa videmus
Nubila sæpe modis multis, atque aspera ferri.
Scilicet ut crebram sylvam cùm flamina Cauri
Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem. 135
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perscindat nubem perfringens impete recto.
Nam quid possit ibi flatus, manifesta docet res.
Hic, ubi lenior est, in terra cùm tamen alta
Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis. 140
Sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
Dant infringendo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus, ubi è nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: hæc multo si fortè humore recepit 145
Ignem, continuò ut magno clamore trucidet:
Ut calidis candens ferrum è fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum properè demersimus imbrem.

NOTÆ.

127. *Commovit.*] Meliùs quàm *Contumuit.*

131. *Est etiam ratio*, &c.] Nubes quasdam videmus quæ arborum ramosarum instar habent partes eminentes, & huc illuc projectas; has si Venti perflare concipiantur, Tonitru sequetur; quippe cùm Venti densas sylvas perflent, rami ab illo agitati fragorem edunt, v. 5.

132. *Ramosa.*] Alibi hamata semina dixit *Ramosa*, eadem significatione.

134. *Flamina Cauri.*] Caurus nempe ventus ab occasu æstivo spirans.

136. *Fit quoque, ut interdum*, &c.] Nubes etiam rumpi potest, cùm Ventus ex adverso in illam impingitur, atque inde Tonitru: v. 5. Ventos autem posse Nubes perrumpere nemo dubitabit, qui vidit eversas arbores & radicitùs evulsas.

141. *Sunt etiam fluctus*, &c.] Si hæc omnia displiceant, tandem concipias Aërem tanquam vastum Mare, in quo Nubila sint fluctus; Illa demum collidas, & illum, quem in Mari æstuoso sentis, in Aëre senties fragorem, v. 3.

144. *Fit quoque ubi*, &c.] Quidam Philosophi docuerunt à Stellis in madidam nubem decidentibus, & cum humore colluctantibus Stridens Tonitru oriri; loco Stellarum Lucretius, v. 5. assumit Ignem fulmineum, qui è nube arida excussus in nubem humidam tanquam Ferrum candens demergatur.

146. *Ut magno clamore trucidet.*] Magno cum stridore extinguat.

148. *Stridit.*] Horatius, lib. II. Sat. 8. v. 77.

——— Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos Aure susurros.

Aridior

Aridior porro si Nubes accipit ignem,
Uritur ingenti sonitu succensa repente: 150
Lauricomos ut si per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quàm Phœbi Delphica Laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.
Denique sæpe Geli multus fragor, atque ruina 155
Grandinis, in magnis sonitum dat Nubibus altè.
Ventus enim cùm confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, & grandine misti.
Fulgit item, Nubes ignis cùm semina multa
Excussere suo concursu, seu Lapidem si 160
Percutiat Lapis, aut Ferrum, nam tum quoque lumen
Exsilit, & claras scintillas dissupat ignis.
Sed Tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
Fulgere quàm cernant oculi, quia semper ad aureis
Tardiùs adveniunt, quàm visum quæ moveant res. 165
Id licet hinc etiam cognoscere: cædere siquem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Antè fit ut cernas ictum, quàm plaga per aureis
Det sonitum: sic Fulgorem quoque cernimus antè
Quàm Tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni, 170

Deinde si Nubes paullò aridior flammam concipit, continuò ex omni parte incensa ingenti cum sonitu crematur. Ut si vehemens flamma per colles Lauro consitos ventorum turbine feratur, & magno impetu omnia devastet; Neque res ulla magis, quàm Laurus Apollinis Delphica, terribili sonitu crematur crepitante flamma. Denique sæpe multum Gelu Grandoque decidens dat sonitum in Magnis nubibus: Nam cùm Ventus constipavit, & in loca angusta impulit, tum montes nimborum concreti, & misti grandine franguntur. Fulgurat verò, cùm Nubes concurrentes multa Ignis semina suo conflictu excusserunt, ut cùm Silex, vel Ferrum Silicem percutiat, tum enim lux nascitur, Ignisque lucidas scintillas dispergit. Fit verò ut Tonitrum auribus accipiamus postquàm Fulgur oculis percepimus; quoniam res istæ quæ aures movent non tam celeri motu feruntur, quàm quæ oculos movent: Hoc autem quod dico verum esse certus esse possis, si è longinquo videas aliquem arborem ferro ancipiti cædentem, nam Ictum priùs cernes quàm Ictus sonum audies, similiter Fulgorem videmus antequam audimus Tonitrum, qui simul cum Igne mittitur,

NOTÆ.

149. *Aridior porro*, &c.] Ne aliquam prætermittat causam Tonitrûs, jam, v. 6. Nubem ipsam accendit, & quoniam Laurus, aliæque res accensæ crepitant, idem etiam Nubes posse contendit.

153. *Delphica laurus.*] Laurus manifesto abdicat Ignes crepitu, Duo ejus genera tradit Cato, Delphicam & Cypriam: *Plinius*, *Hist. Nat. lib.* XV. *cap.* 30. Apollini autem grata (*vid. Plinium*) quia spectatissima erat in Parnasso monte, & ut ait Hesiodi interpres ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμοὺς: Nota etiam est de Daphne fabula: Ovid. Metam. lib. I. v. 556.

Cui Deus: At conjux quoniam mea non potes esse,
Arbor eris certè, dixit, mea: semper habebunt
Te coma, Te citharæ, Te nostræ, Laure, pharetræ.

155. *Denique sæpe Geli*, &c.] Deinde, cùm tonat, multa Glaciei fragmina, & Grando decidunt, præcipuè in partibus Septentrionalibus; ideò congelatarum nubium disruptioni Fragor iste jure adscribatur, v. 4.

159. *Fulgit item*, &c.] Hactenùs de Tonitru, deinde de Fulgure inquiritur, quod ex induratis nubibus inter se collisis exprimi potest, ut è Ferro, Silice, aut Ligno, nam in Nubibus non minùs quàm in istis rebus semina Ignis latere putandum est.

163. *Sed Tonitrum fit uti*, &c.] Si verò Tonitru & Fulgur ex eadem Nubium collisione, cur cernitur Fulgur antequàm auditur Tonitru? Nempe, v. 9. Quia Lux Sono est velocior, imò omni experientia probatur speciem rei visibilis sono velociùs transferri.

167. *Arboris auctum.*] Arborem: alibi *Corporis auctum*, pro *Corpore*.

ex eadem nempe causa, & eodem Nubium concursu ortus. Aliam Fulguris causam jam subjungam, Hoc enim pacto Nubes Volucri lumine tingunt loca, tremuloque impetu tempestas fulgit (fit Fulgur quod celeri & tremulo motu fertur) cùm Ventus sese in Nubem insinuavit, & in illa circumrotatus fecit cavam Nubem, ut modò docui, spissescere, illo pernici motu calorem concipit, omnia enim motu percalefacta ardescunt, Globulusque plumbeus dum longo cursu fertur, liquefit. Cùm verò fervidus hic Ventus Nubem densam perruperit, dispergit Flammæ semina, quæ Fulgur faciunt, tanquam vi subita expressa. Inde sequitur Sonus, qui tardiùs ad aures venit quàm Lumen oculos attingit. Scilicet hoc densis fit in nubibus, quæ aliæ super alias mira vi & denso agmine coacervantur. Ne verò huic rationi diffidas, quòd nos in Terris collocati videmus Nubes potiùs latas esse, quàm altas, & alias super alias coacervatas: Observa enim cùm Venti per Aëra Nubes transversas agunt montibus similes; aut cùm videas circum magnos montes alias super alias coacervatas, & superiores, licet nullo vento impellantur, inferiores deorsum premere: Tum enim cognoscere poteris Nubes esse altas, & videre speluncas in illis velut Saxis pendentibus structas, quas speluncas cùm validi Venti impleverint, nubibus inclusi magno murmure indignantur.

E simili causa, & concursu natus eodem:
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, & tremulo tempestas impete fulgit.
Ventus ubi invasit Nubem, & versatus ibidem
Fecit, ut antè, cavam, docui, spissescere Nubem, 175
Mobilitate sua fervescit; ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plumbea verò
Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.
Ergo fervidus Hic Nubem cùm perscidit atram,
Dissupat ardoris quasi per vim expressa repente 180
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde Sonus sequitur, qui tardiùs adlicit aureis,
Quàm quæ perveniunt oculos ad lumina nostros.
Scilicet hoc densis fit nubibus, & simul altè
Exstructis aliis alias super impete miro. 185
Nec tibi sit fraudi, quòd nos infernè videmus
Quàm sint lata magis, quàm sursum exstructa quid extent;
Contemplator enim cùm montibus adsimilata
Nubila portabunt Venti transversa per auras:
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis 190
Insuper esse aliis alia, atque urgere superna
In statione locata sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoscere eorum.
Speluncasque velut saxis pendentibu' structas
Cernere, quas Venti cùm, tempestate coorta, 195
Complerunt, magno indignantur murmure clausi

NOTÆ.

172. *Hoc etiam pacto*, &c.] Quòd si Tonitru fiat vento Nubes perrumpente, Fulgur quoque fit ab eodem Vento pernici motu, dum inter Nubes rotatur, accenso. v. 14. Hos versus *Gassendus*, & qui illum sequuntur, perperam interpretati sunt.

177. *Plumbea verò glans*, &c.] Id non magis verum quàm quod de sagitta Acestæ scripsit Virgilius, quæ exarsit, & in ventos abiit.

182. *Adlicit.*] Al. *Attigit*, sed eadem est significatio. Alii, *Adficit*, & Palmerius, *Adligit*. Pro *nictantia*, in præcedenti versu quidam, *minitantia*.

185. *Impete miro.*] Id quidem ferri potest: At meliùs, *Agmine*.

186. *Nec tibi sit fraudi*, &c.] V. 17. Scrupulus propter Nubes visas non ut latas, ita profundas, ideoque non istis fornacibus, & speluncis, quas fingit, extructas. Hunc eximit, & quædam subjungit de Vento inter Nubes fremente, & tandem cum Fulgure erumpente.

194. *Saxis pendentibus.*] In speluncis enim Saxa videntur pendere, *Pendentia Tecta*, Virgilius, & passim Poëtæ.

196. *Magno indignantur murmure.*] De Ventis, Virg.

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. ——

Nubibus,

Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per Nubila mittunt:
Quærentesque viam circumversantur, & ignis
Semina convolvunt è Nubibus: atque ita cogunt 200
Multa, rotantq; cavis flammam fornacibus intùs,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.
Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quòd Nubeis ipsas permulta necesse'st 205
Ignis habere: etenim cùm sunt humore sine ullo,
Flameus est plerumque colos & splendidus ollis.
Quippe etenim Solis de lumine multa necesse'st
Concipere, ut meritò rubeant, igneisque profundant.
Hasce igitur cùm Ventus agens contrusit in unum 210
Compressitq; locum cogens: expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
Fulgit item, cùm rarescunt quoque Nubila cœli.
Nam cùm Ventus eas leviter diducit eunteis,
Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse'st 215
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum sine tetro
Terrore, & Sonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod superest, quali natura prædita constent
Fulmina, declarant ictus, & inusta vapore
Signa, notæq; graveis halantes Sulfuris auras. 220

& ut Feræ in caveis fremunt. Nunc ex hac, nunc ex illa parte murmura emittunt, & viam quærentes circumversantur, multa Ignis semina è nubibus corradunt, in unum congregant, versantque flammam in cavis nubium fornacibus, donec tandem dirupta nube erumpunt multo fulgore coruscantes. Potest etiam fieri, ut mobilis ille color aureus liquidi Ignis (ut velox ille, purus, fulgidusque Ignis qui Fulgur dicitur) in Terram devolet hanc ob causam, Nempe quia necesse est nubes ipsas multa semina Ignis continere; namque nubes quæ aquam nullam continent, splendidi plerumque flammeique coloris sunt; quippe necesse est illas recipere multa Ignis corpuscula à Sole, & hanc ob causam meritò rubet illis color, & Ignem possunt emittere; Cùm autem Ventus in unum locum contrusit hujusmodi nubes, easque cogens compressit, tum illa corpuscula exprimuntur quæ faciunt Fulgur. Fulgur denique fit, cùm nubes Cœli rarescunt, Nam cùm Ventus nubium volitantium partes leviter diducit, easque distrahit, tum necesse est ut ista Semina Ignis quæ fulgur faciant (diductis, viz. à quibus continebantur nubibus) deciderent; Tum autem fit Fulgur sine horrendo Tonitru. Proinde, quali natura prædita sunt Fulmina demonstrant illorum ictus, signa quæ relinquunt perusta flammâ, & notæ tetros sulphuris odores emittentes.

NOTÆ.

200. *E Nubibus.*] Leg. *In Nubibus*, id enim tota postulat sententia.

203. *Hac etiam fit uti*, &c.] Non tantùm Ignis in Nubibus circumrotatus accendi potest, sed ipsæ Nubes multa Ignis corpuscula, sive à sole, ut docuit Empedocles, sive aliunde accepta continent; Id enim splendidus & flammeus Color quarundam nubium demonstrat; Ista autem Corpuscula à Vento, compellente & comprimente Nubes, expressa Fulgur efficiunt, v. 11.

213. *Fulgit item*, &c.] Modò dixit Semina Ignis, quæ in Nubibus continentur, vi & impetu Venti exprimi; jam, v. 5. licet non exprimantur, tamen diductis & distractis Nubium partibus decidant necesse est, atque inde lene illud & mite Fulgur, quod lumine oculos perstringit, nullo autem Tonitru percellit Aures.

215. *Ingratis.*] Velit nolit, nam diductis nubibus necesse est inclusas Ignis scintillas erumpere.

218. *Quod superest, quali*, &c.] Cùm Fulmen urat res tactas, cùm domos incendat, &c. neminem videas qui ejus naturam igneam esse diffiteatur. Quòd autem penetrat, quòd Aurum, Æs, reliqua Metalla liquefacit, quòd Vase integro exhaurit liquorem, vel facit ut effluat, id quidem pernici motui, & subtilitati illius Ignis attribuendum.

219. *Inusta vapore*, &c.] Res tactæ fulmine ustæ videntur, & illis odor sulphureus.

Hæc enim sunt indicia Ignis, non Aëris, neque Aquæ. Præterea, Fulmina per se incendunt domos, celerique flamma in ipsis ædibus dominantur: Hunc autem subtilem Ignem, è minutissimis Ignibus, & seminibus maximè mobilibus composuit Natura, cui Igni nihil omninò potest obsistere; Fulmen enim magno cum impetu transit per parietes domorum, ut Clamor & Voces, per Saxa etiam, & per Æra transit, & momento temporis Aurum & Æs liquefacit: facit etiam, ut Vase non dirupto Vinum defluat subitò, & dilabatur, nimirum, quia Ignis ejus se in Vas insinuans partes lateritii Vasis diducit, novosque in illis meatus aperit, & ipsum corpus Vini dissolvens illius semina dispergit: Quod Calor Solis non poterit efficere per multos annos, Vis fulminis fervore corusco pollens tantò penetrantior & potentior est quàm Solis calor. Nunc quo pacto generatur Fulmen, unde tanta sit illius vis, & impetus, ut ictu possit Turres discutere, ædes disjicere, Tigna & Trabes avellere, Hominum Monumenta evertere, Homines pecudesque exanimare & prosternere; qua denique vi alias istiusmodi Strages edat, docebo, neque Te in promissis diutiùs morabor: Jam verò credendum est Fulmen gigni è crassis nubibus, & altè aliis super alias coacervatis, nulla enim Fulmina è Cœlo sereno,

Ignis enim sunt hæc, non Venti signa, neq; Imbris.
Præterea, per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cùm primis ignibus ignem
Constituit natura minutis, mobilibusque 225
Corporibus, cui nil omninò obsistere possit.
Transit enim validè Fulmen per septa domorum,
Clamor uti, ac Voces: transit per saxa, per æra:
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item ut vasis integris Vina repente 230
Diffugiant, quia nimirum facilè omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,
Adveniens calor ejus ut insinuatur in ipsum: &
Mobiliter solvens differt primordia Vini:
Quod Solis vapor ætatem non posse videtur 235
Efficere, usqueadeo pollens fervore corusco:
Tanto mobilior vis, & dominantior hæc est.
Nunc ea quo pacto gignantur, & impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere Turreis,
Disturbare domos, avellere tigna, trabeisque, 240
Et Monumenta virûm demoliri, atque ciere,
Exanimare Homines, Pecudes prosternere passim:
Cætera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque Te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier è crassis, altèque putandum 'st 245
Nubibus exstructis: nam cœlo nulla sereno,

NOTÆ.

222. *Per se.*] Meliùs quàm, *Sæpe*.

228. *Clamor uti ac Voces.*] Alii, *Clamor uti Vocis*. Sed totus hic versus abesse potest.

232. *Lateramina Vasis.*] Dolia enim vinaria lateritii operis erant, Horatio, *Testæ*: & ex Latere *Lateramen*, ut ex Ferro *Ferramen*, ex Ære *Æramen*, &c.

235. *Ætatem.*] Terentius, Eun. Act. 4. Sc. 5. *Jamdudum ætatem lites sunt inter eos factæ Maxumæ. Jamdudum ætatem* pro longinquo tempore: Lucilius, *Ut multos mensesque, diesque; non tamen ætatem*: Donatus.

236. *Pollens.*] Rectè Lambinus, & valeat Gifanii *Tollens*, & Aliorum *candens*, vel *cellens*, viz. excellens.

238. *Nunc ea quo pacto gignantur*, &c.] Cùm ortum Fulminis exquiras, observandum est nunquam sine nubibus densis fulminare; Nisi enim spissæ essent nubes, atque altè exstructæ, non illa Grandinis & Imbris copia Fulmen sequeretur: In istis igitur nubibus concipias Ventum pernici motu circumrotatum isto motu calescentem, & multa Ignis Semina è Nubibus istis exprimentem; tandem vel motu suo vel ab Igneis istis particulis accensum ingenti cum fragore, & inmani impetu erumpere: Ista autem eruptione ita concutit & distrahit Nubium partes, ut totæ in Grandinem abeant, vel in Imbrem dissolvantur. Hæc, v. 55.

241. *Demoliri.*] Alii, *Commoliri*.

245. *Altè exstructis Nubibus.*] Tullius, *Sepulchrum altiùs exstruere*: Horat. Sat. 6. l. II.

Quæ procùl exstructis *inerant hesterna canistris.*

Nec

Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quòd tunc per totum concrescunt Aëra nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur 250
Liquisse, & magnas cœli complêsse cavernas:
Usqueadeo tetra nimborum nocte coorta
Impendent atræ formidinis ora supernè,
Cùm commoliri tempestas Fulmina cœptat.
Præterea, persæpe niger quoque per mare Nimbus, 255
Ut picis è cœlo demissum flumen, in undas
Sic cadit, & fertur tenebris procul, & trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atq; procellis,
Ignibus, ac ventis cumprimis ipse repletus:
In terra quoq; ut horrescãt, ac tecta requirant. 260
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum 'st
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inædificata supernè
Multa forent multis exemto Nubila sole:
Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri, 265
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret altè Nubibus æther.
His igitur Ventis, atque Ignibus omnia plena
Sunt; ideo passim fremitus, & fulgura fiunt:
Quippe etenim superà docui, permulta vaporis 270
Semina habere cavas nubeis: & multa necesse 'st
Concipere ex Solis radiis, ardoreque eorum.
Hìc ubi Ventus eas idem qui cogit in unum
Fortè locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni: 275
Insinuatus ibi Vortex versatur in alto,
Et calidis acuit Fulmen fornacibus intùs.

aut è Nubibus non valdè spissis mittuntur. Hoc autem verum esse quotidiana docet experientia, Quoniam tum Nubes per totum Aëra ita densantur, ut putes omnes tenebras Inferos reliquisse, & spatiosa Cœli loca replevisse, tam atra & horrenda Nox è coactis Nubibus coorta impendet desuper & terret, cùm Nimbus procellosus incipit præparare Fulmina. Præterea, sæpe niger Nimbus, ut Nautæ observant, tanquam Picis flumen è Cœlo demissum, in Mare tanto cum impetu descendit, ita tenebris horret, & trahit atram Tempestatem Fulminibus & procellis gravidam, ipse Ignibus & Ventis plenus, ut licet longè à nobis feratur, tamen nos in Terra collocati terremur, & subimus domos; Igitur credendum est Nubes esse densas, altèque exstructas supra nostrum caput, neque enim tam atra caligine terras obruerent, nisi aliæ super alias essent coacervatæ, quæ ab ulteriori progressu radios Solis prohibere possint: Neque tantis Imbribus istæ Nubes Terras valerent opprimere ut Flumina ripas superare, camposque inundare facerent, si non essent in Cœlo altæ, & aliæ super alias exstructæ. Omnes Nubium cavernæ sunt his Ventis atque Ignibus plenæ, idcirco ubique & frequenter Tonitru & Fulgur: Suprà enim demonstravi cavas Nubes continere multa Ignis corpuscula, multa etiam necesse est ut accipiant à Solis radiis; Cùm autem idem fortè Ventus, qui illas Nubes in unum quemvis locum compulit, multa Ignis semina expressit, & se cum isto Igni commiscuit, tum rapida tempestas cavernis Nubis inclusa circumrotatur, & in calidis intùs fornacibus fabricatur, parat, acuit, & excudit Fulmen.

NOTÆ.

250. *Undique*, &c.] Vid. lib. IV. v. 170.

257. *Sic cadit, & fertur tenebris procul.*] Fateor, neque me illius pudet, non intelligo, quid hoc sit negotii, *Nimbus fertur tenebris procul:* Lego autem, *Et fertur Terris procul:* Faber. Ego autem videor intellexisse, nempe, *fertur valde tenebrosus per mare, procul ab iis qui in Terra collocati horrescunt.*

265. *Nec tanto possent hæc Terras opprimere imbri.*] Hæc, viz. Nubila, ut enim obruunt Terram caligine, ita Imbre opprimunt: Nec video cur huic lectioni præferatur alia,

Nec tanti possent venientes opprimere Imbres.

276. *In alto.*] In cavis, viz. & profundis Nubium speluncis.

Nam duplici ratione accenditur, Ipse sua nam
Mobilitate calescit, & è contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis Venti, vel gravis Ignis 280
Impetus incessit: maturum tum quasi Fulmen
Perscindit subitò Nubem, ferturque coruscis
Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor:
Quem gravis insequitur Sonitus, displosa repente
Opprimere ut cœli videantur templa supernè. 285
Inde tremor Terras graviter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cœlum: nam tota ferè tum
Tempestas concussa tremit, fremitusq; moventur:
Quo de concussu sequitur gravis Imber, & uber,
Omnis uti videatur in Imbrem vertier Æther, 290
Atque ita præcipitans ad diluviem revocaré:
Tantus discidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti Sonitus cùm provolat ictu.
Est etiam cùm vis extrinsecùs incita Venti
Incidit in validam maturo fulmine Nubem: 295
Quam cùm perscidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine Fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.

Ventus verò iste duplici ratione accenditur, nam vel suo pernici motu flammam concipit, vel ab Igneis, quæ sunt in Nube, Seminibus accenditur; Inde cùm Ventus ipse flammam conceperit, aut cùm ab alio Igne accenditur, tum Fulmen quasi maturum subitò perrumpit Nubem, & impetuosus Ignis evolat coruscis luminibus loca omnia perlustrans. Hunc Ignem ingens fragor insequitur, ut Fornices Cæli subito impetu dirupti in Terras casuri videantur, suoque casu omnes mortales oppressuri. Inde totam Terram pervadit tremor, altum Cælum murmura percurrunt, tum enim tota ferè tempestas (Nubes plena Tempestatis) concussa tremit, & murmura oriuntur: Qua de concussione sequitur gravis & copiosa Pluvia, ita ut totus Æther in pluviam resolvi videatur, præcepsque cadens Diluvium minari. Tam ingens & horrendus Fragor unà cum Fulmine emittitur è Nube à Vento inclusò perrupta. Fieri etiam potest, ut vehemens Ventus extrinsecùs incidat in Nubem densam, in qua Fulmen est jam formatum & perfectum, quam Nubem cùm Ventus ille perruperit, statim cadit Igneus ille Vortex, quod nos Latini Fulmen *dicimus. Fulmen autem in hanc vel in illam partem erumpit prout Impetus determinat:*

NOTÆ.

278. *Ipse sua nam.*] Alii, *Ipse suapte*, meliùs forsan, non enim placet vocis istius *nam* repetitæ sonus.

279. *Contagibus.*] *Contages* alibi Lucretius, viz. lib. III. v. 472, 735, 741. id est, Contactu.

286. *Pertentat.*] Sæpe Virgilius,

Nonne vides ut tota tremor pertentet
Equorum
Corpora? ———
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
Pertentat *Sensus*, &c.

291. *Atque ita præcipitans.*] Mendum in hoc versu esse arbitror, neque Tu, Lector, aliorsum ibis, si mecum otiosè & placidè seriem verborum ipsorum attenderis [*Aër videtur in Imbrem verti, & ad diluviem revocare*] Nihil sentis? poteras tamen: Quid enim? ille Aër quos, quas revocare videtur? Ecquid dubitas quin Vox aliqua exciderit quæ in quarto casu esset? Deinde, ad quam diluviem? Ogygiamne, an Deucalioneam? Quamobrem à me non est ut impetretur, quin pro *Atque ita præcipitans* legi oporteat, *Atque ita Pyrrhæ nos:* Horat. lib. I. Od. 2.

Terruit urbem,
Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ *nova monstra questæ.*
Faber.

Ingeniosè quidem, at tota hæc Critica pendet è scrupulosa nimis vocis istius, *revocare*, acceptatione; cui non favet ipse Lucretius: vid. lib. V. v. 256.

Pars etiam glebarum ad Diluviem *revocatur*
Imbribus.

293. *Provolat.*] Alii, *Pervolat.*

294. *Est etiam cùm Vis*, &c.] Si Ventus inclusus Nubem perrumpere non valeat, à Vento extrinsecùs impingente adjuvari possit, quocunque autem modo dirumpatur Nubes maturum fulmen excidat necesse est, v. 5.

296. *Igneus Vortex.*] Vortex è Nube effugiens sine Igne *Typhon* vocatur, non *Fulmen.* Plinius, lib. II. cap. 48.

Fit

Fit quoq; ut interdum Venti vis missa sine igni,
Ignescat tamen in spatio, longoque meatu, 300
Dum venit, amittens in cursu corpora quædam
Grandia; quæ nequeant pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipso conradens Aëre portat
Parvula, quæ faciunt ignem commista volando:
Non alia longè ratione, ac plumbea sæpe 305
Fervida fit Glans in cursu, cùm multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipsius Plagæ vis excitet ignem,
Frigida cùm Venti pepulit vis missa sine igni:
Nimirum quia cùm vehementi perculit ictu, 310
Confluere ex ipso possunt elementa Vaporis;
Et simul ex illa, quæ tum res excipit ictum,
Ut lapidem ferro cùm cædimus, evolat Ignis:
Nec quòd frigida vis sit ferri, hoc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum: 315
Sic igitur quoque res accendi Fulmine debet,
Opportuna fuit si fortè, & idonea flammis.
Nec temerè omnino planè vis frigida Venti
Esse potest, ex quo tanta vi immissa superne 'st:
Quin priùs in cursu si non accenditur igni, 320
At tepefacta tamen veniat commista calore.
Mobilitas autem fit Fulminis, & gravis ictus,
Et

Aliquando etiam fit, ut Ventus sine Igne erumpens, in longo cursu dum ad Terras tendit, ignescat, amittens quædam grandia corpora, quæ simul Aëra penetrare nequeunt, alia verò minuta ex ipso Aëre corradens secum portat, quæ minuta corpuscula (dum per Aërem simul cum vento feruntur) Ignem concipiunt, & Ventum ipsum accendunt: pari ferè modo ac Glans plumbea in cursu fit fervida, cùm rigida multa frigidaque corpuscula dimittens Ignem in Aëre concepit. Fit quoque ut ipsius ictus impetus Ignem excitaret, cùm vehemens Ventus, frigidus licet & sine Igne erumpens, rem aliquam percusserit, Nimirum, quia cùm ictu vehementi percutit, semina Ignis confluere possunt ex ipso Vento, & simul ex illa re quæ tum percutitur: Ut cùm Silicem ferro percutimus Ignis exilit, & licet Ferrum sit Corpus frigidum, nihilominus Semina Ignis ad ictum confluunt: Sic igitur res à Fulmine tacta, si apta & idonea flammis fuerit, ab illo accendi debet: Quin vix fieri potest ut Ventus planè foret & omninò frigidus, cùm tanto impetu è nubibus emittitur, sed si in cursu non accendatur, & inflammetur, tepefactus saltem & calidus ad Terras veniat. Ideo autem Mobilitas Fulminis tanta est, & tam gravis illius ictus,

NOTÆ.

299. *Fit quoque ut interdum*, &c.] Duos alios modos quibus Fulmen paretur subjungit Lucretius, quorum prior, v. 9. continetur. Quippe Ventus sine Igne è Nubibus erumpens longo cursu & pernici motu incalescere possit & accendi; Neque illud incredibile, cùm globulus, v, g. plumbeus è tormento emissus liquefiat; Hoc quidem non adeò verum est, sed multas res motu pernici accendi neminem videas qui diffiteatur.

306. *Multa rigoris corpora.*] Multa frigida Corpora: infrà, v. 367, & lib. V. v. 639, 745.

308. *Fit quoque ut ipsius*, &c.] Posterior, v. 14. Ventus in rem aliquam impingat, ad ictum tam ex Vento quàm ex re perculsa Semina Ignis confluant: Inde Ventus accenditur, & fit Fulmen: Talem autem seminum Ignis confluxum fieri posse demonstrat Ferri & Silicis conflictus: Neque quis objiciat Ventum esse frigidum, (illud autem minimè concedendum, cùm motu tam pernici fertur) Ferri enim natura non minùs frigida, at è Ferro percusso Ignes evolant.

322. *Mobilitas autem fit Fulminis*, &c.] Pernicitas & vehementissimus ictus Fulminis è suprà positis facilè explicari potest; Nam Ventus Nubibus inclusus fremit & fervet, omnia Nubis latera pertentat, exitumque quærit, ideoque cùm perruperit, magno cum impetu evolet necesse est; v. 7. Adde quòd è minutis & lævibus seminibus constat, ideoque per inanes meatus Aëris transit; v. 5. His subjunge illius gravitatem, eamque ictu maximè adauctam, v. 5. Demum, v. 8. Adde quòd è longinquo cadit, ideoque plures celeritatis gradus momento quolibet acquirit, forsan etiam ab ipso Aëre adjuvatur: Et quid mirum si Corpus

Et celeri ferme pergunt sic Fulmina lapsu:
Nubibus ipsa quòd omninò priùs incita se Vis
Conligit, & magnum conamen sumit eundi. 325
Inde, ubi non potuit Nubes capere impetis auctū,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quæ de Tormentis missa feruntur.
Adde quòd è parvis, ac levibus est elementis:
Nec facile'st tali naturæ obsistere quicquam: 330
Inter enim fugit, ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quòd omninò naturaPondera deorsum
Omnia nituntur: cùm plaga sit addita verò, 335
Mobilitas duplicatur, & impetus ille gravescit:
Ut vehementiùs, & citiùs, quæcunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo, 340
Et validas auget vireis, & roborat ictum.
Nam facit, ut, quæ sint illius Semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia conjiciens in eum volventia cursum.
Forsan & ex ipso veniens trahat Aëre quædam 345
Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atq; integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat Ignis.
Multaque perfringit, cùm corpora Fulminis ipsa

tam pernici motu decidit, quoniam intra Nubem Ventus sese colligit, & intendit vires ut violentiùs erumpat, tum demum cùmNubes adauctum impetum cobibere non valeat, exprimitur, & hanc ob causam miranda vi & pernicitate fertur, ut Saxa aut Tela è validis Tormentis jaculata. Adde, quòd Fulmen constat è parvis & lævibus Seminibus, & rei ex iis compositæ quicquam non facilè obsistit; nam penetrat, & fertur per inanes meatus rerum, igitur non in multas res quæ ipsum remorari queant, offendit, & hanc ob causam tam celer est illius motus; Deinde, quòd Omnia gravia deorsum Natura tendunt, ubi verò Corpus aliquod grave protruditur, duplicatur ejus celeritas, & impetus illius major fit, ita ut potentiùs & celeriùs, quæcunque obvia morantur ictu discutiat, & quò primùm dirigebatur, eò pergat. Deinde quodcunque è longinquo cum impetu emittitur debet sumere mobilitatem, quæ semper eundo intenditur, quæ validas vires auget, & ictum illius reddit potentiorem; nam facit ut omnia illius Semina in unum quasi locum directò ferantur, omnia Semina volubilia, & quæ illius motum promovere possunt, in eundem cursum conjiciens (eodem dirigens.) Forsan etiam dum volat trahat ex ipso Aëre quædam corpora, quæ ictibus suis illius celeritatem augeant. Denique Fulmineus ille Ignis volat per res illæsas & multa integra permanat, (transit per quasdam res quas non diffringit & dissolvit) quoniam per inanes rerum meatus transit; Multas autem res perfringit, cùm ipsa corpora Fulminis

NOTÆ.

pus grave magna cum vi erumpens, & ab aliis Corporibus protrusum Magna celeritate cadat, & graviter percellat omnia?

325. *Conligit, & magnum sumit conamen eundi.*] Metaph. ab iis sumpta, qui collectis viribus & spiritu sese ad cursuram parant. *Faber.*

342. *Nam facit*, &c.] Longus Ille, viz. impetus: nam Fulminis semina, ut aliarum rerum Corpuscula, Vaga sunt, neque ad certum locum determinata, longo verò illo impetu diriguntur; Hunc locum ab Aliis non satis explicatum, rectè mihi videor interpretari.

347. *Incolumesque venit*, &c.] Non omnia in quæ incidit, diffringit Fulmen, Rara Corpora integra manent & illæsa, nam per illorum meatus liberè transit subtilis Ignis: Solida, Æs, Aurum, &c. dissolvit, quia in Solida corpora impingit, & eorum Poros ingressus, dum exitum non invenit, disjungit ipsa corpuscula, Metalla liquefacit, Saxa redigit in pulverem.

348. *Foraminibus liquidis.*] Apertis, vel inanibus; Sed *liquidus*, forsan legas, viz. Ignis subtilis.

Corpori-

Corporibus rerum inciderint, quà texta tenentur. 350
Dissolvunt porro facilè Æs, Aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minutè
Corporibus vis est, & lævibus ex elementis,
Quæ facilè insinuantur, & insinuata repente
Dissolvunt nodos omneis, & vincla relaxant. 355
Autumnoque magis stellis fulgentibus alta
Concutitur Cœli domus undique, totaq; Tellus;
Et cùm tempora se Veris florentia pandunt.
Frigore enim desunt Ignes, Ventique Calore
Deficiunt, neque sunt tam denso corpore Nubes. 360
Inter utrumq; igitur cùm Cœli tempora constant,
Tum variæ causæ concurrunt Fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet Frigus, & Æstum:
Quorum utrumque opus est fabricanda ad Fulmina nobis,
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu 365
Ignibus, & Ventis furibundus fluctuet Aër.
Prima Caloris enim pars, & postrema Rigoris,
Tempus id est Vernum: quare pugnare necesse'st
Dissimiles inter se res, turbareque mistas.
Et Calor extremus primo cum Frigore mistus 370
Volvitur, Autumni quod fertur nomine tempus.
Hìc quoque confligunt Hiemes Æstatibus acres.
Propterea sunt hæc Bella anni nominitanda:
Nec mirum'st in eo si tempore plurima fiunt

in rerum corpuscula, quà sibi invicem conjuncta hærent, impingant: Porro facilè dissolvit Æs, & repente liquefacit Aurum, quia constat è minutis & lævibus Seminibus, quæ facilè insinuantur, & insinuata subitò dissolvunt omnes nodos, & rerum vincula relaxant. Et altum Cœlum stellis fulgentibus ornatum ex omni parte magis concutitur, & tota Tellus in Autumno, & (in Vere) cùm florentia tempora Veris se pandunt; Nam in Hyeme desunt Ignes, in Æstate Venti, neque Nubes sunt satis densæ: In Anni igitur Tempestate quæ inter Hyemem & Æstatem est (in Vere & Autumno) omnes variæ causæ Fulminis concurrunt. Nam ipse Anni fretus Calorem & Frigus miscet, quorum utrumque necessarium est ad facienda Fulmina, ut sit rerum Discordia, & furibundus Aër magno tumultu à Ventis simul & Ignibus turbatus agitaretur. Nam postrema pars Hyemis, & prima pars Æstatis faciunt Ver, quare necesse est res contrariis qualitatibus imbutas pugnare, & cùm miscentur, turbas & tumultus excitare: Ultima pars Æstatis & prima pars Hyemis faciunt istam Anni tempestatem, quæ Autumnus dicitur: Igitur in hac etiam tempestate acre Frigus cum Calore pugnet necesse est; Propterea hæc sunt dicenda Anni Bella. *Neque mirum est, si in ea Tempestate plurima sint*

NOTÆ.

352. *Corporibus parvis vis facta est.*] Vis Æris & Auri inquit *Lambinus*, sed fallitur, quod & ratio, & versus sequentes probant; Vis enim illa Fulminis est, non Auri,

Quæ facilè insinuatur, &c.

Sed res plana est, neque monuissem, nisi adolescentibus ab Autoritate docti Hominis periculum esset. *Faber.*

356. *Autumnoque magis stellis fulgentibus alta,* &c.] Leg. *Stellis fulgentibus apta:* vel cum *Fabro* (quamvis ista Lectio non sit adeò necessaria) *Telis fulgentibus*, id est, *Fulmine:* v. 22. Inquiritur cur Autumno & Vere frequentiùs quàm Hyeme & Æstate (quod quidem de quibusdam Italiæ regionibus intelligendum) fulminet? Quia, viz. cùm Fulmen sit Igneæ naturæ, atque è densis nubibus erumpit, tum Fulmina sunt maximè expectanda, quando calida est Tempestas, & Frigoris non omninò expers, nam ubi nullus Calor, ibi frustra requiras Ignem; nimius autem Calor non patitur ut densentur Nubes. At in Vere & Autumno Calor cum Frigore miscetur, Inde Nubes, Venti, Ignis, Tumultus tandem in Aëre, è quibus Tonitru, Fulgur, Fulmen.

363. *Nam fretus ipse Anni.*] Ita vocat eas tempestates quæ Frigus & Calorem interjacent, ut Fretum dividens duas continentes: Dicebant autem Veteres *Fretus*, & *Fretum.* Faber. Seneca, Nat. Quæst. lib. VII. Cap. 28. *Æquinoctium in Calorem Frigusque flectentis Anni signum.*

Fulmina, & multi Tumultus in Cœlo excitentur, & quoniam utrinque ancipiti bello pugnatur, è parte Æstatis Ignibus, è parte Hyemis Ventis simul & Humore. Hæc scire est perspicere ipsam Naturam igniferi Fulminis, & intelligere qua vi rem quamque faciat: Frustra autem Ille qui libros Etruscorum solicitè evolvit, ut secreti Numinum consilii indicia inquirat, ut superstitiosè notet è qua parte Cœli erupit Ignis, in quam tendit, quo modo per domorum Parietes transiit, & quo modo facta strage exierit, & quid mali de Cœlo veniens portendat: Nam post hunc inquisitionem factam Naturam Fulminis ignorabit. Quòd si Jupiter, atque alii Dii horrendo fragore splendentes domos cœlestes quatiunt, & pro libitu jaciunt Fulmina; cur isti Dii non faciunt, ut qui non cavent à sceleribus quæ debent aversari, (qui horrenda scelera committunt) pectoribus fulmine transfixis flammas Fulguris emittant, aliis hominibus divinæ vindictæ insigne monimentum? Cur potiùs Innocens & Innoxius qui nullius Criminis sibi conscius sit, Flammis involvitur, & impeditur, Turbine Cœlesti & Igne (Fulmine) subitò afflatus? Cur etiam in deserta loca jaciunt, & frustra laborant?

Fulmina, tempestasque cietur turbida cœlo, 375
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
Hinc Flammis, illinc Ventis, Humoreque misto.
Hoc est igniferi naturam Fulminis ipsam
Perspicere, & qua vi faciat rem quamque videre:
Non Tyrrhena retrò volventem carmina frustra 380
Indicia occultæ Divûm perquirere mentis,
Unde volans Ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hic partem; quo pacto per loca septa
Insinuârit, & hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus. 385
Quòd si Jupiter atque alii fulgentia divi
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et jaciunt igneis, quo cuique'st cumque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cumque'st,
Non faciunt, icti flammas ut Fulguris halent 390
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potiùs nullæ sibi turpis consciu'rei
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subitò conreptus & igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant? 395

NOTÆ.

376. *Ancipiti bello.*] Vere & Autumno Calor & Frigus contendunt; Æstate Calor, Hyeme Frigus dominatur.

378. *Hoc est Igniferi,* &c.] V. 8. Sacrificulorum Augurumque generi insultat; Istuc, inquit, est scire quæ natura sit Fulminis, &c. quod nunquam in vestris libris deliramentorum plenis reperietis: *Retrò volventem*, id est, à capite ad calcem, à calce ad caput volvendo, revolvendo aniles istos libros quos Tyrrheni seu Tusci condiderunt. *Faber*. Nihil dici potuit breviùs, aut elegantiùs.

380. *Tyrrhena.*] Tages enim (ut in libris est Hetruscorum) in agro Tarquiniensi cùm terra araretur, & sulcus esset altiùs impressus, extitisse repentè dicitur; & Haruspicinæ disciplinæ præcepta tradidisse: Vid. Ciceronis lib. II. de Divinat. & Lucani lib. I. v. 530, 587, 606.

384. *Hinc dominatus ut extulerit se.*] Nam reditus Fulminis maximè observabatur.

386. *Quòd si Jupiter,*&c.] Versibus 36. Jovi, aliisque Diis eripit Fulmina, quibus non satis prudenter uti videantur: Et iisdem argumentis totam Hetruscorum disciplinam refutat, nam nisi Dii jaculentur Fulmina, nulla est Divinatio: Si verò Dii emitterent, cur Scelerati Homines intacti, Innocentes verò sæpe perimuntur? Quid proficit Jupiter, cùm in desertas solitudines Fulmen jacit? Quid cùm in medium Mare? Quid cùm in altissimos montes, quod plerumque fit? Cur denique nullum sine Nubibus Fulmen? Cur sua templa atque aliorum Numinum Simulachra discutit? Hic multa acriter, multa ad ridiculum dicta invenies.

386. *Alii Divi.*] Thuscorum literæ novem Deos Fulmen emittere existimant: *Plinius lib.* II. *cap.* 52. Arnobius, p. 122. *Diis novem Jupiter potestatem jaciendi sui Fulminis permisit.*

390. *Halent.*] Alii, *Edant:* Et v. 388. *Quo inducit quemque voluptas.*

An con brachia suefaciunt, firmantque lacertos;
In terraque Patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur Ipse sinit, neque parcit in hosteis?
Denique, cur nunquam cœlo jacit undique puro
Jupiter in terras Fulmen, sonitusque profundit? 400
An simul ac Nubes successere, Ipse in eas tum
Descendit, propè ut hinc teli determinet ictus?
In Mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, & liquidam molem, camposque natantes?
Præterea, si vult caveamus Fulminis ictum, 405
Cur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec-opinanteis autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras antè, & fremitus, & murmura concit?
Et simul in multas parteis quî credere possis 410
Mittere? an hoc ausis nunquã contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At sæpe'st numero factum, fierique necesse'st,
Ut pluere in multis regionibus, & cadere Imbreis,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa. 415
Postremò, cur sancta Deûm delubra, suasque
Discutit infesto præclaras Fulmine sedes:
Et bene facta Deûm frangit simulacra? suisque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque cur plerumque petit loca? plurimaque hujus 420

An tum consuefaciunt (exercent ut certiùs fortiùsque jaculari discant) sua brachia, & lacertos firmant? Cur patiuntur Telum Patris sui Jovis in Terra obtundi? cur ipse permittit, cur non reservat tela, ut in hostes utatur? Denique cur non Jupiter jaculatur Fulmen in Terras & Tonitru spargit, cùm Cœlum sit ex omni parte serenum, an simul ac Nubes subtexunt Cœlum Ipse in eas descendit, ut ex illis Teli sui ictus propè, atque ideo certiùs, determinet? Quam denique ob causam in Mare vibrat Fulmen? Quid undas, liquidam molem, & campos natantes arguit? Præterea, si vult ille Jupiter ut ictum Fulminis evitemus, cur non facit, ut videre possimus Fulmen dum volat? Si verò nos non opinantes & nihil tale timentes Igne percutere voluit, cur Tonat ex illa parte qua fulminat, ut possimus evitare, cur antequam Fulmen jaculatur, tenebras facit, fremitus & murmura concitat? Et quomodo possis credere Illum Jovem in multas Terrarum partes simul jaculari posse? an audes asserere multa Fulmina nunquam uno tempore emitti? At profectò sæpe id factum est, & necesse est fieri, ut in multis regionibus uno eodemque tempore imbres pluviamque, sic & fulmina cadere. Præterea, cur sancta Deorum delubra, & præclara sua templa fulmine inimico disjicit? Cur frangit Deorum Simulachra summa arte elaborata? Cur violento ictu pulchras suas imagines deformat? Cur denique alta loca plerumque ferit? Et cur in altissimis

NOTÆ.

396. *An con brachia suefaciunt.*] Alii, *An tum brachia consuescunt.*

398. *Neque parcit in Hostes.*] Neque iis minùs frequenter utitur, ut ubi occasio fuerit, hostes suos malè perdat.

404. *Arguit mare.*] Nam cur in aliquid jaciat fulmen Jupiter, nisi illud aliquo crimine arguat? Huic versui Lambinus existimat versum, qui ab hoc septuagesimus est, si modò Lucretianus est,

Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis,

subjungendum.

405. *Præterea, si vult,* &c.] His v. 11. proponit duo mira argumenta, quibus Fulmen Jovi conatur eripere: Vult enim Ille Jupiter ut evitemus Fulmen, aut non? Si velit, cur tanta illius subtilitas, tam pernix motus, ut sensum fugiat? Si non, cur Murmure, Tenebris, &c. monet è qua parte Fulmen mittetur? Deinde in plurimas partes uno tempore Fulmen spargitur; At illud uni Jovi foret nimis laboriosum.

418. *Bene facta Deûm Simulacra*, &c.] Ad ridiculum istud, *Bene facta.* Quanti enim vænire poterant! Indignum verò Deos tantùm damni facere, tam elaborata Simulachra ad Canonem Polycleteum exacta, ὢ πόνοι, hoi hei! *Faber.*

420. *Plurimaque hujus.*] *Plurimaque plus*, Gifanius, cui nunquam placet versus integer.

Montibus

Montibus in summis vestigia cernimus Ignis?
Quod superest, facile'st ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρας Graii quos ab re nominitârunt,
In mare qua missi veniant ratione supernè.
Nam fit, ut interdum tanquã demissa columna 425
In mare de cœlo descendat, quam Freta circum
Fervìscunt graviter spirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum sunt deprensa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita Venti 430
Rumpere, quam cœpit nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de cœlo tanquam demissa columna.
Paullatim, quasi quid pugno, brachiique supernè
Conjectu trudatur, & extendatur in undas:
Quam cùm discidit, hinc prorumpitur in mare Venti 435
Vis, & fervorem mirum concinnat in undis.
Versabundus enim Turbo descendit, & illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam simul ac gravidam detrusit ad æquora Ponti,
Ille in aquam subitò totum se immittit, & omne 440
Excitat ingenti sonitu Mare fervere cogens.
Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex, conradens ex Aëre semina nubis,
Et quasi demissum cœlo Præstêra imitetur.

montibus plurima signa Ignis fulminei videmus? Proinde ex iis quæ jam docui facile est cognoscere qua ratione turbines isti, quos Græci (quoniam res ipsa id nomen postulat) Presteras *vocarunt, è Cœlo in Mare descendant. Aliquando enim fit, ut veluti Columna è Cœlo demissa in Mare descendat, circa quam Columnam Mare flabris spirantibus incitatum vehementer exæstuat: Et quæcunque naves in eo tumultu sunt deprehensæ in summum discrimen jactatæ veniunt. Hoc autem fit, cùm impetuosus Ventus non valet perrumpere Nubem ex ea parte qua cœpit, sed istam deprimit, ut sit tanquam Columna de Cœlo in Mare paullatim demissa, quasi res aliqua manu brachiique impetu desuper trudatur, & in Undas extendatur: Quam nubem cùm perruperit Ventus, valida procella in Mare effunditur, quæ mirum fervorem in Undis excitat. Nam Turbo versabundus descendit & secum deducit nubem quæ lenta est, & non facilè diduci, aut perscindi potest. Quam nubem Ventis plenam simul ac detrusit ad mare, se totum in Undas repente immittit, totum pelagus excitat horrendo murmur[e], cogens fervìscere seu bullire. Aliquando etiam fit, ut Venti Vortex se Nubibus involvat, Nubis semina ex Aëre corradens, atque imitetur Presterem Cœlo demissum.*

NOTÆ.

422. *Quod superest, facile est*, &c.] Fulmen sequitur Presteris explicatio, v. 20. Prester autem Turbo Igneus, qui scilicet Ventus circumactus, & se in ipsa vertigine concitans cùm sit, si pugnacior est & diutiùs volutatur in flammam abit. Si Ventus hic è Nubibus excutitur, & recto impetu feratur, tum fit Fulmen; Si Nubem, quæ lenta est, perrumpere non valeat, sed deorsum in Mare extendat, ibique erumpens rapida vertigine omnia torqueat, tum fit Prester, maxima Navigantium Pestis: Quoniam verò de Fulmine satis dixisset, jam Turbinem tantùm explicat, & inde conjicit (perperam ni fallor) Gassendus, Epicuri Presterem esse Ecnephian non igneum, & docet Presterem *ab re à Græcis nominatum*, ita dici non quasi *inflammantem*, sed quasi *inflantem*, seu tumefacientem, quatenus incidens in Mare tumescere ipsum cogit; seu *fervefacientem*, quatenùs Aquam sic commovet, ut veluti *fervìscere*, seu quasi bullire videatur.

431. *Quam cœpit Nubem.*] Gassendus, *Quà cœpit*, ita enim postulat sententia.

438. *Lento cum corpore Nubem.*] Nubem, quæ fertur tardo cum corpore, *Fayus*: Agnoscis Ingenium Hominis.

442. *Fit quoque, ut involvat*, &c.] Mare plurimùm vexat Prester, Terras autem Turbo ille qui propriè Vortex dicitur, qui est rapidus Ventus circumactus & circumvolutus in Nube, cum Nube autem descendens in Terras, ibique erumpens sine Igne, rotat omnia, & versat: Neque hic quidem Turbo in Terris frequens, nam descensum illius montes impediunt, & vim frangunt. At in lato mari Nautæ miseri sæpe timent.

Hic

Hic ubi ſe in terras demiſit, diſſolvitque : 445
Turbinis immanem vim promovit, atq; procellæ.
Sed quia fit rarò omninò, monteiſque neceſſe'ſt
Officere in Terris : appâret crebriùs idem
Proſpectu Maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concreſcunt, ubi corpora multa volando 450
Hoc ſuper in Cœli ſpatio coïere repente
Aſperiora, modis quæ poſſint indupedita
Exiguis, tamen inter ſe comprenſa teneri.
Hæc faciunt primùm parvas conſiſtere Nubeis ;
Inde ea comprendunt inter ſe, conque gregantur, 455
Et conjungendo creſcunt, ventiſque feruntur
Uſqueadeo, donec Tempeſtas ſæva coorta'ſt.
Fit quoque uti Montis vicina cacumina cœlo
Quàm ſint quæq; magis, tantò magis edita ſument
Aſſiduè fulvæ Nubis caligine craſſa ; 460
Propterea, quia cùm conſiſtunt Nubila primùm,
Ante videre oculi quàm poſſint tenuia, Venti
Portantes cogunt ad ſumma cacumina Montis.
Hic demum fit, uti turba majore coorta,
Condenſa, ac ſtipata ſimul cernantur, & udo 465
Vertice de Montis videantur ſurgere in æthram.

Cùm hic Vortex ſe in Terram dimiſit, Nubemque diſſolvit, ingentem Turbinem & Procellam evomit : Cùm verò infrequens ſit ejuſmodi Turbo in Terris, quoniam montes impediant, illiuſque vim frangant, frequentiùs in lato mari & cœlo patenti accidit : Nubila fiunt, cùm multa corpora hamata & aſpera, quæ huc & illuc in Aëre vagantur, in illo Cœli ſpatio, quod ſupra noſtrum caput eſt, repente coëunt ; quæ quidem Corpora aliquo modo connecti poſſunt, at non arctè conjungi atque implicari. Hæc primùm faciunt tenues Nebulas conſiſtere, deinde ſpiſſiùs preſſiùſque connectuntur, novis etiam additis corporibus augetur eorum ſpiſſitudo, Ventis huc & illuc delata ita condenſantur, ut totum Cœlum ſubtexat horridus & proceloſus nimbus. Fit quoque ut quò magis Montes ſint Cœlo vicini (quò altiores ſunt) eò magis fumare videantur, & perpetuò emittere craſſam caliginem fulvæ nubis, quoniam cùm primùm Nebulæ conſiſtunt, antequam Oculi tenues iſtas videre valeant, Venti portant ad ſummos Montium vertices : Ibi demum fit, ut, quoniam copioſiores ſint, & denſatæ & conſtipatæ, oculo percipiantur ; & videantur de humido Montis cacumine aſcendere in Ætherem.

NOTÆ.

450. *Nubila concreſcunt*, &c.] Unde Nubes docet Lucretius, v. 8. Hamata, viz. quædam aſperaque corpora, quæ in Aëre volitant, coëunt, inde tenues primùm nubes, ex iſtis verò tenuibus ſimul junctis & condenſatis tandem Nubila.

453. *Comprenſa.*] Sic potiùs legendum, quàm *Compreſſa.* Ita, v. 455. *Comprendunt inter ſe :* Dictum autem, *Comprendunt inter ſe*, ut *Amant inter ſe.*

456. *Ventiſque feruntur*, &c.] Scilicet craſſa hæc moles modicis ventis cietur, vehementibus disjicitur ; Ita Quidam, ſed fruſtra ; aliam verò interpretationem ſequutus ſum.

458. *Fit quoque uti Montis*, &c.] Plurimæ autem Nubes de altorum montium cacuminibus ſurgere videntur, nempe quoniam tenues Nebulæ quæ viſum fugiunt, ad Montium vertices à Ventis feruntur, ibique conjunctæ & condenſatæ fiunt aſpectabiles.

460. *Fulvæ Nubis caligine craſſa.*] Homerus, Il. Ξ. p. 983.

——Τοῖόν τοι ἐγὼ νέφος ἀμφικαλύψω
Χρύσεον, ἐδ' ἂν νῶϊ διαδράκοι ἠέλιός περ.

Euſtathius, πυκνότητα πολλὴν ὁ Ζεὺς δηλοῖ νέφους. Χρύσεα δὲ φάσιν οἱ παλαιοὶ νέφη, τὰ ἐν ὑψηλῷ ἀέρι, ἃ πυροειδὴς ὢν Ἀιθὴρ χρυσίζειν ποιεῖ.

465. *Condenſa ac ſtipata*, &c.] Alii, *Et condenſa atque arta apparere*, *& ſimul ipſo :* Hunc verſum, cum v. 467, & v. 468. Multi rejiciunt : Ferri tamen poſſunt, ſeu potiùs videntur neceſſarii, præcipuè duo poſteriores, quibus Ventos ſurſum tendere, atque ideo Nebulas ad Montium cacumina tollere declaratur.

"Nam

"Nam loca declarat sursum ventosa patere
"Res ipsa, & sensus, Monteis cùm ascendimus altos.
Præterea, permulta Mari quoque tollere toto
Corpora Naturam, declarant littore vestes 470
Suspensæ, cùm concipiunt humoris adhæsum.
Quò magis ad nubeis augendas multa videntur
Posse quoque è salso consurgere momine ponti.
"Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.
Præterea, fluviis ex omnibus, & simul ipsa 475
Surgere de terra nebulas, æstumque videmus:
Quæ velut halitus, hinc ita sursū expressa feruntur,
Suffunduntque sua Cœlum caligine, & altas
Sufficiunt nubeis paullatim conveniundo.
Urget enim quoque signiferi super Ætheris æstus, 480
Et quasi densando subtexit cærula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in cœtum extrinsecus illa
Corpora, quæ faciunt Nubeis, nimbosq; volanteis.
Inumerabilem enim numerum, summamq; Profundi
Esse infinitam docui: Quantaque volarent 485
Corpora mobilitate, ostendi, quàmque repente
Immemorabile per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum'st, si parvo tempore sæpe
Tam magnos Monteis tempestas, atque tenebræ
Cooperiant Maria, ac Terras, impensa supernè. 490
Undiq; quandoquidem per caulas ætheris omneis,
Et quasi per magni circùm spiracula mundi

Nam loca Ventosa sursum patere, (ad loca superiora tendere, ibique regnare Ventos) Res ipsa & sensus demonstrat, cùm montes altos ascendimus. Præterea, Naturam multa corpora è toto Mari evehere docent vestes in littore suspensæ, cùm adhærente humore madefiant. Quapropter multa Corpora videntur posse consurgere è salso mobilique æquore quibus Nubes augeantur; nam ratio omnis cum sanguine abest humoribus. *Præterea, è cunctis Fluminibus, ex ipsa quoque Terra nebulas & vapores videmus surgere, quæ, velut Halitus, è Terris expressa sursum feruntur, sua caligine Cælum denigrant, & paullatim coëundo in densum Corpus Nubes in Aëre constituunt. Æstus etiam Cœli signis ornati desuper premit, & quasi condensando nebulas Cælum cæruleum subtexit nimbis. Fit quoque ut illa corpora, quæ Nubes, & nimbos vagantes constituunt, extrinsecus veniant, & in nostro Aëre coalescant; jamjam enim demonstravi Semina esse Numero infinita, Inane etiam nullis terminis circumscriptum, ostendi insuper quanta celeritate feruntur Semina, & quàm brevi tempore immensum spatium solent transire; Minimè igitur debemus mirari, si frequenter temporis exiguo spatio tenebrosæ Nubes per Cælum diffusæ operiant tam magnos Montes, Maria, & Terras, cùm ex omni parte per omnes meatus Ætheris, & per omnia circùm quasi spiracula. (Aditus & Fauces) magni Cæli intrare possunt*

NOTÆ.

469. *Præterea, permulta Mari,* &c.] Ne desit Materia è qua tantæ Nubium moles componantur, è Mari vapores & halitus attollit, v. 11. Deinde è Fluviis & Terra ipsa, non quòd Terrestres aliquas particulas attolli putat (ut Gassendus) sed quòd Terra rore aut pluvia madefacta fumare videtur.

473. *Momine Ponti.*] Meliùs quàm Aliorum *Numine.*

474. *Nam ratio*, &c.] Hunc versum nonnulli subjungunt, v. 404. Alii, v. 522. at quocunque in loco ponas, si sapis subitò iterum ejicies.

480. *Urget enim quoque*, &c.] Si Æstum cum Gassendo, atque Aliis interpreteris *Calorem*, habebis causam quæ dissipet Nubes, at quæ nunquam condenset, neque Te juvabit, quam vocant, Antiperistasis: Igitur per Æstum Ætheris intellige Corpora ista quæ è Cœlo continuò venientia ictibus suis tenues nebulas in nimbos cogunt. Vid. v. 513.

481. *Densando subtexit cærula nimbis.*] Densando Nebulas superinducit illis colorem cæruleum: *Fayus*, Bipedum stupidissimus.

482. *Fit quoque, ut hunc*, &c.] Ex Infinito spatio, aliisque Mundis Nubium semina, v. 12. accersit. Alii, in *Hoc Cælum.*

Exitus,

Exitus, introitusque elementis redditus extat.
Nunc age, quo pacto Pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, & in terras demissus ut Imber 495
Decidat, expediam. Primùm jam semina Aquaï
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus, pariterq; ita crescere utrasque,
Et Nubeis, & Aquam, quæcunq; in nubibus extat,
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit, 500
Sudor item atque humor quicunque est denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque sæpe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanæ
Cùm supera magnum venti mare nubila portant.
Consimili ratione ex omnibus amnibus humor 505
Tollitur in nubeis: quò cùm benè semina aquarum
Multa modis multis convenere undique adaucta:
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter: nam vis venti contrudit, & ipsa
Copia nimborum, turba majore coorta, 510
Urget, & è supero premit, ac facit effluere Imbreis.
Præterea, cùm rarescunt quoque Nubila ventis,
Aut dissolvuntur Solis super icta calore:
Mittunt humorem pluvium, stillantque, quasi igni
Cera super calido tabescens multa liquescat. 515

in nostrum Aërem Semina, atque iterum exire. Nunc age, docebo quo pacto pluvius Humor in altis nubibus concrescat, & in Terras demissus decidat ut Imber. Primùm demonstrabo Semina multa Aquæ unà cum ipsis Nubibus attolli ex omnibus rebus & utrumque simul augeri, Nubes, viz. & Aquam quæ est in Nubibus: Ut nostrum Corpus unà cum Sanguine, & omnis Humor qui est in Corpore unà cum Corpore augetur. Nubes quoque, quando super latum æquor à Ventis feruntur, multam aquam Marinam tanquam pendentia Lanæ vellera hauriunt; Similiter etiam ex omnibus Fluviis Humor in Nubes tollitur; In quas Nubes cùm multa Aquæ Semina è Mari, Terra, undique multis modis surgentia convenirent, tum confertæ gravidæque Nubes duas ob causas pluviam dimittunt; Ventus enim Nubes istas contrudit, & ipsa Nimborum copia (nam confertas nubes supponimus) desuper premit, & Imbres exprimit è nubibus. Præterea, cùm Nubes à ventis rarefiunt, aut dissolvuntur ictibus radiorum Solis desuper incidentium, tum pluvium Humorem dimittunt, & distillant, tanquam Cera quæ vehementi Igne liquefit.

NOTÆ.

494. *Nunc age, quo pacto*, &c.] De Pluvia sequitur brevis disputatio, v. 29. Multa, viz. Aquæ Corpuscula unà cum seminibus Nubium evehuntur, & ut sanguis aliique Humores cum nostro Corpore (Nam Nubes concipi potest tanquam Corpus, in quo Pluvia, quæ componatur cum sanguine, continetur) cum nubibus pariter augentur: His adde istas Aquæ particulas, quas Nubes tanquam Lanæ vellera, quibus similes videntur, è Mari & Fluminibus hauriunt. Ita Aqua plenæ Nubes, si vel Ventorum impetu, aut proprio suo pondere comprimantur, ex iis Guttæ exsiliant necesse est: v. 18. Deinde partes Nubium diducant Venti, excident inclusi Imbres; Dissolvat autem Calor Solis & tum tanquam Cera ab Igne liquefacta defluent Nubes, v. 4. Vehemens Imber vehementem Nubium compressionem sequitur, v. 2. Diuturna denique Pluvia, cùm à pluribus Nubibus coacervatis continuatur Imber, & Terra pluviam, quam recepit, in vapores resolutam remittit, v. 5.

500. *Ut pariter nobis Corpus.*] Lambinus, *Ut pariter nobis Sanguis*: & versum sequentem delet; Rectè forsan: At *Corpus cum Sanguine, & Humor cum Membris*, respondent versui 498. *Pariterque ita crescere utrasque* (Alii Utrumque) Et Nubes & Aquam.

502. *Concipiunt.*] Alii, *Consugunt*, aut *Conciliant*.

508. *Confertæ Nubes vi Venti mittere certant.*] Viz. Nubes vi venti condensatæ aquas collectas mittunt: Ita Interpretes, contenderem verò voces istas *Vi Venti* è sequenti versu fuisse huc delatas, & Lucretium scripsisse, *Imbres tum mittere certant.*

Sed

Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroq;
Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluviæ, longumque morari
Consuerunt, ubi multa fuerunt Semina aquarum;
Atque aliis aliæ Nubes, nimbique rigantes 520
Insuper, atque omni volgò de parte feruntur:
Terraque cùm fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum aspergine contra:
Tum color in nigris existit nubibus Arqui. 525
Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur:
Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, Nix, Venti, Grando, gelidæque Pruinæ,
Et vis magna Geli, magnum duramen aquarum:
Et mora, quæ fluvios passim refrænat eunteis: 530
Perfacile'st tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cùm benè cognôris, elementis reddita quæ sint.
Nunc age, quæ ratio Terraï motibus extet,
Percipe: Et in primis Terram fac ut esse rearis 535
Subter item, ut supera 'st; Ventis, atque undique plenam

Vehemens autem fit Imber, cùm Nubes coacervatæ tam pondere suo, quàm Venti impetu comprimuntur. At Pluviæ solent morari, diuque Homines domi retinere, cùm multa sint in Nubibus Aquæ Semina, atque aliæ super alias Nubes & stillantes Nimbi; cùm ex omni parte Cœli circum portantur Nubes, & cùm tota fumans Terra vapores remittit. Inde cùm Sol inter opacam tempestatem adversis radiis rorantem nubem in pluviam resolutam percusserit, tum in atris Nubibus fit Iris. Reliqua quæ in superiore Aëris regione fiunt, & omnia quæ in Nubibus generantur; Omnia inquam, Nix, Ventus, Grando, gelida pruina, item rigida glacies, quæ indurat aquas, moratur vagantes fluvios, & omnes passim labentes reprimit: Hæc inquam omnia eorumque causas, & quo modo generantur, facilè intelliges, postquam Vim Virtutemque Seminum penitùs perspexeris. Nunc age, jam audi quæ sit Terræ motus causa: & imprimis concipe Terram ut supra, ita subter esse; Ventis ex omni parte refertam,

NOTÆ.

516. *Utroque.*] Alii, *Utrinque.*

518. *At retinere diu.*] Morari, domi Homines retinere. *Faber.*

519. *Multa fuerunt.*] Nescio quis, *Multa flentur*: ista observatio nulla est.

522. *Rehalat.*] Humorem è Cœlo delapsum iterum atque iterum sursum halat. *Lambinus.*

523. *Hinc ubi Sol*, &c.] De Iride pauca, v. 3. neque multis opus, quippe nubem roridam ex adverso sitam illustrant Solis radii, atque inde Iris: Quoniam verò nihil de coloribus aut Forma Iridis *Lucretius*; Quid Ipse adjiciam?

525. *Color Arqui.*] Ipse cœlestis Arcus, ut alibi, *Flammæ Colores*, Flamma. Sive *Arcus*, sive *Arci*, sive *Arqui* legatur, nihil interest.

526. *Cætera, quæ sursum crescunt*, &c.] V. 8. De Nive, Vento, Grandine, Pruina, Glacie, nihil speciale Lucretius; Qui verò res has contempletur, quiNubes, & Imbres consideret, qui denique varias Principiorum formas, figuras, motusque in animo habeat, Ille reliqua quæ non explicantur Meteora commodè explicare possit.

530. *Fluvios refrænat euntes.*] Virgilius, ——*Glacie cursus* frænaret *aquarum.*

531. *Reperire.*] Alii, *Te per Te*, quos pauci sequuntur.

534. *Nunc age, quæ ratio*, &c.] Ut Terræ motus rectè explicetur, nonnulla (quæ tamen nemo unquam negavit) supponi debent: Supponas igitur, v. 8. Terram esse cavernosam, in Cavernis autem Halitus contineri, & in illas Ventos posse irruere. Supponas denique multos subTerra lacus, & lata Aquarum Stagna; multa etiam flumina per interiores Telluris meatus volvi: Atque his suppositis, Primò fit Terræ tremor, v. 9. cùm Spelunca aliqua longa ætate subruta pars Terræ in profundum decidat: Quinetiam Tremorem ab istiusmodi concussione oriri posse minimè dubitandum, cùm videamus Terram curru vel plaustro prætereunte succuti.

Speluncis,

Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, & rupeis, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo Terraï flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum 'st. 540
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subjunctis, suppositisque:
Terra supernè tremit magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingenteis speluncas subruit ætas,
Quippe cadunt toti montes, magnoq; repentè 545
Concussu, latè disserpunt inde tremores:
Et meritò, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minùs exsultant, ubi currus fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbeis. 550
Fit quoque, ubi magnas in aquæ, vastasque lacunas
Gleba vetustate è terra provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet:
Ut vas in terra non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu jactarier intùs. 555
Præterea, Ventus cùm per loca subcava terræ

& speluncis excavatam, multos insuper lacus, & multas lacunas in Visceribus habere, rupes etiam & derupta saxa; Putandum denique est, occulta multa flumina fluctus magno cum impetu & submersa saxa volvere sub cortice Terræ: Nam res ipsa postulat ut Terra sit ex omni parte sibi ipsi similis. His igitur datis & concessis, Terra supernè tremit magni alicujus ponderis casu subter concussa cùm longa ætate exesæ speluncæ corruant; Quippe toti montes decidunt gravi subitoque casu, atque inde Tremor per Magnam Terræ partem diffunditur: Et meritò, totæ enim domus juxtà viam sitæ plaustris non magno pondere onustis prætereüntibus concussæ tremunt, neque minùs tremunt cùm fortes equi ferratos orbes rotarum currus ex utraque parte succutiunt (cùm Equi rapido impetu currum juxtà trahunt.) Fit quoque ut, cùm magna pars Terræ ætate resoluta decidat in latas vastasque Aquæ lacunas, Aqua jactetur, Terra quoque Aquæ fluctu agitata titubet: Ut Vas non potest in Terra quiescere, sed titubet necesse est, quamdiù liquor in illo contentus huc & illuc agitetur. Præterea, cùm Ventus in Terræ cavernis

NOTÆ.

540. *Submersaque Saxa.*] Vossius ad Catullum, p. 269. legit è Codd. *Submerso capte*, id est, Capite.

547. *Plaustris concussa*, &c.] Seneca, Nat. Quæst. lib. VI. cap. 22. *Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt.* (fort. per Vicos vehiculorum plurium ordine tracta sunt) *& rotæ majore nisu in salebras inciderunt, Terram concuti senties: Asclepiodotus tradit, cùm petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub Terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta magno pondere, & sono in subjacentem cavernam cadat, eò vehementiùs, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altiùs: Et sic commovetur omne tectum cavatæ Vallis.*

551. *Fit quoque*, &c.] V. 5. Alia tremoris Terræ causa continetur: Nempe si in vastam Aquæ paludem decidat gravis Terræ portio, Aquæ istius fit agitatio, istam verò Aquæ jactationem sequitur Telluris, quæ istam Aquam tanquam Vas continet, titubatio.

553. *Ut jactetur Aqua, & fluctu quoque Terra vacillet.*] Alii, *Ut jactetur* aquæ fluctu *quoque Terra* vacillans: Nullo verò modo ferri potest istud Gifanii, Ut jactetur, *aquæ fluctu quoque Terra vacillet.*

554. *Ut Vas in Terra.*] Vossius ad Catullum, p. 331. *Ut Vas Inferii.* Vinum autem *Inferium* est Vinum novum, (*Vinum inferium, id quod in sacrificando infra pateræ labrum ponebatur, Festus*) Quis verò nescit, Vinum novum non contineri in vasis aut doliis si non satis deferbuerit; At rem ipsam non satis attendit Vir ille doctus: Quis enim vidit dolia ab isto novo vino quod non satis deferbuit jactata? & quæ *Novi vini* necessitas, cùm idem efficeret Liquor vilissimus? Rectè igitur *in Terra* editur.

556. *Præterea, Ventus*, &c.] Tertiò, v. 20. Tellus Vento agitatur, Nam Ventus in Speluncas Telluris irruens, facit ut inclinet Tellus, sed cùm flatus Venti non sit continuus, cùm aliquando repulsus cedat, se sua gravitate in pristinas sedes, imò in alteram partem nimis prolabitur Terra, Istam autem Terræ fluctuationem sequitur Tectorum dissolutio, & ruina.

Vehemens autem fit Imber, cùm Nubes coacervatæ tam pondere suo, quàm Venti impetu comprimuntur. At Pluviæ solent morari, diuque Homines domi retinere, cùm multa sint in Nubibus Aquæ Semina, atque aliæ super alias Nubes & stillantes Nimbi; cùm ex omni parte Cœli circum portantur Nubes, & cùm tota fumans Terra vapores remittit. Inde cùm Sol inter opacam tempestatem adversis radiis rorantem nubem in pluviam resolutam percusserit, tum in atris Nubibus fit Iris. Reliqua quæ in superiore Aëris regione fiunt, & omnia quæ in Nubibus generantur; Omnia inquam, Nix, Ventus, Grando, gelida pruina, item rigida glacies, quæ indurat aquas, moratur vagantes fluvios, & omnes passim labentes reprimit: Hæc inquam omnia eorumque causas, & quo modo generantur, facilè intelliges, postquam Vim Virtutemque Seminum penitùs perspexeris. Nunc age, jam audi quæ sit Terræ motus causa: & imprimis concipe Terram ut supra, ita subter esse; Ventis ex omni parte refertam,

Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroq;
Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluviæ, longumque morari
Consuerunt, ubi multa fuerunt Semina aquarum;
Atque aliis aliæ Nubes, nimbique rigantes 520
Insuper, atque omni volgò de parte feruntur:
Terraque cùm fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum aspergine contra:
Tum color in nigris existit nubibus Arqui. 525
Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur:
Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, Nix, Venti, Grando, gelidæque Pruinæ,
Et vis magna Geli, magnum duramen aquarum:
Et mora, quæ fluvios passim refrænat eunteis: 530
Perfacile'st tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cùm benè cognôris, elementis reddita quæ sint.
Nunc age, quæ ratio Terraï motibus extet,
Percipe: Et in primis Terram fac ut esse rearis 535
Subter item, ut supera'st; Ventis, atque undique plenam

NOTÆ.

516. *Utroque.*] Alii, *Utrinque.*

518. *At retinere diu.*] Morari, domi Homines retinere. *Faber.*

519. *Multa fuerunt.*] Nescio quis, *Multa flentur*: ista observatio nulla est.

522. *Rehalat.*] Humorem è Cœlo delapsum iterum atque iterum sursum halat. *Lambinus.*

523. *Hinc ubi Sol*, &c.] De Iride pauca, v. 3. neque multis opus, quippe nubem roridam ex adverso sitam illustrant Solis radii, atque inde Iris: Quoniam verò nihil de coloribus aut Forma Iridis *Lucretius*; Quid Ipse adjiciam?

525. *Color Arqui.*] Ipse cœlestis Arcus, ut alibi, *Flammæ Colores*, Flamma. Sive *Arcus*, sive *Arci*, sive *Arqui* legatur, nihil interest.

526. *Cætera, quæ sursum crescunt*, &c.] V. 8. De Nive, Vento, Grandine, Pruina, Glacie, nihil speciale Lucretius; Qui verò res has contempletur, quiNubes, & Imbres consideret, qui denique varias Principiorum formas, figuras, motusque in animo habeat, Ille reliqua quæ non explicantur Meteora commodè explicare possit.

530. *Fluvios refrænat euntes.*] Virgilius, ——*Glacie cursus* frænaret *aquarum.*

531. *Reperire.*] Alii, *Te per Te*, quos pauci sequuntur.

534. *Nunc age, quæ ratio*, &c.] Ut Terræ motus rectè explicetur, nonnulla (quæ tamen nemo unquam negavit) supponi debent: Supponas igitur, v. 8. Terram esse cavernosam, in Cavernis autem Halitus contineri, & in illas Ventos posse irruere. Supponas denique multos subTerra lacus, & lata Aquarum Stagna; multa etiam flumina per interiores Telluris meatus volvi: Atque his suppositis, Primò fit Terræ tremor, v. 9. cùm Spelunca aliqua longa ætate subruta pars Terræ in profundum decidat: Quinetiam Tremorem ab istiusmodi concussione oriri posse minimè dubitandum, cùm videamus Terram curru vel plaustro prætereunte succuti.

Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, & rupeis, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo Terraï flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum 'st. 540
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subjunctis, suppositisque:
Terra supernè tremit magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingenteis speluncas subruit ætas,
Quippe cadunt toti montes, magnoq; repentè 545
Concussu, latè disserpunt inde tremores:
Et meritò, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minùs exsultant, ubi currus fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbeis. 550
Fit quoque, ubi magnas in aquæ, vastasque lacunas
Gleba vetustate è terra provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet:
Ut vas in terra non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu jactarier intùs. 555
Præterea, Ventus cùm per loca subcava terræ

& speluncis excavatam, multos insuper lacus, & multas lacunas in Visceribus habere, rupes etiam & derupta saxa; Putandum denique est, occulta multa flumina fluctus magno cum impetu & submersa saxa volvere sub cortice Terræ. Nam res ipsa postulat ut Terra sit ex omni parte sibi ipsi similis. His igitur datis & concessis, Terra supernè tremit magni alicujus ponderis casu subter concussa cùm longa ætate exesæ speluncæ corruant; Quippe toti montes decidunt gravi subitoque casu, atque inde Tremor per Magnam Terræ partem diffunditur: Et meritò, totæ enim domus juxta viam sitæ plaustris non magno pondere onustis prætereuntibus concussæ tremunt, neque minùs tremunt cùm fortes equi ferratos orbes rotarum currus ex utraque parte succutiunt (cùm Equi rapido impetu currum juxtà trahunt.) Fit quoque ut, cùm magna pars Terræ ætate resoluta decidat in latas vastasque Aquæ lacunas, Aqua jactetur, Terra quoque Aquæ fluctu agitata titubet: Ut Vas non potest in Terra quiescere, sed titubet necesse est, quamdiu liquor in illo contentus huc & illuc agitetur. Præterea, cùm Ventus in Terræ cavernis

NOTÆ.

540. *Submersaque Saxa.*] Vossius ad Catullum, p. 269. legit è Codd. *Submerso capte*, id est, Capite.

547. *Plaustris concussa*, &c.] Seneca, Nat. Quæst. lib. VI. cap. 22. *Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt.* (fort. per Vicos vehiculorum plurium ordine tracta sunt) *& rotæ majore nisu in salebras inciderunt, Terram concuti senties: Asclepiodotus tradit, cùm petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub Terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta magno pondere, & sono in subjacentem cavernam cadat, eò vehementiùs, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altiùs: Et sic commovetur omne tectum cavatæ Vallis.*

551. *Fit quoque*, &c.] V. 5. Alia tremoris Terræ causa continetur: Nempe si in vastam Aquæ paludem decidat gravis Terræ portio, Aquæ istius fit agitatio, istam verò Aquæ jactationem sequitur Telluris, quæ istam Aquam tanquam Vas continet, titubatio.

553. *Ut jactetur Aqua, & fluctu quoque Terra vacillet.*] Alii, *Ut jactetur* aquæ fluctu *quoque Terra* vacillans: Nullo verò modo ferri potest istud Gifanii, Ut jactetur, *aquæ fluctu quoque Terra vacillet.*

554. *Ut Vas in Terra.*] Vossius ad Catullum, p. 331. *Ut Vas Inferii.* Vinum autem *Inferium* est Vinum novum, (*Vinum inferium, id quod in sacrificando infra pateræ labrum ponebatur, Festus*) Quis verò nescit, Vinum novum non contineri in vasis aut doliis si non satis deferbuerit; At rem ipsam non satis attendit Vir ille doctus: Quis enim vidit dolia ab isto novo vino quod non satis deferbuit jactata? & quæ *Novi vini* necessitas, cùm idem efficeret Liquor vilissimus? Rectè igitur *in Terra* editur.

556. *Præterea, Ventus*, &c.] Tertiò, v. 20. Tellus Vento agitatur, Nam Ventus in Speluncas Telluris irruens, facit ut inclinet Tellus, sed cùm flatus Venti non sit continuus, cùm aliquando repulsus cedat, se sua gravitate in pristinas sedes, imò in alteram partem nimis prolabitur Terra, Istam autem Terræ fluctuationem sequitur Tectorum dissolutio, & ruina.

collectus parte ex una impetum facit, & obnixus magnis viribus altas speluncas premit, Tellus inclinat in eam partem in quam ruit Ventus. Tum domus supra Terram exstructæ, quò magis altæ sunt, eò magis in eandem partem inclinatæ videntur ruituræ, & Trabes protractæ impendent casuræ. Et tamen quidam non audent credere Magnum Mundum aliquando periturum; licet cernant tantam Terrarum molem inclinare, ita ut nisi Venti cessarent flare, nulla res integram possit conservare, illamque à ruina & dissolutione prohibere. Nunc quoniam Venti alternis cessant, & impetum faciunt, quasi redintegratis viribus revertuntur, iterumque cedunt repulsi: Hanc ob causam Terra sæpius minatur ruinam, quàm facit: Inclinat enim, iterumque reclinat, & è Sede sua mota propria gravitate in pristinam stationem relabitur. Hac igitur ratione omnia tecta agitantur, summa quidem magis quàm media, media magis quàm infima, infima perpaullulum. Hæc quoque est causa magni ejusdem tremoris, quando Ventus, & magna vis Spiritus vel extrinsecùs, vel in ipsa Tellure orta in cavernas Terræ se contulit, ibique magno fremit cum murmure, & circumrotatur,

Conlectus parti ex una procumbit, & urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas;
Incumbit tellus quò Venti prona premit vis:
Tum supera terram quæ sunt extructa domorum, 560
Ad cœlumque magis quantò sunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem:
Protractæque trabes impendent ire paratæ:
Et metuunt magni Naturam credere Mundi
Exitiale aliquod tempus, clademque manere, 565
Cùm videant tantam Terrarũ incumbere molem.
Quòd nisi respirent Venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio possit reprendere eunteis:
Nunc quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et quasi conlecti redeunt ceduntque repulsi. 570
Sæpius hanc ob rem minitatur Terra ruinas,
Quàm facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas se in pondere sedeis:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum. 575
Est hæc ejusdem quoque magni causa tremoris,
Ventus ubi, atque Animæ subitò vis maxima quædam,
Aut extrinsecùs, aut ipsa à tellure coorta
In loca se cava Terrai conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit antè tumultu: 580

NOTÆ.

562. *Minent.*] Unde natum *Imminent*, *Prominent*, &c.

563. *Protractæ Trabes.*] Nam inclinata Tellure, Trabes è suis sedibus excussæ protrahi videntur.

564. *Et metuunt credere.*] Et Homines metuunt usque adeo, ut credant exitium aliquod, clademque Mundo imminere, *Lambinus*: & forsan hæc est verior interpretatio.

568. *Reprendere euntes.*] *Euntes*, impetum facientes, Meliùs *Euntem*; Terram, viz. perituram; Alibi *Ire* pro mori, aut perire.

572. *Retroque recellit.*] Reclinat, *Festus*.

575. *Ima perhilum.*] Paullulum modò, ferè nihil, imò nihil omninò quanquam verum non est. *Faber.*

576. *Est hæc ejusdem quoque.*] Inclinationem Tremoremque Terræ Pulsus & Succussio sæpe comitatur: Nam si Ventus cavernas perrumpat, diffindatque Terram, tum Populi, Urbes, Insulæ, &c. ingenti hiatu absorbentur: Si Ventus non perrumpat, tum tantùm Tremor, & veluti Horror Telluris, à frigido, viz. Vento per omnes Terræ meatus diffuso ortus; Etsi autem nihil parumve timendum videatur à Tremore simplici, esse nihilominùs possit cum aliis speciebus conjunctus, nec certus esse quisquam valeat, non ita increbiturum, viresque accepturum Tremorem, ut aut Tecta evertantur, aut Terra nonnihil dehiscat. v. 24.

577. *Animæ.*] *Spiritus*, Interpretor, propter Senecam, Nat. Quæst. lib. VI. cap. 20. *Nullam tamen placet* Epicuro *causam esse majorem, quàm Spiritum.*

580. *Inter Magnas.*] *Magno*: Faber.

Versabun-

Versabundaque portatur, post incita cùm vis
Exagitata foras erumpitur, & simul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, & fuit Ægis
In Peloponneso: Quas exitus hic animaï 585
Disturbât urbeis, & Terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, & multæ per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
Quòd nisi prorumpit, tamen impetus ipsæ Animaï 590
Et fera vis Venti per crebra foramina terræ
Dispertitur, ut Horror; & incutit inde tremorem:
Frigus uti nostros penitus cùm venit in artus,
Concutit invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis: 595
Tecta supernè timent, metuunt infernè, cavernas
Terraï ne dissolvat Natura repentè:
Neu distracta suum latè dispandat hiatum:
Idque suis confusa velit complere ruinis.
Proinde licet, quamvis cœlum terramque reantur 600
Incorrupta fore æternæ mandata saluti:
Attamen interdum præsens vis ipsa pericli
Subditat hunc stimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim Tellus subtracta feratur
In barathrum, rerumq; sequatur prodita Sum̃a 605
Funditus, & fiat Mundi confusa ruina.
Nunc ratio reddũda, augmen cur nesciat Æquor.
Principiò,

deinde cùm concita hæc Venti vis, & maximè agitata foras erumpit, & Solidam Terram diffindens ingentem hiatum efficit: quod olim in Tyria Sidone accidit, quod fuit Ægis in Peloponẽso. Quot quantasque Urbes hæc Spiritus eruptio, & inde ortus Terræ motus dejecit, & evertit! Præter hæc multa oppidorum mœnia magnis in concussionibus corruerunt per Terras; per Mare etiam multæ civitates unà cum suis Civibus deorsùm subsedere. At verò si non erumpat incitatus hic Ventus atque Spiritus, tamen per frequentes meatus Terræ dispergitur, tanquam Horror, atque ita Tremorem facit; Ut cùm Frigus membra nostra penetraverit, concutit nos, cogens, licet invitos, tremere & moveri. Homines igitur passim per Urbes ancipiti (nam ab utraque parte timent exitium) terrore trepidant, à Superiori timent ne Tecta cadant, & obruant, ab Inferiori timent ne Tellus subitò dissolveret suas cavernas, ne disjuncta latum hiatum aperiret, illumque Tectis hominibusque absorptis complere conaretur. Proinde quamvis existimant Cœlum & Terram immortalia fore, & in æternum integra mansura, interdum tamen vis ipsa præsens periculi quadam de parte subdit hunc stimulum timoris (facit ut quodammodo timeant) ne Terra raptim pedibus substracta in Abyssum feratur, ne dissoluta rerum compages sequatur, & confusa fiat totius Mundi ruina. Nunc reddenda est ratio cur Mare non augetur:

NOTÆ.

584. *In Tyria Sidone*, &c.] Quod de Sidone ait confirmatur à Posidonio, dum apud Strabonem scribit urbem sitam supra Sidonem Terræ motu absorptam fuisse, & ipsius Sidonis corruisse propemodum Bessem. Quod autem subjicit de Ægis, respicit cladem Helices & Buræ Ægis Peloponnesiacis vicinarum apud Veteres celebrem. Ovid. Metam. lib. XV.

Si quæras, Helicen, & Buran, Achaïdas urbes,
Invenies sub aquis, & adhuc ostendere Nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

592. *Horror.*] Celsus, lib. III. cap. 3. de Febribus: *Horrorem voco, ubi totum Corpus intremit.*

597. *Terraï natura.*] Ipsa Tellus.

599. *Idque suis.*] *Imque*, Lambinus: id est, illumque hiatum.

600. *Proinde licet*, &c.] Demum, v. 7. illis insultat, qui putant Mundum æternum fore & immortalem, cùm Terram magnam illius partem, adeò concussam sentiunt, & labefactatam; imò cùm ipsi totius compagis dissolutionem & ruinam timent.

600. *Proinde licet quamvis.*] Proinde quantumvis licet: *Lambinus.*

607. *Nunc ratio reddenda*, &c.] Quamobtem

Mirantur enim Homines Naturam non reddere Æquor majus, in quod tantus sit Aquarum decursus, & in quod omnes fluvii ex omni parte defluunt. His autem fluviis si vagos Imbres, & volantes nimbos quæ Maria omnia, & Terras inrigant & conspergunt, Fontes etiam Fluviorum conjungas, cuncta tamen si cum vasto Æquore componantur, vix unam Guttam ad Mare augendum conferre videantur: Minùs igitur mirandum est Mare magnum non augeri. Præterea, Sol calore suo magnam Aquæ partem detrahit. Nam videmus Solem radiis suis ardentibus madidas vestes exsiccare; At multa vastaque Maria Solis radiis exposita jacere videmus; Proinde licet Sol partem Aquæ quantùmvis parvam ex unaquaque parte Maris detrahat, multum tamen Humoris in tanto spatio auferet. Tum porro Venti Maris æquora verrentes possunt multum Humoris tollere. Siquidem sæpe videmus Vias una nocte exsiccari, & luti Mollis, utpote Madidi, crustas indurescere. Præterea, demonstravi Nubes multum Humorem è Mari haustum tollere, eoque totum orbem Terrarum irrigare, cùm in Terras imber decidat, & Venti portant Nubes, (& nebulosum sit Cœlum.) Postremò quoniam in Corpore Telluris pori & meatus sunt, & quoniam ista Tellus Mari ex omni parte adjuncta est, oportet fieri, ut quemadmodum de Terris in Mare fluat Aqua, ita è Mari in Terras vicissim manet; Humor enim salsus percolatur, & retrò remeat,

Principiò, Mare mirantur non reddere majus
Naturam, quò tantu' fuat decursus aquarum;
Omnia quò veniant ex omni Flumina parte. 610
Adde vagos imbreis, tempestatesque volanteis:
Omnia quæ maria, ac terras sparguntque, rigantque.
Adde suos fonteis: tamen ad Maris omnia summam
Guttaï vix instar erunt unius ad augmen:
Quò minùs est mirum, Mare non augescere magnum. 615

Præterea, magnam Sol partem detrahit æstu.
Quippe videmus enim vesteis humore madenteis
Exsiccare suis radiis ardentibu' Solem.
At Pelage multa, & latè substracta videmus.
Proinde licet quamvis ex uno quoque loco Sol 620
Humoris parvam delibet ab æquore partem:
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.

Tum porro Venti magnam quoq; tollere partem
Humoris possunt verrentes æquora ponti:
Una nocte vias quoniam persæpe videmus 625
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.

Præterea, docui multum quoque tollere Nubeis
Humorem magno conceptum ex æquore ponti:
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Cùm pluit in terris, & venti nubila portant. 630

Postremò, quoniam raro cum corpore Tellus
Est, & conjunctas oras maris undique cingit:
Debet, ut in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore salso;
Percolatur enim virus, retròque remanat 635

NOTÆ.

rem ex tot, tantorumque fluminum in mare exoneratione Mare non exundet, sive non excrescat? Respondet *Lucretius*, v. 8. Ista vorago in quam fit Fluminum effusio tam vasta est, ut òmnis illorum decursus unà cum Imbribus, Nive, Grandine, &c. vix unam guttam infundere videatur. Deinde, v. 7. Sol è Mari alto multum humoris evehit: Tertiò, v. 4. Multum Venti auferunt. Quartò, v. 4. Nubes rapiunt. Denique, v. 8. ut Fluvii in mare decurrunt, ita per Terræ meatus ad fontes suos relabuntur, ita fit Humoris ejusdem circuitus, ideoque minimè mirandum quòd Æquor non augetur.

609. *Quò tantu' fuat.*] Alii, *Quò sit tantus.*

619. *Pelage.*] Lib. V. v. 36.
Propter Atlantæum littus, Pelageq; *severa.*
Frustra igitur illi sunt, qui legunt, *Pelagi multa.*

632. *Conjunctas Oras Maris*, &c.] Lambinus. At omnes Codd. *Et conjuncta est oras Maris undique cingens.*

635. *Virus.*] Salsus Humor Æquoris: vid. lib. V. v. 270.

Materies

Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit: inde super terras redit agmine dulci,
Quà via secta semel liquido pede detulit undas.
Nunc ratio quæ sit, per fauceis montis ut Ætnæ
Exspirent ignes interdum turbine tanto, 640
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammæ tempestas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad se convertit gentibus ora,
Fumida cùm cœli scintillare omnia templa
Cernentes pavida complebant pectora cura, 645
Quid moliretur rerum Natura novarum.
Hisce tibi rebus latè 'st, altèque videndum,
Et longè cunctas in parteis dispiciendum,
Ut reminiscaris, Summam rerum esse profundam,
Et videas, cœlum Summaï totius unum 650
Quàm sit parvula pars, & quàm multesima constet:
Et quota pars Homo Terraï sit totius unus.
Quod benè propositum sit planè contueare,
Ac videas planè; mirari multa relinquas.
Num quis enim nostrûm miratur, siquis in artus 655
Accepit calido Febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis Morbi per membra dolorem?

omnis ad fontes fluviorum confluit, inde super Terras redit dulci flumine, quà Via semel secta detulit Undas liquido pede. Nunc cur Ignes per fauces montis Ætnæ tanto impetu interdum erumpunt, docebo: Neque enim Flammæ tempestas media de clade orta per campos Siculorum grassata oculos vicinorum populorum ad se convertit; quando videntes fumantes omnes Cœli fornices flammis micare erant valdè soliciti, expectantes quid novi Natura moliretur. Cùm verò de hujusmodi rebus inquiritur, latè, longè, altèque in cunctas partes Animum tuum vagari debes permittere, ut reminiscaris Universum infinitum esse, & ut videas quàm parvula & quàm multesima pars Universi unum Cœlum sit, & quota pars totius Terræ unus Homo sit; Quod propositum, si accuratè perpendas, & penitùs consideres, tum multa mirari desines. Nam quis nostrûm miratur si quis in venas recepit Febrem fervido calore natam, aut alium quemvis morbum qui dolorem per membra excitaret?

NOTÆ.

639. *Nunc ratio quæ sit*, &c.] Quoniam Meteora, Terræ motus, & quædam Maris Phænomena sibi videtur satis explicâsse, Reliqua admiranda, quæ aliquem de Diis & Providentia opinionem facerent, aggreditur: Et primùm, v. 6. De Ætnæ ignibus disputat, quos, licet interdum erumpentes Siciliam vastarent, non adeò debemus admirari; ut Naturæ vires superare inconsideratè putaremus; Dicat aliquis ingens hoc esse Incendium, & vires illius planè admirandas; Nempe quia non vidit majus, sed in aliis rebus præcipites & inconsiderati perinde fallimur. Nihil est quod magnum dici potest, nihil quod debemus admirari, si Universum infinitum contemplemur; nam ex illo subitò potest confluere immensa seminum Ignis, sive Venti copia, quæ Semina in Ætna, seu alio quolibet monte collecta, vim impetumque sumant, Terræ motus efficiant, erumpant demum, longè latèque flammam spargant & favillam. Hujusmodi autem eruptiones sunt veluti morbi, & convulsiones hujus Mundi, Atque ut Morborum semina in Hominem (Nam sæpe febricitat, dolet dentes, &c.) ex hoc Mundo, ita ex Universo in hunc Mundum derivari possunt: Nam si comparationem instituas, ut Homo ad Mundum, ita Mundus ad Universum.

641. *Media de clade.*] Gronovii Codex *Media Græciade coorta*: Salmasius, *Media è re clade coorta*, id est, ex media rerum natura, ex Summa rerum: Sed olim monui *Salmasium* haud fœliciter interpretari Lucretium. *Faber* tandem, *Dia de clade: Dia Tempestas* est θεόπεμπτος seu θεήλατος, quasi diceret *Lucretius*; Quæramus nunc quid causæ sit, quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam pervastârit, neque enim putandum est Deos tantam vim incendii in Insulam importâsse. Egregia quidem conjectura, Neque istos moror, qui legunt *Mediocri*.

651. *Quàm Multesima.*] Quàm parva, si cum toto comparetur, *Multesima pars* est ea, cui multæ debent esse pares aut similes, ad constituendum Totum: πολλοστὸν μέρος appellant Græci: *Lambinus.*

Obturgeſcit enim ſubitò Pes, arripit acer
Sæpe dolor Denteis, oculos invadit in ipſos:
Exiſtit ſacer Ignis, & urit corpore ſerpens 660
Quamcunq; arripuit partem, repitque per artus.
Nimirum, quia ſunt multarum Semina rerum:
Et ſatis hæc Tellus nobis Cœlumque mali fert,
Unde queat vis immenſi procreſcere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum 'ſt 665
Ex infinito ſatis omnia ſuppeditare,
Unde repentè queat Tellus concuſſa moveri,
Perque mare, & terras rapidus percurrere Turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammeſcere Cœlum.
Id quoque enim fit, & ardeſcunt cœleſtia templa, 670
Ut Tempeſtates pluviæ graviore coortu
Sunt, ubi fortè ita ſe tetulerunt Semina aquarum.
At nimis eſt ingens Incendî turbidus ardor.
Scilicet, & fluvius, qui non eſt, maximus eii 'ſt
Qui non ante aliquem majorem vidit: & ingens 675
Arbor, Homoque videtur: & omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quiſque, hæc ingentia fingit:
Cùm tamen omnia cum Cœlo, Terraque, Marique
Nil ſint ad Summam Summaï totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus inritata repentè 680
Flamma

Repentè enim tumet Pes, ſæpe acerbus dolor ſubitò dentes corripit, aut ipſos oculos invadit; Sacer Ignis repentè oritur, per Corpus ſerpens, quodcunque membrum arripuit, urit, & omnes tandem pervadit artus. Nimirum, quoniam in hoc Mundo latent multa rerum multarum ſemina, & Hæc Tellus, & Hoc Cœlum ſubminiſtrare poſſunt ſufficientem copiam noxiorum ſeminum, unde gravis Morbus oriri poſſit. Pariter igitur credendum eſt, toti Cœlo & Terræ ſufficientem ſeminum copiam ex infinito Univerſo ſubminiſtrari, unde Terra repentè concuſſa tremat, unde per Mare & Terras rapidus Turbo percurrat, Ignis Ætnæus abundet, & Cœlum flammeſcere videatur: nam ideo in Cœlo fit ignea Tempeſtas, quoniam multa Ignis ſemina conveniunt, ut fit gravis pluviæ tempeſtas cùm plurima Aquæ ſemina convenerint. Aliquis verò dicat hunc Ignem Ætnæum ingentem nimis eſſe & immanem: Nempe, & Flumen, quod non eſt maximum illi homini, qui non vidit majus; Arbor item atque Homo videtur ingens, & omnia de omni rerum genere quibus aliquis majora non vidit illa fingit eſſe ingentia: Cùm tamen omnia hæc unà cum Cœlo, Terra, Mari, ſi cum Univerſo comparentur, minima ſunt, imò planè nihil. Nunc tamen, quibus cauſis illa flamma repentè

NOTÆ.

660. *Sacer Ignis.*] Celſus, lib. V, cap. 28. *Ignis ſacer malis ulceribus annumerari debet.* Huic addas Paullum Æginetam, lib. IV. cap. 20. Quos, ſi vacet, lege: Nam in illis multa de Sacro Igne. Virgilius, Georg. 3. v. 566.

——*Contactos artus* ſacer Ignis *edebat.*

663. *Hæc Tellus nobis.*] Alii, *Hæc Tellus Morbi.*

669. *Ignis abundare Ætnæus.*] Ripas ſuas videtur ſuperare dum erumpit Igneum flumen. (Flammeſcere *Cœlum*) dum coruſcat & fulgurat. *Fayus:* Quaſi aliquid de Fulgure, & Coruſcatione, *Lucretius*, cùm de Ætnæ ignibus diſputet: Sed in iſtius viri ineptiis refutandis non amplius morabor.

674. *Scilicet, & Fluvius, qui non eſt,* &c.] Codd. *Scilicet & Fluvius qui viſus*, &c. Unde *Salmaſius*, *Scilicet & Fluvius* quis *viſus maximus eij:* Fluvius aliquis viſus eſt ei maximus, qui majorem non vidit; Iſtam quam Codices exhibent lectionem, ſequi poſſumus, at non rejicienda eſt illa altera *Lambini* lectio.

680. *Nunc tamen, illa modis*, &c.] Si inquiras cur collectæ in Ætna flammæ erumpant tanto impetu, v. 31. declaratur ratio: Breviter, vi Venti fit eruptio; Venti autem iſtius ſemina ex Univerſo infinito veniunt, & in monte Ætna collecta, flammas vel latentes in viſceribus Montis vel ex ipſo monte expreſſas ejiciunt, v. 14. Aut Ventus iſte irruit per ſpeluncas quæ ſunt ad radices Montis, & quarum ora, cùm Mare à littore recedit (Mare enim radices montis alluit) aperta ſunt, atque ita efflat Ignes;

v. 7.

Flamma foràs vastis Ætnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primùm totius subcava montis
Est natura, ferè silicum suffulta cavernis:
Omnibus est porro in speluncis Ventus & Aër.
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus Aër. 685
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, quà contingit, Terramque: & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit se, ac rectis ita faucibus ejicit altè,
Funditque ardorem longè, longèque favillam 690
Differt, & crassa volvit caligine fumum:
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin hæc Animaï turbida sit vis.
Præterea, magna ex parti Mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus, æstumque resorbet. 695
Ex hoc usque mari Speluncæ Montis ad altas
Perveniunt subter fauceis: Hàc ire fatendum 'st,
"Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque subjectare, & arenæ tollere nimbos. 700
In summo sunt ventigeni Cratères, ut ipsi
Nominitāt, Nos quas Fauceis perhibemus, & Ora.
Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam

concitata è vastis Ætnæ fornacibus erumpat, docebo: Primùm Natura totius istius montis est cava subter, ferè silicum cavernis suffulta: In omnibus autem cavernis est Ventus, & Aër: Nam Ventus tum fit, cùm moveatur & agitetur Aër: Hic Ventus cùm ipse motu suo calorem concepit, & magno impetu circumrotatus calefecit omnia saxa quæ verberat & Terram, atque ex illis Saxis & Terra expressit ignem calidum flammis velocibus, tum tollit seipsum, ita per directas Montis fauces in altum erumpit, Flammas, & favillam longè latèque dispergit, tenebrosum crassumque fumum volvit, & Saxa mirando pondere ejicit, ut dubitare non possis, quin hæc omnia à vehementi Vento fiant. Præterea, magna ex parte ad radices illius montis Mare fluctus frangit, & æstum resorbet, (Mare magnam partem radicum istius Montis alluit) Ab hoc autem Mari cavernæ ad altas montis fauces subter perveniunt, fatendum igitur est, imò est prorsus evidens per has cavernas Ventos intrare, ad fauces directò ascendere, inde efflant foras, flammas attollunt, Saxa ejiciunt, & arenæ nimbos extrudunt. In Vertice montis sunt Crateres Ventigeni (qui ventos generant,) Græci, viz. Crateres vocant, Nos Latini fauces & ora. Sunt quoque aliquot res quarum unicam rationem reddere

NOTÆ.

v. 7. Denique in ipsis faucibus Montis generantur venti, v. 2. Sic multas ponit causas, ut inter eas una vera, & certa diceretur. v. 9.

693. *Animaï.*] Venti: Alibi: Horatius, *Impellunt* Animæ *lintea Thraciæ.*

698. *Et penetrare Mari,* &c.] Alii,
Et penetrare Mare, & *penitùs*, se cogier arcto.
Fatendum est Mare per has speluncas penetrare, & penitùs in angustum cogi à seipso coarctato. *Lambinus:* Displicet hæc lectio, neque id injuria: Nam non de Maris, sed de Venti in speluncas ingressu agitur. *Faber* legendum putat,
Et penetrare Animam *penitùs res* cogere *aperto.*
Sensus itaque & ordo verborum sic sese habebunt. *Fatendum est Animam* (Ventum) *hac ire, & cogere res*, ignes, scintillam, cineres, saxa, &c. *penetrare aperto*, id est, per apertum, seu per illas fauces. Istam interpretationem vitiosa nuce non emerem. Si placet vox *Animam*, leg. *Res cogit aperta*, ut alibi, *Manifesta docet res.* Ex *Mari aperto* vix aliquis sensus potest exprimi, qui verò istas voces retinet, hoc modo interpretetur; *Mari aperto*, id est, cùm Mare recedit à radicibus istius montis, & resorbet fluctus.

700. *Saxaque subjectare.*] In altum tollere: Vid. lib. I. v. 8.

701. *Ventigeni Crateres.*] Alii, *in summo sunt vertice item Crateres.* Prior lectio placet, quippe duobus hisce versibus declaratur, Ventum non tantùm per speluncas ad montis radices ingredi, sed etiam in ipsis faucibus generari; Neque id mirum, nam nihil certius, quàm Aërem ex omni parte ad Flammam ruere, atque inde Ventum generari.

non sufficit, sed plures reddi debent, è quibus tamen unica est vera. Ut si è longinquo spectes cadaver Hominis, enumerare oportet omnes causas quibus Homo iste perire potuit, ut una vera diceretur; nam probare non possis eum Ferro, aut Frigore, aut Morbo, aut Veneno periisse: Novimus tamen esse aliquam ex hisce causis quæ certa est, & quam veram esse adstantium turba confirmaret: Et eodem modo de multis aliis rebus est agendum. Nilus, unicus ille in tota Ægypto amnis, in Æstate crescit, & inundat campos: Ille Ægyptum in media Æstate irrigat, quoniam, viz. in Æstate, eo, viz. Anni tempore quo flatus Etesii spirant, Venti ab Aquilone in Nili ostia feruntur, & adversi flantes fluvii cursum impediunt, versus fontes undas repellunt, replent alveum, & sistunt: Nam proculdubio hi Venti qui ab Aquilone spirant feruntur adverso flumine: Ille enim amnis fluit ab æstifero Austro, nigras & Solis calore percoctas gentes (Æthiopum regiones) secans, in ultima parte Mundi Australi ortus. Fieri etiam potest, ut ingens arenæ cumulus undis delabentibus oppositus possit obstruere ostia istius fluminis,

Non satis est, verùm plureis, unde una tamen sit.
Corpus ut exanimū si quod procul ipse jacere 705
Conspicias Hominis; fit ut omneis dicere causas
Conveniat lethi, dicatur ut illius una:
Nam neque cum ferro, neq; frigore vincere possis
Interiisse, neque à morbo, neque fortè veneno:
Verùm aliquid genere esse ex hoc, quod Concio
dicat, 710
Scimus: Item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æstati crescit, campisque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis.
Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem,
Aut quia sunt æstate Aquilones ostia contra 715
Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur:
Et contra fluvium flantes remorantur, & undas
Cogentes sursus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc adverso flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis à stellis Axis aguntur. 720
Ille ex æstifera parti venit amnis ab Austro
Inter nigra virûm, percoctaque sæcla calore,
Exoriens penitùs media ab regione diei.
Est quoque, uti possit magnus congestus arenæ
Fluctibus adversis oppilare ostia contra, 725

NOTÆ.

710. *Concio.*] Turba Hominum adstantium. Alii, *Quod contigit eij.*

712. *Nilus in Æstati crescit*, &c.] Ab Æstivo Solstitio ad Æquinoctium usque Autumnale Nilus ita intumescit, ut per Ægyptum exundans, oblitos limo agros fœcundet, aliàs steriles futuros, egregium Divinæ Providentiæ monumentum: (*Ægypti incolæ aquarum beneficia percipientes Aquam colunt*, &c. Julius Firmicus, de Er. Prof. Rel.) Huic igitur incremento pro more suo causas tantùm naturales assignat *Lucretius*, v. 26. & primò quidem, v. 12. Venti Etesiæ ab Septentrione spirantes aquas Amnis, qui ab Austro fluit, repellunt, faciuntque, ut impleto Alveo exundent: Si verò Etesiæ ad obsistendum tanto aquarum ponderi, lenes enim sunt Venti, impares dicantur, tum, v. 5. Arena, quam Mare ab istis Ventis agitatum congerit, obstruuntur Nili Ostia; atque inde Exundatio. Hisce causis duas alias conjunge, nempe Pluvias, quæ ad- fontes Nili decidunt, v. 6. & Nives, v. 3. resolutas. Nam omnibus hisce causis conspirantibus Nilus, aut quilibet alius Fluvius exundet.

715. *Aquilones ostia contra, Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur:*] Post biduum exortus Caniculæ Aquilones constantiùs perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Plinius, lib. II. cap. 47. Et Lucretius, v. 730. *Etesia flabra Aquilonum. Fayus* tamen, *Etesiæ*, sunt Venti ab Austro, seu à Meridie flantes; & hoc Nili incrementum contendit fieri à duobus Ventis contrariis, quorum alter, nempe Aquilo, retardat Aquarum cursus; alter, nempe Etesiæ, impellit illas, quoniam Nilus ab Austro in Septentrionem fluit. En dignum Lucretio Interpretem!

719. *Adverso flumine.*] Ut v. 725. *Fluctibus adversis:* (Neque enim leg. *Flamine*) Mallem tamen *Gelidi.*

Cùm

Cùm Mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minùs exitus amni,
Et proclivus item fiat minùs impetus undis.
Fit quoque, uti pluviæ forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum 730
Nubila conjiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
Cùm convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.
Forsit & Æthiopum penitus de montibus altis 735
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis Sol omnia lustrans.
Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cumque lacusque,
Expediam, quali natura prædita constent.
Principiò, quòd Averna vocantur, nomen id ab re 740
Impositum'st, quia sunt Avibus contraria cunctis,
E regione ea quòd loca cùm advenere volantes,

cùm Mare procella agitatum ad illius alveum arenam congerit: Inde enim fit, ut minùs liber exitus sit flumini, ut minùs declivis sit Alveus, ideoque tardior Aquarum effluentium impetus; Potest fieri ut ad caput illius amnis copiosiores imbres cadant eo tempore, quo Venti Etesii ab Aquilone spirantes nubes omnes in partes Australes deferunt; Scilicet in partes Australes delatæ Nubes cùm convenerint, ibi tandem ad altos montes contrusæ condensantur, & comprimuntur. Forsan etiam incrementum sumat ab ipsis altis Æthiopum montibus longè remotis; quando Sol, qui omnes Terræ regiones suis radiis perlustrat, albas nives in campos à montibus radiis suis liquefacientibus cogit defluere. Nunç age docebo, quænam est eorum locorum & lacuum, quæ Averna dicimus, Natura. Primùm, si nomen spectes, Averna, id illis imponitur ab effectu, nam omnibus Volucribus sunt noxia. Nam cùm Aves volantes ad ea loca venerint, iisque ad perpendiculum impenderint,

NOTÆ.

726. *Ruit intus arenam.*] Sic lib. I. v. 293.
Quamlibet in partem trudunt res antè, ruuntque:
Virgilius, *Cumulos Arenæ* ruere, &
Spumas Salis ære ruebant.

730. *Aquilonum nubila.*] *Faycus*, Vir in errore constans, & qui eadem chorda semper egregiè oberrat.

737. *Subigit.*] Cogit, Virgilius,
——— *Subigitque fateri:*
Lucilius,
Invitum glebas subigas *proscindere aratro.*

738. *Nunc age, Averna, &c.*] Beneficum Deum non agnoscit, Iratum negat Lucretius, & ut Cœli Aerisque Phænomena Diis Superis, ita noxia quædam & in Terris admiranda Diis Manibus eripit. Nam quædam sunt loca, quæ, v. 9. Averna dicimus, quæ Avibus supervolantibus, aliisque Animalibus, quæ fortè illac transierint, sunt perniciosa. Talis est locus apud Cumas, v. 2. in ipsa Athenarum Arce, v. 7. in Syria, v. 4. in quibus locis Atri Ditis jannam patere credidit Vulgus, ibique Animas Mortuorum ad Inferos & regna subterranea descendere, v. 9. Ut verò vim naturamque Avernorum distinctiùs explicet, v. 49. Monet Terram continere multa, ut salubria, ita noxia Hominibus, aliisque Animantibus semina, multaque congerit exempla, quibus docet multarum rerum effluvia multis rebus insalubria esse & mortifera. His propositis denique rem ipsam aggreditur; & primùm, v. 12. Nempe ex Avernis teter Halitus erumpit, quo transvolaturæ Aves subitò afflatæ repentè decidunt, vel, v. 10. hic Halitus erumpens ita attenuat & discutit Aërem, ut Aves volantes in illo sustentari non possint, decidentes autem in Inani protinus expirant. Hæc omnia, v. 102.

740. *Quòd Averna vocantur, Nomen id ab re Impositum est.*] Virgilius Lucretium imitatus, Æn. 6, v. 237.
Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris;
Quam super haud ullæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat;
Inde locum Graii dixerunt nomine Avernum.

non amplius memores remigii Alarum remittunt vela mollique cervice profusæ præcipites cadunt in Terram, si fortè Avernus sit Terra, vel in Aquam, si forsan Avernus sit Lacus. Qualis Locus est apud Cumas & montem Vesuvium, ubi calidi sulphureique Fontes emittunt fumos, Athenis etiam locus est, in ipso Arcis vertice, prope templum almæ Palladis Tritonidos, quò raucæ Cornices nunquam corpora sua alis appellunt (nunquam advolant) ne quidem cùm sacra fiant, pinguibusque sacrificiis fument altaria. Non quòd tam cautè vitant sævam iram Palladis propter nimium vigilantiam conceptam, ut Græci Poetæ cecinerunt; Sed ipsa loci natura propria sua vi (fugat) hoc efficit. Fertur item Locum esse quendam in Syria, quò simul ac pedes suos Quadrupedes Animantes

Remigii oblitæ pennarum vela remittunt,
Præcipitesque cadunt molli cervice profusæ
In terram, si fortè ita fert natura locorum: 745
Aut in aquam, si fortè lacus substratus Averno'st.
Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.
Est & Athenæis in mœnibus, arcis in ipsa
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ, 750
Quò nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices, non cùm fumant Altaria donis:
Usqueadeo fugitant non iras Palladis acreis
Pervigili causa, Graiûm ut cecinere poetæ:
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa sua vi. 755
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quò simul ac vestigia primùm

NOTÆ.

743. *Remigii.*] Virgilius, aliique, *Remigium Alarum:* Quippe Alis tanquam Remis Aërem secant Volucres. Nautæ autem in portum succedentes, nec remis amplius usi Vela etiam remittebant; Inde Remigium Alarum & Vela conjungit Poëta.

744. *Molli cervice profusæ.*] Volucris languidæ, & morientis Imago.

746. *Substratus Averno est.*] *Avernu'est.*

747. *Qualis apud Cumas locus est*, &c.] De duobus hisce Versibus multa Interpretes, Omnium commenta refutavit *Faber*, & ipse tandem legit,

Ut *Cumas apud est locus* Euboico sub Monte.

Nam Cumas in Campania Coloniam esse *Euboicam* plurimi testantur; Et qui à Lucretio *Mons Euboicus* dicitur, is à Virgilio, qui perpetuò Lucretii vestigia pressit, *Euboica rupes* dicitur, Æn. 6. v. 42, & v. 2. *Euboicæ Cumarum oræ.* Gassendus.

Qualis apud Cumas Miseni sub pede montis: ut lectiones variæ conciliari possint tum inter se, tum cum Virgilio, qui, Æn. 6. v. 234. mentione facta Miseni, Averni descriptionem subjicit.

750. *Palladis almæ.*] Fœcundæ, *Fayus:* fœcunda Virgo! ut Virgilii,

——— *Inventa sub Ilicibus Sus,*
Triginta capitum fœtus enixa.
Os Hominis!

752. *Non cùm fumant altaria donis.*] Ita illum locum Cornices aversantur, ut etsi in eo sacra fiant, ne tum quidem advolent, quamtumvis Carnium nidor illas invitare ad sese videatur.

754. *Pervigili causa.*] Vid. Ovid. Metam. lib. II. v. 557.

Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo
Quid facerent, &c.

Fabula *Corones* notissima est, sed non illud Pervigilium; credibile itaque fit, Lucretium alios secutum esse auctores, quàm qui ad nos pervenerunt. *Faber.*

755. *Ipsa sua vi.*] Alii, *Ipsa suapte:* Et Vossius ad Catullum, pag. 113. id est, *sponte.*

756. *In Syria quoque fertur item locus esse, videri, Quadrupedes*, &c.] Ita hunc locum emendat *Faber*,

In Syria quoque fertur item spelunca *videri,*
Quadrupedum quo sæcla *simul vestigia* prima
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa.

Videri, id est, *esse; Ipsa* verò refertur ad *sæcla*, aliter ea esset mutatio generis quæ ferri non possit: Forsan meliùs legatur,

Locus esse, vigentes
Quadrupedes quoque, &c.

Locus esse, ut v. 547. *Apud Cumas locus est:* Ista autem vox *quoque* non otiosa est, nam iste in Syria locus tam Quadrupedibus quàm Avibus noxius; in tertio verò versu *Ipsa* cum *Vis* conjungi potest. Vid. Strabonem, lib. XIII. de Plutonio.

Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint Divis mactata repentè.
Omnia quæ naturali ratione geruntur, 760
Et quibus è causis fiant, apparet origo:
Janua ne his Orci potiùs regionibus esse
Credatur pôsta, hinc Animas Acheruntis in oras
Ducere fortè deos Maneis infernè reamur:
Naribus alipedes ut Cervi sæpe putantur 765
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum.
Quod procul à vera quàm sit ratione repulsum,
Percipe, namque ipsa de re nunc dicere conor.
Principiò hoc dico, quod dixi sæpe quoque antè,
In Terra cujusque modi rerum esse figuras: 770
MultaHomini quæ sunt vitalia: multaque morbos
Incutere, & Mortem quæ possint accelerare:
Et magis esse aliis alias Animantibus aptas
Res ad vitaï rationem ostendimus antè,
Propter dissimilem naturam, dissimileisque 775
Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta atque aspera odore:
Nec sunt multa parùm tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda, saporeque tristia quæ sint. 780
Deinde videre licet quàm multæ sint Homini res
Acriter infesto sensu, spurcæque, gravesque.
Arboribus primùm certis gravis umbra tributa'st,
Usqueadeo, capitis faciant ut sæpe dolores,
Si quis eas subter jacuit prostratus in herbis. 785
Est etiam in magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Scilicet hæc ideo Terris ex omnia surgunt
Multa modis multis multarum Semina rerum,
Quòd permista gerit Tellus, discretaq; tradit. 790

intulerint, subitò vi loci ipsius prostratæ concidunt, quasi Diis manibus essent repentè immolatæ: Quæ omnia non superant naturæ vires, imò perspicuùm est quænam sint effectuum istorum causæ: Ne putetur in hisce terræ partibus præcipuè positas esse Orci fauces, & credamus Deos Manes per has infernè attrahere Mortuorum animas in regiones Acherontis, ut celeres Cervi creduntur naribus suis Serpentes è latebris attrahere; Quod quàm absurdum & ab omni ratione alienum est, nunc intellige, jam enim rem ipsam explicaturus sum. Primùm hoc dico, quod etiam sæpe antè dixi; In Terra contineri Semina rerum omnis generis diversimodè figurata, Multa quæ Homini sunt vitalia, & salubria, multa noxia quæ morbos inferrent, & accelerarent mortem: & antè ostendi alias res esse aliis Animalibus magis aptas ad sustentandam vitam, propter dissimiles inter se texturas, & dissimiles Principiorum figuras: Multa noxia per Aures, multa per ipsas Nares infesta, & tetra odore ingrediuntur: Multa etiam sunt quæ Tactum lædunt, Multa quæ nocent oculis, & quæ sunt Gustui ingrata. Denique licet videre quàm multæ res sunt quæ fœdæ videntur Homini, & quæ vehementer noxiæ & perniciosæ sunt. Primùm quibusdam Arboribus tributa Umbra est adeo Homini infesta, ut sæpe Capitis dolores faciant, siquis subter illas Herbis jacuit prostratus. Insuper, in magnis Heliconis montibus Arbor crescit, quæ sæpe Floris sui tetro odore Homines necat; Nempe omnes noxiæ hæ Arbores è Terra surgunt, quia Tellus multa semina multarum rerum multis modis permista continet, deinde separat, singulisque rebus convenientia & propria attribuit:

NOTÆ.

765. *Naribus alipedes ut Cervi*, &c.] Nihil magis ad ridiculum, neque unquam facetius Scomma: Plinius autem, lib. XI. Cap. 53. Elephantorum Anima Serpentes extrahit, Cervorum item urit.

782. *Spurcæ.*] Fœtidæ: *Nonius*: Et in sequenti versu, *Infestant sensum*: Lambinus, *Infestæ sensu*, id est, *Sensui*, at nihil mutandum.

786. *Heliconis montibus arbos.*] Quænam illa sit, divinabunt alii: Quidam existimant esse *Taxum*, sed cur nos ad Heliconem mitteret? Taxus enim frequens erat in Italia; Dein, verum illud de Taxo non est, *Floris odore necare*.

Nocturnumq; recens extinctum Lumen, ubi acri
Nidore offendit nareis consopit ibidem,
Dejicere ut pronos qui morbus sæpe suëvit.
Castoreoque gravi Mulier sopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit eij, 795
Tempore eo si odorata'st quo menstrua solvit.
Multaque præterea languentia membra per artus
Solvunt, atque Animam labefactant sedibus intus.
Denique, si in calidis etiam cunctere lavacris,
Plenior & solio in fueris ferventis aquaï: 800
Quàm facilè in medio fit uti des sæpe ruinas?
Carbonumque gravis vis, atque odor insinuatur
Quàm facilè in cerebrum, nisi aquam præcepimus antè?
At cùm membra hominis percepit fervida febris,
Tum fit odor Vini plagæ mactabilis instar. 805
Nonne vides etiam terra quoque Sulfur in ipsa
Gignier? & tetro concrescere odore Bitumen?
Denique ubi Argenti venas, Aurique sequuntur,
Terraï penitus scrutantes abdita ferro;
Qualeis exspirat Scaptesula subter odores? 810
Quidve mali fit ut exhalent Aurata metalla?
Quas Hominum reddunt facies? qualeisque colores?
Nonne vides, audisve perire in tempore parvo
Quàm soleant, & quàm vitaï copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? necesse 'st 815

Lucerna etiam recens extincta, cùm tetro suo nidore nares offendit, subitò gravem somnum inducit, ut Morbus ille qui frequenter Homines pronos dejicit. Mulier etiam Castoreo graveolenti sopita recumbit, & è teneris illius manibus nitidum opus cadit, si olfecerit Castoreum, in eo tempore, quo Menses istius fluunt. Præter hæc multa alia solvunt languentia membra per artus, & Animam in ipsa sua sede labefactant. (Deliquium inducunt.) Denique si in ferventibus Balneis diu moreris, & Cibo distentus in Vase Aquæ calidæ cuncteris, quàm facile sit, ut in medio isto vase corruas, & Animi deliquium patiaris? Quàm facilè etiam gravis vis & odor Carbonum in cerebrum insinuatur, nisi Aquæ potionem antè hausimus. At cùm fervida febris Corpus Hominis occupavit, tum Odor vini non minùs quàm gravis ictus prosternit. Nonne etiam vides Sulphur in ipsa Terra nasci, & graveolentis Bituminis concretiones fieri? Denique cùm Venas Auri & Argenti sequuntur, intima Terræ viscera Ferro scrutantes, quàm noxios odores Scaptesula (Fossilis materia) subter expiret, & quàm lethalia sint Auri effluvia? quàm pallidas, lividas & exangues Hominum facies reddunt? Nonne vides & audis quàm brevi tempore solent interire? & quàm brevis sit eorum vita qui damnantur ad metalla, Aurumque effodere coguntur? Necesse est

NOTÆ.

791. *Nocturnumque recens extinctum lumen.*] In Codicibus mira varietas, Tres hos versus ita refingit *Faber*,

Nocturnumque recens extinctum Lumen, ubi acri
Nidore offendit nares, consopit ibidem,
Nidore *ut* somnos *qui morbus* mittere *suevit.*

Repetitur vox *Nidore*, ut sæpe aliàs. Iste autem Morbus qui Somnos suevit mittere, Lethargus. Gifanius, è Codd.

Disjicere, ut privos *qui morbus sæpe suëvit:* Pro *Privos* leg. *Pronos*, & tum ea erit lectio quam *Faber* tam petulanter solicitare non debuit: Morbum enim, qui pronos dejicit, *Morbum Comitialem* rectè interpreteris.

795. *Nitidum opus.*] Tela, & reliqua ad lanificium pertinentia.

800. *Plenior & fueris*, &c.] De Deliquio quod Cibo distenti in balneo patiuntur, Juvenalis sæpe, Horatius, Alii: *Solium* autem Vas in quo lavabant sedentes.

804. *At cùm membra Hominis.*] Gifanius;
Aut nisi membra prius pertexit frigida Servus,
Aut sit odos Vini plagæ manabilis mora.

Quasi hæc omnia essent remedia contra vim gravem & odorem Carbonum: Quam lectionem iste ferat, qui amat tales versus.

810. *Scaptesula.*] Nomen generale fodinarum metallarium: *Fossilis materia*, σκάπτειν *fodere* est, ὕλη *materia*. Faber.

Hos

Hos igitur tellus omneis exæstuet æstus;
Expiretque foras in aperta, promptaque Cœli.
Sic & Averna loca Alitibus summittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras,
Ut spatium cœli quadam de parte venenet: 820
Quò simul ac primùm pennis delata sit Ales,
Impediatur ibi cæco conrepta veneno,
Ut cadat è regione loci, quà dirigit æstus:
Quò cùm conruit, hæc eadem vis illius æstus:
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert. 825
Quippe etenim primò quasi quendam conciet æstum:
Posteriùs fit, uti cùm jam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi sit quoque Vita vomenda,
Propterea quòd magna mali sit copia circùm.
Fit quoque ut interdum vis hæc, atque æstus Averni, 830
Aëra, qui inter aveis cunque'st terramque locatus,
Discutiat, propè uti locus hinc linquatur inanis:
Cujus ubi è regione loci venêre volantes,
Claudicat extemplò pennarum nisus inanis:
Et conamen utrinque alarum proditur omne. 835
Hic ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; & vacuum propè jam per inane jacentes
Dispergunt Animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porrò in puteis Æstate fit Humor, 840

igitur ut Tellus omnes istiusmodi Halitus exhalet, & in patentem capacemque Aërem exspiret. Similiter, loca Averna debent sursum mittere effluvia Avibus noxia è Terris in Aërem surgentia, quæ certam Aëris partem quasi Veneno repleant; Quò simul ac Avis suis pennis delata sit, ibi latenti veneno subitò afflata sistitur, & in eum locum è quo noxii Halitus erumpunt directò cadit; Quò cùm deciderit, eadem maligna vis istius Halitus vitæ reliquias aufert ex omnibus illius membris. Nam primò Halitus iste noxius quendam quasi æstum excitat: Deinde quando Avis cecidit in illum ipsum locum è quo noxius ille lethiferque halitus surgit, ibi vita ipsa est evomenda, quoniam ibi copiosior est Halitus, & vehementius Venenum. Fieri etiam potest, ut hic Halitus ex Averno erumpens totum Aërem qui est inter Aves & Terram ita attenuet, & discutiat, ut spatium ferè Vacuum relinquatur; super quem locum cùm ad perpendiculum Aves volantes venerint, subitò vis pennarum deficit (alas frustra movent) & omne conamen Alarum ex utraque parte Corporis nihil efficit: Cùm igitur se suis pennis sustentare nequeant, Natura facit, ut proprio suo pondere in Terram ferantur, & dum in spatio inani jacent, evolat tota Anima per omnes meatus porosque Corporis dispersa. Porro, in Æstate Aqua in Puteis est frigidior,

NOTÆ.

823. *Quà dirigit Æstus.*] Dirigit, *deorsum tendit*, Gifanius, at rectè *Faber*, Æstus non dicitur *deorsum tendere*, sed *de Terra surgere in Auras*: v. 819. Ipse autem legit, *Se erigit*: Agitur enim de motu ab inferioribus ad superna: Vereor ne hoc sit nimis inconsideratè dictum; Nam, v. 822. *Avis cæco correpta veneno cadit*: Leg. igitur, *Quà dirigit æstus*: Et tam plana & perspicua sunt ista verba, ut pluribus illustrari nequeant.

826. *Conciet æstum.*] Strabo, lib. XIII. de Plutonio, ἑωρῶμεν δὲ ἐκ τῆς ὄψεως ὡς ἂν πνιγώδης τινὸς πάθους ἔμφασιν· Qualis autem sit iste Æstus, conjicias è v. 1017. lib. IV.

Vix ad se redeunt permoti Corporis æstu.

836. *Nictari.*] Sic legeret Festus; Sed haud dubiè legendum *Nixari*, ut alibi passim, quod & optimè vidit Lambinus: *Faber.*

840. *Frigidior porrò in Puteis, &c.*] Multa videntur adeò humanis usibus accommodata, ut benignam quandam Providentiam demonstrent: Ita tempore Æstivo Aqua in Puteis frigida est, unde istius tempestatis Calor temperetur; Hyberno autem calida, quâ refici pariter & recreari possimus: Istam verò difficultatem, v. 8. amolitur *Lucretius*, nam in Æstate Terræ superficie à Solis radiis rarefacta, Semina Ignis quæ in Terra continentur, in Aërem erumpunt, Hyberno autem frigore constricta, in Puteos exprimuntur, atque inde Tepor Aquæ.

Ut in medio Maris Fons Aquæ dulcis aliquando erumpit, omnesque circumstantes salsas Aquas dimovet; Et quidem fatendum est Mare multis aliis in partibus opportunum beneficium Nautis sitientibus præbere, cùm in medio salsarum Aquarum dulces aliquando emittit. Similiter ista Ignis semina possunt erumpere per istum fontem, & foras exire in Stupam, quò cùm conveniunt, aut adhærent Tedæ corpori, tum subitò in Flammas erumpunt, quoniam Stupa ista aut Tedæ multa semina Ignis in se continent. Nonne etiam vides cùm candelam recenter extinctam ad aliam accensam admoveas, illam extinctam iterum accendi antequam Flammam tetigit? Nonne etiam idem fieri in Teda vides? Et præter hæc sunt multa quæ à Calore eminus tacta accenduntur; priusquam ab ipso Igne cominus tanguntur: Idem igitur in hoc Fonte fieri putandum est: Quod superest, incipiam docere qua lege Naturæ fiat,

Quod genus endo mari spirat Fons, dulcis aquai 890
Qui scatit, & salsas circum se dimovet undas.
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Utilitatem oportunam sitientibu' Nautis,
Quòd dulceis inter salsas intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere Fontem, 895
Et scatere illa foras in stupam Semina: quò cùm
Conveniunt, aut cùm tedaï corpori adhærent,
Ardescunt facilè extemplò: quia multa quoque in se
Semina habent ignis stupæ tedæque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina Lychnum 900
Nuper ubi extinctum admoveas, accendier antè
Quàm tetigit flammam? tedamque pari ratione?
Multaque præterea, priùs ipso tacta vapore
Eminus ardescunt, quàm cominus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo Fonte putandum'st. 905
Quod superest, agere incipiam quo fœdere fiat Naturæ,

NOTÆ.

890. *Endo mari.*] Ita omnes ediderunt, quasi sanus foret iste versus, neque medico egeret: At si *Endo Mari* legatur, quò referendæ sunt istæ voces, v. 892. *Multis aliis regionibus?* Nam & *multæ istæ* aliæ *regiones* sunt *Endo Mari*. Legatur igitur *Aradius Fons*, de quo Strabo, in libro Geog. VI. Ita enim scripsit *Lucretius*, & voces istæ *In Mari*, sive *Endo Mari*, ad marginem Codicis adnotatæ tandem in versum ipsum irrepserunt.

899. *Habent Tedæ tenentes.*] Viz. Tedæ continent, ut lib. I. Amplexi quod habent, id est, Amplectuntur.

906. *Quod superest, agere incipiam*, &c.] V. 182. præclara disputatio instituitur de *Magnete*, Hujus autem idem est, quod & reliquarum disputationum consilium, quod nemo olim observavit. Nam hic Lapis Herculi attribuitur, & vim suam illius Numini acceptam referre creditur: Jam Fontes suos amisit Jupiter, & quid Filio parcat Lucretius, qui Patri non pepercit? Ut virtutem attractricem Magnetis rectiùs explicet Lucretius, quatuor capita præmittit, quæ tametsi aliàs comprobata fuerint, hic tamen inculcata vult ob insignem difficultatem; Unum caput est, effluere continuò corpuscula quædam ex omnibus rebus, v. 15. Alterum, nullum esse Corpus adeò Solidum, quod non inania spatiola intercepta contineat, v. 23. Tertium, emissa corpuscula non omnibus rebus eadem ratione congruere, v. 20. Quartum, inania spatiola non uniusmodi circumscriptionis in rebus omnibus esse, quare nec eadem quibuslibet corpusculis accommodari, v. 17. His ita præmissis dicere aggreditur causam seu modum quo Magnes Ferrum attrahit, Ferrumve ad Magnetem fertur. Is autem in eo consistit, ut effluant ex Magnete corpuscula, ex quo fiat, ut Aër circa Magnetem discutiatur, atque idcirco multa inania Spatiola creentur; Et quia, cum Ferrum collocatur intra discussi Aëris Sphæram, multum Inanis inter ipsum & Magnetem est interceptum, tunc evenit, ut in eam partem corpuscula Ferri liberiùs prosiliant (nam omnium Corporum semina in vacuum spatium subitò prorumpunt) ac versus Magnetem proinde ferantur, non possunt verò eò contendere, quin pelliciant simul cohærentia, (Ferri autem semina sunt maximè implicita) atque idcirco totam Ferri Massam: v. 19. Interea verò, quia Ferrum

Naturæ, Lapis hic ut ferrum ducere poſſit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia ſit patriis in finibus ortus.
Hunc homines Lapidem mirantur, quippe catenam 910
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex ſe.
Quinque etenim licet interdum, plureiſque videre
Ordine demiſſos levibus jactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet ſubter adhærens;
Ex alioque alius Lapidis vim, vinclaq; noſcit: 915
Uſqueadeo permananter vis pervalet ejus.
Hoc genus in rebus firmandum 'ſt multa priùs, quàm
Ipſius reij rationem reddere poſſis:
Et nimium longis ambagibus eſt adeundum:
Quò magis attentas aureis, animumq; repoſco. 920
Principiò, omnibus à rebus, quaſcunq; videmus,
Perpetuò fluere, ac mitti, ſpargique neceſſe 'ſt
Corpora, quæ feriant oculos viſumque laceſſant:
Perpetuòque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut à fluviis, Calor à ſole, Æſtus ab undis 925
Æquoris exeſor mœrorum littora propter:
Nec varii ceſſant ſonitus manare per Aures.
Denique in Os ſalſi venit humor ſæpe ſaporis,
Cùm mare verſamur propter; dilutaque contra
Cùm tuimur miſceri Abſinthia tangit Amaror: 930
Uſqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi,
Perpetuò quoniam ſentimus, & omnia ſemper
Cernere, Odorari licet, & ſentire Sonorem. 935
Nunc omnes repetã quàm raro corpore ſint res,
Coñemorare, quod in primo quoq; carmine claret.

ut Lapis ille, quem Græci patrio de nomine vocant Magneta, quia natus & inventus eſt in regionibus Magnetum: Homines admirantur hunc lapidem, quoniam ſæpe ex Annulis ferreis nullo quidem vinculo connexis, ſed ex ſeipſo tantùm pendentibus catenam efficit; Interdum enim videre licet plures Annulos ex illo pendentes levibus ventis agitari, cùm Unus Annulus ex uno, cui ſubter adhæret, pendet; Aliuſque ex alio vim Lapidis attractricem ſentit, tam longè latèque diffunditur penetratque ſubtilis illius & potens virtus. Cùm verò de hujuſmodi rebus inquiramus, multa ponenda ſunt, & probanda, antequam rei ipſius rationem poſſis reddere; Per longas ambages procedendum eſt, & hanc præſertim ob cauſam aures attentas & animum attentum poſco. Principiò, neceſſe eſt perpetuò fluere, ſpargi, ac mitti ex omnibus rebus, quaſcunque videmus, quædam Corpora, quæ in oculos incurrunt, & laceſſunt viſum; A quibuſdam rebus Odores perpetuò fluunt, ut Frigus à Fluviis, Calor à Sole, Æſtus (Salſus Vapor) à Mari, qui exedit mœnia juxta oras maritimas poſita: Varii etiam ſoni perpetuò volitant per Aures, denique, cùm juxta Mare ambulemus, ſalſus ſapor in ora noſtra ſæpe venit, & cùm videamus tetra Abſynthia conteri & miſceri, Sapor amarus linguam afficit. Ita res aliquæ ab omnibus rebus perpetuò fluunt, & in omnes undique partes dimittuntur; Nec ullo temporis momento ceſſant à fluendo, quippe perpetuò ſentimus, & ſemper poſſumus videre rem quamlibet, Odores etiam & Sonos ſentire. Nunc quod olim in primo libro docui, repetam quàm raro corpore res ſint.

NOTÆ.

Ferrum tendit indiſcriminatim ſurſum, deorſum, tranſverſum, & in quamcunque obliquitatem, prout ad Magnetem appoſitum fuerit, docet non poſſe id fieri, niſi ratione inducti Vacui, in quod Corpora, alioquin deorſùm ſolùm prolabentia, indiſcriminatim ab ictibus aliorum corporum protrudantur, v. 5.

908. *Quem Magneta vocant, &c.*] Vid. Bocharti Geog. Sa. par. Poſt. lib. I. cap. 38.

913. *Auris.*] Alii, *Hamis*: Iſti verò fruſtrà; Neque enim iſta voce hoc in loco uteretur Lucretius, qua ante verſum, 1087. uti non debuit: neque hamis jactantur Annuli, at levibus auris agitari quis neſcit, qui vidit Annulos ſuſpenſos?

921. *Principiò, omnibus, &c.*] Vid. lib. IV. v. 217.

Nam quamvis illud rectè percipere sit utile ad explicanda multa Naturæ Phænomena; tamen ad hanc rem, de qua jam disputo, declarandam imprimis necessarium est probare, Nihil in rerum Natura esse nisi Corpus Inani mixtum. Primùm, in cavernis saxa superna sudant humore, & guttulis fluentibus distillant; è toto etiam nostro Corpore Sudor manat, Barba crescit, & Pili per omnia nostra membra & Artus, Alimentum omne in venas distribuitur, alit, atque auget extremas partes Corporis, imò Ungues: Sentimus etiam Frigus, & Calorem transire per Æs, per Aurum, atque Argentum, cùm Ærea, aut Argentea pocula liquore calido vel frigido plena manibus tenemus. Denique Voces penetrant saxea dissepta (parietes) domorum, Odor permanat, Frigusque, Calorque Ignis, quinetiam vis Morbi quæ extrinsecùs insinuatur transire solet per ipsum Ferrum, quà Lorica circum coërcet corpus;

Quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere aggredior, firmare necesse 'st 940
Nil esse in promptu, nisi mistum Corpus Inani.
Principiò fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, & guttis manantibu' stillent:
Manat item nobis è toto corpore Sudor,
Crescit barba, pilique per omnia membra, per artus: 945
Diditus in venas cibus omneis, auget, alitque
Corporis extremas quoq; parteis unguiculosque.
Frigus item transire per æs, calidumque vaporem
Sentimus: sentimus item transire per aurum,
Atque per argentum, cùm procula plena tenemus. 950
Denique per dissepta domorum saxea voces
Pervolitant, permanat Odos, Frigusque, Vaposque
Ignis: quin Ferri quoque vim penetrare suëvit,
Undique quà circum corpus lorica coërcet;
Morbida vis quæcunq; extrinsecùs insinuatur. 955

NOTÆ.

946. *Diditus.*] Sive *Diditur* legas, perinde est.

954. *Undique quà circum Corpus*, &c.] Ita aliquando *Lambinus*, viz. Penetrare suevit vis morbida Ferrum ea parte, qua parte Lorica corpus undique circùm coërcet: id est, Morbus etiam Loricatum tentat, & corripit; neque Lorica, quæ totum Hominis corpus tegit & circumdat, arcere vim & causam morbi externam potest, quò minùs in Corpus penetret: In iterata editione legit, *qua circum Corii lorica*, id est, qua parte circulum & ambitum corii, quod Loricæ supponitur, & subjicitur, coërcet. Gifanius, *Coli circum:* Coli autem circus, sive circulus, est Pectus, Venter, & latera; Vel potiùs *Colobi circum*, Nam *Colobium* ambiebat Pectus, cui *Colobio* inducebatur insuper Lorica. Salmasius, Epist. 52. ita constituit,

——*Permanat odos, frigusque, vaposque*
Ignis, qui *Ferri quoque vim penetrare suëvit.*
Denique, *quà circum* cœli *lorica coërcet*
Morbida vis quacunque extrinsecùs insinuatur.

Postremò inquit quacunque, qua circum Cœli lorica coërcet, id est, sub Cœli tegmine, vel, ut alibi, quà nos Cœli ambit amictus, morbida vis Corporibus insinuatur. Faber tandem,

——*Quin ferri quoq; vim penetrare suëvit,*
Undique quam *circum* corii *lorica coërcet*,
Morbida vis quæcunque extrinsecùs insinuatur.

Nam tempestatem *Cælo*, *Terrave* coortam
Vel Ferri natura timet, circumq; fatiscit.

Sensus erit, vi tempestatis Ferrum ipsum discuti & diffringi, non itaque debere tantoperè mirum videri, si per poros & meatus Loricæ corio munitæ Morbida vis, sive pestilens & noxius Aer quandoque insinuetur. Nihil placet, at quid addam vix habeo: Quid enim de *Loricato* Lucretius, quis enim unquam crediderit vim morbidam militis loricati loricam penetrare? Quid insuper de Cœli ambitu? Nugæ: imò Nihil. Igitur pro *Morbida Vis*, in v. 955. legatur *Fervida Vis*, & tum plana erunt omnia & perspicua, sæpe enim loricati milites, dum urbem expugnant, Pice, Sulphure, seu Aqua ferventi aspersi vim fervidam loricas suas penetrantem senserunt. Hæc optimè conveniunt præcedentibus, & sequentes versus mihi videor rectè explicare.

Et

Et tempestates terra cœloque coortæ
E cœlo emotæ terraque repentè facessunt,
Quandoquidē nihil est, non raro corpore nexum.
Huc accedit, uti non omnia, quæ jaciuntur
Corpora cunq; ab rebus, eodem prædita sensu, 960
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principiò, Terram, Sol excoquit, & facit are:
At glaciem dissolvit, & altis montibus altè
Exstructas ningueis radiis tabescere cogit,
Denique cera liquescit in ejus pôsta vapore, 965
Ignis item liquidum facit æs, aurumque resolvit:
At coria, & carnem trahit, & conducit in unum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
At coria, & carnem mollit durata calore:
Barbigeras oleaster eò juvat usque Capellas, 970
Diffluat ambrosia quasi verò, & nectare tinctus:
At nihil est, Homini fronde hac quod amarius extet.
Denique Amaracinum fugitat Sus & timet omne
Unguentum; nam, setigeris subus acre venenum 'st,
Quod nos interdum tanquā recreare videtur. 975
At contrà Nobis Cœnum teterrima cùm sit
Spurcities, eadem Subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
Hoc etiam superest, ipsa quàm dicere de re
Aggredior, quod dicendum priùs esse videtur. 980
Multa foramina cùm variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura prædita debent
Esse, & habere suam naturam quæque, viasque,
Quippe etenim varii sensus Animantibus insunt,
Quorū quisq; suam propriè rem percipit in se. 985
Nam penetrare alià sonitus, aliaque saporem
Cernimus è succis, alià Nidoris odores,
Propter dissimilem naturam, textaque rerum:

Denique Tempestates in Cœlo vel Terra ortæ subitò è Cœlo aut Terra erumpentes penetrunt omnia & permanant, quoniam in rerum Natura nullum est Corpus, quod non est rarum, seu quod poros & meatus non habet. His adde quòd omnia Corpora quæ è rebus emittuntur non sunt ejusdem conditionis & figuræ; neque pariter rebus omnibus conveniunt, aut eodem modo in res omnes agunt: Primùm Sol urit, & arefacit Terram, at dissolvit glaciem, & nives altis montibus altè exstructas radiis suis cogit tabescere; Denique Cera ab illius calore liquefit; Ignis item liquefacit Æs, & resolvit Aurum, ut contrahit Coria & carnem & in unum conducit: Deinde Aqua indurat Ferrum, quod ab Igne cœpit mollescere, at Coria & Carnem ab Igne condurata emollit: Oleaster Capris Barbatis adeò gratus est, ut Nectaris & Ambrosiæ succos continere videatur, Homini verò nihil est frondibus istius arboris amarius; Denique Sus fugit Amaracinum, & timet omne Unguentum, Illud enim est Subus vehementer ingratum, quod Nos Homines interdum juvat, & recreat: At è contra, cùm Cœnum sit nobis ingratissima spurcities, Subus tamen adeò jucunda est, ut in illa insatiabiliter toti volvantur. Sed priusquam de ipsa re disputo, Hoc videtur declarandum; Nempe cùm multi sint in diversis rebus meatus, isti meatus debent esse inter se dissimiles, & singuli debent habere propriam figuram, propriamque circumscriptionem. Nam in Animalibus sunt varii sensus, & unusquisque istorum sensuum proprium suum objectum proprio modo receptum in se percipit: Cernimus enim Sonos per alios meatus transire, Sapores per alios, & per alios Odores.

NOTÆ.

957. *Facessunt.*] Discedunt, Lambinus; Mallem, Penetrant, & pervadunt omnia.

965. *In ejus.*] Alii, *In Ignis.*

977. *Res munda.*] Alii, *Hæc jucunda*, viz. Spurcities, quæ lectio, quicquid sentit *Lambinus*, ferri potest.

986. *Nam penetrare alià sonitus*, &c.] Sine omni judicio *Gifanius* in utraque editione scripsit *aliò*, *alioque*; cùm agatur de meando, penetrando, subeundo, unde mox legas, *per Saxa*, per *Lignum*, *per Aurum*, & *meare vitro*, id est, per Vitrum. *Faber.*

Præterea manare aliud per Saxa videtur:
Atque aliud per Ligna: aliud transire per Aurum: 990
Argentoque foras aliud, Vitroque meare.
Nam fluere hàc Species, illàc Calor ire videtur:
Atque aliis aliud citiùs transmittere eàdem.
Scilicet id fieri cogit Natura viarum,
Multimodis varians, ut paullò ostendimus antè. 995
Quapropter benè ubi hæc confirmata atque locata
Omnia constiterint nobis præpôsta, parata:
Quod superest, facilè hinc ratio reddetur, & omnis
Causa patefiet, quæ Ferri pelliciat vim.
Principiò, fluere è Lapide hoc permulta necesse 'st 1000
Semina, sive Æstum, qui discutit Aëra plagis:
Inter qui Lapidem, Ferrumque'st cunque locatus.
Hoc ubi inaniter spatium, multusque vacefit
In medio locus: extemplo primordia Ferri
In vacuũ prolapsa cadunt conjuncta, fit utq; 1005
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis primoribus ex elementis
Indupedita suis arctè connexa cohæret,
Quàm validi Ferri naturæ frigidus horror.
Quò minùs est mirum, quod paullò diximus antè, 1010
Corpora si nequeunt de Ferro plura coorta
In vacuum ferri, quin Annulus ipse sequatur:
Quod facit & sequitur donec pervênit ad ipsum
Jam Lapidem, cæcisque in eo compagibus hæsit.
Hoc fit item cunctas in parteis, unde vacefit 1015

Præterea, aliud videtur transire per Saxa, aliud per Ligna, aliud per Aurum, & Argentum, per Vitrum aliud: Nam per Vitrum Species & Imagines rerum, per Aurum, &c. Calor transit; Aliud quoque citiùs & faciliùs alio per eandem rem & eosdem meatus videtur transire, illud enim facit meatuum natura, quæ varia & diversa est, ut paullò antè docui, propter dissimilem naturam, & diversam texturam rerum in quibus ista foramina & meatus sunt. Quapropter cùm hæc omnia modò proposita benè probata & confirmata sint, deinde facilè ratio reddetur, & manifesta fiet Causa quæ Ferrum attrahit. Primùm necesse est multa Semina, sive Halitum quendam fluere ex hoc Lapide, qui halitus impetu suo discutiat & dimoveat omnem Aërem, qui inter Lapidem Ferrumque est collocatus. Cùm verò hoc spatium inanitur, & inter Ferrum Lapidemque locus fit vacuus, tum subitò Ferri Semina quædam, non quidem à reliquo Ferri corpore soluta in Vacuum prorumpunt, atque inde fit ut totum Annuli corpus sequatur: Neque enim ulla res constat ex Seminibus quæ arctiùs conjunguntur aut magis implicantur, quàm frigidum rigidumque Ferrum: Ideoque minùs est mirum, quod modò dixi, si plura Semina Ferri non possint in Vacuum prorumpere, quin totus Annulus sequatur, quod quidem facit, & sequitur prorumpentia Semina, donec ad ipsum Lapidem pervenit, illique latentibus quibusdam vinculis conjunctus adhæret. Hoc autem fit in cunctas partes, undecunque

NOTÆ.

1000. *Principiò, fluere è Lapide hoc,* &c.] Duobus modis vim Magneticam exposuit Epicurus, mirum verò alterum prætermisisse *Lucretium*, nisi fortè ille excidit è textu, ac potissimùm cùm versus sequatur, quibus non malè cohæret; cùmque ea, quæ Lucretius magno apparatu præmittit, videantur esse illi, quàm superstiti accommodatiora; Si plura requiras, vid. Gassendi Tom. 2. pag. 125. ubi multa invenies, quæ Epicuri doctrinam illustrant.

1015. *Hoc fit item,* &c.] Quinque versus qui sequuntur ad explicationem modò propositam, quamvis id sentiat Gassendus, pertinere non existimo: ibi enim per semina è Ferro in locum vacuum ab effluviis Magnetis factum exsilientia tota res agitur; In his autem versibus Corpora ictibus in Vacuum protruduntur: Ideoque cum sequentibus rectiùs conjungi possunt.

Cunque

Cunque locus, ſive ex tranſverſo, ſive ſupernè,
Corpora continuò in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipſa
Sponte ſua ſurſum poſſunt conſurgere in auras.,
Huc accedit item, quare queat id magis eſſe: 1020
" Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur:
Quòd ſimul à fronte eſt Annelli rarior Aër
Factus, inanituſque locus magis ac vacuatus.
Continuò fit, uti qui poſt eſt cunque locatus
Aër, à tergo quaſi provehat atque propellat. 1025
Semper enim circum poſitus res verberat Aër.
Sed tali fit uti propellat tempore Ferrum,
Parte quòd ex una ſpatium vacat, & capit in ſe.
Hic, ubi, quem memoro, per crebra foramina Ferri 'ſt
Parvas ad parteis ſubtiliter inſinuatus: 1030
Trudit & impellit, quaſi Navim velaque Ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro ſunt corpore, & Aër
Omnibus eſt rebus circumdatus appoſituſque.
Hic igitur, penitùs qui in Ferro'ſt abditus Aër, 1035
Sollicito motu ſemper jactatur, eoque
Verberat Annellum dubio procul: & ciet intùs
Scilicet: atque eôdem fertur, quò præcipitavit
Jam ſemel, & quamquam in partem conamina ſumſit.
Fit quoque ut à Lapide hoc Ferri natura recedat 1040
Interdum,

locus ſit vacuus, ſive à latere, ſive ſupernè, corpora ſpatio inanito vicina in illud ſubitò prorumpunt; quippe Corporum aliorum ictibus agitantur, neque ſponte ſua poſſunt ſurſum in Auras conſurgere. His conjunge alias cauſas quæ hanc rem (motum Annuli ad Lapidem) juvent: Namque hæc res aliorum corporum impulſu promovetur; Quoniam ſimul ac Aër qui eſt à fronte Annuli (qui eſt inter Annulum & Lapidem) rarior ſit, locuſque ex illa parte inanitus magis ac vacuatus; Continuò fit ut Aër, qui eſt à tergo illius Annuli, promoveat ipſum & propellat: Nam Aër qui circa res eſt, iſtas res verberat; tum verò propellit Ferrum quoniam ex una parte vacuus fit locus qui illud Ferrum extemplo recipit: Cùm verò hic ſubtilis Aër, cujus mentionem feci, per crebros ferri meatus intrans ad ſingulas iſtius Ferri partes ſe applicuit, tum trudit & propellit Ferrum, ut Ventus navim & vela. Denique omnes res debent in ſe continere Aërem, quoniam poros & meatus habent; & Aër omnes res cingit, illarumque lateribus eſt adpoſitus: Hic autem Aër qui eſt in intimis Ferri partibus, irrequieto motu ſemper agitatur, atque ita proculdubio verberat Annulum, atque intùs ciet, atque in eam partem (vacuum, viz. ſpatium) fertur, in quam ſemel cœpit tendere, & Annulum movere: Aliquando etiam accidit, ut Ferrum ab hoc Lapide recedat,

NOTÆ.

1020. *Huc accedit item*, &c.] Contendit motum Ferri adjuvari ab Aëre, ob continuam quandam iſtius motionem agitationemque: Et primùm quidem, v. 12. ab Aëre exteriore, qui cùm ſemper urgeat, & urgeat vehementiùs qua ex parte copioſior eſt, non poſſit non impellere Ferrum in quam partem eſt parcior ſeu inanior, utpote verſus ipſum Magnetem. Deinde, v. 8. etiam ab interiore, qui pari ratione, cùm ſemper agitet, commoveat, compellat, non poſſit non indere motum in quam partem ſpatium eſt inanius redditum.

1021. *Hæc quoque res adjumento.*] Hic verſus mihi ſuſpectus eſt, longè enim abeſt ab elegantia Lucretiana, atque eo detracto nihil de ſententia decedit: *Lambinus*. Palmerius legit, *Molimento*.

1030. *Parvas.*] Alii, *Primas*, *Privas*, & *Pronas*.

1040. *Fit quoque ut à Lapide hoc*, &c.] Adnotat *Gaſſendus*, videri *Lucretio* perſpectum fuiſſe id experimentum, quo Magnes Ferrum interdum manifeſtè repellit, videturve repellere: Scilicet, deprehenſum eſt eſſe in Magnete duas quaſdam oppoſitas partes (Polos jam vulgò dicimus, alterum Boreum, alterum Auſtrinum) quarum uni ſi admoveatur

nempe consuetum modò fugere modò sequi hunc lapidem; Etiā vidi ferrea Samothracia exultare, & ramenta Ferri in Vasis æreis posita exsilire, cùm Magnes esset istis Vasis subditus. Tam vehementer Ferrum conatur recedere à Saxo cùm Æs interponitur, & tanta inter Ferrum & Magnetem discordia creatur: Nempe quoniam postquam effluvia ab Ære ingressa sunt apertos meatus Ferri, illosque impleverunt, tum effluvia à Lapide veniunt, & meatus Ferri plenos invenientia, neque viam per quam, uti solebant, transeant habentia, in ipsumFerri corpus impingunt, illudque fluctu suo pulsant; Quo pacto Magnes à se Ferrum rejicit, & per Æs interpositum repellit, quod tamen cùm nullum Æs interponatur, attrahit. Ne verò mireris quòd hujus Lapidis effluvia alias item res non valent impellere: Quædam enim res adeo ponderosæ sunt, ut moveri non possint, ex. gr. Aurum: Quædam autem res tot & tam laxos habent meatus, ut effluvia per illos transeant, neque unquam offendant, ita ut nunquam impelli possint istæ res, atque inter istiusmodi res Lignum præcipuè enumerari potest: At verò Ferrum, cùm sit res medii generis, (cùm sit minùs grave quàm Aurum, & minùs rarum quàm Lignum) quando quædam Æris corpuscula intra suos meatus recepit, tum demum fit,

Interdum, fugere, atque sequi consueta vicissim.
Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi:
Et ramenta simul Ferri furere intus ahenis
In Scaphiis, lapis hic Magnes cùm subditus esset:
Usqueadeo fugere à Saxo gestire videtur. 1045
Ære interposito discordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum priùs æstus ubi Æris
Præcepit, Ferrique vias possedit apertas;
Posterior Lapidis venit æstus, & omnia plena
Invenit in Ferro: neque habet quà tranet, ut antè. 1050
Cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
Ferrea texta suo; quo pacto respuit ab se,
Atque per Æs agitat, sine eo quæ sæpe resorbet.
Illud in his rebus mirari mitte, quòd æstus
Non valet è Lapide hoc alias impellere item res: 1055
Pondere enim fretæ partim stant, quod genus Aurum:
Ac partim Raro quia sunt cum corpore, ut æstus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur Ferri natura locata, 1060
Æris ubi accepit quædam corpuscula: tum fit,

NOTÆ.

admoveatur unum Ferreæ acûs extremum, trahatur ab illa, & si idem extremum postea admoveatur alteri, ab illa refugiat, repellique appareat; cùm & aliunde oppositum ab ista trahatur, ab illa refugiat: At nimis sibi indulget vir ille magnus, nihil enim in his versibus proponitur de Fuga Ferri, quod per sequentia exempla non satis declaratur. Sæpe autem vidit *Lucretius* minutos annulos, & ramenta Ferri in vase æneo posita subsultare, cùm Magnes vas istud æneum subtùs contingeret; & persuasus causam esse in Corpore æris interposito, (cùm interposito tamen vitreo, ligneo, lapideo, quovis alio, haud secùs contingat) ita causam exinde reddit, quòd emissis quoque ex ære in frustula & ramenta Ferri corpusculis, spatiola Ferri iis sic compleantur, ut accedentia deinceps corpuscula Magnetica per æs trajecta ubi ea occupata comperiunt, subagitent, & quo possint nisu propellant. v. 14.

1042. *Samothracia Ferrea.*] Annuli Ferrei, pervii & cassi; Olim Flamen Dialis gestabat, *Annulo nisi pervio cassoque ne utitor*: Demum Servi, & Plinii ætate, *Servitia jam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cujus licentiæ origo nomine ipso in* Samothrace *id institutum declarat*: Plin. Nat. Hist. lib. XXXIII. cap. 1.

1044. *Scaphiis.*] Vasis à forma scaphæ.

1054. *Illud in his rebus*, &c.] Quæri potest, quare Magnes non peræquè subagitet propellatque ramenta cæterorum corporum: id fieri causatur, v. 9. quòd vel sint graviora quàm ut propelli valeant, vel, si sint leviora, laxiora quoque sint, ita ut Magnetis corpuscula per illa liberè transirent.

Impellant ut eam Magnesî semina saxi.
Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quæ memorare queam inter se singulariter apta. 1065
Saxa vides primùm sola coolescere Calce:
Glutine materies Taurino ita jungitur una,
Ut vitio venæ tabularum sæpius hiscant,
Quàm laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in Aquaï fontibus audent 1070
Misceri, cùm Pix nequeat gravis, & leve Olivum:
Purpureusque colos Conchyli mergitur unà
Corpore cum Lanæ, dirimi qui non queat usquam,
Non si Neptuni fluctu renovare operam des:
Non, mare si totum velit eluere omnibus undis. 1075
Denique res Auro Argentum concopulat unà,
Ærique æs Plumbo fit uti jungatur ab albo.
Cætera jam quàm multa licet reperire? quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
Nec me tam multam hîc operam consumere par est: 1080
Sed breviter paucis restat comprendere multa.
Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis hæc illius, illa
Hujusque: inter se junctura horum optima constat.
Est etiam, quasi ut annellis, hamisque plicata 1085
Inter se quædam possint coplata teneri:

ut illud impellant effluvia Magnetis. Neque quidem harum rerum tam admiranda est & singularis conditio, multa enim enumerare possum, quæ eodem modo sibi invicem unicè conveniunt. Primùm vides Saxa calce Sola coalescere, (compingi) Ligneæ tabulæ à Glutine taurino ita conjunguntur, ut sæpe in ipso solido ligno fissuræ & hiatus faciliùs fiant, quàm Glutinis istius vincula dissolvi possunt: Vinum cum Aqua miscetur, non item grave Pix, & leve Oleum: Et Purpureus Conchyliorum color ita totum Lanæ corpus imbuit, ut nunquam separari possit, imò nunquam, licet omnibus Neptuni fluctibus pristinum colorem revocare, totoque mari purpureum eluere coneris. Denique una res Aurum Argento copulat, Æs quoque ab Albo Plumbo Æri jungitur. Quàm multa ejusmodi invenire licet? Quid igitur? Nec Tibi opus est tam longis ambagibus, nec mihi fas est tam multam operam in illis enumerandis consumere, sed paucis verbis ego multa breviter complectar: Res istæ quarum Texturæ ita mutuò respondent, ut hujus rei Cava illius Plenis, & illius Cava hujus Plenis conveniant, facillimè atque arctissimè copulari possunt: Quædam etiam res quasi Hamis & Annulis copulatæ conjunguntur,

NOTÆ.

1062. *Magnesî Semina saxi.*] Alii, *Magnesi flumina Saxi*: Alii, *Magnesia flamina saxi.*

1063. *Nec tamen hæc ita sunt*, &c.] Hactenus de Ferri motu ad Magnetem, aut ejusdem à Magnete fuga; quod ad ipsam adhæsionem attinet, par est quoque inter alias res consensus, quippe quæ una tantùm certaque re copulari, & connecti possunt. Si verò ipsum modum adhæsionis requiras, in extremis partibus Magnetis Hamos, in extremis partibus Ferri Annulos concipe, & nihil ampliùs inquires. v. 25.

1067. *Glutine taurino.*] Glutinum præstantissimum fit ex Auribus Taurorum, & Genitalibus: Plinius, Nat. Hist. lib. XXVIII. cap. 17.

1076. *Denique res auro argentum*, &c.] Faber,

Denique res Auro non Aurum copulat *unà.*

rectè quidem, Aurum Auro conjungitur, ut Æs Æri, versu sequenti: Non tamen rejicienda est vulgata Lectio, nam suprà Aqua miscetur Vino, &c. Vid. Plin. Nat. Hist. lib. XXXIII. cap. 5.

1078. *Quid ergo?*] Quasi dicat, Num me idcirco hoc loco ea omnia referre oportet? *Lambinus.*

1083. *Hujus Cava illius plenis.*] Id est, Hujus corporis cavitates, solidis illius corporis & prominentibus corpusculis.

1086. *Coplata.*] Copulata, ut Gubernaculum.

& hoc modo Magnes Ferro videtur connecti. Nunc, quæ sit Morborum causa, atque unde Pestis orta humano generi, pecudumque gregibus cladem letiferam constare possit, docebo: Primùm suprà docui multarum rerum esse Semina, quæ nobis sunt salubria, è contrà etiam necesse est multa esse noxia & perniciosa; Illa autem cùm casu coorta infecerint Cælum, tum Aër fit Pestilens; Omnis autem vis & pestilitas morborum aut extrinsecùs, ut Nubes & Nebulæ, supernè per Cælum veniunt, aut sæpe surgunt ex ipsa Terra, cùm semel humida computruit, intempestivis pluviis, & Solibus afflicta. Nonne etiam vides illos qui à patria sua domoque procul adveniunt (peregrinos Hospites) novo insolitoque Aëre & Aqua affici & affligi? Nempe quia Aër plurimum differt ab illo quo anteà utebantur. Nam quantum putamus Aërem Britannicum differre ab eo Aëre qui est in Ægypto, quà Mundi Axis claudicat;

Quod magis in Lapide hoc fieri Ferroque videtur.
Nunc, ratio quæ sit Morbis, aut unde repentè
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis Hominum generi, Pecudumque catervis, 1090
Expediam. Primùm multarum semina rerum
Esse suprà docui, quæ sint vitalia nobis:
Et contrà, quæ sint morbo, mortique, necesse'st
Multa volare; ea cùm casu sunt fortè coorta,
Et perturbárunt cœlum, fit morbidus Aër. 1095
Atque ea vis omnis Morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecùs, ut nubes nebulæque supernè
Per cœlum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta 'st,
Intempestivis Pluviisque, & Solibus icta. 1100
Nonne vides etiam cœli novitate, & aquarum
Tentari, procul à patria quicunque domoque
Adveniunt? Ideo quia longè discrepat Aër.
Nam quid Britannum cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto 'st, quà mundi claudicat Axis? 1105

Notæ.

1088. *Nunc, ratio quæ sit Morbis, &c.*] Unica remanent irati Numinis indicia, Morbi Epidemii & Pestes; Si verò nihil in his admirabile & divinum, actum erit de Providentia: Ut Pestis ratio explicetur non longis ambagibus opus est: Quippe ut in Universo multa sunt corpuscula Hominibus reliquisque Animalibus salubria, ita plurima noxia & lethifera; Quandocunque hæc noxia corpuscula, sive per Cœlum intromissa, sive è Terris surgentia Aërem repleverunt, morbidus fit iste Aër, & inde Pestis in viscera Hominum ingressus, v. 13. Si peregrina hæc corpuscula rejicias, Aërem ipsum excute, atque in illo tanti mali cladisque originem invenies: Nam diversarum regionum diversus Aër, inde qui sanus Indigenis, Advenis ipsique inassuetis insaluber, v. 11. Inde etiam Morbi quibusdam regionibus peculiares, v. 5. Jam verò alterius regionis Aër in alteram feratur; sequatur, necesse est, totius Cœli corruptio, v. 6. Inde Fontes, Herbæ inficiuntur, vel demum ipse Aër corruptus enecat, v. 13. Hanc disputationem demum confirmat *Lucretius* exemplo memorabilis illius Pestis, quæ vigente bello Peloponnesiaco Athenis contigit, & quam fusè describit, v. 149.

1103. *Discrepat Aër.*] Alii, *Discrepitans res*, ineptè.

1104. *Britannum Cælum.*] Ut apud Horat. *Italum Cælum: Diis patriis, Italoque Cælo.* Lambinus tamen legit,

> *Nam quid* Britanno cœlo *differre putamus*
> Id *quod in Ægypto est.* ———

Codices constanter *Britanis*, unde Faber *Britannidis*: Græci enim insulas illas omnes Βρεττανίδας vocant.

1105. *Claudicat Axis.*] Sæpe Lucretius *Claudicat*, pro *Deficit*: *Quà Mundi claudicat Axis*, id est, qua parte Axis, seu Polus Arcticus, qui nobis sublimis semper apparet, illis est depressus; seu qua parte Mundus inclinatus est ad oram nobis ignotam, quam Græci ἀντάξονα vocant, nostro Axi contrariam: Est autem hæc pars Meridionalis, seu Australis. *Lambinus.*

Quidve

Quidve quod in Ponto'st differre à Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm, percoctaque sæcla calore.
Quæ cùm quatuor inter se diversa videmus,
Quatuor à ventis, & cœli partibus esse,
Tum color & facies hominū distare videntur 1110
Largiter, & morbi generatim sæcla tenere.
Est Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquā.
Atthide tentantur Gressus, Oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus est inimicus 1115
Partibus, ac membris: Varius concinnat id Aër.
Proinde ubi se Cœlū, quod nobis fortè alienum'st,
Commovet, atque Aër inimicus serpere cœpit:
Ut nebula, ac nubes paullatim repit, & omne
Quà graditur, conturbat, & imutare coactat. 1120
Fit quoque, ut in nostrum cùm vènit deniq; cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile atque alienum.
Hæc igitur subitò clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominū pastus, pecudumq; cibatus: 1125
Aut etiam suspensa manet vis Aëre in ipso:
Et cùm spiranteis mistas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse'st.
Consimili ratione venit Bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus ægror. 1130
Nec refert utrum nos in loca deveniamus
Nobis adversa, & cœli mutemus amictum:
An cœlum nobis ultrò natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non consuevimus uti:
Quod nos adventu possit tentare recenti. 1135
Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æstus

quantum illum qui in Ponto est, differre ab eo qui est in Gadibus, & usque ad nigras & radiis Solis percoctas Hominum Gentes (Æthiopum populos) extenditur. Quos quatuor Aëris tractus conjicere possimus esse inter se diversos, quoniam sunt ad diversas & oppositas Mundi quatuor partes, præterea Color Vultusque Hominum illis quatuor tractibus subjectorum plurimum discrepant, & peculiares morbi homines in singulis istis regionibus affligunt: Morbus qui dicitur Elephantiasis in media Ægypto juxta Nili flumina gignitur, neque alibi præterea: In Attica Pedes, & in Achaia Oculi morbo tentantur, sic aliæ regiones aliis partibus & membris Hominum inimicæ sunt; Diversi verò hi morbi ex Aëris diversitate oriuntur; Proinde, quando alterius regionis Aër, qui nobis noxius est, sedes suas deserit, & in nostrum Cœlum serpere incipit, Ut nebula & nubes paullatim progreditur, omne Cœlum qua prorepit, conturbat, & mutat; denique cùm in nostrum Cœlum venerit corrumpit illud, reddit sui simile, ideoque alienum nobis & noxium. Hæc autem malignitas & Pestilentia in nostrum Cœlum subitò irrepens vel in Aquas cadit, vel in Fruges & Herbas, aut alia Hominum alimenta, & Pecudum pabula descendit; aut Malignitas in ipso Aëre suspensa manet, & cùm (respiremus) spirantes auras ex Aëre ducimus, necesse est ut noxia, quæ cum Aëre miscentur, corpuscula in corpus nostrum ducamus: Eodem modo Boves Ovesque Pestis frequenter corripit: Neque interest, utrum Nos veniamus in loca nobis infesta, Aërisque ambitum mutemus, an Natura sponte sua noxium nobis Aërem deferat, aut aliquid aliud cui non assueti sumus. Quodque recenter in nostrum Cœlum delatum insolita vi nos tentare possit & afficere. Hujusmodi Pestis & Vis letbifera

NOTÆ.

1112. *Est Elephas.*] *Elephantia*, & *Elephantiasis* dicitur, & alii afferunt hunc Morbum infestare tantùm incolas Ægypti qui de Nilo bibunt: At Celsus, lib. III. cap. 25. Ignotus pene in Italia, in quibusdam regionibus frequentissimus est morbus; vide plura.

1132. *Cœli amictum.*] Alii, *cœlum amicum*: Et in sequenti versu *Inimicum*, aut *Corruptum* pro *Cruentum*, sed jam occupatus sum, nec sequar.

1136. *Hæc ratio quondam,*&c.] Sequitur, Pestis, quæ Athenas olim vastavit, Descriptio, è secundo Thucydidis libro, & tertio Hippocratis de Morbis Popul. desumpta; Quam adeò feliciter expressit, ut, Macrobio judice, Sat. lib. VI. Cap. 2. Virg. Georg. 3. certè Ovidius, Met. 7. habuit quem imitaretur.

Finibu' Cecropiis funeſtos reddidit agros,
Vaſtavitque vias, exhauſit civibus urbem.
Nam penitus veniens Ægypti è finibus ortus,
Aëra permenſus multum, campoſque natanteis, 1140
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
Principiò, caput incenſum fervore gerebant:
Et dupliceis oculos ſuffuſa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces intrinſecùs atro 1145
Sanguine, & ulceribus vocis via ſepta coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aſpera tactu:
Inde, ubi per fauceis pectus complerat, & ipſum
Morbida vis in cor mœſtum confluxerat ægris: 1150
Omnia tum verò vitaï clauſtra lababant.
Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.
Atque animi prorſum vires totius, & omne
Languebat corpus, lethi jam limine in ipſo. 1155
Intolerabilibuſque malis erat anxius anguor
Aſſiduè

Athenienſium Agros aliquando reddidit funeſtos, vias vaſtavit, Urbemque civibus exhauſit; nam à remotiſſimis Ægypti finibus orta veniens, magnum Aëris ſpatium, multumque Æquor permenſa, tandem Athenienſibus incubuit, inde Homines morbo mortique catervatim dabantur. Principiò, caput Fervore incenſum gerebant, geminoſque oculos rubentes ſuffuſa luce; Fauces intrinſecùs ſudabant atro ſanguine, vocis via ulceribus ſepta coibat, & Lingua Animi interpres manabat ſanie, ulceribus langueſcens, facilè moveri non potuit, & tactu aſpera: Inde ubi vis morbida per fauces deſcendens pectus compleverat, & in ipſa Ægrorum corda confluxerat, tum quidem labefactata erant omnia Vitæ munimina; Spiritus foras volvebat ex ore tetrum odorem, haud abſimilem illi qui è putridis cadaveribus oritur; Animi totius vires, omniaque Corporis membra penitùs languebant in ipſo mortis limine conſtituta: Hiſque malis intolerabilibus perpetuò adjuncta erat triſtis

NOTÆ.

1136. *Hæc ratio morborum*, &c.] Peſtis, viz. ab Aere alieno ortus, *Mortifer æſtus*, Alii, *Aër*, ſed *Æſtus* olim *Macrobius*.

1139. *Nam penitus veniens*, &c.] Ἤρξατο δὲ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς λέγεται, ἐξ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου, ἔπειτα δὲ, ϗ ἐς Αἴγυπτον, ϗ Λιβύην κατέβη, ϗ ἐς τὴν Βασιλέως γῆν τὴν πολλὴν, ἐς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναίως ἐνέπεσε. Thucydides.

1143. *Principiò, caput incenſum*, &c.] Πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς θέρμαι ἰσχυραὶ, ϗ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθήματα, καὶ φλόγωσις ἐλάμβανε: Idem Thucydides.

1144. *Suffuſa luce.*] Viz. Orbibus Oculorum ſanguine ſuffuſis.

1145. *Sudabant etiam*, &c.] Καὶ τὰ ἐντὸς, ἥτε φάρυγξ, ϗ ἡ γλῶσσα εὐθὺς αἱματώδη ἦν. Thucyd.

1149. *Inde, ubi per fauces pectus*, &c.] Καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ, ϗ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίξειεν, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν ϗ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ Ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν, ἐπήεσαν. E quibus intelligere poſſumus quid velint iſta, *Omnia Vitaï clauſtra lababant*, &c.] Sequebatur, viz. omnium Inteſtinorum convulſio, atque inde excretiones cum torminibus.

1150. *In cor.*] Stomachum: Schol. ad Thucyd. Οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ τὸν στόμαχον καρδίαν ἐκάλουν, ϗ καρδιωγμὸν τὸν πόνον τοῦ στομάχου.

1152. *Spiritus ore foras.*] Duos hos verſus ſuo loco emotos verſui 1129. ſubjungendos eſſe cenſeo; Ita enim Thucydides, ϗ πνεῦμα ἄτοπον, ϗ δυσῶδες ἠφίει: Et deinde meliùs conveniunt omnia, preſſiúſque declaratur Thucydidis narratio.

1156. *Intolerabilibuſque*, &c.] Thucyd. Καὶ αὗται (viz. ἀποκαθάρσεις, modò memoratæ) μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης· Schol. ταλαιπωρίας μεγάλης, τῆς δυσεντερίας δηλονότι.

Aſſiduè comes, & gemitu commiſta querela,
Singultuſque frequens noctem perſæpe, diemque,
Corripere aſſiduè nervos & membra coactans,
Diſſolvebat eos, defeſſos antè, fatigans. 1160
Nec nimio cuiquam poſſes ardore tueri
Corporis in ſummo ſummam ferviſcere partem:
Sed potiùs tepidum manibus proponere tactum,
Et ſimul ulceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus, ut eſt per membra Sacer cùm diditur ignis. 1165
Intima pars homini verò flagravit ad oſſa:
" Flagravit ſtomacho flamma, ut fornacibus intùs,
Nil adeo poſſet cuiquam leve, tenueque membris
Vertere in utilitatem: ad ventum & frigora ſemper
In fluvios partim gelidos ardentia morbo 1170
Membra dabant, nudum jacientes corpus in undas.
Multi præcipites lymphis putealibus altè
Inciderunt, ipſo venientes ore patente.
Inſedabiliter ſitis arida corpora merſans

Animi anxietas, & querela gemitu commixta; & frequens ſingultus per noctem diemque crebris convulſionibus nervos & membra contorquens, diſſolvebat miſeros homines vi morbi antè fatigatos vehementer exercens: Nec tamen ſentire potuiſti ſummas Corporis alicujus partes nimio fervore incendi, ſed potiùs tepidas & moderatè calentes tactus expertus eſt; & omne Corpus ulceribus quaſi inuſtis rubebat, ut fit, cùm Sacer Ignis per membra ſerpit; Interiores autem partes & viſcera uſque ad oſſa flagrabant, Flamma intùs in Stomacho tanquam in fornacibus flagrabat; ita ut nullam veſtem, utcunque levem tenuemque, pati potuerint: Frigus ſemper ventumque captabant: Alii membra ſua morbo ardentia in gelidos fluvios mittebant, nuda corpora in undas jacientes. Multi in puteos ſeſe præcipites egerunt, rictu patente inſilientes: Et ſitis arida quæ ſemper torrebat neque ſatiari potuit,

N O T Æ.

νόσῳ. Atque ita forſan ipſe Thucydides, ſed latior vocis iſtius apud *Lucretium* acceptatio, & tam Animi anxietatem quàm inteſtinorum tormina ſignificat.

1158. *Singultuſque frequens.*] Λύγξ τε τοῖς πλείοσιν ἐνέπιπτε κενὴ, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρόν. Thucyd. Lambinus legit λύγξ πυκνὴ, propter vocem *Frequens:* At verò λύγξ ipſa eſt ſingultus frequens: Iſtum autem Singultum, qui κενὸς dicitur, (alius autem πλήρης) Convulſiones maximè ſequuntur.

1161. *Nec nimio cuiquam, &c.*] Καὶ τῷ μὲν ἔξωθεν ἁπτομένῳ σῶμα οὐκ ἄγαν θερμὸν ἦν, οὔτε χλωρὸν, ἀλλ' ὑπέρυθρον πελιδνὸν, φλυκταίναις μικραῖς καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός. Thucyd.

1165. *Sacer Ignis.*] Ejus, viz. generis, quod eſt ſubrubicundum, aut miſtum ex pallore & rubore; exaſperatumque per puſtulas continuas, quarum nulla altera major eſt, ſed plurimæ perexiguæ: Celſus, lib. V. cap. 28.

1166. *Intima pars Homini, &c.*] Τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκαίετο, ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων καὶ σινδόνων τὰς ἐπιβολὰς, μήτ' ἄλλό τι ἢ γυμνὸν ἀνέχεσθαι. Thucyd.

1166. *Ad Oſſa.*] Alii, *Adeſa:* Quidam inſuper rejiciunt verſum ſequentem,

1168. *Nil adeo poſſet.*] In ſequenti verſu τὸ *Vertere* eſt abſolutum, ut ſæpe alias; Alii, *Verti in Utilitatem,*

1170. *In fluvios partim, &c.*] Ἥδιστά τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ῥίπτειν, καὶ πολλοὶ ἔδρασαν ἐς φρέατα τῇ δίψῃ ἀπαύστῳ συνεχόμενοι, καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ καθειστήκει τό τε πλέον, καὶ ἔλασσον ποτόν.

1174. *Inſedabiliter ſitis arida corpora merſans.*] Legendum videtur,

Inſedabiliter ſitis arida corpora vexans.

Ita certè ratio ſuadet, & illud *Inſedabiliter*, quod cum *Merſans* non bellè concinit: *Faber:* Vereor ut id probet *Faber*, & hæc quidem ſcripſit verſuum præcedentium immemor, quòd ſi conſideràſſet Ægros in undas inſilientes, vocem *Merſans* probàſſet.

Æquabat

Æquabat multum parvis humoribus imbrem. 1175
Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito Medicina timore,
Quippe patentia cùm totas ardentia nocteis
Lumina versarent oculorum expertia somno,
Multaque præterea mortis tum signa dabantur, 1180
Perturbata Animi mens in mœrore, metuque,
Triste supercilium, furiosus voltus, & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus, aut ingens, raròque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humos, 1185
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque per fauceis raucas vix edita tussi:
In manibus verò nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat, item ad supremum denique tempus 1190
Compressæ nares, nasi primoris acumen
Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
Duraque, inhorrebat rictum, frons tenta minebat:

effecit ut largissimus Aquæ haustus exiguus videretur. Neque unquam cessabant dolores, nulla quies aut somnus, corpora jacebant continuo morbo fatigata, Medicina tacito timore mussabat; quippe ardentia Oculorum lumina totas noctes patentia versabant somno expertia. Tum etiam multa alia apparebant Mortis indicia; Mens, viz. dejecta, tristitia metuque perturbata, Frons mæsta, Vultus acer, & furiosus; Porro Aures sollicitæ, & sonoribus plenæ, modò Creber spiritus, modò ingens, & raro ductus; & humor albus sudoris per collum stillans, Sputa tenuia, minuta, & croceo colore tincta, salsa, & per fauces asperas vix vehementi tussi ejecta. In manibus Nervorum Contractio, & membrorum Tremor, Frigusque à pedibus paullatim serpens: Denique cùm Mors appropinquaret. Nares erant compressæ, Nasi acumen attenuatum, cavati Oculi, cava Tempora, Pellis frigida & dura, rictus inhorruit, & Frons tenta erat:

NOTÆ.

1175. *Æquabat multum*, &c.] Efficiebat, ut quantumvis larga Aquæ copia pro nimia siti æstuantium corporum exigua videretur.

1176. *Nec requies*, &c.] Καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ ἡσυχάζειν, καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διαπαντός.

1177. *Mussabat tacito*, &c.] Ita novum & insolitatum Morbi genus fuit, ut Medici incerti quid agerent, dubia quædam sed plena timoris murmura mittebant, Thucyd. οὔτε γὰρ Ἰατροὶ ἤρκουν τὸ πρῶτον θεραπεύοντες ἀγνοίᾳ.

1180. *Multaque præterea*, &c.] Versus 14. inseruntur non à Thucydide desumpti, quos præclaros licet & insignes, si ideò rejiceremus, (nam Poëta Historici fidissimus Interpres) non est quòd aliquis irascatur; sed quoniam sunt digni *Lucretio*, admittantur.

1183. *Sollicitæ porro.*] Aures sonoribus, ut Mentes curis plenæ *sollicitæ* dicuntur.

1184. *Aut Ingens.*] Alii, *Ac Ingens*, frustra.

1191. *Nasi primoris.*] Tacitus, *In primori Acie*: Et Aulus Gellius, lib. I. Cap. 18. *Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitissimè.*

1193. *Inhorrebat rictum.*] Lucretius, lib. V. v. 1063.

——— *Magna molossûm*
Mollia ricta *fremunt.* ———

1193. *Frons tenta minebat.*] Id est, *Imminebat*, Lambinus, ut suprà, *Inclinata minent*, &c. Alii, *Meabat*: Id est, *Fluebat*: Absurdè. Nam res tentæ non *fluunt*. Leg. igitur: *Micabat*. Hippocrates, δέρμα περὶ τὸ μέτωπον σκληρόν τε, καὶ περιτεταμένον· Celsus, lib. II. cap. 6. *Cutis circa frontem dura, & intenta*. Forsan etiam Legi potest, *Minabat*: Ut enim Veteres *Minito*, ita forsan, *Mino*: Nisi alicui placeat, *Manebat*, id est, *Erat*. Rutgersius denique, *Inhorrescens rictum Frons tenta minabat.*

Nec nimiò rigida post strati morte jacebant:
Octavoque ferè candenti lumine solis, 1195
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum siquis (ut est) vitârat funera lethi,
Ulceribus tetris, & nigra proluvie alvi;
Posteriùs tamen hunc tabes lethumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore 1200
Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totæ vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus & artus
Ibat, & in parteis genitaleis corporis ipsas. 1205
Et graviter partim metuentes limina lethi
Vivebant ferro privati parte virili:
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen, & perdebant lumina partim:
Usqueadeo mortis metus his incesserat acer. 1210
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum

Nec multò post primum morbi accessum rigida morte strati jacebant, (moriebantur) nam octavo aut nono die reddebant Animam: At si quis Ægrotorum mortem ipsum vitavit, (quidam autem vitabunt) ruptis tetris ulceribus, & nigro alvi profluvio adjutus, Ille tamen demum Tabe languebat & interiit: Aut multus corruptus Sanguis cum dolore Capitis è plenis ipsius naribus effluxit; & eadem via omnes Hominis vires, totumque Corpus emanabat: At verò qui lethali isto Sanguinis profluvio non laborabat, illi tamen in nervos atque Artus ibat Morbus, imò in ipsas partes genitales Corporis, & multi mortem vehementer timentes vivebant ferro privati membro virili: Multi manus, pedesque amittebant, tamen manebant in vita: Multi denique oculos perdebant, Acer metus Mortis miseros hosce Homines tam penitus occupaverat: Quidam denique ita cunctarum rerum obliviscebantur,

NOTÆ.

1194. *Nec nimiò rigida*, &c.] Διεφθείροντο οἱ πλεῖστοι ἐνναταῖοι καὶ ἑβδομαῖοι ὑπὸ τοῦ ἐντὸς καύματος, Thucyd. Lucretius autem, *Octavo* aut *Nono die*.

1197. *Quorum siquis, ut est*, &c.] Εἰ διαφύγοιεν ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν, καὶ ἑλκώσεώς τε αὐτῇ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης, καὶ διαῤῥοίας ἅμα ἀκράτου ἐπιπιπτούσης, οἱ πολλοὶ ὕστερον διὰ τὴν ἀσθένειαν διεφθείροντο. Thucyd.

1198. *Nigra proluvie Alvi.*] V. 1203. *Tetri sanguinis acre profluvium*. Thucyd. διαῤῥοίας ἀκράτου (sive ἀκράτους legas, perinde est: At διάῤῥοιαν ἄκρατον non sincerum & purum, sed vehemens, & immoderatum) Alvi profluvium interpreteris ἐπιπιπτούσης.

1200. *Aut etiam multus capitis*, &c.] Tres sequentes versus in Thucydide ne quæras, neque enim obscurè, quod vult *Lambinus*, exprimuntur: Atque ideo additos crediderim, ut *Acre profluvium tetri Sanguinis* explicetur.

1202. *Huc Hominis*, &c.] *Hâc* Faber, id est, ea parte, per nares scilicet.

1203. *Profluvium porro*, &c.] Διεξῄει δὲ διὰ παντὸς τοῦ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἱδρυθὲν κακόν· v. 1143. *Principiò caput incensum*, &c. καὶ εἴτις ἐκ τῶν μεγίστων (κινδύνων δηλονότι, Schol.) περιγένοιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτοῦ ἐπεσήμαινε, κατέσκηπτε γὰρ καὶ εἰς τὰ Αἰδοῖα, καὶ εἰς ἄκρας χεῖρας, καὶ πόδας· καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφυγον, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν· Thucyd.

1204. *Exierat profluvium Sanguinis.*] Sic v. 1215.

——— *Acrem* exiret *odorem*.

& lib. V.

——— Exibant *dentis adactus Jumenta*. Virgilius,

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

1211. *Atque etiam quosdam*, &c.] Τοὺς δὲ καὶ λήθη ἐλάμβανε παραυτίκα ἀναστάντας (ὑγιάναντας, Schol.) τῶν πάντων ὁμοίως, καὶ ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους. Thucyd.

Cunctatum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
Multaque humi cùm inhumata jacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem : 1215
Aut, ubi gustârat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
Comparebat avis, nec noctibus sæcla ferarum
Exibant sylvis : Languebant pleraque morbo,
Et moriebantur : cùm primis fida canum vis 1220
Strata viis animam ponebat in omnibus ægram.
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vasta :
Nec ratio remedi communis certa dabatur :
Nam quod alìs dederat vitaleis Aëris auras 1225
Volvere in ore licere, & cœli templa tueri :
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.
Illud in his rebus miserandum & magnopere unum
Ærumnabile erat, quòd, ubi se quisque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut esset, 1230
Deficiens animo mœsto cum corde jacebat
Funera respectans, animam & mittebat ibidem.
Idque vel in primis cumulabat funere funus :
Quippe

ut seipsos non cognoscerent. Et cùm multa Cadavera acervatim humi jacebant inhumata, tamen Volucres & Feræ longè ab iis recedebant lethalem odorem vitantes, vel statim atque degustaverant agebant Animam. Tum verò interdiu vix ulla apparuit Avis, neque noctu Feræ Sylvis exibant : Nam peste plerumque afficiebautur & perierunt: Præcipuè fidi Canes in omni platea strati animam reddebant languidam, nam Pestis vitam membris extorsit; Funera sine ulla pompa ullisque amicis prosequentibus rapiebantur : Neque ullum erat commune ægris omnibus remedium, nam quod (recreavit alios) aliis dederat licere volvere in ore vitales auras Aëris, & intueri Cælum, illud erat exitio aliis, & mortem accelerabat. In his autem malis hoc unum erat maximè miserandum & luctuosum, quòd quàm primùm aliquis se Morbo affectum sentiebat, tanquam esset ad mortem damnatus, tristis mæstusque jacebat, vitam desperans, expectans mortem miserè Animam expirabat. Ideo autem crebriora erant funera,

NOTÆ.

1213. *Multaque humi cùm*, &c.] Τὰ ὄρνεα, καὶ τετράποδα, ὅσα ἀνθρώπων ἅπτεται πολλῶν ἀτάφων γιγνομένων, ἢ οὐ προσῄει, ἢ γευσάμενα διεφθείρετο. Thucyd.

1217. *Nec tamen omnino*, &c.] Τεκμήριον δὲ, (viz. modò dicta vera esse) τῶν μὲν τοιούτων ὀρνίθων ἐπίλειψις σαφὴς ἐγένετο, καὶ οὐκ ἑωρῶντο οὔτε ἄλλως, οὔτε περὶ τοιοῦτον οὐδέν· Thucyd.

1217. *Solibus.*] Viz. Diebus : Macrobius olim *Sedibus*, at voci *Noctibus* in sequenti versu meliùs respondet vox *Solibus*, quamvis Alii legant, *Noxia sæcla ferarum.*

1220. *Cùm primis fida canum vis*, &c.] Οἱ δὲ κύνες μᾶλλον αἴσθησιν παρεῖχον τοῦ ἀποβαίνοντος διὰ τὸ συνδιαιτᾶσθαι. Thucyd.

1223. *Incomitata rapi*, &c.] Non agnoscit, Thucydides.

1224. *Nec ratio remedi*, &c.] Ἕν τε οὐδὲν κατέστη ἴαμα, ὡς εἰπεῖν ὅτι χρῆν προσφέροντας ὠφελεῖν, τὸ γάρ τῳ ξυνενεγκὸν, ἄλλον τοῦτο ἔβλαπτε. Thucyd.

1225. *Aëris auras volvere*, &c.] Uno verbo *Vivere* est. Faber : *Cæli templa tueri :* Virgilius, Æn. 4.

——— *Tædet cæli convexa tueri.*

1228. *Illud in his rebus*, &c.] Δεινότατον δὲ παντὸς ἦν τοῦ κακοῦ ἥ τε ἀθυμία, ὁπότε τὶς αἴσθοιτο κάμνων, πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον εὐθὺς τραπόμενοι τῇ γνώμῃ πολλῷ μᾶλλον προΐεντο σφᾶς αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀντεῖχον. Thucyd.

1230. *Morti damnatus ut esset.*] *Ut* esset, *Quasi* foret jam Orco addictus.

1233. *Idque vel in primis*, &c.] Octo sequentes versus obscuriùs : *Thucyd.* Ἕτερος

ἀφ'

Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
Ex aliis alios avidi contagia morbi: 1235
Nam quicunque suos fugitabant visere ad ægros,
Vitaï nimiùm cupidi, mortisque timentes,
Pœnibat paullò post turpi morte malaque
Desertos, opis experteis, incuria mactans,
Lanigeras tanquam pecudes, & bucera sæcla. 1240
Qui fuerant autem præstò, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox mista voce querelæ.
Optimus hoc lethi genus ergo quisque subibat:
Inque aliis alium populum sepelire suorum 1245
Certantes, lacrymis lassi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:
Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Præterea, jam pastor, & armentarius omnis, 1250
Et robustus item curvi moderator aratri,
Languebant, penitusque casis contrusa jacebant
Corpora, paupertate & morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre 1255
Matribus, & patribus natos super edere vitam:

& catervatim moriebantur Homines, quoniam ex aliis in alios serpebat Pestis, neque contagia vitari potuerunt. Nam quicunque vitæ nimis cupidi Amicos suos ægros visere noluerunt, illos desertos omnisque opis expertes paullò pòst turpi malaque morte par negligentia punibat: Et tanquam Boves aut Oves neglecti moriebantur. Qui autem visebant Amicos suos ægros, illi contagio affecti, aut fatigati labore quem Pudor, blandæque preces languentium cum gemitu commixtæ cogebant obire, perierunt. Optimus autem quisque Vir hoc genus Mortis subibat: Et alium suorum populum in aliis sepelire certantes, lachrymis luctuque fatigati redibant: Inde plurimi mœrore confecti decumbebant; Neque quisquam reperiri potuit, quem tali in tempore neque Morbus, neque Mors, neque Luctus tentaverat. Præterea, jam Pastor, & omnis Bubulcus, & curvi Aratri moderator (Agricola) languebant, & Homines rure abditi, & casas incolentes jacebant Morbo simul & paupertate oppressi: Nonnunquam etiam videre posses Mortuos parentes super Mortuos pueros jacentes, & è contra Pueros super Matres patresque morientes.

NOTÆ.

ἀφ' ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι, ὥσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον· καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον τοῦτο ἐνεποίει. Εἴτε γὰρ μὴ θέλοιεν δεδιότες ἀλλήλοις προσιέναι, ἀπώλλυντο ἔρημοι, καὶ οἰκίαι πολλαὶ ἐκενώθησαν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύσαντος. Rectiùs autem mutetur horum versuum ordo.

Quippe etenim nullo, &c.
Ex aliis alios avidi, &c.
Idque vel imprimis cumulabat, &c.

1238. *Pœnibat.*] Punibat, Ita *Mæri*, Muri: &c.

1241. *Qui fuerant præstò*, &c.] Εἴ τε προσίοιεν διεφθείροντο, καὶ μάλιστα οἱ ἀρετῆς τι μεταποιούμενοι, αἰσχύνῃ γὰρ ἠφείδουν σφῶν αὐτῶν, ἐσιόντες παρὰ τοὺς φίλους.

1245. *Inque aliis alium*, &c.] Faber, *Inque aliis alius*, &c. Verborum enim consecutio hæc esse debuit. *Alius in aliis, Alius porro in aliis populum, seu ingentem multitudinem suorum necessariorum, familiarium sepelire certantes, lachrymis lassi luctuque redibant.* Breviter Thucyd. Ἐπεὶ καὶ τὰς (πρὸς τὰς, Schol.) ὀλοφύρσεις τῶν ἀπογιγνομένων τελευτῶντες καὶ οἱ οἰκεῖοι ἐξέκαμνον, ὑπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ νικώμενοι.

1252. *Casis contrusa.*] Rure, viz. Suprà, *funestos reddidit agros*: Et Lambinus frustra adducit ista Thucyd. verba, ἐν καλύβαις διαιτωμένων.

Nec

Nec minima pars illius Pestis in Urbem fluxit ex Agris, quam turba Rusticorum morbo infecta conveniens ex omni parte contulit; Isti enim Rustici complebant omnia loca, & Tecta, unde evenit ut æstu confecti plures interierint. Multos videres prostratos & jacentes juxta publicos Aquarum fontes, ab aqua, quam nimis avidè hauriebant, suffocatos: Multos etiam videres per publicas vias passim jacentes semianimo corpore, pædore horridos, & pannis coopertos defluentibus membris putrescere: Sola pellis erat super ossa, istaque tetris ulceribus, & sordi cooperta. Denique Mors impleverat exanimis corporibus omnia sancta Deorum delubra, & cuncta Numinum Templa erant Cadaveribus passim onerata, quæ loca Æditui compleverant Hospitibus:

Nec minimum partim ex agris ægrotis in urbem
Confluxit, languens quem contulit Agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque quò mage eos tum 1260
Confertos ita acervatim mors accumulabat.
Multa siti prostrata viam per, proque voluta
Corpora silanos ad aquarum strata jacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquaï.
Multaque per populi passim loca promta, viasque 1265
Languida semianimo tum corpore membra videres,
Horrida pædore, & pannis cooperta perire
Corporis inluvie: Pellis super ossibus una,
Ulceribus tetris prope jam, sordique sepulta.
Omnia denique sancta Deûm delubra replêrat 1270
Corporibus mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus Cœlestum templa manebant:
Hospitibus loca quæ complerant Ædituentes.

NOTÆ.

1257. *Nec minimum partim*, &c.] Melius, *Nec* minimam partem *ex agris* ægroris *in urbem*: Ita, v. 1130. *Pecubus balantibus ægror.* Ἐπίεσε δ᾽ αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ, καὶ ἡ ξυγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἧσσον τοὺς ἐπελθόντας, οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ᾽ ἐν καλύβαις πνιγηραῖς ὥρᾳ ἔτους διαιτωμένων ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ᾽ ἀλλήλοις ἔκειντο. Thucyd.

1260. *Quò mage eos tum confertos.*] Lambinus. Alii, *Quò magis æstu confectos*: Utraque lectio ex ipsis Thucyd. verbis modò adductis probari potest.

1262. *Multa siti prostrata*, &c.] Καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο, καὶ περὶ τὰς κρήνας ἁπάσας ἡμιθνῆτες, τῇ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμίᾳ. Thucyd.

1263. *Silanos Aquarum.*] Κρήνας, Thucyd. Hyginus, Fab. 169. *Neptunus compressit Amymonen, pro quo beneficium ei tribuit, jussitque ejus fuscinam de petra educere, quam cùm eduxisset, tres* Silani *sequuti sunt, qui ex Amymones nomine Amymonius fons appellatus est.* Celsus, lib. III. cap. 18. *Confert etiam aliquid ad Somnum* Silanus *juxtà cadens.*

1267. *Pannis cooperta.*] Nam pauperrimi Rustici sese in urbem receperant.

1270. *Omnia denique sancta*, &c.] Τά τε ἱερὰ ἐν οἷς ἐσκήνηντο, νεκρῶν πλέα ἦν, αὐτοῦ ἐναποθνησκόντων. Thucyd.

1273. *Ædituentes.*] Æditui: Gellius, lib. III. cap. 10. Titus autem Lucretius in carmine suo pro *Ædituis*, *Ædituentes* appellat.

Nec

Nec jam relligio Divûm, nec Numina magni
Pendebantur: Enim præsens Dolor exsuperabat. 1275
Nec mos ille Sepulturæ remanebat in urbe,
Ut priùs hic populus semper consuerat humari.
Perturbatus enim totus trepidabat, & unus
Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.
Multaque vis subita, & paupertas horrida suasit. 1280
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper instructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faceis, multo cum sanguine sæpe
Rixantes potiùs quàm corpora desererentur.

Neque enim jam ulla erat Deorum reverentia, neque metus Numinum, Præsentis Morbi vis erat omnibus major. Nec iste ritus sepulturæ, quo hic Populus semper olim consueverat mortuos humare in Urbe, remanebat: Nam totus Populus amens trepidabat, incertus quid faceret, & unusquisque prout potuit Amicum suum inhumabat; Et ipsa necessitas, omniumque rerum necessariarum penuria coëgit multa contra fas jusque committere; Nam ingenti cum clamore locabant consanguineos suos super rogos propter alios exstructos, acriter, multoque sanguine sæpissime contendentes potiùs quàm cadavera desererentur.

NOTÆ.

1274. *Nec jam Relligio,* &c.] Ὑπερβιαζομένου γὰρ τοῦ κακοῦ, οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες ὅ τι γένωνται, ἐς ὀλιγωρίαν ἐτράποντο, καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων ὁμοίως. Thucyd.

1276. *Nec Mos ille sepulturæ,* &c.] Νόμοι τε πάντες συνεταράχθησαν, οἷς ἐχρῶντο πρότερον περὶ τὰς ταφάς, ἔθαπτον δὲ ὡς ἕκαστος ἠδύνατο. Καὶ πολλοὶ εἰς ἀναισχύντους θήκας ἐτράποντο, σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, διὰ τὸ συχνοὺς ἤδη προτεθνάναι σφίσιν, ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας, φθάσαντες τοὺς νήσαντας, οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ὑφῆπτον, οἱ δὲ, καιομένου ἄλλου, ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ὃν φέροιον, ἀπήεσαν. Thucyd.

1277. *Quo priùs hic populus.*] Alii, *Quo pius:* Frustrà: Nam Thucydides, οἷς πρότερον ἐχρῶντο.

MULTA in hoc libro præclarè disputavit *Lucretius*, at excidit proposito; neque enim de Providentia opinionem, quam oppugnavit totis viribus, concussit; Sit omnis Meteorôn ratio perspicuè declarata, Tonitru, Fulgur, Fulmen, Terræ-motus explicentur, omnia denique agantur naturali ratione: At nulla unquam sine Domino, saltem Dominum ipsa Natura non respuit; Natura enim est ea brutæ materiæ particularum dispositio, quæ facit ut isti oriantur effectus, quos vocamus naturales. Illa autem Dispositio, si casu inducta sit, non refutat, si prudentia sit constituta, confirmat Providentiam. Ita singulæ explicationes, Physicos delectare possunt, Atheos non juvant.

De Meteoris autem nemo accuratiùs collegit Veterum Philosophorum opiniones, nemo acutiùs exposuit; His pauca addiderunt recentiores Philosophi, non meliora; Et profectò ut hæc nostra ætas, ita plures post nostram memoriam nascentes (*Ista Vitruvius*) cum *Lucretio* videbuntur velut coram de Meteoris disputare.

De Terræ-motu, & Mari ea docet quæ res ipsa comprobat, nisi quòd quidam Terræ-motus (de quibus forsan

aliquando copiosè) vires Causarum, quas assignat, superare videantur.

Ætna nobile est argumentum, sed difficile; & in hoc deficit Poëta; at de Nili incremento, de Avernis, & de Fontibus admirandis, tanquam ipsa Veritas loqueretur, differit: Id verò observandum, quòd de fabuloso Jovis Ammonis Fonte minùs satisfacit quippe meliùs naturam explicat *Lucretius*, quàm Fabulas.

De Magnete plura, quæ avidè legeremus, scripserat, si notæ fuissent Lapidis istius admirandi vires. Pestis & Morborum commoda explicatio: Thucydidem ita denique interpretatur, ut Vim illius Historici exprimit, auget Majestatem: Neque ipsa Thucydidis narratio tam perspicua, aut tot ingenii luminibus distincta.

LIBRI SEXTI FINIS.

INDEX
VOCABULORUM.

Prior numerus librum: alter verò, vel alii, ad proximam usque lineolam libri versum significant: lineolæ autem libros distinguunt.

accibant

æra

exspuere

cervorum

cohibent

conve nit

D.

dispersisse

mœnera

fluvidum,

H.

ignifer

lætantia

littoris

M.

tam

lethi

noceant

oculis

P.

rotundis

ponti,

 properanter

recreetque

arctis

rubenti

sapientia,

T.

tempusque

V.